

1788/P
MUZEUL JUDEȚEAN BUZĂU

MOZAIOS

VOLUMUL VIII

BUZĂU 2003

MOUSAIOS

**BULETIN ȘTIINȚIFIC
AL
MUZEULUI JUDEȚEAN BUZĂU**

BUZĂU, 2003

COLEGIUL DE REDACȚIE:

Doina Ciobanu
Gabriel Stăicuț

Foto: ***Cristi Gorgan***
Desene: ***Valentin Constantinescu***
Culegere și tehnoredactare computerizată: ***Daniela Bucur***

Toată corespondența referitoare la buletinul
MOUSAIOS va fi trimisă pe adresa:
Muzeul Județean Buzău,
Bd. Nicolae Bălcescu nr. 50
5100 Buzău

Toute correspondance concernant la
revue **MOUSAIOS** sera adressée à:
Musée départemental du Buzău,
Boul. Nicolae Bălcescu, no. 50
5100 Buzău

Autorilor le revine responsabilitatea pentru conținutul lucrărilor publicate, precum și pentru formele grafice folosite, prescurtări, indicații bibliografice, transliterări etc.

Redacția: MUZEUL JUDEȚEAN BUZĂU,
Bd. N. Bălcescu nr. 50, 5100 Buzău.
Telefon: 0238-435127. Tel/fax: 0238-710638
e-mail: muzeubz@artelecom.net

Imprimat la **Tipografia ALPHA MDN s.a.**
Buzău, str. Col. Ion Buzoianu nr. 94
Tel.: 0238/721.303, fax: 0238/721.304
E-mail: alpha@buzau.ro
www.alphamdn.ro

ISSN 1582 - 0688

MUZEUL JUDEȚEAN BUZĂU

MOZAIOS

VIII

Editura ALPHA
BUZĂU, 2003

STUDII ȘI CERCETĂRI DE ISTORIE BUZOIANĂ - 1973 (I)

MOUSAIOS, II - 1978

MOUSAIOS, III - 1981

MOUSAIOS, IV/1-2 - 1994

MOUSAIOS, V - 1999

MOUSAIOS, VI - 2001

MOUSAIOS, VII - 2001

ALTE PUBLICAȚII ÎN BIBLIOTECA MOUSAIOS:

- ❖ **Eugen-Marius Constantinescu, MEMORIA PĂMÂNTULUI DINTRE CARPAȚI ȘI DUNĂRE - 1999**
- ❖ *****, BUZĂU. MICĂ ENCICLOPEDIIE ISTORICĂ - 2000**
- ❖ **Valeriu Sârbu, Vasile Dupoi, PIETROASELE-GRUIU DĂRII. INCINTA DACICĂ FORTIFICATĂ (I). MONOGRAFIE ARHEOLOGICĂ - 2001**
- ❖ **Doina Ciobanu, EXPLOATAREA SĂRII ÎN PERIOADA MARILOR MIGRAȚII (SEC. I – XIII e.n.) ÎN SPAȚIUL CARPATO-DUNĂREAN - 2002**

Coperta I: Incinta dacică fortificată de la Gruiu Dării, com. Pietroasele. Zidul de apărare (sec. I. î. Hr. – I d. Hr.) (vedere din interiorul incintei), campania 2002.

Coperta IV: Ceașcă-opaiț - descoperită în incinta dacică fortificată de la Gruiu Dării, com. Pietroasele (sec. I. î. Hr. – I d. Hr.) campania 2002.

CUPRINS

ARHEOLOGIE

Laurențiu GRIGORAȘ, Eugen PAVELEȚ <i>Catalogul statuetelor antropomorfe eneolitice depozitate în Muzeul Județean Buzău</i>	9
Ion MOTZOI-CHICIDEANU <i>Câteva observații asupra culturii Monteoru</i>	37
Eugen – Marius CONSTANTINESCU, Gabriel STĂICUȚ <i>Șantierul arheologic Pietrosu, com. Costești, județul Buzău</i> <i>Campaniile 2001-2002</i>	61
Széckely ZSOLT <i>Descoperiri privind epoca bronzului și perioada romană la cetatea Turia și la pasul Oituzului</i>	75
Valeriu SÎRBU <i>Trăit-au geto-dacii de la Burebista la Decebal fără vin?</i>	87
Eugen – Marius CONSTANTINESCU, Mihaela Denisia LIUȘNEA, Laurențiu GRIGORAȘ, Gabriel STĂICUȚ, Sebastian MATEI <i>Șantierul arheologic Pietroasele. Campania 2002</i>	105

ISTORIE

Doina CIOBANU <i>Exploatarea sării în perioada marilor migrații (sec. I – XIII e. n.) în spațiul carpato-dunărean - rezumat -</i>	117
Florentina MANEA <i>Țărani și soldați în Bizanț</i>	133
Adrian CONSTANTIN <i>Călători străini despre normă și anti-normă în comportamentul românilor (sec. XVI - XVIII)</i>	139
Daniela LUPU <i>Pe urmele unui schit dispărut. „Schitul lui Negoiaș” (com. Merei, jud. Buzău) și prima sa menționare documentară (1682)</i>	171

Alexandru GAIȚĂ	
<i>Pagini pașoptiste buzoiene (III)</i>	185
George VIOREANU	
<i>1880: Caragiale și afacerea Panu, Conta, Eminescu sau originea scrisorii pierdute</i> (fragment din monografia „George Panu”).....	201
Constanța TĂNASE	
<i>Din istoria jandarmeriei buzoiene</i>	213
Valeriu NICOLESCU	
<i>Buzău–Râmnicu Sărat. Poșta, telegraf, telefonul</i>	221
Costel IORDĂCHIȚĂ	
<i>Un diplomat ilustru: Alexandru Emanoil Lahovari (1856-1950)</i>	241
Elena Mădălina OPREA	
<i>Aspecte din iudaismul muntean: scurtă istorie a comunității evreilor din Buzău</i>	261
Valeriu AVRAM	
<i>Un cavaler buzoian al războiului de întregire națională: maiorul aviator Ioan Peneș</i>	279
Adolf MINUȚ	
<i>Generalul Nicolae Dăscălescu (I)</i>	289
Constantin COMAN	
<i>Satul buzoian interbelic</i>	303
Ion COSTEA	
<i>Pagini din războiul jandarmeriei cu mișcarea legionară</i>	315
Alexandru GAIȚĂ, Constantin I. STAN	
<i>O construcție legionară rămasă în stadiul de proiect – digul de la Vișani – (județul Râmnicu Sărat). Contribuții documentare</i>	333
Gheorghe BUZATU	
<i>Ultimatumul Molotov și destinul Basarabiei (1940)</i>	353
Constantin I. STAN	
<i>Buzoienii și râmnicenii în războiul din răsărit (22 iunie 1941 – 23 august 1944)</i>	361
Mihaela ORJANU, Alexandru-Alin SPÂNU	
<i>Aviația militară a României în 1942 – percepții la nivelul conducerii statului</i>	381
Viorel GHEORGHE	
<i>România sub bombe aviației sovietice 22 iunie – 30 iunie 1941</i>	387

Marius-Adrian NICOARĂ

Buzău - centrul național al învățământului militar de aviație din România.....411

NUMISMATICĂ

Aurel VÎLCU, Ana DICU

Aspecte ale circulației monetare în Țara Românească între 1830-1848.

Tezaurul descoperit la Mânzălești, jud. Buzău 437

CONSERVARE - RESTAURARE

Lucia-Maria DUMA

Problematika restaurării și conservării obiectelor textile de cult 453

Petronela FOTEA

Probleme inedite în restaurarea unei cămăși de zale 457

ARTĂ

Rodica GHEORGHE – TACHE

Program de ghidaj – privind educarea publicului adolescentin.....465

GEOLOGIE

Liviu DRĂGĂNESCU

Impactul exploatării sării din România asupra mediului 469

CATALOGUL STATUETELOR ANTROPOMORFE ENEOLITICE DEPOZITATE ÎN MUZEUL JUDEȚEAN BUZĂU.

Laurențiu GRIGORAȘ, Eugen PAVELEȚ

În catalogul de față ne propunem să aducem la cunoștința cercetătorilor, dar și a publicului interesat de problemele eneoliticului românesc, plastica antropomorfă din lut și din os descoperită în urma cercetărilor arheologice întreprinse pe teritoriul jud. Buzău.

Majoritatea statuetelor provin din săpăturile arheologice sistematice efectuate în așezările de la Aldeni, Coțatcu și Sudiți¹.

Rezultatele cercetărilor arheologice de la Aldeni au fost în parte publicate². Referitor la așezările de la Coțatcu³ și Sudiți⁴ nu au fost publicate rapoarte arheologice care să prezinte cercetările efectuate. De aceea, pentru majoritatea statuetelor nu știm cu exactitate contextul descoperirii în cadrul siturilor arheologice.

Piese pe care le vom prezenta se circumscriu culturilor Gumelnița (aspectul Stoicani-Aldeni), dar și Cucuteni (faza B).

Un fapt inedit, remarcat pe parcursul analizei formelor figurinelor din ceramică, este acela că, pe lângă statuetele cu caracteristici clare gumelnițene și cucuteniene (firești dacă ne gândim ca descoperirile au fost făcute, majoritar, în așezări de tip Stoicani-Aldeni), apar și o serie de statuete cu caracteristici ce țin de forme întâlnite mai ales în arealul culturii Vinča.

Statuetele antropomorfe reprezintă în majoritatea cazurilor personaje feminine având șolduri late, dosul proeminent și attributele feminității bine conturate: graviditate, sâni proeminenți, triunghi sexual redat prin incizii, canelură și, mai rar, prin excizie.

Statuetele antropomorfe sunt modelate în general din lut de calitate medie, neglijent frământat și ars.

În general statuetele de lut prezintă personaje umane stilizate, dar nu „ignoră” întru totul anatomia corpului uman.

---

¹ Săpăturile arheologice de la Coțatcu au fost întreprinse de Arhg. Vasile Drâmbocanu, iar cele de la Sudiți, au fost conduse de Arhg. Victor Teodorescu.

² Gheorghe Ștefan, *Raport asupra săpăturilor de pe dealul „Balaurul”, comuna Aldeni, jud. Buzău*, în Rapoarte MNA, 1933, p.31-34 și Eugen Comșa, *Figurinele neolitice din așezarea de la Fulga, jud. Buzău*, în SCIVA, 2, 1994, p.105-122.

³ Despre așezarea de la Coțatcu există o scurtă referire în: *Mică Enciclopedie Istorică*, Biblioteca Mousaios, Buzău, 2000, p. 35.

⁴ Victor Teodorescu, *Date preliminare privind cultura cu ceramică liniară din teritoriul de la sud de Carpați al României*, în SCIV, 2, 1966, p.223-233.

În ce privește modelele urmate de plastica gumelnițeană din lut Vladimir Dumitrescu remarca: „Înainte de toate, ca rezultat al descendenței directe a culturii Gumelnița din cultura Boian, este firesc să constatăm că unele elemente ale plasticii în lut ale acesteia din urmă stau în chip direct la baza unora dintre manifestările sculpturale ale culturii Gumelnița....

Tipul statuetelor cu brațele întinse lateral, cu partea superioară a corpului relativ plată și cu porțiunea centrală modelată mai plastic, ca și decorul incizat în benzi înguste, mai ales spiralice, dar și meandrice - totul moștenire de la cultura Boian - sunt elemente caracteristice ale unora dintre statuetele celei mai vechi etape a culturii Gumelnița, așa încât continuitatea este indiscutabilă”⁵.

Dumitru Berciu este de părere că la Tangâru „reprezentările antropomorfe de lut din stratul Gumelnița se dezvoltă nemijlocit din plastica Boian, fiind în primele niveluri (Gumelnița I a și Gumelnița I b) cu mult mai multă grijă modelate decât în perioada următoare.... Plastica din cultura Gumelnița se dezvoltă pe o puternică tradiție a plasticii Vinča, care s-a transmis prin cultura Boian și care tradiție dezvoltă și în domeniul artei primitive componenta Vinča din cultura Boian”⁶.

Pentru descoperirile făcute în așezări ce aparțin cultural aspectului Stoicani-Aldeni, alături de caracteristicile gumelnițene ale statuetelor, se observă și forme întâlnite în aria de răspândire a culturilor Precucuteni și Cucuteni.

Unii cercetători afirmă că statuetele feminine din lut și os sunt reprezentări legate de credințe ce țin de fertilitate, atât cea agrară cât și cea umană.

Noi credem că nu putem să facem referiri clare cu privire la ocaziile în care erau folosite aceste statuete.

Este evident că unele dintre aceste piese au valoare simbolică, fiind folosite în situații speciale, poate legate și de unele credințe. Nu putem însă să inventăm zeități, de tipul „Marea Mamă”⁷, pentru o perioadă de timp ce ține de preistorie.

Nu dispunem, pentru lotul de piese analizat de noi, de date privind contextul descoperirilor care să ne ducă cu gândul la depuneri rituale.

În afară de câteva piese despre care știm că au fost descoperite în locuința numărul 3 de la Aldeni, nu știm care era poziția statuetelor pe planul general al așezărilor cercetate.

Am supus analizei noastre un număr total de 61 statuete din lut, din care 36 au fost descoperite la Aldeni⁸, 24 la Coțatcu și una la Moisica.

Au fost supuse analizei și un număr de 6 statuete antropomorfe din os.

⁵ Vladimir Dumitrescu, *Arta preistorică în România*, Editura Meridiane, București, 1974, p. 225.

⁶ Dumitru Berciu, *Contribuții....*, București, 1964, p. 471.

⁷ Dan Monah, *Plastica antropomorfă a culturii Cucuteni Tripolie*, Piatra Neamț, 1997, p. 51 și Vladimir Dumitrescu, *Arta preistorică în România și în sud-estul Europei*, în CCDJ, XVI-XVII, 2001, p. 152.

⁸ Referitor la statuetele antropomorfe descoperite în zona Aldeni există articolul d-lui. Eugen Comșa, *Figurinele neolitice din așezarea de la Fulga, jud. Buzău*, în SCIVA, 2, 1994, p. 105-122. Știm că aceste figurine au fost descoperite în timpul cercetărilor arheologice întreprinse de Gheorghe Ștefan, dar nu am putut face legătura cu piesele noastre, descoperite la Aldeni, despre care registrul inventar nu ne spune decât stațiunea în care au fost descoperite nu însă și anul descoperirii sau date privind descoperitorul. Astfel nu știm în urma căror cercetări au fost descoperite aceste statuete.

Pentru fiecare dintre statuetele prezentate am încercat să oferim cercetătorilor toate datele de care am dispus.

Am încercat să grupăm statuetele analizate în funcție de criterii tipologice și caracteristici ce țin de forma și posturile corpurilor.

Tipul statuetelor cu brațele întinse perpendicular pe corp.

1. **Statuetă feminină**, fragmentară, descoperită la Coțatcu-Cetățuia, comuna Podgoria, jud. Buzău, cercetare sistematică, în anul 1975, descoperitor arhg. V. Drâmboceanu, nr. inv. 6592, Gumelnița, $\hat{I}=6$ cm, $l=2,8$ cm, confecționată din pasta ceramică de calitate intermediară, bine finisată, arsă oxidant, formă cilindrică ușor aplatizată la partea dorsală, mâinile sunt întinse perpendicular pe corp, capul prezentat în manieră tipic gumelnițeană prin presarea lutului înainte de ardere pentru obținerea nasului și ochilor; extremitățile mâinilor și baza sunt ușor ciobite, statueta se păstrează la M. J. Buzău, este inedită, (Pl. 4; 8).
2. **Statuetă feminină**, fragmentară, descoperită la Aldeni, jud. Buzău, cercetare sistematică, nr. inv. 22326, Gumelnița (Stoicani-Aldeni), $\hat{I}=2,7$ cm, $l=2,4$ cm, confecționată din pasta ceramică de calitate intermediară, bine finisată, arsă reducător, are trunchiul modelat cilindric, aplatizat la partea dorsală, prezintă săni reliefate cu găuri în zona centrală, brațele întinse lateral perpendicular pe corp, spatele ușor arcuit, este decorată cu incizii dispuse în zona gâtului sub forma unui colier, sub săni prezintă decor triunghiular incizat și brâu format dintr-o linie dreaptă și una vălurită de asemenea realizate prin incizie, partea dorsală este decorată cu incizii ce descriu triunghiuri incluse, lipsește capul și o parte din bază, M. J. Buzău, inedită, (Pl. 4;10).
3. **Statuetă feminină**, fragmentară, descoperită la Aldeni, jud. Buzău, cercetare sistematică, nr. inv. 22324, Gumelnița (Stoicani-Aldeni), $\hat{I}=5$ cm, $l=3,3$ cm, confecționată din pasta ceramică de calitate inferioară, bine finisată, arsă reducător (probabil a suferit ardere secundară), are trunchiul modelat în formă de trunchi de con, aplatizat la partea dorsală, prezintă săni ușor reliefate, brațele întinse lateral perpendicular pe corp, prezintă perforații în zona de îmbinare a mâinilor cu corpul, lipsește capul, brațul stâng și o parte din bază, M. J. Buzău, inedită, (Pl. 1; 6).
4. **Statuetă feminină**, fragmentară, descoperită la Coțatcu-Cetățuia, 1975, comuna Podgoria, jud. Buzău, cercetare sistematică, arhg. V. Drâmboceanu, nr. inv. 6593, Gumelnița (Stoicani-Aldeni), $L=4,9$ cm, $l=4,4$ cm, confecționată din pasta ceramică de calitate intermediară, modest finisată, arsă oxidant, are trunchiul de formă dreptunghiulară, prezintă săni reliefate, brațele întinse lateral sunt perforate în zona de îmbinare cu corpul, capul este rupt din vechime, M. J. Buzău, inedită, (Pl. 3; 5).
5. **Statuetă feminină**, fragmentară, descoperită la Aldeni, Dealul Balaurlui, comuna Cernătești, jud. Buzău, cercetare sistematică, nr. inv. 22354, Gumelnița (Stoicani-Aldeni), $L=9$ cm, $l=3,9$ cm, confecționată din pasta ceramică de calitate intermediară, bine finisată, arsă oxidant, are trunchiul modelat realist, prezintă săni reliefate, șolduri perforate, capul este rupt din vechime, ombilic proeminent,

genunchii redați prin mici proeminente, linia despărțitoare a picioarelor este redată prin canelură, dos proeminent, prezintă două perforații sub genunchii, M. J. Buzău, inedită, (Pl. 3; 3).

6. **Statuetă feminină**, descoperită la Aldeni, Dealul Balaaurului, comuna Cernătești, jud. Buzău, cercetare sistematică, nr. inv. 22 391, L=9,3 cm, l=3,2 cm, Gumelnița (Stoicani-Aldeni), confecționată din pasta ceramică de calitate intermediară, bine finisată, arsă oxidant (prezintă ardere secundară), are trunchiul modelat realist, prezintă sâni reliefați, șolduri late, capul este de formă cilindrică, triunghiul sexual și linia despărțitoare a picioarelor sunt redade prin canelură, dos proeminent, prezintă două perforații în zona de îmbinare a mâinilor cu corpul, dos proeminent, M. J. Buzău, inedită, (Pl. 3; 2).
7. **Statuetă feminină**, fragmentară, descoperită la Coțatcu-Cetățuia, 1974, comuna Podgoria, jud. Buzău, cercetare sistematică, arhg. V. Drâmbocanu, nr. inv. 6 585, Gumelnița (Stoicani-Aldeni), L=6,5 cm, l=3,2 cm, confecționată din pasta ceramică de calitate intermediară, modest finisată, arsă oxidant, are trunchiul modelat realist, prezintă sâni reliefați, brațele întinse lateral (poziția orantă), capul prezentat în manieră tipic gumelnițeană prin presarea lutului înainte de ardere pentru obținerea nasului și ochilor, ombilic reliefat, șolduri late, triunghiul pubian sugerat prin caneluri, fese proeminente, despărțite; lipsește partea inferioară, M. J. Buzău, inedită, (Pl. 3; 4).
8. **Statuetă feminină**, fragmentară, descoperită la Coțatcu, comuna Podgoria, jud. Buzău, cercetare sistematică, arhg. V. Drâmbocanu, 1974, nr. inv. 6 591, Gumelnița (Stoicani-Aldeni), Î=6,5 cm, l=2 cm, confecționată din pasta ceramică de calitate intermediară, bine finisată, arsă reducător (probabil a suferit ardere secundară), are trunchiul modelat în formă de trunchi de con, aplatizat la partea dorsală, prezintă sâni reliefați, brațele întinse lateral perpendicular pe corp, capul prezentat în manieră tipic gumelnițeană, ochii redați prin două perforații, lipsește jumătatea dreaptă a corpului, restaurată, întregită, M. J. Buzău, inedită, (Pl. 4; 6).
9. **Statuetă feminină**, fragmentară, descoperită la Aldeni, Dealul Balaaurului, jud. Buzău, Secțiunea II A, Locuința nr. 3, cercetare sistematică, nr. inv. 22323, Gumelnița (Stoicani-Aldeni), Î=5,5 cm, l=3,7 cm, confecționată din pasta ceramică de calitate intermediară, bine finisată, arsă oxidant, are trunchiul modelat în formă de trunchi de con, aplatizat la partea dorsală, prezintă sâni ușor reliefați, brațele întinse lateral perpendicular pe corp, prezintă perforații în zona de îmbinare a mâinilor cu corpul, gât cilindric, lipsește capul și partea inferioară, extremitățile mâinilor sunt rupte, restaurată, întregită, M. J. Buzău, inedită, (Pl. 4; 1).
10. **Statuetă feminină**, descoperită la Aldeni, jud. Buzău, cercetare sistematică, nr. inv. 22325, Gumelnița (Stoicani-Aldeni), Î=8,5 cm, l=3,3 cm, confecționată din pasta ceramică de calitate medie, bine finisată pe față, arsă reducător (probabil a suferit ardere secundară), are trunchiul modelat în formă de trunchi de con, aplatizat la partea dorsală, prezintă sâni ușor reliefați, abdomen bombat (stare de graviditate), brațele întinse lateral perpendicular pe corp, gât cilindric, cap modelat în manieră tipic gumelnițeană, M. J. Buzău, inedită, (Pl. 4; 3).

11. **Statuetă feminină**, fragmentară, descoperită la Aldeni, Dealul Balaurului, jud. Buzău, Secțiunea 2 A, locuința nr. 3, cercetare sistematică, nr. inv. 22 322, Gumelnița (Stoicani-Aldeni), $\hat{I}=7$ cm, $l=5,5$ cm, confecționată din pasta ceramică de calitate medie, bine finisată, arsă oxidant, are trunchiul modelat în formă de trunchi de con, aplatizat la partea dorsală și ușor arcuit, triunghi sexual incizat, abdomen bombat (stare de graviditate), prezintă sâni reliefăți, brațele întinse lateral perpendicular pe corp, lipsește capul și o parte din bază, M. J. Buzău, inedită, (Pl. 2; 5).
12. **Statuetă feminină**, fragmentară, descoperită la Aldeni, Dealul Balaurului, jud. Buzău, Secțiunea 2 A, locuința nr. 3, cercetare sistematică, nr. inv. 22 321, Gumelnița (Stoicani-Aldeni), $\hat{I}=4,7$ cm, $l=3,5$ cm, confecționată din pasta ceramică de calitate medie, bine finisată, arsă oxidant, prezintă sâni reliefăți, brațele întinse lateral, perpendicular pe corp (poziția de orantă), prezintă perforații la îmbinarea mâinilor cu trunchiul, lipsește jumătatea dreaptă a corpului, statueta este restaurată și întregită, M. J. Buzău, inedită, (Pl. 2; 4).
13. **Statuetă feminină**, fragmentară, descoperită la Coțatcu, comuna Podgoria, jud. Buzău, passim, arhg. V. Drâmbocanu, 1974, nr. inv. 5464, Gumelnița (Stoicani-Aldeni), $\hat{I}=19,4$ cm, $l=5,7$ cm, confecționată din pasta ceramică de calitate intermediară, bine finisată, arsă oxidant (a suferit ardere secundară), are trunchiul modelat realist, aplatizat la partea dorsală, prezintă sâni ușor reliefăți, brațele întinse lateral și perpendiculare pe corp, zona pubiană este pusă în evidență prin canelură, picioarele sunt despărțite pe ambele fețe prin canelură, genunchii și gleznele sunt prezentate sub forma unor mici protuberanțe, șolduri proeminente, fese mari realist prezentate, abdomenul este ușor bombat (stare de graviditate), prezintă două perforații deasupra sânilor, lipsește capul, M. J. Buzău, inedită, (Pl. 3; 1).
14. **Statuetă feminină**, fragmentară, descoperită la Coțatcu, comuna Podgoria, jud. Buzău, cercetare sistematică, arhg. V. Drâmbocanu, 1974, nr. inv. 6594, Gumelnița (Stoicani-Aldeni), $\hat{I}=7,2$ cm, $l=4$ cm, confecționată din pasta ceramică de calitate intermediară, bine finisată, arsă oxidant, are trunchiul modelat realist, sâni ușor reliefăți, șolduri late, abdomen ușor bombat (stare graviditate), picioarele sunt despărțite pe ambele fețe prin albieri ușoare, partea de corp de deasupra sânilor și brațele sunt rupte, baza statuietei este ușor ciobită, M. J. Buzău, inedită, (Pl. 1; 1).
15. **Statuetă feminină**, fragmentară, descoperită la Coțatcu, comuna Podgoria, jud. Buzău, cercetare sistematică, arhg. V. Drâmbocanu, 1975, nr. inv. 6587, Gumelnița (Stoicani-Aldeni), $\hat{I}=14$ cm, $l=4,6$ cm, confecționată din pasta ceramică de calitate medie, finisată cu grijă, arsă oxidant, are trunchiul modelat realist, cu spatele aplatizat și ușor arcuit, sâni și genunchi sunt ușor reliefăți, șolduri late, abdomen ușor bombat (stare graviditate), ombilic scobit, zona pubiană și picioarele sunt despărțite prin albieri ușoare, M. J. Buzău, inedită, (Pl. 7; 5).
16. **Statuetă feminină**, fragmentară, descoperită la Aldeni, jud. Buzău, cercetare sistematică, nr. inv. 22360, Gumelnița (Stoicani-Aldeni), $\hat{I}=6$ cm, $l=3,5$ cm, confecționată din pasta ceramică de calitate bună, bine finisată, arsă oxidant, corp

modelat realist, zona pubiană și despărțitura picioarelor sunt redade printr-o puternică albiere, șolduri late, abdomen ușor bombat (stare graviditate), spate aplatizat ușor arcuit, brațele întinse lateral, perpendicular pe corp, dos ușor reliefat, deasupra umerilor statueta nu a mai fost modelată, lipsește partea inferioară, M. J. Buzău, inedită, (Pl. 1; 4).

17. **Statuetă feminină**, fragmentară, descoperită la Coțatcu, comuna Podgoria, jud. Buzău, cercetare sistematică, arhg. V. Drâmbocanu, 1974, nr. inv. 6588, Gumelnița (Stoicani-Aldeni), $\hat{I}=7,5$ cm, $l=3,7$ cm, confecționată din pasta ceramică de bună calitate, finisată cu grijă, arsă reducător, are trunchiul modelat realist, cu spatele aplatizat și ușor arcuit, sânii ușor reliefați, șolduri late, zona pubiană și picioarele sunt despărțite prin caneluri fine, brațele întinse lateral, perpendicular pe corp, dos proeminent cu fesele realist prezentate, capul, brațul drept și partea inferioară a statuii sunt rupte din vechime, M. J. Buzău, inedită, (Pl. 2; 2).
18. **Statuetă feminină**, fragmentară, descoperită la Coțatcu, comuna Podgoria, jud. Buzău, cercetare sistematică, arhg. V. Drâmbocanu, 1974, nr. inv. 6645, Gumelnița (Stoicani-Aldeni), $\hat{I}=7,5$ cm, $l=3,4$ cm, confecționată din pasta ceramică de bună calitate, finisată cu grijă, arsă reducător, are trunchiul modelat realist, abdomen bombat (stare graviditate), cu spatele arcuit, brațele întinse lateral, perpendicular pe corp, dos proeminent cu fesele realist prezentate, capul, brațele și partea inferioară a statuii sunt rupte din vechime, M. J. Buzău, inedită, (Pl. 2; 3).
19. **Statuetă feminină**, fragmentară, descoperită la Aldeni, jud. Buzău, cercetare sistematică, nr. inv. 22344, Gumelnița (Stoicani-Aldeni), $\hat{I}=7,7$ cm, $l=2,6$ cm, confecționată din pasta ceramică de calitate bună, bine finisată, arsă oxidant, corp modelat realist, zona pubiană redată prin canelură, șolduri late, abdomen bombat (stare graviditate), spate aplatizat ușor arcuit, dos reliefat cu linia despărțitoare a picioarelor realizată prin incizie, capul, mâinile și baza statuetei sunt rupte din vechime, M. J. Buzău, inedită, (Pl. 1; 3).
20. **Statuetă feminină**, fragmentară, descoperită la Aldeni, jud. Buzău, cercetare sistematică, nr. inv. 22390, Gumelnița (Stoicani-Aldeni), $\hat{I}=9,9$ cm, $l=4$ cm, confecționată din pasta ceramică de calitate medie, grosier finisată, arsă oxidant (prezintă urme de ardere secundară), corp modelat realist, triunghiul sexual și linia despărțitoare a picioarelor sunt redade prin incizie, genunchii și labele picioarelor sunt realist modelate, șolduri late, abdomen ușor bombat (stare graviditate), spate aplatizat ușor arcuit, brațele întinse lateral, perpendicular pe corp, prezintă perforații, dos reliefat, capul statuetei este rupt din vechime, M. J. Buzău, inedită, (Pl. 1; 2).
21. **Statuetă feminină**, fragmentară, descoperită la Coțatcu, comuna Podgoria, jud. Buzău, passim, arhg. V. Drâmbocanu, 1974, nr. inv. 5 465/434, Cucuteni (faza B), $\hat{I}=9,8$ cm, $l=3,1$ cm, confecționată din pasta ceramică de bună calitate, finisată cu grijă, arsă oxidant, culoarea statuetei este cărămizie, probabil datorită calităților lutului, are trunchiul fusiform, modelat realist, sânii, abdomenul și ombilicul sunt ușor reliefate, zona pubiană este prezentată prin canelură, cu spatele arcuit, dos

proeminent cu fesele realist prezentate, prezintă bază circulară ceea ce permitea așezarea statuii în poziție verticală; brațele și partea de deasupra sânilor statuii sunt rupte din vechime, M. J. Buzău, inedită, (Pl. 5; 3).

22. **Statuetă feminină**, fragmentară, descoperită la Coțatcu, comuna Podgoria, jud. Buzău, cercetare sistematică, arhg. V. Drâmbocanu, 1974, nr. inv. 22332, Gumelnița (Stoicani-Aldeni), $\hat{I}=7,5$ cm, $l=3,4$ cm, confecționată din pasta ceramică de calitate medie, finisată grosier, arsă oxidant, are trunchiul modelat realist, cu spatele aplatizat ușor arcuit, mâinile și șoldurile sunt prezentate sub forma unor proeminențe, dos proeminent cu fesele realist prezentate, este decorată cu triunghi sexual incizat, orientat cu vârful spre sâni, capul și partea inferioară a statuii sunt rupte din vechime, M. J. Buzău, inedită, (Pl. 5; 6).
23. **Statuetă feminină**, fragmentară, descoperită la Moisica, jud. Buzău, nr. inv. 22389, Gumelnița (Stoicani-Aldeni), $\hat{I}=8,5$ cm, $l=2,8$ cm, confecționată din pasta ceramică de calitate medie, finisată cu grijă, arsă oxidant, are trunchiul modelat realist, brațele întinse lateral, perpendicular pe corp, dos proeminent cu fesele realist prezentate, gleznele sunt ușor reliefate, labelle picioarelor sunt unite sub forma unui triunghi ale cărui margini sunt decorate cu incizii paralele (probabil liniile incizate sugerează degetele de la picioare), statueta este decorată pe ambele părți cu incizii dispuse sub forma unor unghiuri incluse, capul statuii este rupt din vechime, M. J. Buzău, inedită, (Pl. 2; 1).
24. **Statuetă feminină**, fragmentară, descoperită la Aldeni, jud. Buzău, cercetare sistematică, nr. inv. 22355, Gumelnița (Stoicani-Aldeni), $\hat{I}=6,2$ cm, $l=4,2$ cm, confecționată din pasta ceramică de calitate medie, bine finisată, arsă oxidant (prezintă urme de ardere secundară), este de formă trapezoidală, cu mâinile întinse perpendicular pe corp, prezintă perforații totale la îmbinarea brațelor cu corpul; statueta are partea inferioară ruptă, M. J. Buzău, inedită, (Pl. 4; 9).
25. **Statuetă feminină**, fragmentară, descoperită la Coțatcu, comuna Podgoria, jud. Buzău, cercetare sistematică, arhg. V. Drâmbocanu, 1975, nr. inv. 6589, Gumelnița (Stoicani-Aldeni), $\hat{I}=3,5$ cm, $l=2,6$ cm, confecționată din pasta ceramică de calitate medie, bine finisată, arsă oxidant, are trunchiul de formă tronconică, aplatizat, mâinile sunt perpendiculare pe corp, îndoite din cot cu palmele așezate pe piept; capul și baza statuetei sunt rupte din vechime, M. J. Buzău, inedită, (Pl. 4; 11).

Statuete feminine cu corpul în formă de clopot și mâinile întinse perpendicular.

1. **Statuetă feminină**, fragmentară, lut, descoperită la Aldeni, comuna Cernătești, jud. Buzău, cercetare sistematică, nr. inv. 22343, $\hat{I}=3,5$ cm, $l=4$ cm, Gumelnița (Stoicani-Aldeni), confecționată din pasta ceramică de calitate intermediară, bine finisată, arsă reducător, sâni ușor reliefați, corpul în formă de clopot prezintă la partea inferioară o cavitate, M. J. Buzău, inedită, (Pl. 4; 5).
2. **Statuetă feminină**, fragmentară, lut, descoperită la Aldeni, comuna Cernătești, jud. Buzău, cercetare sistematică, nr. inv. 22341, $\hat{I}=6,5$ cm, $Dbază=3,9$ cm, Gumelnița (Stoicani-Aldeni), confecționată din pasta ceramică de calitate

intermediară, grosier finisată, arsă oxidant, corpul în formă de clopot, prezintă la partea inferioară o cavitate, mâinile sunt întinse perpendicular pe corp (probabil în poziția orantă cu coatele îndoite și antebrațele orientate în sus), capul este prezentat în manieră tipic gumelnițeană, nasul este realizat prin ciupirea lutului înainte de ardere; nu sa păstrat brațul drept și partea superioară a celui stâng, M. J. Buzău, inedită, (Pl. 4; 2).

3. **Statuetă feminină**, fragmentară, lut, descoperită la Aldeni, comuna Cernătești, jud. Buzău, cercetare sistematică, nr. inv. 22340, $\hat{I}=6,8$ cm, Dbază=4 cm, Gumelnița (Stoicani-Aldeni), confecționată din pasta ceramică de calitate intermediară, bine finisată, arsă oxidant, corpul în formă de clopot gol la interior, mâini aplatizate întinse perpendicular pe corp, capul este prezentat în manieră tipic gumelnițeană, nasul fiind realizat prin ciupirea lutului înainte de ardere, prezintă față dublă („*Ianus Bifons*”), ciobită la partea inferioară, M. J. Buzău, inedită, (Pl. 4; 4).
4. **Statuetă feminină**, fragmentară, lut, descoperită la Coțatcu, comuna Podgoria, jud. Buzău, 1975, cercetare sistematică, arhg. V. Drâmbocanu, nr. inv. 6 597, $\hat{I}=6$ cm, Dbază=4,8 cm, Gumelnița, (Stoicani-Aldeni), confecționată din pasta ceramică de calitate intermediară, arsă oxidant, prezintă și urme de ardere secundară, corpul în formă de clopot, prezintă la partea inferioară o cavitate, mâinile sunt întinse perpendicular pe corp, sânii sunt ușor reliefați, decorată cu caneluri, lipsesc extremitățile brațelor și capul, este ciobită la partea inferioară, M. J. Buzău, inedită, (Pl. 4; 7).

Fragmente de statuete cu corpul modelat „realist”.

1. **Statuetă feminină**, fragmentară, descoperită la Coțatcu, comuna Podgoria, jud. Buzău, cercetare sistematică, arhg. V. Drâmbocanu, 1974, nr. inv. 6648, Gumelnița (Stoicani-Aldeni), $\hat{I}=4$ cm, $l=2,5$ cm, confecționată din pasta ceramică de calitate bună, finisată cu grijă, arsă oxidant, are trunchiul modelat realist, cu fața aplatizată, mâinile și șoldurile sunt ușor reliefate, dos proeminent cu fesele realist prezentate; capul și partea inferioară sunt rupte din vechime, M. J. Buzău, inedită, (Pl. 1; 5).
2. **Statuetă feminină**, fragmentară, descoperită la Aldeni, jud. Buzău, cercetare sistematică, nr. inv. 22337, Gumelnița (Stoicani-Aldeni), $\hat{I}=11$ cm, $l=7$ cm, confecționată din pasta ceramică de calitate medie, bine finisată, arsă oxidant (prezintă urme de ardere secundară), corp modelat realist, zona pubiană și liniile despărțitoare ale picioarelor redată prin canelură, șolduri late, abdomen bombat (stare graviditate), spate aplatizat ușor arcuit, dos reliefat; capul, mâinile și o parte din picioarele statuetei sunt rupte din vechime, M. J. Buzău, inedită, (Pl. 7; 4).
3. **Statuetă feminină**, fragmentară, descoperită la Aldeni, jud. Buzău, cercetare sistematică, nr. inv. 22358, Gumelnița (Stoicani-Aldeni), $\hat{I}=6$ cm, $l=4$ cm, confecționată din pasta ceramică de calitate bună, bine finisată, arsă oxidant, corp modelat realist, zona pubiană redată prin albieri, șolduri late, spate aplatizat ușor arcuit, dos reliefat, picioarele despărțite, statueta prezintă o crăpătură longitudinală

care se datorează, probabil faptului că a fost confecționată prin lipirea celor două jumătăți ale corpului; se păstrează numai bazinul și picioarele, M. J. Buzău, inedită, (Pl. 6; 4).

4. **Statuetă feminină**, fragmentară, descoperită la Aldeni, jud. Buzău, cercetare sistematică, nr. inv. 22357, Gumelnița (Stoicani-Aldeni), $\hat{H}$ =9,5 cm, l =4,8 cm, confecționată din pasta ceramică de calitate bună, bine finisată, arsă reducător, corp modelat realist, zona pubiană și liniile despărțitoare ale picioarelor sunt redată prin incizie, șolduri late, abdomen bombat (stare graviditate), spate arcuit, dos reliefat, prezintă perforații complete la nivelul șoldurilor și două parțiale dispuse lateral pe corp, pe părțile laterale ale șoldurilor apar două albieri perfect circulare; se păstrează doar bazinul și picioarele statuetei, M. J. Buzău, inedită, (Pl. 6; 1).
5. **Statuetă feminină**, fragmentară, descoperită la Aldeni, jud. Buzău, cercetare sistematică, nr. inv. 22356, Gumelnița (Stoicani-Aldeni), $\hat{H}$ =7,5 cm, l =5 cm, confecționată din pasta ceramică de calitate medie, grosier finisată, arsă oxidant, corp modelat realist, triunghiul sexual și linia de despărțire a picioarelor sunt redată prin canelură, are șolduri late, abdomenul și ombilicul sunt bombate (stare graviditate), dos reliefat cu linia despărțitoare a picioarelor realizată prin incizie, prezintă perforații parțiale la baza picioarelor, este decorată cu canelură, partea superioară a statuetei este ruptă din vechime, M. J. Buzău, inedită, (Pl. 6; 2).
6. **Statuetă feminină**, fragmentară, descoperită la Aldeni, jud. Buzău, cercetare sistematică, nr. inv. 22338, Gumelnița (Stoicani-Aldeni), $\hat{H}$ =10 cm, l =7,2 cm, confecționată din pasta ceramică de calitate medie, grosier finisată, arsă secundar (reducător), corp modelat realist, zona pubiană și liniile despărțitoare ale picioarelor sunt redată prin canelură, șolduri late, dos reliefat, genunchii proeminenți, labele picioarelor sunt lipite și ușor scoase în evidență fiind decorate cu creștături dispuse paralel (probabil o încercare de redare a degetelor picioarelor), deasupra brâului piesa nu s-a păstrat, M. J. Buzău, inedită, (Pl. 7; 6).
7. **Statuetă feminină**, fragmentară, descoperită la Coțatcu, comuna Podgoria, jud. Buzău, passim, arhg. V. Drâmboceanu, 1974, nr. inv. 6 597, Gumelnița (Stoicani-Aldeni), $\hat{H}$ =7 cm, l =2,3 cm, confecționată din pasta ceramică de calitate medie, finisată cu grijă, arsă oxidant, are trunchiul modelat realist, șoldurile late, dos proeminent, triunghi sexual incizat, abdomen bombat (stare graviditate); se păstrează numai o parte din jumătatea dreaptă a statuii, M. J. Buzău, inedită, (Pl. 7; 2).
8. **Statuetă feminină**, fragmentară, descoperită la Coțatcu, comuna Podgoria, jud. Buzău, cercetare sistematică, arhg. V. Drâmboceanu, 1974, nr. inv. 6586, Gumelnița (Stoicani-Aldeni), $\hat{H}$ =6,8 cm, l =3 cm, confecționată din pasta ceramică de calitate medie, finisată cu grijă, arsă oxidant, are trunchiul modelat realist, șoldurile late, dos proeminent realist prezentat; nu s-au păstrat picioarele și partea de la brâu în sus, M. J. Buzău, inedită, (Pl. 5; 1).
9. **Statuetă feminină**, fragmentară, descoperită la Coțatcu, comuna Podgoria, jud. Buzău, passim, arhg. V. Drâmboceanu, 1974, nr. inv. 6590, Gumelnița (Stoicani-Aldeni), $\hat{H}$ =7,3 cm, l =4,2 cm, confecționată din pasta ceramică de calitate bună,

finisată cu grijă, arșă oxidant, are trunchiul modelat realist, șoldurile late, dos proeminent, triunghiul sexual și liniile de despărțire ale picioarelor sunt realizate prin canelură, abdomen bombat (stare graviditate); se păstrează numai partea de sub abdomenul statuii, M. J. Buzău, inedită, (Pl. 6; 5).

10. **Statuetă feminină**, fragmentară, descoperită la Aldeni, jud. Buzău, cercetare sistematică, nr. inv. 22361, Gumelnița (Stoicani-Aldeni), $\hat{I}=7,6$ cm, $l=3,4$ cm, confecționată din pasta ceramică de calitate bună, bine finisată, arșă oxidant, corp modelat realist, zona pubiană și liniile despărțitoare ale picioarelor sunt redată prin excizie, șolduri late, dos reliefat, ombilicul și genunchii proeminenți, labele picioarelor sunt lipite; deasupra brâului piesa nu s-a păstrat, M. J. Buzău, inedită, (Pl. 7; 1).
11. **Statuetă feminină**, fragmentară, descoperită la Aldeni, jud. Buzău, cercetare sistematică, nr. inv. 22359, Gumelnița (Stoicani-Aldeni), $\hat{I}=7,2$ cm, $l=3,5$ cm, confecționată din pasta ceramică de calitate bună, bine finisată, arșă oxidant, corp modelat realist, abdomen bombat (stare graviditate), liniile despărțitoare ale picioarelor sunt redată prin incizie, șolduri late, dos reliefat, genunchii și ombilicul sunt reliefați, prezintă două perforații complete sub nivelul genunchilor; deasupra abdomenului piesa nu s-a păstrat, M. J. Buzău, inedită, (Pl. 7; 3).
12. **Statuetă feminină**, fragmentară, descoperită la Aldeni, jud. Buzău, cercetare sistematică, nr. inv. 22339, Gumelnița (Stoicani-Aldeni), $\hat{I}=8,8$ cm, $l=4,7$ cm, confecționată din pasta ceramică de calitate bună, bine finisată, arșă oxidant, corp modelat realist, triunghiul pubian și liniile despărțitoare ale picioarelor sunt redată prin canelură, șolduri late, dos puternic reliefat, gleznela sunt reliefate; deasupra zonei pubiene piesa nu s-a păstrat, M. J. Buzău, inedită, (Pl. 6; 3).
13. **Statuetă feminină**, fragmentară, descoperită la Aldeni, jud. Buzău, cercetare sistematică, nr. inv. 22353, Gumelnița (Stoicani-Aldeni), $\hat{I}=5,1$ cm, $l=4,9$ cm, confecționată din pasta ceramică de calitate bună, bine finisată, arșă oxidant, corp modelat realist, zona pubiană și liniile despărțitoare ale picioarelor sunt redată prin canelură, șolduri late, dos reliefat; deasupra zonei pubiene piesa nu s-a păstrat, M. J. Buzău, inedită, (Pl. 5; 2).
14. **Statuetă feminină**, fragmentară, descoperită la Coțatcu, comuna Podgoria, jud. Buzău, cercetare sistematică, arhg. V. Drâmbocanu, 1974, nr. inv. 6 596, Gumelnița (Stoicani-Aldeni), $\hat{I}=4,4$ cm, $l=3$ cm, confecționată din pasta ceramică de calitate inferioară, finisată grosier, arșă reducător, are trunchiul modelat realist, șoldurile late, dos proeminent, triunghiul sexual și liniile de despărțire ale picioarelor sunt realizate prin incizie; nu se păstrează partea de deasupra zonei pubiene a statuii, M. J. Buzău, inedită, (Pl. 9; 2).
15. **Statuetă feminină**, fragmentară, descoperită la Coțatcu, comuna Podgoria, jud. Buzău, cercetare sistematică, arhg. V. Drâmbocanu, 1974, nr. inv. 5466, Gumelnița (Stoicani-Aldeni), $\hat{I}=5,6$ cm, $l=3,2$ cm, confecționată din pasta ceramică de calitate medie, finisată neglijent, arșă oxidant, are trunchiul modelat realist, șoldurile late, dos proeminent, zona pubiană grosier reliefată (canelură), liniile de despărțire ale picioarelor sunt realizate prin incizie; nu se păstrează partea de deasupra zonei pubiene a statuii, M. J. Buzău, inedită, (Pl. 6; 6).

16. **Statuetă feminină**, fragmentară, descoperită la Aldeni, jud. Buzău, cercetare sistematică, Gumelnița (Stoicani-Aldeni), $\hat{I}=4,8$ cm, $l=4,7$ cm, confecționată din pasta ceramică de calitate medie, bine finisată, arsă oxidant, are trunchiul modelat realist, șoldurile late, dos proeminent, triunghiul sexual și liniile de despărțire ale picioarelor sunt realizate prin canelură, genunchii sunt reliefați; nu se păstrează partea de deasupra zonei pubiene a statuii, M. J. Buzău, inedită, (Pl. 9; 1).

Capace cu apucători antropomorfe.

1. **Capac**, de lut, descoperit la Aldeni, jud. Buzău, cercetare sistematică, nr. inv. 22 336, $\hat{I}=9$ cm, $D_{maxim}=8,5$ cm, Gumelnița (Stoicani-Aldeni), confecționată din pasta ceramică grosieră, arsă oxidant, prezintă apucătoare cilindrică antropomorfă, în partea superioară a apucătorii este modelat, în manieră tipic gumelnițeană, capul unui personaj, ochii, nasul și urechile sunt obținute prin presarea lutului înainte de ardere, prezintă față dublă, M. J. Buzău, inedit (Pl. 8;1)..
2. **Apucătoare** capac, fragment, de lut, descoperit la Aldeni, jud. Buzău, cercetare sistematică, nr. inv. 22 327, $\hat{I}=3,8$ cm, $D_{maxim}=2$ cm, Gumelnița (Stoicani-Aldeni), confecționată din pasta ceramică grosieră, arsă oxidant, în partea superioară a apucătorii este modelat, în manieră tipic gumelnițeană, capul unui personaj, ochii, nasul și urechile sunt obținute prin presarea lutului înainte de ardere, gura este redată printr-o albiere, M. J. Buzău, inedit (Pl. 8;2)..
3. **Statuetă feminină**, fragmentară, descoperită la Aldeni, jud. Buzău, în Locuința nr. 3, cercetare sistematică, Gumelnița (Stoicani-Aldeni), $\hat{I}=4,4$ cm, $l=4,6$ cm, confecționată din pasta ceramică de calitate grosieră, finisată neglijent, arsă reducător, nasul este realizat prin ciupirea pastei ceramice înainte de ardere, urechi proeminente, gura prezentată sub forma unor perforații complete, este posibil ca piesa să fi fost *apucătoare de vas*, M. J. Buzău, inedită (Pl. 5;5).

Reprezentări ale piciorului uman.

1. **Picior antropomorf**, lut, descoperit la Aldeni, comuna Cornățești, punctul Balaurul, comuna Aldeni, jud. Buzău, 1973, descoperire întâmplătoare, elev Roșianu Dorin, nr. inv. 22366, Gumelnița, $L=16,5$ cm, $\hat{I}=7,5$ cm, $l=7$ cm, este confecționat din lut de calitate intermediară, bine lustruit, ars reducător, prezentată realist laba unui picior uman, M.J. Buzău, inedit (Pl. 8; 3).
2. **Picior antropomorf**, fragment, lut, descoperit la Aldeni, jud. Buzău, cercetare sistematică, nr. inv. 22363, Gumelnița, $L=10,5$ cm, $\hat{I}=4,5$ cm, $l=5,5$ cm este confecționat din lut de calitate intermediară, amestecat cu nisip, ars oxidant, prezentată realist laba unui picior uman, piesa este restaurată și întregită, M.J. Buzău, inedit (Pl. 8; 4).

Fragmente de statuete antropomorfe de lut ce nu pot fi încadrate tipologic (fragmente picioare).

1. **Statuetă antropomorfă**, fragment picioare, descoperită la Coțatcu, comuna Podgoria, jud. Buzău, cercetare sistematică, arhg. V. Drâmbocanu, 1974, nr. inv. 5467, Gumelnița (Stoicani-Aldeni), $\hat{I}=3$ cm, $l=2,5$ cm, confecționată din pasta ceramică de calitate bună, bine finisată, arsă oxidant, gleznele reliefate, labela picioarelor despărțite, M. J. Buzău, inedită, (Pl. 9; 6).
2. **Statuetă antropomorfă**, fragment picioare, descoperită la Coțatcu, comuna Podgoria, jud. Buzău, cercetare sistematică, arhg. V. Drâmbocanu, 1974, nr. inv. 6598, Gumelnița (Stoicani-Aldeni), $\hat{I}=4,5$ cm, $l=3,5$ cm, confecționată din pasta ceramică de calitate medie, grosier finisată, arsă oxidant, gleznele reliefate, labela picioarelor despărțite, M. J. Buzău, inedită, (Pl. 8; 7).
3. **Statuetă antropomorfă**, fragment picioare, descoperită la Coțatcu, comuna Podgoria, jud. Buzău, cercetare sistematică, arhg. V. Drâmbocanu, 1974, nr. inv. 6598, Gumelnița (Stoicani-Aldeni), $\hat{I}=3,3$ cm, $l=2,2$ cm, confecționată din pasta ceramică de calitate bună, bine finisată, arsă oxidant, genunchii și gleznele reliefate, labela picioarelor unite, M. J. Buzău, inedită, (Pl. 9; 5).
4. **Statuetă antropomorfă**, fragment picioare, descoperită la Coțatcu, comuna Podgoria, jud. Buzău, cercetare sistematică, arhg. V. Drâmbocanu, 1974, nr. inv. 5471, Gumelnița (Stoicani-Aldeni), $\hat{I}=5,3$ cm, $l=4,2$ cm, confecționată din pasta ceramică de calitate bună, bine finisată, arsă oxidant, picioarele despărțite prin canelură, M. J. Buzău, inedită, (Pl. 8; 6).
5. **Statuetă antropomorfă**, fragment, descoperită la Coțatcu, comuna Podgoria, jud. Buzău, cercetare sistematică, arhg. V. Drâmbocanu, 1974, nr. inv. 6596, Gumelnița (Stoicani-Aldeni), $\hat{I}=3,5$ cm, $l=1,7$ cm, confecționată din pasta ceramică de calitate bună, bine finisată, arsă oxidant, dos proeminent, se păstrează doar fesa dreaptă, M. J. Buzău, inedită, (Pl. 9; 3).
6. **Statuetă antropomorfă**, fragment picioare, descoperită la Aldeni, jud. Buzău, cercetare sistematică, arhg. Drâmbocanu, 1974, nr. inv. 22349, Gumelnița (Stoicani-Aldeni), $\hat{I}=2,3$ cm, $l=2,7$ cm, confecționată din pasta ceramică de calitate bună, bine finisată, arsă reducător, picioarele despărțite prin incizie, M. J. Buzău, inedită, (Pl. 9; 9).
7. **Statuetă antropomorfă**, fragment picioare, descoperită la Aldeni, jud. Buzău, cercetare sistematică, nr. inv. 22346, Gumelnița (Stoicani-Aldeni), $\hat{I}=3,5$ cm, $l=2,2$ cm, confecționată din pasta ceramică grosieră, mediu finisată, arsă oxidant, picioarele despărțite prin incizie, M. J. Buzău, inedită, (Pl. 9; 4).
8. **Statuetă antropomorfă**, fragment picioare, descoperită la Aldeni, jud. Buzău, cercetare sistematică, nr. inv. 22348, Gumelnița (Stoicani-Aldeni), $\hat{I}=3$ cm, $l=2,2$ cm, confecționată din pasta ceramică de calitate bună, bine finisată, arsă reducător, picioarele despărțite prin canelură, M. J. Buzău, inedită, (Pl. 9; 7).
9. **Statuetă antropomorfă**, fragment picioare, descoperită la Aldeni, jud. Buzău, cercetare sistematică, nr. inv. 22347, Gumelnița (Stoicani-Aldeni), $\hat{I}=3$ cm, $l=1,5$

cm, confecționată din pasta ceramică de calitate bună, bine finisată, arsă oxidant, se păstrează un singur picior de formă cilindrică, M. J. Buzău, inedită (Pl. 9; 8).

10. **Statuetă antropomorfă**, fragment, descoperită la Aldeni, jud. Buzău, cercetare sistematică, nr. inv. 22342, Gumelnița (Stoicani-Aldeni), $\hat{I}=6,3$ cm, $l=3$ cm, confecționată din pasta ceramică de calitate bună, bine finisată, arsă reducător, zona picioarelor este de formă cilindrică, nu este figurată linia despărțitoare a picioarelor, prezintă fese puternic bombate, se păstrează partea de statueta de la brâu în jos, M. J. Buzău, inedită, (Pl. 5; 4).
11. **Statuetă antropomorfă**, fragment picioare, descoperită la Aldeni, jud. Buzău, cercetare sistematică, nr. inv. 22345, Gumelnița (Stoicani-Aldeni), $\hat{I}=6,8$ cm, $l=3,9$ cm, confecționată din pasta ceramică de calitate medie, bine finisată, arsă reducător, picioarele lipite dreptunghiulare în secțiune, linia despărțitoare a picioarelor nu este prezentată, M. J. Buzău, inedită, (Pl. 8; 5).

Statuete antropomorfe de os.

1. **Statuetă antropomorfă feminină**, plată, fragmentară, de os, descoperită la Sudiți comuna Gherăseni, jud. Buzău, cercetare sistematică, arhg. V. Teodorescu, nr. inv. 6692, $L=42$ cm, $l=2,7$ cm, Gumelnița, bine lustruită, brațele întinse lateral și perforate la capete, capul rupt, ombilic perforat, șolduri late, triunghiul sexual incizat, este decorată cu 4 linii punctate dispuse simetric sub triunghiul sexual și în zona genunchilor, M. J. Buzău, inedită (Pl. 10; 8).
2. **Statuetă antropomorfă feminină**, formă fusiformă, de os, descoperită la Aldeni, jud. Buzău, cercetare sistematică, Gumelnița (Stoicani-Aldeni), $L=8,3$ cm, $l=1$ cm, bine lustruită, prezintă șolduri late, sâni proeminenți lobați lateral, capul de formă rotundă are în mijloc o perforație, probabil era folosită ca pandantiv, M. J. Buzău, inedită, (Pl. 10; 6).
3. **Statuetă "amuletă"**, de os, descoperită la Aldeni, Dealul-Balaurului, comuna Cernătești, jud. Buzău, cercetare sistematică, nr. inv. 22317, Gumelnița, $L=42$ cm, $l=2,6$ cm, confecționată din os, bine finisată, are trunchiul de formă aproximativ dreptunghiulară, prezintă câte două perforații și creștături de o parte și alta a zonei superioare, lipsește partea inferioară, M. J. Buzău, inedită, (Pl. 10; 7).
4. **Statuetă "amuletă"**, de os, descoperită la Aldeni, Dealul Balaurului, comuna Cernătești, jud. Buzău, cercetare sistematică, nr. inv. 22314, Gumelnița, $L=6,5$ cm, bine finisată, de formă aproximativ dreptunghiulară, cu capetele rotunjite, prezintă decor realizat din perforații parțiale dispuse în siruri de linii paralele, arsă secundar, M. J. Buzău, inedită, (Pl. 9; 11).
5. **Statuetă "amuletă"**, de os, descoperită la Aldeni Dealul Balaurului, comuna Cernătești, jud. Buzău, în locuința nr. II, cercetare sistematică, nr. inv. 22315, Gumelnița, $L=6,2$ cm, bine finisată, de formă aproximativ dreptunghiulară, cu capetele rotunjite, prezintă perforații și creștături laterale, M. J. Buzău, inedită, (Pl. 9; 10).

6. **Statuetă "amuletă"**, de os, descoperită la Aldeni, Dealul Balaurului, comuna Cernătești, jud. Buzău, cercetare sistematică, nr. inv. 22316, Gumelnița, L=5,4 cm, bine finisată, de formă aproximativ dreptunghiulară, cu capetele rotunjite, prezintă creștături laterale, M. J. Buzău, inedită, (Pl. 10; 4).
7. **Statuetă prismatică**, din os, descoperită la Aldeni Dealul Balaurului, comuna Cernătești, jud. Buzău, cercetare sistematică, nr. inv. 22315/1, Gumelnița, L=7,2 cm, bine finisată, M. J. Buzău, inedită, (Pl. 10; 5).
8. **Statuetă prismatică**, din os, descoperită la Sudiți, jud. Buzău, passim, 1971, arhg. Victor Teodorescu, nr. inv. 22314, Gumelnița, L=5,3 cm, bine finisată, prezintă o perforație în dreaptă, la partea superioară, arsă secundar, M. J. Buzău, inedită, (Pl. 10; 1).
9. **Statuetă prismatică**, din os, descoperită la Sudiți, jud. Buzău, cercetare sistematică, 1971, arhg. Victor Teodorescu, nr. inv. 7101, Gumelnița, L=5,5 cm, bine finisată, arsă secundar, M. J. Buzău, inedită, (Pl. 10; 2).
10. **Statuetă prismatică**, din os, descoperită la Moisica, jud. Buzău, cercetare sistematică, nr. inv. 26150, Gumelnița, L=5,3 cm, bine finisată, prezintă o perforație parțială la partea superioară, arsă secundar, M. J. Buzău, inedită, (Pl. 10; 3).

Concluzii

Majoritatea statuetelor antropomorfe din colecțiile Muzeului Județean Buzău pot fi încadrate, cultural și tipologic, aspectului cultural de tip Stoicani-Aldeni.

Există în catalogul nostru statuete care păstrează în totalitate caracteristicile plasticii antropomorfe de tip Gumelnița, dar și statuete ale căror forme sunt „împrumutate” din aria culturilor Precucuteni-Cucuteni.

Este de remarcat că pentru formele de tip Precucuteni-Cucuteni se constată o degenerare a modelului original, mai ales în ceea ce privește modul de modelare și amestecare a pastei ceramice. Multe dintre statuetele prezentate de noi par a fi făcute de „meșteri” care aparțineau comunităților de tip Gumelnița, însă copiind forme antropomorfe ce aparțin spațiului vecin, de tip cucutenian.

Se constată de asemenea prezența unor modele de statuete cu trăsături stilistice care aparțin spațiului cultural de tip Vinča.

La Coțatcu au fost descoperite câteva statuete care aparțin culturii Cucuteni faza B, însă nu știm cu exactitate dacă există un nivel Cucuteni în această așezare⁹.

În ce privește statuetele antropomorfe de os acestea sunt modelate, cu o singură excepție (Pl. 10, 6), în manieră tipic gumelnițeană.

⁹ În Mousaios, V, Dicționarul descoperirilor din jud. Buzău, apare Cucuteni B.

Bibliografie.

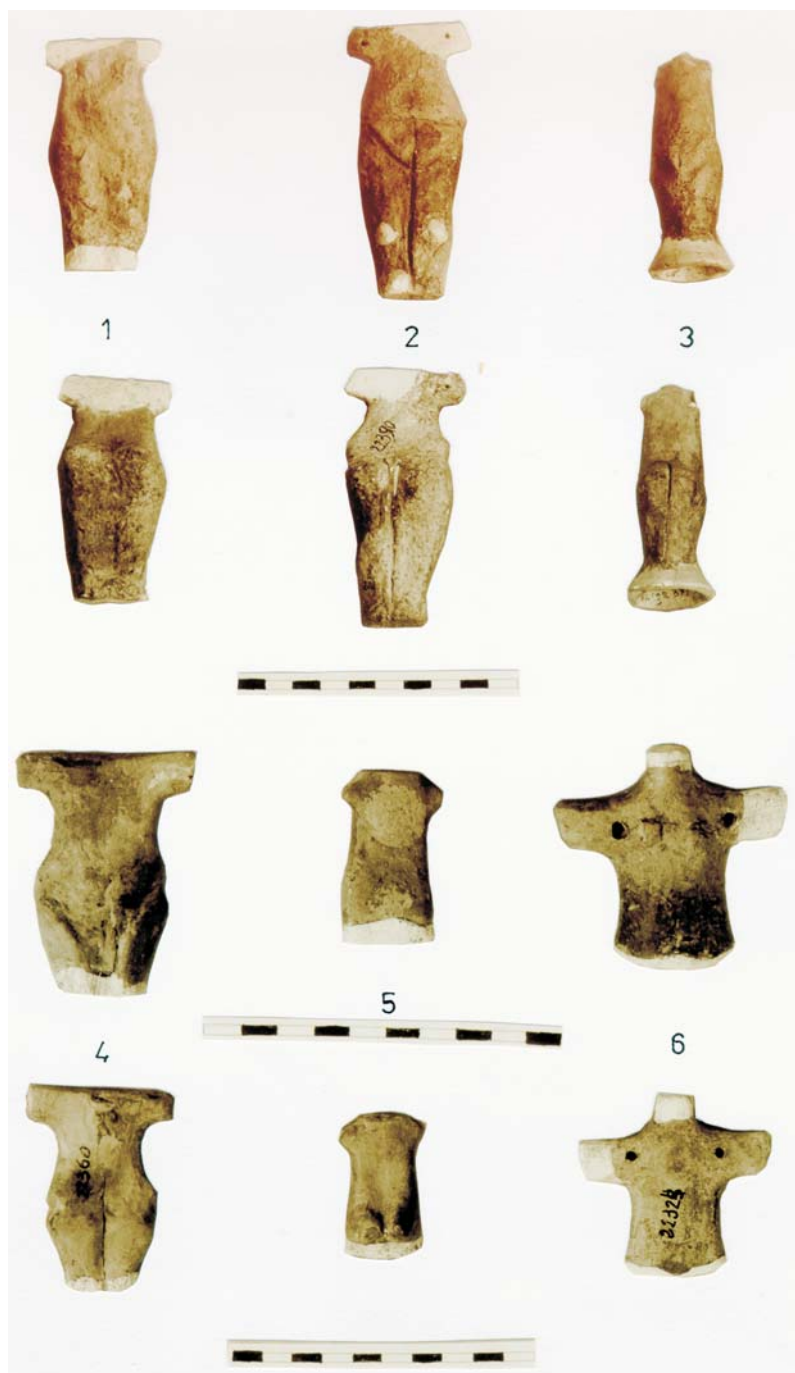
1. Andreescu, Radian, *Căscioarele Ostrovel. Plastica de os din nivelul Gumelnița B1.*, în CCDJ, XIII-XIV, Călărași, 1995, p. 41-48.
2. Idem, *Căscioarele Ostrovel. Plastica de os din nivelul Gumelnița A II.*, în CCDJ, XV, Călărași, 1997.
3. Idem, *Plastica gumelnițeană din colecțiile Muzeului Național de Istorie a României*, în Cercetări Arheologice, X, București, 1997, p. 309-318.
4. Idem, *Căscioarele-Ostrovel câteva date despre prelucrarea osului*, în Cercetări Arheologice, X, București, 1997, p. 319-325.
5. Andreescu, Radian, Popa, Traian, Sultana. *Plastica de os*, în Buletinul Muzeului „Teohari Antonescu”, Giurgiu, 5-6, 1999-2000, p. 133-142.
6. Andrieșescu, Ion, *Les Fouilles de Sultana*, în Dacia, 1924, p. 51-107.
7. Anghelov, Nicola, *Hotnița*, Arheologia Sofia, 3, 1961, p. 34-38.
8. Berciu, Dumitru, *Contribuții la problemele neoliticului...*, Ed. Academiei, București, 1964.
9. Idem, *Neolithic figurines from Rumania*, în Antiquity, XXXIV, 136, 1960, p. 283-284.
10. Childe, Goldon, *The Danube thoroughfare and the beginnings of the civilization in Europa*, în Antiquity, I, 1926.
11. Christescu, Vasile, *Les stations prehistoriques de lac Boian*, Dacia, 1925.
12. Comșa, Eugen, *Figurinele antropomorfe din epoca neolitică pe teritoriul României*, Ed. Academiei, București, 1995.
13. Idem, *Rezultatele săpăturilor de salvare de la „Măgura Cuneștilor”*, în Materiale și Cercetări Arheologice, a XV-a Sesiune Anuală de Rapoarte, București, 1983, p. 65-69.
14. Idem, *Neoliticul pe teritoriul României - Considerații*, Ed. Academiei, București, 1987.
15. Idem, *Despre figurinele antropomorfe plate de os de la sfârșitul culturii Gumelnița*, în CCDJ, Călărași, 1995.
16. Idem, *Les figurines en os...*, în Dacia, XXIII, 1979, p. 69-78.
17. Idem, *Figurinele de aur din aria de răspândire a culturii Gumelnița*, în SCIVA, II, 1974, p. 181-190.
18. Idem, *Probleme privind cercetarea neoeneolitică pe teritoriul României*, în SCVA, I, 1978, p. 7-32.
19. Idem, *Figurinele din aur din aria de răspândire a culturii Gumelnița*, în SCIV, II, 1974, p. 181-190.
20. Idem, *Raporturile dintre comunitățile culturii Gumelnița prezentate prin figurinele antropomorfe*, în CCDJ, XIII-XIV, Călărași, 1995.
21. Idem, *Les figurines en os apparemment a la phase moyenne de la culture Gumelnița*, în Dacia, XXIII, 1979.
22. Idem, *Figurinele neolitice din așezarea de la Fulga, jud. Buzău*, în SCIVA, 2, 1994, p. 105-122.
23. Idem, *Unele probleme ale aspectului cultural Aldeni II*, în SCIV, 1, 1963, P. 7-32.
24. Comșa, Eugen, Georgescu, Vasile, *Așezarea neolitică de tip Aldeni II de la Mălăieștii de Sus, jud. Prahova*, în SCIV, 4, 1983, p. 334-348.
25. Contenou, G., *Idoles en pierre provenant de l'Asie Anterieure*, în Syria, VIII, 1927.
26. Dâmbovița, Mircea, Petrescu, *Cetățuia de la Stoicani*, în Materiale, I, 1953, p. 13-155.
27. Delporte, H., *L'Image de la femme dans l'art prehistorique*, Paris, 1979.
28. Dragomir, Traian, *Aspectul cultural Stoicani-Aldeni*, București, 1983.
29. Idem, *Aspectul cultural Stoicani-Aldeni în lumina săpăturilor de la Lișcoteanca, Băneasa și Suceveni*, în Memoria Antiquitatis, II, 1970, Piatra-Neamț, p. 25-38.

30. Idem, *Aspectul cultural Stoicani-Aldeni în lumina săpăturilor de la Lișcoteanca, Băneasa și Suceveni*, în *Memoria Antiquitatis*, Piatra Neamț., II, 1970, p. 25-38.
31. Dumitrescu, Vladimir, *Arta preistorică în România*, București, 1974.
32. Idem, *Arta neolitică în România*, București, 1964.
33. Idem, *Căscioarele*, în SCIV, II, 1965, p. 215-238.
34. Idem, *Cu privire la o recentă încercare de sinteză asupra cronologiei preistorice a Orientului Apropiat, Mediteranei și a Europei*, în SCIV, I, 1969, p. 125-150.
35. Idem, *Probleme privind sincronismele unor culturi eneolitice*, în SCIV, III, 1976, p. 355-361.
36. Idem, *Figurines from Gumelnița*, în *Antiquity*, vol. XXXVIII, nr. 151, 1964.
37. Idem, *Din nou despre figurinele bicefale*, în SCIV, VIII, 1-4, 1957, p. 307-308.
38. Idem, *Stratigrafia așezării tell de pe ostrovelul de la Căscioarele*, în CCDJ, II, 1986.
39. Idem, *Gumelnița Sondajul efectuat în 1960*, în SCIV, I, 1966, p. 51-100.
40. Idem, *O nouă statueta de tip Thesalic descoperită la Gumelnița*, în SCIV, II, 1966, p. 245-260.
41. Idem, *Une figurine de type thessalien decouverte a Gumelnița*, în *Dacia*, VII-VIII, 1937-1940, p. 97-120.
42. Idem, *La plastique anthropomorphe en argile de la civilization eneolitique Balkano-Danubienne de type Gumelnița*, în IPEK, 1932/1933, p. 49-71.
43. Idem, *Figurinele antropomorfe de os din civilizația eneolitică balcano-danubiană*, Cluj, 1931, p. 1-11.
44. Idem, *Arta preistorică în România și în sud-estul Europei*, în CCDJ, XVI-XVII, 2001, p. 145-172.
45. Idem, *La station prehistorique de Traian*, în *Dacia*, II, 1925, p. 11-140.
46. Idem, *La station prehistorique de Bonfești*, în *Dacia*, III-IV, 1927-1932, p. 88-114.
47. Dumitrescu, Vladimir, Marinescu-Bîlcu Silvia, *Noi descoperiri de la Gumelnița*, în CCDJ, XVI-XVII, 2001, p. 114-145, Fig. 3; 13; 16.
48. Harțuche, Nicolae, Dragomir, I.T., ...*Brăilița*, în *Materiale*, III, 1957.
49. Galbenu, Doina, *Așezarea eneolitică de la Hârșova*, SCIV, II, 1962, p. 285-306.
50. Gimbutas, Marija, *The Goddesses and gods of Old Europe 7000-3500*, Londra, 1974.
51. Goldman, Bernard, *Typology of the Mother-goddess figurines*, IPEC, nr. 20, 1963, p. 8-15.
52. Jovanovic, B., *La ceramique antropomorphe de l'eneolithique des Balkans et du Bas-Danube*, în *Archaeologia Jugoslavica*, V, Belgrad, 1964.
53. Jung, Carl, et alii, *Man and his symbols*. Garden City, 1964.
54. Laszlo, Atilla, *Vasele neolitice cu fețe umane descoperite în România*, în *Memoria Antiquitatis*, II, 1970, Piatra-Neamț, p. 39-74.
55. Marinescu-Bîlcu, Silvia, Ionescu, Barbu, *Catalogul sculpturilor eneolitice din Muzeul Raional Oltenița*, București, 1967.
56. Marinescu-Bîlcu, Silvia, *Burdușani-Popina. Preliminary Raport 1993-1994*, în *Cercetări Arheologice*, X, București, 1997, p. 9-18.
57. Micu, Cristian, Micu, Smaranda, *Despre un tip de statuete antropomorfe gumelnițene*, în *Pontica*, XVIII-XXIX, p. 7-11.
58. Neagu, Marian, *Aspecte ale plasticii neoneolitice din os din sud-estul Munteniei*, în CCDJ, II, 1986.
59. Nestor, Ion, *Der Stand... in Rumanien.*, Berlin, 1933, p. 57-61.
60. Nițu, Anton, *Reprezentări feminine dosale pe ceramica neo-eneolitică carpato balcanică*, în *Memoria Antiquitatis*, Piatra Neamț, II, 1970, p. 75-101.
61. Idem, *Vase antropomorfe ale ceramicii Stoicani-Aldeni, din sudul Moldovei*, în C.I., S.N., II, 1971, p. 77-102.

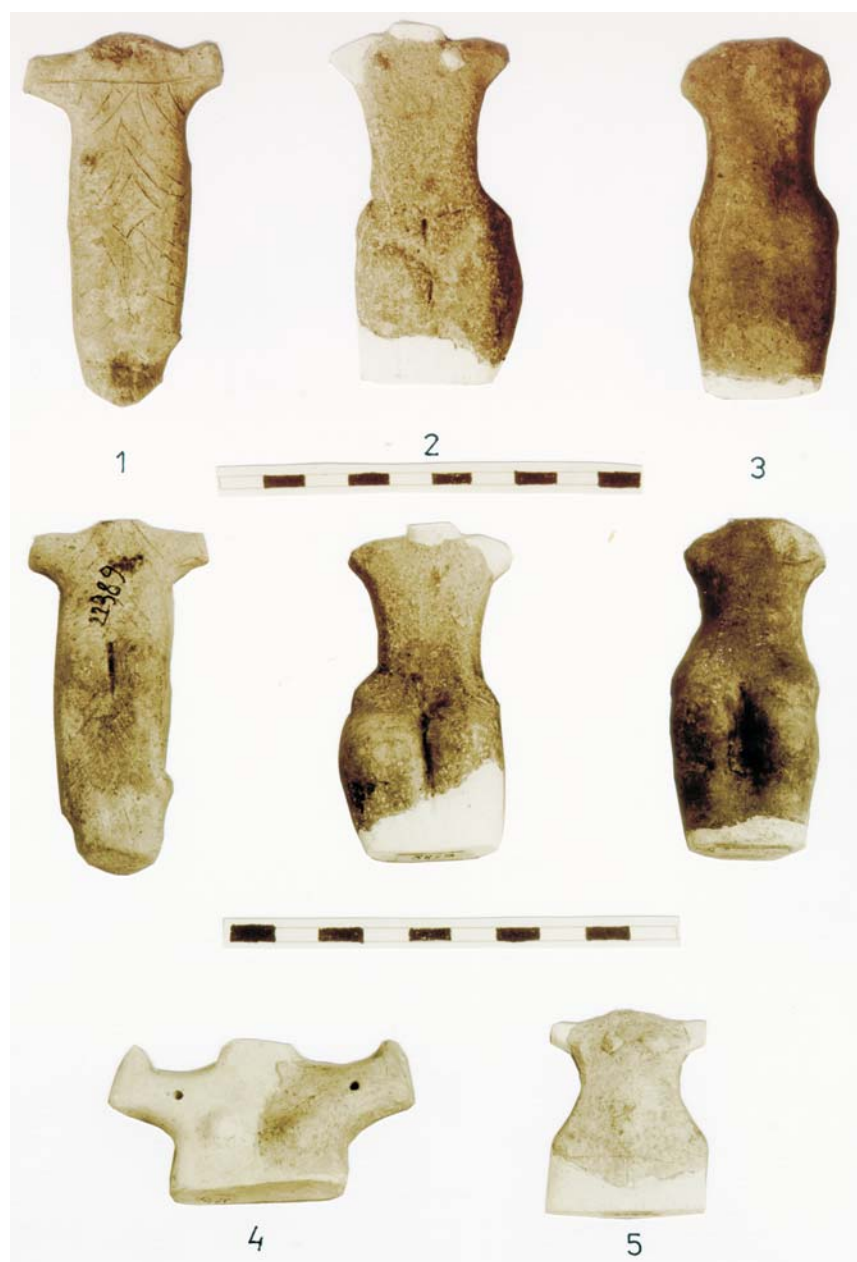
62. Idem, *Un vas antropomorf de tip Stoicani-Aldeni de la Suceveni (Galați)*, în *Carpica*, VI, 1973-1974, p. 7-15.
63. Paveleț, Eugen, *Die anthropomorphen Statuettes aus Măriuța...*, în *Das Altertum*, 2000, 46, p. 133-146.
64. Peneș, Marinela, Paveleț, Eugen, *Așezarea eneolitică de la Boboci, Com. Jugureni, Jud. Prahova*, în *Musaioș*, VII, 2001, p. 3-8.
65. Radunceva, Ana, *Preistoric Art in Bulgaria*, Oxford, 1976.
66. Rosetti, D. V., *Steinskupferzeitliche Plastik aus eimen Vohnhugel bei Bukarest*, 1939, Berlin, p. 29-32.
67. Schuster, Cristian, Popovici Sabin, *Despre arta neolitică și eneolitică în zona Oltului Inferior (II)*, în *Buletinul Muzeului „Teohari Antonescu”*, Giurgiu, 5-6, 1999-2000, p. 143-154.
68. Șimon, Mihai, *Cu privire la faza Hârșova a culturii Gumelnița*, în *SCIV*, III, 1979, p. 359-366.
69. Idem, *Unele probleme ale aspectului cultural Stoicani-Aldeni*, în *SCIV*, 1, 1986, p. 5-28.
70. Șimon, Mihai, Paveleț, Eugen, *Considerații generale asupra așezării gumelnițene de la Măriuța, Com. Belciugatele, Jud. Călărași. Considerații generale*, 5-6, în *Buletinul Muzeului „Teohari Antonescu”*, Giurgiu, 1999-2000, p. 181-204.
71. Idem, *Cu privire la relația dintre cultura Varna și cultura Gumelnița*, în *SCIV*, IV, 1983, p. 305-319.
72. Șimon, Mihai, Șerbănescu, Done, *Considerații privind reprezentarea simbolică a piciorului uman în aria culturii Gumelnița*, în *CCDJ*, III-IV, 1987.
73. Ștefan, Gheorghe, *Les fouilles de Căscioarele*, în *Dacia*, 1925.
74. Idem, *Raport asupra săpăturilor depe dealul „Balaurul”, comuna Aldeni, jud. Buzău*, în *Rapoarte MNA*, 1933, p. 31-34.
75. Todorova, Henrieta, *The eneolitic in Bulgaria*, BAR, 1979.

ABREVIERI

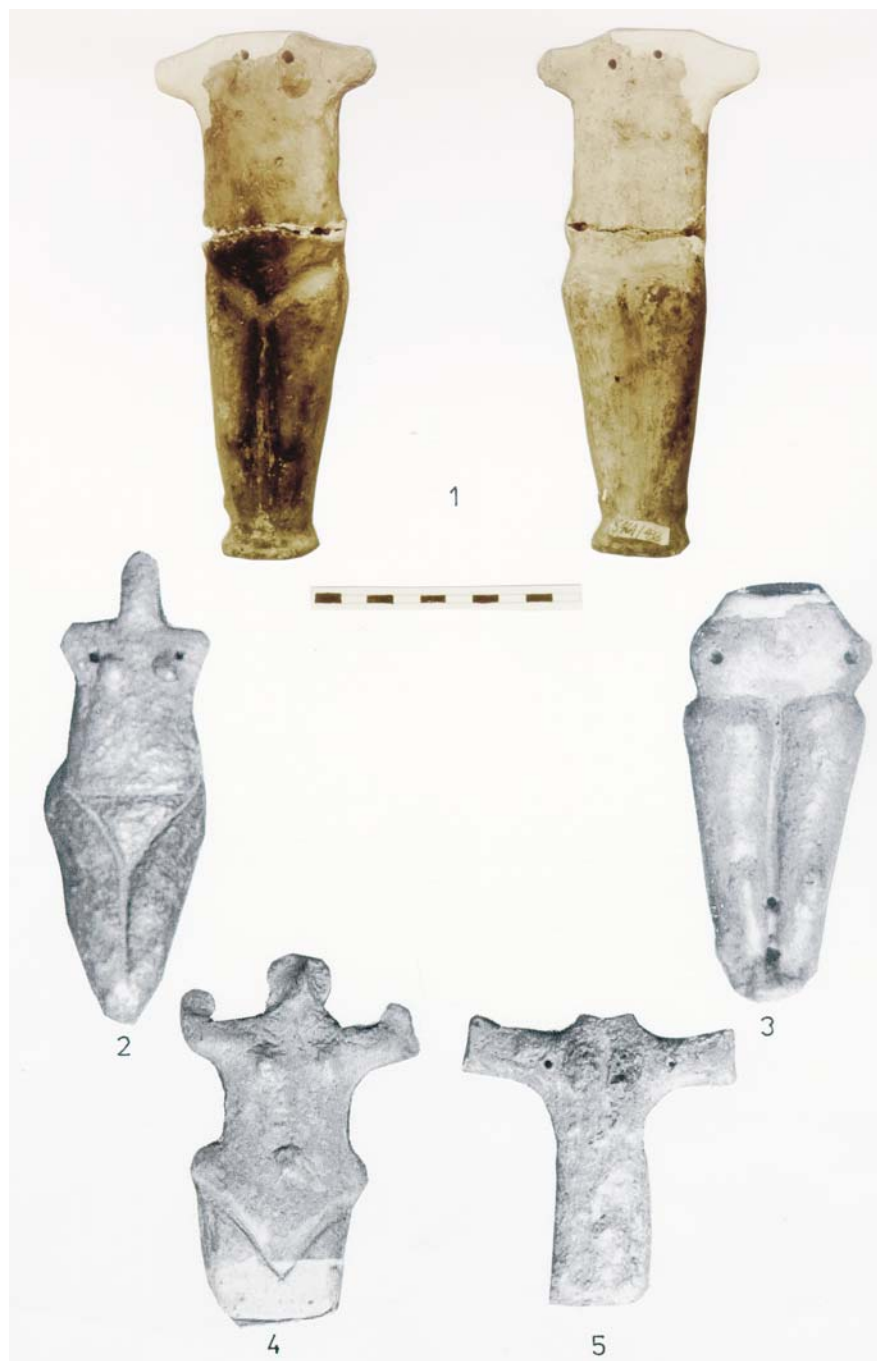
BAR	= Bulgarien Archeology.
CA	= Cercetări Arheologice, Anuarul Muzeului Național de Istorie a României, București.
CCDJ	= Cultură și Civilizație la Dunărea de Jos, Anuarul Muzeului Dunării de Jos Călărași.
Dacia	= Dacia I-XII (1924-1947). Revue d'archeologie et d'histoire ancien. București (Dacia NS. Nouvelle serie din 1957-1998).
MCA	= Materiale și Cercetări Arheologice, București.
M. J. Buzău	= Muzeul Județean Buzău.
Pontica	= Anuarul Muzeului de Istorie și Arheologie Constanța.
SCIV(A)	= Studii și Cercetări de Istorie Veche (și Arheologie), București.
p.	= pagina.

Planșa 1.

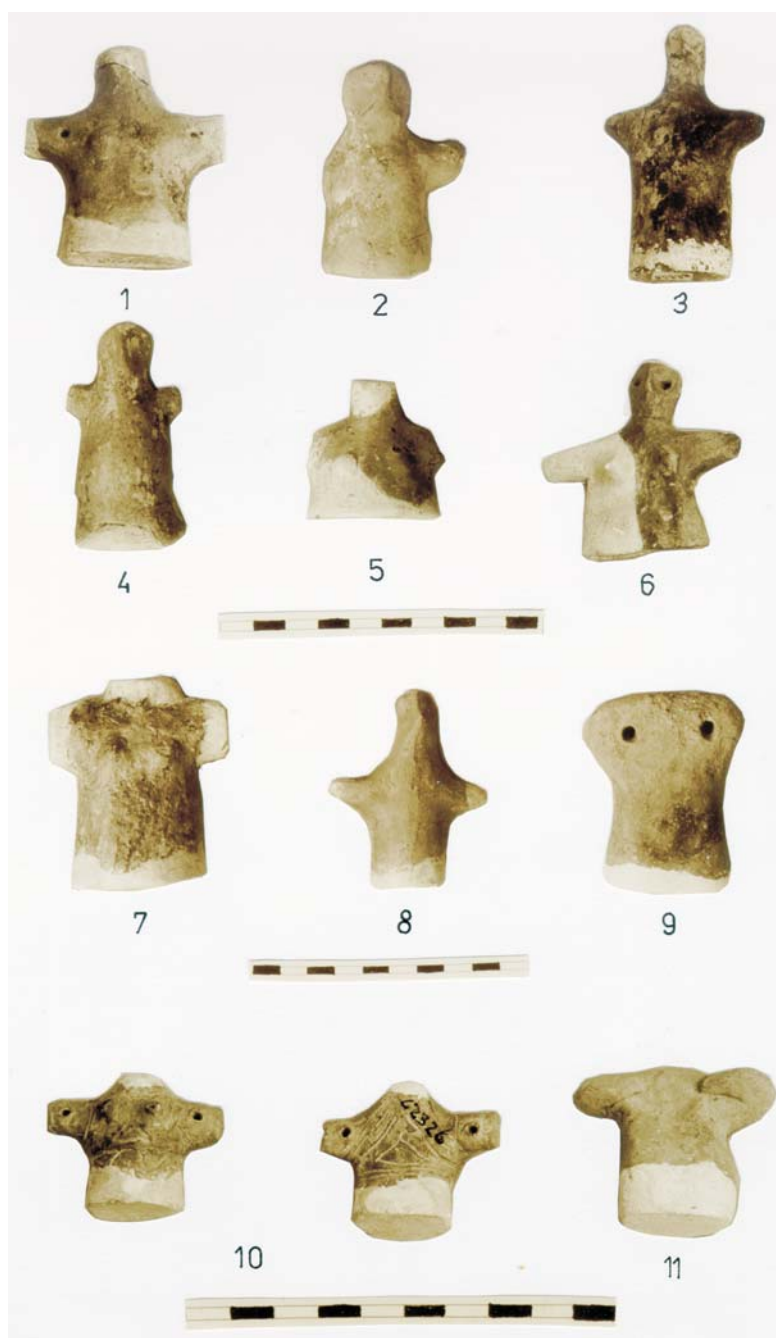

Planşa 2.

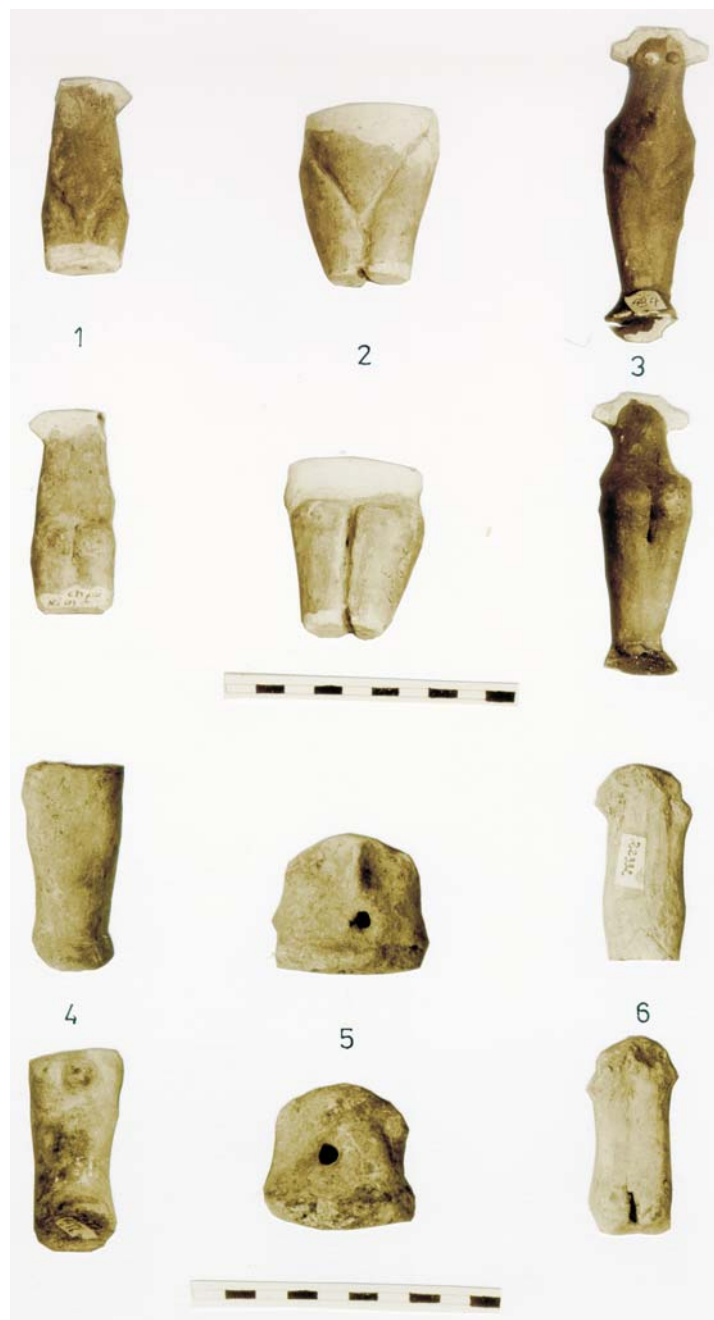

Planșa 3.

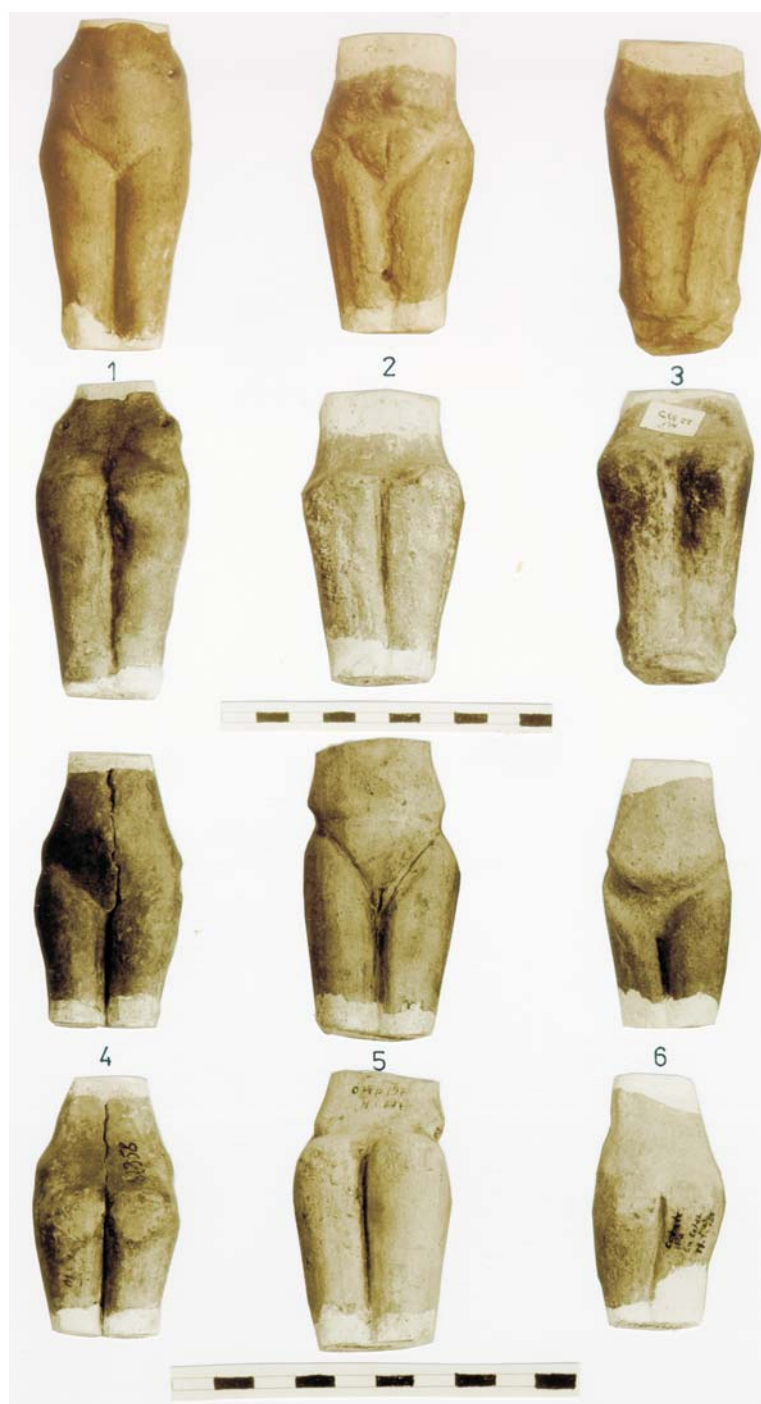

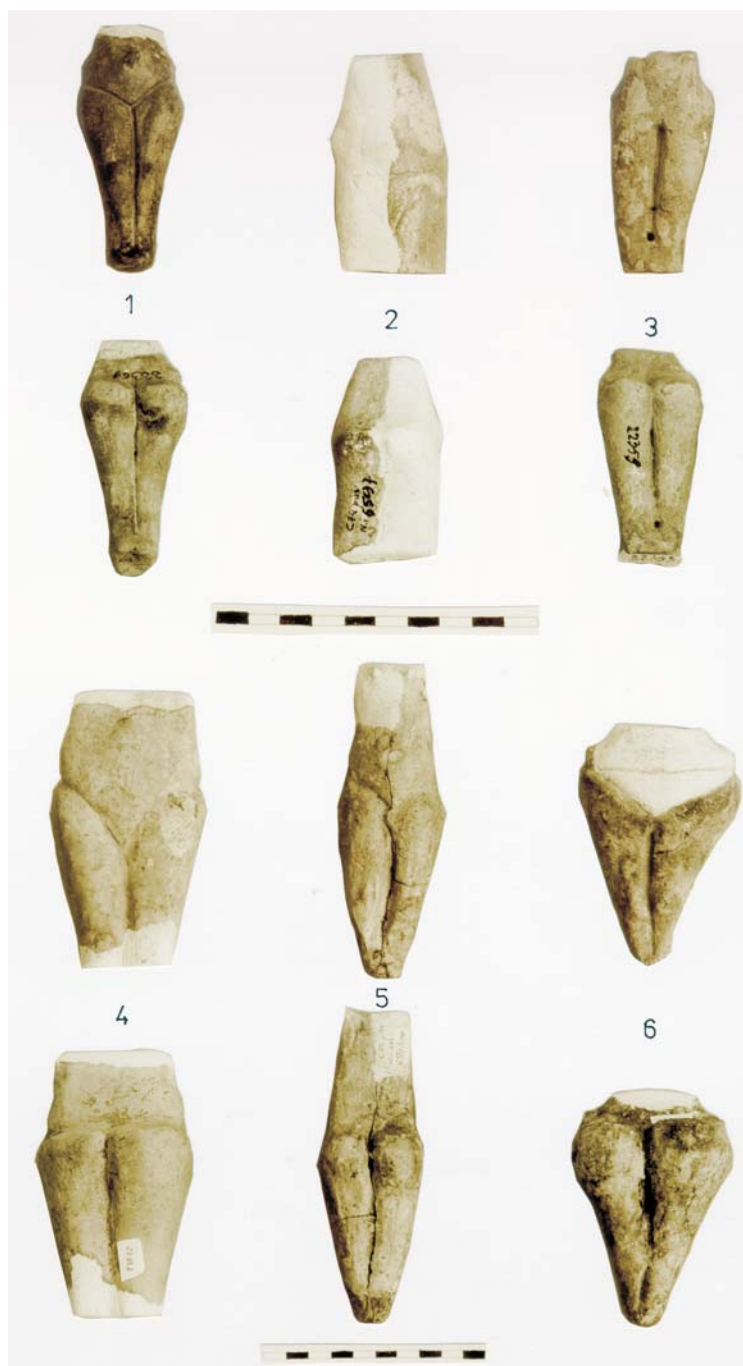
Planşa 4.

Planșa 5.

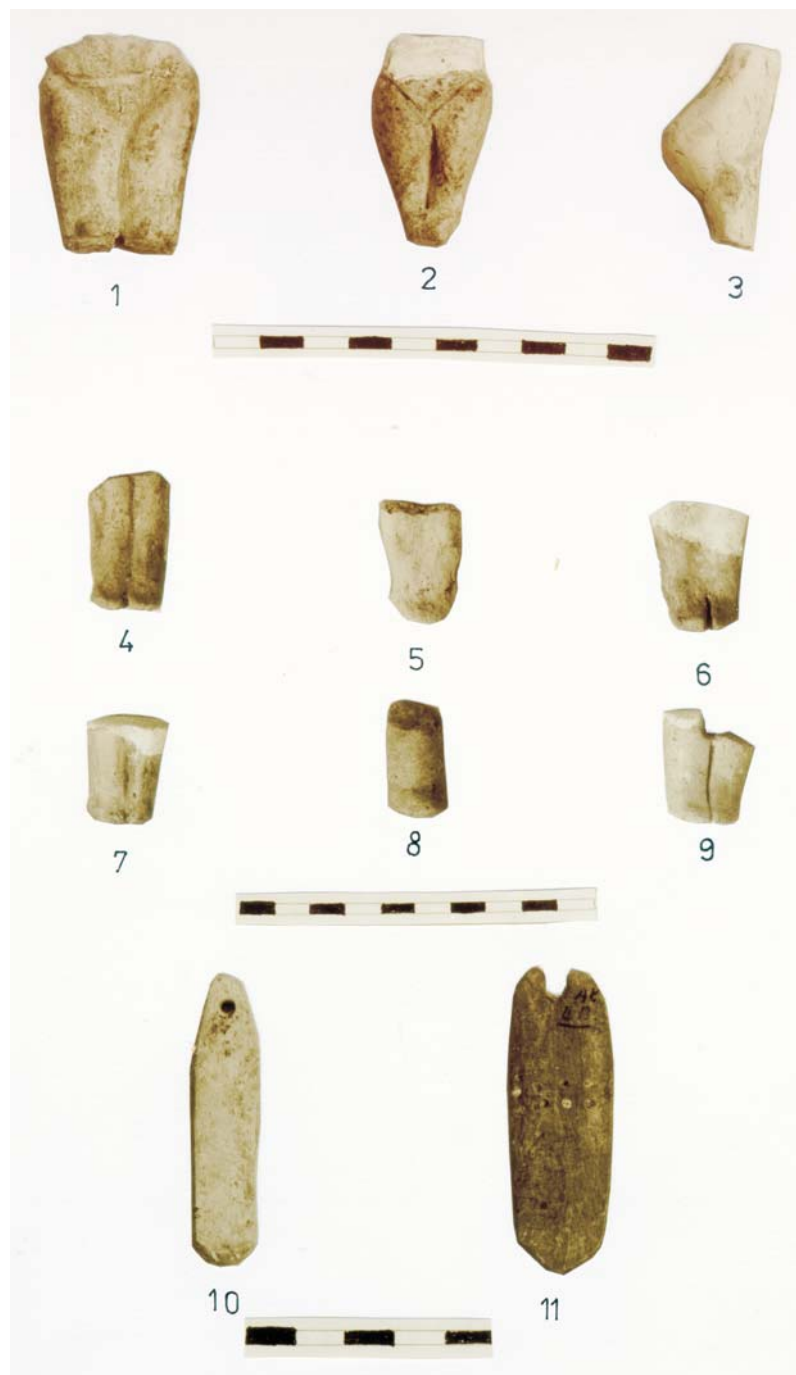
Planşa 6.

Planșa 7.

Planşa 8.

Planșa 9.

Planşa 10.

CÂTEVA OBSERVAȚII ASUPRA CULTURII MONTEORU

Ion MOTZOI-CHICIDEANU

Se consideră îndeobște că fenomenul Monteoru este unul dintre cele mai bine cercetate pentru epoca bronzului la nord de Dunăre, dar acest lucru, destul de întemeiat, nu a însemnat și elucidarea tuturor necunoscutelor în cunoașterea acestuia. Cred că este cu totul necesară o reluare a discuției asupra acestor necunoscute, mai ales atunci când, pe de-o parte, se înfiripă teorii, iar pe de altă parte și în contradicție cu cele dintâi, se adună date noi.

Un prim pachet de probleme încă nesoluționate îl constituie originea culturii, chiar dacă de-a lungul timpului au fost avansate mai multe ipoteze, toate depinzând în ultimă instanță de stadiul documentării arheologice, pe de-o parte, iar pe de altă parte de modelul teoretic de interpretare. În general se consideră și astăzi că acest fenomen arheologic își are originea *“la începutul epocii bronzului, în aria și din fondul culturilor și grupelor din perioada de trecere (Cernavodă II, Foltești II, Răcăciuni, Zăbala, Râmnicelu, Coșereni)”*¹. Conform acestui punct de vedere ce se sprijină aproape în totalitate doar pe cercetările din stațiunea eponimă și doar foarte puțin pe comparația cu descoperiri din alte stațiuni, cea mai veche etapă Monteoru este reprezentată de cele trei nivele ale stratului Ic4. Această perspectivă este însă prea generală, ignorând faptul că multe dintre grupele menționate nu sunt, iar unele nici nu pot fi, definite mulțumitor pe baza strictă a materialelor ce le-au fost atribuite. Mai mult încă, o bună bucată de vreme conținutul exact al stratului Ic4 nu a fost cunoscut, puținele materiale publicate fiind cu totul insuficiente pentru o bună înțelegere a acestuia. Din pachetul de probleme se mai remarcă și aceea a raporturilor cu grupele Glina din Muntenia și Schneckenberg din Transilvania, raporturi pe care unii specialiști le vedeau a fi de contemporaneitate², în vreme ce alții consideră apariția culturii Monteoru ca ulterioară fenomenului Glina³. La începutul anilor '80 au fost publicate rezultatele cercetărilor întreprinse în două obiective arheologice ce s-au dovedit de un interes major pentru problemele privind începutul grupei Monteoru. Este vorba mai întâi de cimitirul biritual și resturile unei așezări învecinate de la Năeni-Colarea⁴, iar apoi de stațiunea de la Odaia Turcului situată pe malul Sabarului

---

¹ Eugenia Zaharia, sub voce *Monteoru*, în C. Preda (coord.), *Enciclopedia Arheologiei și Istoriei Vechi a României*, vol. III M-Q, București 2000, p. 102-104.

² I. Nestor, în *Istoria României*, vol. I. București 1960, p. 102-105.

³ P. Roman, SCIVA 37.1, 1986, p. 42-45.

⁴ A. Vulpe, V. Drâmbocianu, SCIVA 32.2, 1981, p. 171-186.

în câmpia înaltă a Târgoviștei⁵. Pe baza inventarelor câtorva dintre mormintele de la Năeni-Colarea și a cioburilor culese de la suprafața a ceea ce se consideră a fi o așezare, a fost constituită noțiunea de Năeni-Schneckenberg, ca un grup anterior culturii Monteoru, caracterizat printr-o ceramică ce își găsea asemănări în câteva descoperiri din Țara Bârsei. Totodată se propunea și înlocuirea noțiunii de cultură Schneckenberg cu cea de grup/aspect Năeni-Schneckenberg⁶. La Odaia Turcului fusese identificată o depunere cu un material care, la vremea aceea, prea cu totul nou, depunere care se situa stratigrafic deasupra unui strat Glina. Prin raportarea la grupul Năeni-Schneckenberg și pe baza succesiuni stratigrafice descoperirea de la Odaia Turcului a fost interpretată ca ilustrând un grup cultural nou definit ce putea fi plasat între grupa Glina și grupa Tei, fără a avea vre-o legătură cu aceasta din urmă⁷. În 1982, anul în care apărea studiul dedicat stațiunii de la Odaia Turcului, a fost prezentat, într-o comunicare⁸, stratul Ic4 de la Sărata Monteoru, precizându-se că acesta se împarte în trei, denumite de jos în sus Ic4-1, Ic4-2 și Ic4-3, fiind înfățișate și materialele ceramice pentru fiecare dintre acestea. Cinci ani mai târziu comunicarea era tipărită⁹. Cu aceste ocazii s-a putut vedea destul de limpede că nivelul superior de la Odaia Turcului are un conținut identic cu cel de la Sărata Monteoru nivelul Ic4-1, iar prin prezența unor cioburi de “factură Schneckenberg”, nivelul Ic4-2 din așezarea eponimă a culturii se apropie oarecum de olăria din mormintele de la Năeni-Colarea. Punerea în circulație a ceramicii Ic4-1 și Ic4-2 de la Sărata Monteoru nu a modificat divergența de opinii, punctele de vedere exprimate fiind păstrate¹⁰.

În acest cadru cercetările arheologice efectuate între 1988-2002 în stațiunea de la Năeni-Zănoaga – Cetatea 2 -, situată la circa 2,5 km vest de punctul Colarea, aduc noi date ce permit o reluare a întregii problematice. Fără a mai intra în detalii, rezultatele principale fiind de curând publicate¹¹, reamintesc situația stratigrafică de la Zănoaga – Cetatea 2 -, împreună cu principalele trăsături de ordin tipologic ale ceramicii descoperite. Cea mai veche depunere arheologică de pe Cetatea 2 a fost denumită Zănoaga I, în cadrul ei putând fi distinse două niveluri numite, de jos în sus, Ia și Ib. Materialul ceramic este reprezentat mai întâi prin ceramica de uz, caracterizată printr-o pastă în care s-a adăugat ca ingredient calcar pisat. Subliniez că, datorită faptului că stațiunea de la Năeni-Zănoaga se găsește amplasată pe o culme a masivului deluros Istrița constituit în principal din calcar cochilifer, la prima vedere ceramica de uz, cea mai numeroasă, pare a fi fost lucrată dintr-o pastă cu scoică pisată. Această specie ceramică nu mai apare începând cu nivelul Ic4-3, fiind înlocuită cu ceramica de uz lucrată dintr-o pastă în care s-au introdus cioburi pisate și nisip. Forma tipică pentru

⁵ Ersilia Tudor, Dacia NS 26.1-2, 1982, p. 59-75.

⁶ A. Vulpe, V. Drâmbocianu, *op.cit.*

⁷ E. Tudor, *op. cit.*, p. 74-75.

⁸ E. Zaharia, Comunicare la Institutul de Arheologie, 9 Aprilie 1982.

⁹ Eadem, Dacia NS 31.1-2, 1987, p. 21-49.

¹⁰ *Ibidem*; A. Vulpe, Starinar NS 40-41, 1991, p. 105-111; idem, în R. M. Boehemer, J. Maran (Hrs.), *Lux Orientes. Archäologie zwischen Asien und Europa. Festschrift für Harald Hauptmann*, Rahden 2001, p. 423; idem, în *Istoria Românilor*, vol. I, București 2001, p. 235, 250-254; aceleași idei fiind împărtășite și la J. Lichardus, J. Vladár, SlArch 44, 1996, p. 44-45.

¹¹ I. Motzoi-Chicideanu, Monica Șandor-Chicideanu, Materiale SN 1, 1999 (2001), p. 59-97.

ceramica de uz din nivelele inferioare de la *Zănoaga*-Cetatea 2 este vasul de dimensiuni mari și mijlocii, cu profilul în “S” alungit, elementele de decor fiind reprezentate prin alveole sau creștături pe buză, segmente de brae alveolate plasate pe gât, proeminente aplicate sau organice așezate sub buze, mai rar tortițe ornamentale dispuse tot pe gât¹². În categoria intermediară, cu o pastă la care s-a folosit mai rar “*scoica pisată*” și ceva mai bine arsă, intră vasele de provizii, dar și multe vase pântecoase, bitronconice, cu gât scurt trompetiform, uneori cu umărul marcat de un prag și cu proeminente sau torți tubulare, ultimele plasate la partea inferioară a recipientelor, castroanele cu un corp aproximativ semisferic și cu buza lătită. Din categoria fină, foarte expresivă, fac parte vasele de dimensiuni mai mici, lucrate dintr-o pastă de calitate, bine frământată și amestecată cu nisip fin, bine cernut. Vasele acestei categorii au fost arse cel mai adesea la negru, dar și la cărămiziu, având suprafața acoperită cu un slip lustruit. Formele categoriei fine sunt ceștile cu o toartă trasă din buză, castroanele semisferice, mai rar vasele bitronconice. O caracteristică a vaselor din această din urmă categorie este lipsa aproape totală a decorației, singurele ornamente întâlnite fiind cele plastice de genul unor mici proeminente aplicate sub marginile ceștilor, sau proeminente ori tortițe ornamentale plasate pe marginea castroanelor, uneori însoțite de perforații plasate în aceleași registre¹³. O formă singulară deocamdată este cupa cu picior¹⁴. La baza nivelului *Zănoaga* Ia au fost descoperite mai multe fragmente ceramice cu aspect străin. Este vorba mai întâi de un ciob, lucrat din pastă cu “*scoici pisate*”, ars la negru, decorat cu găuri-buton dar, spre deosebire de procedura caracteristică grupei Glina, împinse din afară spre interior¹⁵. Alte câteva fragmente au dispuse imediat sub margine segmente de brăuri înguste crestate sau alveolate sau benzi de impresiuni făcute cu unghia, cu un aspect apropiat de mediile Coțofeni. Mai notez un fragment de ceașcă decorată cu segmente de brăie dispuse vertical; fragmentul nu este foarte mare dar se pare că a provenit de la o ceașcă cu gura oblică. A doua depunere principală de pe Cetatea 2 de la Năeni-*Zănoaga*, denumită *Zănoaga* II a putut fi și ea diferențiată stratigrafic în două nivele denumite de jos în sus IIa și IIb. Materialul ceramic este aproape identic celui din depunerea pe care o suprapune. Deosebirile constau mai întâi în preponderența scăzută a speciei cu “*scoică pisată*”. Formele de vase sunt aceleași, o frecvență crescută fiind observată în ceea ce privește castroanele semisferice, ale căror margini sunt acum lățite, teșite oblic spre interior sau îngroșate. O frecvență crescută se poate constata în ceea ce privește vasele bitronconice cu umăr marcat și torți tubulare. Deosebirile cele mai evidente se evidențiază în grupul ceștilor, mai ales cele rezultate din maniera diferită de tratare a torților. Dacă nivelelor Ia-IIb le lipseau ceștile cu două torți, începând cu nivelul IIa, dar mai ales în IIb unde abundă, apar cești cu două torți trase din buză, cu o formă asemănătoare, în nivelul IIb, pentru castroane la care apare și umărul marcat. În ceea ce privește torțile, acestea sunt acum numai supraînălțate,

¹² *Ibidem*, p. 75, fig. 14/1-3, 7.

¹³ *Ibidem*, p. 77-80, fig. 14/5, 8-9; 15/1-4, 6-9.

¹⁴ *Ibidem*, p. 81, fig. 15/5.

¹⁵ *Ibidem*, p. 83, fig. 14/4.

uneori fiind prevăzute cu o creastă sau, în nivelul IIb, cu “melc”¹⁶. Decorația vaselor, foarte rar întâlnită de altfel, rămâne în continuare plastică, alături de proeminențe aplicate apărând frecvent nervurile verticale pe pântecul vaselor bitronconice sau ale castroanelor, sau decorul “arici” la vasele de provizii. Există o grupă de recipiente constituită din castroanele cu corp aproximativ semisferic și cu marginile îngroșate, teșite sau lățite și care adesea prezintă pe buze nervuri scurte, torți false, proeminențe, orificii¹⁷. Ceramica din nivelele Ia-Ib nu are analogii directe, descoperirea fiind încă singura de acest fel. Unele asemănări, de ordin general, conduc către o apropiere de olăria grupei Glina, dar pentru această grupă nu avem încă la dispoziție o lucrare care să trateze în chip mulțumitor repertoriul de forme și decor al ceramicii ci doar prezentări generale, bazate pe material publicat selectiv¹⁸. În schimb ceramica nivelelor IIa-IIb este cu totul asemănătoare celei descoperite în “nivelul superior” de la Odaia Turcului¹⁹ sau în nivelele Ic4-1 și chiar Ic4-2 de la Sărata Monteoru²⁰. Un castron găsit în mormântul 9 de la Năeni-Colarea²¹ își are corespondențe din cele mai bune în nivelele IIa-IIb de la Zănoaga. Nivelului Zănoaga-IIb îi sunt specifice forme de cești și castroane mai “evolute”, ce le-ar putea situa eventual la nivelul stilului Ic4-2, dar lipsa unor cioburi cu decor Schneckenberg mă îndeamnă la rezerve. Menționez însă ca la Zănoaga, la suprafața complexului de locuire au fost găsite 3 cioburi cu decor Schneckenberg, dar lipsindu-le un context arheologic clar nu pot fi luate în discuție. Pentru materialele de tip Odaia Turcului-Monteoru Ic4-2 au fost puse în evidență unele elemente ce par a proveni din aria Hatvan²², asemenea cioburi existând și la Năeni-Zănoaga, nivelele IIa-IIb. Adaug acum și faptul că în nivelul IIa s-a descoperit o ceașcă fragmentară cu o toartă în bandă, trasă din buză și supraînălțată, lucrată din pastă locală și arsă la negru, dar cu un decor din împunsături triunghiulare mici, dispuse în șir pe umăr, cu unele analogii în mediu Nyírség. Pentru grupul castroanelor cu marginile decorate plastic s-au găsit analogii la sud de Dunăre, la Ezero în nivelele VII-IV sau și mai departe la Kastanas în nivelul 24, orin în medii Baden sau Coțofeni²³. Alte materiale, în special aparținând utilajului litic (topoare din rocă dură, săgeți din silex cu baza scobită) indică o relație cu mediile

¹⁶ *Ibidem*, fig. 16-18.

¹⁷ *Ibidem*, fig. 15/1,3-4, 6-8.

¹⁸ Definirea culturii a fost făcută de I. Nestor, pe baza săpăturilor în stațiunea eponimă, cf. I. Nestor, Dacia 3-4, 1926-1932, p. 226-252, idem, BerRGK 22, 1932 (1933), p. 69-73, unde este folosită noțiunea de Glina III-Schneckenberg. Sub aceiași denumire a mai fost odată prezentată, ținându-se cont de descoperirile mai noi, pe baza cărora se avansa ipoteza unei origini legate de manifestările de la Foltești și Cernavodă și a unei împărțiri în trei faze, dar subliniindu-se totodată necesitatea analizării datelor noi, cf. I. Nestor, în *Istoria României*, vol. I, București 1960, p. 98-99. Vezi și Gh. Bichir, Dacia NS, 6, 1962, p. 87-114; M. Petrescu-Dîmbovița, Preistoria Alpina 10, 1974, p. 227-289P. Roman, PZ 51.1, 1976, p. 26-42; idem, SCIVA 37.1, 1986, p. 38-39; C. Schuster, *Perioada timpurie a epocii bronzului în bazinele Argeșului și Ialomiței superioare*, București 1997, p. 29-87; R. Băjenaru, SCIVA 39.1, 1998, p. 3-22; A. Vulpe, *op.cit.*

¹⁹ E. Tudor, *op. cit.*, fig. 7-9.

²⁰ E. Zaharia, *op.cit.*, fig. 3/1, 3; 4/1-12; 5/1-4, 7-11; 9/1-2, 5; fig. 10; fig. 11/5;

²¹ A. Vulpe, V. Drâmbocianu, *op.cit.*, fig. 9/5.

²² R. Băjenaru, SCIVA 47.3, 1996, p. 313-323.

²³ I. Motzoi-Chicideanu, M. Șandor-Chicideanu, *op.cit.*, p. 81.

“Katakombnaja”²⁴. Mi se pare important să atrag atenția, în cadrul restrâns al acestei discuții, asupra faptului că repertoriul de forme al nivelelor Ia-Ib se continuă, cu diferențele menționate, în nivelele IIa-IIb, iar de aici, principalele forme – vasul cu profil în “S”, ceașca cu torți în bandă trase din buză și supraînălțate, vasul bitronconic cu umăr și pântec marcat, cu torți tubulare la partea inferioară, castroanele semisferice – se continuă și în ceramica stilului Ic4-3, deosebirea principală, și de o semnificație specială, fiind apariția decorului imprimat în pastă, pe de-o parte, iar pe de altă parte prin frecvența crescută a unei forme noi – vasul askos și prin dispariția speciei ceramice cu “scoică pisată” în pastă. La *Colarea*, în mormântul 2 s-a descoperit un askos²⁵, formă care nu a fost identificată nici la Odaia Turcului nici în nivelele vechi de la Năeni-Zănoaga, unde însă apar în depunerile, foarte subțiri și în mare măsură deranjate, cu ceramică de stil Ic4-3. Pe baza askosului, cu analogiile sale din Țara Bârsei, unele morminte de la *Colarea*, pot fi puse în relație cu stilul/faza Ic4-2. Aș mai adăuga că vasul bitronconic, cu corp bombat, umăr și pântec marcate prin praguri, cu torți tubulare la partea inferioară și gura trompetiformă, specifice nivelelelor Zn.Ia-Ib-Zn.IIa-IIb, este de fapt “strămoșul” vasului de ofrandă – *Spendegeß* – specific ceramicii monteorene începând cu “faza” Ic4-3. Din toate aceste motive mi se pare mai justificat a vedea nivelele Zănoaga Ia-Ib, urmate de cele cu ceramică mai evoluată de tip Ic4-1/-2 de la Odaia Turcului și Sărata Monteoru ca ilustrând o etapă de formare, în doi timpi – faza Zănoaga (= nivelele Zn.Ia-Ib) și faza Ic4-1/2 (nivelele Zn.IIa-IIb)-, a olăriei monteorene, distinctă de “faza”/stilul Ic4-3, moment în care apare, ca element de noutate și definitiv în același timp, tehnica decorului imprimat în pasta vasului.

Situarea într-un cadru cronologic mai larg a acestei etape nu este o problemă lipsită de dificultăți. Un prim punct de reper este constituit din descoperirea unor materiale Cucuteni B târzii la Sărata Monteoru, unde sunt suprapuse imediat de nivelul Ic4-1²⁶. Ceramică pictată Cucuteni B a fost descoperită și sub depunerile monteorene de la Băești-Aldeni²⁷. Materiale asemănătoare au mai fost descoperite și la Pietroasele-*Gruiu Dării*, asociate cu altele atribuite culturii Cernavodă I²⁸. Cu ani în urmă în așezarea de la Berca, pe malul drept al Buzăului, la baza unei depuneri cu material Ic4-3, a fost descoperită o vatră sub a cărei crustă se găsea, spart pe loc, un vas bitronconic, cu marginea simplă ușor răsfrântă, decorat cu un motiv “în rețea” pictat cu negru pe gălbui-cărămiziu²⁹. O foarte bună analogie pentru decorul acestui vas se poate găsi în stațiunea de la Foltești-*Ruptura*³⁰ sau în descoperirile tripoljene târzii de tip Usatovo, unde asemenea vase apar asociate cu vase cu profilul în “S”

²⁴ Aceste materiale urmează a face obiectul unui studiu aparte de aceea doar le menționez aici.

²⁵ A. Vulpe, V. Drâmbocianu, *op.cit.*, p. 176, fig. 8/1a-b, p. 184, nota 31, unde se trimite pentru analogii la descoperirea de la Sfântu Gheorghe-*Örkö*.

²⁶ I. Nestor, E. Zaharia, *Dacia* NS 12, 1968, p. 27.

²⁷ Gh. Ștefan, *Dacia* 5-6, 1935-1936, p. 143, fig. 4/1-3, 6-8; 5/3-5, 7-8.

²⁸ V. Dupoi, Fl. Preda, *AUB Seria Istorie*, 26, 1977, p. 5-12; V. Dupoi, V. Sârbu, *Pietroasele-Gruiu Dării. Incinta dacică fortificată I*, Buzău 2001, p. 46-48, fig. 8; 117; 118.

²⁹ Săpături inedite 1975 și 1977, I. Motzoi-Chicideanu în cadrul fostei DPCN. Vasul a fost predat în 1975 la Muzeul Național de Istorie a României din București, unde, din păcate, i-am pierdut urma.

³⁰ M. Petrescu-Dîmbovița, M. Dinu, *Dacia* NS 18, 1974, fig. 42/5, 7-8.

lucrate dintr-o pastă cu “scoică pisată”³¹, unele dintre ele cu totul identice unor vase descoperite la Năeni-Zănoaga în nivelele Zn. I-II. Ceramică cucuteniană a mai fost găsită cu mai multă vreme în urmă la suprafață stațiunii de la Homorâciu, pe Teleajen³². Se conturează astfel o arie în zona de dealuri a nord-estului Munteniei, unde, sub depunerile monteorene, unele dintre ele dintre cele mai vechi cum este cazul la Sărata Monteoru sau Berca, este documentată o locuire cucuteniană târzie, uneori cu materiale Cernavodă I³³. Acest fapt nu mai poate fi astăzi lăsat la o parte în discuția privind constituirea grupei/culturii Monteoru. O prezență cernavodeană mai este documentată prin cele câteva morminte descoperite relativ recent la Gherăseni, foarte aproape de zona deluroasă amintită³⁴, sau la Movilița³⁵. Tot în această arie pot fi plasate și cele mai multe dintre mormintele din tumulul 2 de la Bolotești³⁶. Importanța acestor descoperiri, pentru problema apariției culturii Monteoru, nu i-a scăpat lui Ion Nestor³⁷, dar remarcile sale au fost trecute cu vederea. Cred că astăzi, când documentarea a sporit, se impune reluarea acestei direcții de cercetare pornind mai întâi de la un examen amănunțit al materialelor.

În aria monteoreană sunt binecunoscute mormintele cu ciste din piatră³⁸. Aș atrage atenția mai întâi asupra celor de la Mlăjeț, din al căror inventar fac parte două cești askoide³⁹ cu bune analogii în mediul Zimnicea, dar și în câteva morminte cum sunt cele de la Aldești⁴⁰, Răcăciuni⁴¹, Brăilița⁴² sau Jamnaja târzie de la Glubokoe⁴³ la gurile Dunării sau în Bărăgan, la Smeeni⁴⁴. Prezența acestor vase în zona de curbura a

³¹ V. Dergačev, *Bestattungskomplexe der späten Tripolje-Kultur*, AVA 45, Mainz 1991.

³² Gh. Petrescu-Sava, I. Nestor, RPAN 2-4, 1938-1940, p. 81-82, unde înafara descoperiri de la Homorâciu mai sunt menționate “*alte două stațiuni*”. Recent V. Teodorescu menționează ceramică Cucuteni B pe vârful “Cetățuia”, de pe teritoriul satului Cernești, cf. V. Teodorescu, sub voce *Cernești*, în C. Preda (coord.), *Enciclopedia Arheologiei și Istoriei vechi a României*, vol. I A-C, București 1994, p. 292. Cum satul Cernești se află foarte aproape de Homorâciu, este posibil să fie vorba de același punct.

³³ Vezi mai nou pentru cultura Cernavodă I, I. Manzura, *Cernavoda I culture*, în vol. Lolita Nikolova, *The Blakans in Later Prehistory. Periodization, Chronology and Cultural Development in the Final Copper Age and Early Bronze Age (Fourth and Third Millenia BC)*, BAR InterSer 791, Oxford 1999, p. 95-174.

³⁴ M. Constantinescu, Mousaios 4, 1994, p. 105-115.

³⁵ I. Manzura, *op.cit.*, harta 7.1, nr. 19. Tot acolo este trecută și stațiunea de la Gura Vitioarei, la nr. 18. Și pentru această din urmă stațiune situația este ca cea de la Cernătești, vezi supra nota 32.

³⁶ C. Buzdugan, V. Bobi, N. Cernea, SCIVA 38.3, 1987, p. 224-232.

³⁷ I. Nestor, *op.cit.*, p. 102, unde afirmă cu claritate: “*Cultura Monteoru este cunoscută mai ales prin săpăturile îndelungate făcute la Sărata Monteoru, dar și în alte locuri, de ex. La Poiana pe Siret, Costișa etc. Ea s-a format pe fondul Glina III-Schneckenberg, desprinzându-se anume din faza inițială a acestui complex și asimilând eventual elementele Cucuteni B (variantea Monteoru) din regiunea de dealuri de la cotul Carpaților*” (sn.).

³⁸ I. Motzoi-Chicideanu, Gh. Olteanu, SCIVA 51.1-2, 2000, p. 3-70.

³⁹ P. Roman, SCIVA 37.1, 1986, p. 35 și fig. 2/1-2.

⁴⁰ *Ibidem*, p. 49, fig. 4/4-7.

⁴¹ Ersilia Tudor, SCIV 24.2, 1973, p. 283-289, fig. 2-3.

⁴² N. Harțușche, Fl. Anastasiu, *Catalogul selectiv al colecției de arheologie a Muzeului Brăilei*, Brăila 1976, p. 163-164, nr. 330 și, foarte probabil, nr. 332.

⁴³ A. Häusler, *Die Gräber der älteren Ockergrabkultur zwischen Dnepr und Karpaten*, Berlin 1976, pl. 33/6.

⁴⁴ N. Simache, V. Teodorescu, Materiale 8, 1962, p. 278, fig. 3/3.

Carpaților și chiar mai departe a fost explicată ca rezultat al relațiilor dintre comunitățile Zimnicea de pe valea Dunării și vecinii lor de la nord⁴⁵. Orizontului mai sus conturat, caracterizat prin ceramica cucuteniană târzie/cernavodeană I i se mai adaugă acum elemente Zimnicea și, prin ele, relații cu înmormântările Jamnaja, întregul ansamblu constituind un posibil *terminus post quem* pentru debutul fenomenului Monteoru. Relația dintre aceste descoperiri și grupa Monteoru este foarte bine pusă în evidență și prin distribuția chorologică a descoperirilor monteorene timpurii – de “tip Ic4-1/Odaia Turcului” –, care prin stațiunile de la Țâța, Costeștii din Vale, Odaia Turcului, mormântul în cistă de la Movila, așezările de la Năeni-Zănoaga, Sărata Monteoru, Poiana⁴⁶ la care se pot adăuga, cu anumite rezerve, descoperirile de la Băleni⁴⁷, Gorgota⁴⁸, unele materiale de la Cârломănești, Săpoca⁴⁹, Coroteni⁵⁰, suprapune aria descoperirilor Cucuteni B/Cernavodă I din zona dealurilor Munteniei de nord-est (Fig. 1). O problemă aparte în acest context o constituie grupul descoperirilor Edineț⁵¹. Cu o arie restrânsă și, deocamdată, cu un număr redus de descoperiri, între care și un mic cimitir plan cu morminte în ciste din piatră la Brânzeni, această grupă, ce a fost prezentată drept “cultura Edineț”, își găsește bune analogii pentru repertoriul său ceramic în descoperirile monteorene vechi, mai precis în cele aparținând stilului Ic4-2. În zona intermediară dintre acest grup și descoperirile de stil Ic4-1/2 se plasează locuirea “Foltești II” de la Bogdănești, din al cărei conținut se pot remarca mai multe fragmente ceramice⁵² ce își pot găsi apropieri în olăria de la Năeni-Zănoaga, lipsind însă ceștile cu toartă trasă din buză. Aceleași elemente permit într-o oarecare măsură și o apropiere de inventarul mormântului de la Aldești. Poziția extrem nord-estică a grupului Edineț poate părea în această perspectivă mai puțin insolită, dar trebuie recunoscut că mai sunt necesare și alte descoperiri, mai clare în spațiul dintre Curbura Carpaților și grupul de pe Prut. Oricum se conturează deja o arie caracterizată printr-un repertoriu ceramic propriu, în care se evidențiază ceștile cu torți trase din buză, supraînălțate și prevăzute cu creastă, câteva vase askoide de sorginte Zimnicea și obiceiul depunerii morților în ciste din piatră.

⁴⁵ I. Motzoi-Chicideanu, Gh. Olteanu, *op.cit.*, p. 23-25 și harta de la fig. 10.

⁴⁶ I. Motzoi-Chicideanu, Gh. Olteanu, *op.cit.*, p. 20-21.

⁴⁷ T. Muscă, Lucrările simpozionului de arheologie, Târgoviște 1996, p. 79-80.

⁴⁸ În punctul “La cazan” au fost salvate 4 morminte de inhumatie în ciste din piatră, aflate sub o movilă. Cf. T. Muscă, raport la A XXVI-a sesiune națională de rapoarte privind săpăturile arheologice din 1991, Iași 1992.

⁴⁹ A. Oancea, V. Drâmbocianu, SCIVA 28.4, 1977, p. 510, fig. 1/6; 3/3; 6/1, 4. Considerate de cei doi autori drept “Glina-Schneckenberg”, au fost ulterior contestate de A. Vulpe, V. Drâmbocianu, *op.cit.*, p. 185 și nota 33.

⁵⁰ V. Bobi, VranceaStCom 8-10, 1991, p. 320, unde se afirmă: “La Coroteni, tot stațiune complexă, a fost identificată cultura Glina III-Schneckenberg ce aparține bronzului timpuriu și o așezare care începe cu cea mai timpurie etapă de locuire a culturii Monteoru – Ic4 unde se remarcă un aspect deplin cristalizat”.

⁵¹ V. Dergačev, *Moldavija i sosednje teritorij v epohu bronzy (Analiz i harakteristika kul'turnyh grupi)*, Chișinău 1986, p. 111-120 fig. 26-27, cu această ocazie fiind discutate apropierea cu grupele Glina-Schneckenberg, Periam-Mokrin-Pančevo, Hatvan, Mureș, Vinkovci-Somogyvár, dar și Monteoru.

⁵² Marilena Florescu, C. Buzdugan, Arh Mold 7, 1972, fig. 14-16.

Pe baza relațiilor cu medii învecinate, mormintele în cistă din Țara Bârsei, zona Dâmbovița-Muscel și Subcarpații de Curbură se pot plasa într-un interval cuprins, în linii mari, între 3000-2200 BC, noțiunea de “orizont al mormintelor în cistă” fiind lipsită de temelie⁵³. Dacă cele mai vechi înmormântări de acest fel sunt, foarte probabil prin structura lor megalitică, în legătură cu mormintele Culturii Amforelor Sferice sau cu unele amenajări funerare usatoviene din stepele nord-pontice de posibilă influență Kemi-Oba sau nord-caucaziană⁵⁴, dincolo de Carpați este de așteptat ca această practică funerară să dureze până într-un moment corespunzător etapei Reinecke Bz A1, cum pare a fi cazul mormintelor în cutii din piatră descoperite la Căndești și despre care se afirmă că apar la începutul fazei Monteoru Ic3⁵⁵, moment în care tot la Căndești sunt semnalate și primele morminte cu catacombă⁵⁶, pentru unele dintre ele, prin anumite elementele de inventar – cataramele discoidale din os, psaliile din categoria *Scheibenknebel*, “dălțile”, în fapt securile plate, de tip Kostroma -, fiind evidentă relația cu grupa Mnogovalikovaja⁵⁷. Relația comunităților monteorene cu această din urmă grupă arheologică a durat în timp în cursul fazei Ia, un vas Mnogovalikovaja cu totul tipic fiind descoperit printre resturile incendiate ale unei locuințe aparținând nivelului corespunzător de la Năeni-Zănoaga/Cetatea 1. În sistemul cronologiei relative faza Ia a culturii Monteoru poate fi situată pe un palier corespunzător etapei Reinecke Bz A1, căci în unele inventare funerare ale cimitirului 4, atribuit fazei următoare IIa, se cunosc câteva piese de port cum sunt colții de mistreț și, mai ales, perlele din “faianță”, de fapt pastă sticloasă,⁵⁸ cu totul specifice mediilor Nitra-Aunjetitz⁵⁹, Otomány-Kostany⁶⁰ sau Mierzanowice⁶¹ ce se încadrează în această vreme. Credința mai veche, conform căreia aceste piese de port ar documenta relația cu vremea mormintelor-put de la Micenae (așa numita *Schachtgräberzeit*)⁶² este cu totul depășită astăzi, trebuind a fi abandonată. În realitate, dacă a existat o asemenea

⁵³ I. Motzoi-Chicideanu, Gh. Olteanu, *op.cit.*, p. 32-48.

⁵⁴ A. Häusler, *ZfA* 28.2, 1994, p. 191-246.

⁵⁵ Cum este cazul la Căndești, cf. Marilena Florescu, în R. Vulpe (ed.), *Actes du IIe Congrès international de Thracologie (Bucarest, 4-10 septembre 1976)*, București 1980, p. 81-83. Dar trebuie subliniat faptul că nici la Căndești, nici în altă parte, nu au fost încă descoperite morminte Ic4.

⁵⁶ M. Florescu, A. C. Florescu, *Materiale* 15 (Brașov), 1983, p. 113.

⁵⁷ E. Sava, *Thraco-Dacica* 12.1-2, 1991, p. 15-37.

⁵⁸ Ligia Bârză, *Dacia NS* 22.1-2, 1989, p. 39-78.

⁵⁹ J. Vladár, *Pohrebiská zo staršej doby bronzovej v Branči*, Bratislava 1973; B. Zich, *Studien zur regionalen und chronologischen Gliederung der nördlichen Aunjetitzer Kultur*, *Vorgeschichtliche Forschungen* 20, Berlin-New York 1996; M. Bartelheim, *Studien zur böhmischen Aunjetitzer Kultur – Chronologische und chorologische Untersuchungen*, UPA 46, Bonn 1998; J. Batora, *Das Gräberfeld von Jelkove/Slowakei. Ein Beitrag zur Frühbronzezeit im nordwestlichen Karpatenbecken*, PAS 16, Kiel 2000.

⁶⁰ J. Pástor, *Čana a Valaliky – pohrebiska za staršej doby bronzovej*, Košice 1978; L. Olexa, *ArhRozhl* 39.3, 1987, p. 255-275; Emily Schalk, *Das Gräberfeld von Hernádkak. Studien zum Beginn der Frühbronzezeit im nordöstlichen Karpatenbecken*, UPA 9, 1992.

⁶¹ S. Kadrow, Anna i J. Machnikowie, *Iwanowice stanowisko Babia Góra II. Cmentarzysko z wczesnego okresu epoki brązu*, Kraków 1992.

⁶² E. Zaharia, *Dacia NS* 37, 1993, p. 38. Vezi și T. Bader, în *Orientalisch-Ägäische Einflüsse in der europäischen Bronzezeit*, RGZM Monographien 15, Bonn 1990, p. 181-205, care reia întreaga discuție a pieselor “miceniene” din stațiunile epocii bronzului de la nord de Dunăre.

relație a comunităților monteorene cu zona egeeană, ea trebuie plasată mai degrabă la sfârșitul culturii, cândva către sfârșitul fazei IIb, în acele stațiuni în care se poate pune în evidență și o contemporaneitate cu grupa Noua, cum este cazul din nou la Năeni-Zănoaga/Cetatea 1⁶³ sau la Cărlomănești-La arman⁶⁴.

În ultimele decenii datele radiocarbon pentru epoca bronzului european, și nu numai, s-au înmulțit concomitent cu perfecționarea tehnologiei prelucrării probelor și a procedurilor de calibrare. Astăzi dispunem de câteva mii de astfel de date care sporesc cantitativ, dar mai ales calitativ. Consecința directă imediată a acestei acumulări de datări radiometrice este revizuirea de pe aceste baze a diferitelor sisteme cronologice propuse de-a lungul timpului, a redefinirii unor perioade și, nu în ultimul rând, a rediscutării unor termeni considerați consacrați, în special a celui de “cultură”. Dar nu este locul aici pentru o discuție atât de amplă deloc lipsită de dificultăți. Mă rezum doar la a discuta implicațiile privind cronologia absolută a culturii Monteoru, pornind de la relațiile culturale schițate și de la câteva serii de date¹⁴C.

Pentru cultura Monteoru nu dispunem deocamdată decât de două date radiocarbon obținute prin procesarea în laboratorul de la Berlin a două probe provenite din nivelele Ic3 și Ic2 din stațiunea eponimă⁶⁵. Datele lor calibrate sunt contradictorii, căci după cum reiese din cele două probe: Bln-3065 [Sărata Monteoru așezare nivel Ic3], calibrat cu programul OxCal v3.5, 2200-1970 BC în domeniul 1 sigma, respectiv 2280-1880 BC în domeniul 2 sigma și Bln-4619 [Sărata Monteoru areal 2, nivel Ic2 (1949)], calibrat cu programul OxCal v3.5, 2470--2310 BC pentru domeniul 1 sigma și 2570-2230 BC pentru domeniul 2 sigma (Fig. 2/A-B), ar rezulta că nivelul Ic2 este mai vechi decât cel Ic3 ! În lipsa unei serii mai largi pentru cultura Monteoru, care să cuprindă și probe aparținând etapelor de început suntem siliți să ne raportăm indirect la serii de date ¹⁴C din alte medii culturale cu care comunitățile monteorene au fost în contact de-a lungul timpului.

Pentru manifestările – așezări, morminte – tripoljene târzii dispunem de numeroase date ¹⁴C, unele cu deviații standard prea mari pentru a mai fi astăzi folosite, astfel că am selectat un stoc alcătuit din 18 date provenite din cimitirul de la Dancu 2, mormântul 2⁶⁶, așezările de la Gorodsk⁶⁷, Gorodișce și Horodiștea⁶⁸, Majaki, Trojaniv și Žvanjec⁶⁹ din cimitirul de la Usatovo⁷⁰. Înseriate ele se înscriu între 3500-2800 BC (Fig. 3/A). Cu câțiva ani în urmă a fost cercetat kurganul *Akkiembetskiy* lângă localitatea Zatoka, situată pe malul Mării Negre, chiar la ieșirea limanului Nistrului. Săpăturile au surprins o foarte bună succesiune de înmormântări

⁶³ I. Motzoi-Chicideanu, Monica Șandor-Chicideanu, *Dacia* NS 38-39, 1994-1995, p. 19-40;

⁶⁴ I. Motzoi-Chicideanu, Despina Gugu, *Un mormânt din epoca bronzului descoperit la Cărlomănești-La arman*, sub tipar la SCIVA.

⁶⁵ *Ibidem*.

⁶⁶ Proba Le-1054, cf. J. Bojadziev, *StPraeh* 11-12, 1992, p. 389-406.

⁶⁷ Proba GrN-5099, *ibidem*.

⁶⁸ Probele GrN-5088 și, respectiv Hd-14785, Hd-15024, cf. M. Mantu, *SCIVA* 46.3-4, 1995, p. 213-235.

⁶⁹ M. Y. Videiko, în A. Kosko (ed.), *The foundation of radiocarbon chronology of cultures between the Vistula and Dnieper: 3150-1850 BC*, *Baltic-Pontic Studies* 7, 1999, p. 34-71

⁷⁰ S. Forenbaher, *Antiquity* 67, 1993, p. 218-256.

aparținând grupelor Usatovo, Kemi-Oba, Jamnaja-Bugeac și Mnogovalikovaja. Cu această ocazie, din 6 morminte și un complex de cult cu craniu de cal toate aparținând grupei usatoviene, au fost prelevate 11 probe pentru determinări cu ^{14}C ⁷¹. Calibrarea rezultatelor este oarecum surprinzătoare, căci datele se plasează între 2900-2200 BC (Fig. 3/B), ceea ce reprezintă o datare sensibil mai târzie pentru complexele usatoviene de la Zatoka, decât pentru probele care au folosit “*long-lived materials*”, cum este cazul pentru celelalte date. Seria întreagă de date ^{14}C de la Zatoka-Akkiembitskiy Kurgan prezintă o importanță cu totul aparte fiind vorba de un obiectiv multi-cultural atent cercetat, dar elementele noi pe care le aduce din punctul de vedere al cronologiei absolute, vor putea fi rejudicate abia după publicarea integrală a situației arheologice propriu zise, inclusiv a materialelor. Pentru discuția de față se poate reține faptul că la începutul mileniului III a.Chr. grupa usatoviană era manifestă.

O foarte bună serie, alcătuită din cinci date radiocarbon, pe care o folosesc este cea provenită din complexul A 136, un mormânt de animal, de la Kuczkowo, din Polonia⁷². Mormântul aparține cu certitudine Culturii Amforelor Sferice în al cărei areal asemenea înmormântări sunt un fapt obișnuit. Din însumarea datelor respective reiese pentru Complexul A136 dela Kuczkowo un interval cuprins între 3300-2900 BC (Fig. 4/A). Subliniez faptul că mormântul de bovină de la Kuczkowo face parte dintre monumentele târzii ale Culturii Amforelor Sferice⁷³. O altă serie utilă pentru discuția de față este cea alcătuită din șapte probe prelevate din nivelul III al așezării Ezerovo de la Kiten-Urdoviza, pe malul Mării Negre în Bulgaria⁷⁴. Suma probabilităților se plasează pentru nivelul III al așezării menționate în intervalul 2900-2400 BC (Fig. 4/B). Din comparația însumării celor două serii de date apare cu limpezime raportul dintre înmormântările Culturii Amforelor Sferice și cele cu ciste de piatră dar și cu vase de tip Zimnicea/Ezerovo de la Curbura Carpaților. Se conturează astfel posibilitatea ca începutul culturii Monteoru, ilustrat prin faza Zănoaga (= nivelele Zn Ia-Ib de la Năeni), să poată fi plasat la începutul mileniului III a. Chr. În aceeași vreme ar trebui plasat și începutul grupei Glina. Pentru această din urmă cultură, căreia îi lipsesc date radiocarbon proprii, prin comparații cu medile culturale cu care a intrat în contact s-a apreciat o evoluție cel mai probabil în intervalul 2650-2450 BC, cu același prilej nivelul superior dela Odaia Turcului fiind considerat ca un *terminus ante quem* pentru sfârșitul culturii Glina⁷⁵. Dar este evident acum, după săpăturile de la Năeni-Zănoaga, că succesiunea stratigrafică de la Odaia Turcului nu

⁷¹ Marzena Szmyt, I. T. Chernyakov, în A. Kosko, *op.cit.*, p. 198-202. Probele au fost prelevate din 7 complexe ordonate stratigrafic de către autorul săpăturii în trei grupe după cum urmează: probele Ki-6800 Ki-6801, dintr-un complex de cult cu craniu de cal, în grupa I, probele Ki-6802, Ki-6803 din M. 6, Ki-6804 din M. 9 și Ki-6805 din M. 10 în grupa II, probele Ki-6809 din M. 23 și Ki-6810 din M. 24 în grupa III, pentru probele Ki-6806-6808 din M. 7 nefiind stabilită grupa. Cu excepția probei Ki-6806 pentru care s-a folosit lemn, toate celelalte au avut ca material oase.

⁷² Marzena Szmyt, în A. Kosko, *op.cit.*, p. 211-220.

⁷³ Eadem, în vol. B. Hänsel, J. Machnik (Hrsg.), *Das Karpatenbecken und die osteuropäische Steppe. Nomadenbewegungen und Kulturaustausch in den vorchristlichen Metallzeiten (4000-500 v. Chr.)*, PAS 12, München-Rahden 1998, p. 221-232.

⁷⁴ J. Görsdorf, J. Bojadziev, *Eurasia Antiqua* 2, 1996, p. 105-173.

⁷⁵ R. Băjenaru, *SCIVA* 49.1, 1998, p. 3-22.

mai are valoarea indiscutabilă ce i-a fost acordată, în același sens pledând și unele materiale ceramice de factură Ic4-1/-2 descoperite în stațiuni Glina târzie din sudul Munteniei sau Oltenia⁷⁶. Cred că avem tot temeiul să reconsiderăm posibilitatea unei evoluții paralele a grupeii Glina și a comunităților monteorene incipiente, ale căror arii s-au intersectat la un moment dat în zona de contact dintre dealuri și câmpia înaltă a Țării Bârsei de descoperiri de “tip Zăbala”, sfârșitul ei fiind ceva mai târziu, foarte posibil imediat înainte de apariția stilului Monteoru Ic4-3/Ic3. Odată cu apariția noului stil ceramic în aria Monteoru sunt semnalate și primele morminte cu catacombă, a căror prezență este documentată și pentru faza Ic2⁷⁷. De altfel la confinele ariei monteorene asemenea morminte sunt de mai multă vreme cunoscute la Smeeni⁷⁸ și Matca, în ultimul caz asociate cu ceramică Ic3⁷⁹. Cele mai vechi morminte cu catacombă par să fie deocamdată cele din stepa kalmikă, dintre Caspica și Don, pe care seriile datelor ¹⁴C de la Zunda Tolga și Canalul Čjurgaj le plasează pe la 2700 BC⁸⁰. Desigur că apariția mormintelor cu catacombă dincoace de Prut este de așteptat să fie ceva mai târzie, deși nu cu mult. Cum datele din stepa kalmikă sunt de mai puțină utilitate, folosesc seria de date radiocarbon pentru mormintele cu catacombă din tumulii de lângă Ordžonikidze, din zona lacului de acumulare Kakhovka, în Ucraina⁸¹. Cele 20 de date ¹⁴C se înscriu într-un interval cuprins în linii mari între 2500-1900 BC (Fig. 5). Am văzut deja că în câteva stațiuni monteorene s-au descoperit materiale tipice culturii Mnogovalikovaja, în al cărei areal sunt documentate atât morminte cu ciste din piatră, cât și cu catacombă⁸². Tradițional cultura Mnogovalikovaja a fost plasată în secolele XVII-XV/XIV a. Chr.⁸³. O serie de date radiocarbon din mormintele Mnogovalikovaja de la Svatovo⁸⁴, Zatoka-Akkiembietkiy Kurgan⁸⁵, Mironivka⁸⁶ sau Ișeevo⁸⁷ plasează aceste monumente între 2500-1500 BC (Fig. 6/A). Recent V. Trifonov, folosind date ¹⁴C, a stabilit pentru grupa Mnogovalikovaja o evoluție între 2300-1800 a. Chr., corespunzând în bună măsură perioadelor Reinecke Bz A1 și A2 din Europa Centrală⁸⁸. În ultima vreme, luând în considerare și unele date

⁷⁶ I. Motzoi-Chicideanu, Gh. Olteanu, *op.cit.*, p. 20 și nota 60.

⁷⁷ Vezi supra nota 56.

⁷⁸ N. Simache, V. Teodorescu, *Materiale* 8, 1962, p. 273-282.

⁷⁹ M. Brudiu, *Thraco-Dacica* 6.1-2, 1985, p. 31-36.

⁸⁰ N. I. Shishlina, A. L. Aleksandrovsky, O. A. Chichagova, J. Van der Plicht, *Antiquity* 74, 2000, p. 793-799.

⁸¹ A. V. Nikolova, în A. Kosko, *op.cit.*, p. 103-128.

⁸² E. Sava, *Kul'tura mnogovalikovej keramiki Dnestrovsko-Prutskogo meždureč'ja*, Chișinău 1992, p. 64-100.

⁸³ *Ibidem*, p. 170-175.

⁸⁴ J. Bjadziev, *StPraeh* 11-12, 1992, p. 389-406.

⁸⁵ M. Szmyt, I. T. Chernyakov, *op.cit.*, p. 196-210.

⁸⁶ V. I. Klochko, în A. Kosko, *op.cit.*, p. 163-195.

⁸⁷ S. S. Berezanskaja, *Usovo Ozero. Poselenie srubnoj kul'tury na Severskom Donce*, Kiev 1990, p. 104.

⁸⁸ V. A. Trifonov, în *Bronzovyy vek Vostočnoj Evropy: harakteristika kul'tur, hronologija i periodizacija, Materialy meždunarodnoj naučnoj konferencii "K stoletiju periodizacii V. A. Gorodcova bronzovogo veka južnoj Vostočnoj Evropy"*, Samara 2001, p. 71-82 și tabelul cronologic

radiocarbon, E. Sava a revenit asupra cronologiei absolute, plasând cultura Mnogovalikovaja între 2100-1800 a. Chr., socotind că între Prut și Nistru a putut dura chiar până spre 1700/1600 a. Chr.⁸⁹

Câteva cuvinte trebuiesc spuse și despre ultima parte a evoluției culturii Monteoru. În această privință există în principal două puncte de vedere. Conform celui mai vechi, etapa finală a culturii Monteoru este reprezentată de “faza Balintești-Gârbovăț” definită pe baza cimitirului de la Balintești-Cioinagi și a nivelului inferior din sălașul de la Gârbovăț⁹⁰. Alți specialiști consideră în schimb că atât întreaga așezare-sălaș de la Gârbovăț, cât și cimitirul de la Balintești-Cioinagi aparțin culturii Noua⁹¹. O perspectivă aparte a fost schițată de A. Oancea care, pe lângă “contopirea” fazelor Monteoru IIB și Balintești-Gârbovăț într-una singură⁹², încerca, în principal pe baza unei stratigrafieri orizontale a cimitirului de la Pietroasa Mică, dar și pe prezența unei specii ceramice decorate cu Besenstrich, să explice dispariția culturii Monteoru prin apariția aspectului cultural Petrișoru-Racovițeni pe care îl socotea a fi de origine răsăriteană⁹³. O examinare critică a opiniilor lui A. Oancea, laolaltă cu discutarea unor materiale din ultimul nivel de pe Cetatea 1 de la Năeni-Zănoaga au permis identificarea unui nivel de locuire Monteoru, caracterizat de un repertoriu ceramic specific stilului IIB, dar asociat însă cu serie de elemente de factură Noua – torți supraînălțate cu buton -, apoi cu specia ceramică cu suprafața brăzdată de striuri, în același nivel fiind descoperiți și 2 omoplați cu cavitatea glenoidă crestată. Conform acestui nou punct de vedere, cimitirul de la Balintești-Cioinagi și așezarea-sălaș (cenușar) de la Gârbovăț, alături de altele similare lor, documentează începutul culturii Noua în sudul Moldovei, în același timp cu o etapă Monteoru finală existentă doar în zona deluroasă a Munteniei de NE, așa cum poate fi văzut la Năeni-Zănoaga, Berca sau, mai nou, la Cârломănești-La arman⁹⁴. Cultura Noua a fost datată tradițional “între mijlocul (mai probabil a doua jumătate) a secolului al XIV-lea și mijlocul (eventual a doua jumătate) a secolului al XII-lea î. e. n.”⁹⁵. Reexaminarea documentării arheologice și folosirea unor date radiocarbon, e drept nu prea numeroase pentru descoperiri Noua propriu zise, a dus la modificarea acestei cronologii absolute în

---

de la sfârșit. Pentru cronologia absolută a perioadelor Reinecke Bz A1-2 vezi mai nou R. Krause, în K. Randsborg (ed.), *Absolute chronology. Archaeological Europe 2500-500 BC*, Acta Archaeologica 67, 1996/Acta Archaeologica Supplementa 1, 1996, p. 73-86; K. Rassmana, în K. Randsborg, *op.cit.*, p. 199-209; J. Müller, în J. Bátor, J. Pelka (Hrsg.), *Aktuelle Probleme der Erforschung der Frühbronzezeit in Böhmen und Mähren und in der Slowakei*, Nitra 1999, p. 113-126.

⁸⁹ E. Sava, *Die Bestattungen der Noua-Kultur. Ein Beitrag zur Erforschung spätbronzezeitlicher Bestattungsriten zwischen Dnestr und Westkarpaten*, PAS 19, Kiel 2002, p. 220.

⁹⁰ E. Zaharia, Dacia NS T, 1963, 139-176.

⁹¹ A. C. Florescu, CCDJ 9, 1991, p. 27-28 pentru cimitir și 69-73 pentru așezare; M. Florescu, A. C. Florescu, ArhMold 13, 1990, p. 49-102.

⁹² A. Oancea, SCIVA 31.4, 1980, p. 615-621.

⁹³ Idem, Dacia NS 25, 1981, p. 131-191.

⁹⁴ I. Motzoi-Chicideanu, Monica Șandor-Chicideanu, Dacia NS 38-39, 1994-1995, p. 39-40; I. Motzoi-Chicideanu, *Observații asupra cimitirului din epoca bronzului de la Pietroasa Mică*, pe Internet la adresa http://www.archaeology.ro/imc_artrja.htm, 1997. Vezi și supra nota 61 pentru descoperirile recente dela Cârломănești.

⁹⁵ S. Morintz, *Contribuții arheologice la istoria tracilor timpurii I. Epoca bronzului în spațiul carpato-balcanic*, București 1978, p. 159 și tabelul cronologic de la p. 190.

sensul unei datări mai timpurii⁹⁶. Pentru grupa Noua există șase date ¹⁴C pentru așezările de la Mahala și Crasnaleuca⁹⁷ care se înșiruie între 1600 și 1200 BC (Fig. 6/B)). Dacă proba Bln-1086, cu o deviație standard de ± 100 , este oarecum discutabilă, celelalte sunt cu totul acceptabile și obligă la o datare mai timpurie a începuturilor culturii Noua, cel puțin în jurul anului 1600 a. Chr.

Rezumând cele expuse deja se poate schița un cadru general pentru cronologia absolută a culturii Monteoru. Pot fi astfel distinse câteva paliere cronologice, ce nu înseamnă câtuși de puțin “etape” ale evoluției culturii Monteoru, ele fiind doar intervale de timp deduse din relațiile cu mediile învecinate datate cu radiocarbon, după cum urmează:

A - 3000 – 2500 BC, reprezintă intervalul în timpul căruia în Subcarpații din nord-estul Munteniei, la scurtă vreme după locuiri cu materiale amestecate Cucuteni B/Tripolje târziu⁹⁸ și Cernavodă I și, destul de probabil că pe baza lor, se constituie fenomenul Monteoru cu cea mai veche expresie a sa documentată deocamdată doar prin nivelele Zănoaga Ia-Ib /faza Monteoru-Zănoaga. În nivelul Zănoaga Ia apar și cioburi cu analogii la Zăbala, dar “cultura Zăbala” este încă cu totul insuficient documentată⁹⁹. Tot acum la Curbura Carpaților apar și cele dintâi morminte cu ciste din piatră, unele cu vase Zimnicea sau cu elemente de legătură cu înmormântările Jamnaja. Foarte probabil acum se constituie și grupa Glina care, la scurtă vreme, cedează zona de câmpie înaltă a Munteniei, spre est în favoarea comunităților monteorene cu ceramică de stil Ic4-1/Zănoaga Ila-b, iar spre nord lasă loc grupului Dâmbovița-Muscel cu morminte în ciste¹⁰⁰. În aria Monteoru deja constituită și în extensie, cum par a dovedi descoperirile Edineț, apar deja elemente de legătură cu mediile Katakombnaja din est. Un moment următor pare a fi marcat de contacte cu mediile Schneckenberg, documentat prin materialele considerate de acest fel din nivelul Ic4-2 de la Sărata Monteoru¹⁰¹ și, eventual, apariția askoilor, cum este cel de la Năeni-Colarea. Am amintit analogiile la Ezero sau Kastanas, pentru castroanele cu buzele decorate cu nervuri, torți false sau ornamentale, orificii etc. La prima vedere trimiterea la nivelul 24 de la Kastanas ar indica o datare foarte târzie pe la circa 2000 a. Chr., conform datei ¹⁴C pentru acest strat¹⁰². Cronologia absolută pentru stratul 24

⁹⁶ E. Sava, *op.cit.*, loc. cit., unde își expune noul punct de vedere referitor la sincronizarea culturii Noua cu grupele dintre Tisa și Nistru, dar și cu Egeea sau spre Ural, plasând-o în intervalul sec. XVI-XIII a. Chr.

⁹⁷ I. Motzoi-Chicideanu, Despina Gugiu, *op.cit.*, lista datelor ¹⁴C.

⁹⁸ După A. Vulpe, *op.cit.*, p. 228, grupele tripoljene târzii Foltești, Horodiștea, Gorodsk și Usatovo aparțin încă unei perioade de tranziție.

⁹⁹ Z. Székely, SCIV 23.3, 1971, p. 389, materialul definitoriu pentru “cultura Zăbala” constând din 3 vase, 6 cioburi (fig. 1/3-4; 2/1; 4/1-6) și un mic fragment de topor miniatural din lut (fig. 3/12), toate provenind dintr-o așezare distrusă incomplet cercetată și un mormânt de înhumăție izolat.

¹⁰⁰ I. Motzoi-Chicideanu, Gh. Olteanu, *op.cit.*, p. 34-48.

¹⁰¹ E. Zaharia, Dacia NS 31.1-2, 1987, p. 34-39, fig. 6/1-5, 9.

¹⁰² Este vorba de proba Bln-2587 – 3570 $\pm$ 50 BP, cf. S. W. Manning, B. Weninger, *Antiquity* 66, 1992, p. 636-663, calibrată cu OxCal v3.5 între 2020-1780 BC pentru domeniul 1 sigma și 2040-1740 BC pentru domeniul 2 sigma.

dela Kastanas cred că mai trebuie revăzută¹⁰³, căci conținutul său specific Helladicului timpuriu¹⁰⁴ nu poate fi în nici un caz datat la o vreme corespunzătoare perioadei Reinecke Bz A1.

B – 2500 – 2200 BC, este intervalul în care, în cadrul culturii Monteoru, este definitivată o schimbare importantă reprezentată prin apariția decorului imprimat în pastă. În ce măsură stilul Ic4-3 poate fi plasat după 2500 a. Chr. sau înainte, este o problemă ce nu poate fi rezolvată decât prin publicarea unor complexe clare care să și marcheze diferențele față de stilul/faza Ic3, nu totdeauna clare, o analiză doar pe criterii stilistico-tipologice și pe loturi de materiale selectate nefiind suficientă. În această vreme se continuă obiceiul depunerii mormintelor în ciste din piatră concomitent cu apariția în mediu Monteoru la Căndești a celor cu catacombă, cele mai multe în faza Ic3, obiceiul mai fiind practicat și în faza următoare Ic2. Pentru unele dintre ele am văzut că pot fi legate de fenomenul Mnogovalikovaja. În acest interval se pot plasa acum foarte bine și cele două date ¹⁴C de la Sărata Monteoru, care astfel nu mai sunt atât de emoționante¹⁰⁵, iar contradicția dintre ele poate fi ușor explicată, prin materialul avut la dispoziție pentru cele două probe, și rezolvată prin completarea seriei, căci nu se pune problema contestării succesiunii startigrafice înregistrate în așezare.

C – 2200 – 1900 BC. Un mormânt de inhumație descoperit recent la Cărlomănești-*La arman*, care pe baza unei cești cu două torți aparține stilului Ic1, a putut fi datat imediat după 2200 a. Chr. pe baza inventarului metalic – un Ösenhalsring, un inel de buclă un fragment de brățară -, el constituind astfel limita superioară a “palierului”¹⁰⁶. La începutul acestui interval evoluează ceea ce obișnuit se numesc “fazele” Ic1 – Ib ale culturii Monteoru, durata lor fiind apreciată ca foarte scurtă. Lor le urmează faza Ia, una dintre cele mai îndelungate ale culturii cu care se încheie ceea ce tradițional se consideră a fi prima parte a acesteia. Cel puțin după unele inventare funerare din cimitirul 4 de la Sărata Monteoru și faza/stilul IIa poate fi plasată în a doua parte a acestui interval ce corespunde perioadelor Bz A1 și A2¹⁰⁷. Relațiile cu aria Mnogovalikovaja se continuă de-a lungul întregului interval. După A.

¹⁰³ Pentru Kastanas există o serie, impresionantă la prima vedere, alcătuită din 41 de probe radiocarbon. Dar la o simplă privire se poate observa că multe dintre ele sunt contradictorii, astfel că nivelul 21 apare ca mai vechi decât nivelele 22b sau 23a pe care le suprapune, ca și pentru datele nivelelor 14b, 16, 6 etc. Cf. P. Warren, V. Hankey, *Aegean Bronze Age Chronology*, Bristol 1989; B. Hänsel, *Kastanas. Die Grabung und der Baubefund*, PAS 7, 1989 și contribuția lui H. Willkomm, în același volum la p. 395-411; S. W. Manning, B. Weninger, *op.cit.* Același lucru se poate spune despre seria de date radiocarbon de la Ezero, la fel de contradictorie și de puțin utilă, cf. J. Bozadziev, *op.cit.*; J. Görsdorf, J. Bozadziev, *op.cit.*

¹⁰⁴ I. Aslanis, *Kastanas. Die frühbronzezeitlichen Funde und Befunde*, PAS 4, Berlin 1985.

¹⁰⁵ Vezi de pildă A. Vulpe, în *Istoria Românilor*, vol. I, București 2001, p. 254, care le consideră “aberant de înalte”.

¹⁰⁶ I. Motzoi-Chicideanu, Despina Gugiu, *op.cit.*

¹⁰⁷ Vezi pe Internet la adresele: <http://www.uf.uni-erlangen.de/karten/neo-d3.html>, <http://www.uf.uni-erlangen.de/karten/bzt-a1.html> și <http://www.uf.uni-erlangen.de/karten/bzt-ar.html>, unde pentru etapa Glockenbecher-Protoaunjetitz-Chłopice-Veselé-Ragelsdorf-Oggau se dă intervalul 2600-2200 BC, pentru etapa Straubing-Früh-Aunjetitz-Nitra-Nagyrev = Bz A1 intervalul 2250-1950 BC și, respectiv, pentru etapa Lanquaid-Hoch-Aunjetitz = Bz A2-3 intervalul 2000-1800/1600 BC.

Vulpe pe la 2300-2200 a.Chr. începe perioada mijlocie a epocii bronzului în România¹⁰⁸, dar, dacă considerăm la fel cu autorul citat că perioada mijlocie se caracterizează prin constituirea unor culturi mai bine definite, în primul rând a culturii Monteoru, documentarea la zi ne obligăm să împingem limita superioară a bronzului mijlociu dincolo de 2300 a.Chr., cea mai probabilă dată fiind, după opinia mea, în jur de 2500 a.Chr.

D – 1900 – 1700/1600 BC. Cel puțin în prima parte a acestei perioade de timp este de presupus o continuare a “fazei” IIa. Dacă ținem seama de separarea fazei IIb în pe două nivele, așa cum s-a stabilit la Căndești, cel puțin începutul său, măcar prin piesele din inventarele funerare ce-i sunt atribuite – printre altele și un “*breloc din os (așa zisa cataramă)*”¹⁰⁹, se poate plasa foarte bine în a doua jumătate a acestui interval, “brelocul” dovedind o continuare a relațiilor cu mediul Mnogovalikovaja.

E – 1600 BC - ? , pentru cultura Monteoru trebuie să avem în vedere descoperirile de felul celor din ultimul nivel de la Năeni-Zănoaga – Cetatea 1 – și aria pe care sunt răspândite. Această ultimă manifestare monteoreană este contemporană cu prima etapă a culturii Noua, a cărei constituire în jurul datei 1600 BC este demonstrată așa cum am văzut de recente date radiocarbon. Dacă debutul locuirilor monteorene târzii din zona de dealuri a Munteniei poate fi astfel schițat, care va fi fost durata lor în timp este mai greu de spus. Nu se cunoaște deocamdată un mediu cultural căruia să-i poată fi atribuite depozitele de la Draja¹¹⁰, Olteni¹¹¹ sau Străoști¹¹² din ale căror conținuturi fac parte piese cu analogii în aria Noua. Nu există argumente solide pentru a exclude apartenența lor la locuirile monteorene târzii din zonă, cum nu există nici împotrivă, astfel că posibilitatea trebuie avută în vedere¹¹³ și confirmată sau infirmată prin noi descoperiri. După A. Vulpe constituirea complexului Noua-Sabatinovka constituie una dintre caracteristicile perioadei târzii a epocii bronzului, pe care o vede ca începând în jur de 1500 a.Chr.¹¹⁴ Indiscutabil complexul amintit caracterizează bronzul târziu de la nord de Dunăre, dar noile date radiocarbon impun așa cum am văzut, situarea pragului superior al perioadei la cel puțin 1600 a.Chr., ceea ce corespunde și cu constituirea civilizației miceniene.

¹⁰⁸ A. Vulpe, *op.cit.*, p. 223.

¹⁰⁹ M. Florescu, A. C. Florescu, *op.cit.*, p. 117, unde este amintit la un mormânt din faza IIb. Vezi și inventarele a două morminte ilustrate la fig. 1 pentru M. 666, “faza IIb, nivelul 2”, și fig. 2/3-4 pentru M. 644 (“faza IIb, nivel 1”).

¹¹⁰ I. Andrieșescu, *Dacia* 2, 1925, p. 345-384.

¹¹¹ Alexandrina D. Alexandrescu, *Dépôts de l'âge du bronze tardif*, Inv Arch., Roumanie, fasc. 2, R 15-16, București 1966.

¹¹² I. Motzoi-Chicideanu, D. Lichiardopol, în T. Soroceanu (Hrsg.), *Bronzefunde aus Rumänien*, PAS 10, Berlin 1995, p. 261-278.

¹¹³ Ibidem, p. 268-269; I. Motzoi-Chicideanu, în B. Hänsel (Hrsg.), *Handel, Tausch und Verkehr im bronze- und frühheuteitlichen Süsteuropa*, PAS 11, Berlin 1995, p. 224-225.

¹¹⁴ A. Vulpe, *op.cit.*, loc. cit.

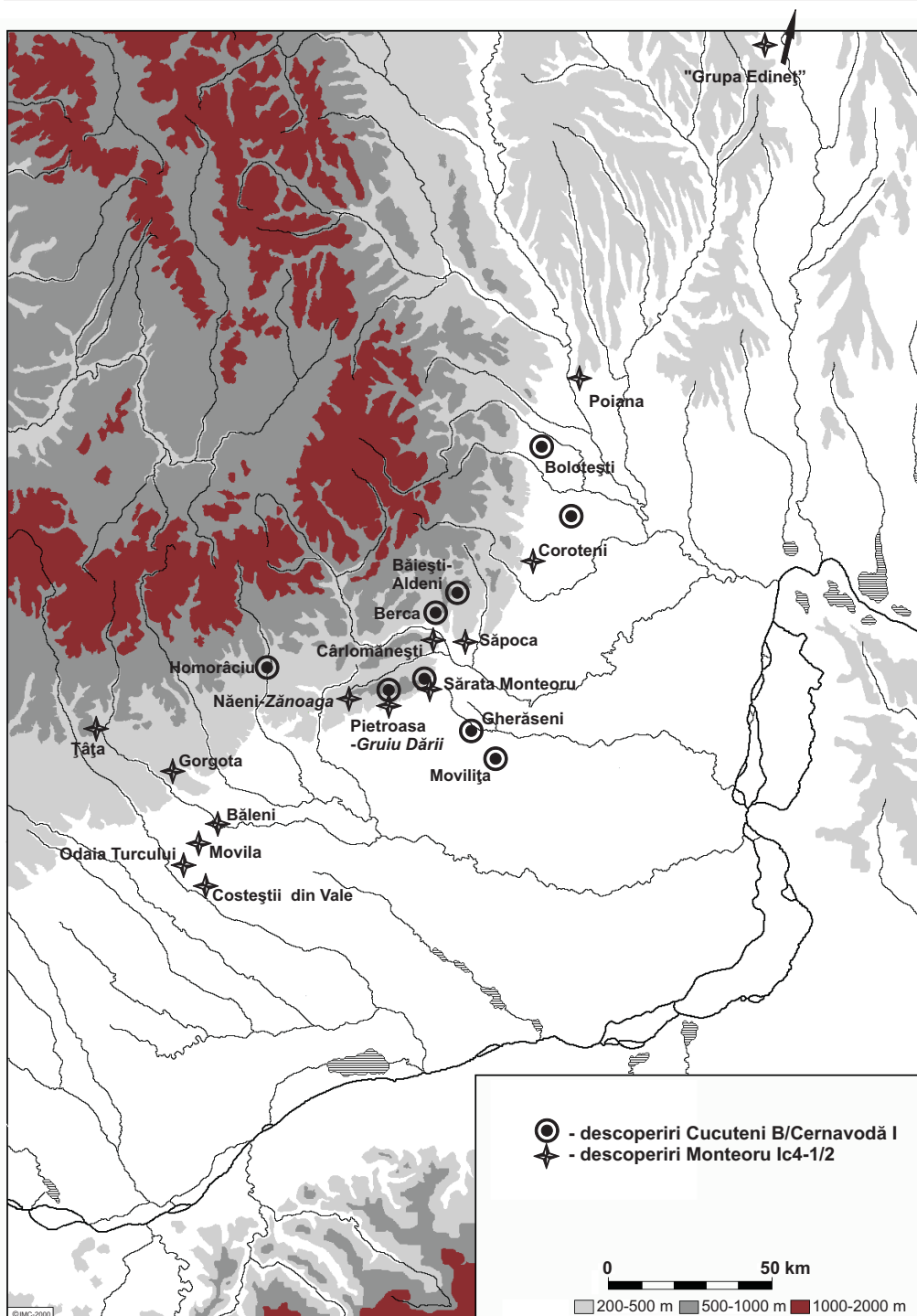
Some regards concerning the Monteoru culture Abstract

In spite of huge archaeological information from settlements and cemeteries there are some unsolved problems concerning the Monteoru culture. About half a century ago the beginnings of Monteoru culture represented by the layer Ic4, in the hilly region of northern Walachia had been considered as contemporaneous with the Glina culture from the plain region. Two decades later some scholars tried to identify the "Odaia Turcului" group as a new archaeological phenomenon before Monteoru culture and after the Glina culture. But actually the finds from the settlement Odaia Turcului are identical with those from the level Ic4-1/2 from Sărata Monteoru as could be seen in the published materials from the eponymous site, the confusion becoming clear. The stratigraphical observations made in the last years in Năeni-Zănoaga settlement confirmed the same fact adding, as a new element, an older level, called Zănoaga Ia-b on whom bottom were discovered several potsherds with analogies in the ware of so called Zăbala type as in Glina pottery. Very significant is also the fact that the whole coarse pottery belonging to the levels Zănoaga Ia-b and Zănoaga IIa-b (= Ic4-1/2) was made from a mixture of clay mixed with crumbled shells like in the Late Tripolje area. In several settlements from the hilly region of northern Walachia were discovered potsherds of Cucuteni B type some times mixed with so called Cernavoda I potsherds. The area in which this kind of pottery was discovered is superposed by the area of early Monteoru (Ic4-1/2 type) from the river Dâmbovița till the middle Siret, at Poiana. An odd group with similar pottery is the so called "Edineț culture" at about 250 km farther toward NE on the left bank of Prut. In the same region with early Monteoru discoveries from long time are known several slab-cist graves, in some of whom were discovered askos like cups. This kind of cups has similarities in the Zimnicea pottery. The slab-cist graves from northeastern Walachia are in good relation with the similar tombs belonging to the Globular Amphorae Culture discovered in north Moldavia. Considering the radiocarbon dating for Late Tripolje, Zimnicea and Globular Amphorae cultures is possible to outline a *terminus post quem* for the beginning of Monteoru culture at about 3000 BC. Radiocarbon dates for catacomb graves, Mnogovalikovaja and Noua cultures are also used to outline a general frame for an absolute chronology of Monteoru culture in five intervals as follow: A – between 3000-2500 BC, in which the Monteoru culture has made its appearance as we could see in the levels Zănoaga Ia-b. It is the time with some relations with Zimnicea area and late Jamnaja barrow tombs. Toward the end of this interval one could observe relations - flint arrowheads, some stone implements - with the catacomb graves. B – 2500-2200 BC is the time in which the Monteoru pottery is changed in a significant way expressed in the new style called Ic4-3/Ic3. Two ¹⁴C dates for levels Ic3 and Ic2 provided from Sărata Monteoru settlements, however contradictorily, state de placement of both data in this span of time. It seems that soon after 2500 BC the Monteoru communities began to have exchange relations with the area of Mnogovalikovaja culture as could be seen in the cemetery from Căndești. C – 2200-1900 BC, just on the beginning of this interval can be placed a skeleton grave with a bronze collar and a Ic1 type two handled cup from Cărlomănești, the whole interval corresponding with the periods Reinecke A1 and 2 from Central Europe. After a short time corresponding to the so called phases Ic1-Ib, in the Monteoru area appears the style/phase Ia followed, in the last part of the interval, by the phase/style IIa. D – 1900-1600 BC is the interval characterized for the Monteoru culture by the pottery style IIa and perhaps the first part of which some scholars called phase IIb. E – After 1600 BC is the time during which in the former eastern area of Monteoru culture appears Noua culture as expressed in the cemetery from Balintestî-Cionagi and the first level from Gârbovăț settlement. In the same time in hilly

region of Walachia the Monteoru communities survived as could be seen in the last level from Năeni-Zănoaga –Cetatea 1 where typical IIb pottery appear mixed with Noua elements.

The present chronological frame, which is just an outline, have to be compared with archaeological materials provided by close finds in relations with good stratigraphical sequences, the wished results should been a more satisfactory definition for each Monteoru phase as for the whole culture.

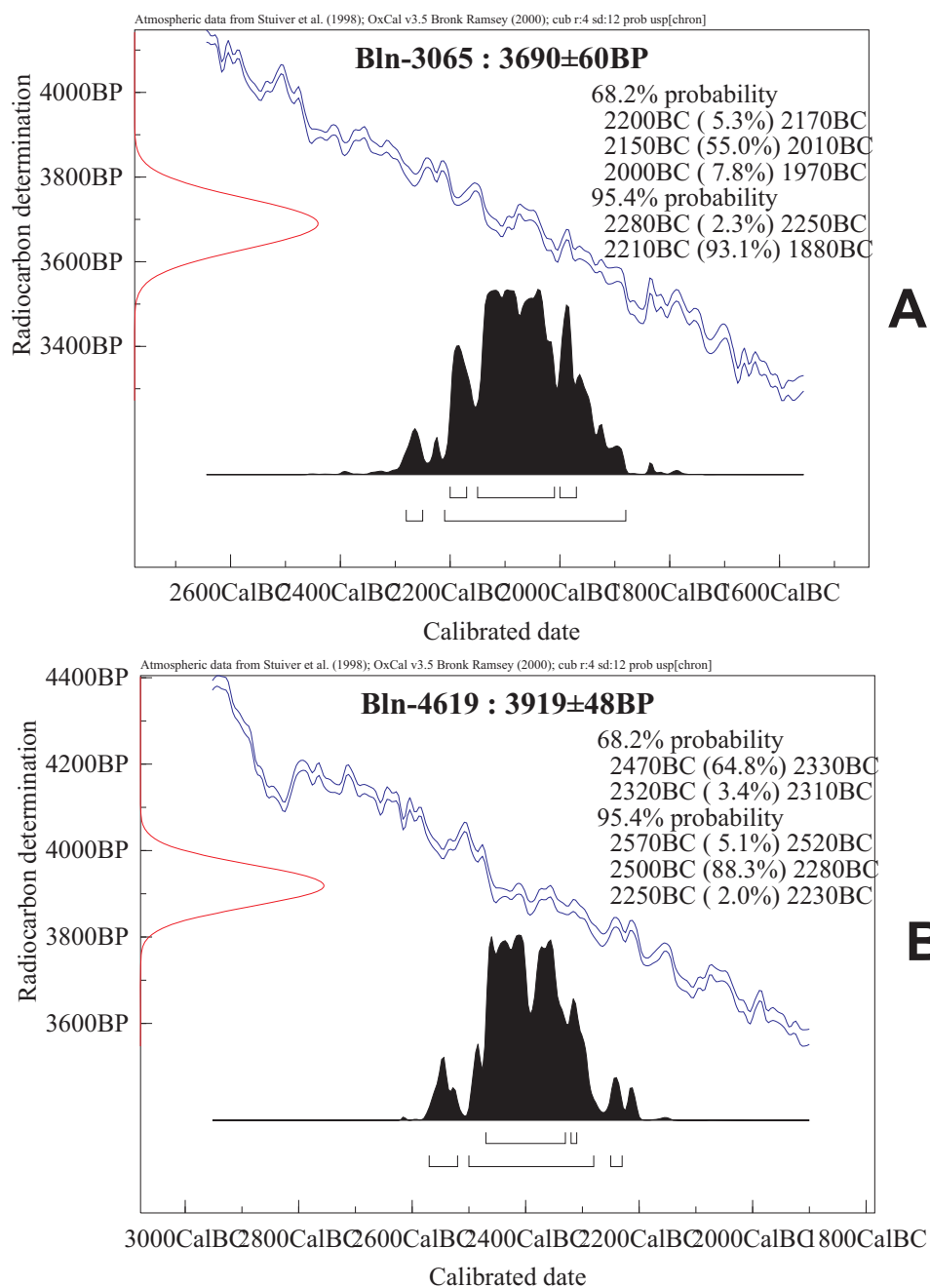

Figura 2. Date radiocarbon din stațiunea dela Sărata Monteoru: A - nivelul Ic3; B - nivelul Ic2.

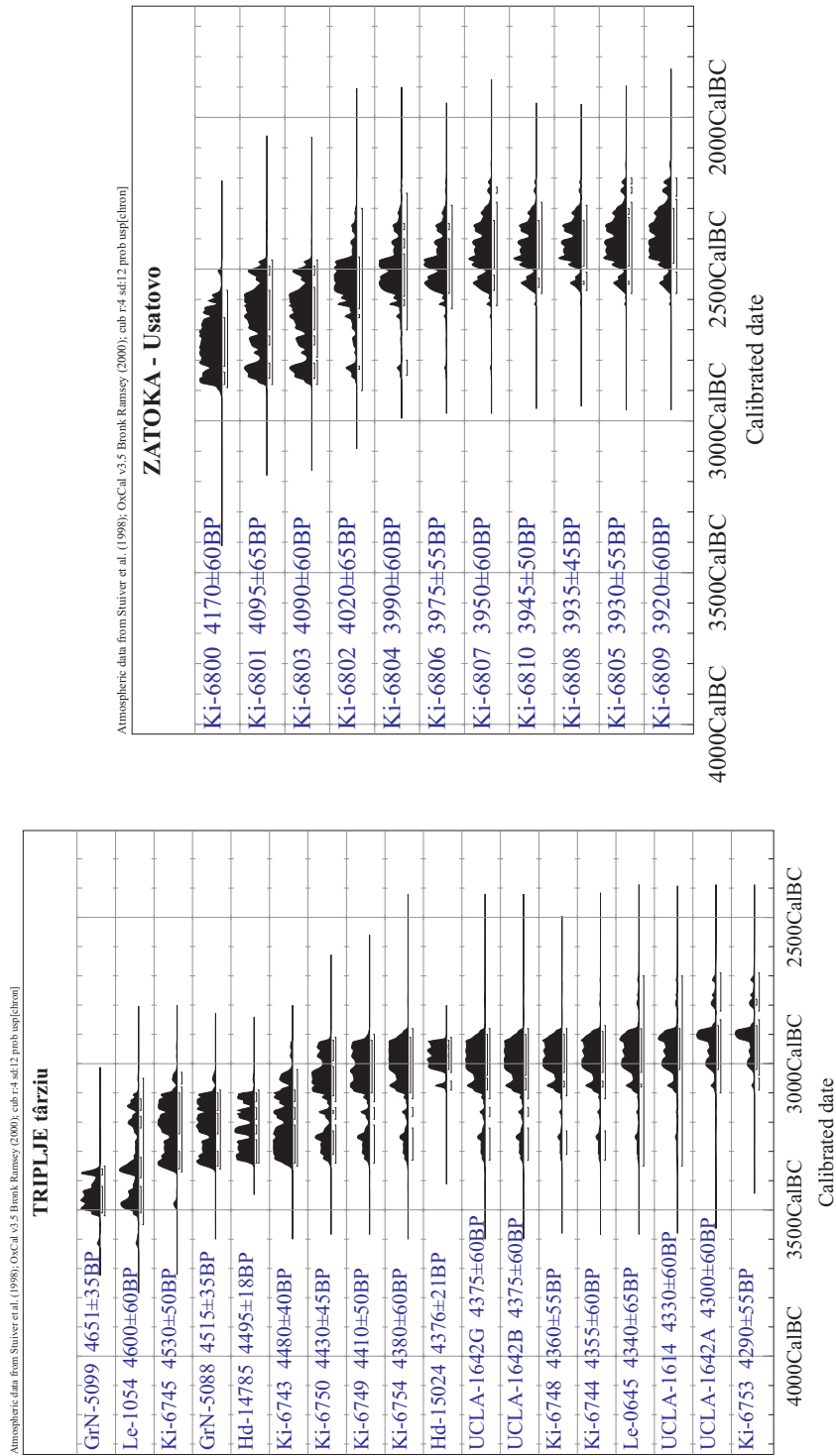

Figura 3. Înserierea datelor radiocarbon pentru descoperiri Tripolje târzii

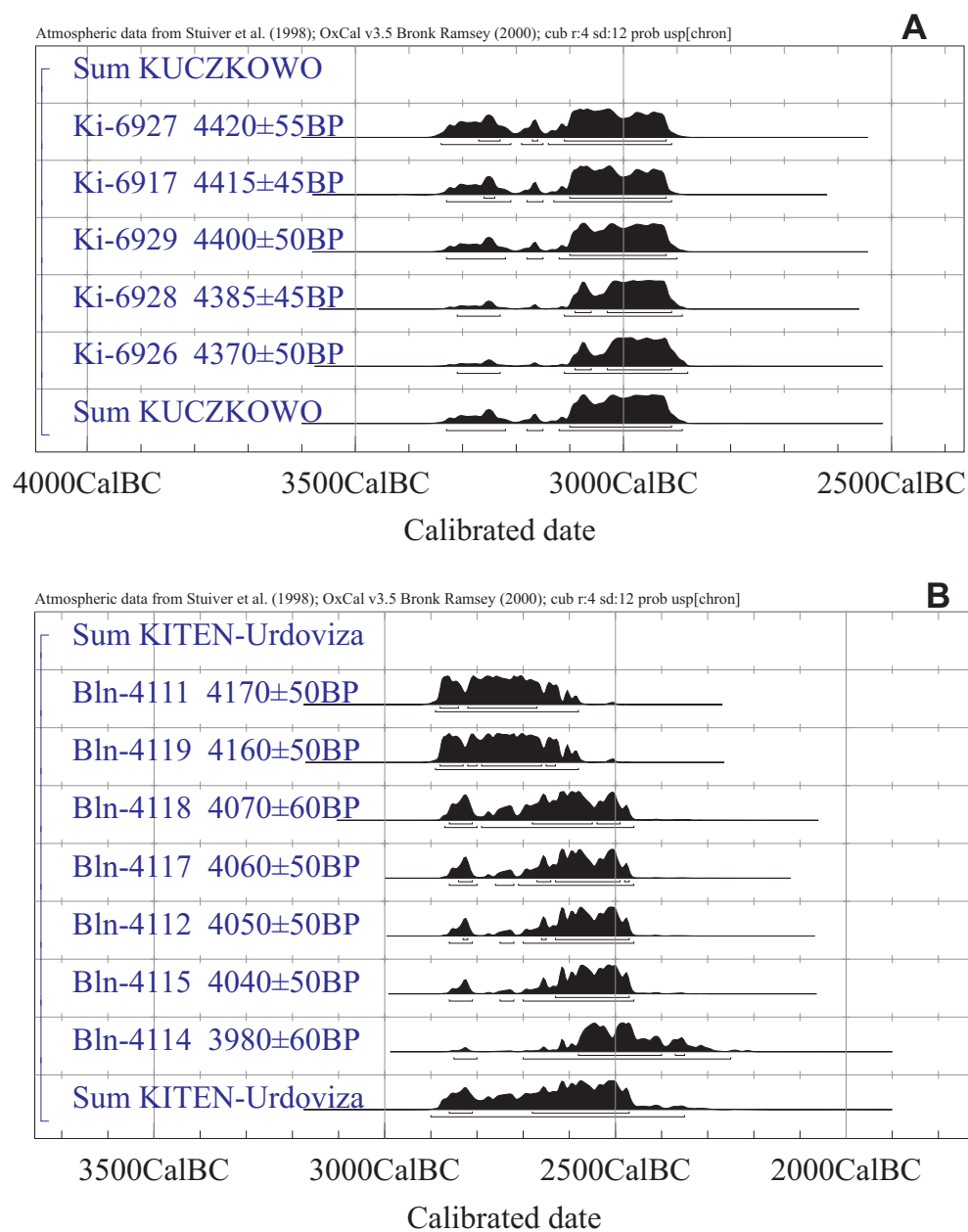

Figura. 4. A - Suma probabilităților pentru datele radiocarbon de la Kuczkowo
 B - Suma probabilităților pentru datele radiocarbon de la Kite-Urdoviza

Atmospheric data from Stuiver et al. (1998); OxCal v3.5 Bronk Ramsey (2000); cub r:4 sd:12 prob usp[chron]

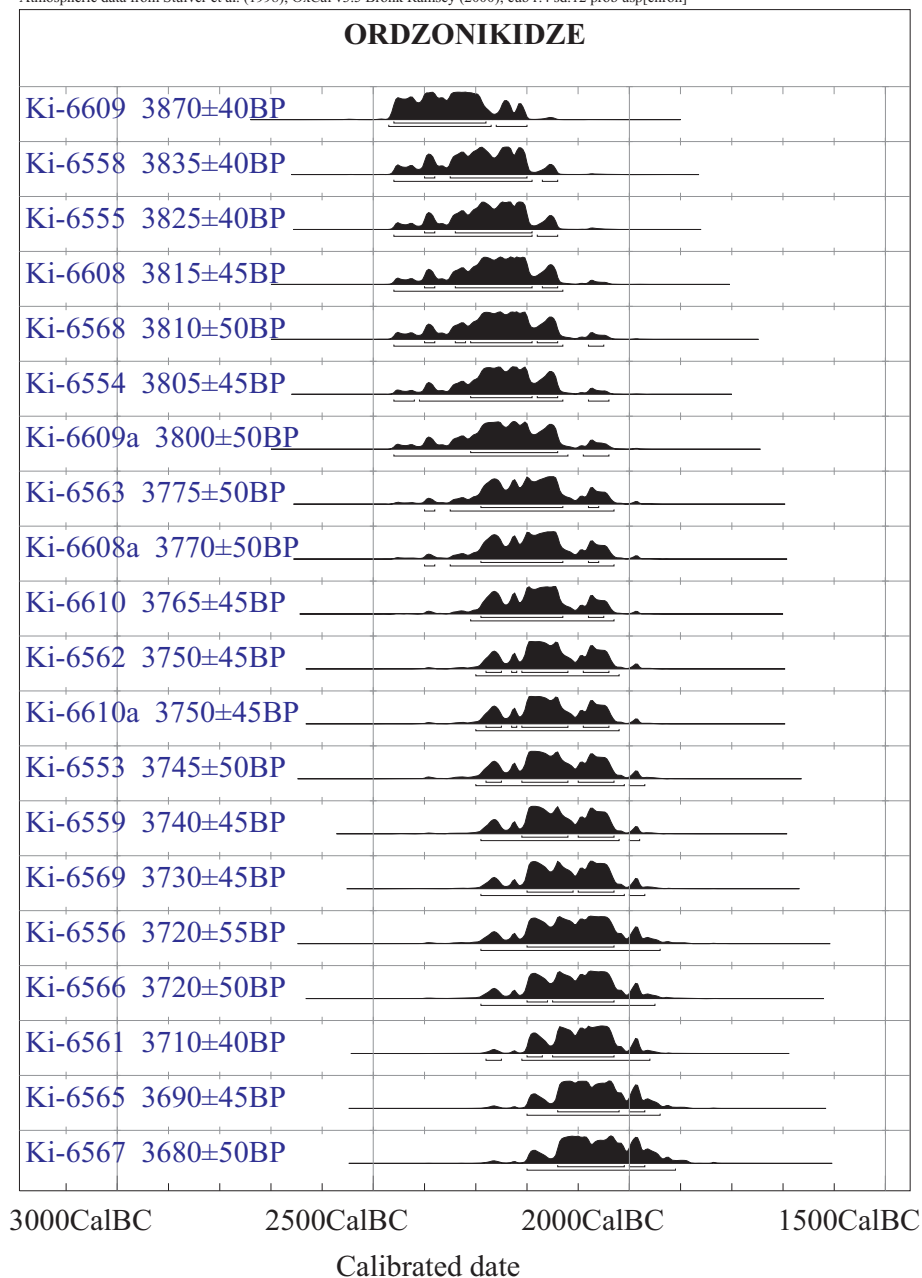

Figura 5. Înserierea datelor radiocarbon pentru mormintele tumulare cu catacombă de la Ordzonikidze, Ucraina.

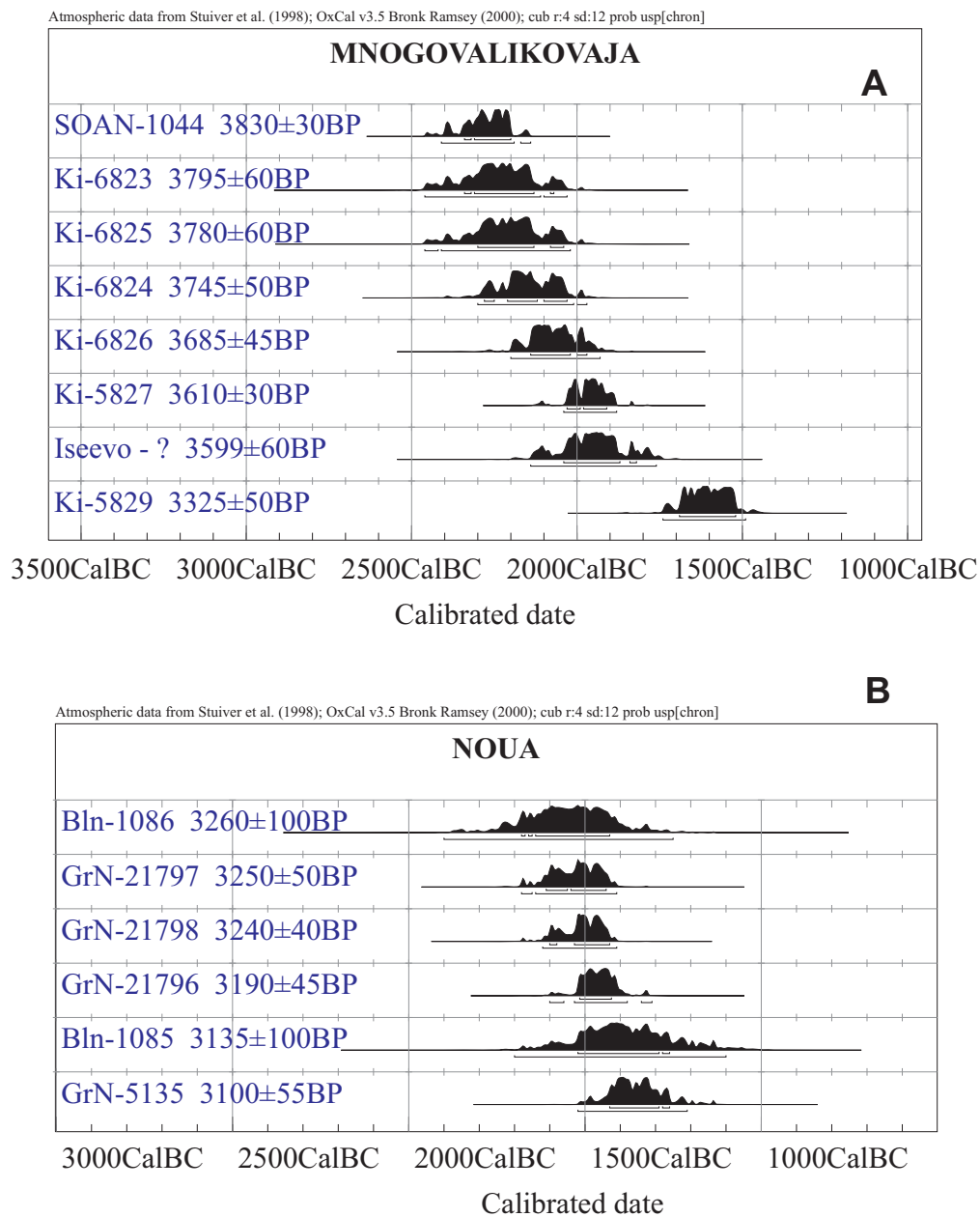

Figura 6. A - Înserierea datelor radiocarbon pentru grupa Mnogovalikovaja
 B - Înserierea datelor radiocarbon pentru grupa Noua

**ȘANTIERUL ARHEOLOGIC
PIETROȘU, com. COSTEȘTI, județul BUZĂU
Campaniile 2001-2002**

Colectiv: dr. Eugen – Marius CONSTANTINESCU, Gabriel STĂICUȚ

În campania anului 2001 cercetările pe șantierul arheologic PIETROȘU, comuna Costești, județul Buzău, am urmărit epuizarea complexelor arheologice descoperite în secțiunile S I și S II (Pl.1).

Cronologic-cultural, complexele cercetate în 2001 se grupează astfel:

Gropile 14, 40, 45, 52, 53, 56 și 81 aparțin *neoliticului mijlociu*.

Groapa 14 apare parțial în S I și continuă între S I și Suprafața α ; are adâncimea de 0,85/0,90 m, de formă cvasirectangulară în plan, cilindrică în profil. Umplutura este un pământ galben-marونیu tasat. Materialul arheologic abundent constă din fragmente ceramice cu exteriorul galben, cărămiziu sau cenușiu, decorate prin incizie sau excizie; unele fragmente cenușii fine sunt decorate cu caneluri. Câteva gresii, 5 fragmente dintr-o lamă de silex, oase de păsări și animale unele de talie mare, chirpici completează inventarul. La adâncimea de 0,60 m umplutura era pigmentată cu chirpic galben-cărămiziu.

Groapa 40. Apărută în profilul estic al S I. Parțial distrusă de intervențiile în Suprafața α . Are formă rotundă în plan și cilindrică în profil. Umplutura este pământ negru amestecat cu pământ galben, cu concrețiuni calcaroase și rare fragmente de chirpic. În umplutură s-au găsit fragmente ceramice lucrate la mână cu exteriorul galben-cărămiziu și miezul negru, unele decorate prin excizii late, rețele de linii sau în „tablă de șah”, o fusaiolă tronconică, patru unelte din silex, una din granit marونیu pigmentat, fragmente numeroase de chirpic, oase de animale și păsări.

Groapa 45 cercetată în S II, apare la adâncimea de 1,20m/1,28 m, coboară până la 2,90 m, are formă oval-alungită în plan, cilindrică în profil. Conține fragmente ceramice lucrate cu mâna, unele din pastă grosieră, chirpici și două fragmente de oase.

Groapa 56 a apărut în Suprafața B, la circa 2,00 m de colțul de est al CPL 31-L 5, are formă rotundă în plan și cilindrică în secțiune; este puțin adâncă, numai 0,25 m. Umplutura: pământ galben-cenușiu foarte tasat. Taiată și suprapusă parțial de gr. 55. Material arheologic: 4 fragmente ceramice din pastă cu multe cioburi pisate, de culoare galben-cărămiziu cu miezul negru, fragmente de chirpic din perete de locuință inclusiv cu impresiuni de nuiiele, oase de animal multe fragmentare, dinți de rumegătoare și de cal.

Groapa 81 cercetată în S II, se observă la adâncimea de 1,30 m și coboară până la 2,19 m; are o formă oval-alungită în plan, cilindrică în secțiune. În umplutură s-au

găsit fragmente ceramice grosiere, lucrate cu mâna, chirpici și un fragment de os de animal ars.

Gropile 52 și 53 sunt gropi de pari de la diferite amenajări exterioare adiacente complexelor de locuire neolitice. În umplutura lor s-au găsit fragmente ceramice neolitice și fragmente de oase de animale.

Gropile 12 și 68 aparțin *feudalismului timpuriu*.

Groapa 12 a apărut parțial în S I, se vede de la adâncimea de 0,17 m și coboară până la 1,66 m; are formă cilindrică ușor strânsă la mijloc, cu fundul plat; pe latura de sud-est marginea gropii se dezvoltă trompetiform, coborând sub nivelul fundului (Fig. 3.9). Umplutura a fost depusă în trei straturi diferit colorate și de la fund spre suprafață se prezintă astfel: primul strat, gros de 0,59 m, este format din numeroase fragmente mari de perete de locuință din lut, fără urme de nuiie; unele sunt arse slab, altele nearse; culoarea umpluturii este galben-cărămizie. Al doilea strat are grosimea de 0,53 m și constă dintr-un pământ negru-cenușiu care conține multă cenușă. Al treilea strat, gros de 0,34 m, este format dintr-un pământ negru tasat; este probabil o căpăcuială depusă ulterior.

Materialul arheologic constă din fragmente ceramice lucrate la roată și la mână, oase de animale și păsări, pietre mici trecute prin foc, o însemnată cantitate de bulgări mari din pereții unei locuințe (depuși ritual?), fragmente mici de chirpic bine arse, un mic fragment de lamă de silex, un burin de silex (antrenate?). Ceramica la roată constă din fragmente cenușii, unele fine, lustruite, două aspre la pipăit provin dintr-un vas mare, un fund de vas de aspect ciment cu nisip și pietricele prezintă urme de ardere secundară, câteva fragmente mici lucrate la roată cenușii, negre sau roșii. Ceramica lucrată la mână este reprezentată de un fund de vas cu marginea bazei evazată lucrat din pastă cu cioburi pisate, slab arsă, un capac de vas sau o cupă mică cu picior, din pastă neagră cu cioburi pisate, butonul sau piciorul modelat neglijent cu o concavitate neregulată, alte fragmente din pastă cu cioburi pisate ca degresant. Complexul aparține nivelului culturii Sântana de Mureș, secolul IV d. Hr.

Groapa 68 amplasată la 1,00 m NE de caroul 1 al S I; tăiată parțial de groapa 51, suprapusă parțial de C 31-L5; a avut formă rotundă în plan, cilindrică în profil. Materialul arheologic abundent constă din fragmente de amforă de culoare cărămizie, cu gura în formă de pâlnie și mânășă puternică, numeroase fragmente lucrate la mână de culoare galben-cărămizie, arse secundar; multe fragmente dintr-un vas-bol cu buza oblică dreaptă, cu marginea finisată diferit pe porțiuni, multe oase de animale. Limitele gropii s-au stabilit după demontarea cuptorului din C 31-L 5, care suprapunea în parte această groapă. Complexul poate fi atribuit culturii Ipotești-Cândești, secolele VI-VII d. Hr.

Gropile 37, 55, 58, 71, 72, 73, 74, 75, 76, 79, 80 și Cpl31-L5 aparțin *civilizației medievale românești*.

Groapa 37. Cercetată integral în campania 2001; apare în S I la adâncimea de 0,27 m și coboară până la 1,13 m. Are formă rotundă în plan, de balon cu fundul plat în profil. Umplutura: pământ negru-cenușiu pigmentat cu galben, în jumătatea superioară conține multă cenușă și cărbuni. Materialul arheologic constă din numeroase fragmente ceramice roșii fine pictate și smălțuite policrom, fragmente de

farfurie smălțuite pe fond alb-gălbui pictate cu linii paralele maronii și benzi cafenii sau cu motive florale, decorate numai pe interior, un fragment de buză cu smalt verde decorat pe exterior cu roțița dințată, fragmente din pastă de culoare roșie decorate pe exterior cu benzi de linii din pastă albă, un fragment de lulea din lut, o bară și un cui (piron?) din fier puternic oxidate, oase de animal fragmentare, un os de picior de pasăre, chirpici, cărbuni și cochilii de gasteropode. Unele dintre fragmentele ceramice medievale prezintă urme de ardere secundară. Alături de ceramica roșie, lucrată exclusiv la roată, apar și câteva fragmente ceramice cenușii din pastă semigrosieră lucrate la roată și la mână.

Groapa 55. A tăiat și suprapus parțial C31-L5 și groapa 56. Are formă ovală la gură, cu dimensiunile de 2,70 x 1,60 m și de pară în profil; pe fund avea o nervură de lut cruțat. Pare să fi suprapus unul sau două complexe mai vechi. Umplutura era pământ negru-cenușiu foarte compact, segmentat în plan orizontal de lentile de lut galben. Se individualizează trei nivele de depuneri: cel superior, care conține fragmente ceramice roșii și roșii-cenușii fără decor pictat sau smalt, unele arse secundar, chirpic de perete, oase de animale și păsări, vertebră și oase de pește, pietricele, pietre de râu și de spărtură, aparține perioadei medievale; al doilea nivel, care conține fragmente ceramice lustruite din pastă fină cenușie, cenușii specia ciment, galbene și galben-cărămizii la roată, aparține evului mediu timpuriu, c. S. de M., iar ultimul nivel, care apare aproape de fundul gropii, conține fragmente ceramice din vase neolitice și două silexuri.

Gropile 58, 71, 72, 73, 74, 75, 76 sunt gropi de pari de la amenajări exterioare amplasate în vecinătatea C31-L5. Unele au avut în umplutură fragmente ceramice medievale, chirpici și un dinte de animal.

Groapa 79. De formă circulară cu $D = 0,96$ m, cilindrică în profil, cu fundul orizontal, cu adâncimea 0,34 m. Umplutura pământ negru afânat. Materialul arheologic constă în fragmente ceramice, unul dintr-un castron smălțuit de culoare verzuie pe interior, altele roșii decorate cu pastă albă, o verigă din bronz, trei fragmente dintr-un obiect de fier puternic oxidat, coji de ouă, chirpici, oase de animale și păsări. În umplutură erau antrenate și fragmente ceramice cenușii la roată, specifice culturii Sântana de Mureș.

Groapa 80. A apărut în Suprafața C. Are formă circulară în plan, cu $D = 1,26$ m, și oval-alungită în secțiune, cu fund conic (adâncimea 1,60 m). În conținutul gropii a apărut ceramică roșie medievală lucrată la roată, unele fragmente prezentând urme de ardere secundară, oase de animale, chirpici și cărbuni în cantitate mare. Groapa a atins alte complexe mai vechi din care au fost antrenate în umplutură fragmente ceramice neolitice din pastă grosieră și semigrosieră, un fragment de silex, fragmente ceramice cenușii lucrate la roată aparținând culturii Sântana de Mureș.

Complexul 31 – L 5 cercetat în Suprafața B, la sud-est de Suprafața α , este o locuință medievală puțin adâncită, 0,25 / 0,35 m, de formă rectangulară, cu colțurile rotunjite și laturile de nord și vest ușor arcuite (Pl. 2), cu dimensiunile de 3,40 x 3,00 m. În jumătatea de est spre centru locuința a avut o groapă ovală cu dimensiunile de 0,80 x 0,59 m, iar în colțul de sud-est o groapă de provizii, groapa 67, în formă de clopot cu baza mult evazată. La jumătatea laturilor de nord și sud, lipite de acestea, se

afla câte o groapă de par (Pl. 2); parii fixați în aceste gropi susțineau grinda cosoroabă pe care era construit acoperișul în două ape. Intrarea era, probabil, amenajată pe latura de sud, lângă parul care susținea acoperișul. Podeaua era amenajată din lut galben amestecat cu nisip bătătorit și avea grosimea de 4 – 8 cm. În jurul cuptorului erau patru gropi de țărș, iar în zona centrală și în sfertul de sud-vest alte 14 gropi de țărș și două alveolări (Pl. 2) în care se sprijinea structura de lemn a unor amenajări de interior. Locuința a suprapus groapa 70, a tăiat și suprapus parțial gropile 49, 51, 68 și a fost tăiată pe latura de nord de groapa 55 (Pl. 2).

În colțul de nord - vest era amenajat prin cotlonire într-un calup de lut cruțat un cuptor în formă de potcoavă cu dimensiunile $D = 0,85$ m, $d = 0,75$ m, $\hat{I} = 0,28$ m, cu suprafața bolții plană; vatra, care se prelungea în afară cu circa 0,30 m în fața gurii (Pl. 2), a fost lipită cu straturi succesive de lut amestecat cu nisip, ca și interiorul calotei; pereții arși la roșu intens au grosimea de 6 – 7 cm, iar în colțul din stânga spate, câțiva centimetrii deasupra vetrei, era un orificiu cu $d = 5$ cm; în interior era multă cenușă, un fragment ceramic roșu la roată, 5 fragmente de oase de animale, bucăți de chirpic desprins din vatră.

Inventarul locuinței era format din 3 funduri de vas roșii la roată (Fig. 3,7), fragmente de castron smălțuit cu alb și brun (Fig. 3,8), de câni și oale decorate cu vopsea albă (Fig. 3,5-6), un fragment din căușul unei pipe de lut roșu închis, oase de animale și de păsări, câteva pietre de spărtură de dimensiuni medii.

În anul 2002 am avut ca obiectiv epuizarea complexelor arheologice parțial afectate de drumari cu ocazia săpării gropii *Suprafața α*, 15 complexe diferite ca datare și atribuire culturală, care se vedeau pe profilul acestei gropi (Pl. 1). Totodată, au mai fost cercetate 9 complexe situate între *Suprafața α* și *Groapa β*, precum și un complex afectat de hoții de lut prin săparea *Gropii γ* (Pl. 1).

Complexul 23 – B 4. Este un rest dintr-un bordei neolitic, plasat între *Suprafața α* și *groapa β*, distrus parțial de intervențiile antropice și de eroziunea malurilor celor două gropi. Lungimea laturii păstrate este de 3,36 m. Groapa bordeiului este cilindrică în secțiune, cu fundul aproape plat, puțin mai adâncit spre latura sudică. Stratul de sol de la suprafața terenului a fost decopertat de către drumarii care au luat lut din groapa *Suprafața α*, astfel că groapa bordeiului a apărut la răzuială și cobora până la adâncimea 0,74 m. În umplutura sa apar fragmente ceramice lucrate exclusiv la mână din pastă grosieră, semigrosieră și fină. Trei fragmente prezintă rețele de triunghiuri și hașuri incizate și excizate, două fragmente prezintă sub buză un brâu alveolat, altul un șir de împunsături făcute cu unghia imediat sub buză; fragmentele realizate din pastă fină, lustruită, sunt puține și provin de la vase bitronconice. Alături de ceramică s-au mai găsit 3 cute și un frecător, toate din piatră, oase de animale și chirpici în cantități reduse.

Groapa 19, situată lângă C 23-B 4, contemporană cu aceasta, a fost tăiată de *Suprafața α*. Are formă rotundă în plan, cilindrică în secțiune, fundul ușor albiat, cu $D = 1,78$ m și adâncimea de 1,44 m de la nivelul actual de călcare. Groapa conținea preponderent fragmente ceramice lucrate exclusiv la mână, unele decorate cu brăuri alveolate, caneluri sau rețele de linii incizate și excizate. Pasta este grosieră și

semigrosieră; sunt și câteva fragmente lustruite. În umplutura gropii au apărut 3 lame din silex, oase de animale și chirpici în cantități medii.

Groapa 20, afectată de profilul Suprafeței α , avea formă de sac, cu $D=1,44$ m și adâncimea de 2,56 m. Pereții și fundul gropii prezintă urme de ardere. Materialul ceramic din umplutură impune concluzia că a fost folosită în mai multe faze: neolitic, secolul IV, evul mediu (Fig. 1.8). Pe lângă ceramică, groapa mai conținea o cantitate redusă de oase de animale, cărbuni, chirpici, o lamă din silex și un obiect din metal puternic oxidat.

Groapa 21, distrusă în mare măsură de intervenția drumarilor. Conține câteva fragmente ceramice printre care și un fragment dintr-o buză de vas proeminentă, lucrată la roată din pastă cenușie aspră cu pietricele, specifică culturii Sântana de Mureș, secolul IV.

Groapa 23 a apărut tot în profilul Suprafeței α , având formă de pară în secțiune și ovală în plan, cu $D = 1,40$ m. A fost utilizată în cel puțin două faze diferite: amenajată într-o fază mai veche, probabil neolitic, avea fundul albiat, (adâncimea 1,92 m); ulterior, fundul a fost refăcut prin umplere cu pământ galben nisipos fin, bătătorit, depus într-un strat cu grosimea maximă, la centru de 0,20 m, orizontal. În această fază de folosire întreaga suprafață a gropii a fost arsă. Materialul ceramic găsit în groapă se împarte în trei categorii: cele mai multe fragmente sunt din pastă roșie, fină, având ca degresant paiete de mică, lucrate la roată, specifice evului mediu târziu, ceramică cenușie fină lustruită, dar și din specia ciment, din secolul IV și câteva fragmente din pastă grosieră, cu nisip și pleavă, lucrate la mână, unul fiind decorat cu linii excizate și impresiuni sub buză, din neolitic. În partea păstrată a gropii se mai aflau o cantitate importantă de oase de animal, chirpici, un fragment metalic (aplică sau plăcuță decorativă pentru plăsele?) decorat cu cercuri în tehnica *au repoussé* și cu un orificiu de fixare.

Locuința 6 a apărut la suprafață după răzuială (în această zonă terenul a fost decapat de excavatoare), sub forma unei gropi pentagonale, cu o latură arcuită și două gropi de par în colțurile laturii de nord-est (Fig. 2.1). Distrusă parțial de intervențiile din Suprafața α . Este o locuință semiîngropată cu adâncimea de 0,30/0,35 m. S-au păstrat intacte laturile de nord-est și sud-est (1,20 m, respectiv 1,90 m). În apropierea laturii de nord-vest a avut o vatră cu gardină, păstrată parțial (Fig. 2.1), înclinată de la nord la sud cu 0,10 m ca urmare a faptului că suprapunea o groapă mai veche, gr. 93 (cu material neolitic), având crusta arsă groasă de 4-5 cm. În umplutura locuinței s-au descoperit numeroase fragmente ceramice din pastă fină cenușie sau aspră cu nisip și pietricele lucrată la roată, unele decorate cu benzi incizate simple sau în val (Fig. 2.8-10; 3.1), fragmente din buze (Fig. 2.2-7; 3.2) și funduri (Fig. 3.3-4) de vase, specifice culturii Sântana de Mureș, secolul IV-V d. Hr., o cantitate mare de chirpici, oase de animale, cărbuni și bulgări de zgură metalică. Suprafața locuinței a fost traversată de la nord la sud în jumătatea vestică de un șanț contemporan (Fig. 2.1).

Groapa 93 a apărut imediat sub nivelul L 6, având formă nedefinită în plan, cu $D = 1,90$ m, fiind parțial tăiată de gr. 95. În umplutura sa, în nivelul superior, au fost găsite fragmente ceramice lucrate la roată și la mână, de factură Sântana de Mureș, care provin probabil din inventarul locuinței L 6 și au fost rulate cu ocazia săpării

șanțului contemporan. În nivelul inferior al gropii au apărut fragmente ceramice lucrate la mână din pastă grosieră și semigrosieră, o așchie de silex, oase de animale și chirpici în cantități reduse.

Groapa 94 suprapune locuința L 6 și este la rândul său tăiată de GR. 95. Are formă aproximativ circulară în plan și $D = 0,80$ m. Conține fragmente ceramice lucrate la roată din pastă aspră având ca degresant pietricele și nisip, de culoare cenușie și cărămizie, și din pastă fină de culoare cenușie, lustruită, toate de factură Sântana de Mureș. Mare parte dintre fragmente prezintă urme de ardere secundară. În umplutura gropii mai apar chirpici și oase de animale în proporții reduse.

Groapa 95 străpunge nivelul locuinței L 6 și taie Gropile 93 și 94; are $D = 1,40$ m. În umplutura sa apar fragmente ceramice din pastă fină roșie la roată, medievale, dar și fragmente cenușii lucrate la roată și la mână din pastă fină și specia ciment, câteva fragmente lucrate la mână din pastă cărămizie, cu cioburi pisate și pietricele, specifice culturii Sântana de Mureș, chirpici și oase în cantități mici.

Groapa 26 a fost puternic afectată de un șanț contemporan. Materialul arheologic din umplutura sa este redus, fiind compus din câteva fragmente ceramice cenușii lucrate la roată și la mână (Sântana de Mureș) și medievale, lucrate la roată. Alături de acestea apar și fragmente de materiale de construcții contemporane (țiglă, azbociment etc.).

Complexul 26 – B 6 surprins pe profilul sud-estic al Suprafeței α , reprezintă, probabil, resturile unei locuințe hallstattiene, afectată puternic de intervențiile hoților de lut și de eroziuni. Cercetată parțial în 1998 (v. *Mousaios*, V, Buzău, 1999, p. 11), în această campanie a fost descoperit puțin material arheologic, între care o fusaiolă bitronconică (Fig. 1.5).

Complexul 22 – Gr. 18 apare pe profilul nord-estic al Suprafeței α ; este $\frac{1}{4}$ dintr-o groapă cvasicirculară. La adâncimea de 0,76 m își schimbă forma. Materialul arheologic descoperit în umplutura sa este compus din fragmente ceramice lucrate la mână din pastă grosieră și semigrosieră, neolitice, două lame fragmentare din silex, cantități mici de oase de animale și chirpici. Din partea superioară provin câteva fragmente cenușii lucrate la roată, de factură Sântana de Mureș.

Complexul 8 – B 2, partea cercetată în 2002 reprezintă resturile unui bordei neolitic puternic afectat de intervenții recente. Materialul ceramic este foarte abundent, fiind în exclusivitate constituit din ceramică neolitică: fragmente din mai multe vase bitronconice decorate cu brâuri alveolate, vase tronconice și bitronconice lustruite, decorate cu pliseuri și benzi sau cu hașuri incizate și excizate (Fig. 1.1-3; 4.1-10). Pe lângă ceramică, umplutura gropii a mai conținut un obiect din os (folosit la decorarea ceramicii sau ca pandantiv) (Fig. 1.4), lame de silex, un corn de animal cu urme de prelucrare, cantități importante de chirpici și oase de animale.

Gropile 84, 85, 86, 87 și 88 descoperite între Suprafața α și *Groapa β* , au fost puternic afectate de intervenții antropice recente care au făcut imposibilă datarea sau atribuirea culturală.

Groapa 89 apărută în colțul de est al *Gropii β* , are formă circulară în plan ($D = 1,10$ m) și cilindrică în secțiune cu fundul ușor rotunjit (adâncimea 0,56 m). Conține fragmente ceramice lucrate la roată din pastă aspră predominant specia ciment, dar și

un fragment dintr-un castron din pastă fină densă, lustruită (Fig. 1.7), cantitate mare de chirpici de perete și oase de animale. În umplutură a fost antrenat și material ceramic neolitic lucrat la mână, din pastă grosieră.

Groapa 90 amplasată pe latura de sud-est a *Gropii β*, afectată de intervențiile antropice și de eroziune. În plan are o formă cvasipatruateră cu colțurile rotunjite ($D = 1,65$ m), iar în secțiune este cilindrică cu fundul plat (adâncimea 0,48 m). Materialul arheologic descoperit în umplutura sa, constând din fragmente ceramice cenușii lucrate la roată și la mână, două greutatea pentru războiul de țesut (Fig. 1.6), cantitate mare de oase de animale și chirpici, aparține culturii Sântana de Mureș.

Groapa 91 descoperită în marginea *gropii δ* are formă cvasipatruateră în plan ($D = 1,50$ m) și cilindrică în secțiune, iar fundul conic. Conține un bogat material ceramic compus din fragmente ceramice roșii, lucrate la roată, medievale, cărbuni, zgură, cenușă, chirpici de perete în cantități mari și oase de animale. Peretele nord-vestic al *gropii* prezenta urme de ardere. În umplutură au fost antrenate fragmente ceramice cenușii lucrate la roată și la mână, încadrate în sec. IV.

Groapa 92 apare pe latura de sud-est a *Gropii β*, fiind parțial distrusă de intervenții contemporane. Are formă ovală în plan ($D = 1,66$ m) și cilindrică în secțiune cu fundul ușor rotunjit (adâncime $-1,20$ m). Conține material ceramic neolitic, Sântana de Mureș și medieval, chirpici și oase de animale.

Complexul 5 – Gr. 4, aflată pe latura de sud a *gropii Suprafața α*, s-a păstra parțial; are formă rotundă în plan și cilindrică în secțiune, cu fundul ușor albiat, $D = 1,27$ m, adâncimea 0,73 m. Materialul ceramic găsit este redus cantitativ, fiind compus preponderent din fragmente ceramice și un fragment din buza unui vas din sticlă, toate aparținând culturii Sântana de Mureș, chirpici, oase de animale în cantități reduse și câteva fragmente ceramice neolitice, antrenate din strat.

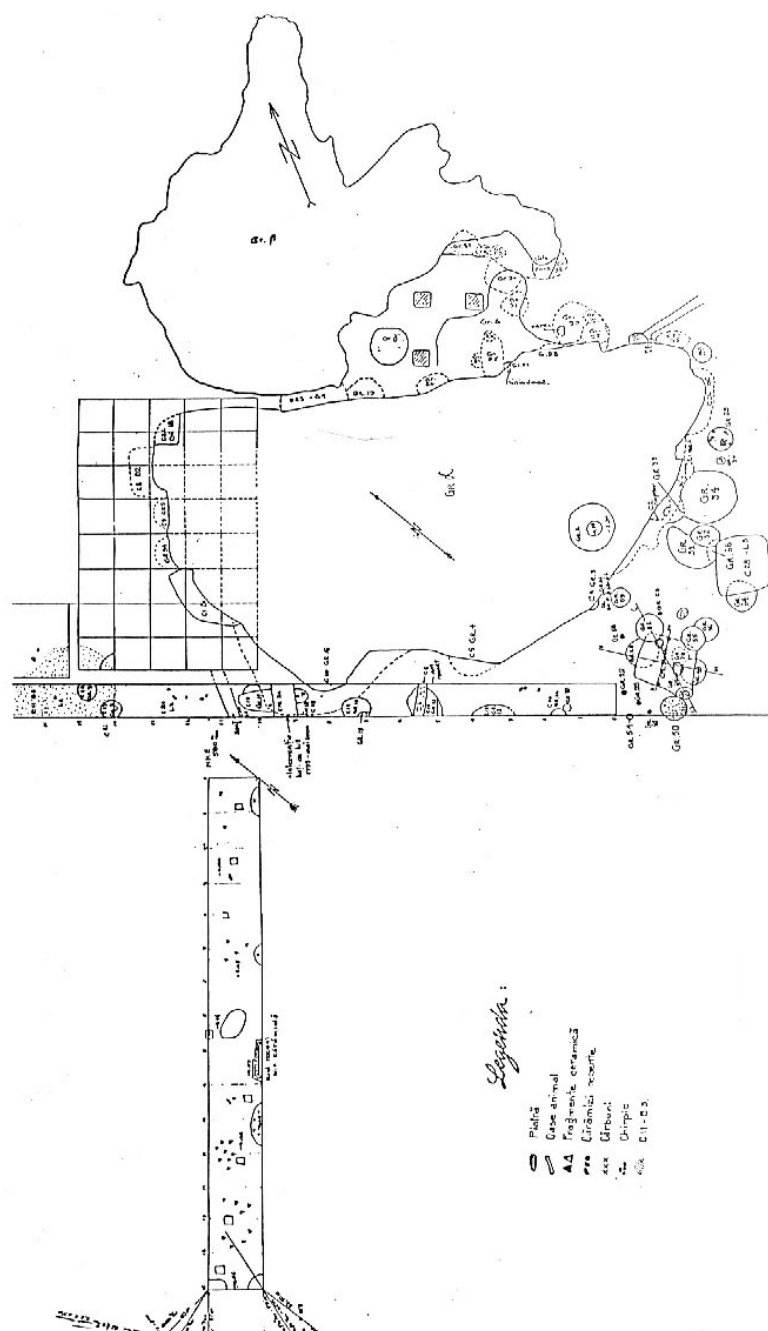
Complexul 4 – Gr 3, păstrată parțial pe profilul de sud al *gropii Suprafața α*, are $D = 0,60$ m, formă rotundă în plan și cilindrică în secțiune. Conținea material ceramic puțin, lucrat la mână de factură neolitică și un fragment dintr-o lamă de silex.

Groapa γ este rezultatul activității hoților de lut. Pe peretele de sud-est s-au surprins urme ale unui complex distrus din care s-a păstrat numai un rest de cuptor cu urme de folosire intensă.

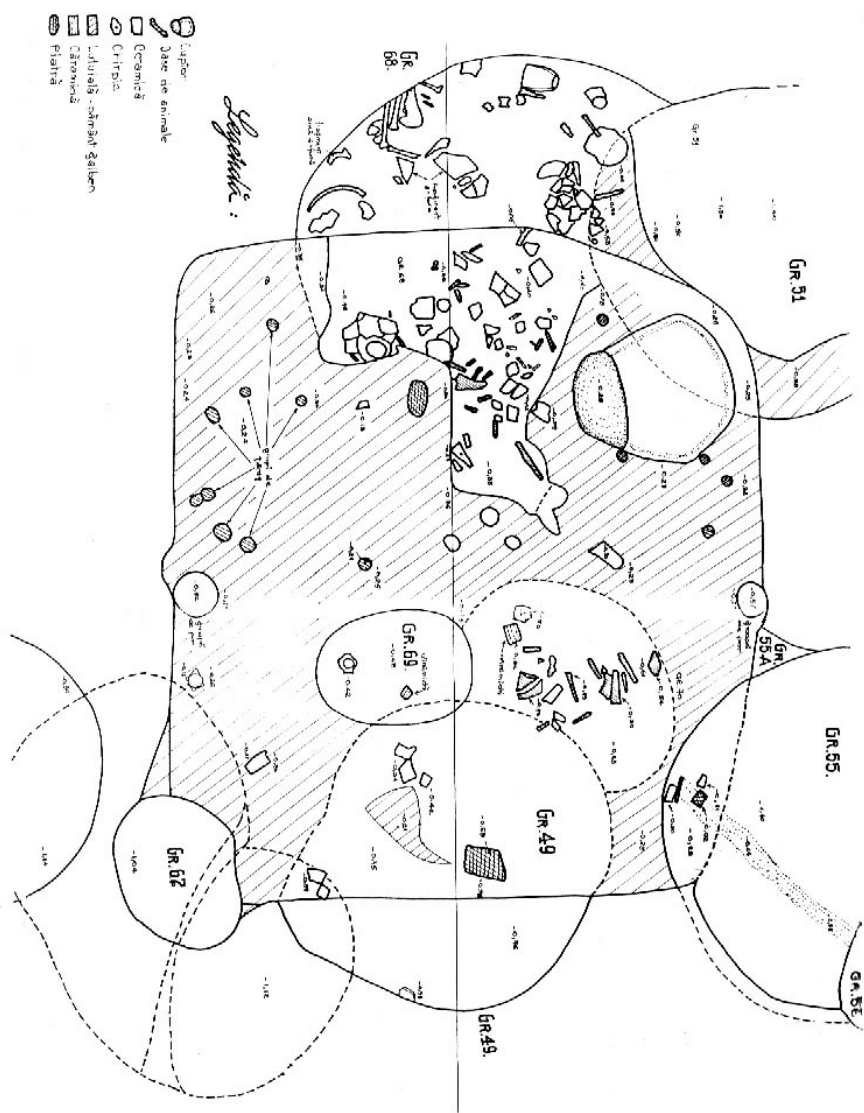
Cercetările de la Pietrosu - Costești din campaniile 2001 și 2002 s-au soldat cu rezultate de real interes științific privind: **a.** cunoașterea *așezării neolitice* aparținând culturii Boian, singura abordată științific până în prezent în județul Buzău, din care provin informații privind complexele de locuire și amenajări adiacente, a fost recoltat un bogat material arheologic care permite, pe de o parte, încadrarea cultural-cronologică, și pe de altă parte, concluzii și ipoteze noi asupra raporturilor cultural - cronologice cu zonele/faciesurile învecinate; **b.** Localizarea unor *complexe arheologice din prima epocă a fierului*, care permit precizarea *sitului* din care provin descoperirile semnalate în anii 1963 - 1965; **c.** localizarea unei *așezări geto-dacice*, din care a fost cercetată o locuință și un complex ritual; **d.** a fost identificată încă o *așezare a purtătorilor culturii Sântana de Mureș*, din care a fost cercetată o locuință, un cuptor și alte complexe, ceea ce contribuie la completarea informației privind evoluția istorică a zonei în secolul IV și la începutul secolului V d. Hr; **e.** a fost

localizată o așezare medievală din care au fost cercetate *două complexe de locuire, anexe gospodărești, gropi menajere* și alte obiective arheologice aparținând *civilizației medievale românești*, de asemenea puțin cercetată în zona Buzăului.

Bogăția și diversitatea materialului arheologic, complexitatea problemelor ridicate de aceste descoperiri și existența pericolului ca aceste vestigii să fie distruse prin intervenții antropice necontrolate impun cu necesitate continuarea cercetărilor arheologice la Pietrosu - Costești.

Pl. 1. Pietroșu - Costești. Plan general

Pl. 2. Pietrosu - Costești. Complexul 31 - L 5

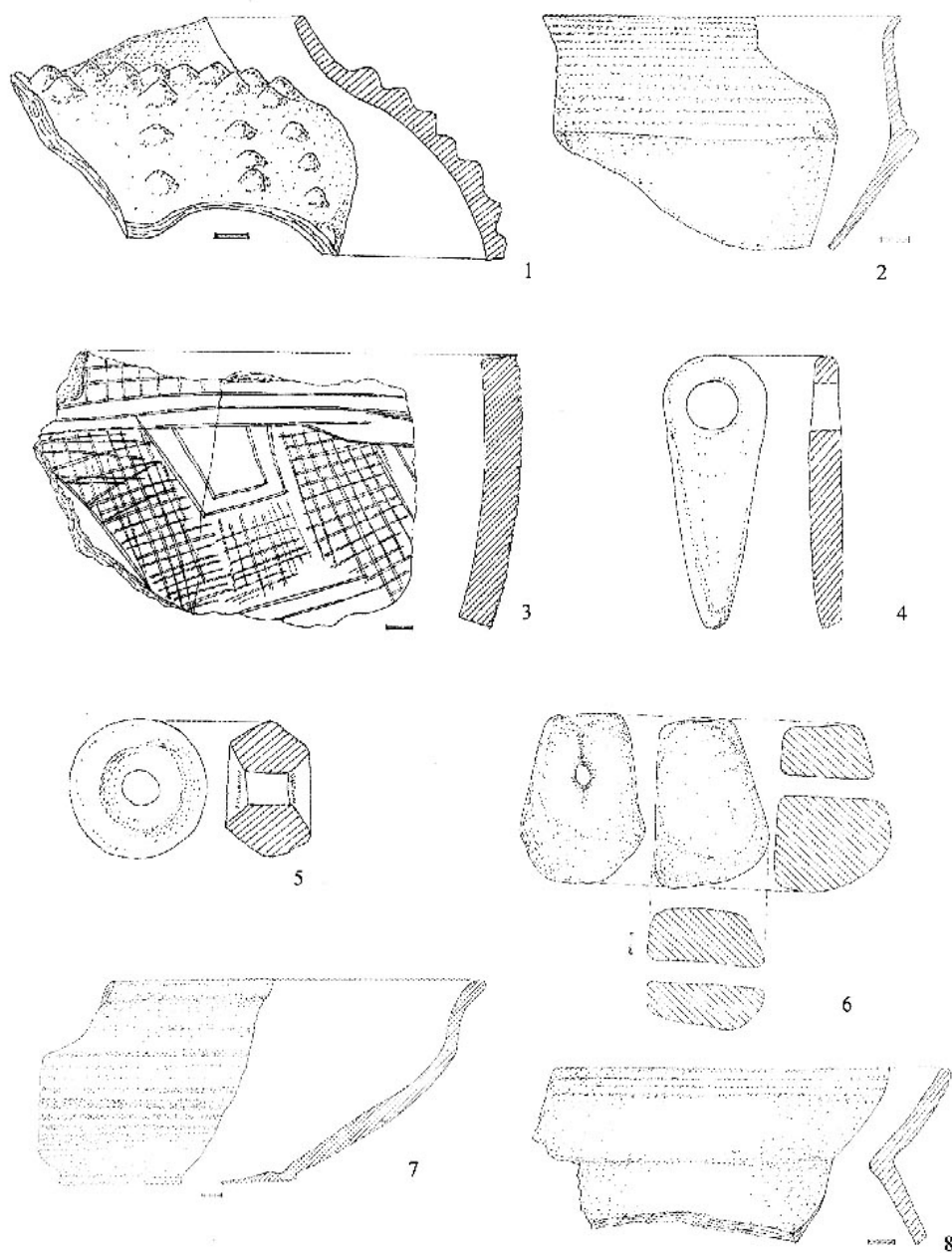

Fig. 1. Pietrosu - Costeşti. 1 - 4Complexul 8 - B 2; 5. C 26 - B 6; Groapa 90;
7. Groapa 89; 8. Groapa 20

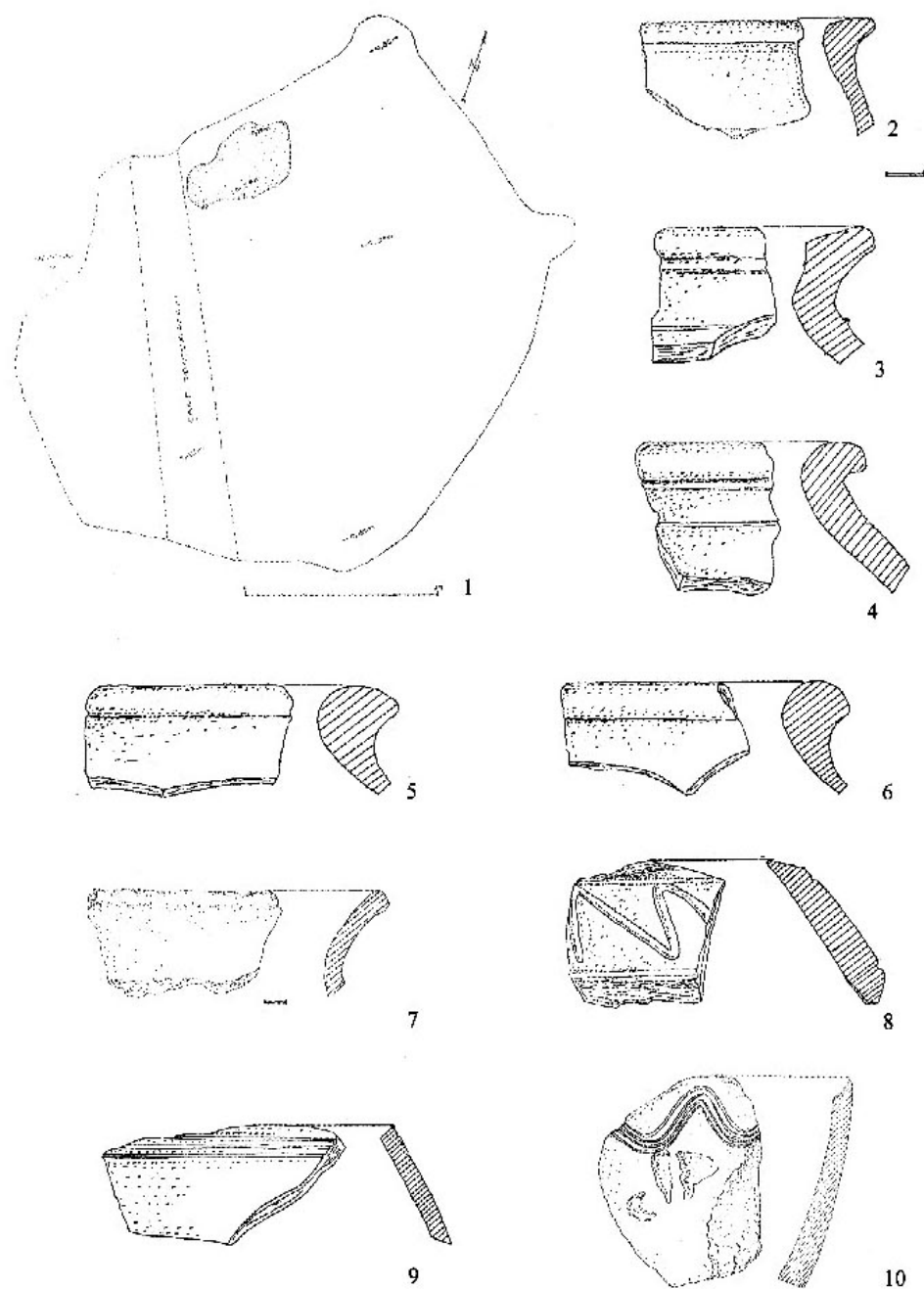

Fig. 2. Pietrosu - Costești. 1. Locuința 6; 2 - 10. Ceramică din L 6.

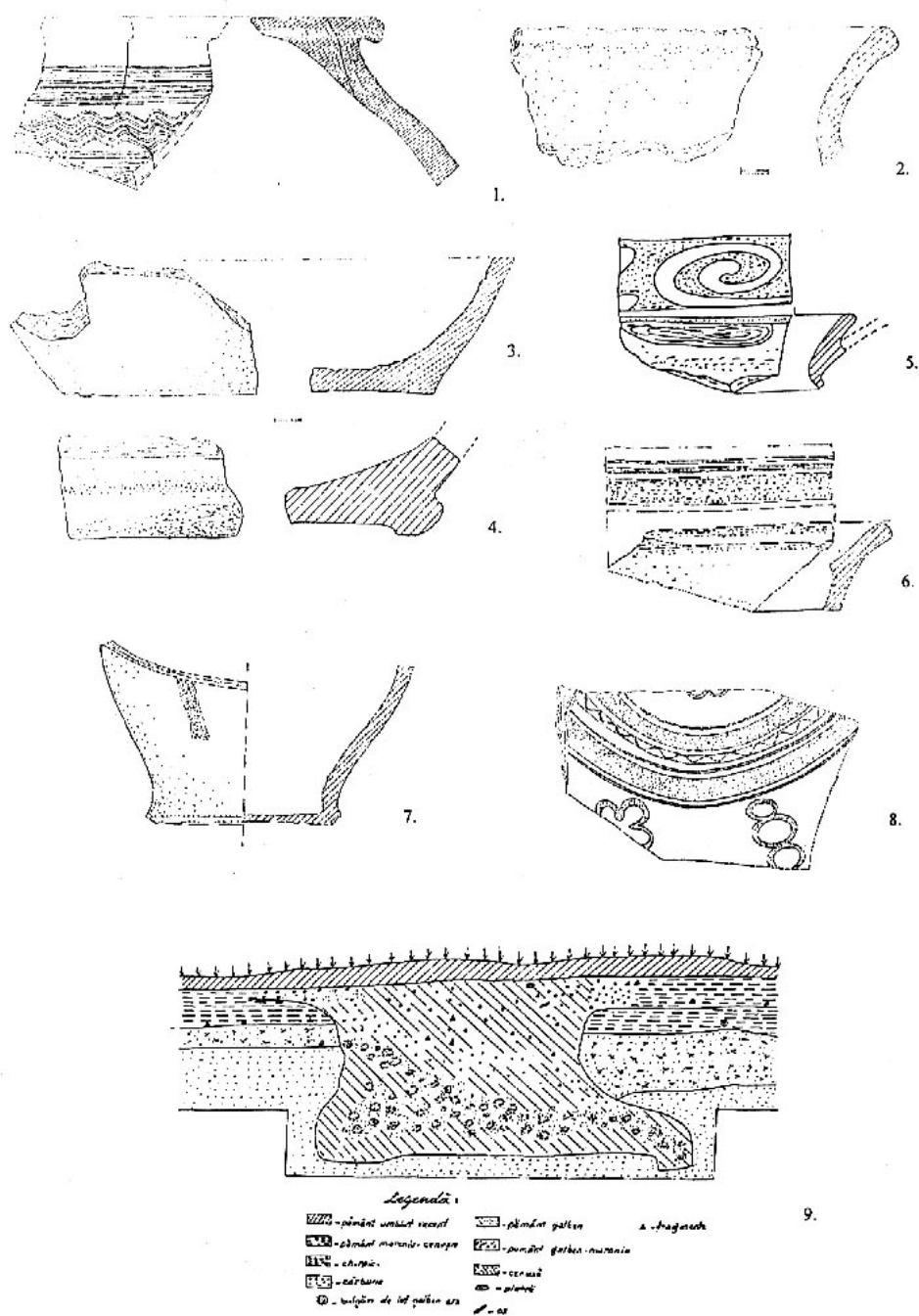

Fig. 3. Pietrosu - Costești. 1 - 4 Ceramică din locuința 6; 5-8 Ceramică din CPL 31 - L 5; 9. Profil groapă 12.

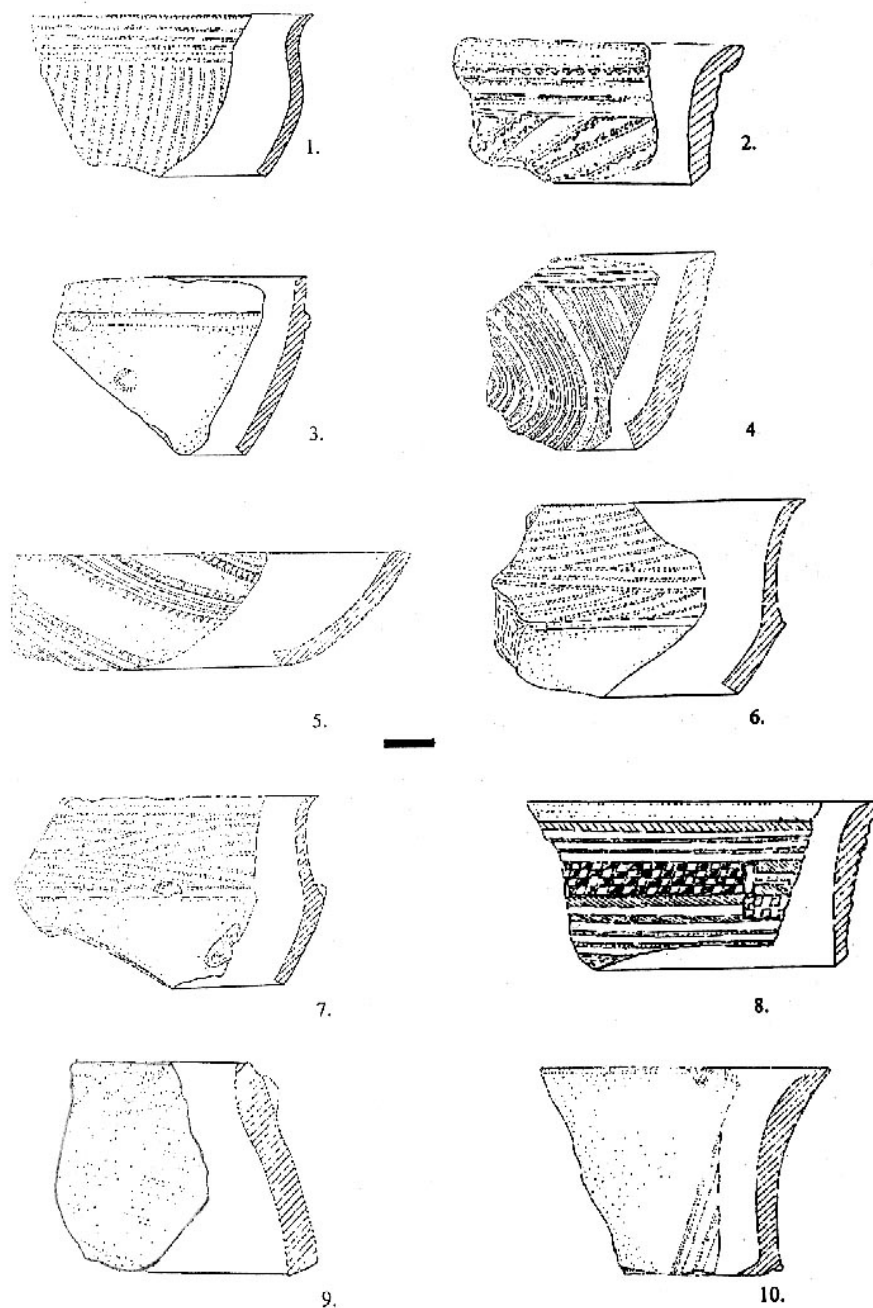

Fig. 4. Pietrosu - Costești. 1 - 10. Ceramică din CPL 8 - B 2.

DESCOPERIRI PRIVIND EPOCA BRONZULUI ȘI PERIOADA ROMANĂ LA CETATEA TURIA ȘI LA PASUL OITUZULUI

Dr. Széckely ZSOLT

La 4 km de capătul nordic al comunei Turia, între pâraul Baksilos și pâraul cetății Turia se înalță un munte pe al cărui pisc se află ruinele cetății Turia. B. Orbán¹, care a dat prima descriere a acestei cetăți, considera că a fost construită de ungurii păgâni și este contemporană cu cetatea Bálványos. Cercetările făcute recent au dovedit existența unei cetăți fortificate din epoca bronzului (cultura Wietenberg).

Platoul piscului, orientat nord-sud, are pe latura nordică un șanț și val care-l desparte de restul masivului muntos. Laturile de est și vest sunt abrupte, cea sudică este mai arcuită și are o incintă de piatră de formă ovală. Incinta de piatră este înconjurată la nord și la vest cu șanț și val, la sud nefiind observat acest lucru (fig. 1). Pe platou au fost șanțuri și gropi, făcute de căutătorii de comori. Pornind din mijlocul platoului cu un șanț lung de 55 m orientat nord-sud, a fost tăiată incinta de piatră, șanțul și valul (S.I.). Pe marginea platoului a fost găsit un zid sec, făcut din pietre relativ mici, puse una peste alta, lutul fiind folosit ca liant. În urma incendiului acestea au căpătat culoarea roșie, ca și o parte din pietrele folosite la construcție (fig. 7/1). Grosimea zidului a fost de 3,80 m (fig. 2). În fața zidului și în val, la o adâncime de 25 cm, au fost găsite fragmente de vase lucrate cu mâna. În direcția est-vest, perpendicular pe S.I. a fost executat un alt șanț lung de 7 m, care a tăiat spre vest zidul cetății la marginea promontoriului. Pe partea exterioară a zidului gros de 1,83 m, făcut tot din pietre legate cu lut, pământul a fost ars la roșu (fig. 3); el conține câteva fragmente de vase lucrate cu mâna și decorate cu brâu alveolat, cu benzi umplute cu hașuri și cu puncte. S-a mai găsit și un fragment de piatră, dintr-o râșniță de mână, de forma ovală. Șanțul executat la sud (S. IV) a scos la iveală zidul de piatră și fundul șanțului de apărare. Un alt șanț lung de 10 m a mai secționat zidul și în partea lui estică (fig. 4); paralel cu S.I. a fost deschisă o casetă cu dimensiunile de 10/7 m, unde au fost găsite fragmente de vase făcute cu mâna, cu și fără decor.

În ceea ce privește stratigrafia, sub humusul gros de 5-10 cm, a urmat un strat de pământ galben, gros de 30-40 cm. Fragmentele de vase au fost găsite în stratul galben. Cetatea are în interior următoarele dimensiuni: lungimea de 80 m, iar lățimea de 30 m. la nord, în fața șanțului, zidul a fost gros de 3,80 m, iar pe celelalte laturi de 1,70 m.

---

¹ B. Orbán, A. Székelyföld Leirása, III, Pesta, 1868, p. 90-91.

În cetate, în afara unui fragment dintr-o piatră de măcinat, au fost găsite numai fragmente ceramice din care nu s-a putut întregi nici un vas.

Materialul ceramic se poate împărți în două grupe:

1. O primă grupă formată din fragmente de vase executate dintr-o pastă mai grosolană, amestecată cu nisip, arse brun-roșu. În marea lor majoritate sunt bucăți din vase mari, decorat cu brâu în relief sau alveolat (fig. 5/10, 11, 13), unele prevăzute și cu butoni (fig. 5/12).
2. O a doua grupă care include fragmente de vase din pastă fină, decorate cu caneluri, meandre, spirale (fig. 6/3, 4), zigzaguri, benzi umplute cu hașuri, cu puncte și cu cerceulețe (fig. 5/1, 3, 6, 9). Unele au buza lată, răsfrântă în afară, decorată cu zigzaguri (fig. 5/4, 5).

Materialul ceramic, după forme și decor aparține culturii Wietenberg. Vasele mari lucrate din pastă mai grosolană sunt cunoscute din așezările de la Sfântu Gheorghe-Bedeháza², Simonești³, Derșida⁴. Pentru fragmentul de buză lată deocamdată nu găsim analogie în materialul ceramic din cultura Wietenberg, cunoscut până în prezent. Decorul în zigzag în relief prezintă asemănare cu un fragment găsit la Ciomortan aparținând acestei culturi⁵, iar celelalte fragmente au decorul caracteristic ceramicii culturii Wietenberg.

Materialul ceramic descoperit, fiind sărac, nu permite concluzii sigure privind încadrarea precisă raportată fazelor culturii Wietenberg. Vasele mai mari, descoperite cu brâu în relief sau alveolat sunt număr covârșitor de mare în comparație cu vasele din pastă mai fină. Pe baza materialului ceramic se poate considera că cetatea Turia aparține unei faze dezvoltate ca și celelalte cetăți ale culturii Wietenberg descoperite în regiune (Pl. I)⁶.

Cultura Wietenberg, care domină o mare parte a epocii bronzului, a fost cercetată în ultimii ani de mai mulți specialiști, clarificând mai multe probleme privind fazele de dezvoltare și legăturile ei cu alte culturi⁷ (fig. 11).

II. În cursul săpăturilor s-a aflat că pe malul pârâului Turia, pe locul denumit *Județ-Vármegye*⁸ în anul 1981 a fost găsit un mormânt alcătuit din lespezi de piatră. Pe locul descoperirii s-a făcut un sondaj de verificare în care s-a identificat un mormânt deranjat (Kistengrab), cutie din lespezi de piatră (fig. 8). Inventarul mormântului consta dintr-un singur vas, askos (fig. 9/1 – a, b, c). Mormântul aparține deci epocii bronzului timpuriu, de tip Zimnicea – Mlăjeț⁹ și reprezintă prima sub-etapă a primei faze Wietenberg din sud-estul Transilvaniei (B.T.Ia).

III. În toamna anului 1982 direcțiunea Muzeului din Sf. Gheorghe a fost anunțată că în apropierea satului Oituz, cu ocazia construirii unui drum forestier, au

² K. Horedt, *Așezarea de la Sf. Gheorghe – Bedeháza*, Materiale, 2, 1956, Fig. 10/3.

³ Székely Z., *Contributions à la connaissance du développement de la civilisation Wietenberg*, Dacia, N. S., 15, 1971, fig. 5/3-7.

⁴ N. Chidioșan, *Contribuții la istoria Tracilor din Nord-Vestul României*, 1980, pl. 27, p. 70.

⁵ Székely Z., *op. cit.*, fig. 5/8.

⁶ Idem, *Aluta*, 12-13, 1981, p. 21 – 24.

⁷ B. Hänsel, PAS, B. 1: *Südsteuropa zwischen 1600 und 1000 v. Chr.*, Berlin, 1982.

⁸ Această parte a comunei aparține jud. Alba, B. Orbán, *op. cit.*, III, 1869, p. 91, nr. 1-2.

⁹ *Istoria României*, I, București, 1960, p. 99.

fost găsite fragmente de cărămizi romane. Verificând locul descoperirii s-a constatat că este vorba de o construcție romană și dezvelirea ei a fost programată pentru anul 1982.

Locul acestei descoperiri este la distanța de 1 km de capătul satului, lângă șoseaua națională, între pâraul Oituz și Tulgheș, unde se ridică un bot de deal. S-a construit un pod peste pâraul Oituz, iar la construirea drumului forestier s-a tăiat capătul estic și latura nordică a dealului. În această parte a fost tăiat și zidul nordic al unei construcții dreptunghiulare, cu zid de piatră cu mortar (fig. 7/1-2). Latura sudică a botului de deal este abruptă, albia pâraului fiind în vale la 18-20 m. Întreaga construcție a fost dezvelită; în interiorul și în afara zidului s-au descoperit cărămizi și țigle cu ștampila trupelor *Cohors I. Hispanorum* și *Cohors I. Bracaraugustanorum* (fig. 9/2).

În incintă au fost observate peste tot urmele unui incendiu, cărbuni și resturi de materiale lemnoase carbonizate. S-au descoperit puține fragmente de vase (bucăți lucrate cu mâna), iar în colțul nord-estic al turnului cu cui de fier. Alte obiecte de metal nu au fost înregistrate. S-a păstrat nederanjată numai latura sudică; cea nordică a fost demolată când s-a construit drumul. Zidul, din lespezi de piatră legate cu mortar, avea o grosime de 2 m. Măsurat pe latura intactă era lung de 7,70 m. De formă pătrată, turnul avea dimensiunile exterioare de 8 x 8 m, iar în interior 4 x 4 m (fig. 10).

Construcția și materialul tegular nu lasă nici o îndoială că pe acest loc a fost un turn de pază din epoca romană. Cărămizile ștampilate ale trupelor *Cohors I. Hispanorum*, *Cohors I. Bracaraugustanorum*, care au avut garnizoana în castul de la Brețcu, dovedesc că ambele trupe au contribuit la construirea lui, care a avut loc probabil odată cu construirea castrului¹⁰.

Descoperirea acestui turn, dincolo de creasta munților, la ieșirea din pasul Oituzului, spre Moldova, presupune și un alt punct intercalat, vizibil din castru, dar deocamdată neidentificat. Depistarea celorlalte turnuri de pază, care aparțineau sistemului defensiv al Pasului Oituz, va forma obiectul cercetărilor ulterioare ale colectivului Muzeului Sf. Gheorghe.

EXCAVATION FROM THE TURIA FORTRESS AND FROM THE OITUZ PASS

ABSTRACT

In the valley of the Turia brook, on the top of a hill, there are the ruins of an oval chapped fortress surrounded by wall and ditch. The fortress belonged to the Bronze Age, to the Wietenberg culture. On the place named „JUDET” a grave was found which belonged to the Schneckenberg culture. In the Oituz pass it was discovered a guard tower from the troops *Cohors I. Hispanorum* and *Cohors I. Bracaraugustanorum*, which had garrison in the Roman camp, from Brețcu.

¹⁰ Bibliografia asupra acestor două trupe și asupra castrului vezi N. Gudea, AMP, 4, 1980, p. 255-366.

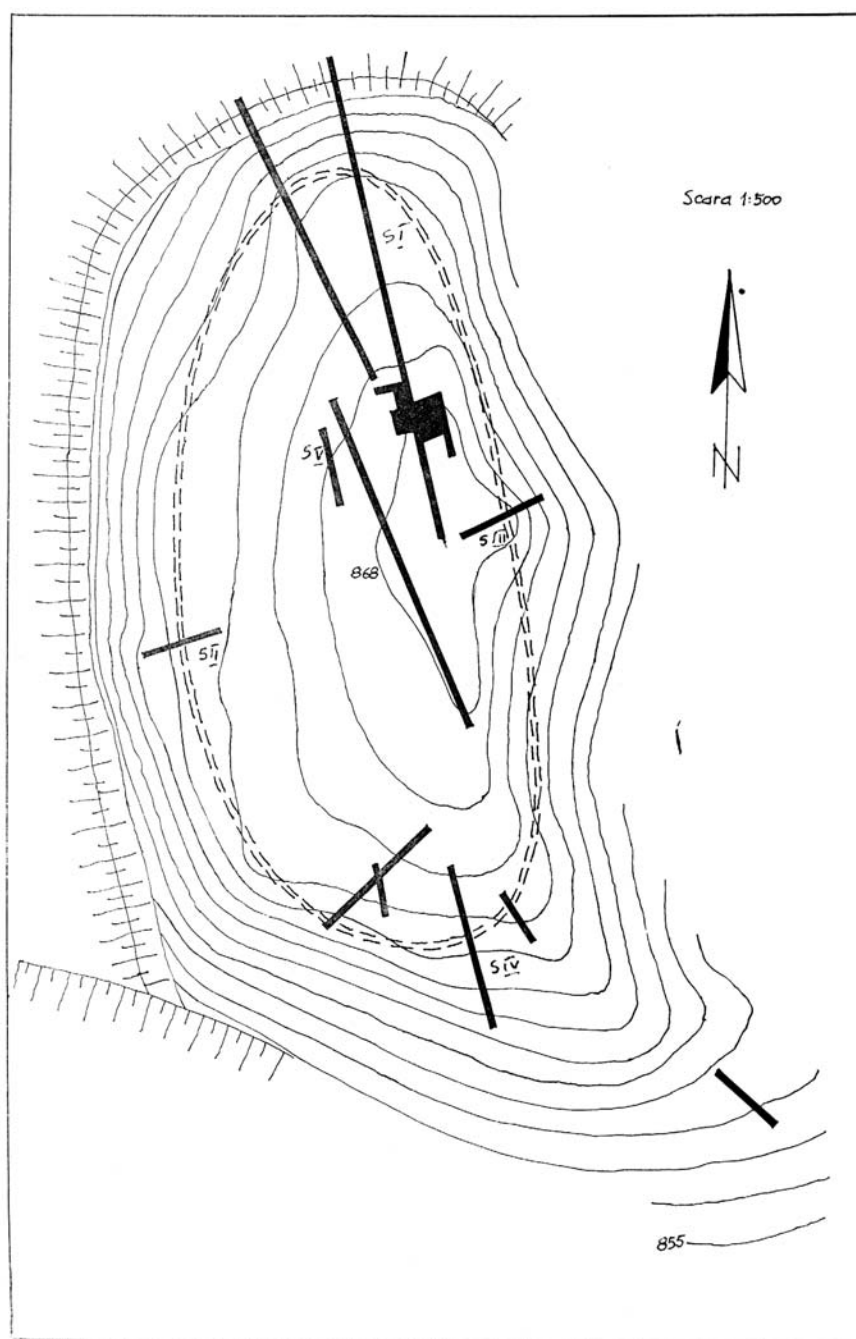

Fig. 1. Planul Cetății Turia
The plan of Turia fortress.

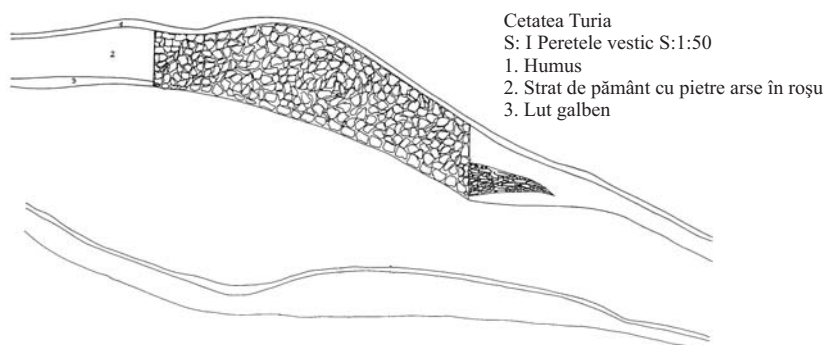

Fig. 2. Secțiunea de Vest a șanțului nr. I
The West profile of the moat I.

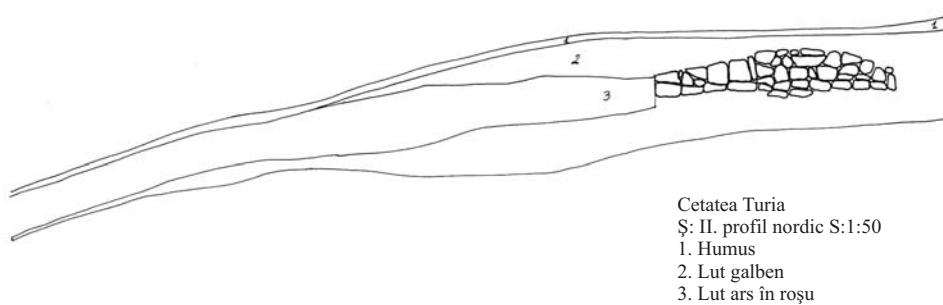

Fig. 3. Secțiunea de Nord a șanțului nr. II
Southern profile of the moat II.

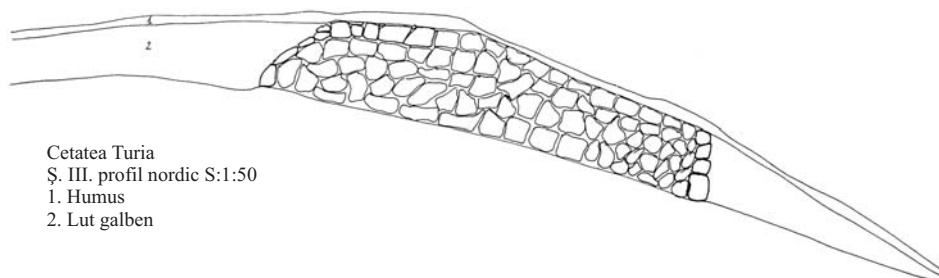

Fig. 4. Secțiunea de Nord a șanțului nr. III
Northern profile of the moat III.

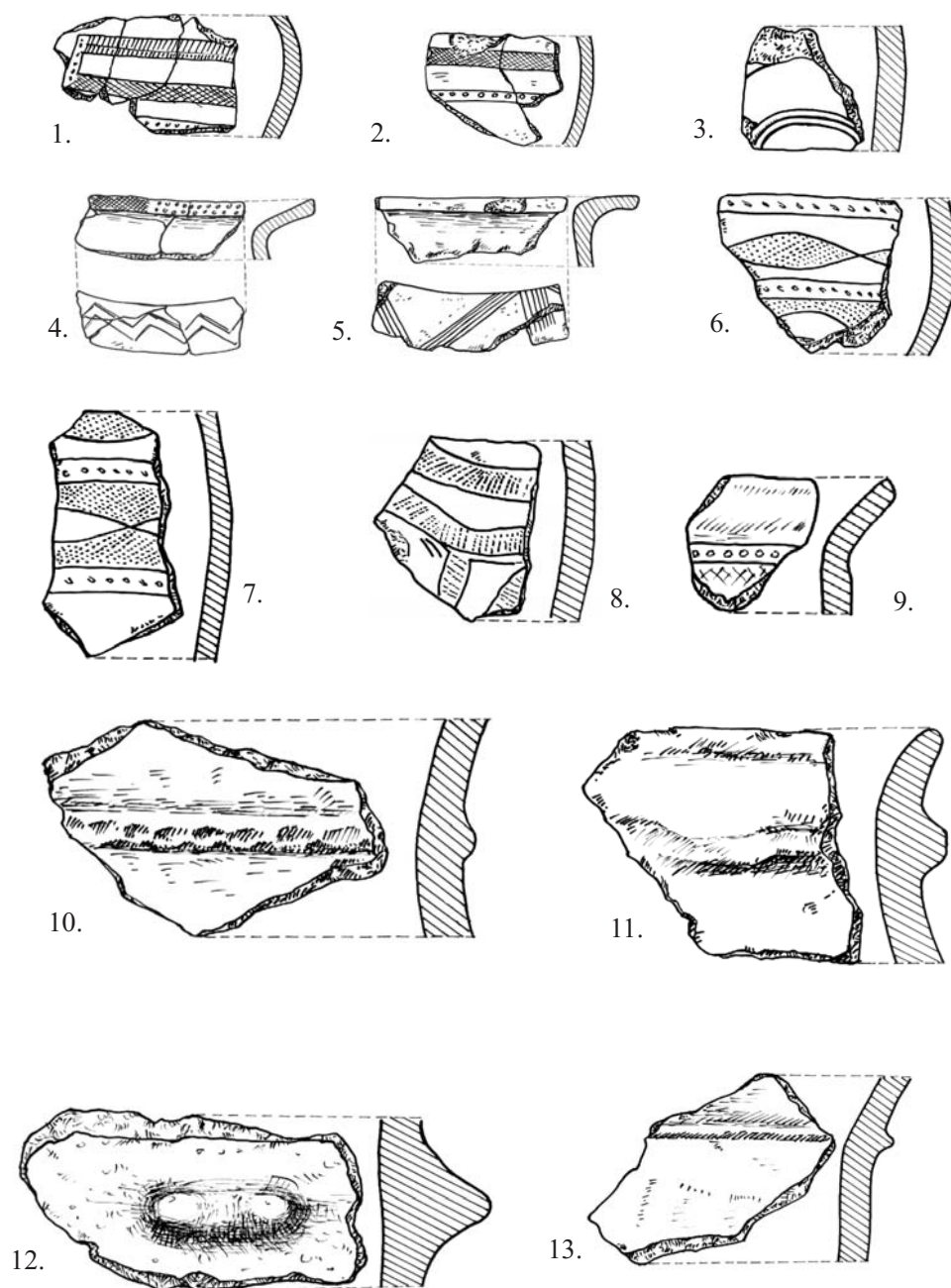

Fig. 5. Fragmente ceramice din Cetatea Turia
Ceramic fragments from Turia fortress.

Sc:1:1

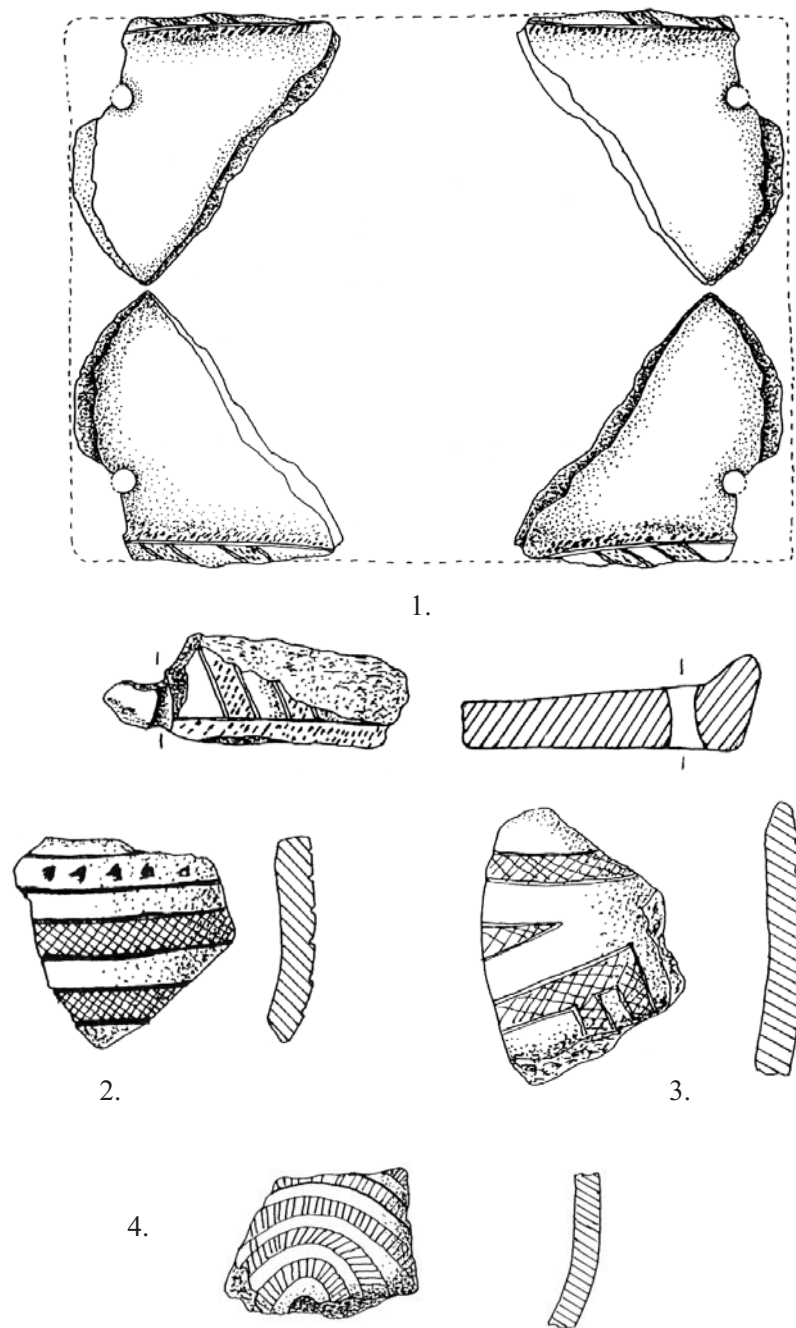

Fig. 6. Fragmente ceramice din Cetatea Turia
Ceramic fragments from Turia fortress.

Sc:1:1

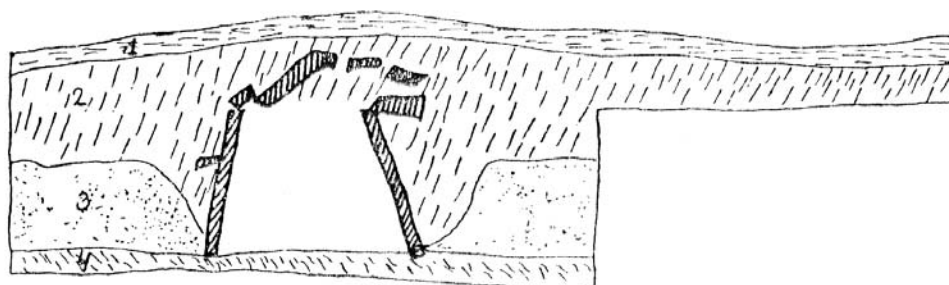
1.

2.

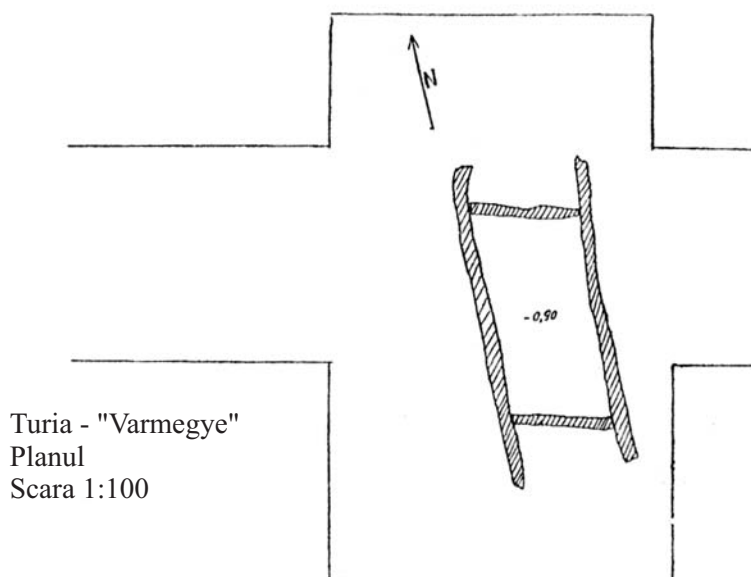
Fig. 7. 1 - zidul cetății Turia; 2 - mormântul în cistă.

1 - the wall of Turia fortress; 2 - the Zimnicea - Mlăjet type grave from Turia

Turia - "Varmegye" - profil sudic

- 1.
  - 2.
  - 3.
  - 4.
- Scara 1:100

Turia - "Varmegye"
Planul
Scara 1:100Fig. 8. Turia - "Varmegye" planul și secțiunea mormântului cu cistă
The profile and the plan of the grave from Turia

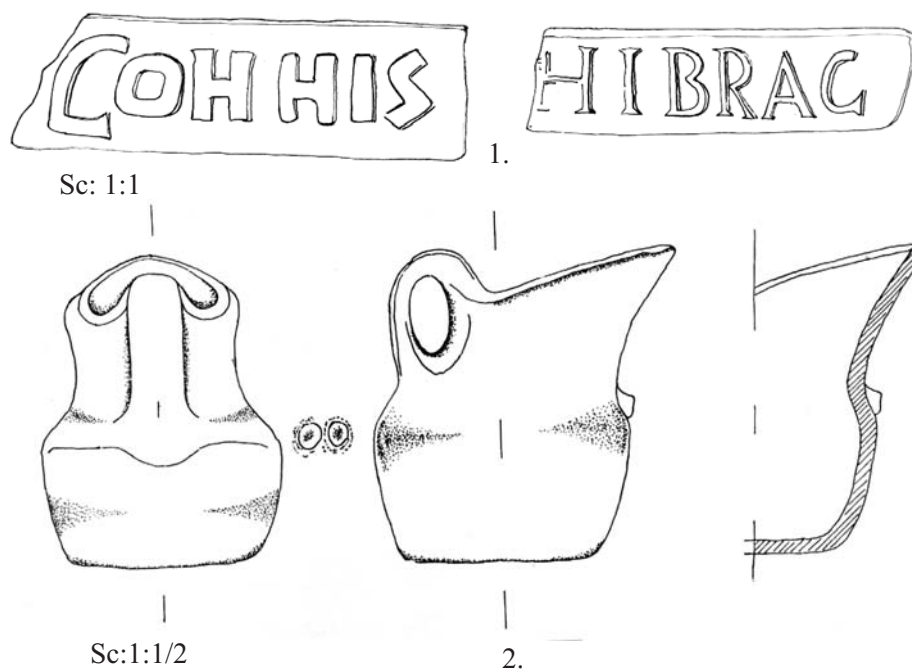

Fig. 9. 1- askosul din mormântul cu cistă; 2 - cărămidă și țiglă romană
1- askos type pottery from the grave from Turia; 2 - Roman stamps from Oituz

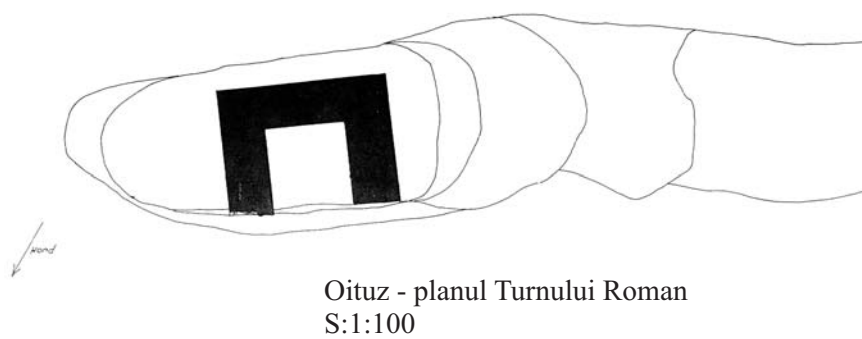

Fig. 10. Planul turnului roman de la Oituz.
The plan of oituz roman guard tower.

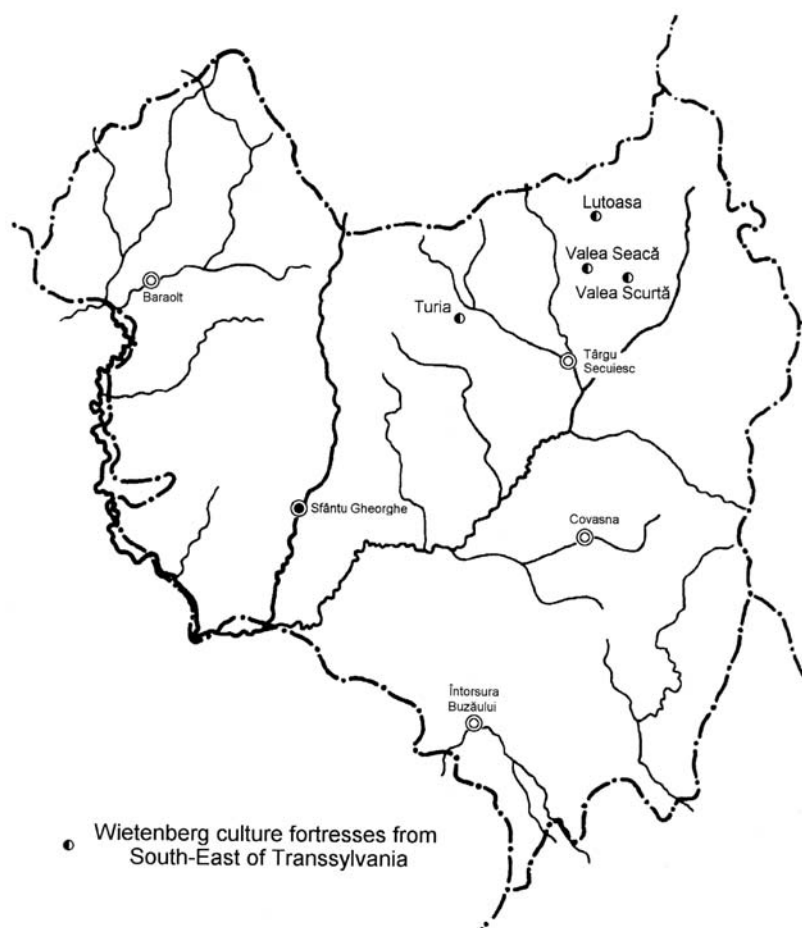

Fig. 11. Cetăți fortificate ale culturii Wietenberg din sud-estul Transilvaniei
Wietenberg culture fortress from South - East Transylvania.

TRĂIT-AU GETO-DACII DE LA BUREBISTA LA DECEBAL FĂRĂ VIN?*

dr. Valeriu SÎRBU

Pretextul analizei noastre este un pasaj celebru din Strabon (VIII, 3, 11), care ne informează că regele Burebista și marele său preot, Deceneu, i-au înduplecat pe daci să taie vița de vie și să trăiască fără vin.

Pentru a vedea dacă informația lui Strabon este reală vom analiza o serie de descoperiri arheologice, de la dovezile materiale ale cultivării viței de vie până la vasele rituale sau la cele folosite la băut.

I. *Strabon, VII, 3.11* „Ajungând în fruntea neamului său, care era istovit de războaie dese, getul Burebista l-a înălțat atât de mult prin exerciții, *abținere de la vin* (s.n.) și ascultare de porunci încât, în câțiva ani, a făurit un stat puternic și a supus geților cea mai mare parte din populațiile vecine. Ba încă a ajuns să fie temut și de romani. Spre a ține în ascultare poporul, el și-a luat ajutor pe Deceneu, un șarlatan care rătăcise multă vreme prin Egipt, învățând acolo semne de prorocire, mulțumită cărora susținea că tălmăcește voința zeilor. Ba încă de la un timp fusese socotit și zeu, așa cum am arătat când am vorbit despre Zalmoxis. *Ca o dovadă pentru ascultarea ce i-o dădeau (geții - n.n.) este și faptul că ei s-au lăsat înduplecați să taie vița de vie și să trăiască fără vin*” (s.n.).

II. Dovezi ale cultivării viței de vie

Deși nu prea numeroase, totuși s-au descoperit fie sămburi de viță de vie domestică (*Vitis vinifera*) ori frunzele ei imprimate în lutul moale. Astfel, la Piscul Crăsani, în Muntenia, ori la Brad, în Moldova, s-au găsit sămburi de *Vitis vinifera*, în contexte sigur datate în această perioadă (Cârciumaru 1996, p. 189). În dava de la Popești, sub vatra de foc a unei locuințe era imprimată urma unei frunze de viță de vie (Rosetti 1960, p. 397).

Un important argument despre vechimea cultivării poate fi și faptul că vița de vie sălbatică (*Vitis silvestra*) crește în sălbăticie în majoritatea regiunilor carpato-danubiene. Ori, după cum se cunoaște, prezența unor specii sălbatice de plante într-o anumite regiune este una din condițiile importante pentru cultivarea lor.

De asemenea, în aproape toate așezările geto-dacice din sec. I a. Chr. – I p. Chr. s-au găsit cosoare (cuțite curbe) din fier, instrumente folosite cu predilecție la îngrijirea viței de vie (Glodariu, Iaroslavschi 1979, p. 75, fig. 66). Trebuie menționat numărul mare de cosoare găsit în incinta sacră de la Pietroasele – *Gruia Dării* (Dupoi, Sîrbu 2001, p. 30, fig. 33), zonă celebră și astăzi pentru calitatea vinurilor sale.

---

* O variantă în limba franceză va apare în volumul „*The Culture and the wine*”, Sofia, 2003.

III. Importul de vinuri sudice. În toate aşezările geto-dacilor din sec. I a. Chr. – I. p. Chr. s-au descoperit amfore elenistice (Fig. 1/1-2), uneori în cantități mari, așa cum este cazul unor situri de pe malurile Dunării, la Bordușani (Sîrbu, Trohani 2001, fig. 14/4-5), Satu nou (Irimia, Conovici 1989, p. 144-146) și Căscioarele (Sîrbu *et alli* 1996, fig. 129-130), din Câmpia Română, ca Popești (Glodariu 1974, p. 198-199) ori Piscul Crăsani (Glodariu 1974, p. 192) sau din Moldova, ca Brad (Ursachi 1995, p. 209-211), Răcătău (Căpitanu 1976, p. 59-60, fig. 35/2-5) ori Poiana (Glodariu 1974, p. 197-198).

Deși numărul amforelor din Transilvania este mult mai redus, poate și datorită dificultății transportării lor peste Munții Carpați, ele sunt prezente și în aşezările de aici (Glodariu 1974, p. 183, 190, 196, 200).

Amforele romane (Fig. 1/3-5) încep să aibă o pondere mai mare abia din sec. I p. Chr., între aşezările cu numeroase exemplare menționând Orlovka (Sîrbu, Bărcă 2001, fig. 15-16) și Bărboși (Sanie 1981, p. 128-130), apoi unele *davae* din Moldova (Sanie 1981, p. 131-135; Căpitanu 1976, fig. 36); sunt mult mai rare în Transilvania (Glodariu 1974, p. 192).

Întrucât procedeul ștampilării amforelor aproape că dispare este mult mai greu de identificat centrele de producție, mai ales că marea majoritate erau fragmentate. Oricum, ponderea o dețin amforele cu toarte bifide, de tipul Cos și Pseudo-Cos.

Fără a intra în detalii, putem afirma că importul de vinuri sudice a continuat pe tot parcursul sec. I a. Chr. – I. p. Chr. (Glodariu 1974, p. 27-40, Sîrbu 1983, p. 43-67), cantitatea lor din aşezările geto-dacilor depinzând atât de posibilitățile membrilor comunităților, cât și de distanța față de centrele de producție sau de dificultățile de transport.

Întrebuințarea vinurilor în acte rituale este dovedită și de depunerea votivă de la Conțești – *Lacul lui Bărcă*, unde, alături de resturi incinerate de animale și de un bogat și variat inventar (arme, podoabe, unelte și ustensile etc.) s-au găsit numeroase fragmente de amfore elenistice (Vulpe, Popescu 1976, p. 217-226).

Producția locală de vinuri

În sec. II – I a. Chr., în numeroase aşezări geto-dacice, îndeosebi din Muntenia, s-au descoperit amfore autohtone, câteodată în număr mare. Caracteristicile lor tehnice (pastă, ardere, culoare) sunt net deosebite de cele elenistice; mai mult, o bună parte din ele au ștampile anepigrafice (Tudor 1967, p. 74-78; Rosetti 1960, p. 395-398; Eftimie – Andronescu 1967, p. 401-421; Glodariu 1974, p. 133-140, 205-209).

Dincolo de controversele privind unele aspecte ale amforelor locale (cronologia internă, motivele și semnificația ștampilării etc.), câteva lucruri sunt clare.

Modelarea lor de către geto-daci s-a datorat unor nevoi interne, anume creșterea producției de vinuri autohtone și posibilitatea comercializării lor. Nu pot fi acceptate nici ipoteza comercializării în ele a vinurilor grecești, aduse până aici în alte recipiente (din lemn, piele etc.), întrucât nu se putea garanta calitatea și originea produsului (“firma”) și nici apariția lor datorită încetării/scăderii importurilor sudice, întrucât ele s-au descoperit, împreună, în toate siturile.

Amfore locale s-au găsit în peste 20 de aşezări: peste 300 de exemplare, aproape o treime din ele având ștampile anepigrafice. Întrucât peste 80% din aşezări și

exemplare s-au găsit în Muntenia, foarte probabil că aici s-au aflat și principalele lor centre de producție; cu siguranță, asemenea amfore s-au modelat în dăva de la Popești. Amfore locale, mult mai puține, s-au găsit și în alte zone, fie în spațiul intracarpatic (Cozia, Sighișoara) ori în Moldova centrală (Brad, Răcățâu) (Glodariu 1974, p. 133-140, plus noile descoperiri). Asemenea recipiente lipsesc din Dobrogea, probabil fiindcă importul din coloniile grecești asigura necesitățile comunităților de aici.

Redarea unor ștampile anepigrafice pe o bună parte din amforele locale poate fi explicată, mai degrabă, prin dorința meșterilor de a imita originalele grecești (Glodariu 1974, p. 135-136), decât prin marcarea centrelor de producție a vinurilor sau a amforelor (Rosetti 1960, p. 397-400) ori prin dorința unor dinastii geți de a-și evidenția autoritatea (Eftimie-Andronescu 1967, p. 416-417), întrucât există o prea mare varietate de simboluri pe ștampile.

Desigur, pentru meșterii autohtoni n-avea rost să se reproducă și inscripțiile în limba greacă de pe ștampile căci, dincolo de dificultățile tehnice de reproducere a acestora, produsele lor se adresau unor comunități în care scrisul era cunoscut doar în mod excepțional.

Marea majoritate a ștampilelor sunt de formă dreptunghiulară, rareori circulare și extrem de rar ovoidale; în interior sunt linii longitudinale sau transversale, unghiuri, linii în zig-zag sau ondulate, pastile etc. (Tudor 1967, p. 74-78, fig. 8-9; Glodariu 1974, p. 134, pl. IX – XX) (Fig.2/1-15), uneori încercându-se chiar scrierea unor nume (Eftimie Andronescu 1967, p.401-421). De regulă, s-a imitat forma amforelor din Rhodos, Knidos și Cos și a ștampilelor rhodiene, fapt explicabil întrucât aceste centre au dominat piața geto-dacilor în sec. II-a. Chr. – I p. Chr. (Glodariu 1974, p.181-205; Sîrbu 1983, p.43-67).

Desigur, faptul că marea majoritate a amforelor s-au produs și au fost descoperite în Muntenia nu înseamnă că doar aici s-ar fi aflat și centrele de producție a vinurilor. Dar nici nu trebuie, totuși, exclusă posibilitatea ca centrele de producție de aici să fi dominat piața autohtonă; trebuie adăugat și faptul că producerea unor asemenea recipiente și ștampilarea lor necesită o anume îndemnare și experiență.

Remarcabilă este o matriță din lut, găsită la București-Tei (Fig. 2/18), care redă un personaj masculin în picioare, nud, deasupra mâinilor ridicate aflându-se o amforă și un alt vas de băut, iar deasupra capului un simbol solar (Rosetti 1935). De asemenea, pe două toarte de amfore locale de la Popești sunt redată două personaje în picioare (Fig.2/16) (Vulpe 1965, p. 341-351).

V. Vase pentru băut. Vasele pentru păstratul, transportul, preparatul și băutul lichidelor cunosc cea mai mare varietate în această epocă. Desigur, întrucât cele mai multe dintre ele ca, de exemplu, căni, cănițe, cești, pahare, urcioare etc. au fost folosite pentru băutul unor lichide nealcoolice (apă, lapte etc.) nu ne vom referi la ele, ci la acele piese din „servicii de lux”, cum ar fi recipientele de tip *kantharos*, *lagynos*, *askos*, *skyphos*, *aryballos* etc. (Fig.3-7). Asemenea recipiente au devenit tot mai numeroase în așezările geto-dacilor din sec. I a. Chr. – I p. Chr. (Glodariu 1974, p. 40-52; 209-220).

De asemenea, tocmai în această perioadă imitațiile locale după două tipuri de vase grecești-bolurile cu decor în relief și kantharoi – cunosc o generală răspândire în

așezările geto-dacilor (Cassan-Franga 1967, p. 7-35; Popescu 2000, p. 235-264; Ursachi 1995, p. 179-181; Florea 1998, p. 99-108).

Bolurile au decor în relief getice au deseori o ornamentică diferită de cea a pieselor grecești, remarcându-se exemplarele cu reprezentări antropomorfe și zoomorfe (Fig.3).

De asemenea, aria de răspândire a acestor piese cuprinde, îndeosebi, Muntenia, ca și în cazul amforelor getice; iar acest fapt ar putea să ne sugereze și întrebuițarea lor.

Kantharoi, din care unele piese au un decor deosebit, realizat prin pictare sau lustruire (Fig.4/1-4), sunt printre cele mai răspândite vase, îndeosebi în marile *davae* de pe Siret, ca Brad (Ursachi 1995, pl. 103-104, 139-145), Răcătău (Căpitanu 1987, p. 140-144, fig. 46, 58-61) sau Poiana (Teodor 1999, fig. 46).

Se observă că ariile principale, cu cele mai numeroase piese, a acestor tipuri de recipiente sunt diferite: bolurile cu decor în relief la sud de Carpați, iar kantharoi la est de acești munți.

VI. Vase rituale din lut pentru băut

În această categorie am inclus o serie de vase care, prin formă, orificii și decorul deosebit, pot fi considerate ca recipiente folosite în libație sau pentru băuturile alcoolice ori rituale.

Este vorba de vase paralelipipedice, *kernoi*, *rhyta*, vase în formă de animale și păsări, vase cu protome sau cu decor zoomorf sau antropomorf, descoperite, aproape în totalitate, în trei *davae* getice.

La Popești, în Muntenia, s-au găsit un vas în formă de pasăre cu orificii pentru umplere și băut (Fig.6/2), un vas cu tub și reprezentarea unui țap (Fig.6/1), un rhyton cu protomă de cal. La Poiana au apărut vase paralelipipedice cu tub, vase de tip kernos, vase cu reprezentări zoomorfe (Fig.5/2-4). Excepționale sunt descoperirile de la Răcătău: un vas în formă de butoi reprezentând un cavaler (Fig.7/2), vase paralelipipedice cu tub cu protome zoomorfe ori kantharoi cu scene mitologice (Fig.5/1,5), vase de tip kernos. În rest, mai amintim un rhyton cu protomă de cal (Fig.6/3) la Piscul Crăsani (Conovici 1987, p. 92-99), un vas-butoi în formă de berbec (Fig.7/1) la Malaja Kopanja (Kotigorolko 1995, p.102, fig. 51/1) ori vase paralelipipedice cu tub sau de tip kernos la Brad (Ursachi 1995, p.190-191, pl.121; 289/4).

Observăm că toate aceste vase, cu o singură excepție (Malaja Kopanja-Ucraina) se află în *davae* din centul Munteniei sau pe cursu Siretului.

Forma vaselor, orificiile, protomele ori reprezentările zoomorfe și antropomorfe sunt argumente sugestive ale întrebuițării acestora în acte rituale (Sîrbu 1995, p. 187-198).

VII. Considerații finale

Analiza noastră s-a referit doar la epoca dintre Burebista și Decebal întrucât este mai puțin cunoscută sub aspectul cultivării viței de vie și a consumului de vin. Pentru epoca marilor tezaure tracice (se. V - III a.Chr.) prezența unor vase din metale prețioase tipice pentru băut (*rhyta*, *phiale*, căni etc.), unele cu scene de libații, ca și

informațiile unor autori antici, nu lasă nici un dubiu în privința utilizării acestor recipiente în acte rituale în cadrul cărora vinul ocupa un loc esențial (Marazov 2000).

Vom prezenta, în acest sens, doar un scurt text al lui Diodor din Sicilia (XXI, 12, 5), referitor la ospățul oferit de regele get Dromichaïtes lui Lysimah, cândva la începutul sec. III a. Chr.: „În cele din urmă, puse să le toarne macedonenilor vin în cupe de argint și aur, pe câtă vreme el și tracii lui beau vinul în pahare de corn și de lemn, așa cum obișnuiesc geții” (s.n.). Desigur, menționarea faptului că regele și aristocrații de la curtea sa beau vinul din vase de lemn și corn este doar o licență literară, întrucât descoperirile arheologice ne arată tocmai contrariul: tezaurele și mormintele regilor și înalților aristocrați geți conțin numeroase vase de băut din aur și argint (Berciu 1969; Venedikov, Gerasimov 1979; Marazov 1992; Sîrbu, Florea 2000).

În aria daco - getică, în sec. II a.Chr. - I p.Chr., au loc schimbări esențiale, care se reflectă și în tema pe care o abordăm acum.

Tezaurele cu vase de băut din metale prețioase devin rarissime la nord de Dunăre, astfel încât nu putem menționa decât Sâncrăieni, în Transilvania, ori Herăstrău, în Muntenia (Mărghitan 1976, p. 33-34, pl. IX/3, XXIV-XXXIV).

În schimb, are loc o adevărată „explozie” a recipientelor din lut, nu numai ca număr, varietate, dar și ca expresivitate artistică, care acoperă cea mai mare parte a spațiului locuit de daco-geți, dar în anumite zone ele au trăsături specifice (Sîrbu 1995, p. 187-198). Se poate spune că are loc o „democratizare rituală”.

Astfel, în sec. V - III a. Chr. recipientele pentru libații și băut erau din metale prețioase, s-au depus în morminte regale sau în tezaure și s-au descoperit doar în spațiul extracarpatic.

În sec. II a.Chr. - I p. Chr. aproape toate aceste recipiente sunt din lut, apar îndeosebi în așezări și cuprind, practic, toată aria de locuire a geto-dacilor, cu anumite zone de concentrare maximă.

Recipientele tipice pentru băut, unele adevărate opere de artă, constă din : boluri cu decor în relief, vase paralelipipedice, *kernoi*, *kantharoi*, *rhyta*, vase în formă de butoi sau animale (Sîrbu 1995, p. 187-198). Prezența unor orificii pentru umplere și băut, ca și forma vaselor, nu lasă nici un dubiu în privința utilizării lor ca vase pentru lichide, iar calitatea recipientelor și decorul lor deosebit indică utilizarea lor în ocazii speciale, profane sau rituale.

Desigur, nu putem afirma, cu certitudine, că aceste vase erau folosite doar pentru băutul vinului și doar în acte rituale, dar putem face câteva sugestii.

Trebuie precizat că, de regulă, asemenea vase nu s-au găsit în edificiile publice de cult ale daco-geților, anume în sanctuarele rectangulare sau rotunde ori în morminte, ci în locuințe și gropi.

Observăm, însă, că aria de răspândire a anumitor tipuri de vase produse de daco-geți este cam aceeași: Câmpia Munteniei, cursul Siretului și sud-estul Transilvaniei. Aici s-au găsit peste 90% dintre amfore, boluri cu decor în relief, vase paralelipipedice, *rhyta*, *kernoi*, *kantharoi*, vase cu tuburi și decor antropomorf și zoomorf etc.

În sprijinul culturii lui Dionysos la geto-dacii din această epocă putem aduce în discuție și două piese de import. La Pietroiu, pe malul stâng al Dunării de Jos, s-a găsit un medalion ceramic elenistic ce redă capul lui Dionysos (Sîrbu, Oprea 1995, p.126, fig. 12)(Fig. 6/5), iar în dava de la Poiana, pe malul Siretului, un vas roman ce redă capul lui Dionysos (Fig. 6/4).

Trebuie amintit și faptul că, foarte probabil, trei noțiuni fundamentale privind vița de vie provin din limba traco-dacilor: butuc, curpen și strugure (Russu 1959, p. 129-130).

Dacă avem în vedere ansamblul dovezilor arheologice - cultivarea viței de vie, producerea și ștampilarea amforelor, imitarea unui variat set de vase elenistice folosite la băut și libații (*kernoi*, *askoi*, *kantharoi*, vase paralelipipedice etc.) putem concluziona că geto-dacii: a) au cultivat vița de vie, b) au creat o piață internă de producere și desfacere a vinurilor autohtone, c) au băut în mod curent vin, d) au folosit vinul în acte rituale, inclusiv libații.

Mai mult, în contradicție cu informația lui Strabon (VII, 3, 11), putem spune că descoperirile arheologice ne arată că în epoca Burebista - Decebal producția și consumul de vinuri autohtone nu numai că n-au scăzut, ci au cunoscut o dezvoltare remarcabilă.

Eventual, putem spune că regele și marele preot au putut pune interdicții asupra consumului de vin în timpul campaniilor militare sau în anumite perioade, ori au putut scoate podgoriile din anumite zone, dar a merge mai departe înseamnă a intra în sfera speculațiilor.

Bibliografie

- Berciu, 1969 = D. Berciu, *Arta traco-getică*, București.
- Bobi, 1999 = V. M. Bobi, *Civilizația geto-dacilor de la Curbura Carpaților (sec. VI î. Chr. – II d. Chr.)*, București.
- Casan-Franga, 1967 = I. Casan-Franga, *Contribuții cu privire la cunoașterea ceramicii geto-dace. Cupele „deliene” getice de pe teritoriul României*, Arh. Mold, V, p. 7-35.
- Căpitanu, 1976 = V. Căpitanu, *Principalele rezultate ale săpăturilor arheologice în așezarea geto-dacică de la Răcățâu (Județul Bacău)*, Carpica, VIII, p. 49-72, fig. 1-50.
- Căpitanu, 1986-1987₁ = V. Căpitanu, *Obiecte cu semnificație culturală descoperite în dava de la Răcățâu, Județul Bacău*, Carpica, XVIII-XIX, p. 71-101.
- Căpitanu, 1986-1987₂ = V. Căpitanu, *Ceramica geto-dacică descoperită în dava de la Răcățâu, comuna Horgești, jud. Bacău*, Carpica, XVIII-XIX, p. 103-213.
- Cârciumaru, 1996 = M. Cârciumaru, *Paleoetnobotanica*, Iași.
- Conovici, 1981 = N. Conovici, *Piese ceramice de interes deosebit descoperite la Piscu Crăsani*, SCIVA, 32, 4, p. 571-579.
- Conovici, 1987 = N. Conovici, *Un rhyton ceramic descoperit la Piscu Crăsani*, Thraco-Dacica, VIII, p. 92-99.
- Crișan, 1969 = I. H. Crișan, *Ceramica daco-getică. Cu specială privire la Transilvania*, București.
- Crișan, 1975 = I. H. Crișan, *Burebista și epoca sa*, București.
- Crișan, 1986 = I. H. Crișan, *Spiritualitatea geto-dacilor*, București.
- Daicoviciu, 1972 = H. Daicoviciu, *Dacia de la Burebista la cucerirea romană*, Cluj.

Dupoi, Sîrbu, 2001 = V. Dupoi, V. Sîrbu, *Pietroasele - Gruiu Dării. Incinta dacică fortificată (I)*, Buzău.

Eftimie-Andronescu, 1967 = V. Eftimie-Andronescu, *ștampilă pe o amforă de producție locală cu imitarea literelor grecești*, SCIV, 18, 3, p. 401-421.

Florea, 1998 = G. Florea, *Ceramica pictată. Artă, meșteșug și societate în Dacia preromană (sec. I a. Chr. – I p. Chr.)*, Cluj-Napoca.

Glodariu, 1974 = I. Glodariu, *Relații comerciale ale Daciei cu lumea elenistică și romană*, Cluj.

Glodariu, Iaroslavschi, 1979 = I. Glodariu, E. Iaroslavschi, *Civilizația fierului la daci (sec. II [e.n. - I e.n.])*, Cluj-Napoca.

Irimia, Conovici, 1989 = M. Irimia, N. Conovici, *Așezarea getică fortificată de la Satu Nou – „Valea lui Voicu” (com. Olțina, jud. Constanța). Raport preliminar*, Thraco-Dacica, X, 1-2, p. 115-154.

Kotigoroľko, 1995 = V. Kotigoroľko, *Ținuturile Tisei superioare în veacurile III [e.n. - IV e.n. (Perioadele La Tène și romană)]*, București.

Marazov, 1992 = I. Marazov, *Mit, ritual i izkustvo u Trakite*, Sofia.

Marazov, 2000 = I. Marazov, *Thracians and wine*, Rousse.

Marinescu-Bâlcu, 1966 = S. Marinescu-Bâlcu, *Câteva descoperiri geto-dacice de la Căscioarele*, SCIV, 17, 1, p. 113-123.

Mărghitan, 1976 = L. Mărghitan, *Tezaure de argint dacice. Catalog*, București.

Pippidi, 1967 = D. M. Pippidi, *Contribuții la istoria veche a României, ed. a II-a*, București

Popescu, 2000 = C. Popescu, *Original și imitație în cultura materială a geto-dacilor. Boluri cu decor în relief*, Angustia, 5, p. 235-264.

Rosetti, 1935 = D. V. Rosetti, *Câteva așezări și locuințe preistorice din preajma Bucureștilor*, PMMB, II, București.

Rosetti, 1960 = D. V. Rosetti, *Un depozit de unelte, câteva ștampile anepigrafice și o monedă din a doua epocă a fierului*, SCIV, XI, 2, p.391-403.

Russu, 1967 = I. I. Russu, *Limba traco-geților*, București.

Preda, 1986 = C. Preda, *Geto-dacii din bazinul inferior al Oltului. Dava de la Sprâncenata*, București.

Sanie, 1981 = S. Sanie, *Civilizația romană la est de Carpați și romanitatea pe teritoriul Moldovei (secolele II [e.n. - III e.n.])*, Iași.

Sârbu, 1983 = V. Sârbu, *Nouvelles considérations générales concernant l'importation des amphores grecques sur le territoire de la Roumanie (les VIe-Ier siècles av.n.è)*, Pontica, XVI, p.43-67.

Sârbu, 1995 = V. Sârbu, *Credințe și practici funerare, religioase și magice în lumea geto-dacilor*, Brăila-Galați.

Sârbu, 1995 = V. Sârbu, *Représentations animalières sur/en céramique dans le monde geto-dace*, Thraco-Dacica, XVI, p.187-198.

Sârbu, 1996 = V. Sârbu, *Dava getică de la Grădiștea, Județul Brăila. Monografie arheologică (I)*, Brăila.

Sârbu et alli, 1996 = V. Sârbu, (coordonator și autor), P. Damian, Em. Alexandrescu, E. Safta, O. Damian, S. Pandrea, Al. Niculescu, *Așezări din zona Căscioarele - Greaca - Prundu Mileniul I î. Hr. - I d. Hr.*, Brăila.

Sîrbu, Florea, 2000 = V. Sîrbu, G. Florea, *Les Géo - Daces. Iconographie et imaginaire*, Cluj-Napoca.

Sîrbu, Bârcă, 2000 = V. Sîrbu, V. Bârcă, *Daci și romani în sudul Bugeacului (sec. I-III d. Chr) în Dacia și romani la începutul secolului al II-lea d. Hr. la nordul Dunării, Timișoara*, p. 29-78.

Sîrbu, Trohani, 2001 = V. Sîrbu, G. Trohani, *Observații asupra habitatului getic dintre Dunăre și brațul Borcea în Studii de istorie antică (Omagiu profesorului Ioan Glodariu)*, Cluj-Napoca, p. 17-41.

Teodor, 1999 = S. Teodor, *Regiunile est-carpătice ale României în secolele V – II î. d. Chr. Considerații generale și repertoriu arheologic*, București.

Trohani, 1997 = G. Trohani, *Archaeological researches at Bordușani – Popină (Ialomița county) preliminary report 1993-1994. Getic Level*, CercetArh, 10, p. 39-45, pl. 1-20.

Tudor, 1967 = D. Tudor, *Răspândirea amforelor grecești ștampilate în Moldova, Muntenia și Oltenia*, ArhMold, V, p. 37-80.

Turcu, 1979 = M. Turcu, *Geto-dacii din Câmpia Munteniei*, București.

Ursachi, 1987 = V. Ursachi, *Ceramica dacică pictată din Cetatea de la Brad, comuna Negri, Județul Bacău*, MemAntiq, 15-17, p. 43-97.

Ursachi, 1995 = V. Ursachi, Zargidava. *Cetatea dacică de la Brad*, București.

Venedikov, Gerasimov 1979 = I. Venedikov, T. Gerasimov, *Tesori dell'Arte Tracia*, Sofia.

Vulpe, 1965 = Al. Vulpe, *Reprezentări umane pe cupele getice de la Popești*, SCIV, 16, 2, p. 341-351.

Vulpe, Popescu, 1976 = Al. Vulpe, E. Popescu, *Une contribution à l'étude de la religion des Géo-Daces*, Thraco-Dacica, 1, p. 217-226.

LES GÉTO-DACES DE BUREBISTA À DÉCÉBALE, ONT-ILS VÉCU SANS BOIRE DU VIN ?

Le point de départ de notre analyse est un célèbre passage de Strabon (VII, 3, 11) où l'on apprend que le roi Burebista et son grand prêtre Décénée avaient convaincu les Gètes à arracher les vignes et vivre sans boire du vin.

On a découvert, peu nombreuses, il est vrai, soit des graines de raisin (*Vitis vinifera*), soit des feuilles de vigne imprimées dans l'argile molle. C'est ainsi qu'à Piscul Crăsani, en Valachie, ou bien à Brad, en Moldavie, on a trouvé des graines de *Vitis vinifera* dans des contextes datant à coup sûr de cette période. Dans la dava de Popești, la trace d'une feuille de vigne était imprimée sous le foyer d'une habitation.

L'ancienneté de la cultivation de la vigne pourrait être soutenue également par le fait que la vigne vierge (*Vitis silvestra*) pousse dans la majorité des régions carpato-danubiennes. Or, nous savons bien que la présence des espèces vierges de plantes dans une certaine région soit une condition importante pour leur cultivation organisée.

Des amphores hellénistiques (Fig.1/1-2) furent trouvées dans tous les établissements des Géo-Daces des Ier s.av. J.-C.- Ier s. ap. J.-C., parfois en grand nombre, comme dans certains sites situés aux bords du Danube.

C'est à partir du Ier s. ap. J.-C. que les amphores romaines (Fig.1/3-5) sont plus nombreuses.

Sans entrer en détails, nous pouvons affirmer que l'importation de vins méridionaux a continué tout le long des Ier s. av. J.-C. - Ier s. ap. J.-C. et la quantité dépendait autant des possibilités matérielles dont disposaient les membres des communautés que de la distance par rapport aux centres de production ou encore des difficultés dans le transport.

Dans beaucoup d'établissements géto-daces, notamment de Valachie (datant des IIe - Ier s. av. J.-C.) on a découvert des amphores autochtones, parfois en grand nombre. Leurs caractéristiques techniques (pâte, cuisson, couleur) sont visiblement différentes de celles hellénistiques; encore plus, il y en a beaucoup qui portent des marques anépigraphes.

Bien que certains aspects concernant les amphores locales (chronologie interne, raisons et signification des marques etc.) suscitent encore des controverses, il y a des choses très claires. Les Géo-Daces les ont modelées pour des raisons internes, à savoir l'augmentation de la production autochtone de vins et la possibilité de les commercialiser.

Plus de 300 amphores locales, dont un tiers portant des marques anépigraphes (Fig. 2/1-15) ont été trouvées dans une vingtaine d'établissements. Vu que plus de 80% des établissements et amphores se trouvaient en Valachie, nous pouvons supposer que dans cette zone se trouvaient aussi les principaux centres de leur production

Les vases qui, à cette époque, s'avèrent être les plus variés sont ceux pour conserver, transporter, préparer et boire les liquides. Certes, certains d'entre eux (par exemple les cruches, les brocs, les tasses, les verres, les jarres etc.) servaient pour des boissons non-alcooliques (eau, lait etc.), donc nous n'y ferons pas référence, mais nous parlerons de ces pièces composantes de "services de luxe", tels les récipients du type *kantharos*, *lagynos*, *askos*, *skyphos*, *aryballos* etc. (Fig. 3-7).

Par conséquent, les principales aires de diffusion de ces types de récipients sont différentes: les bols à décor en relief (Fig. 3), au sud des Carpates, tandis que les *kantharoi* (Fig. 4/1-4), à l'est de ces montagnes.

Nous avons inclus dans cette catégorie (vases rituelles en argile pour boire) toute une série de vases qui, par leur forme, orifice et décor spécial, peuvent être considérés des récipients utilisés dans les libations ou pour boire. Il s'agit de vases parallélépipédiques, *kernoi*, *rhyta*, vases en forme d'animaux ou d'oiseaux, vases à protomés, à décor zoomorphe ou anthropomorphe, découverts, presque tous, dans trois *davae* gètes (Popești, Poiana, Răcătău).

La forme des vases, les entonnoirs, les orifices, les protomés ou bien les représentations zoomorphes et anthropomorphes sont autant de témoignages pour leur utilisation dans des actes rituels (Fig. 3, 5; 6/1-3, 7).

Nous n'avons fait référence qui à la période entre la régence de Burebista et celui de Décébale, car elle est moins connue en ce qui concerne la cultivation de la vigne et la consommation du vin. Quant à l'époque des grands trésors thraces (V^e - IIIe s. av. J.-C.), la présence des vases pour boire faits en métaux précieux (*rhyta*, *phialae*, brocs etc.), les uns avec des scènes de libations, aussi bien que les informations fournies par certains auteurs antiques témoignent sans conteste de l'utilisation de ces récipients dans des actes rituels pendant lesquels le vin occupait une place de choix.

Aux IIe s. av. J. C. - Ier s. ap. J. C., la zone des Daco-Gètes connaît des changements essentiels qui se reflètent également dans le thème que nous sommes en train de traiter.

Les trésors contenant des vases à boire en métaux précieux sont extrêmement rares au nord du Danube, comme à Sâncrăieni, en Transylvanie (Fig. 8) ou Herăstrău, en Valachie.

En revanche, l'on constate une véritable expansion des récipients en argile, en nombre et variété, aussi bien qu'en expressivité artistique, pour la plupart du territoire habité par les Daco-Gètes, avec des traits spécifiques dans certaines zones. Nous pouvons même dire qu'il s'y est produit une "démocratisation rituelle".

Si aux Ve-IIIe s. av. J.-C. les récipients pour les libations et pour boire étaient faits en métaux précieux et déposés dans les tombes princières ou les trésors et se trouvaient seulement dans le territoire extra carpatique, aux IIe s. av. J.-C. - Ier s. ap. J.-C. ces récipients sont presque tous en argile, se trouvent notamment dans les établissements et recouvrent toute l'aire d'habitation des Géo-Daces avec des zones de grande concentration.

Les récipients typiques servant à boire, dont certains sont de véritables oeuvres d'art, consistent en: bols à décor en relief, vases parallélépipédiques, *kernoi*, *kantharoi*, *rhyta*, vases en forme de tonneau ou animaux.

Les orifices servant à remplir le vase ou bien à boire ainsi que la forme des vases indiquent clairement leur utilisation comme vases pour les liquides, tandis que la qualité et le décor tout particulier nous montrent qu'on les utilisait dans des occasions spéciales, profanes ou rituelles.

Certes, nous ne saurions affirmer avec certitude qu'on les utilisait seulement pour boire le vin et seulement dans des actes rituels, mais nous pouvons toute fois, en faire quelques suggestions.

On n'a pas trouvé de tels vases dans les édifices publics de culte des Daco-Gètes, à savoir dans les sanctuaires rectangulaires ou ronds, ou dans les tombes, mais seulement dans des demeures et des fosses.

Mais nous devons remarquer que l'aire de diffusion pour certains types de vases daco-gètes est à peu près la même: la Plaine Valaque, la vallée du Siret et le sud-est de la Transylvanie, où l'on a trouvé plus de 90% des amphores, des bols à décor en relief, des vases à tubes et décor anthropomorphe et zoomorphe etc.

Compte tenu de l'ensemble des témoignages archéologiques – cultivation de la vigne, production et marquage des amphores, imitation d'un set varié de vases hellénistiques utilisés pour boire ou pour les libations (*kernoi*, *askoi*, *kantharoi*, vases parallélépipédiques etc.), nous pouvons conclure que les Géo-Daces: a) ont cultivé la vigne; b) ont créé un marché interne pour produire et vendre les vins autochtones; c) ont bu couramment le vin; d) ont utilisé le vin dans des actes rituels, y compris des libations.

Les Géo-Daces de cette époque avaient le culte de Dionysos, et la preuve en sont deux pièces d'importation. À Pietroiu, sur la rive gauche du Bas Danube, on a découvert un médaillon céramique hellénistique qui reproduit la tête de Dionysos (Fig. 6/5) et dans la dava de Poiana, au bord du Siret, un vase romain qui reproduit la tête de Dionysos (Fig. 6/4).

Il est bien probable que trois notions fondamentales du vocabulaire de la vigne proviennent de la langue parlée par les Thraco-Daces: *butuc* (=fr. cep de vigne), *curpen* (=fr. sarment) et *strugure* (=fr. raisin).

Contrairement à l'information de Strabon (VII, 3, 11), nous pouvons dire que les découvertes archéologiques nous montrent que, à l'époque de Burebista à Décébale, la production et la consommation de vins autochtones n'ont pas diminué, mais ont connu un développement remarquable.

Eventuellement, nous pouvons supposer que le roi et le grand prêtre aient pu interdire la consommation du vin pendant les campagnes militaires ou pendant certaines périodes, ou bien qu'ils aient ordonné d'arracher les vignes de certaines zones, mais nous nous arrêtons ici, car aller plus loin, c'est faire des spéculations.

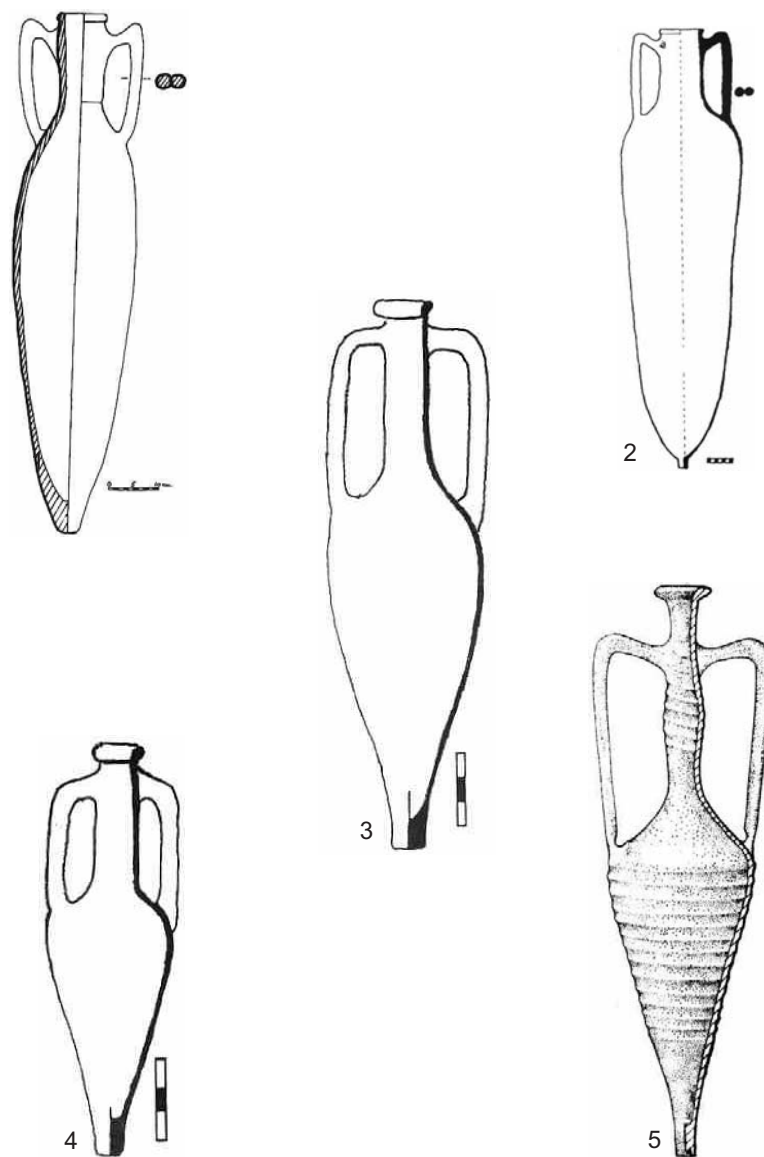

Fig. 1. Amfore elenistice de la Brad (1) și Bordușani (2), romane de la Căndești (3), Mănăstioara (4) și Poiana (5).

Amphores hellénistiques de Brad (1) et Bordușani (2), romaines de Căndești (3), Mănăstioara (4) et Poiana (5) (după/d'après V.Ursachi 1995: 1; V.Sărbu, G.Trohani 2001: 2; V.Bobi 1999: 3-4; S.Sanie 1981: 5).

Fig. 2. Țtampile anepigrafice de pe amfore getice de la Pope]ti (5-9, 16), Zimnicea (2-4) ji Stoieneljti (10-15). Vas fragmentar cu reprezentarea unui strugure de la P'dureni (17) ji matrice din lut de la Bucure]ti - Tei (18).
 Marques anépigraphes sur des amphores gètes de Pope]ti (5-9, 16), Zimnicea (2-4) et Stoieneljti (10-15). Vase fragmentaire avec la représentation d'un raisin, de P'dureni (17) et matrice en argile de Bucure]ti-Tei (18) (dup`d'après D.Tudor 1967:1-15; Al.Vulpe 1965:16; V.Bobi 1999: 17; D.V.Rosetti 1935:18).

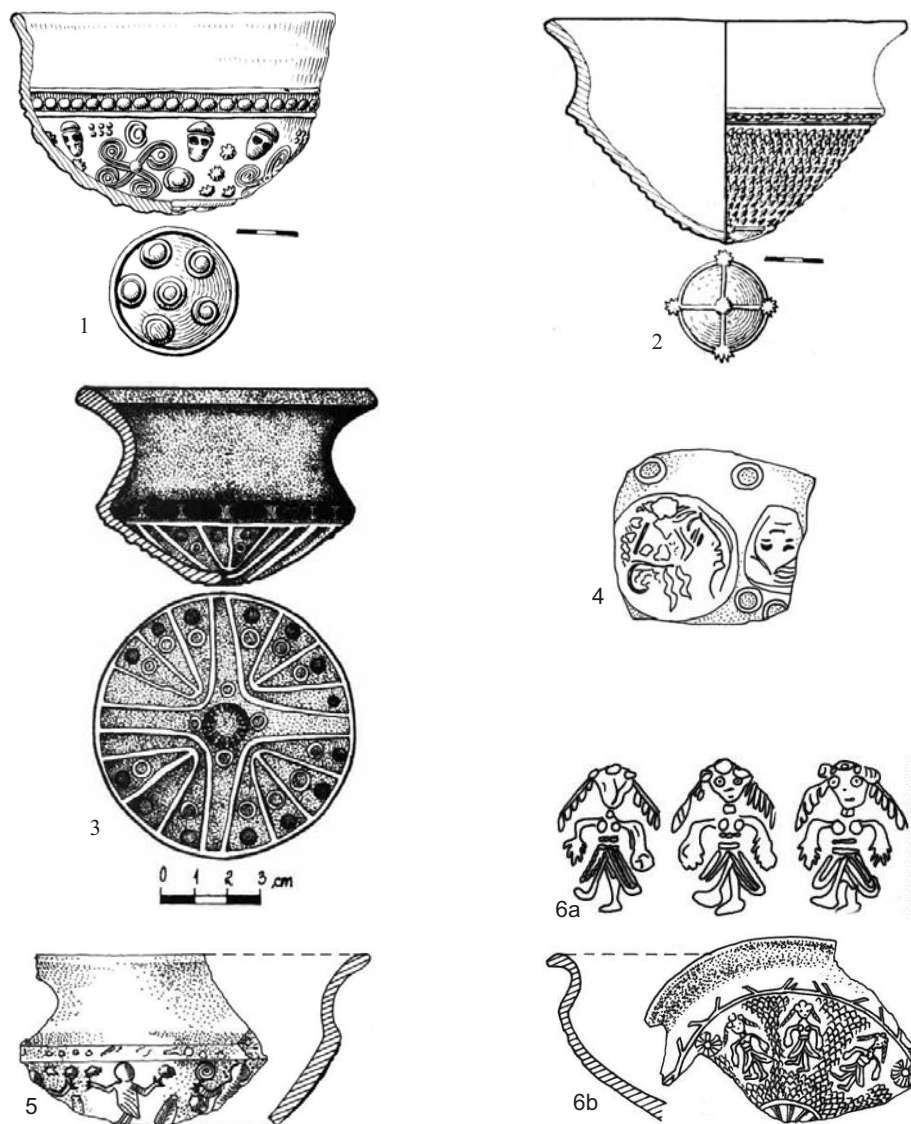

Fig. 3. Boluri getice cu decor [n relief de la Sprâncenata (1-2), Grădiște (3), Piscu Crășani (4) și Popești (5-6a-b).
 Bols gètes à décor en relief de Sprâncenata (1-2), Grădiște (3), Piscu Crășani (4) et Popești (5-6a-b) (după C. Preda 1986: 1-2; V. Sîrbu 1996: 3; N. Conovici 1981: 4; Al. Vulpe 1965: 5-6).

Fig. 4. *Kantaroi* (1-4) și vase cu tub (5) de la Brad (1-2, 5) și R'c't'u (3-4).
Kantharoi (1-4) et vase à tube (5) de Brad (1-2, 5) et R'c't'u (3-4).
 (dup' /d' après V.Ursachi 1987:1-2,5; V.C'pitanu 1987:3-4).

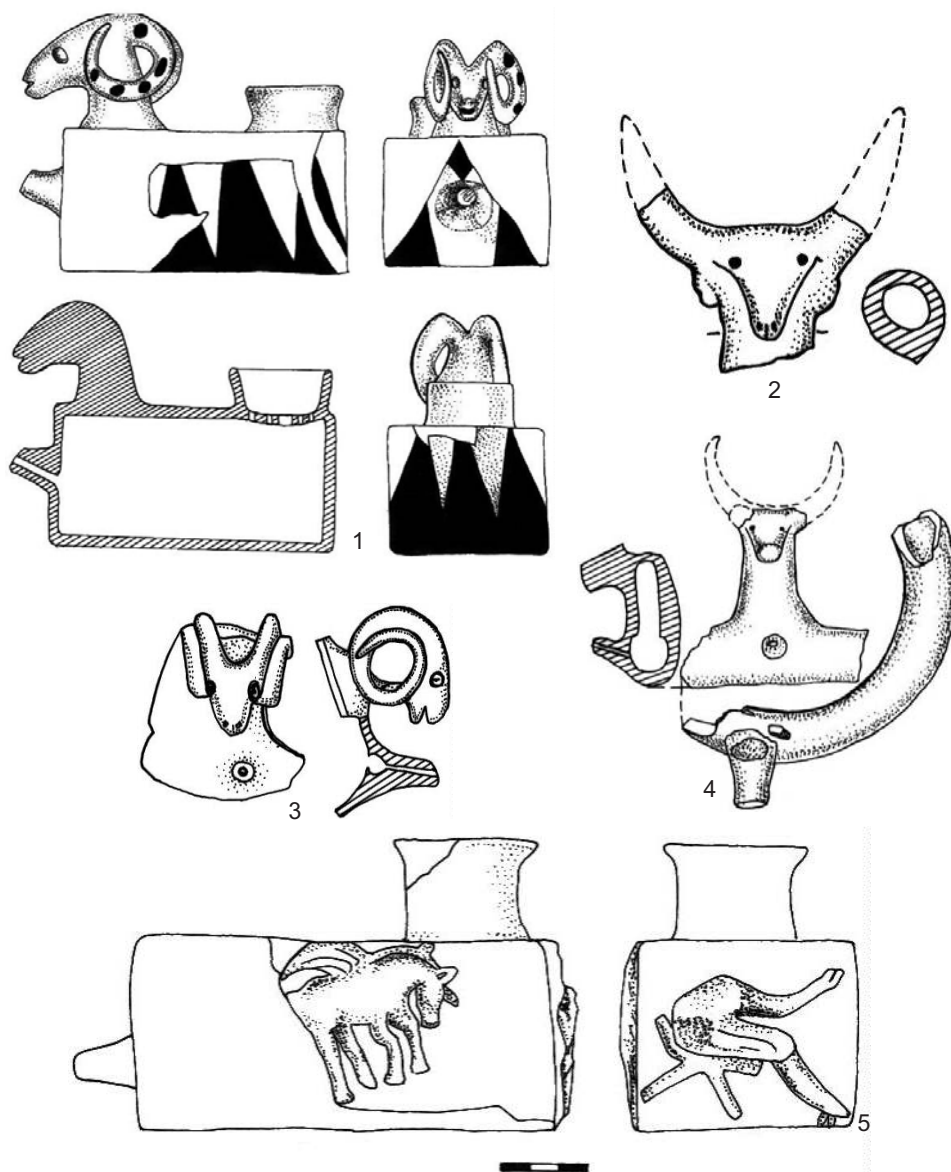

Fig. 5. Vase cu reprezentări zoomorfe și antropomorfe de la Râcova (1,5) și Poiana (2-4).
Vases à représentations zoomorphes et anthropomorphes de Râcova (1,5) et Poiana.
(după/d'après V.C. Pitanu 1994: 1,5; V. Sîrbu, G. Florea: 2-4).

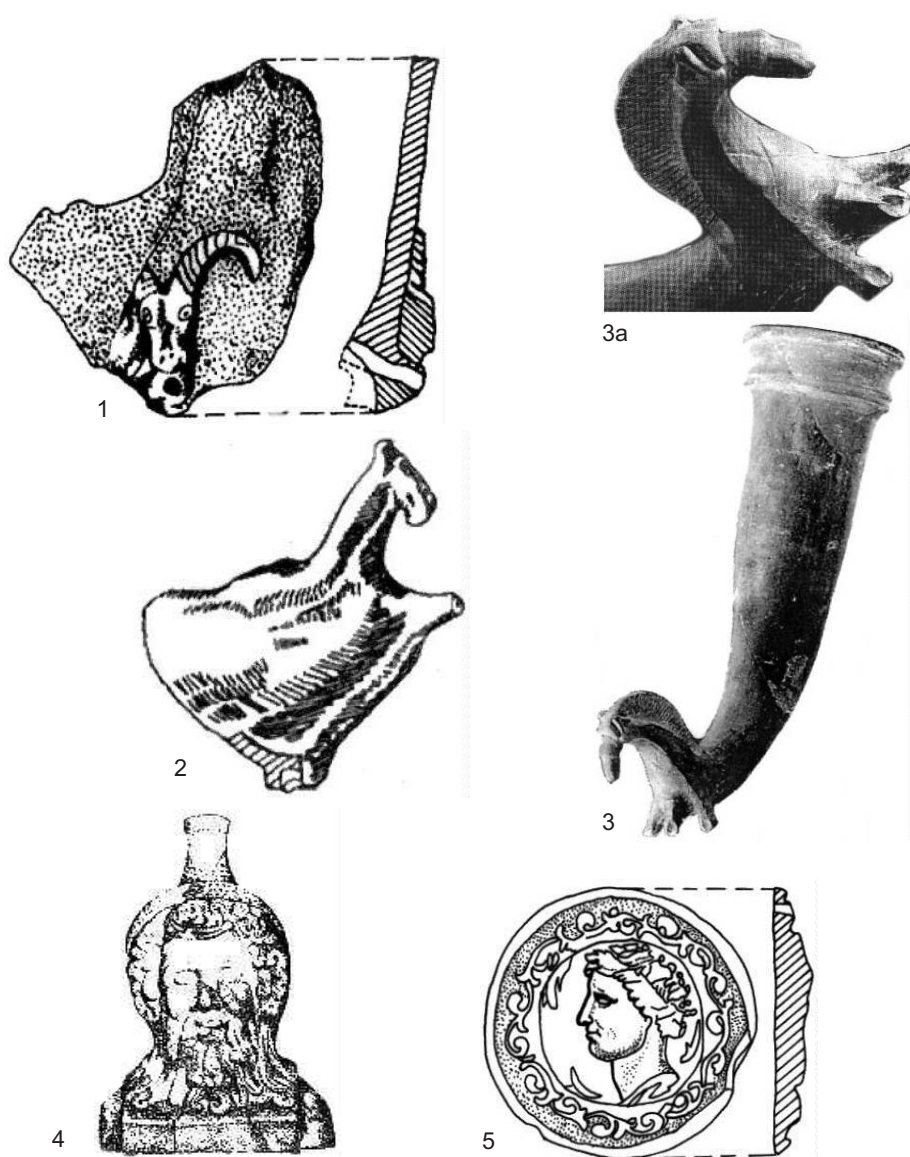

Fig. 6. Vase cu reprezentări zoomorfe de la Popești (1-2), rhyton de la Piscu Crâșani (3), getice. Urcior roman de la Poiana (4) și medalion elenistic de la Pietroiu (5) cu reprezentarea lui Dionysos.
Vase à représentations zoomorphes de Popești (1-2), rhyton de Piscu Crâșani (3), gètes. Jarre romaine de Poiana (4) et médaillon hellénistique de Pietroiu (5) avec la représentation de Dionysos (dup./d'après M.Turcu 1979: 1-2; N.Conovici 1987: 3; I.Glodariu 1974: 4; V.Sîrbu, V.Oprea 1995: 5).

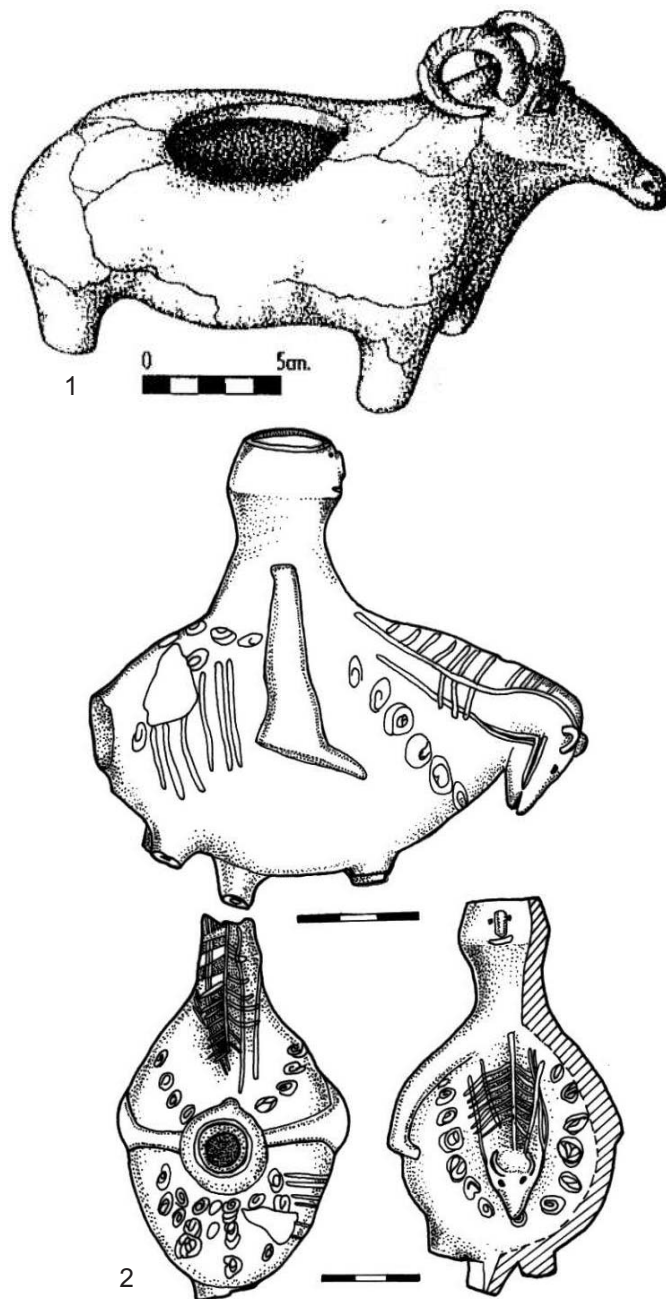

Fig. 7. Vase zoomorfe de la Malaja Kopanja (1) Ji R`c`t`u (2).
 Vases zoomorphes de Malaja Kopanja (1) et R`c`t`u (2).
 (dup`/d'après V.Kotigoroško 1995: 1; V.C`pitanu 1994: 2).

Fig. 8. Cupe cu picior din argint de la Săncrăieni.
Coupes à pied en argent de Săncrăieni (dup' / d'après D. Popescu 1967: 1-2).

**ȘANTIERUL ARHEOLOGIC
PIETROASELE
Campania 2002**

Colectiv: prof. dr. Eugen – Marius CONSTANTINESCU, lect. univ. drd. Mihaela Denisia LIUȘNEA, Laurențiu GRIGORAȘ, Gabriel STĂICUȚ, Sebastian MATEI

Pe Șantierul Arheologic *Pietroasele* campania de cercetări arheologice 2002 s-a desfășurat în perioada 1 iulie - 7 septembrie, lucrările executându-se în 3 sectoare: **b.** *La Grădiniță*, **c.** *la Stațiunea de Cercetări Viti-Vinicole*, Sector Administrativ, **d.** *în Valea Bazinului*. Din motive obiective, în sectorul **a.** *Castrum*, sectorul *B*, colțul de *sud-est*, nu s-a lucrat.

În sectorul **b.** *La Grădiniță*, situat la aproximativ 70 m S-SE de castrul roman, a fost deschisă o nouă secțiune, S IV, cu dimensiunile 10,00 x 2,00 m, poziționată la S de clădirea Grădiniței de copii și orientată SV – NE, perpendicular pe S III/2001, la circa 3 m distanță de aceasta. Obiectivul cercetării a fost, ca și campaniile 1999, 2000 și 2001, încercarea de a identifica necropola romană, a cărei existență în această zonă a fost sugerată de descoperirea întâmplătoare, în 1957, a unui mormânt de înhumatie, în inventarul căruia a apărut o fibulă de bronz cu capete în formă de bulbi de ceapă, databilă la cumpăna dintre secolele III-IV d. Hr.

Concluzia privind punctul cercetat, obiectivul propus nefiind atins, a condus la convingerea că limitele necropolei nu au atins acest punct, însă realitățile din teren puteau fi explicate prin efectele eroziunii torențiale, care a antrenat și material arheologic, probabil din complexe arheologice, datând din perioada anterioară construirii fortificației romane, care ar putea fi identificate pe versant.

Cercetările sistematice din anul 2002 au reconfirmat aceste concluzii, prin apariția unor lentile de grohotiș și depuneri constituite în urma unor activități torențiale, depuneri care corespund în ceea ce privește adâncimea, de circa 0,65 – 0,90 m, dar și dispoziția, orizontului de pietre rulate între care s-a descoperit material ceramic (hallstattian, din La Tène și epoca romană) și osteologic, amestecat cronologic și tipologic, în campaniile anterioare. Cu ocazia campaniei din 2002 s-a putut stabili limita conului de dejecție format în zona de contact dintre glaciis – prisma de pietrișuri levantine, ce mărginește masivul deluros Istrița, și Câmpia Gherghiței, la 191 m altitudine. În plus, secțiunea fiind foarte aproape de clădirea grădiniței, la 7 m est de clădire și 3,60 m de o alee, au apărut ca situații firești diversele deranjamente de suprafață și prezența materialelor medievale și moderne: ceramică smălțuită, fragmente tegulare, sticlă, porțelan chinezesc, piese metalice diferite, cărbunii unei

baterii, un glonţ din perioada interbelică ş. a. (Pl. 1). Toate acestea sunt legate de istoria familiei care a deţinut în calitate de proprietară terenul şi clădirea în care astăzi funcţionează grădiniţa de copii şi nu au constituit un obiectiv pentru echipa care a lucrat în acest punct.

Este foarte probabil ca presupusa necropolă să fi avut un areal mult mai restrâns, excluzând zona cercetată, însă materialul identificat pune problema necesităţii cercetării versanţilor masivului Istriţa, pentru a identifice eventuale alte complexe de unde ar fi putut fi antrenate materialele descoperite în punctul cercetat. Cercetările au fost efectuate cu participarea studenţilor de la Universitatea „Dunărea de Jos” Galaţi, Facultatea de Litere, Istorie şi Teologie (M. D. L.)

În *sectorul c. la Staţiunea de Cercetări Viti-Vinicole*, Sector Administrativ, au continuat cercetările în perimetrul Cimitirului 2, aparţinând Culturii Sântana de Mureş, prin deschiderea a două secţiuni - S V, cu dimensiunile 12,80 x 2,00 m, amplasată între secţiunile III şi IV, la distanţă de 3,70 m nord de blocul-cămin şi S VI, cu dimensiunile 18,30 x 2,00 m, amplasată la 9,60 m sud de blocul-cămin.

În S V a fost cercetat un mormânt de incinerare, M 23, localizat în campania anterioară (când a fost parţial atinsă groapa, fiind considerat mormânt de înhumare). Groapa mormântului 23 s-a văzut la adâncimea de 0,98 m şi cobora până la 1,16 m. Mormântul era de tipul cu depunere în urnă şi în groapă şi a avut ca inventar 3 vase, dintre care unul întreg, folosit drept capac, şi două în stare fragmentară accentuată. Vasul întreg este o strachină mică, lucrată la roată, din pastă cenuşie făinoasă, cu fund inelar şi umărul mai larg decât buza (Fig. 3.13).

În S VI a fost descoperit un complex de locuire cercetat parţial. La adâncimea de 0,65 m a apărut o manta din piatră de calcar de spărtură de formă uşor ovală. La adâncimea de 1,10 m faţă de nivelul actual de călcare, la sud şi vest de mantaua de piatră, s-a conturat un complex cu umplutura din pământ negru-cenuşiu, foarte tasat, în care s-au observat multe fragmente ceramice, chirpic, cărbuni, cenuşă, oase, pietre de dimensiuni mici şi mijlocii etc. Pentru cercetarea acestui complex am amplasat, pe latura de vest a secţiunii, o casetă cu dimensiunile de 5,00 x 1,40 m (determinate de existenţa în vecinătate a unor culturi de legume). Astfel am putut cerceta partea de est a locuinţei, care are dimensiunile de 4,44 x 1,60 / 1,78 m (Fig. 1.1), cu latura lungă a suprafeţei dezvelite orientată N-S. Locuinţa este de tipul semiîngropat, adâncimea gropii săpată de la nivelul antic de călcare fiind de 1,05 / 1,08 m. În partea cercetată, laturile de sud, est şi nord sunt drepte, cu excepţia colţului de nord-est, unde era amplasat un cuptor construit din piatră. Pe latura de sud se afla o groapă de par, încastrată pe jumătate în peretele de lut, pe latura de est trei gropi de par şi în apropierea acestora mai multe gropi de ţăruşi (Fig. 1.1). Podeaua era simplă, de culoare galben-maronie, amenajată prin bătătorirea, în timp, a lutului de pe fundul gropii săpată pentru amenajarea locuinţei. Suprafaţa podelei avea mici denivelări, dar era continuă şi uniform bătătorită. În axul central longitudinal, la 0,65 m de peretele de sud, era o alveolă adâncă de 8 – 10 cm cu diametrul de 0,30 m. În porţiunea săpată nu a apărut intrarea locuinţei.

În colţul de nord – est locuinţa a avut un cuptor construit din piatră de carieră, cu dimensiunile $D = 1,35$ m şi $d = 1,00$ m, şi înălţimea de 0,68 m (Fig. 1.2-3), cu bolta

interioară în parte prăbușită; cuptorul s-a văzut inițial ca o manta de pietre. Pentru a putea amplasa cuptorul, constructorii au extins colțul respectiv al locuinței (Fig. 1.1). Pereții cuptorului au fost construiți din pietre mari de carieră, unele de 0,35 – 0,40 m, cele mai multe alese special cu un capăt plat, pentru a putea fi așezate în poziție verticală, așa cum au fost găsite pietrele ce formează primul rând de la baza cuptorului; peste acestea au fost așezate alte pietre, în poziție verticală sau orizontală, până la înălțimea de 0,45 / 0,55 m, apoi a fost realizată bolta, într-o manieră ingenioasă, prin îmbinarea unor pietre de dimensiuni mari și mijlocii cu pietre mici, de spărtură (Fig. 1.3). Între pietrele din boltă s-au observat calupuri de lut galben, folosit, probabil, pentru fixarea acestora. În interiorul cuptorului se aflau pietre mari prăbușite din boltă, pietre mici, unele cu evidente urme de trecere prin foc, fragmente de chirpic de vatră, câteva fragmente ceramice, cenușă și cărbuni. Vatra nu ocupa talpa cuptorului în întregime, fiind păstrată mai slab de-a lungul laturilor de est și de nord, dar se prelungea mult în afara acestuia pe latura de vest, unde era amplasată și gura cuptorului (Fig. 1.2). Grosimea vetrei (a stratului ars) era de 4 – 5 cm în interior și 2 – 2,5 cm în afara cuptorului; în structura sa erau amestecate pietre mici de spărtură, puternic arse. Vatra a fost *fățuită* de mai multe ori, cu straturi de lut fin, depuse succesiv. Gura cuptorului era închisă cu o lespede de piatră, cu dimensiunile de 0,35 x 0,37 x 0,16 m, găsită *in situ*; în locul în care aceasta se sprijinea, vatra era adâncită cu câțiva centimetri în pământ. În exteriorul cuptorului, pe latura de sud, se afla o suprafață cu aspect de vatră, fără continuitate cu vatra propriu-zisă, arsă superficial pe grosime de 6 – 10 mm, care fie era folosită pentru depozitarea jarului și cenușii scoase din cuptor cu diferite ocazii, fie funcționa ocazional ca vatră suplimentară.

În umplutura locuinței, mai frecvent pe podeaua acesteia, s-au găsit fragmente ceramice, obiecte de fier și os, brocuri de zgură metalică densă, oase de păsări și animale, unele fragmentare, un canin de animal (urs sau cerb), numeroase cochilii de gasteropode, pietre cu urme de ardere, fragmente de chirpic mai mici sau mai mari, cărbune și cenușă.

Ceramica este reprezentată de fragmente lucrate la roata rapidă, din pastă aspră, de culoare cărămizie, unele cu miezul negru sau cenușiu, având ca degresant nisip, pietricele sau calcar pisat. Cele mai multe fragmente sunt decorate cu linii orizontale dispuse în benzi (Fig. 2.1-4,6) sau în registru continuu (?), în val (Fig. 2. 7,9,10,12; 3.1) sau combinate (Fig. 2.5,8; 3.9). Fragmentele provin din buzele a 11 vase diferite (Fig. 3.2-12), dintre care două sunt decorate și pe interior (Fig. 2.7; 3.9), din 4 funduri diferite (Fig. 2.12-13), un fragment din umăr de vas cu urma de la baza toartei (Fig. 2.10), un fragment dintr-un gât cilindric (urcior?) din pastă gălbuie (Fig. 2.11), fragmente de oale / borcane, dar și din vase de dimensiuni mai mici, cu pereți subțiri, posibil cănițe. Două fragmente sunt lucrate din pastă aspră de culoare maroniu-cenușie având ca ingredient nisip și pietricele, decorate cu benzi late de linii fine orizontale (Fig. 2.3-4). Câteva fragmente provin din vase lucrate la roată din pastă de culoare brun-cenușie sau cenușie fină nedecorate.

În locuință au fost descoperite trei obiecte din fier: un fragment de scoabă cu secțiunea pătrată (Fig. 4. 1), un fragment de dăltiță (?) dreptunghiulară în secțiune (Fig. 4. 2) și un vârf de săgeată (?) cu peduncul tubular, păstrat fragmentar (Fig. 4. 3).

Un obiect din os cu vârful ascuțit (Fig. 4. 4) era, probabil, folosit la decorarea ceramicii (?), iar dintr-un os tubular cu pereții subțiri a fost confecționat un obiect cu două perforații la partea superioară și cu una din fețe decorată cu incizii fine dispuse oblic (Fig. 4. 5). În umplutură s-au găsit șapte brocure de zgură de fier densă.

Prezența ceramicii lucrată la roata rapidă în locuința de la Pietroasele – Stațiunea de Cercetări Viti-Vinicole permite încadrarea acestui complex la mijlocul și în a doua jumătate a secolului X.

În partea de sud a secțiunii S VI, la adâncimea de 1,80 / 2,10 m a apărut un strat de pietre de dimensiuni mijlocii și mari, rulate, aduse de torenți dinspre poalele Dealului Istrița până în această zonă, care se află la confluența torenților Urgoia/Pietroasa cu Mățioana. La lucrări au participat arheologii Gabriel Stăicuț și Laurențiu Grigoraș de la Muzeul județean Buzău. (E. M. C., G. S.)

În *sectorul d. Valea Bazinului* a fost redeschisă secțiunea S I 99, având dimensiunile 20,00 x 2,00 m, care a fost extinsă spre vest cu 5,00 x 2,00 m și a fost practică o casetă de 5,00 x 1,20 m, pentru cercetarea complexelor 2 și 6, descoperite anterior. Obiectivul campaniei a fost epuizarea secțiunii S99 și rezolvarea raportului dintre locuința cu cuptor și zona de bolovani de mari dimensiuni din apropiere.

Pornind de la est spre vest, situația stratigrafică și a complexelor se prezintă astfel:

În carourile 1 și 2 s-a săpat într-un pământ negru – cenușiu, în care exista o cantitate foarte mare pietre, unele de mari dimensiuni (calcar și gresie), până la adâncimea de 2,90 m. De la adâncimea de 2 m bolovanii devin extrem de mari și practic imposibil de mișcat în condițiile în care spațiul de săpătură era limitat. De la adâncimea de 2,50 m pământul capătă o nuanță gălbuie, pentru ca la 2,90 m să se transforme într-o argilă nisipoasă de culoare galben – albicioasă. Materialul arheologic este amestecat, provenind din mai multe epoci, lucru constatat și la adâncimi foarte mari (2,50 m). Materialele arheologice provin din epoca bronzului (câteva fragmente de cești aparținând culturii Monteoru), din Hallstatt-ul final și începutul La Tène-ului (câteva fragmente de borcane și castroane precum și un vârf de săgeată din bronz cu trei aripioare de tip „scitic”), din La Tène-ul clasic, fiind și cele mai numeroase (fragmente de borcane, cești opaiț, fructiere, câni, amfore de import), din perioada migrațiilor și din evul mediu. Acest șanț enorm umplut cu bolovani și materiale arheologice a apărut fie în urma exploatărilor de piatră din zonă, fie natural reprezentând albia unui pârâu. Cert este că materialele din epoca bronzului și cele din Hallstatt-ul final și începutul La Tène-ului au fost antrenate probabil de torente de undeva din vecinătatea sitului din Valea Bazinului, deoarece piese de asemenea factură nu au ieșit deocamdată din săpăturile executate de noi în acest sit.

În carourile 3 – 9 situația este următoarea: de la suprafața solului până la adâncimea de 0,25 – 0,40 m se află un strat de pământ negru măzăros ce conține materiale arheologice de factură La Tène, din perioada migrațiilor și câteva din evul mediu. Sub acest strat se află un pământ brun-roșcat compact ce are o grosime variabilă cuprinsă între 0,25 și 0,60 m. În acest strat s-au găsit fragmente ceramice aparținând epocii La Tène. Sterilul arheologic, reprezentat de un lut galben închis cu aspect cleios, urmează imediat după acest strat.

În această zonă au fost cercetate următoarele complexe:

Groapa 1 (CPL 2) observată la adâncimea de 0,50 m nu a fost încă epuizată. Ea are o formă cilindrică care se îngustează ușor spre bază (Fig. 5.1), diametrul maxim fiind de aproximativ 1,60 m. Spre centru umplutura gropii este formată dintr-un pământ amestecat de culori variate (negru, castaniu, gălbui) pentru ca spre exterior umplutura să aibă o culoare castanie. Ambele tipuri de umpluturi conțin fragmente ceramice, toate de factură La Tène, oase, lipitură arsă și lemn carbonizat (fig. 5.1; 4.6-11).

Groapa 2 (CPL 3), săpată în întregime, are o formă de pară cu gura ovoidală. Conturul gropii s-a observat la adâncimea de 0,80 m, ea adâncindu-se până la 1,86 m. Materialul arheologic din această groapă aparține epocii La Tène.

Locuința 1 (CPL 6) intră mai bine de două treimi în profilul de est al secțiunii. Are o formă probabil rectangulară cu una dintre laturi de aproximativ 3,50 m, fiind adâncită cu 0,50 – 0,60 m față de nivelul de săpare (aproximativ 0,20 m de la suprafața solului). În profil se observă groapa de par aferentă locuinței, care împreună au tăiat parțial Groapa 1 (Fig. 5.1) Acestei locuințe îi aparține un cuptor (CPL 5), care avea o formă circulară cu diametrul de aproximativ 0,70 m, înălțimea de aproximativ 0,35 m iar pereții aveau grosimi cuprinse între 0,8 – 0,10 m. Bolta cuptorului a fost realizată dintr-un lut nisipos cu pietricele, la baza acesteia folosindu-se și câteva pietre. De o parte și de alta a gurii cuptorului, care se afla spre est, au fost așezate în picioare o piatră alungită în dreapta și o cărămidă dreptunghiulară (probabil de factură romană) în stânga, fiind și ele prinse în lutul care alcătuija bolta. Vatra cuptorului era extinsă în afara acestuia cu circa 0,40 m în dreptul gurii. (Fig. 5.2) Materialul ceramic descoperit în acest complex este foarte sărăcăcios, însă instalația de încălzit precum și cărămida folosită la amenajarea acesteia pot data această locuință în primele două – trei secole după ce castrul roman din apropiere își încetează existența, respectiv în cultura Ipotești – Căndești.

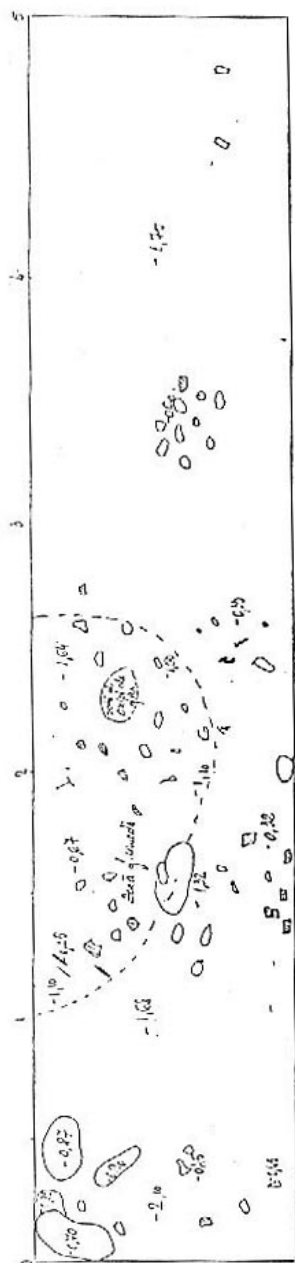
Groapa 3 (CPL 7) reprezintă o groapă de formă cilindrică cu diametrul gurii de 1,20 m și adâncimea de 1,20 m (1,60 m de la suprafața solului). Ea a fost surprinsă în această campanie în urma îndreptării malului cu circa 0,50 m. Materialul arheologic puțin și atipic nu ne-a permis o încadrare cronologică precisă, însă putem spune că ea este ulterioară epocii La Tène.

Groapa 4 (CPL 8) s-a văzut în urma îndreptării malului atât în profil cât și în grund. Cea mai mare parte a gropii intră în malul de est al secțiunii, având în profil o formă conică (Fig. 5.1). Umplutura gropii are un aspect măzăros și o culoare brună cu pigment de chirpic. Nivelul de săpare al gropii nu poate fi surprins cu siguranță, dar cert este ca ea pleacă din stratul vegetal, și taie în partea de vest locuința cu cuptor. Fundul ei a fost atins la adâncimea de 1,30 m (Fig. 5.1) Materialul arheologic este compus din câteva fragmente ceramice dintre care se remarcă o gură de castron lucrat la roată dintr-o pastă de culoare roșie, având pe buză un decor pictat în valuri, precum și o monedă de argint otomană ce prezintă spre margine un orificiu. Aceste două piese ne îndreptătesc să datam această groapă în evul mediu, probabil în sec. XVII.

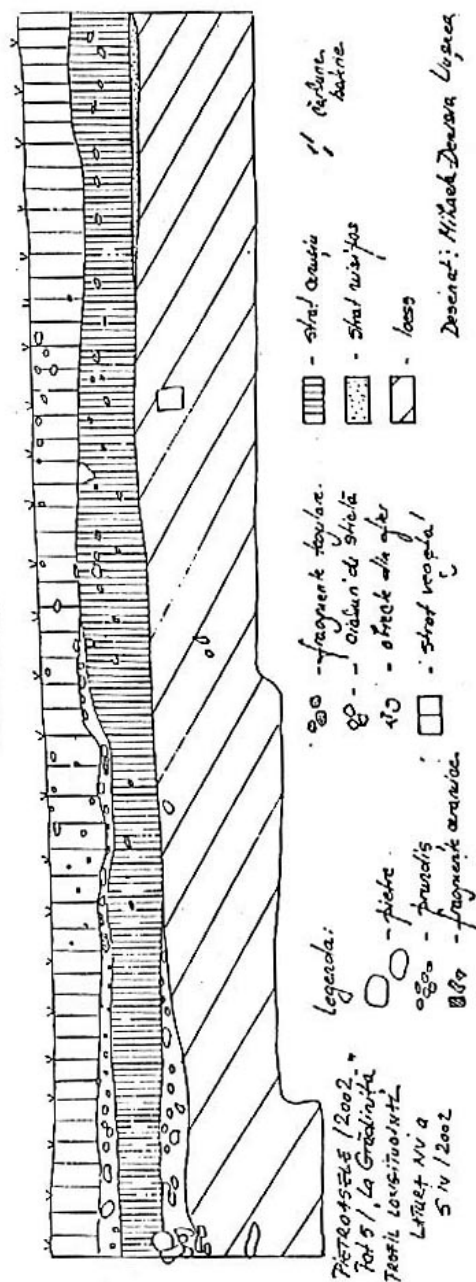
În carourile 10 – 13 situația stratigrafică este complet diferită de cea anterioară. Sub un strat de pământ negru - măzăros gros de aproximativ 0,20 – 0,30 m și în care

apar rarissime materiale arheologice, se află o cantitate mare de bolovani, unii de mari dimensiuni, iar printre ei pietre mai mici și o argilă galben – albicioasă. Această situație așa cum ne apare ea acum pare a fi rezultatul exploatării și prelucrării pe loc a pietrei. Rămâne pe viitor de soluționat această problemă prin extinderea săpăturii în această zonă. (S. M., L. G.)

Cercetările arheologice din campania 2002 de la Pietroasele au adus noi informații privind complexele cercetate anterior, precum și localizarea unei locuri medievale aparținând culturii Dridu, secolele IX – XI. Coroborate cu rezultatele cercetărilor din anul 1977 și cu descoperirile perieghetice ulterioare, rezultatele din acest an permit o imagine mai detaliată a evoluției istorice a zonei arheologice Pietroasele în primul mileniu.

A

B

Planșa 1. Pietroasele. La Grădinița. Secțiunea IV. A. Plan; B. Profil

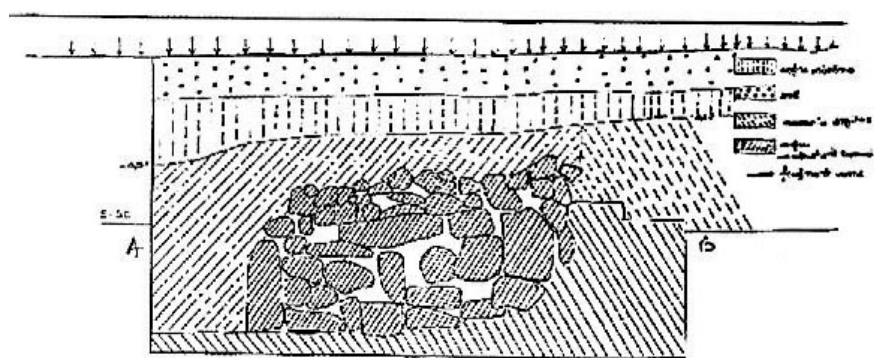
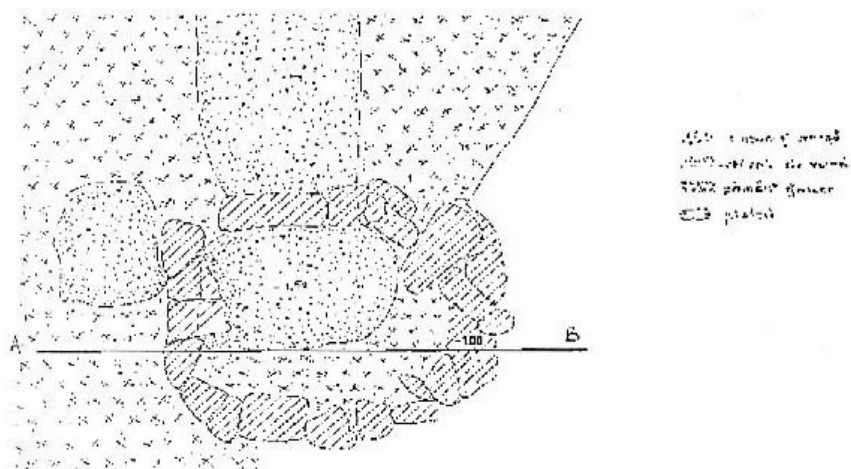
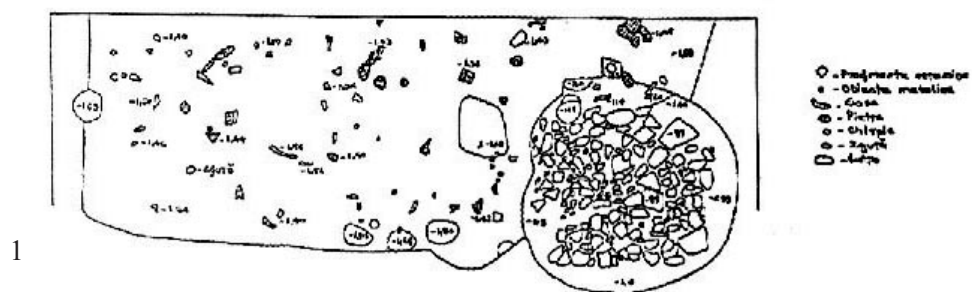

Fig. 1.1 - Planul locuinței; 2 - Plan cuptor; 3 - Profil cuptor

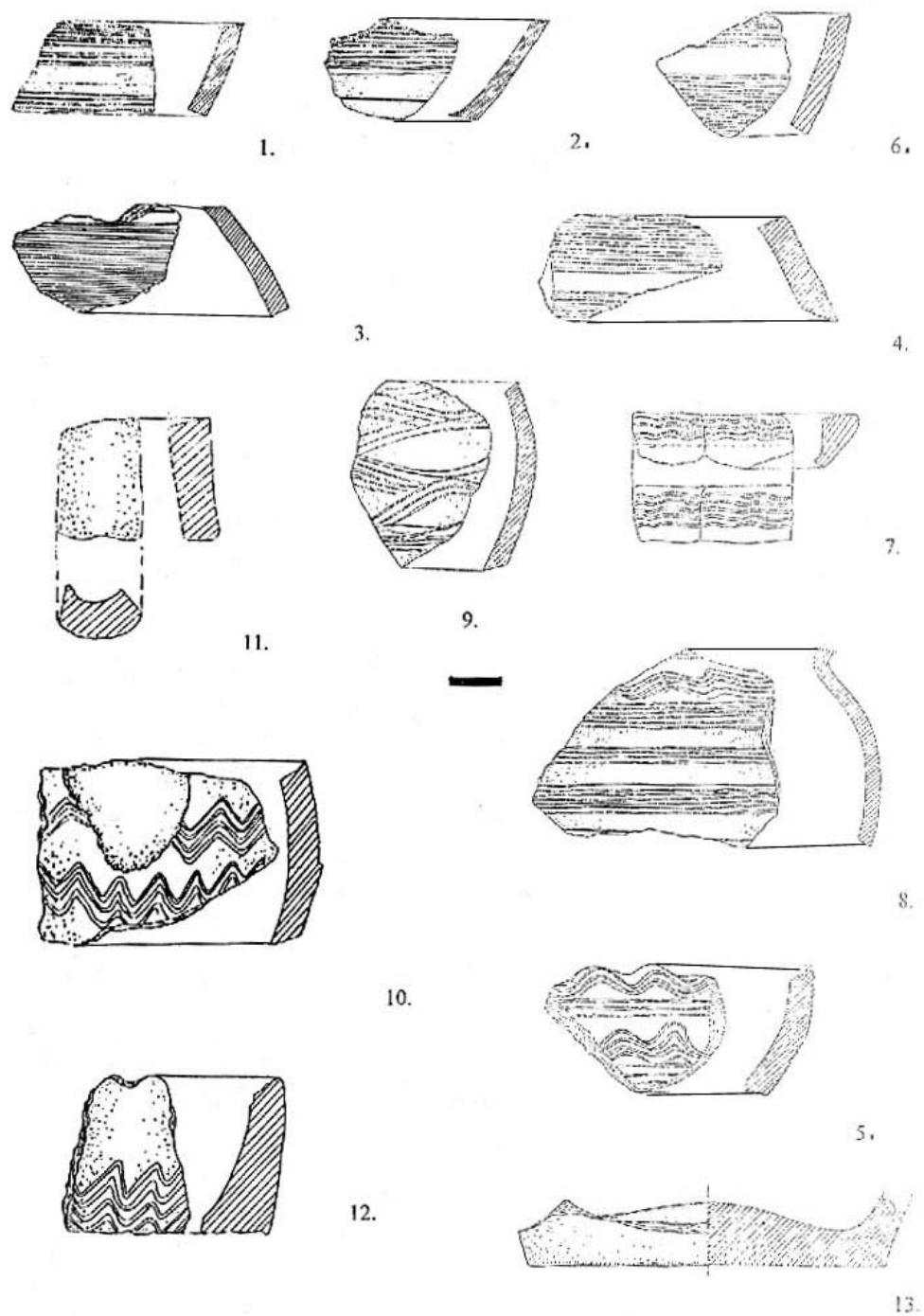

Fig. 2. Petroasele. Ceramică din locuința 1.

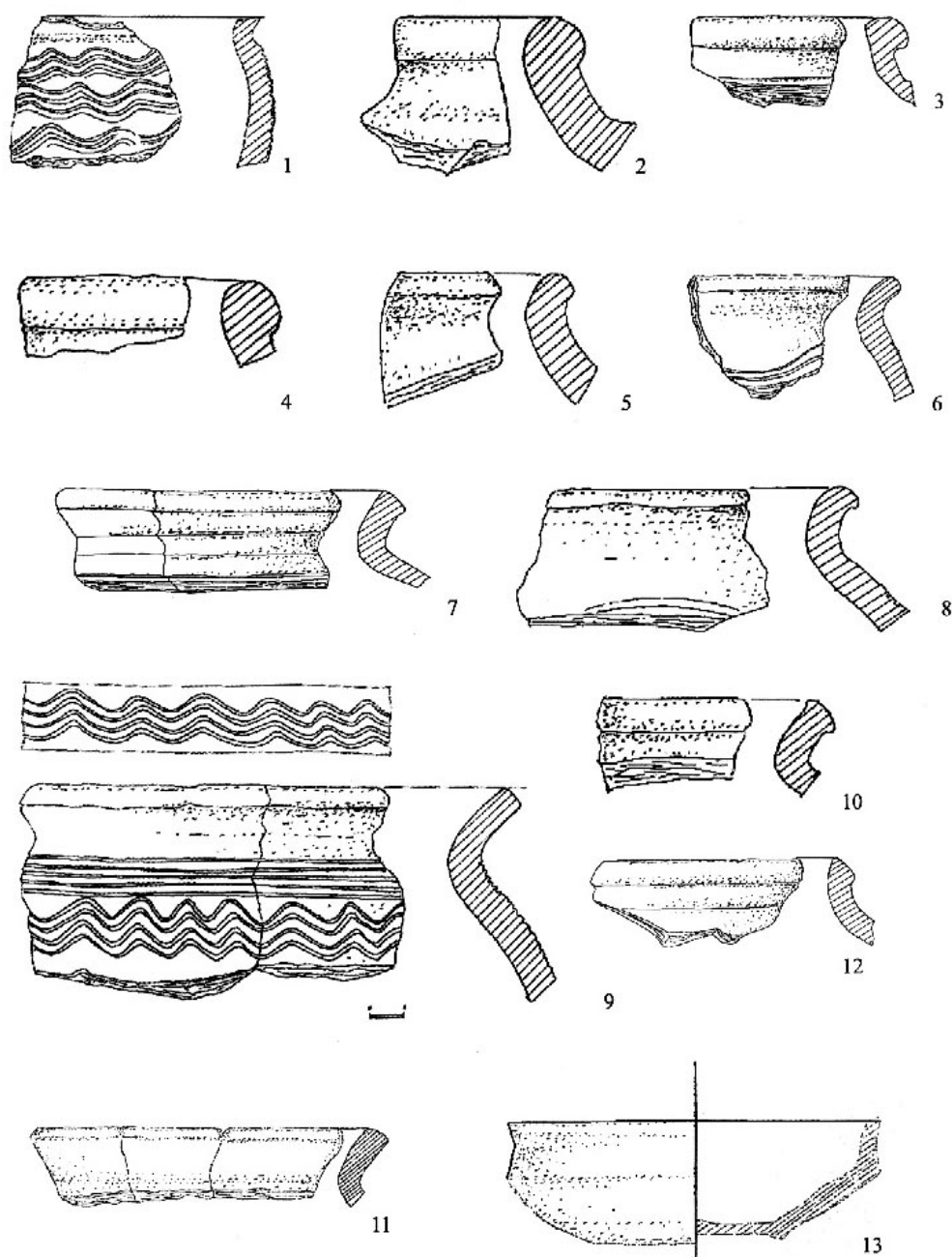

Fig. 3. 1- Fragment corp vas din locuinţă; 2 - 12 - buze (fragm.) din locuinţă;
13 - Mormântul 23 vas folosit drept capac.

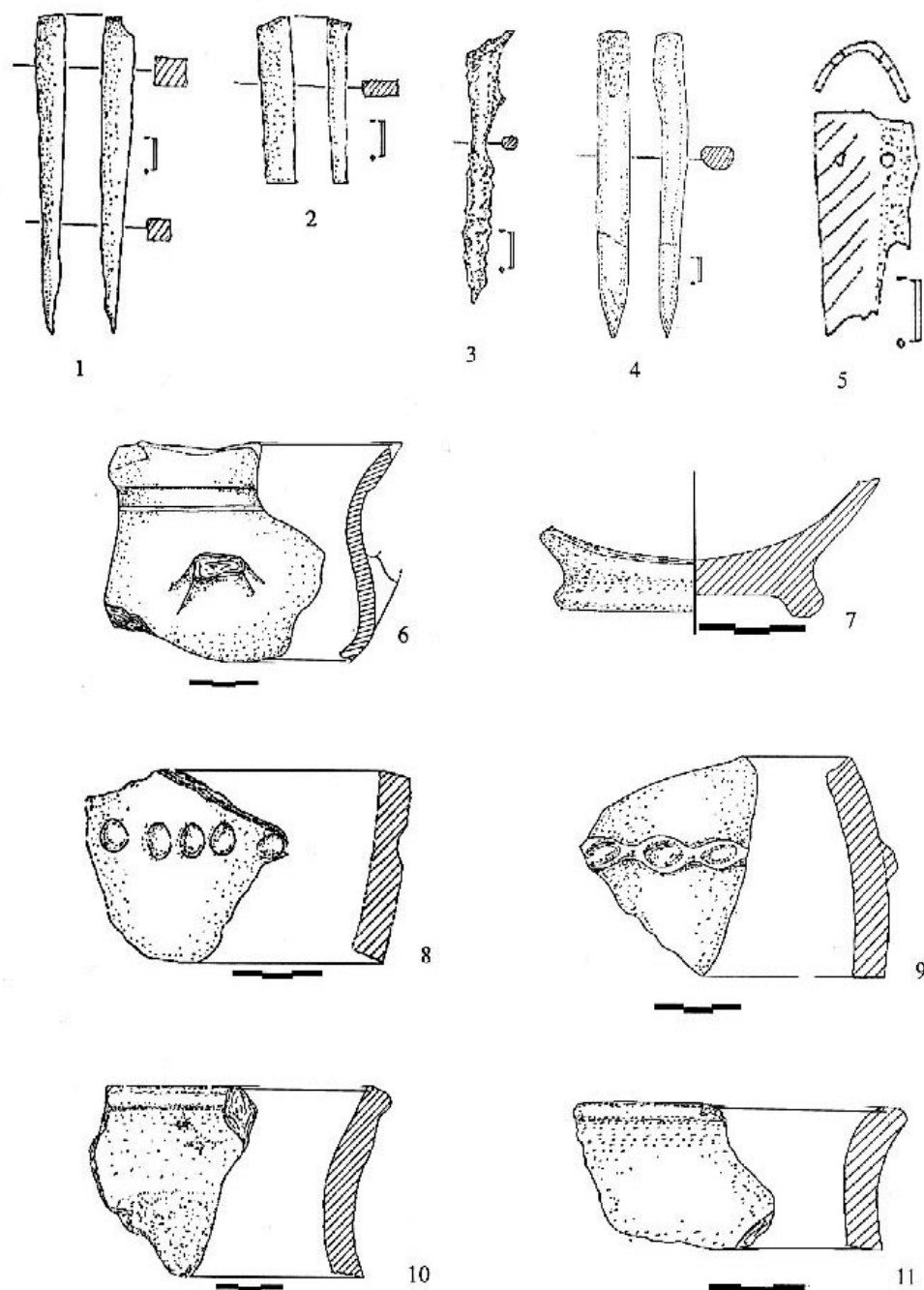

Fig. 4. Pietroasele. 1- 5 Obiecte din inventarul locuinței de la SCVV;
6 - 11 Valea Bazinului - fragmente ceramice descoperite în complexul nr. 2

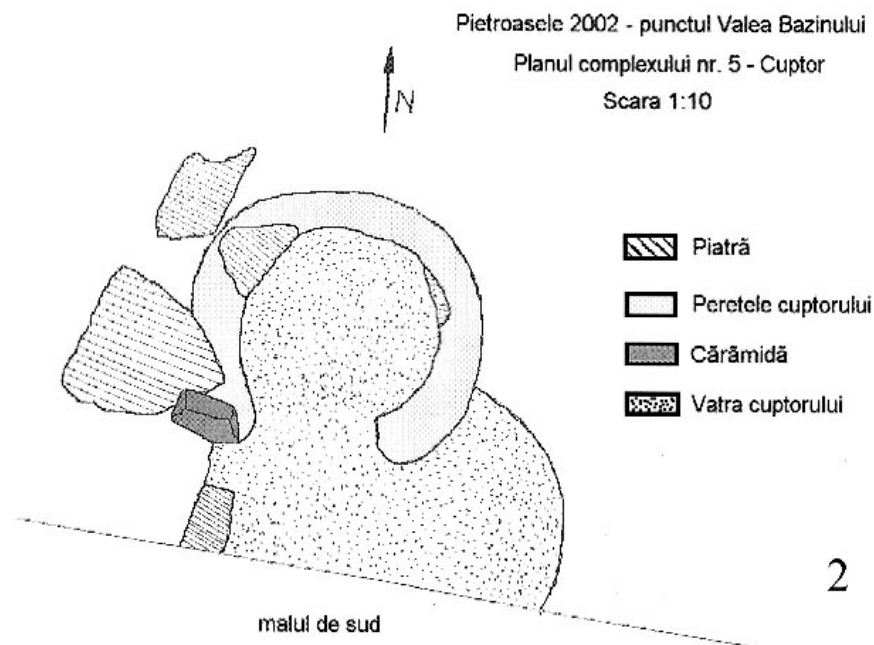
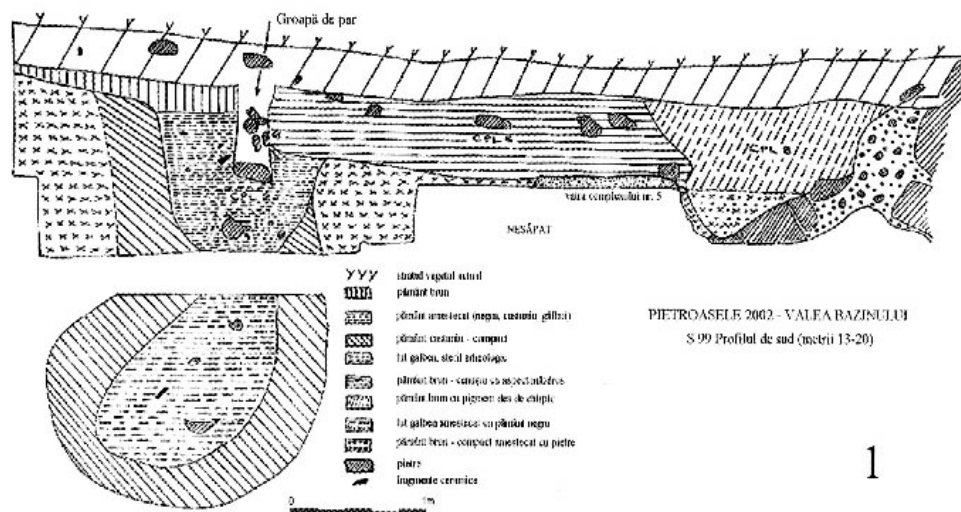

Fig. 5. Pietroasele. Punct "Valea Bazinului": profil și planuri de situație

EXPLOATAREA SĂRII ÎN PERIOADA MARILOR MIGRAȚII (SEC. I – XIII e. n.) ÎN SPAȚIUL CARPATO-DUNĂREAN

- Rezumat -

dr. Doina CIOBANU

I. Sarea, clorura de natriu (NaCl), reprezintă unul din elementele absolut necesare vieții, o parte indispensabilă hranei de toate zilele a omului și animalelor, una din primele substanțe naturale ale cărei proprietăți omul a învățat să le folosească și care a căpătat un loc de seamă în viața economică a societății.

Cea mai mare cantitate de sare se găsește în apa oceanelor și mărilor, locuri a căror salinitate este în medie de treizeci de grame pe litru, ceea ce poate fi estimat la patruzeci de milioane de miliarde de tone de sare. Solul conține cantități enorme de sare, neegal distribuite.

România este una din țările al cărei subsol are cele mai mari cantități de sare din Europa. Au fost identificate peste trei sute de masive de sare, formațiunile salifere apărând atât în interiorul cât și în exteriorul arcului carpatic. Dacă la această cifră record adăugăm și calitatea deosebită a zăcămintelor din aceste masive, precum și condițiile ușoare de exploatare, se poate afirma că suntem țara cea mai favorizată de pe glob în această privință. Masivele de sare se înșiră ca mărgelile de-a lungul lanțului subcarpatic, pe versantul sudic și de est sau împestrițează Podișul Transilvaniei. Cele mai mari cantități de sare s-au extras din Podișul Transilvaniei, din salinele: Ocna Mureșului, Ocna Dejului, Praid ș.a.. În regiunea subcarpatică întâlnim salinele Ocnele Mari, Slănic Prahova, Târgu Ocna și Cacica, principalele centre salifere din Oltenia, Muntenia și Moldova. Putem adăuga lacurile sărate din zonele cu sărături: Lacul Sărat (Brăila), Lacul Movila Miresei, apoi lacurile Ianca, Amara, Ciulnița, în lunca pârâului Călmățui – lacul Batogu și în lunca Ialomiței lacurile Fundata, Amara și Strachina. Nu sunt de neglijat izvoarele sărate ce străbat depozitele de sare și nici *murătorile* (gropi cu apă sărată care se găsesc în toate zonele salifere, care au fost și sunt foarte importante surse de sare în anumite zone).

Folosirea pășunilor de pe solurile halomorfe, *sărături*, a fost o altă formă de exploatare a sării. Sărăturile reprezintă 1% din suprafața țării noastre și apar mai ales în silvostepă și stepă.

Spațiul românesc s-a bucurat și de privilegiul de a avea ieșire la mare, altă sursă de sare folosită de locuitorii de pe țarm. Apa de mare are un conținut de salinitate în general de 35%.

Extragerea sării din mări, oceane și lacuri se poate face numai în zonele cu climă adecvată ca temperatură și umiditate, adică în zonele tropicale aride; în plus,

produsele de sare marină au o întrebuințare locală și conțin un procent mai mare de impurități. De aceea producția mondială de sare este axată în special pe masivele de sare gemă. Distribuția masivelor de sare pe glob este inegală, cea mai mare cantitate se găsește în emisfera boreală.

II. Datele referitoare la exploatarea sării și a minelor sărate în primul mileniu sunt puține, ca pentru toate celelalte aspecte ale istoriei mileniului întunecat. Din acest motiv un studiu despre exploatarea sării pune problema unor similitudini și concluzii logice ce reies din analiza unor date precise oferite de săpăturile arheologice privind perioada și de unele documente de la sfârșitul mileniului I și începutul mileniului II.

Pentru înțelegerea multiplelor aspecte legate de exploatarea sării se impune folosirea datelor oferite de cercetările etnografice și de teren în zonele în care se mai practică exploatarea populară a sării. Această formă de exploatare s-a menținut neschimbată din punct de vedere tehnic, chiar dacă regimul juridic al locurilor afectate sau al beneficiarilor s-a schimbat cu timpul. Săpăturile arheologice au dovedit că tehnica extragerii sării sub formă de brichete (prin metoda fierberii apei sărate) a fost folosită în trecut pe teritoriul țării noastre, la Solca (jud. Suceava).

Exploatarea sării în spațiul românesc s-a făcut din paleolitic (descoperirile de la Cacica și Solca). Mai numeroase sunt atestările din epoca bronzului când așezări umane numeroase se găsesc în jurul apelor sărate și a malurilor cu sare (descoperirile de la Sărata Monteoru, Drajna de Jos, Ocna Mureșului ș.a.).

Pe măsură ce mijloacele de deplasare și transport s-au perfecționat, așezările umane s-au îndepărtat de resursele saline. În epoca dacică, exploatarea mineralului s-a intensificat, fiind necesară pentru hrana populației mult mai numeroasă acum, și pentru schimburi economice cu zonele vecine, Câmpia Panonică și zona balcanică unde sarea lipsește cu desăvârșire. Până acum sunt consemnate doar relații economice cu iazigii din vest și, deși nu sunt încă date, au fost incontestabil schimburi de amploare mult mai mari. Exploatarea sării s-a făcut continuu în epoca dacică, nu numai pentru satisfacerea necesităților interne, dar și pentru schimburile cu vecinii. Probabil, nu întâmplător centrul statului dac se găsea în apropierea acestei importante surse de hrană și bogăție. Acesta, credem, era și motivul pentru care toate trecătorile spre podișul transilvănean erau întărite cu cetăți dacice pe ambii versanți. Forma de proprietate este puțin cunoscută, dar putem estima că exploatarea organizată se afla sub autoritatea centrală, care coordona și comerțul.

Extinderea stăpânirii romane la nordul Dunării s-a făcut pentru acapărarea de noi resurse umane și bogății materiale, între care sarea deținea un rol important. Este binecunoscut faptul că „*aurul alb*” lipsea dintr-o zonă extinsă a marelui imperiu și extragerea acestui mineral din apele mărilor se făcea destul de greu, iar calitatea era inferioară. Pentru a-i înfrânge pe daci și a stăpâni centrul Transilvaniei unde se găseau mari rezerve de sare au fost necesare două războaie costisitoare și mari sacrificii umane și materiale. După instaurarea dominației, romanii au trecut la exploatarea organizată a Daciei. Provincia a fost înconjurată cu un sistem de apărare care trebuia să-i asigure liniștea. Dacă urmărim granița Daciei romane constatăm că include zonele cele mai bogate în resurse naturale, iar provincia era străbătută de drumuri care

includeau acest spațiu, în vasta mișcare comercială a lumii europene organizată de romani.

Cunoscuți pentru sistemul și meticulozitatea cu care organizau exploatarea miniere, fiind interesați de creșterea producției, romanii au perfecționat și au extins exploatarea saliferă în Dacia.

Săpăturile arheologice au dovedit că cea mai mare parte a castrelor sunt plasate în preajma rezervelor de sare, fie pentru aprovizionarea soldaților staționați aici, fie pentru protejarea exploatarei, care desigur s-a extins în această etapă. Romanii au adus meșteri și lucrători care au îmbunătățit tehnicile de extracție, au mărit dimensiunile minelor, au perfecționat sistemul de transport, fie pe râurile Mureș și Olt, fie pe uscat. Importanța acestei preocupări este subliniată de toponimul *Salinae* (Ocna Mureșului) consemnat de geograful Ptolemeu. De fapt, pentru o mai bună exploatare a sării, romanii au folosit, după cum este cunoscut, sistemul de arendare a minelor.

În afara exploatarea organizate, a continuat exploatarea „populară” străveche a sării, cu unelte rudimentare și au fost folosite apele sărate din locurile unde controlul roman nu pătrunsese.

După retragerea stăpânirii romane, spațiul nord-dunărean devine centrul de atracție a o mulțime de popoare, fie turanici, fie germanici, atrași aici de bogățiile pământului. Mari crescători de animale, migratorii erau și mari consumatori de sare, iar aceasta se găsea aici din abundență. Este bine cunoscut că aceștia nu se ocupau cu extragerea mineritului, întrucât era o muncă grea și care necesita cunoașterea zonelor salifere, de aceea ei se limitau probabil la a cere localnicilor „sare” sub formă de dare sau îi obligau pe aceștia la munca de extracție.

Cercetările arheologice au dovedit că avarii s-au așezat cu precădere în spațiul central al podișului transilvănean, în jurul surselor de sare; fenomenul s-a repetat și în cazul slavilor și al vremelnicei stăpâniri bulgare în nordul Dunării. Trecătoarele stăpâniri străine au dezorganizat viața economică a spațiului și au încetinit evoluția societății existente aici, fără să modifice componentele economice de bază. Stăpânirile efemere ale migratorilor și a celorlalți cuceritori se desfășurau după formula „*voi semănați și secerați, noi o să vă luăm numai o parte din produse*”.

Demn de remarcat este faptul că toate drumurile de trecere ale năvălitorilor (goți, huni, gepizi, avari, slavi, uzi, pecenegi, cumani, tătari) au străbătut spațiul românesc, deși s-au așezat aici doar vremelnici, cu excepția slavilor, sau au întreprins numai campanii de jaf.

În tot acest timp, raporturile Imperiului Roman și ale Bizanțului cu aceste zone au fost permanente. Interesul pornea nu numai de la vechile relații ale romanității (romanicii s-au considerat întotdeauna supuși ai împăratului bizantin), dar și din interese economice – schimburile comerciale dintre Bizanț și spațiul carpato-dunăreano-pontic au fost continui, după cum dovedesc descoperirile arheologice. Este cunoscut faptul că în cursul primului mileniu d. Hr. forma de organizare a populației autohtone a fost obștea sătească agricolă și păstorească. Modul de producție al acestor obști sătești era bazat pe proprietatea privată liberă, precum și pe proprietatea comună. Probabil malurile de sare se găseau în proprietatea obștii și pentru acoperirea unor dări „în produse” (sare) sau pentru comerț, întreaga obște participa la exploatare (sub

diferite forme), iar pentru consumul individual, fiecare familie își asigura necesarul prin acțiune proprie. Încărcătura dărilor și a obligațiilor de extragere a sării devenită „*o dijmă – asemănătoare celor din alte produse*”, îi determinau pe băștinași să fugă părăsind locurile. Adesea, minele rămăneau fără lucrători și autoritățile erau obligate să-i înlocuiască cu mineri de alte naționalități (maghiari și sași).

Un moment aparte îl constituie pătrunderea ungurilor. Încă de la pornirea campaniilor de cucerire ei cunoșteau bogățiile Transilvaniei, iar sarea deținea un rol important, având în vedere faptul că se ocupau cu creșterea animalelor.

Salinele au devenit proprietatea regelui, care scotea mari venituri sau le atribuia sub formă de dării unor mănăstiri. Și în celelalte state feudale românești – Țara Românească și Moldova – salinele devin proprietate de stat și o principală sursă de venituri, acestea fiind realizate din monopolul asupra sării, dar și din vămuirea ei. Veniturilor obținute din exploatarea salinelor erau așa de importante încât, după cum spune Dimitrie Cantemir, domnitorii se temeau ca stăpânirile străine să nu urmărească ocuparea întregii țări, ademeniți de bogățiile ei.

Privind în ansamblu, constatăm că în primul mileniu s-au întrepătruns în acest spațiu (carpato-dunărean) o mulțime de popoare interesate de bogățiile naturale oferite, între care și sarea. Aceste migrații au avut urmări politice, generând războaie, și nenumărate crize cu efecte mai mari sau mai mici asupra vieții economice. Întrucât interesul pentru sare era foarte mare, iar controlul asupra locurilor de exploatare îl aveau numai localnicii, este de presupus că aceștia căpătau o oarecare independență în fața cuceritorilor, care erau obligați, în acest mod, să le acorde o autonomie. Sunt cazuri când cuceritorii – cum s-a întâmplat cu avarii, slavii și, mai târziu, maghiarii – au luat sub autoritate proprie zona saliferă din centrul Transilvaniei și au pus localnicii la munca forțată de exploatare.

Comerțul cu sare, vite și alte produse a continuat neîntrerupt pe parcursul întregului mileniu, aceste bogății fiind o necesitate pentru localnici, cât și pentru popoarele care căutau loc de așezare și surse de existență.

III. Existau mai multe tipuri de exploatare a sării și anume:

1. extragerea sării „*uscate*” direct din rocă prin săparea unor gropi (prin sistemul clopot, con, butelie și extracția de tip minier prin galerii);
2. extragerea sării din apele sărate (fântâni, murători, izvoare sărate sau din apele marine);
3. exploatarea mineralului prin dizolvarea rocii care se realiza prin introducerea de apă dulce și, după aducerea la suprafață a saramurii, prin metoda evaporării se obținea sarea pudră;
4. metoda mixtă prin care se folosea apa dirijată pe jgheaburi pentru săparea unor șanțuri în roca masivă de mineral, urmând astfel dislocarea „*brazdelor*” de sare.

Exploatarea directă din blocuri era o operațiune mai puțin costisitoare și făcea posibil un transport facil cu ajutorul carelor pe așa numitele drumuri ale sării care străbat tot spațiul românesc și transportul pe apă cu ajutorul plutelor practicat până în a doua jumătate a mileniului al II-lea, pe Mureș și Olt, devenite și ele drumuri ale sării.

Uneltele folosite în săparea „*minelor de sare*” și apoi pentru scoaterea sării erau simple, asemănătoare celorlalte unelte de minerit.

Datorită caracterului distructiv al sării asupra obiectelor de metal, astfel de unelte nu se cunosc până în prezent. Uneltele erau rezultatul practicării unei tehnologii extractive și de prelucrare a minereului folosită în tot cursul mileniului I d. Hr., în baza acumulării și transmiterii cunoștințelor necesare din generație în generație, atât în ce privește sursa de minereu, cât și în ceea ce privește tehnicile de prelucrare. Vechile civilizații au pregătit o moștenire care nu putea fi ignorată de către cei ce le-au succedat, asigurând o continuitate în transmiterea progresului tehnic de la o epocă la alta.

Uneltele de minerit în exploatarea sării erau: ciocanele de bătut fâgașe, din metal cu coadă de lemn din măr sau gutui, pene, baroase și rude de metal, balanțe pentru cântărit bolovanii de sare, scări de frânhii cu fuștei de lemn pentru a coborî în puțuri, roabe și târgi pentru transportat bolovanii de sare, mături, lopeți și fârașe pentru strângerea sării fărâmate. Cele mai la îndemână surse pentru obținerea artificială a sării au fost găsite în apa mării sau a izvoarelor sărate, precum și în deschiderile salifere la zi. Problema era mai dificilă pentru comunitățile situate mai departe de sursele naturale de sare, solide sau lichide, în acest caz presupunându-se procurarea sării pe baza schimburilor, așa cum se obțineau și alte materii prime. În condițiile transportului a devenit evidentă superioritatea sării geme față de saramura lichidă. Astfel, în regiunile în care lipsea sarea gemă, s-a pus problema transformării saramurii în materie solidă, prin evaporare. Dovezi privind această metodă de exploatare a sării – *brichetarea*, s-au găsit în spațiul românesc la Solca-Slatina Mare (jud. Suceava), dateate în neoliticul timpuriu. Această descoperire este cea mai veche, cunoscută până acum, în Europa.

Exploatarea acestor resurse a scăzut pe măsură ce populația a crescut demografic, tehnica de extracție a sării ca și uneltele s-au perfecționat, iar mijloacele de deplasare (transport) au devenit mai eficiente. Utilizarea apelor și izvoarelor sărate a continuat să se facă fără întrerupere către așezările apropiate, pentru nevoile gospodărești.

Exploatarea sării și a apelor sărate a constituit o îndeletnicire continuă în spațiul carpato-dunăreano-pontic în primul mileniu și a fost, în mod cert, o preocupare numai autohtonă, vechimea și permanența unor asemenea îndeletniciri constituind o elocventă dovadă a continuității neîntrerupte a daco-romanilor și apoi a populației vechi românești de pe întreg teritoriul care alcătuia altă dată vechea Dacie.

IV. Consemnările despre exploatarea sării în epoca marilor migrații sunt foarte puține, din trei motive:

- folosirea sării în alimentație poate fi inclusă în necesitățile absolute (fiziologice – de exemplu folosirea apei) încât procesul nu este consemnat;
- al doilea motiv ar fi lipsa dovezilor arheologice (unelte, piese) care au fost distruse din cauza activității higroscopice a mediului salin;
- în sfârșit, al treilea motiv ar fi multiplele și continua modificare geomorfologică în placa tectonică care conține rezerve de sare.

Modificări geomorfologice se pot observa la intervale foarte scurte de timp întrucât au loc prăbușiri, scufundări și înălțări continui pe zone întinse din jurul rezervelor salifere. Privind fenomenul în ansamblul mileniilor, foarte probabil, peisajul din jurul salinelor este complet schimbat astăzi față de cel din zorii istoriei, fapt care îngreunează cercetările arheologice, chemate să facă lumină asupra unei multitudini de probleme și aspecte privind rolul sării în evoluția societății omenеști.

Pentru a înțelege rolul și implicațiile mineralului salifer în evoluția relațiilor economice și chiar politice în acest spațiu, vom încerca să enumerăm importanța sării sub toate aspectele:

1. sarea este un aliment absolut necesar în hrana omului și a animalelor;
2. sarea este primul conservant cunoscut pentru carne, pește, fructe, brânzeturi și altele;

3. sarea este principalul mineral utilizat în prelucrarea pieilor folosite pentru confecționarea pieselor de îmbrăcăminte, de încălțăminte, harnașament și chiar pentru confecționarea armelor;

4. sarea avea și are o largă utilizare în tratamentul bolilor fizice, psihice și în ceremoniile creștine;

5. o formă deosebită de exploatare a sării a fost pășunatul sărăturilor, care acoperă un spațiu destul de întins în Câmpia Română și Bărăgan;

6. roca de sare era folosită în realizarea unor obiecte decorative (coloane, măsuțe, stâlpi), a unor obiecte casnice (lighene, teici, farfurii, cești, sfeșnice) și era și este folosită chiar pentru realizarea jucăriilor;

7. sarea, „*aurul alb*”, era pentru locuitorii spațiului carpato-dunărean o importantă sursă de venituri, contribuind la dezvoltarea comerțului. Putem discuta de:

1. *Micul comerț intern*, prin care locuitorii zonelor bogate în sare, dar neexploatare organizat, extrăgeau roca de mineral și o schimbau cu cereale, vite, unelte ș.a.. Micul comerț se realiza din vinderea sării pe care o primeau lucrătorii de la ocnă drept plată, dar și din exploatările ce se făceau ilegal din malurile cu sare răspândite pe Valea Someșului, Valea Trotușului, în zona Lopătari, Mânzălești, Bisoca, Sări (Buzău), Valea Sării (Vrancea), zona Slănic Prahova și zona Rm. Vâlcea. Această formă de comerț era oarecum sezonieră (mai ales toamna) și varia ca intensitate în funcție de creșterea sau scăderea autorității statale. Variația era dată și de *bogăția anului*, în anii secetoși creștea activitatea de extracție a sării, aceasta devenind chiar sursă de existență pentru locuitorii din zonele apropiate. Micul comerț a avut rolul său în stabilirea anumitor tipuri de relații economice și politice între diferite zone, și probabil a avut un rol în constituirea unor puncte de schimburi economice, devenite mai târziu târguri și orașe.

2. *Marele comerț* se făcea cu zonele vecine spațiului nord-dunărean, lipsite de sare. Acest tip de comerț era ocrotit de stat fiind principalul aducător de venituri (sarea din ocele din Transilvania mergea cu precădere spre Panonnia; sarea ocnelor din Muntenia era exportată în sudul Dunării, iar sarea moldovenească ajungea până în Buceag și Crimeea, în Câmpia Rusă, Asia Mică și alte spații). Marele comerț era organizat la nivel de stat și căpăta uneori valențe politice. Acest tip de comerț acoperea spații întinse și a cunoscut creșteri și descreșteri în funcție de situații politice, atât de

complexe care au existat în zonă. Chiar dacă sunt date puține despre aceste fapte, importanța politică a comerțului cu sare a fost incontestabilă, numai dacă amintim evenimentul de la 892, când solia regelui franc Arnolf a venit până la țarul Bulgariei, cerându-i învoirea păcii și să nu mai vândă sare din Transilvania moravilor cu care erau în dușmănie (război).

Bogăția sării a atras aici o mulțime de cuceritori care au produs nenumărate daune și pustiiri, dar a constituit și a contribuit efectiv și la apărarea acestui spațiu. Din vânzarea ei s-au acoperit cheltuielile pentru arme, s-au plătit mercenarii, s-au construit cetăți de apărare și s-a plătit tributul către cuceritori.

Aceste schimburi comerciale au avut urmări nu numai pe plan economic, politic, dar și cultural contribuind la cunoașterea și întrepătrunderea unor *lumi* diferite. Aceste *lumi* erau foarte întinse ca spațiu și mari în timp, ceea ce înseamnă contactul între numeroase neamuri, fiecare având componente etnico-culturale specifice și din a căror întrepătrundere au luat naștere elemente noi care au influențat evoluția societății pe mari teritorii. Prin relațiile comerciale s-au schimbat produse, obiceiuri, idei, s-a îmbogățit limba și cunoașterea.

Concluzionăm, deci, că prin intermediul acestor schimburi au fost transmise elemente de viață economică și spirituală, între care folosirea sării în conservarea diferitelor produse animale și vegetale, în tratarea unor afecțiuni fizice, în practici magico-religioase, în expresii ale spiritului ca basme, legende, proverbe etc..

Sub aspect economic sarea a jucat un rol important în dezvoltarea unor zone, în închegarea primelor formațiuni prestatale românești, care au folosit acest produs, pe de o parte, pentru reglementarea avantajoasă a raporturilor cu ultimii migratori, iar pe de altă parte, au realizat veniturile cu care au pus bazele independenței statelor feudale românești.

Extragerea sării a avut drept urmare și formarea unor categorii sociale specifice, a lucrătorilor de la ocnă. Numărul acestora trebuie să fi fost destul de mare, având în vedere amploarea exploatărilor. Totodată, pe lângă lucrătorii propriu-zis apar și alte categorii sociale care se ocupau cu munci auxiliare și de transport, încât în zonele ocnelor erau grupuri mari de oameni care își asigurau existența lor și a familiilor lor din această muncă. Deși căpătau o anumită specializare, lucrătorii de la ocne trebuiau să practice și agricultura pentru a-și asigura existența.

Toate acestea au meritul de a sublinia rolul deosebit al sării sub o multitudine de aspecte.

Un aspect mai puțin remarcat de obicei este rolul jucat de sare în schimburile culturale care au însoțit relațiile dintre diferite neamuri, aflate, uneori, la mari distanțe și care au intrat în contact schimbând între ele produse ce încorporau materii prime locale, prelucrate prin metode și procedee tehnice specifice fiecăruia dintre participanți.

Nu trebuie să pierdem din atenție nici rolul sării în aspectul material în dezvoltarea culturală a spațiului românesc. Din veniturile obținute s-au ridicat instituții de cult care au fost și principale centre culturale.

Prin aspectul peisagistic, malurile cu sare și duritatea ocnelor au impresionat, de-a lungul timpurilor ca și astăzi, inspirând sentimente variate pe care Avilia Celebi,

la 1657, le exprima astfel „Cine n-a văzut aceste locuri pline de învățămintе (zona Turda) să nu spună că a umblat prin lume”.

Desigur, există și alte aspecte, încă nesemnificate, ale rolului pe care l-a avut sarea și produsele derivate, de-a lungul timpului, în determinarea unor evenimente istorice, în viața economică, politică, socială și culturală a spațiului carpato - danubian. De aceea, lucrarea de față exprimă un apel către cercetătorii mileniului întunecat să-și întoarcă privirile și mai mult asupra acestui aspect, a *aurului alb*, care a determinat, mai mult sau mai puțin, de la epocă la epocă, viața politică, economică și culturală a spațiului devenit românesc.

BIBLIOGRAFIE GENERALĂ

***, *Anonymi Bela regis notaris, Gerta Hungaronum*, IX, ediția C. Popa Lisseanu, București, 1934.

***, *Călători străini despre Țările Române*, București, vol. I, 1968; vol. II, 1970; vol. III, 1971; vol. IV, 1972; vol. V, 1975; vol. VI, 1976; vol. VII, 1980; vol. VIII, 1983.

***, *Dicționar cronologic al științei și tehnicii minerale*, București, 1979.

***, *Dicționar de istorie veche a României*, București, 1976.

***, *Dicționarul mănăstirilor din Transilvania, Banat, Crișana și Maramureș*, Cluj, 2000.

***, *Documenta Romaniae Historica*, vol. I, București, 1977.

***, *Documente străine despre România*, București, 1979.

***, *Istoria gândirii și creației tehnice românești*, I, Editura Academiei, 1982.

***, *Istoria militară a poporului român*, vol. I, București, 1984.

***, *Instituții feudale din țările române. Dicționar*, București, 1988.

***, *Repertoriul arheologic al județului Alba*, Alba Iulia, 1995.

***, *Repertoriul arheologic al județului Harghita*, Sfântul Gheorghe, 2000.

Alexianu, M., Dumitroaia Gh., Monah D. 1992 = Marius Alexianu, Gheorghe Dumitroaia, Dan Monah, *Exploatarea resurselor de apă sărată din Moldova: abordare etnoarheologică*, în Traco-Dacica, tom XIII, nr. 1 – 2, 1992.

Andronic, M., Mareș, I. 1997 = Mugur Andronic, Ion Mareș, *Cacica, județul Suceava. Cronica cercetărilor arheologice. Campania 1996*, a XXXII-a Sesiune Națională de Rapoarte Arheologice C/MCC, București, 1997.

Atudorei, C., Bocante, E., Miclea, P. 1971 = Constantin Atudorei, Emil Bocante, Pavel Miclea, *Cercetarea, exploatarea și valorificarea sării*, București, 1971.

Babeș, M. 1970 = Mircea Babeș, *Comentarii*, în *Tezaurul de la Pietroasa*, Al. Odobescu, *Opere*, IV, București, 1970.

Barnea, I. 1960 = Ion Barnea, *Bulgarii. Stăpânirea primului stat bulgar asupra teritoriilor din stânga Dunării. Apariția triburilor maghiare*, în *Istoria Românilor*, vol. I, București, 1960.

Batko, A. 1975 = A. Batko, *Récultivation de terrains dévastés par une exploitation par les sondes de la surface dans la zone subcarpathienne en Pologne*. Simpoziujum Tuzla, 1975, 2-4 (in French).

Bălcescu, N. 1953 = Nicolae Bălcescu, *Opere*, vol. I, București, 1953.

Bărbulescu, M., Deletant, D., Hitchins, K., Papacostea, Ș., Teodor, P. 1998 = Mihai Bărbulescu, Dennis Deletant, Keith Hitchins, Șerban Papacostea, Pompiliu Teodor, *Istoria României*, București, 1998.

- Bejan, A. 1995 = Adrian Bejan, *Banatul în secolele IV - XII*, Editura de Vest, Timișoara, 1995.
- Berciu, D. 1981 = Dumitru Berciu, *Buridava dacică*, București, 1981.
- Berciu, D., Dolinescu-Ferche, S., Rădulescu, Gh., Ionescu, M. 1966 = Dumitru Berciu, Suzana Dolinescu-Ferche, Gheorghe Rădulescu, Mihai Ionescu *SCIV*, nr. 2, tom. 17, București, 1966.
- Bichir, Gh. 1994 = Gheorghe Bichir, *Enciclopedia arheologiei și istoriei vechi a României*, vol. I, București, 1994.
- Idem, 1984 = *Geto-dacii*, București, 1984.
- Bârză, L. 1973 = Ligia Bârză, *Continuitatea populației autohtone în Transilvania în secolele IV-V*, București, 1973.
- Boroneanț, V. 2000 = Vasile Boroneanț, *Arheologia peșterilor și minelor din România*, București, 2000.
- Brudiu, M. = Mihalache Brudiu, *Drumul roman prin Moldova de jos – între intuiție și realități arheologice*, în Pontica, XXXI, Constanța, 2000.
- Butură V. 1978 = Valer Butură, *Etnografia poporului român*, Cluj Napoca, 1978.
- Busuioc, I. A., Păun, Șt. 1995 = Ștefan Păun, Ion A. Busuioc, *Monografia orașului Giurgiu*, Giurgiu, 1995.
- Cantemir, D. 1965 = Dimitrie Cantemir, *Descrierea Moldovei*, București, Editura Școlară, 1965.
- Cazacu, A. 1957 = Aurel I. Cazacu, *Veniturile țării*, în Viața feudală în Țara Românească și Moldova (sec. XIV-XVII), București, 1957.
- Călinescu, R., Bunescu, A., Nardiu Pătroescu, M. 1972 = Raul Călinescu, Alexandru Bunescu, Maria Nardin Pătroescu, *Biogeografie*, București, 1972.
- Căținaș, A. 1978 = Ana Căținaș, *Noi descoperiri romane pe Dealul Zânelor Turda*, AMN XV, 1978.
- Chintăuan, I., Rusu, I. 1988 = Ioan Chintăuan, Ioan Rusu, *Contribuții cu privire la utilizarea sării și a apelor sărate din nord-estul Transilvaniei*, în File de istorie, vol. V, Bistrița, 1988.
- Chiriac, C. 1993 = Costel Chiriac, *Expediția avară din 578 - 579 și evidența numismatică*, în Arheologia Moldovei, XVI, Iași, 1993.
- Ciobanu, D. 1995-1996 = Doina Ciobanu, *Sarea – Aliment și sursă de venituri pentru locuitorii din nord-estul Munteniei*, în Sargeția, XXVI/1, 1995 – 1996.
- Cătăniciu, I. B. 1987-1988 = Ioana Bogdan Cătăniciu, *Ptolemeu și provincia Dacia*, în Dacia NS XXIV-XVII, 1987-1988.
- Constantinescu, A. 1981 = Anton Constantinescu, *Din istoria industriei românești – Sarea*, Editura tehnică București, 1981.
- Constantinescu, E. M. 1992 = Eugen-Marius Constantinescu, *Rezultate ale cercetărilor arheologice de la Gherăseni, județul Buzău, privind obiectivele din secolul IV d. Hr.*, în Carpica, XXIII / 2, Bacău, 1992.
- Idem, 1994 = *Rezultate ale cercetărilor arheologice de la Gherăseni, județul Buzău, privind obiectivele din secolul IV d. Hr.*, în Mousaios, IV/1, Buzău, 1994.
- Idem, 1999 = *Memoria pământului dintre Carpați și Dunăre*, Buzău, 1999.
- Covallo, G. 2000 = Gerghielmo Covallo, *Omul bizantin*, Polirom, 2000.
- Crișan, I. H. 1960 = Ioan Horațiu Crișan, în *SCIV*, nr. XI, București, 1960.
- Crișan, I. H., Bărbulescu, M., Chirilă, E., Vasiliev, Val., Winkler, I. 1992 = Ioan Horațiu Crișan, Mihai Bărbulescu, Eugen Chirilă, Valentin Vasiliev, Iudita Winkler, *Repertoriul arheologic al județului Cluj*, Cluj - Napoca, 1992.

Crișan, I. H., Cazacu, V. 1982 = Ioan Horațiu Crișan, Valeriu Cazacu, *Creația științifică și tehnică la geto-daci*, în *Istoria gândirii și creației științifice și tehnice Românești*, vol. I, București, 1982.

Daicoviciu, H. 1965 = Hadrian Daicoviciu, *Dacii*, București, 1965.

Idem, 1984 = *Formarea statului dac centralizat și independent*, în *Istoria militară a poporului român*, București, 1984.

Daicoviciu, C., Pascu, Șt. 1963 = Constantin Daicoviciu, Ștefan Pascu, *Din istoria Transilvaniei*, I, București, 1963.

Decei, A. 1939 = Aurel Decei, *Românii din veacul al IX-lea până în al XIII-lea în lumina izvoarelor armenesti*, București, 1939.

Diaconu, Gh. 1965 = Gheorghe Diaconu, *Târgșor. Necropolele din secolele III - IV e. n.*, București, 1965.

Idem, 1970 = *Mogoșani, necropola din sec. IV e. n.*, Târgoviște, 1970.

Idem, 1973 = *Descoperirile arheologice de la Gherăseni - Buzău*, în *Studii și cercetări de istorie buzoiană*, Buzău, 1973.

Idem, 1975 = *On the socio - economic relations between natives and Goths in Dacia*, în *Relation between the autochthonous population and the migratory populations on the territory of Romania*, Monographs, XVI, București, 1975.

Idem, 1976 = *Dicționar de istorie veche a României*, București, 1976.

Idem, 1976 = în *Al. Odobescu, Opere IV, Tezaurul de la Pietroasa*, ed. M. Babeș, București, 1976.

Idem, 1977 = *Descoperirile arheologice de la Gherăseni - Buzău*, în *SCIVA*, 28, 3, 1977.

Diaconu, Gh. & col. 1977 = Gheorghe Diaconu & col. *L'ensemble archéologique de Pietroasele*, în *Dacia NS*, XXI, 1977.

D.I.R., C, veac XI - XIII, vol. I, doc. 4; doc. 15; doc. 79; doc. 103; doc 105; doc. 106 și 107; doc.109; doc. 113 și 121; doc. 242; doc. 258; doc. 285;

D.I.R., C, *Transilvania*, veac XI - XIII, vol. I, doc. 1.

D.I.R., C, veac XI - XIII, vol. II, doc. 346; doc. 349;

Doboși, Al. 1951 = Alexandru Doboși, *Exploatarea ocnelor de sare din Transilvania în evul mediu (sec. XIV - XVI)*, în *Studii și cercetări de istorie medie*, I, București, 1951.

Dobra, N. 1996 = Nicolae Dobra, *Ocna Mureșului. Monografie*, Alba Iulia, 1996.

Dolinescu-Ferche, S. 1975 = Suzana Dolinescu-Ferche, *On socio-economic relations between natives and huns at the Lower Danube*, în *Relations between the autochthonous population and the migratory populations of the territory of Romania*, București, 1975.

Idem, 1976 = *Dicționar de Istorie Veche a României*, București, 1976.

Drăgănescu, L. 1977 = Liviu Drăgănescu, *Originea sării și geneza masivelor de sare*, Ploiești, 1977.

Idem, 1993 = *Zăcămintele de sare Slănic Prahova. Caracterizare generală*, Ploiești, 1993.

Idem, 1996 = *Sărăriile din Basarabia*, în *Pro Basarabia și Bucovina*, anul VII, nr. 11, 1996.

Dumitroaia, Gh. 1994 = Gheorghe Dumitroaia, *Depunerile neo-eneolitice de la Lunca și Oglinzi, județul Neamț, Memoria Antiquitatis 19*, 1994.

Ferenczi, I., Ursuț, D. 1985-1986 = Istvan Ferenczi, Dorin Ursuț, *Cercetări de topografie arheologică privind drumul roman imperial în Dacia*, AMN XXII-XXIII, 1985-1986.

Filipașcu, A. 1940 = Alexandru I. Filipașcu, *Istoria Maramureșului*, București, 1940.

- Galicki, A. 1991 = A. Galicki, *On some root structures of Zechstein salt deposits in Poland*, 1991, Zbl. Geol. Palaont. Stuttgart, Heft 1.
- Găstescu, P. 1971 = Petre Găstescu, *Lacurile din România*, București, 1971.
- Giurescu, C. C. 1977 = Constantin C. Giurescu, *Probleme controversate în istoria României*, București, 1977.
- Idem, 1983 = *Istoria Românilor*, București, 1983.
- Giurescu, D. C. 1973 = Dinu C. Giurescu, *Țara Românească în secolele XIV-XV*, București, 1973.
- Giurescu C. C., Giurescu, D. C. 1974 = Constantin C. Giurescu, Dinu C. Giurescu, *Istoria Românilor*, vol. I, București, 1974.
- Glodariu, I. 1976 = Ioan Glodariu, *Dicționar de istorie veche a României*, București, 1976.
- Idem, 1982 = *Sistemul defensiv al statului dac și întinderea provinciei Dacia*, în AMN 19, 1982.
- Gostar, N. 1979 = Nicolae Gostar, *L'arme romaine dans les guerres daces de Traian 101-102, 105-106*, în Dacia NS, nr. 23, 1979.
- Gramatopol, M. 1997 = Mihai Gramatopol, *Arta monedelor geto-dacice*, București, 1997.
- Gudea, N., Ghiurco, I. 1988 = Nicolae Gudea, Ion Ghiurco, *Din istoria creștinismului la romani. Mărturii arheologice*, Oradea, 1988.
- Harhoiu, R. 1975 = Radu Harhoiu, *Aspects of the socio - political situation in Transylvania during the 5 th century*, în Relations between the autochthonous population and the migratory populations of the territory of Romania, București, 1975.
- Idem, 1996 = *Enciclopedia arheologiei și istoriei vechi a României*, vol. II, București, 1996.
- Idem, 1976 = *Dicționar de istorie veche a României*, București, 1976.
- Hașdeu, B. P. 1870 = Bogdan Petriceicu Hașdeu, *Ocele din România*, în Columna lui Traian, I, 13, 1870.
- Idem, 1975 = *The gepids, the avars and the romanian population in Transylvania*, în Relations between the autochthonous population and the migratory populations on the territory of Romania, Monographs, XVI, București, 1975.
- Idem, 1964 = SCIV, 15, 1964.
- Horedt, K. 1970 = Kurt Horedt, *Istoria comunei primitive*, București, 1970.
- Idem, 1958 = *Contribuții la istoria Transilvaniei sec. IV-XIII*, București, 1958.
- Idem, 1970 = *Istoria comunei primitive*, București, 1970, p. 147.
- Iambor, P. 1977 = Petre Iambor, *În legătură cu localizarea cetății Simiclăuș (Turda)*, în AMM XIV, 1977.
- Idem, 1982 = *Drumuri și vămi ale sării din Transilvania în perioada feudalismului timpuriu*, în AMN XIX, 1982.
- Iaroslavschi, E. 1997 = Eugen Iaroslavschi, *Tehnica la daci*, Cluj-Napoca, 1997.
- Ichim, D. 1983 = Dorinel Ichim, *Zona etnografică Trotuș*, București, 1983.
- Ilieș, A. 1956 = Aurora Ilieș, *Exploatarea sării în Țara Românească până în sec. XVIII*, în Studii și materiale de istorie medie, vol. I, București, 1956.
- Idem, 1956 = *Știri în legătură cu exploatarea sării în Țara Românească până în veacul al XVIII-lea*, în Studii și materiale de istorie medie, vol. I, 1956.
- Ionescu-Târgoviște, C. 1986 = Constantin Ionescu-Târgoviște, *Metabolismul mineral*, în Tratat de medicină internă. Boli de metabolism și nutriție, Ed. Medicală, București, 1986.
- Ioniță, I. 1964 = Ion Ioniță, *Noi descoperiri sarmatice pe teritoriul Moldovei*, în Arheologia Moldovei, II - III, 1964.

- Idem, 1971 = *Carpica*, IV, Bacău, 1971.
- Idem, 1975 = *The social-economic structure of society during the goths migratrionx in the carpatho-danubian area*, în *Relations between the autochthonous population and the migratory populations on the territory of Romania*, Bucureşti.
- Idem, 2000 = *Enciclopedia arheologiei şi istoriei vechi a României*, vol. III, Bucureşti, 2000.
- Iorga, N. 1925 = Nicolae Iorga, *Istoria comerţului românesc. Epoca veche*, Bucureşti, 1925.
- Idem, 1925 = *Istoria comerţului românesc*, Bucureşti, 1925.
- Iorgulescu, B. 1892 = Basil Iorgulescu, *Dicţionar geografic, statistic, economic şi istoric al judeţului Buzău*, Bucureşti, 1892.
- Iorgulescu, T., Niculescu, N. I., Peneş, M. 1962 = Traian Iorgulescu, Nicolae I. Niculescu, Maria Peneş, *Vârsta unor masive de sare*, Bucureşti, 1962.
- István, H. 1998 = Horváth István, *Istoricul mineritului de la Salina Praid*, Praid, 1998.
- Kernbach, V. 1989 = Victor Kernbach, *Dicţionar de mitologie generală*, Bucureşti, 1989.
- Keza, S. 1932 = Simon de Keza, *Cronica lui Simon de Keza*, ediţia Popa Lisseanu, 1932.
- Kogălniceanu, M. 1960 = Mihai Kogălniceanu, în *Texte de literatură economică a României sec. XIX-lea*, vol. I, Bucureşti, 1960.
- Kotigoroškó, V. 1995 = Vjčeslav Kotigoroškó, *Ținuturile Tisei superioare în veacurile III î.e.n. – IV e.*, Biblioteca Thracologica XI, Bucureşti, 1995.
- Lazăr, V. 1995 = Valeriu Lazăr, *Repertoriul arheologic al judeţului Mureş, Târgu Mureş*, 1995.
- Le Goff, J. 1999 = Jacques Le Goff, *Omul medieval*, Polirom, 1999.
- Luca, G., Dumitroaia, Gh. 2000 = Gavril Luca, Gheorghe Dumitroaia, *Cetatea Neamţ, Piatra Neamţ*, 2000.
- Macrea, M. 1969 = Mihail Macrea, *Viaţa în Dacia Romană*, Bucureşti, 1969.
- Maghiar, N., Olteanu, Şt. 1970 = Nicolae Maghiar, Ştefan Olteanu, *Din istoria mineritului în România*, Bucureşti, 1970, a fost preluat termenul de „exploatare populară a sării” folosit în *Istoria României*, vol. III, Bucureşti, 1964.
- Marcu, M. 1969 = Mihai Marcu, *Crivacul – un vechi mecanism minier*, în *Revista muzeelor*, nr. 6, 1969.
- Marinescu, S. 2000 = Silvia Marinescu, *Enciclopedia arheologiei şi istoriei vechi a României*, vol. III, Bucureşti, 2000.
- Maxim, I. Al. 1971 = Ion Al. Maxim, *Un depozit de unelte dacice pentru exploatarea sării*, în *AMN VIII*, 1971.
- Milos, M., Drăncea, D. 1984 = Marian Milos, Dumitru Drănceanu, *Furajele. Caracteristice nutritive şi utilizare*, Bucureşti, 1984.
- Mincu, I. 1986 = Ion Mincu, *Principii de alimentaţie raţională*, în *Tratat de medicină internă. Boli de metabolism şi nutriţie*, Ed. Medicală, Bucureşti, 1986.
- Mitrea, I. 1973-1974 = Ion Mitrea, *Carpica*, VI, Bacău, 1973-1974.
- Mitrea, B. 1996 = Bucur Mitrea, *Enciclopedia arheologiei şi istoriei vechi a României*, vol. II, Bucureşti, 1996.
- Mitrea, B., Preda, C. 1966 = Bucur Mitrea, Constantin Preda, *Necropole din secolul al IV-lea e. n. în Muntenia*, Bucureşti, 1966.
- Moga, V. 1985 = Vasile Moga, *Din istoria militară a Daciei romane*, Cluj - Napoca, 1985, passim.

- Mureșan, P. 1964 = Pompei Mureșan, *Aspecte etnografice din exploatarea sării în trecut la Ocna Dej*, în Anuarul Muzeului etnografic al Transilvaniei pe anii 1962, Cluj, 1964.
- Mureșan, C. 1968 = Camil Mureșan, *Iancu de Hunedoara*, București, 1968.
- Năsturel, Ș. P. 1957 = Ștefan Petre Năsturel, *Așezarea orașului Vicina și țărmlul de apus al Mării negre în lumina unui portulan grec*, în SCIV, tom. VIII, nr. 1-4, 1957.
- Nestor, I. 1960 = Ioan Nestor, *Începuturile societății gentilice patriarhale și ale destrămării comunei primitive. Epoca bronzului*, cap. II, în Istoria României, vol I, București, 1960.
- Nestor, I., Zaharia, E. 1957 = Ion Nestor, Eugenia Zaharia, *Săpăturile de la Sărata Monteoru*, în Materiale și Cercetări Arheologice, vol. I, București, 1957.
- Nicolescu, A., Drăgănescu, L., Svoronos, D., Beșuțiu, L., 2001 = A. Nicolescu, L. Drăgănescu, D. Svoronos, L. Beșuțiu, *Cercetări complexe, geofizice și biogeofizice, pentru elaborarea unui model al circulației apelor subterane din zona masivului de sare de la Slănic Prahova-România*, în Mousaios VII, 2001.
- Oberländer-Târnoveanu, E. = Ernest Oberländer-Târnoveanu, Teză de doctorat – *Relațiile daco-romanilor și populației românești cu lumea sud-est europeană în perioada secolelor IV-XIV. Priviri speciale asupra teritoriilor de la est și sud de Carpați*, mss..
- Olteanu, Șt., Cazacu, V. 1981 = Ștefan Olteanu, Valeriu Cazacu, *Exploatarea sării pe plan european și în spațiul carpato-dunărean*, în Istoria gândirii și creației științifice și tehnice românești, vol. I, București, 1981.
- Idem, 1981 = *Gândirea și creația științifică și tehnică românească în Evul Mediu*, în Istoria gândirii și creației științifice și tehnice românești, vol. I, București, 1981.
- Olteanu, Șt. 1977 = Ștefan Olteanu, *Societatea carpato - danubiano - pontică în secolele IV - XI*, București, 1977.
- Idem, 1983 = *Societatea românească la cumpănă de milenii sec. VIII-XI*, București, 1983.
- Idem, 1969 = *Comerțul pe teritoriul Moldovei și Țării Românești în secolele X-XIV – Studii*, în Revista de istorie, tom 22, nr. 5, 1969.
- Olteanu, Șt., Roat, Waverley 1972 = Ștefan Olteanu, Waverley Roat, *Mică și incompletă poveste a sării*, în Magazin istoric, nr. 1(58), București, 1972.
- Opitz, M. 1981 = Martin Opitz, *Zlatna, Cumpăna Dorului*, București, 1981.
- Oțetea, A. 1970 = Andrei Oțetea, *Istoria poporului român*, Editura Științifică, București, 1970.
- Panaiteescu, P.P. 1957 = Petre P. Panaiteescu, *Producția și viața economică în Viața feudală în Țara Românească și Moldova (sec. XIV-XVII)*, București, 1957.
- Papacostea, Șt. 1993 = Ștefan Papacostea, *Românii în secolul al XIII-lea*, București, 1993.
- Paragină, A. 2002 = Anton Paragină, *Habitatul medieval la curbura exterioară a Carpaților în secolele X – XV*, Brăila, 2002.
- Pascu, Șt. 1971 = Ștefan Pascu, *Voievodatul Transilvaniei*, vol.I, Ed. Dacia, Cluj, 1971.
- Pascu, Șt., Cazacu, V. 1983 = Ștefan Pascu, Valeriu Cazacu, *Autohtoni și migratori „Știință și tehnică”*, în Istoria gândirii și creației științifice și tehnice românești, București, vol. I, 1983.
- Pascu, Șt. 1962 = Ștefan Pascu, *Dezvoltarea social-economică a Țărilor Române în prima jumătate a sec. al XVI-lea*, în Istoria României, vol. II, București, 1962.
- Pârvan, V. 2000 = Vasile Pârvan, *Începuturile vieții romane la gurile Dunării*, Cartea Românească, 2000.
- Petolescu, C. C. 1995 = Constantin C. Petolescu, *Scurta istorie a Daciei romane*, București, 1995.

- Idem, 2000 = *Dacia și Imperiul Roman*, București, 2000.
- Petrescu-Dâmbovița, M., Daicoviciu, H., Teodor, Gh. Dan, Bârzu, L., Preda, F. 1995 = Mircea Petrescu-Dâmbovița, Hadrian Daicoviciu, Dan Gh. Teodor, Ligia Bârzu, Florentina Preda, *Istoria României de la începuturi până în secolul al VIII-lea*, București, 1995.
- Pârscoveanu-Apostolide, A. 1963 = Ana Pârscoveanu-Apostolide, *Sarea*, București, 1963.
- Pârvan, V. 1926 = Vasile Pârvan, *Getica*, București, 1926.
- Idem, 1972 = *Dacia*, București, 1972.
- Idem 1982 = *Getica*, București, 1982.
- Pippidi, D. M. 1976 = Dionisie M. Pippidi, în *Dicționar de istorie veche a României*, București, 1976.
- Popa, R. 1970 = Radu Popa, *Țara Maramureșului în veacul al XIV-lea*, Ed. Academiei, București, 1970.
- Idem, 1988 = *Țara Hațegului*, București, 1988.
- Popescu-Spineni, M. 1938 = Dr. Marin Popescu-Spineni, *România în istoria cartografiei până la 1600*, București, 1938.
- Purece, S. 1972 = Sergiu Purece, *Contribuții la istoria exploataării sării în județul Vâlcea (1864 – 1900)*, în Studii Vâlcene, III, 1972.
- Roșu, Al. 1973 = Alexandru Roșu, *Geografia fizică a României*, București, 1973.
- Rustoiu, A., 1993 = Aurel Rustoiu, *Ceramica dacică de la Florești, Cetatea Fetei*, (jud. Cluj), în Bistrița VII, 1993.
- Rusu, M. 1975 = Mircea Rusu, *Avars, slavs, romanic population in the 6th-8th centuries, în Relations between the autochthonous population and the migratory populations on the territory of Romania, Monographs, XVI*, București, 1975.
- Sârbu, I. 1971 = Ion Sârbu, *Geografia Fizică*, București, 1971.
- Spinei, V. 1985 = Victor Spinei, *Realități etnice și politice în Moldova meridională în secolele X – XIII. Români și turanici*, Iași, 1985.
- Idem, 1999 = *Marile migrații din estul și sud estul Europei în secolele IX - XIII*, Iași, 1999.
- Idem, 1996 = *Ultimele valuri migratoare de la Nordul Mării Negre și al Dunării de Jos*, Iași, 1996.
- Idem, 1990 = *Migrația ungarilor în spațiul carpato-dunărean*, în Arheologia Moldovei, XIII, 1990.
- Idem, 2001 = *Cronicari italieni despre repercusiunile marilor invazii mongole din 1241-1242 asupra românilor*, în Studii și Materiale de istorie medie, vol. XIX, Brăila 2001.
- Idem 1996 = *Generalități privind geneza orașelor medievale din Moldova*, în Arheologia Medievală, Reșița, 1996.
- Stamatiu, N. 1943 = Nicolae Stamatiu, *Istoria metodelor de exploatare a zăcămintelor de sare din România*, București, 1943.
- Idem 1943 = *Istoricul cercetărilor de sare din regiunea Slănic Prahova*, în Analele Academiei - secțiunea Geografie, 1943.
- Stângă, I 1998 = Ion Stângă, *Viața economică la Drobeta în secolele II-VI p. Ch.*, Biblioteca Thracologica XXVI, București, 1998.
- Stoica, C. 1999 = Corneliu Stoica, *Istoricul orașului Tg. Ocna – Din cele mai vechi timpuri până la 1918*, Onești, 1999.
- Strahler, A. N. 1973 = Arthur N. Strahler, *Geografia Fizică*, București, 1973.
- Suceveanu, Al. 1977 = Alexandru Suceveanu, *Viața economică în Dobrogea Romană, sec. II - III d. Hr.*, București, 1977.

- Ștefan, Gh. 1976 = Gheorghe Ștefan, *Dicționar de istorie veche a României*, București, 1976.
- Tamaș, C. 1995 = Corneliu Tamaș, *Istoria Ocnelor Mari*, Rm. Vâlcea, 1995.
- Teodor, D. Gh. 1972 = Dan Gh. Teodor, *Contribuții privind pătrunderea și stabilirea slavilor în teritoriile extracarpătice ale României*, în Carpica, 1972.
- Idem, 1975 = *Natives and slavs in the east-carpathian regions of Romania in the 6th-10th centuries*, în Relations between the autochthonous population and the migratory populations of the territory of Romania, București, 1975.
- Idem, 1980 = *Unele considerații privind procesul de formare a poporului român*, Arheologia Moldovei, IX, 1980.
- Idem, 1981 = *Romanitatea carpato - dunăreană și bizanțul în veacurile V - XI e. n.*, Iași, 1981.
- Idem, 1985 = *Autohtoni și migratori la est de Carpați, în secolele VI - X e. n.*, în Arheologia Moldovei, X, 1985.
- Idem, 1991 = *Creștinismul la est de Carpați de la origini până în secolul al XIV-lea*, Iași, 1991.
- Idem, 1993 = *Unele considerații privind originea și cultura anților*, în Arheologia Moldovei, XIV, 1993.
- Idem, 1994 = *Slavii la nordul Dumării de jos*, în Arheologia Moldovei, XVII, 1994.
- Idem, 1996 = *Meșteșugurile la nordul Dunării de Jos în secolele IV-XI d. Hr.*, Iași, 1996.
- Idem, 1996 = *Descoperiri slave din secolele VI - VIII în spațiul carpato - dunărean*, Hierasus, X, 1996.
- Idem, 1997 = *Contribuțiile cercetărilor arheologice la cunoașterea istoriei spațiului carpato-nistean în secolele II-IV*, în Spațiul nord-est carpatic în mileniul întunecat, Historica, Iași, 1997.
- Idem, 1997 = *Regiunile carpato - nistrene în sec. V - X d. Hr.*, în Spațiul nord-est carpatic în mileniul întunecat, coord. Victor Spinei, Historica, Iași, 1997.
- Idem, 1997 = *Fibules byzantines des Ve - VIe siècles dans l'espace carpato-danubiano-pontique*, în Etudes byzantines et port byzantines, vol. III, București, 1997.
- Tudor, D. 1968 = Dumitru Tudor, *Orașe, târguri și sate în Dacia Romană*, București, 1968.
- Idem, 1976 = *Dicționar de istorie veche a României*, București, 1976.
- Ursulescu, N. 1977 = Nicolae Ursulescu, *Exploatarea sării din saramură în neoliticul timpuriu, în lumina descoperirilor de la Solca (jud. Suceava)*, în SCIV, nr. 3, 1977.
- Vlăduțiu, I. 1971 = Ion Vlăduțiu, *Etnografia românească*, București, 1973.
- Vitcu, D. 1987 = Dumitru Vitcu, *Istoria salinelor Moldovei în epoca modernă*, Iași, 1987.
- Vitruvius Pollia, M. 1964 = Marcus Vitruvius Pollia, *Despre arhitectură*, cap. IV, București, 1964.
- Vulpe, Al. 1976 = Alexandru Vulpe, *Dicționar de istorie veche a României*, București, 1976.
- Wagner, E. 2000 = Ernest Wagner, *Istoria sașilor ardeleni*, Editura Mecronia, București, 2000.
- Wollmann, V. 1996 = Valker Wollmann, *Mineritul metalifer, extragerea sării și carierele de piatră în Dacia Romană*, Cluj Napoca, 1996.
- Xenopol, A. D. = A. D. Xenopol, *Istoria românilor*, vol. I, București, 1985.
- Zaharia, E. 1967 = Eugenia Zaharia, *Săpăturile de la Dridu. Contribuție la arheologia și istoria perioadei de formare a poporului român*, București, 1967.

Idem, 1973 = *Stațiunea arheologică de la Sărata Monteoru*, în *Studii și cercetări de istorie buzoiiană*, Buzău, 1973.

Zahariade, M. 1996 = Mihai Zahariade, *Enciclopedia arheologiei și istoriei vechi a României*, vol. II, București, 1996.

Zugravu, N., 1994 = Nelu Zugravu, *Istoria romanității nord-dunărene (secolele II-VIII). Contribuții la etnogeneza românilor*, Iași, 1994.

ȚĂRANI ȘI SOLDAȚI ÎN BIZANȚ

Florentina MANEA

La originea organizării constituționale a Bizanțului găsim într-adevăr o tradiție antică așa cum o stabilise Roma în ultimele secole ale Imperiului. Cei trei factori pe care se sprijinea guvernul roman, erau senatul și poporul - la care epocile de anarhie militară au adăugat armata. Senatul, poporul organizat în deme și armata reprezintă factorii politici prin a căror acțiune puterea imperială este limitată, mai ales la începuturile istoriei bizantine.

Bizanțul a tins la un moment dat spre organizare corporatistă de categorii sociale și la reprezentarea lor ca organe consultative la conducerea statului – demele - cu un dublu caracter care corespund și cu îndeletniciri de breaslă¹. Evoluția a fost însă întreruptă datorită tulburărilor din Imperiu, care au accentuat caracterul autoritar al cârmuirii și absolutismul stăpânitorilor săi. Nevoia de a avea o armată solidă a creat ocini grevate de obligații militare; adevărate fiefuri, dar spre deosebire de cele din occident, fiefuri țărănești constituite fiecare dintr-o modestă exploatare rurală. Suveranii aveau grija *protejării* acestor *bunuri soldățești*, ca de altfel pe micii posesori în general, împotriva acaparării lor de către cei bogați și puternici. Însă încetul cu încetul, însemnătatea acestor factori politici, bazați pe tradiția romană tinde să dispară, în timp ce se reduce vechea administrație municipală și întreg aparatul statului se află concentrat în mâinile împăratului și ale birocrației sale². Odată cu secolul XII, Imperiul pare însă copleșit de realitățile economice care făceau ca autonomia țăranilor să fie din ce în ce mai anevoioasă pentru niște oameni permanent îndatorați, și slăbit de disensiunile interne, a încetat să le mai asigure cultivatorilor liberi vreo protecție utilă. Statul a pierdut nu doar prețioase resurse fiscale ci a ajuns la cheremul marilor posesori de averi, singurii capabili să adune dintre dependenții lor, trupele necesare, iar în vremurile când s-au făcut simțite influențele feudalității apusene ele nu au putut precumpăni îndeajuns pentru a se impune.

1. *Pronoiai (Πρόνοια) și bunuri militare*

Cuvântul grecesc *pronoia (πρόνοια)* însemna la origine *grijă (îngrijire), preocupare*, mai apoi *supraveghere, control, administrare*, în sens religios *Providență*, dar și *prevedere*, cu sens de dispoziție printr-un act scris, cu scop de recompensare. În sensul strict tehnic al cuvântului, puterea imperială încredința anumitor persoane

¹ George Brătianu, *Etudes byzantines d'histoire economique et sociale*, Tallandier, Paris, 1938, p. 95

² Georges Ostrogorsky, *Geschichte des byzantinischen staates*, C.H. Beck, Munchen, 1975, p. 17-18.

pământuri și alte bunuri spre administrare (aceste persoane erau însărcinate să vegheze la administrarea lor): *eis pronoian kata logon pronoias* (εἰς πρόνοίαν, κατὰ λόγον πρόνοιας). De aici provine termenul eliptic folosit în mod obișnuit *pronoia* (πρόνοια), un bun de administrat. În numeroase cazuri pentru asemenea bunuri se folosește cuvântul *oikonomia* (οἰκονομία), deci adesea *oikonomia* (οἰκονομία) și *pronoia* (πρόνοια) sunt termeni sinonimi. În ceea ce privește deținătorul de *pronoia* (πρόνοια), în sursele slave ale Evului mediu, acesta se numește *pronijar*; la fel, documentele redactate în latină și în italiană vorbesc de *pronarius* sau *pronario*, în timp ce, în sursele bizantine, cuvântul *pronoarios* (προνοιάριος) este mai puțin întâlnit, și în general folosit neoficial. Numele oficial al deținătorului unei *pronoia* la Bizanț este *stratiotis* (στρατιώτης). Este suficient să se constate acest fapt, pentru a se risipi toate îndoielile asupra caracterului militar al unei *pronoia* bizantine. În sursele bizantine, deținătorii de *pronoiai* (πρόνοιαί) se numesc stratioți, exact ca proprietarii de bunuri militare (sau stratiotice) din perioada precedentă. Istoricii nu au remarcat întotdeauna diferența esențială dintre *pronoia*, de origine relativ târzie, și bunurile militare constituite chiar de la nașterea regimului themelor, în Evul Mediu timpuriu. Cu toate acestea, nu doar diferența dintre pronoiași și stratioți „de tip vechi” este mare, dar este și foarte importantă pentru înțelegerea dezvoltării istorice și sociale a Imperiului bizantin. Astfel, ar trebui să ne oprim puțin asupra sistemului bunurilor militare, pentru a marca mai bine diferența care există între acest sistem corespunzător epocii precedente și sistemului de *pronoia*, specific perioadei de apus a Bizanțului. Pentru a preciza natura acestei *pronoia* ca fenomen social și istoric, trebuie înainte de toate să o plasăm în cadrul evoluției socialo-istorice a Imperiului bizantin, și să-i atribuim locul care îi revine în această dezvoltare. Nu putem totuși să prezentăm în lucrarea de față o caracteristică detaliată a sistemului bunurilor militare. Pentru scopul nostru este important doar să amintim trăsăturile principale ale istoriei evoluției bunurilor militare și să subliniem particularitățile acestora, care fac ca sistemul anterior să se distingă fundamental de sistemul proprietății pronoiare. În Imperiul roman soldații care apărau granițele primeau bunuri în regiunile de frontieră unde își îndeplineau misiunea. Acest sistem al serviciului militar la frontieră, a cărui bază economică era constituită de proprietățile agricole încredințate soldaților grăniceri, a rămas în vigoare în Bizanț.

Prin crearea regimului themelor în secolul al VII-lea, militarii primesc posesiuni în toate themele, adică pe întreg teritoriul inclus în imperiu și aflat sub administrarea sa directă. Astfel, organizarea militară a Imperiului roman târziu (între 235, moartea lui Severus Alexander și 476, sfârșitul Imperiului apusean), unde trupele de mercenari constituiau baza principală, este înlocuită printr-un nou ordin al cărui nucleu îl constituie soldații locuind în themele bizantine. Deficitul demografic, una din principalele cauze ale crizei, nu doar a sistemului militar, ci și al întregului sistem economic și politic a fost depășit prin aflulul în masă al slavilor, care, ajungând între granițele imperiului, au întinerit organismul îmbătrânit al Imperiului romano-bizantin și au însuflețit latura economică a activității militare. Nu doar în Peninsula Balcanică, care în cea mai mare parte s-a transformat într-un teritoriu exclusiv slav, dar și în Asia mică, începând cu secolul al VII-lea, pătrund slavii pe care imperiul bizantin îi instalează, fie ca *stratiotai* (στρατιώται), fie ca locuitori rurali. Fenomenul apariției

unei largi pături de țărani liberi care se dezvoltă paralel cu clasa *stratioților*, locuitori ai themelor, este principala expresie a acestei profunde renovări interioare pe care o suferă Bizanțul începând cu veacul al VII-lea, ca urmare a unor reforme de structură dar și a presiunii forțelor imigrației slave.

Rezistența extraordinară și forța mereu crescândă a Imperiului bizantin, între secolele al VII-lea și al XI-lea, se explică prin consolidarea statului, a cărui putere economică și financiară se fondează mai ales pe mica proprietate a țăranilor liberi și pe forța armată a stratioților. De fapt, stratiotul care posedă lotul său de pământ nu este nimic altceva decât un țăran în serviciu militar. La fel ca locuitorii rurali, stratiotul își muncește pământul împreună cu membrii familiei sale însă este mai puțin împovărat de impozite ca țăranul și chiar primește o mică soldă. În schimbul acestor privilegii, trebuie, atunci când este chemat, să meargă la armată cu calul și armele sale. Astfel, viața stratiotului este în esență aceeași cu cea a țăranului și adesea stratioții și țăranii aparțin unei singure și aceleiași comunități rurale. Bunurile care aparțin stratioților ca bază a existenței lor materiale și care le permit îndeplinirea îndatoririlor militare, corespund, mai mult sau mai puțin, prin felul cum sunt percepute și prin valoare, loturilor țăranilor mai înstăriți ori mai strâmtorați.

Conform unei novele (edict imperial) din timpul lui Constantin VII (913-959), valoarea minimă a bunurilor unui stratiot cavaler și a marinarilor din themele de litoral, grevați de obligația de a-și construi și a-și echipa navele cu greumentul necesar, trebuia să fie de 4 livre de aur (o livră reprezintă aproximativ o jumătate de kilogram), în timp ce valoarea bunurilor marinarilor din flota imperială, care primeau soldă, era fixată la 2 livre.³ Venitul anual mediu al unui bun militar poate fi estimat la 18,5 *nomisma*⁴. Stratioții lăseau moștenirea primului băiat născut, care, odată cu preluarea bunurilor tatălui, își asumă și obligația serviciului militar. Ceilalți fii intră în comunitatea țărănească sau, la rândul lor, primesc de la puterea imperială bunuri militare. Din novela amintită mai sus, a lui Constantin al VII-lea, rezultă că stratioții aveau dreptul de a-și lăsa bunurile moștenire, odată cu obligația militară, „în linie ascendentă, descendentă sau colaterală, urmașilor legitimi sau naturali, și chiar unor moștenitori străini fie de familie, fie de clasa militară”⁵; cu alte cuvinte, tuturor moștenitorilor prevăzuți de lege, chiar – și acest fapt este cu adevărat extraordinar – unora care nu sunt militari, și care fără nici un dubiu, deoarece sunt numiți la succesiune, moștenesc și obligațiile militare ale acestor *stratiotis* (στρατιώτης). În schimb, novela le interzice acestor *stratiotis* (στρατιώτης) să-și desemneze drept moștenitori înalți funcționari sau demnitari (*aeiomatikons*, ἀειώματικονς). Paralel, cu ocazia vânzării bunurilor militare, aflăm că achiziționarea acestor bunuri nu este permisă notabilităților, nobililor, demnitarilor, instituțiilor ecleziastice, în general tuturor „mai-marilor” vremii, adică tuturor treptelor ierarhice coborând până la

³ Zepos Panagiotis, *Jus graeco-romanum*, S.L., S.E., 1937, p. 222.

⁴ În relatarea lui Theofan privind măsurile fiscale în vremea împăratului Nicefor I (Theofan, 486) se spune, printre altele, că Nicefor îi obliga chiar și pe săraci să presteze serviciul militar, și că acești săraci trebuiau echipați și înarmați de alți membri ai comunității țărănești, care, pentru aceasta, plăteau 18,5 *nomisma*.

⁵ Louis Brehier, *Les institutions de l'empire byzantin*, Editions Albin Michel, Paris, 1970, p. 110

sholarioi (σχολάριοι), gradele inferioare din regimentele de gardă. Astfel, membrii claselor superioare nu pot fi proprietari de bunuri militare. La fel ca în novela lui Constantin al VII-lea, toate celelalte manifestări legislative din secolul al X-lea au prevederi în favoarea micii proprietăți – țărănească și militară –, dar evită orice încălcare a marilor proprietăți feudale; țăranii și stratioții sunt incluși în clasa „săracilor”, demarcată clar de categoria celor „puternici”⁶.

Începând cu veacul al X-lea, atât stratioții cât și țăranii se văd amenințați de un pericol comun. Marii proprietari, a căror putere economică crește rapid, se străduiesc să acapareze bunurile țăranilor și militarilor și să-i transforme pe posesorii lor în șerbi – *paroikoi*⁷ (πάροικοι). Autoritatea imperială încearcă să oprească acest proces și să protejeze bunurile țăranilor și stratioților, a căror slăbire însemna zdruncinarea din temelii a puterii militare și economice a statului. Totuși, în lunga și înverșunată luptă între puterea centrală și aristocrația feudală a marilor proprietari⁸, aceasta din urmă va triumfa. Astfel, Nicefor Focas, reprezentantul tipic al nobilimii din Asia mică, va încerca să priveze țăranimea de privilegiile pe care el însuși i le conferise printr-o legislație precedentă; în acel moment se străduie să ridice valoarea bunurilor militare la 4 la 12 livre de aur, și prin aceasta să separe stratioții de clasa țăranilor.⁹ Este adevărat că Vasile al II-lea (976-1025) a reluat lupta în favoarea micii proprietăți țărănești, pe care a dus-o cu o extremă energie, dar el a fost ultimul suveran bizantin care s-a opus lăcomiei politice și economice a aristocrației feudale. Nevolnicii săi succesori capitulează sub presiunea nobilimii și asistăm la începerea unui proces de creștere rapidă și de neoprit a marii proprietăți funciare și, în același timp, la decăderea rapidă a micii proprietăți țărănești și militare. Prin acest proces de feudalizare rapidă, începând cu veacul al XI-lea, structura socială și economică a Imperiului bizantin se schimbă complet. Nu este nici o îndoială că acest proces a fost cauza principală a decăderii interne a Imperiului, care, în mod fatal, a dus la distrugerea sa totală.

Unul din principalii factori ai feudalizării statului bizantin a fost tocmai pronoia. Stratioții și bunurile militare nu dispar complet. Ei continuă să existe în epoca bizantină târzie, la fel cum s-au menținut și țăranii liberi; dar, în comparație cu epoca precedentă, numărul și importanța lor sunt neglijabile, iar stratioții nu mai sunt nucleul forțelor militare ale Imperiului, așa cum au fost vreo 400 de ani, în vremea splendorii militare a Bizanțului. În timp ce, în economia agrară, domină marea proprietate funciară, micii proprietari de pământ militari, stratioții, au încetat să mai formeze, în ultimele veacuri ale Imperiului bizantin, baza forțelor sale armate: acest rol revine

⁶ Dan Teodor, *Romanitatea carpato-dunăreană și Bizanțul în veacurile V-XI*, Editura Junimea, Iași, 1981, p. 21

⁷ Vernadski Georges, *L'origine du lois agraire byzantine*, Byzantion, Tom III, 1925, Revue Internationale des Etudes Byzantines, p. 24

⁸ Istoria acestei lupte, care reprezintă momentul și factorul cel mai important – chiar decisiv – în evoluția socială și economică a Bizanțului, este admirabil redată în studiul clasic al lui V. Vasilievski, *Materiali, Trudî*, IV, p. 250; se poate consulta de asemenea G. Ostrogorski, *Condiții agrare*, p. 204.

⁹ Sensul social al acestei măsuri este bine sesizat de C. Neumann, *Die Wettstellung des byz. Relches vor den Kreuzzügen*, Dunckert Humboldt, 1894, p. 56.

acum mercenarilor străini, și alături de ei, începând cu perioada Comnenilor, marii proprietari – pronoiarii.

Pronoiarii înlocuiesc, măcar într-o anumită măsură, stratioții epocii anterioare. Sistemul acestei pronoia, la apusul Bizanțului, urmează prăbușirii cadrului și clasei stratioților și este o consecință a acestei prăbușiri. Așa se explică de ce, în sursele bizantine, pronoiarii sunt desemnați în mod obișnuit tot cu termenul de stratioți, denumirea militarilor care în epoca trecută stăpâneau o mică proprietate țărănească¹⁰. Și, pe de altă parte, cuvântul pronoia începe să fie folosit fie pentru a desemna marile proprietăți grevate de obligația serviciului militar, fie referitor la loturile puținilor stratioți care mai supraviețuiseră epocii trecute.

Spre deosebire de bunurile militare din perioada anterioară, care, după cum am văzut deja, făceau obiectul unor succesiuni ereditare nesilite și fără restricții, pronoia, cel puțin la început, era o posesiune personală, cu titlu viager, care se atribuia în condiții bine stabilite, pentru meritele personale ale unui pronoiar, și care nu putea fi nici înstrăinată, nici lăsată moștenire. Astfel, în sistemul pronoia, se exprimă mult mai clar principiul posesiunii cu titlu condițional. Dar, diferența fundamentală între bunurile militare și *pronoiai* (*πρόνοιαί*) nu consistă în diferența de statut juridic, mai ales că odată cu trecerea timpului *pronoiai* (*πρόνοιαί*) se transformă din ce în ce mai frecvent în posesiune ereditară. Pronoiarii sunt nobili și mari proprietari pentru care șerbi dependenți prestează munci și le cultivă terenurile. Sunt numiți «cei puternici» (*dunatoi*, *δυνατοί*) de legile bizantine din secolul al X-lea care îi distingeau clar de țărani și soldați, încercând, cu perseverență dar zadarnic, să-i împiedice să acapareze micile posesiuni țărănești și militare. În secolul al X-lea, acești *dunatoi*¹¹ (*δυνατοί*) aspiră la hegemonie economică și politică. Un veac mai târziu au înfrânt deja opoziția puterii centrale și au obținut această hegemonie, pe care au transformat-o în instrument al intereselor lor de clasă. După o lungă înfruntare între curențele rivale ale aristocrației victorioase, înfruntare care va constitui principalul moment al istoriei celui de al doilea și al treilea sfert din veacul al XI-lea, sosește la putere, odată cu dinastia Comnenilor, aristocrația militară. Din sânul acesteia vin marii proprietari militari, adică, în limbajul epocii, pronoiarii.

CONCLUZII

În ciuda similitudinii funcțiilor lor esențiale, *pronoiai* (*πρόνοιαί*) și bunurile militare reprezintă, așadar, două categorii socio-istorice nu doar diferite ci și opuse. Diferența esențială între pronoia și soldații epocii anterioare constă în opoziția dintre natura socială și economică a fiecărei categorii. Pronoiarii și stratioții reprezintă două medii sociale diferite. În timp ce stratioții „de tip vechi” aparțin clasei țărănimii libere, și la fel ca țărani își muncesc singuri pământul, pronoiarii aparțin clasei aristocrației feudale. Asemănarea între bunurile militare și pronoia este doar aparentă. Esența celor două concepte și rolul lor istoric au fost, de fapt, absolut diferite ba chiar opuse. Micile

¹⁰ Cornel Sătmărean, *Despre comunitatea satească și norme de drept bizantin utilizate în rapoartele juridice din cadrul obștilor satești românești*, Banatica, Reșița, 1983, p. 322.

¹¹ Louis Brehier, *Les institutions de l'empire byzantin*, Editions Albin Michel, Paris, 1970, p. 211.

proprietăți militare au format baza esențială a măreției Imperiului bizantin. *Pronoiai* (Πρόνοιαί) au fost unul din elementele decăderii sale.

RÉSUMÉ

PAYSANS ET SOLDATS AU BYZANCE

À l'origine de l'organisation constitutionnelle du Byzance on trouve une tradition antique telle que Rome l'avait établie durant les dernières siècles de l'Empire. Les facteurs considérés comme fondamentaux par le gouvernement romain étaient le Sénat et le peuple, auxquels, au cours des périodes d'anarchie militaire on avait ajouté l'armée. La nécessité d'une armée solide détermina l'apparition des propriétés grévées de toute sorte d'obligations militaires, de vrais fiefs. Les souverains assumaient le soin de protéger ces biens militaires, tout comme les petits propriétaires d'ailleurs, contre les plus riches et plus forts. Le principe de la possession à titre conditionnel s'exprime beaucoup plus clairement dans le système *pronoia*.

Mais la différence essentielle entre les biens militaires et "*pronoiai*" se transforme de plus en plus fréquemment en possession héréditaire. Les *pronoïars* sont des nobles et des grands propriétaires pour lesquels les serfs dépendants fournissent divers travaux et cultivent le terrain. Ils sont appelés "les forts" par les lois byzantines du X-e siècle qui les distinguaient clairement des paysans et des soldats, essayant de façon très aigüe, mais tout aussi vaine, de les empêcher de s'emparer des petites possessions paysannes et militaires. En dépit de la similitude de leurs fonctions essentielles, *pronoiai* et les biens militaires ne représentent donc seulement deux catégories socio-historiques différentes, mais tout à fait opposées.

La différence entre les *pronoïars* et les soldats de l'époque antérieure réside dans l'opposition entre la nature sociale et économique de chacune de ces deux catégories. Les *pronoïars* et les *stratiotes* représentent deux milieux sociaux différents. Tandis que les *stratiotes* "du type ancien" appartenaient à l'aristocratie féodale. La ressemblance entre les biens militaires et la *pronoia* est tout à fait superficielle. L'essence des deux concepts et leur rôle historique ont été au fond, absolument différents, voire opposés. Les petites propriétés militaires ont constitué la base de la grandeur de l'Empire byzantin. *Pronoiai* furent l'un des éléments de sa décadence.

CĂLĂTORI STRĂINI DESPRE NORMĂ ȘI ANTI-NORMĂ ÎN COMPORTAMENTUL ROMÂNILOR (SEC. XVI - XVIII)

Adrian CONSTANTIN

I. Descrierea analizei

Orice analiză care vizează profilul comportamental și caracterial al unui popor este înaintea de toate o problemă de conștiință. Obiectivul nostru este de a analiza modul în care acești călători înțeleg să puncteze și să selecteze o serie de comportamente individuale și colective referitoare la românii medievali.

În diferite situații ne-am permis să depășim stricta limitare cronologică la secolele XVI - XVIII, pornind de la constatarea că durata lungă a timpului ne poate oferi mai multă semnificație propunerilor noastre tematice. Mărturiile călătorilor străini, privite ca un discurs în sine, reprezintă materialul documentar de referință în analiza noastră. Observațiile lor, materializate, scriptic, pun în evidență aventura mentală a diferenței dintre civilizații și sensurile acestei diferențe.

II. Despre necesitatea discursului

Am fi tentați să discutăm cheștiunea imaginii românilor raportat la modalitățile în care se pot fabrica stereotipurile de imagine, dar nu credem că o astfel de abordare ne-ar mai permite evitarea unui dialog conflictual cu acești mesageri ai trecutului. Călătorul străin, intrat în contact cu societatea noastră medievală, elaborează fresca vieții acestei lumi potrivit sistemului propriu de valori, fapt care îl face să perceapă ordinea noastră socială și normativă nu neapărat în chip eronat, ci diferit. Nu putem spune că acești călători dețin în aprecierile lor cea mai bună linie de judecată, dar nici nu trebuie să considerăm condamnabilă orice prejudecată de imagine. Spunem acestea pornind de la constatarea că actul de cunoaștere interumană este un proces de durată și nu ușor de deslușit.

Din mărturiile călătorilor străini se cere analizarea indicatorilor valorici prezentați și nu o catalogare neapărat negativă a acestora. Orice opinie a lor trebuie acceptată nu ca definitivă, ci apreciată în ideea posibilului. Suntem interesați nu dacă poporul român este deformat ca imagine, ci modul în care percep călătorii străini realitățile din societatea românească medievală. Selecțiile tematice abordate aici se raportează tocmai la acest fapt.

III. Relativitatea surselor

Sursele provenite de la călătorii străini au în mod firesc un anume procent de relativism, dar gradul de relativism al acestora este greu de procentat. Relatările lor privind profilul caracterial al românilor reprezintă un subiect sensibil și dificil. Aceste relatări sunt un gen de „adevăr de amănunte”, ca să ne exprimăm în sensul lui Nicolae Iorga, „raportat la cugetarea și simțirea altei vremii”¹. Aici nu investigăm cronologii sau documente aulice care cer o probă de autenticitate, ci ne vedem confrunțați cu prezentarea unor situații de viață și comportament ce țin pentru noi de „discernământ, nu de simplă constatare și de reproducere”².

Realitatea istorică despre profilul caracterial și comportamental al unui popor este în sine complexă și presupune multe puncte de vedere. Este de asemenea eronat că reducem conturul unei imaginii etnice fie la discursul unic al heteroimaginii, fie la o critică contemporană de excludere a textului heteroimaginii care să producă în final o autoimagine fabricată în chimia intelectului nostru, tentat să monitorizeze sensul ideilor.

IV. Căutând sensul discursului al alterității despre români.

A. Între «A PRIVI» și «A VEDEA» textul.

Contemporanul este cel care, de la distanță de timp, are capacitatea sau, uneori, impresia puterii de a analiza sensurile unui vechi material documentar. Tot el are posibilitatea de a trece progresiv de la actul de a privi, la actul de a vedea textul, de la simpla percepție, la un anumit grad de înțelegere, investind cu anumite semnificații materialul documentar. Se cere în acest sens și un dialog imaginar cu materialul documentar provenit de la călătorii străini. Un alt pas este întâlnirea cu personajul investigat de ei, neamul românilor, o întâlnire cu o lume ce poate fi considerată simpatcă, confortabilă sau, dimpotrivă, deținând și laturi scabroase, nedemne, toate aceste atribute fiind generate de modul celui alt de a înțelege și de trăirile interioare proprii lui. Această întâlnire este în sine un eveniment imaginar ce se desfășoară într-un spațiu artificial creat de intelect. Textul călătorilor străini, care dizertează asupra expresiei noastre caracteriale din trecut, este în multe privințe generator de inhibiție și disconfort de ordin psihologic pentru contemporani. Se pare că nu ne putem apropia cu detașarea necesară de acest subiect datorită stărilor confuze de ordin afectiv pe care le generează. Ne este necesar în acest sens un confort psihologic. Trebuie să cădem de acord asupra unei evidențe și anume că textul emană de celălalt și că suntem tentați să decretăm că de la străin nu poate emana ceva pozitiv și convenabil nouă fără obiecții. Să nu oțimem faptul că uneori, celălalt poate sesiza anumite lucruri mai bine decât noi înșine. Se cere ca noi să depășim granițele unui univers etnic afectiv și să acceptăm percepția imaginii lor despre români cel puțin în planul posibilului.

¹ Nicolae Iorga, *Generalități cu privire la studiile istorice*, Ed. a III-a, București, 1944, pp. 16/18.

² *Ibidem*, p. 205.

B. Despre substructura și structura textului călătorilor străini

Privind heteroimaginea, putem considera că aceasta vehiculează o serie de tipare de încadrare mai mult sau mai puțin rigide.

Critica lor asupra individului, sau a colectivității poate fi tributară unor posibile tipare de judecată moștenite în timp sau născute de anumite situații de viață în contact cu românii, pe un segment de timp dat. Textul călătorilor străini poate fi privit ca o totalitate imagistică, o unitate de sens, ajutând la controlarea în timp și spațiu a unei posibile imagini despre români și a unor caracteristici relativ definitorii.

Este destul de greu să putem acuza spusele lor ca fiind produsul unei imagini dirijate de un imperativ ideologic. În actul lor de prezentare a diverselor imagini, observăm că generalul subordonează detaliul cât și ceea ce este dat cu titlu de particularitate. Chiar și acele detalii unificate își pot certifica coerența în cadrul ansamblului general imagistic al discursului lor despre români.

Textul apelează la limbaj și, ca atare, comunică și transmite mesaje-imagini cu conținut informativ. Ca orice act de comunicare acesta comportă funcții precise. Aceste funcții ale comunicării au existat din totdeauna, chiar dacă nu și-au găsit decât târziu expresia unei teoretizări în cadrul unei științe specifice.

Mulți dintre călătorii străini sunt emisarii vizibili sau camuflați ai unor civilizații expansive și cu finalități pragmatice în demersul lor de a lua contact cu alte civilizații ale lumii. Grație unei conștiințe utilitariste privind extinderea intereselor de stat, în alte spații, actul lor de comunicare este plurifuncțional. Trei mari funcții ale comunicării identificăm la ei ca fiind dominante: „*informativă, de exprimare și cristalizare a unor opinii și de control sau furnizare a unor imagini*”³.

C. Textul în orbita critică a actualității

Din orice unghi ar privi criticii aceste texte, majoritatea subiecților s-ar găsi ancorați într-o conștiință etnică partizană și pe poziții critice ofensive contrar poziției călătorilor străini privind imaginea românilor.

Este aici reacția firească ce se naște față de un subiect sensibil, care poate fi considerat că ultragiază onoarea unui popor. Totuși critica din trecut a călătorului străin, cât și critica contemporanului, ambele pot fi marcate de un limbaj emoțional, expresie a atitudinii subiecților investigatori. Nu putem pierde din vedere că în structura textului medieval, cât și în cea a criticii contemporane privind acest text, acționează o conștiință de ordin selectiv mai mult sau mai puțin marcată de intenționalitate.

Subiectivitatea trecutului sau prezentului se poate exprima prin selecții, discriminări, preferințe și chiar abuz de interpretare. Ambele percepții - trecute sau prezente - sunt limitate de factori diverși care pot avea un rol determinant. Nu putem afirma sau nega în mod absolut că imaginile prezentate de călătorii străini fac sau nu proba verității. Remarcăm doar simplul fapt că imaginile și judecățile emise de ei

---

³ Dr. Emilian M. Dobrescu, *Sociologia comunicării*, Editura Victor, București, 1998, pp. 39-40.

acoperă o distanță mare de timp și acestea își păstrează unitatea și coerența cu consecvență. Observațiile lor cumulează o serie de imagini pe care nu le putem califica dintr-un început malițioase, ci posibil apropiate de o realitate nuanțat înțeleasă. În actul lor de relatare, reușesc să creeze totuși efecte, grație consecvenței opiniilor pe durata lungă a timpului. Este fantezist să credem că există o perfectă punere de acord spre denigrarea imaginii românilor medievali între cei care relatează pe la 1502, 1564, 1696 sau 1764.

Sunt și spirite care ar putea vedea în discursul călătorilor străini despre români un gen de arheologie a unui proto-spirit antiromânesc și, simultan, antiortodox. O astfel de mentalitate nu ar pune în evidență decât un primitiv simțământ și anume, complexul asediatului.

Cel care analizează psihologia românului vechi pe baza unor genuri de relatări sau care caută să analizeze chiar psihologia celor ce au relatat despre români, poate cădea în capcana de a nu mai vedea linia de demarcație dintre investigarea trecutului și pura psihologie de autor. Cu alte vorbe, poate părăsi analiza psihologiei românului spre a realiza propria lui psihologie. Oricum, inițierea unei investigații asupra opiniilor călătorilor străini nu trebuie în nici un caz să devină prilejul unui război disimulat contra dialogului între civilizații.

V. Despre importanța relatărilor călătorilor străini

Discursul lor despre români poate fi considerat ca un decupaj de imagine din durata lungă a istoriei. Ne va interesa în relatările lor diversele decupaje de imagini prezentate de ei și vom încerca să găsim un sens. Relatările lor nu sunt documente oficiale ce stau sub incidența unei formularistici prestabilite, ci expuneri ale unor aspecte de viață și de comportament. Desigur, călătorul străin nu poate simți cu adevărat, în postura sa pasageră sufletul celui alt etnic, însă, cu siguranță percepe și exprimă diferența. Remarcăm și faptul că în demersul său narativ călătorul străin nu realizează doar o banală înșiruire de informații, ci realizează un discurs destul de bine încheiat.

Scrierea lor nu este una de cabinet, ea are la bază experiența unui contact direct. Majoritatea relatează faptele direct, ca produs al contactului interuman și nu fac trimiteri la diverși intermediari. Poate fi ingrat pentru noi, cei de astăzi, dar aceste relatări, din partea exteriorului, devin discursul unei memorii colective despre poporul român datorită lipsei unui discurs al interiorului ce ar fi permis un demers comparativ concomitent.

VI. Sub privirea celui alt - valențele percepției

Călătorii străini provin din diferite spații etnice. De asemenea aparțin unor denominațiuni religioase diverse și unor percepții despre om și societate variate. Mai cu seamă ei par animați de un aer de superioritate specifică unor spații mult avansate pe scara ierarhică a civilizației. Nu știm dacă atitudinea lor este una de respingere a altor culturi cu care intră în contact, dar nici nu mărturisesc fățiș considerarea propriei

culturi drept valoare de referință, la care ar raporta orice cultură diferită de a lor. Ei vin dintr-o lume în care urbanismul proliferase din plin ca spațiu de habitat și călătoresc spre o lume în care ruralitatea și cultura populară erau dominante. Starea aceasta de ruralitate acaparatoare a simțit-o bine Cantacuzino Stolnicul. După ce învățase la Padova și întreținuse legături cu spirite înaintate ale acelei vremi, spre finele vieții se retrage în ruralitatea moșiei sale de la Filipești. Cel care se instruisese și se formase în spațiul urban al Padovei, aici simte o mutație colosală. Este cuprins de disperare asemenea unui personaj cehovian înghițit de stepă, ger și mujici. El nu vede vre-o diferență între boier și țăran. În 1709, la Filipești, arată că se simte „*țăran și dărăban*”, „*țăran curat și mojić prost*”⁴.

Cel care luase contact cu alte spații și își deschisese alte orizonturi pare-se a fi cuprins de un gen de disperare combinat cu resemnare. Ne-am permis digresiunea spre a puncta mutația pe care o suferă cel care depășește niște bariere, face dovada competenței de a exista într-o altă lume și apoi revine în matca originară. Atunci el pune în evidență dimensiunea tragică a existenței. Cum altfel decât Stolnicul, un călător străin, produs al lumii urbane și profund literate, putea concepe o lume rurală? Potrivit simțirii lui Cantacuzino, să fi avut dreptate când spunea călătorul Erasmus Heinrich Schneider că „*în privința sângelui și virtuților sunt și nobilii și țărani, tot una, ca și când ar fi fost făuriți pe același calapod*?”⁵.

Putem vedea la călătorul străin un sentiment de superioritate culturală, dar aceasta este inevitabilă pentru o civilizație ajunsă la un stadiu complex de dezvoltare. Vestul, la această vreme, se afla la orele superiorității sale și se crampona de acest fapt. Tot astfel se manifestase și Bizanțul în epoca sa de glorie față de lumea din Vest, care pe atunci îndura variate insulte din partea acestuia. Să nu uităm că neamul valahilor își are primul interpret critic virulent în Bizanț, iar spusele călătorilor străini nu au dimensiunea unui discurs coroziv precum diatriba contra valahilor elaborată de Kekaumenos.

În sec. al - IX-lea, Bizanțul dominator era cel care periferiza pe celălalt. Constantin Noica considera Bizanțul și Vestul European două „*trufii*”⁶ aflate în competiție care se anatimizau reciproc.

Dacă am reproșa vesticilor un fel de dispreț față de o lume cu orașe care sunt târguri mai mari și cu o elită de țărani îmbrăcați mai bine, tot nu am putea să nu le înțelegem pornirea. Și acest vestic a simțit cândva disprețul cultural al lumii avansate a Bizanțului. Daniel - Róps remarcă faptul că în secolul al - IX-lea „*Sensul disprețului era de la Est la Vest, orientalii moștenitori ai unei civilizații sofisticate și străvechi priveau de sus pe occidentalii semibarbari, vorbitori de latină vulgară, limbă numită de basileul Mihail al - III-lea pe la 864 drept dialect scitic*”⁷. Iată cum Bizanțul privea pe antecesorii Vestului, un Vest devenit acum civilizat și complex, acea lume a occidentalilor de secol IX pe care istoriografia lor o numește cu mândrie «renașterea

⁴ Virgil Cârdea, *Stolnicul între contemporani*, Edit. Științifică, București, 1971, pp. 101-102.

⁵ *Călători străini despre țările române*, vol. III, Editura Științifică, Enciclopedică, Buc., 1983, p. 349.

⁶ Constantin Noica, *Modelul cultural european*, Editura Humanitas, București, 1993, p. 65.

⁷ Sorin Antohi, *Utopica: Studii asupra imaginarului social*, Editura Științifică, București, 1991, p. 152.

carolingiană». Diferite și nuanțate imagini apar permanent în cronicile medievale apusene din sec. IX - XIII, care pun în evidență aroganța Bizanțului și ranchiuna Vestului de concurență. Notăm spre exemplificare cronici precum cele ale lui Ratherius, Richerius, Liutprand, Raoul cel Spân (Gleb) Thietmar sau Ricobald de Ferara, unde sunt prezentate diverse puneri în scenă ale umilinței latinilor în fața Bizanțului⁸.

Spunem acestea spre a nu considera că românii medievali devin în mod singular un obiectiv al denigrării și călătorul străin își proiectează în mod ostentativ prejudecățile de imagine. Ar fi de prisos să amintim că românul din Muntenia își afișează aerul de superioritate față de moldovean și îl periferizează pe acesta din urmă sau că ardeleanul are pe undeva o repulsie față de tot ce reprezintă «regăteanul». Nefirești simțăminte, dar existente în realitate.

Călătorul străin așa a înțeles pe celălaltul său și l-a perceput raportat poate la un orgoliu care a avut ca punct de plecare chiar umiliința creată de disprețul celui alt.

Spațiul apusean a progresat metodic, în pași istorici. El a conservat de timpuriu instituția scrisului în mediile mănăstirești, iar din sec. al XII - XIII scrisul devine și o realitate urbană. La noi, la români, oralitatea domină până spre veacul al XIV-lea și chiar al XV-lea. Progresul nostru este extrem de lent, până în veacul XVII. Este de prisos să continuăm să găsim scuze și explicații. Civilizațiile complexe și expansive privesc pe ceilalți din mers. Tăvălugul timpului nu le permite să se oprească și nici nu par a avea răbdare cu ceilalți. În fluxul ei rapid, banda rulantă de transport nu așteaptă pe hamalul care cară povara pe umeri.

Occidentul, ca societate literată, își diversifică treptat instituția scrisului. Actul său scriptic progresează și ca produs al cunoașterii prin explorarea spațiului celui alt. Prin călătorii, ei depășesc spațiul cetății. Etnologul francez Jean Cuisénier aprecia pe acești apuseni din Evul Mediu ca având o finalitate complexă, prin intermediul călătoriilor lor. Ei aveau drept scop „*să facă observații pentru a documenta fie un ambasador (interese stabilite) sau să-și îmbogățească cunoștințele... analizând ceremoniile, formele de protocol (pentru eventuale contracte și parteneriate) spre a le pătrunde sensul, ei investighează în amănunt aspectul orașelor, satelor, locuinței, servitul meselor, vestimentația, aspectul sexului feminin, cât și formele de viață sociale și religioasă*”⁹.

Călătoriile lor au în sine un substrat practic legat de o formă sau alta a profitului, în sensul cel mai larg.

Multitudinea informațiilor date de călătorii străini încep din veacul XVI, când „ *misiunile diplomatice se înmulțesc... și aduc comoara de informații despre popoarele Europei, limbilor, orașelor și satelor lor*”¹⁰, iar spre finele veacului XVII se va contura chiar un proiect de disciplină științifică privind studiul popoarelor care mai târziu va purta numele de etnografie¹¹.

⁸ Nicolae Iorga, *Cărți reprezentative în viața oamenilor*, vol. II, Editura Casa Școalelor, București, 1928, p. 156.

⁹ Jean Cuisénier, *Etnologia Europei*, Institutul European, Iași, 1999, p. 20.

¹⁰ *Ibidem*, p. 21.

¹¹ *Ibidem*, p. 24.

Occidentul după 1500 cunoaște mutații profunde și mai cu seamă în planul mentalităților. Pentru ei, lumea pusă pe hartă nu mai înseamnă doar cele două nuclee, Roma și Ierusalim, spații precum Africa, Asia și chiar Europa nu mai sunt redată schematic și cu multe pete albe sau prin reprezentări alegorice cu monștrii și scene biblice. Ei depășesc stadiul obscur de reprezentare geografică al vechilor Mapamoande destinate unor corăbieri care mergeau fără repere clare în călătoriile lor¹². Acel stadiu de interpretare era depășit și se abandonase gândirea schematică despre lume și spații geografice depărtate, o gândire despre care Jaques Le Goff spunea că se realiza „*prin intermediul unor abstracții mistice și pseudo-științifice*”¹³.

Perioada în care călătorii străini au în vizorul lor spațiul locuit de români, este marcată de o nouă mentalitate de a privi lumea și spațiul geografic, o mentalitate ce își trage seva din Renaștere și din descoperirile geografice. În privința actului de cunoaștere, apar noi și complexe perspective. La omul occidental modern, începând din sec. XVI, nu mai predomină o cunoaștere de tip platonian, unde actul de cunoaștere este un scop de înțelegere și pătrundere a ființei, ci o cunoaștere ca mijloc. Este aici și dictonul lui Bacon «*a ști pentru a putea*».

Emile Brehier observa cum „*civilizația modernă, mai cu seamă din sec. al XVI-lea încoace s-a născut dintr-o atracție crescândă pentru cunoașterea ca mijloc. Gânditorii sec. XVII - XIX au fost obsedați de idealul unei astfel de cunoașteri progresive, capabile să asigure dominația omului asupra lumii materiale*”¹⁴.

Călătorul străin nu vine în mod cert ca un vizitator romantic, culegător de impresii sau ciudățenii. Mulți dintre ei dețin chiar o personalitate subterană și își inițiază sub o etichetă publică agenda ascunsă de ordin diplomatic. Activitățile diplomatice, începând cu secolul XV sunt foarte active. Printre călătorii străini avem și mulți etnici italici. Veneția, spre exemplu era un cap de pod în demersurile ei diplomatice. Republica venețiană reglementase încă din 1268 o metodologie de lucru în diplomație, fapt care a constituit un exemplu eficient de urmat și pentru alte state. Reglementările lor specificau că orice emisar diplomatic oficial sau sub acoperire era obligat să întocmească un raport oficial, acele «*relazioni*» (rapoarte) sau «*disparci*» (depeșe), iar agentul trebuia ca în termen de 15 zile de la întoarcere în țară să prezinte Senatului un raport complet asupra misiunii sale care să conțină informații de ordin geografic, etnografic, cât și despre moravurile și situația politico-economică¹⁵.

Practic, în sec. XVII - XVIII Țările Române vor intra, datorită poziției lor de ordin strategic, la confluența celor trei imperii: Habsburgic, Țarist și bineînțeles, omniprezenta Înalță Poartă.

În diferite contexte intrăm în vizorul lor descriptiv și noi. Este greu de spus dacă acești călători au avut o percepție premeditată în raport cu noi și nu trebuie să ne

¹² G. Coldenberg, S. Belu, *Epoca marilor descoperiri geografice*, București, 1971, pp. 38-39.

¹³ Jaques Le Goff, *Civilizația Occidentului Medieval*, Editura Științifică București, 1970, pp. 196 și urm.

¹⁴ Emile Brehier, *Mari teme ale filozofiei*, Editura Humanitas, București, 1993, p. 11.

¹⁵ N. Ciachir, Gh. Bercan, *Diplomația europeană în epoca modernă*, Editura Științifică și Enciclopedică, București, 1984, p. 14.

simțim persecutați când ei percep la acești români vechi fie nestatornicie, asprime, primitivism, fie lipsa de educație, lene sau hoție.

Nu putem totalmente să credem toate considerațiile lor, după cum nu avem nici posibilitatea să îi contrazicem. Notele lor de critică se întrepătrund și cu aprecieri pozitive privind istețimea, vitejia, rezistența la situații dure, optimismul și ospitalitatea, deși aceste aprecieri au un raport scăzut. Indiferent de substratul observațiilor lor sau de procentul de exagerare, ei sunt cam singurul izvor de referință în situația în care, cum observa Cristian Preda, „*exercițiile de auto-reflexie sunt cvasi-inexistente în epoca la care se referă călătorii străini, iar rarele excepții de felul notelor lui Cantemir despre Moldova par să subscrie aproape integral contemplației exterioare*”¹⁶.

Singura problemă, cu adevărat de esență este dacă românul de peste veacuri, românul recent, prin structura sa, infirmă sau confirmă profilul caracterial pe care l-au realizat străinii ce au tranzitat spațiul românesc de-a lungul timpului.

II. Selecții tematice

1. *Imaginea unei societăți permissive în încălcarea normelor*

Cădem de acord dintr-un început că nu există societate în care să lipsească un sistem normativ cât și forme diverse de coerciție, chiar dacă acestea pot avea o funcționalitate deficitară. Este de analizat dacă observatorul străin susține teza unui popor predispus să se abată de la normele legale sau dacă sugerează doar lipsa unui funcționalism eficient instituțional din care ar rezulta un control social deficitar.

În discursul despre români al călătorilor străini, descoperim o atitudine complexă privind firea poporului român. Textele sugerează atât faptul că autoritatea de stat este tolerantă față de actele antisociale și normative, fapt care incită grupul social spre deprinderi negative, dar și faptul că anumite minusuri de comportament sunt proprii ființei acestui popor. Prin urmare, se acceptă un fel de disculpare arătându-se că ceea ce este negativ se leagă de conjuncturi și evenimente diverse, dar se sugerează și existența unor înclinații negative înnăscute ce țin de structura ființei unui popor.

Așa ne arată un Michael Bocignoli din Raguza, pe la 1524, când spune „*spiritul poporului este grosolan și necioplit deopotrivă cu vitele*”¹⁷ sau Franco Sivori, pe la 1588, când invocă „*nestatornicia din fire*”¹⁸, după cum Nicolo Barsi, arată că „*aplecarea spre hoție vine din naștere*”¹⁹. Mai putem să amintim, de asemenea, pe Federigo Veterani care la 1688 vorbește despre firea unei populații pe care o găsește „*nestatornică, impulsivă și brutală*”²⁰, considerând că o autoritate cu rol coercitiv dur

¹⁶ *Firea românilor*, volum coordonat de Daniel Barbu, Editura Nemira, București, 2000, p. 157.

¹⁷ *Călători străini*, op. cit., vol. I, p. 176.

¹⁸ *Ibidem*, vol. III, p. 16.

¹⁹ *Ibidem*, vol. V, p. 74.

²⁰ *Ibidem*, vol. VII, p. 476.

nu poate fi o soluție de ameliorare sau eradicare a acestei situații și că această populație nu prezintă o reală garanție de stabilitate.

Dincolo de unele generalizări pe care ei le pot face în mod abuziv ne frapează invocarea de către ei a acelor comportamente ce aparțin firii sau spiritului etnic, lucru care îi determină să le considere ca fiind înnăscute. Sunt foarte greu de apreciat aceste minusuri etice și de comportament care ar proveni din firea unui popor. Ca orice popor constituit în durata lungă și nebuloasă a timpului, am deținut o serie de valori comportamentale înnăscute, care la rândul lor, au fost determinate de unele valori adăugate, de ordin social și cultural. În acele valori primare se însumau desigur emoții, sentimente și sensibilități care s-au transformat treptat sub imperiul necesității. Este de înțeles că în contact cu diverse modele socio-culturale și de comportament provenite de la diversele populații cu care am luat contact în lunga perioadă a migrațiilor (sec IV - XIII), populația indigenă și-a consolidat diverse tipuri de valori impuse de necesitate. Nu putem spune că am avea o genă a dezordinii în noi. Era firesc în diverse situații să se nască valori de tip egoist și aceasta în scopul supraviețuirii și prosperării, apoi valori sociale ce țin de comportamentul individului social pentru ca grupul social să se mențină în echilibru, cât și valori spirituale ca liant de coagulare a gândurilor și sentimentelor. Unde am putea să căutăm acel resort intim al cauzalității firii românilor? Să zicem că această cauzalitate ar rezida în persoana agenților care au produs modificări permanente de ordin comportamental, dar este însă foarte greu să definim care sunt deosebirile între cauze și agenții de influențare, pe de o parte, și între efect și cel influențat, pe de alta. Până la urmă, efectul în sine este doar mentalitatea care s-a transformat treptat sau după situație a suferit o pervertire. Orice popor care primește o serie de influențe negative, o face datorită unei slabe rezistențe și poate datorită unui deficitar sistem de valori deja existent. Prin urmare legătura cauzală ține atât de agenții de influențare cu forma lor specifică de acțiune, dar și de poporul influențat cu modul lui specific de răspuns. Nu știm în ce mod s-ar putea defini cauzalitatea, dar finalitatea este cea care apare vizibil. Din nefericire finalitățile exprimate prin felul de a fi și de a se comporta al unui popor construiește imaginea acestuia în ochii celui alt devenind ne necesară găsirea cauzalității. În lunga perioadă de tranzit a migrațiilor, populațiile sedentare au putut avea diverse comportamente de adaptare la situațiile impuse. Sedentarii fie au acționat direct, spre confruntare, fie au dezertat de la activism și s-au instalat în fatalism, găsind forme disimulate de răspuns. Într-o lume indecisă până în veacul XIV din punct de vedere politic, acest popor nu putea alege între a face sau nu compromisuri, ci doar între diferitele forme de compromis. Astfel s-a produs o adaptare progresivă la mediu. O adaptare este o adaptare, dar nu este și neapărat și etică. Se pare că în cazul nostru au fost preponderente evitarea, fatalismul reprimarea stărilor, nașterea unei condiții pasive, toate influențând personalitatea, ajutate de o delăsare păgubitoare. Este ceea ce aprecia Miron Costin, în caracteristicul său limbaj marcat de scepticism, când spunea „...căci ce nu strică vremea în veacuri lungi”²¹.

²¹ Miron Costin, *Opere*, Editura P.P. Panaitescu, București, 1958, p. 226.

Dincolo de problema comportamentelor datorate firii, reținem mulțimea opiniilor călătorilor străini care leagă devianțele comportamentale de prezentul social-politic și instituțional al timpului. Călătorii străini provin din spații socio-culturale diferite, unde tipul de guvernare, instituțiile, normele juridice și, în general, mecanismul societății este diferit, datorită altei linii de evoluție și acumulare de valori pe durata lungă a istoriei.

În spațiul apusean, în sec. XVI - XVII, se nasc idei și concepte politice fără precedent. Mai apoi, în veacurile XVII - XVIII, puterea politică va opera o serie de reforme, în cadrul instituțional extins, fapt care a dus la edificarea unui tip de stat modern. Este noul tip de stat «*statul clasic*» cum îl numea Pierre Chaunu, stat care tinde să absoarbă prin persoana monarhică orice alt gen de control paralel și să edifice o putere despotică și funcționarească bazată pe finanțe, armată și rețele de fortificații²². Ideile despre stat și societate capătă treptat un sens complex. Ce ecou puteau avea, de exemplu, în Răsărit, idei de tipul teoriilor contractualiste sau concepția potrivit căreia monarhul derivă din lege sau că legea este chiar deasupra persoanei sale?

Ne gândim la spirite novatoare de tipul unui John Buchanan, François Hotman sau Jean Bodin, toți trei autori de lucrări politice în veacul XVI sau mai târziu, Thomas Hobbes, John Locke și Rousseau. Ei privesc o lume în mișcare și animată de alte idei privind ordinea socială și politică. Jean Bodin (1530 - 1596), pune în discuție ceea ce înseamnă suveranitatea și modul în care aceasta impune în lume un ideal de pace și ordine²³. Să nu uităm nici pe Thomas Hobbes (1588 - 1679) care în al său „*Leviathan*” vorbește despre un stat de natură democratică și despre o suveranitate monarhică care să se bazeze pe consimțământul cetățenilor²⁴. Acest fapt implică desigur crearea unui cetățean conștient și educat privind ordinea socială și sistemul normativ al acestei ordini.

Doar aceste câteva idei politice punctate aici pot arăta cam ce exigente privind statul și societatea se profilau spre a se concretiza în timp în plan practic în societatea apuseană. Aceste foarte deosebite concepții nu puteau naște decât deosebiri mari de optică privind diferențele dintre societăți.

Sociologul Max Weber concepea existența a două mari tipuri de guvernare și modele instituționale. Cel patrimonial și cel birocratic. În cadrul sistemului patrimonial găsim o jurisdicție slab definită, ierarhii informale, sistem deficitar de recrutare a elitelor birocratice, aparat funcționăresc cu program parțial, cât și aspectul majoritar de oralitate al comenzilor politice. Dimpotrivă, în guvernarea birocratică, jurisdicția este fixă, ierarhiile sunt formale, există un sistem organizat de recrutare a elitelor cu statut permanent, iar comenzile sunt subordonate efectiv actului scris²⁵. Statul de tip birocratic devine treptat o realitate în lumea apuseană. Țările române rămân până în epoca modernă niște structuri de putere de tip patrimonial. Domnitorul, ca monarh, nu realizează o administrație de stat riguroasă și nu are nici capacitatea de

²² Pierre Chaunu, *Civilizația Europei Clasice*, vol. I, Ed. Meridiane, București, 1989, pp. 42-46.

²³ P. Manent, *Istoria intelectuală a liberalismului*, Edit. Humanitas, București, 1992, pp. 58-59.

²⁴ Michel Terestchenko, *Marile curente ale filosofiei politice*, Institutul. European, Iași, 2000, p. 43.

²⁵ Peter Burke, *Istorie și teorie socială*, Ed. Humanitas, București, 1999, pp. 41-42.

a impune imaginea unui suveran absolut, mai ales în contextul statutului de vasalitate față de Înalta Poartă. Nici sistemul legislativ nu era o structură solidă încheată. Aparatul de stat central exprima destulă fragilitate și autoritatea monarhică s-a impus cu mare greutate, cel puțin în veacurile XIV - XV. Mai puternic a devenit în timp statul de tip nobiliar și nu cel monarhic. Sistemul de impozitare era deficitar, iar finanțele proveneau în mare de pe urma comerțului de tranzit. Existența unui control nu foarte riguros al supușilor din parte autorităților putea naște firește un climat de libertate negativă care se putea repercuta și asupra profilului moral al acestora.

Daniel Barbu identifica în cazul Țărilor Române existența unei puteri de „*tip pastoral*” (potrivit conceptului preluat de la Paul Veyne și Michel Foucault) unde „*atitudinile și comportamentele nu sunt uniformizate, dominând acel individualism juridic, iar individul evoluează liber pe un teritoriu aflat sub controlul unui dispozitiv de putere*”²⁶. De asemenea autorul remarcă existența unei „*societăți politice neconfigurate juridic și lipsită de complexitate structurală*”²⁷.

De aici ar rezulta și fragilitatea unui sistem normativ care nu mai poate să faciliteze la întreaga capacitate mecanismul complex al controlului social. Mulți dintre călătorii străini punctează în relatările lor lipsa funcționalității unor instituții, fapt care întreține aria diverselor delictе și comportamente negative, atât la nivelul aparatului de stat cât și la indivizi.

Să încercăm evocarea unor fapte și acte de comportament pe care călătorii străini le blamează ca fiind ilicite, ilegite și ilegale, și prin care ar fi violate valorile și relații sociale. Sunt în principal acele fapte din categoria delictelor grave, cum numesc juriștii crimele politice, cele care violează ordinea socială, normativă, siguranța statului și a instituțiilor, cât și acele delictе de drept comun îndreptate contra individului, familiei și bunelor moravuri. Este o utopie, desigur, existența unei societăți în care s-ar eradica din viața socială delictul. Durkheim spunea că „*delicvența, în general, este parte firească a fenomenului social*”²⁸.

Pe călătorul străin pare să îl intrige nu neapărat existența în sine a delictului, în variata sa expresie, ci modul inefficient în care funcționează sistemul normativ de control social și de coerciție în societatea noastră medievală. În diferitele lor aprecieri, ei percep o societate care nu demonstrează că ar necesita din chiar interiorul individului și până la autoritatea de stat o adaptare spre niște măsuri concrete de securitate socială și ordine prin care să fie reprimite conduitele periculoase pentru ordinea socială. Călătorul străin trăiește, se confruntă și apreciază variate situații ce au loc sub ochii săi. Este de analizat percepția, spre exemplu, a cărturarului saxon Johann Sommer, secretarul lui Despot- Vodă, privind cazul unei omucideri petrecute la Suceava, în vremea slujbei sale de pe lângă domnie.

Fidelul secretar al domnitorului nu se sfiește să ne prezinte faptele concis și fără a face vre-un comentariu de disculpă a cuiva. El ne prezintă un material pentru o veritabilă speță juridică și ține să precizeze în text modul deficitar și intenționat deficitar chiar, în care funcționa procedura judiciară. El ne vorbește despre un

²⁶ Daniel Barbu, *Bizanț contra Bizanț*, Ed. Nemira, București, 2001, p. 58.

²⁷ *Ibidem*, p. 63.

²⁸ Emile Durkheim, *Regulile metodei sociologice*, București, Ed. Științifică, 1974, p. 116.

negustor grec venit din țara turcească la Suceava care are o întrevvedere cu domnul țării, i se cercetează mărfurile negustorești, iar la plecare, în noapte, prin cetatea de scaun, este ucis. Îmbucurător ar fi fost dacă Sommer ar fi apreciat existența unei luări de poziție eficiente a justiției, fapt ce ar fi demonstrat imaginea unui demn aparat judiciar de control și coercitiv și care ar marca tocmai ideea de ordine și justiție. Dimpotrivă, Sommer ține să explice tocmai deficitara justiție, chiar cu girul și indiferența forului suprem de judecată reprezentat de domnitor.

Sommer ne arată cum „s-a pornit strigarea obștească, să fie căutați făptașii și cum nu s-a ajuns la nimic (cei care avea poruncă a cerceta o făceau cu multă delăsare) toate lucrurile lui au fost trecute în vistiera domnului. De aici a decurs bănuiala de crimă”²⁹.

Observatorul străin definește dezordinea procedurii judiciare, prin expresia acea «multă delăsare» afișată de organele de cercetare aflate în fața unui delict grav, a unui prejudiciu fatal adus unui străin care se și afișase cu domnitorul în fața supușilor. Șeful statului nu pare deloc a proceda cu duratețe la aplicarea eficientă a cercetării penale în vederea prinderii și sancționării făptașului. În schimb domnitorul pare-se a-și însuși cu o suspectă grabă bunurile decedatului trecându-le pe seama visteriei sale. Atâta vreme cât un astfel de caz, un astfel de delict grav nu constituia o problemă serioasă devine chiar puerilă indignarea unuia ca Anton Maria Del Chiaro care pe la 1718, își punea problema că „În cei șapte ani cât am stat în Țara Românească nu-mi amintesc să fi auzit vreodată că ar fi fost pedepsit cineva pentru înjurături, fie de tribunalul domnului, fie de cel al arhiepiscopului, nu știu prin ce fel de nepăsare”³⁰.

Del Chiaro invocă aici un delict comun referitor la bunele moravuri arătând că etica comportamentală preocupa prea puțin elitele, el considerând că și acest fapt prin nerespectare este un subiect de răspundere în fața legii. Este de înțeles că acolo, unde un caz de omucidere devine un banal incident și organele de coerciție clasează cu ușurință acest caz, aducerea unor injurii sau calomnii devine un lucru de neobservat și chiar un act de obișnuință sau distracție publică.

Tot privind omuciderea, și Anton Verancsics, pe la 1538, arată cum cei din Muntenia „nu sunt supuși nici unei reguli, socotesc că nu e mare lucru să facă moarte de om, foarte lacomi de bani și născuți pentru furt”³¹. Faptul ar putea reliefa constatarea potrivit căreia cultura, moravurile, obiceiurile ca și cutumele unui popor joacă un rol important în definirea anumitor comportamente cât și categorii de delikte. Ceea ce într-o societate poate trece sub incidență penală, într-o alta, culpa se poate bucura de toleranță. Sigur că nu la orice pas se verifică acel «nu mare lucru» de a face «moarte de om», dar observăm existența unui slab funcționalism al factorilor de coerciție care impune călătorilor străini etichetarea întregul mare mecanism social ca fiind deviant. Până la urmă nu descoperirea realității de fapt existente atunci este esențială, ci faptul că acești observatori duc cu ei în țările natale un gen de imagine total neigienică și de aici pornește un dialog deficitar între civilizații.

²⁹ Călători străini, *op. cit.*, vol. II, pp. 263-264.

³⁰ *Ibidem*, vol. VIII, p. 375.

³¹ *Ibidem*, vol. I, pp. 406 și urm.

Omuciderea, ca fapt anti-social, se amplifică ca sens când este vorba despre asasinatetele îndreptate contra șefului statului. Astfel, ne relatează un Michael Bocignoli, pe la 1524, despre munteni, despre care spune că, „*nu se dau în lături de a-și omori domnii din care cauză s-a întâmplat că, deși erau tributari doar ungurilor, au ajuns nu numai tributari turcilor, dar aproape subjugați de ei*”³².

Bocignoli aduce în discuție o situație gravă care în plan politic și social era de natură să genereze consecințe directe, negative asupra structurii și stabilității organismului social. Pentru călătorul străin această practică a uciderii domnilor reprezintă o încălcare a schemelor valorice și normative din societate și nu un fapt îndătinat, ca în cazul românilor. Pe acest fond de instabilitate și indisciplină al politicii interne el vede chiar cauza decăderii statului extern al Munteniei în raport cu puterile vecine. Același fapt afirmă și locotenentul suedez Erasmus Heinrich Schneider pe la 1713, când spune: „*datorită propriei lor neuniri și neîncrederi, cât și necredinței, căci țineau când cu acesta, când cu acela, s-au dezbinat atât de rușinos, încât țara a fost sfâșiată și pustiită și ei înșiși s-au făcut supuși și sclavi turcilor, în pofida faptului că odinioară au fost bărbați viteji și s-au apărut sub domnii lor*”³³. Și el subscrie la cele afirmate de ceilalți observatori străini și adaugă un nou sens chestiunii, și anume lipsa de solidaritate și non-consecvența deciziilor politice. În marile state europene monarhii ocupau tronul decenii întregi nefiind vorba de un astfel de joc periculos al detronării de multe ori sângeroase. În Franța, într-un interval de 227 de ani, între 1515 și 1792 au fost 10 dinastii. Durata la tron a fost între 21 și 57 de ani. La fel este cazul Angliei de la Henric al VIII-lea Tudor (1509) și până la George al III-lea de Hanovra, în 311 ani au fost 13 dinastii. Acest George al III-lea a domnit 60 de ani, după cum Louis al XIV-lea al Franței a stat la tron 72 de ani. Și în casa de Habsburg, între 1438 și 1740, adică 302 ani au fost 13 dinastii. A invocat lunga domnie de 47 de ani al lui Ștefan cel Mare Mușatin reprezintă una dintre excepții în lungul șir al domniilor și nu o constantă a acestor domnii.

Constanta o reprezintă instabilitatea tronului. În Muntenia, spre exemplu, între 1508 și 1764 au fost 81 de domni în 256 de ani, iar în Moldova, între 1504 și 1764 pe un interval de 260 de ani au fost 93 de domni. În Transilvania, între 1500 și 1764 a numărat 63 de vicevoievozi, principii și guvernatori.

Nu este greu de înțeles că transmiterea unei astfel de imagini, privind instabilitatea și nesiguranța erau în măsură de a deprecia în ochii celui alt punctele de comunicare și determina rămânerea în expectativă față de eventuale parteneriate solide. Să remarcăm încă un fapt la locotenentul suedez Erasmus: el oferă o lecție de înțelegere a realității vremii. Sunt și azi dintre aceia care nu vor să accepte și că au existat și realități negative și exersează în continuare un discurs infatuit despre vitejia și spiritul combativ al altor vremuri. Au existat cu siguranță și acte militare redutabile, dar au fost neigienic exacerbate. Unul ca Erasmus, la începutul veacului XVIII, foarte realist, apreciază vremurile trecutului de rezistență ale românilor, dar nu cade în idealism evaluând pragmatic prezentul.

³² *Ibidem*, vol. I, pp. 176-177.

³³ *Ibidem*, vol. VIII, pp. 347-348.

Este un fapt cunoscut ce a însemnat pe plan extern în veacul XVI căderea Ungariei la Mohacs și politica de concesii repetate a Poloniei pentru Țările Române în raport cu Înalta Poartă. Călătorii străini au apreciat just faptul că se ajunsese la o depreciere majoră a statutului extern al Țărilor Române.

Aceste schimbări negative au fost însoțite de o firească dezorientare normativă și de conflicte, impunându-se practici sociale de natură să deregleze echilibrul social și politic. În contextul unui climat de dezordine și de neîncredere, domnitorul însuși s-a adaptat acestui mediu ostil, practicând și el eliminarea adversarilor politici pornind de la conștientizarea efemerității deținerii puterii.

Paolo Bonnicio, pe la 1632, arată că în momentul în care „domnul intră în stăpânire vinde îndată toate slujbele țării... și dacă descoperă că sub stăpânirea sa se află un fiu al unui domn, nu numai că îl ucide pe acesta, dar stârpește tot neamul în a cărui casă ar fi găsit acest fiu de domn”³⁴. Ne întrebăm, raportat la relatările transmise, cine era sursa echilibrului și legii care reglementa normele? O boierime instabilă care decide potrivit unor politici duplicitare și oportuniste să-și vândă sau să își ucidă suveranul? Un domnitor adaptat negativ care răspunde cu acte sângeroase, sporind și el sursele de conflict și insecuritate? Călătorul străin lasă să se vadă că era preponderent ceea ce se numește în teoria juridică „dreptul subiectiv în cadrul căruia domină nu voința unei legi prestabilite, ci voința unui grup de interese sau a unui individ investit cu putere discreționară”³⁵. În această situație un ins își asumă unicul rol legislator, fapt care exclude prin definiție posibilitatea existenței unui drept obiectiv.

Sanțiunea pe care o aplică domnul țării asupra rivalului său sau clanului boieresc protegiitor nu emană de la un for autorizat, ci de la o opinie sau morală a puterii, nu de la o sancțiune coercitivă reală care să derive dintr-o lege cu caracter impersonal. Controlul puterii pare mai mult exterior și nu unul interior, conștient acceptat, iar coerciția ca act nu este clar instituționalizată.

Prevala, ceea ce Max Weber ar fi numit drept o „autoritate tradițională bazată pe practici îndătinată”³⁶ și nu pe o autoritate efectivă a statului.

Schimbările succesive din societatea medievală românească survenite în contextul imixtiunii insistente a turcilor în afacerile interne ale Țărilor Române sunt de natură să adâncească starea de criză din interior. Un alt factor care a adâncit criza normelor și valorilor a fost reprezentat de unele elemente intruzive alogene.

Treptat violarea normelor a devenit un act de evidentă normalitate. Mărturiile epocii lasă să se înțeleagă că omniprezența străinului, cu preponderență a grecului, a fost de natură să accentueze comportamentele negative și actele anti-sociale. Documentele epocii sec. XVI - XVII acuză permanent prezența grecului care este zugrăvit drept o emblemă a răului. Anton Stepancic, la 1688, arată că românii au

³⁴ *Ibidem*, vol. V, p. 23.

³⁵ Ioan Ceterchi, Ioan Craiovan, *Introducere în teoria generală a dreptului*, București, Editura All, 1993, p. 15.

³⁶ Idem, Max Weber, *Politica, o creație și o profesie*, Editura Anima, București, 1993, pp. 8-9.

suferit o contaminare în prezența grecului, devenind „înșelători precum grecii”, iar privind bunul simț, mai adaugă el, au devenit, „nerușinați precum țiganii”³⁷.

În fața acestei prezențe străine considerate incomode, elitele noastre pămâtenesc au atitudini diverse, fie de colaborare, de respingere sau de rămânere în expectativă. Prezența grecului este arătată de sursele epocii ca fiind o problemă pentru țară. Începând cu 1611, domniile suferă un proces de grecizare treptată, dar acest fapt nu este lipsit și de reacții din partea pămâtenilor. Prezența lor a făcut treptat ca trecerea spre epoca fanariotă să nu mai fie percepută ca o schimbare de regim.

Cronicile vremii anatemizează consecvent pe celălaltul grec despre care se spune că «împresoară și este ocărât de trufășia lui» și că «se cere a fi tăiat cu slugile lui, care jefuiește țara». Asemenea amenințări apar des în „*Letopiseșul Cantacuzinesc*” și la alți cronicari. Cert este că aria delictelor se lărgeste și se agravează prin prezența acestor noi veniți în diferitele posturi dregătorești din ierarhia statului. În genere, omul de rând este mai tolerant sub o administrație apăsătoare condusă de funcționari din neamul său decât în fața unei autorități formate din multe elemente străine. Astfel de sentimente de tip xenofob nu vor putea fi extirpate niciodată la nici un popor, în contextul în care o minoritate agresivă umilește printr-un comportament anume și cangrenează un edificiu social. În astfel de situații mulțimile care dețin o gândire simplistă pot avea reacții care să declanșeze conflicte de un primitivism acut.

Interesant este procentul la care urcă în epocă ura față de elementul grec infiltrat în structura statului. Nicolo de Porta, pe la 1697, scria Casei Habsburg că dacă aceasta vrea să stăpânească cele două țări cu concursul populației „să fie alungat până și numele de grec spre mulțumirea poporului”³⁸.

Potrivit acestei afirmații acesta pare să fi fost simțământul mulțimilor cât și a unei părți din elită. Nu putem crede că acest grec care comitea delict ar fi recidivat în astfel de practici fără concursul din interior al pămâtenilor, iar această recidivare a unor acte antisociale era cu siguranță facilitată de golurile existente anterior în sistemul normativ.

Unii pămâtenesc erau conciliatori față de grecul stigmatizat ca agent al răului. Când în 1611, în vremea opoziției pămâtenesc, sub Leon Tomșa se convoca Adunarea Țării, se arăta că acei greci, care s-au însurat cu femei române, care au moșii și plătesc bir spre a „*trage nevoia țării*”³⁹ nu vor avea de suferit.

Multe documente arătau că noii veniți întrețineau un sistem clientelar care periclita ordinea și bunul mers al țării. Ne spune o cronică „*Cu al lor sfat rămase Domnul, cu nume rău și cu scandală și având avuție se risipi ca praful. Și țara încă se pustii*”⁴⁰. Mi se pare benefic a scoate în evidență o opinie turcească din perioada interbelică așa cum a rămas prin spusele unui ambasador al Republicii Turcia la București. Acest ambasador se numea Hamdullah Suphi Bey. Acesta discutând despre trecutul istoric al relațiilor Înaltei Porți cu românii în epoca medievală, spunea, printre

³⁷ Op. cit., Călători străini, vol. VII, p. 458.

³⁸ *Ibidem*, vol. VIII, pp. 142-145.

³⁹ D.R. H., vol. XXIII, nr. 255.

⁴⁰ *Istoria Țării Românești, 1290-1690, Letopiseșul Cantacuzinesc*, Editura Critică, C. Greceanu, București, 1960, pp. 153-155.

altele un lucru demn de analizat: „Orice creștin sau israelit putea și poate să urce treptele cele mai înalte în stat și nu trebuie să uitați că jugul turcesc nu a fost al nostru căci noi nu v-am gospodărit direct, ci prin intermediari care erau creștini ca și d-voastră”⁴¹. Dincolo de încercarea de disculpare, reținem și această realitate a unei administrații prin intermediari, cu predilecție greci care au reușit să controleze chiar mecanismul puterii imperiale din interior. Această infiltrare păguboasă se realiza tocmai pe fondul unor carențe instituționale și normative, propice dezordinii și stărilor conflictuale, așa cum au fost ele observate de Bocignoli, Verancsis, Sommer, Erasmus și Anton del Chiaro. Jocul dezordinii se poate bine manifesta acolo unde sistemul legislativ este slab organizat. Potrivit lui Antoni Maria Graziani, care scria pe la 1564, „Românii nu au legi scrise, ci toate sunt lăsate bunului plac al domnului sau judecătorului și sunt cârmuiți cu autoritate, potrivit obiceiului îndătinat”⁴².

Se întrona treptat un sistem normativ deficitar și un mod de guvernare pe care observatorii străini din sec. XVIII îl vedeau drept propice tiraniei. Acest despotism, potrivit noilor idei iluministe vest-europene, se considera că este cheia care declanșează un întreg mecanism psihologic și el se hrănește de pe urma unor mase umane lipsite de personalitate.

Imagologul Klaus Heitmann cita pentru veacul XVIII diverse referiri ale unor călători germani, privind tirania și guvernarea despotică, referiri care arătau cum evoluția caracterului unui popor este condiționată de modul de guvernare. Sulzer, pe la 1781-1782 arăta cum „o putere despotică... modifică firea poporului și îl face să fie temător și mișel”⁴³ și „indolența, ignoranța, intrigile, cruzimea și tirania decurg una din alta”⁴⁴. El și alții privesc omul și societatea potrivit altor idei despre guvernare și ordine socială.

Modul în care se degradează cu repeziciune firavul nostru sistem de norme și valori spre finele veacului al XVIII-lea, este bine reliefat de unele izvoare documentare din vremea lui Constantin Mavrocordat din cadrul cărora am extras aici ceea ce mi-a părut esențial pentru mentalitatea acelor vremuri. Este vorba despre acele „Rapoarte și scrisori ale capuchehaie-lor” din 1741-1742 din care reiese vizibil mentalitatea coruptă a veacului la nivelul cel mai de sus al autorității de stat. Aceste rapoarte cuprind știri foarte precise și la obiect privind jocurile de culise ale politicii, dar lasă să se citească la ce nivel ajunsese dezordinea și delictele în cadrul societății momentului.

Când domnitorul Mavrocordat atrage atenția asupra intenționatei risipe financiare din țară, capuchehaie-le îi răspund următoarele: „Altfel nu putem face nimic, așa sunt timpurile. Și Poarta marelui vizir și cei din jurul lui sunt extrem de lacomi și fiecare este o fiară sălbatică. Până și cei mici, dacă nu sunt câștigați,

⁴¹ Victor Eftimiu, *Amintiri și polemici*, „Cultura Românească”, S.A.R., 1942, p. 261.

⁴² op. cit., *Călători Străini*, vol. II, pp. 382-3.

⁴³ Klaus Heitmann, *Imaginea romanilor în spațiul lingvistic german (1775-1918). Un studiu imagologic*, Editura Univers, București, 1995, p. 260.

⁴⁴ *Ibidem*, p. 261.

înțepă și deschid răni mortale”⁴⁵ și „este de așa natură, încât trebuie mulțumiți, fără economie, ca să nu vorbească de rău. Domniile de azi nu se pot menține decât cu bani”⁴⁶. Aceste cuvinte par a aparține unei Români eterne în care timpul și spațiul se suspendă.

Relațiile politice și sociale apar ca fiind extrem de tensionate, norma legală ca anti-normă iar acțiunile publice în societate apar ca fiind deviate. Autoritatea de stat alături de sultan nu ofereau populației Țărilor Române un suport logic al actelor legale și conduitelor normale cât și un climat de securitate socială. Rapoartele acestea ne vorbesc despre o sumă de indivizi venali aflați în punctele cheie ale puterii care urmăreau cu agresivitate propriile lor scopuri. Pentru acești reprezentanți stambulioți ai domniei bunul mers al țării se rezuma la conformismul practicilor negative ale epocii. În practicile lor sociale corupte, ca funcționar de stat se adaptau la ceea ce numea sociologul Durkheim „conformismul social”⁴⁷, care atinge în cazul Țărilor Române din epoca fanariotă stadii de-a dreptul patologice. Dacă mai marii vremii percep această stare de lucruri ca normalitate este firesc ca și mulțimile să se adapteze în mod progresiv la lipsa de reguli.

Exprimarea capuchehaie-lor, cum că «așa sunt timpurile», arată că o posibilă încercare de control social riguros ar fi fost sortită eșecului, prin faptul că deprinderile corupte deveniseră un gen de patrimoniu al societății. O dovadă de eșec în acest sens a fost încercarea de control autoritar asupra practicilor ilicite din epoca realizată de unul ca vodă Mavrogheni. Statistic, pe la 1780, cam 45% din bugetul de stat era capitalul destinat coruperii demnitarilor stambulioți, 30% erau banii de chimir ai principelui, și doar abia 25% revenea bugetului pentru nevoile țării⁴⁸.

Este de înțeles, faptul că, în momentul în care un procent imens de 75% din buget devine sursă secundară de venit, corupția atinge cote incommensurabile.

Vocabularul epocii integrase în limbajul comun termeni precum: bairamțak (plocon), ipca (reînnoire de tron), rușfet (plocon de mituire), a sfeterisi (a te sustrage de la ceva), zulumat (asuprire, nedreptate) s.a.m.d. Practic, mituirea, fraudă, complicitatea, escrocheria și abuzul devin norme sociale. Cazul unuia ca Mavrogheni, care se vrea a fi un justițiar, exprima în acest context social expresia violării practicilor obișnuite și nu expresia întronării norme și legalității. Devenise o realitate utilizarea funcției publice ca o sursă de venit, atât pentru dregătorii stambulioți, cât și pentru cei indigeni.

Din nefericire, aceste imagini negative privind epoca fanarului se pot converti asemeni unei monede în imagini ale unei Români eterne. Acești dregători comiteau permanent, cum se spune în terminologie juridică, acele „*delicte de serviciu*”⁴⁹ care prejudiciau bunul mers al țării. Sociologul american Edwin Sutherland, numea acest

⁴⁵ Adriana Camarino-Cioran, *Rapoartele inedite ale capucheha-lelor lui Constantin Mavrocordat (august 1741- decembrie 1742)*, în „Studii. Revista de istorie”, an XIV, 1961, p. 946.

⁴⁶ *Ibidem*, p. 947.

⁴⁷ *Op. cit.*, Emile Durkheim, p. 65.

⁴⁸ Anton Caragea, *De la teapa din vremurile lui Tepeș la vorbele goale din vremurile de azi.*, în „Historia”, febr. 2002, p. 62.

⁴⁹ *Dicționar juridic penal*, Editura Științifică și Enciclopedică, București 1976.

tip de privilegiați „*criminali economici și corupți*”, acei purtători de „*gulere albe*”⁵⁰ care se foloseau de puterea politică în scop ilicit, având ca bază, firește, slaba funcționare a aparatului judiciar și de control din societate. Parafrazând pe sociologul american care se referea la acești agenți corupți din S.U.A. perioadei 1950, putem spune că doar distanța de timp desparte oameni de aceeași esență nocivă și am putea să-i considerăm pe funcționarii fanarului, plastic vorbind, drept niște purtători de «*gulere de samur*».

Contra unei structuri corupte, aproape îndatinată, actul uneia ca Mavrogheni a fost un eșec. El nu a devenit legislatorul cerut de societate, el a fost etichetat drept biblica Satană, prin expresia «*hiara cea rea*». Forma sa de control și coerciție a fost de natură să îl stigmatizeze fiind considerat un alienat mintal, excesul său de ordine având un efect pervers, și anume a incitat spre alte acte de devianță. Nicolae Iorga apreciasse momentul drept un „*exemplu tipic de eșec în materie de inovație guvernamentală, într-o societate tradițională în care factorul de decizie intern rămâne tot boierimea*”⁵¹. Nu mai vorbim ca atare, potrivit spiritului vremii, de delict, ci de fapte sociale devenite normale. Și acest capitol al corupției a fost de natură să aducă un nou aport negativ asupra structurii și personalității indivizilor comuni, cât și asupra celor care proliferau permanent în executarea delictelor publice. Această stare de fapt a rupt solidaritatea subiecților umani, a devalorizat conceptul de dreptate și, cel mai grav, a negativizat structura sufletească a indivizilor. S-a ajuns la ceea ce numea, pe la 1790, Raičevich „*un regim despotic, care face un popor să devină bănuitor și deprimat*”⁵² și de aici decurg multe dintre trăsăturile negative de comportament. Indivizii ajung la un grad de adaptare socială treptată și fac jocul unei pretinse ordini sociale.

Privind vicierea caracterului și încetățenirea unor deprinderi negative, cât și adaptarea indivizilor la un sistem corupt, invocăm niște mărturii târzii provenite din partea unor oameni din popor de pe la anul 1900. Într-o antologie de folclor Ovidiu Papadima vorbea despre relele deprinderi și năravuri pe care țăranul român ajunsese să nu le perceapă și nicicum să și le asume.

Autorul folosește o anchetă realizată pe la 1900 de către Ovid Densușianu, ancheta- interviu luată de acesta unor țărani, din care lasă să se vadă modul în care înțelegea omul simplu ideea de ordine și legalitate.

Imaginea ordinii devenea de fapt nostalgia dezordinii și a bunului plac în acțiuni și comportament. În spusele acestor țărani vom observa chiar imaginea unei societăți românești adaptate deprinderilor negative pe plan social. Un țăran, îi elogia lui Densușianu vechiul regim în modul următor: „*Pâinea de se făcea plăteam zeciuiala și aceea cum? Se uita zapciu și potrivea din ochi, de nu se făcea pâinea, n-aveau ce-ți lua, ...cu fânul tot așa. Chema doi-trei gospodari și-i întreba; oameni buni, câte cară sunt aici? Poate era zece cara. Dar oamenii, știți.... Ziceau trei effendi și scria trei cară*”⁵³.

⁵⁰ Dr. Dan Banciu, *Sociologie juridică*, Editura Hyperion, București, 1995, p. 151

⁵¹ N. Iorga, *Opere economice*, Editura Științifică și Enciclopedică, București, 1982, p. 715

⁵² Klaus Heitmann, *op. cit.*, p. 262.

⁵³ Ovidiu Papadima, *O viziune românească a lumii*, Editura Saeculum, București, 1995, p. 130.

Papadima remarcă aici viclenia ca pe o armă de adaptare. Poporeanul nostru avea clar în minte nostalgia lipsei de control și legalitate. Același țăran spune „*Mai bine era pă vremea turcului*”, expresie ce pare a da identitate românului, „*făceam doisprezece zile pă an și dam doar dijma la porumb, încolo nimic. Durmiam cu boii pân' livezi pân' la Sfântul Gheorghe. Mă apuca nămiaza pă câmp și nu mă întreba nimeni de unde vin și unde mă duc. Aduceam lemne cu targa și nu mă întreba nimeni. Acum ne-a cuprins statul de tot, n-avem nici o mișcare. (...) În vremea turcului tot și peste tot era slobod, scoteai un bilet pentru o sută de doage și luai trei sute și nimeni nu te întreba, treceai pe la casa pădurarului și îi lăsați un lemn-două; și 'nainte băiete*”⁵⁴.

Iată cum marile delictе, acele crime ale puterii executive (corupția), au generat pe durată lungă a timpului un gen de mentalitate și practică ce s-a diseminat și a invadat conștiința mulțimilor, iar apariția statului modern și a unei legislații normative stabile sunt considerate ca fiind o privare de libertate. Astfel ne spune țăranul nostru că «*ne-a cuprins statul de tot și nu avem nici o mișcare*». Acest lucru demonstrează că se crease o predispoziție spre dezordine și acte ilicite. Acest țăran explică, faptul că, se simțea mai bine și mai liber în matca vechii autorități, iar acum se simte sufocat de noul tip de autoritate exercitată de către statul modern. Această nouă autoritate este, cum o numea Max Weber, „*întemeiată pe un statut legal, competențe efective ale autorității oficiale, existența unor reguli elaborate rațional, care cerea conformarea rațională a indivizilor față de autoritatea publică impersonală, legală și legitimă caracteristică societăților moderne*”⁵⁵.

Izvoarele acestea, provenite din relatări orale de la începutul veacului XX, conturează faptul că se întronase gradat un gen de patologie socială, care implica inevitabil, sărăcia și problemele sociale, patologie generată atât de comportamentul antisocial al elitelor, cât și de firea omului obișnuit, adaptat la dezordine.

Călătorii străini din secolele XVI-XVIII văd pretutindeni lipsa unei ordini sociale cu adevărat eficiente și raportează acest fapt atât la firea poporului cât și la erorile elitei politice. Patologia unei societăți se poate reedita progresiv, din nefericire, de la o epocă la alta. Fie că relele deprinderi au intrat în firea omului, fie că factorul conjunctural a permis repunerea lor în scenă, acestea s-au permanentizat într-un mod de-a dreptul fatal. După 1944, în contextul regimului totalitar comunist, s-au reeditat acele rele deprinderi, și mai grav în incubatorul social al regimului a fost creat un nou tip uman, cu o fizionomie morală extrem de performantă, în sens negativ. Cităm în acest sens tot o mărturie orală contemporană care exprima franc caracterul și deprinderile pe care mulțimile le acumulase în timp. Este vorba despre lucrarea Aurorei Liiceanu numită „*Nici alb nici negru*”, lucrare în care se realizează o radiografie mentală a unui sat românesc din perioada 1948-1998.

În capitolul „*Furtul și corupția*”, o interviuată, Maria Tatu, spune următoarele: „*Lumea fura. Cel puțin să fi trecut pe la C.A.P. cu una, două lăzi de cireșe. Nu s-a făcut nimic. Nu s-a strâns nimic.... Tot pă vremea C.A.P.-ului s-a-nvățat lumea hoafă,*

⁵⁴ Ibidem, p. 131.

⁵⁵ Max Weber, *Politica...*, op. cit; pp. 8-9.

perversă, mincinoasă. Furau toți, nu vedea nimeni” (sic)⁵⁶. Pentru femeia din satul Surani «C.A.P.-ul » și conducerea de partid erau considerate un fel de „proxima cauză”, însă rădăcinile răului coborau în timp dincolo de memoria ei, spre o tradiție a adaptării negative de care românul se legase în timp. Un alt țăran din Surani, după 1989, pe nume Gheorghe Șerbănescu ne spune: ”Ori că s-au învățat oamenii să fure, ori că s-au deprins, ori că nu sunt bani....(!!!) ....cu alte cuvinte furtul continua și din dreapta și din stânga”⁵⁷. Cu astfel de mărturii care ne duc la distanță de trei secole față de vremea în care au scris călătorii străini este greu să inițiezi un discurs prin care să califici drept denigratoare unele dintre opiniile celor care au ilustrat imaginea românilor de altădată. Doar orgoliul nostru etnic nu este îndeajuns pentru a folosi unei campanii intenționate de disculpare în fața celorlalți.

2. Călătorul străin. O altă concepție despre „Homo Faber”

Occidentul, începând din veacul al XI-lea, suferă treptat o serie de transformări structurale. De foarte timpuriu, societatea medievală occidentală înregistrează progrese privind creșterea demografică și economică, precum și o dezvoltare remarcabilă pe plan urbanistic. Din secolul al XV-lea și, mai ales din secolul al XVIII-lea, apare un nou impuls al creșterii economice și anume cel capitalist. Spiritul nou ce însoțea economia de tip capitalist exprima pregnant ideea de randament și profit. Lumea europeană apuseană devine complexă privind structura ei internă. În jurul anului 1500 are loc o profundă diferențiere a procesului socio-economic între Europa de Apus și lumea de la Vest de Elba. În Apus remarcăm o clară tendință de schimbare a economiei agrare prin faptul că muncitorii agricoli în stare de șerbție sunt eliberați de către nobilii feudali. De asemeni orașele cresc în complexitate jucând un rol de frunte pe plan economic. Societatea apuseană s-a încadrat pe un nou drum al progresului bazat pe un nou regim economic al acumulării de capital, fapt care a dinamizat societatea și a dus spre marile revoluții pe plan industrial și politic.

La Est de Elba începând din 1492 și 1498, societatea umană înregistrează o „a doua șerbție”, cu particularități în Saxonia, Prusia, Boemia, Imperiul Habsburgic, Ungaria, Europa de Sud-Est, Polonia și Rusia. Această lume de la Est de Elba intră în antiteza clară cu Vestul Europei caracterizat prin procesul industrializării, liberalizării și treptatei democratizări. Mai mult decât atât procesul industrializării și răspândirea industrializării pornind din Vest a dus la o adâncire a opoziției structurale între spațiul Vestic și cel din Est. Interpreții acestui fenomen, de tipul lui Wallerstein și Braudel, au dezbătut această problemă a civilizațiilor dominate de un regim seniorial, ne progresist și slab productiv pe linie economică. Analizând rolul retardatar pe care medievalitatea prelungită avea să îl exercite asupra acestor părți de lume europeană, Braudel spunea: „Acest regim care va dura până în secolul al XIX-lea, este fără îndoială răspunzător de întârzierile suplimentare pe care le vor înregistra aceste regiuni în raport cu cele

⁵⁶ Aurora Liiceanu, *Nici alb, nici negru. Radiografia unui sat românesc.*, Editura Nemira, București, 2000, p. 99.

⁵⁷ *Ibidem*, p. 100.

din Vest”⁵⁸. Multe state din Occident vor înceta treptat să mai fie supuse unui regim economic exclusiv bazat pe exploatarea agricolă.

Deja, pe la 1750, se ajunge ca până la 40 % din venitul Angliei să nu mai fie de proveniența agricolă, iar pe la 1760, Anglia și Olanda vor opera un transfer de activitate din sectorul agricol în celelalte sectoare de activitate⁵⁹. Spațiul lor agricol intră într-un proces de capitalizare treptată, existând și o nouă concepție privind schimburile economice și productivitatea. Din secolul al XVII-lea, deja grâнарul nordic se va impune în relațiile de comerț internațional. Occidentul era extrem de interesat de productivitate și înnoire din punct de vedere tehnologic în sectorul agricol. Conform unei mentalități progresiste, în Occident, s-a tins spre o producție care să depășească nivelul caloric minimal la nivel de individ. Odată apărut surplusul a stimulat o viitoare dezvoltare, și acest lucru grație unor mijloace instituționale, care mobilizau munca și producția.

În spațiul locuit de români s-a practicat până spre veacul XX o agricultură primitivă, iar regimul economic rămâne predominant agrar. În procesul muncii agricole de la noi nu sunt dovezi concludente că se practică asolamentul culturilor, ci o agricultură zisă „în moină”, un mod de lucru care epuizează total parcelele, după care urmau a fi defrișate în continuare altele. Utilajele agricole erau și ele uzate moral, fapt care ducea la o productivitate scăzută.

Studiile privind sociologia muncii arată că, minusurile unei țări agrare nu stau în faptul că o astfel de societate are forță de muncă exclusiv bazată pe agricultură, și în faptul că există acea retardare de ordin tehnologic, care este de natură să genereze „slaba productivitate a muncii, a acumulării de fonduri și resurse, foarte puține produse agricole ce pot fi destinate piețelor de desfacere și ca atare slabe posibilități de acumulare a capitalurilor”⁶⁰. Până în epoca modernă, și chiar cu prelungiri în contemporaneitate, societatea românească a rămas profund rurală, cu o agricultură de subzistență neputându-se depăși blocajul tehnologic.

Călătorii străini, discutând despre economia noastră agrară din epoca medievală, pun permanent în discuție două chestiuni; cadrul propice de fertilitate a solului și modul superficial în care era lucrat pământul, fapt exprimat printr-o atitudine destul de refractară față de muncă. Din opiniile lor observăm că dincolo de înapoierea tehnologică există și o atitudine ostilă față de munca în surplus. Mai întâi ne întrebăm cam ce atitudine față de muncă are celălaltul nostru, cum vede el randamentul muncii și în ce mod acționează asupra mediului natural spre a obține profitul. Vesticul a fost mobilizat permanent spre a munci, spre o educație a muncii și responsabilității, mai cu seamă în condițiile existenței unui mediu natural ostil, care nu oferea un profit considerabil dacă nu era transformat în acest sens.

Privind provocarea benefică a mediului ostil, istoricul Arnold Toynbee spunea: „ce este lesne și prielnic este dușmanul civilizației iar elementul stimulator crește în funcție de mediul înconjurător, și anume în măsura în care acesta devine mai

⁵⁸ Fernand Braudel, *Gramatica civilizațiilor*, vol. II, Editura Meridiane, București, 1994, p. 21.

⁵⁹ Pierré Chaunu, *op. cit.*, vol II, pp. 328-329.

⁶⁰ Dr. Hoffman Oscar, *Sociologia muncii*, Editura Hyperion, XXI, București, 1996, p. 61.

aspru”⁶¹. Autorul merge pe ideea că provocarea potrivnică este cea care stimulează și vitalizează indivizii și comunitățile umane. Toynbee invoca în acest sens situația unor ținuturi precum Brandenburg, Pomerania, Prusia Orientală, zone străbătute de brazi sărăcăcioși sau de câmpii nisipoase, unde acei primi coloniști, care s-au așezat în zone cu pământuri rele, au fost stimulați și împinși de necesitate să transforme realitatea dură a mediului, creând spații fertile grație unui sistem de constrângere educativă, care a asigurat la rândul ei un nivel înalt de eficiență socială⁶². Nu doar producția și randamentul au fost permanentele lor preocupări ci și lupta cu mediul natural, care nu oferea în anumite cazuri mai nimic.

Cazul Olandei este cel care ne vorbește despre un popor care s-a confruntat o întreagă istorie cu o luptă extrem de dură pentru cucerirea uscatului în fața agresiunii mării. Aceleași condiții de mediu ostile au existat și în Anglia dar mai cu seamă în Scoția. În spațiul locuit de români pădurile au fost o realitate predominantă în evul mediu dar puținele terenuri agricole existente erau fertile de la natură și nu necesitau o transformare majoră. În cazul românesc, marile transformări privind înmulțirea suprafețelor cultivabile au loc destul de târziu și anume după 1800. Călătorii străini pomenesc permanent cu invidie despre existența unui sol fertil de la natură, și îi intrigă atitudinea nefirească a locuitorilor, și anume existența unei stări de lene aproape maladivă. Să fie aici ceva din complexul celui care a luptat cu natura provocatoare spre a câștiga competiția? Avea călătorul străin complexul celui văduvit de soartă? Îl intriga contradicția dintre posibilitățile oferite de un sol prielnic și lipsa de angajare eficientă în procesul muncii a locuitorilor? Poate fi aici o explicație de ordin psihologic. Vedem în acest sens la călătorii străini remarci precum:

„Pământul lor este atât de roditor și cere atât de puțină osteneală pentru a fi muncit, încât îi face pe țărani lăsători și leneși” (Giorgio Tomasi)⁶³.

„...această rodnicie a pământului îi face fără îndoială pe locuitori atât de leneși ca și cum ar vrea să culeagă de-a gata roadele pământului fără muncă” (Paul Beke)⁶⁴.

„Țara este în sine bogată de la natură” (Bartolomeo Locadello)⁶⁵.

„Prin așezarea ei (Țara Românească) este una dintre țările cele mai binecuvântate din Europa. Pământul este atât de roditor, încât locuitorii n-au nevoie să-și dea multă osteneală pentru a-l cultiva. Partea cea mai bună a țării rămâne însă nearată și pustie” (Clas Brorsson Ralamb)⁶⁶.

„Această țară (Moldova) are pământul cel mai minunat, și mai mănos nefiind mai prejos de Ungaria sau Polonia, dacă asemenea pământ ar fi stăpânit de alți locuitori și muncitori (...) aici nu se duce lipsa decât de oameni harnici și cinstiți” (Erasmus Heinrich)⁶⁷.

⁶¹ Arnold Toynbee, *Studiu asupra istoriei*, Editura Humanitas, București, 1997, p. 127.

⁶² *Ibidem*, pp. 136-137.

⁶³ *Călători străini, op. cit.*, vol VIII, p. 672.

⁶⁴ *Ibidem*, vol V, pp. 275-276.

⁶⁵ *Ibidem*, vol V, p. 34.

⁶⁶ *Ibidem*, vol V, pp. 612-613.

⁶⁷ *Ibidem*, vol VIII, pp. 340-341.

Un altul, Franco Sivori, vorbește despre faptul că oamenii se lasă în „voia norocului, tângeli și au slabe deprinderi în arta meșteșugului”⁶⁸ iar călătorul Bandini arată că nici în privința negoțului locuitorii nu demonstrează aptitudini demne de apreciat⁶⁹. Peste toate aceste afirmații, ca o confirmare fatală, moldoveanul nostru, Dimitrie Cantemir, îi prezintă pe ai săi supuși ca fiind: „leneși, silnici la muncă, seamănă puțin, recoltează mult, pun în hambar doar atât cât le ajunge de hrană pentru un an sau cum zic ei de obicei, până la pâinea cea nouă”⁷⁰. Mai amănunțit și explicit Erasmus ne arată felul de a munci al țaranului român în modul următor: „Dar ca să nu obosească prea mult, țaranul ară în tot timpul anului abia câteva zile și pentru aceasta cresc bucate așa de multe încât poate hrăni cu ele 12-15 inși. El nu năzuiește să aibă din cale afară de mult sau măcar de prisos, cu toate că este slobod să semene și o mie de banțe și chiar mai mult, munca este dușmanul lor”⁷¹.

Acest Erasmus vine dintr-o lume protestantă cu o mentalitate specifică de viață și de acțiune. Organizația religioasă a protestanților nu impunea formalisme și stimula libertatea individului, neexcluzând acumularea de bunuri și profitul. O atare mentalitate asupra profitului, dublată de preceptele de ordin dogmatic, se află în contradicție firească cu o mentalitate specifică unei economii de subzistență. Occidentul, de timpuriu s-a angajat pe drumul unei economii bazate pe profit și a creat cadre instituționale și de control social eficient, care reglementau cu strictețe procesul muncii.

În Anglia, spre exemplu, încă din secolul al XIV-lea exista acel „Statute of Labourers” întocmit în vremea regelui Eduard al III-lea, care cuprindea legi privind salarizarea, reglementa ziua de muncă pentru meseriași și agricultori, stabilind chiar și orarul după care se întocmeau pauzele pentru luatul meselor⁷². La noi în schimb situația prezentată de către călătorii străini, privind indisciplina în muncă, rămâne o nefericită realitate constatată și de alți observatori străini pe la finele veacului XIX. Cităm în acest sens din scrierile lui Ion Ghica, o mărturie a unui călător străin de pe la 1876, și anume o epistolă a lui Bob Dowlei, membru al Camerei Lorzilor, aflat la București care îi scria compatriotului său, Sir James Osborne Morgaw la Londra. Acest călător străin din secolul XIX îi descria compatriotului său o realitate, din păcate, încă medievală care marca economia românească a momentului. El spune: „În România nu exista decât un singur izvor de bogăție, și anume plugăria cea mai simplă și mai primitivă. Toate celelalte industrii împreună nu pot conta nici pentru a zecea parte a producțiunii totale. Bogăția țării vine d-a dreptul de la pământ, care, întors și stors neconținut, a ajuns a nu mai putea produce ce producea și de asemeni lipsesc industriile cu care se hrănește și îmbunătățește agricultura”⁷³.

Ghica nu uita să specifice că străinii care ne vizitau țara, când aflau ce venit înfim se scoate din exploatarea solurilor arătau că numai acest venit provenit din

⁶⁸ *Ibidem*, vol III, p. 16.

⁶⁹ *Ibidem*, vol V, pp. 331-332.

⁷⁰ Dimitrie Cantemir, *Descrierea Moldovei*, Editura Academiei, București, 1973, p. 301.

⁷¹ *Călători străini, op. cit.*; vol VIII, p. 351.

⁷² Karl Marx, *Capitalul*, vol I, Editura Politică, București, 1966, pp. 282-283.

⁷³ Ion Ghica, *Opere*, vol II, Editura de Stat pentru Literatură și Artă, 1956, p. 249.

agricultură, corect exploatat ar aduce venitului brut al statului o sumă de ordinul miliardelor și nu de ordinul a câteva sute de milioane⁷⁴. Privind aceasta situație, care a durat prea mult timp pentru noi, se pot invoca multe cauze, fie plauzibile, fie doar cu un rol de disculpare. Putem vorbi despre situația internă și externă a Principatelor pe timp de secole, dar și de erorile unei elite, de precară administrație, dar mai cu seamă de existența în cadrul poporului a unei mentalități pur agrariene, conform căreia exista datoria statului și a stăpânilor de a asigura supușilor acel minim de existență.

Să finalizăm această chestiune privind atitudinea românului față de muncă și actul de a munci, apelând la o sugestivă povestire folclorică bine venită în prezentarea de față. Să vedem tâlcul acestei povestiri, care prin sine nu mai necesită foarte multe comentarii. Se arăta în povestire, faptul că munca ar fi un blestem, când strică armonia firii, când se trece de la subzistență la lăcomia de bunuri. Dar să vedem, în concepția omului de rând, ce se înțelege prin subzistență și ce ar însemna lăcomia de bunuri. Iată ce tip de morală imprimă omului de rând o povestire din Banat: *„După ce Dumnezeu i-a scos pe oameni afară din Rai, le-a dăruit munca, ca o binefacere și le-a zis să are o brazdă, numai una, s-o semene și să se hrănească din ea. Doi ani le-a ajuns făina. Atunci, Satana care nu putea să le sufere fericirea aceasta a venit la oameni și i-a îndemnat să semene mai multe brazde. Atât a fost de ajuns. A intrat în om lăcomia muncii. A arăt mai multe brazde, căci atunci munca nu era trudă. Și atunci, drept pedeapsă pentru neascultare, Dumnezeu a transformat munca în blestem”*⁷⁵.

Ce este de înțeles? Munca fără trudă și puțină era pe voia lui Dumnezeu, iar munca în surplus și bogăția ar însemna lăcomie, ele fiind sub ordinea lui Satan. Să fie aici înțelepciunea lenei!? Trebuie aici să vedem o morală sănătoasă sau un avertisment care să ne impună o firească schimbare de optică.

3. Despre deprinderile și despre obiceiurile negative

Potrivit călătorilor străini, pornind de la autoritatea de stat și până la indivizii de rând nu există o clară atitudine de ostilitate față de cei care încălcau regulile de conduită în societate, mai mult se manifesta multă ușurătate în atitudini și toleranță în gândire. Lista deprinderilor negative, atât cele anti-sociale, cât și cele contra moralei este clar evidențiată în cadrul relatărilor călătorilor străini despre români. Ei vorbesc fie despre beție și lăcomie sau aplecarea spre hoție și tâlhărie cât și despre alte comportamente considerate în afara normelor de conduită acceptate de societate. Despre astfel de comportamente ne vorbesc Bocignoli, Verancsics, Giovanni Andrea Gromo și Ferrante Capece. Bartolomeo Locadello, pe la 1641, ținea să explice, că tocmai dezordinea administrativă și precara guvernare a supușilor duce la *„deznădejde și dă naștere la nepăsare, iar locuitorii se dedau unei vieți necumpătate, mâncând și bând”*⁷⁶. Doar Conrad Hildebrand este singurul care ne spune că în Transilvania se aplică un sistem coercitiv efectiv contra celor care comiteau acte anti-sociale, arătând că această coerciție lua forma unor *„spectacole îngrozitoare, condamnării mergând*

⁷⁴ Ibidem, p. 181.

⁷⁵ Ovidiu Papadima, *op. cit.*, p. 76.

⁷⁶ Călători străini, *op. cit.*, vol V, p. 34.

*bucuroși la spânzurătoare, spunând că și Hristos, Mântuitorul lor, a fost spânzurat pe cruce*⁷⁷.

Românii descriși de călătorii străini nu sunt, cu siguranță cele mai negative ființe umane, în raport cu celelalte popoare, însă datorită prea marii toleranțe ei ies în evidență în mod pregnant. Această stare de lucruri ar mai evidenția și precara funcționalitate a unor repere valorice solide care să tempereze deprinderile negative, fapt care ține categoric de educație. Este demn de reținut, faptul că, în societatea occidentală au existat de timpuriu o serie de instituții care luau poziție față de hoție, tâlhărie și vagabondajului. Astfel de măsuri, coordonate de instituțiile de stat, au fost aplicate des în Europa veacurilor XV-XVI. Astfel de măsuri vor fi aplicate în urma alungării țăranilor de pe moșiile nobiliare, statul considerând drept infractor pe cel care cerșea sau vagabonda și refuza să muncească în noua ordine economică stabilită. În Anglia, o astfel de legislație dură se aplică începând din vremea lui Henrich al VII-lea Tudor (1485-1509). Sub Henrich al VIII-lea, pe la 1530, cerșetorii bătrâni și cei inapți de muncă primesc autorizații de cerșetor, iar cei apți de muncă, care totuși practică ostentativ vagabondajul sunt drastic biciuiți și apoi înțemnițați. În urma acestor măsuri drastice sub prestație de jurământ promiteau că se vor apuca de o muncă onorabilă⁷⁸. Recidiviștii erau bătuți și biciuiți, iar la a treia infracțiune erau executați pe loc asemeni unor dușmani periculoși ai societății. Copiii vagabonzilor erau adunați și îndrumați sub control strict în vederea învățării unei meserii onorabile spre a nu ajunge în situația părinților lor⁷⁹.

Privind excesul de alcool, ca o altă deprindere negativă sunt și aici de remarcat unele situații. Problema alcoolismului nu este strict legată de români, ea a fost și este o problemă generală a ființei umane.

Există gravuri germane din secolele XVI-XVII care reprezintă foarte des tema chermeselor populare prezentând imagini cu meseni care varsă prin esofag prea multul lichid consumat.

Felix Platter din Basel arăta, pe la 1556, ca în Montpellier sunt foarte mulți oameni care se dedau la excese de băutură⁸⁰.

Braudel ne arăta cum, începând din secolul XV, beția luase pretutindeni proporții în Europa. Spre exemplu la Valladolid, consumul de vin atingea cam 100 de litri anual de persoană, însă excesul de alcool nu a rămas nesancționat de către autorități care vor lua măsuri de stopare a acestui fenomen. Spre exemplu, pe la 1598, în Republica Veneția, Senioria, sancționează cu promptitudine pe bețivanii publici⁸¹. De asemenea, și în Franța secolului XVII sunt mențiuni despre consumul public de alcool. Existau și băuturi tari, obținute prin distilare care aveau încă din secolul XV o destinație farmaceutică. La Nürenberg, spre exemplu, pe la 1496, s-au semnalat cazuri în care acest produs farmaceutic era cumpărat nu doar de bolnavi, ci și de cei suferinzi de lipsa băuturii. Cert este că autoritățile au interzis clar vânzarea tărilor în zilele de

⁷⁷ *Ibidem*, vol V, pp. 585-586.

⁷⁸ Karl Marx, *op. cit.*, p. 739.

⁷⁹ *Ibidem*, p. 739.

⁸⁰ Fernand Braudel, *Structurile cotidianului*, vol I, Editura Meridiane, București, 1984, p. 271.

⁸¹ *Ibidem*, p. 274.

sărbătoare, în vederea unui control pe cât posibil al acestei situații. Un medic, pe la 1493, scria: „*A se lua aminte cât de mult îți îngădui să bei și să înveți să bei după putere, de vrei să te porți ca un gentilom*”⁸². Iată că această deprindere negativă a oamenilor nu era o realitate strict românească. Totuși, din cele prezentate observăm că în țările Apusului existau clari luări de poziție împotriva alcoolismului în scopul stopării fenomenului.

Privind acest flagel, în perioada interbelică românească, Horia Sanielevici atrăgea atenția că el este foarte activ, iar societatea românească are nevoie de un mare om de stat care să stârpească pe cei care fabrică băuturile tari, arătând că la noi „*se consumă anual 16 miliarde de lei pe fabricarea alcoolului pentru un popor la care băutura este un nărav*”⁸³. Dincolo de utopica sa propunere, remarcăm realitatea implacabilă a existenței acestei deprinderi nesănătoase cât și a unei toleranțe nemărginite față de aceasta.

Călătorul străin Pierre Lescapier ne-a lăsat o imagine extrem de plastică asupra consumului de alcool la români. El zice despre români ca: „*Ei beau peste măsură, primul în sănătatea lui Dumnezeu, al doilea pentru Voievod, al treilea pentru Sultan, al patrulea pentru toți creștinii, al cincilea pentru pace, al șaselea pentru cei de față*”⁸⁴. Beția pare aici un original act de protocol făcut cu pietate, un prilej propice pentru înmulțirea paharelor. Din cele prezentate vedem o clară formă de hedonism în comportament. Cum s-ar califica hedonismul lor. Cunoaștem două tipuri de hedonism potrivit lui Diogene Laerțios comentatorul filozof grec; tipul cirenaic și cel epicureic. Tipul cirenaic de hedonism constă în faptul că anumite impulsuri și cerințe ale individului sunt stimulate de pura satisfacere a unor plăceri personale⁸⁵, iar tipul epicureic exprimă un hedonism controlat unde plăcerea este coordonată de rațiune. Epicur spune „*nu succesiunea neîntreruptă de chefuri și orgii face viața mai plăcută, ci judecata sobră în toate*”⁸⁶.

Românii prezentați de călătorii străini par niște hedonici puri, de tipul cirenaic, unde plăcerea se combină cu primitivismul și uneori chiar cu brutalitatea.

Este clar că moravurile, cultura, obiceiurile, și cutumele joacă un rol esențial în definirea anumitor categorii de comportament și chiar de delict, care, după situație, pot fi sau nu considerate ca atentând la bunele moravuri sau la normele de conviețuire socială.

4. Despre educație

Călătorii străini apreciază poporul român, că deține un potențial intelectual considerabil dar îl descalifică atunci când remarcă, faptul că îi lipsește un sistem de educație instituționalizat. Ei vorbesc despre existența unui spirit grosolan și necioplit

⁸² *Ibidem*, p. 281.

⁸³ Horia Sanielevici, *Literatura și Știința*, Editura „Adeverul”, 1930, p. 248.

⁸⁴ *Călători Străini, op. cit.*, vol II, p. 429.

⁸⁵ Diogene Laertios, *Despre viețile și doctrinele filozofilor*, Cartea a- II-a, Editura Academiei R.S.R., București, 1963, p. 247.

⁸⁶ *Ibidem*, Epicur, *Scrieri către Menelaos*, în „Diogene”, p. 247.

sau despre asprime și primitivism cât și lipsa de stimă față de carte și educație. Erasmus, căutând cauzele vieții vicioase a românilor și a lipsei de educație, arată ca vina o poartă „*reaua creștere și lipsa vârgii de bătaie*”⁸⁷. Pentru el măsurile coercitive dure aplicate încă din copilărie ar duce la temperarea relelor deprinderi iar pe plan social existența unui sistem de educație instituționalizat ar putea acorda un alt destin colectivităților umane. El spune: „*Despre niște școli ale lor nu se știe în toată țara nimic(...) tineretul crește întocmai ca animalele sălbatice...*”⁸⁸. Opinia sa este întemeiată în cazul în care ne gândim la un învățământ de alfabetizare în masă, proces care nu era existent. În spațiul vestic și central european se impune o rigoare în educație, în ciuda faptului că această rigoare are și excesele ei. Era desigur exagerată opinia bisericii catolice potrivit căreia un copil de șapte ani a ajuns la vârsta rațiunii și trebuie să i se pretindă un comportament de adult, dar acest fapt nu exclude necesitatea unei educații controlate.

O imagine plastică privind morala educației, privind distincția dintre educat și needucat ne-o prezintă un tablou a lui Jan Steen (1625-1679). Aici sunt reprezentați copii primind cadouri; unii sunt recompensați cu daruri iar alții primesc în dar nuiiele pentru bătaie ca simbol al pedepsei⁸⁹. În alt tablou semnat de către Adrian Van Ostade din 1662 este expus modul în care se făcea alfabetizarea în masă într-o școală de țară în Olanda secolului XVII⁹⁰. Imaginile sunt înduioșătoare. Ni se prezintă o cameră insalubră în care sunt copii de toate vârstele și apucăturile, înclinați firește spre jocuri copilărești, iar alături de ei este pictat un dascăl ursuz și grosier care ascultă un băiețel cu nuiiau în mână gata să îi administreze la prima greșală bătaia. Era totuși un început de educație și de alfabetizare. O rată înaltă de alfabetizare și de răspândire a scrierii găsim în Europa de Nord / Nord- Vest în contrast cu spațiile Europei periferice. Țări cu rata alfabetizării ridicată erau Franta de Nord (la nord de linia Saint-MaloGeneve), Țările de Jos austriece, Anglia și Scoția unde procesul de alfabetizare la bărbați varia între 60-71%, iar la femei între 37-44%. Rate mai scăzute găsim în Franța de Sud cât și în unele părți ale Italiei însă nu atât de scăzute precum în zonele periferice ale Europei⁹¹. În Ungaria, spre exemplu, pe la 1768 doar 14% dintre magistrații municipali erau capabili să se semneze și de aici ne închipuim cam ce procent scăzut era în rândul țăranilor privind lipsa științei de carte⁹². De asemeni, în Occident, în mediile populare se practicau întâlniri publice ale comunităților, unde se lecturau cărți cu teme ușoare spre destinderea participanților. În Suabia spre exemplu, la finele secolului XVIII, femeile de la țară se adunau pentru a citi din Scriptură sau cazul Franței unde se lecturau acele cunoscute cărți din celebra Bibliotecă Albastră.

Mai putem adăuga faptul că și în Spania erau foarte bine gustate de public temele romanelor cavalești care cultivau tema dragostei și aventurii eroilor

⁸⁷ *Călători străini, op. cit.*, vol VIII, p. 359.

⁸⁸ *Ibidem*, p. 359.

⁸⁹ Pierre Chaunu, *op. cit.*, vol III, p. 66.

⁹⁰ *Ibidem*, p. 66.

⁹¹ Philippe Aries și Georges Duby, *Istoria vieții private*, vol V, Editura Meridiană, București, 1995, pp. 145-146.

⁹² *Ibidem*, p. 146.

medievali. Reținem în aceste situații nu neapărat existența pe scară largă a lecturilor și scrisului, ci în principal existența unui grad de educație care naște posibilitatea receptării și sensibilizării simțului estetic în rândul indivizilor.

În spațiul românesc literatura apocrifă și poporană care cultivă teme magico-religioase de sorginte orientală, devine o actualitate în mediul rural abia la începutul veacului XIX, când mediile urbane, intrate în proces de modernizare renunță la această literatură deoarece nu le mai era necesară și nu mai corespundea noilor necesități de cunoaștere⁹³. Avansul Vestului era vizibil. La noi, instituțional, școlile sunt documentate din veacul XV în medii monahale, și dețin cadre nespecializate în acest sens. Avem, desigur și școli domnești și orășenești dar studiile înalte reclamă ieșirea în exterior spre Kracowia, Padova și mai apoi Wiena. Cadrul de educație este restrâns chiar și în mediul elitelor. Abia în 1624, în Transilvania, sub influența calvină și în scopul unei politici clericale, Gabriel Bethlen deschide drum liber spre școli copiilor de iobagi. Lărgirea ariei scrisului la noi se situează după veacul al-XVIII-lea, și este doar un început de drum.

Daniel Barbu considera pentru finele veacului XVIII că procentul de alfabetizați din zona extracarpatică era de circa 8 %, iar Bogdan Murgescu considera procentul drept „*excesiv de optimist si că o cifră mai modestă ar fi mai aproape de realitate*”⁹⁴. Murgescu prezintă o situație sugestivă din vremea lui Constantin Mavrocordat, care pune în evidența atitudinea refractară, chiar în sânul elitei laico-clericale, față de asimilarea elementară a scrisului și cititului. Anume, când domnitorul vrea sa-i oblige pe preoți să învețe a scrie și citi, chiar cronicarii vremii deplâng pe „*bieții preoți și diaconi, ca se apucase la bătrânețe să învețe carte*”⁹⁵.

Remarcăm, faptul că, la noi termenul de «*educație*» apare târziu, în secolul XIX, folosit de Eufrosin Poteca, termen pe care acesta îl invocă, arătând că de educație se leagă „*ridicarea noastră ca popor alături de celelalte popoare ale Europei*”⁹⁶. La noi, chestiunea răspândirii culturii și a înlăturării superstiției și ignoranței de la sate este încă vie și în perioada interbelică, dacă nu cumva avem astfel de supraviețuiri și astăzi.

Potrivit statisticilor din Vechiul Regat, pe la 1912, doar 39,3 % dintre locuitori știau a citi și scrie. Nu eram singuri în acest areal al Răsăritului, care aveam o rată scăzută a alfabetizării. Ca atare în Bulgaria, analfabeții erau în procent de 62,2 % în 1912, în Serbia 83 % pe la 1900, iar în Rusia 73 % în 1905⁹⁷. Analfabetismul predomina în general la sate. În spațiile urbane existau totuși destule instituții școlare. La noi punctele fierbinți ale analfabetismului se concentrău în Bacău, Dorohoi, Roman, Vaslui, Olt, Teleorman, Vlașca, Dolj, Mehedinți și Romanați. Desigur, starea economică și socială a țăranului era deplorabilă, fapt care hrănea din plin ignoranța,

⁹³ Alexandru Duțu, *Dimensiunea umană a istoriei*, Editura Meridiane, București, 1986, pp. 235-236.

⁹⁴ Bogdan Murgescu, *Istorie românească - Istorie universală (600-1800)*, Editura Teora, București, 1999, p. 86.

⁹⁵ *Ibidem*, p. 86.

⁹⁶ Petre V. Haneș, *Istoria literaturii românești*, Editura Ancora, București, 1924, p. 127.

⁹⁷ Ion Simionescu, *Cultura mulțimii*, în „Viața Românească”, 1920, p. 227.

dar nu era mai grav decât inconștiența și dezinteresul care se datorau unor factori de decizie în grija cărora se afla o țară și viitorul ei.

În lumea rurală, copiii nu frecventau școlile din proprie chemare și preferau libertatea naturii, munca în gospodărie și ogor, cât și libertatea de a hălădui cu vitele la păscut. Rezistența aceasta la educație a determinat la un moment dat factorii de decizie să apeleze la serviciul jandarmeriei pentru a aduce copii cu forța la școală.

Ignoranța și rezistența la schimbare nu puteau să nu persiste într-o societate profund rurală, care pe la 1900 se hrănea destul de prost, era măcinată de mizerie și epidemii, serviciul medical era precar, iar elitele nu păreau să dorească a depăși radical stadiul unei societăți feudale târzii, acționând mașinăria modernizării în profunzime. Luxul și rafinamentul unei capitale sau a unor mari orașe nu constituie un adevărat etalon de progres într-o societate în care procentul majoritar îl forma o țărănime înapoiată.

5. Despre religiozitate și despre slujitorii bisericii

Aceeași călători străini, când emit păreri personale despre viața religioasă și religiozitatea românilor o fac firește din perspectiva denominațiunilor de apartenență. Pentru un catolic, baza interpretării este impusă de disciplina dictată de Biserică și de dogma strictă a acesteia. Protestantul, mai personalist, este cuprins permanent de o sâcâitoare dezbatere privind moralitatea propriei persoane și privind mântuirea în fața Celui de Sus. O astfel de dezbatere privind păcatul și mântuirea personală, este vizibilă la unul ca Erasmus Heinrich Schneider. Dincolo de politica lor religioasă, privind interpretarea religiozității noastre, să vedem cam în ce mod privesc ei viața religioasă a românilor.

„Nu se îngrijesc de conștiința lor; trăiesc după legea firii; nu are cine să-i învețe a trăi creștinește; grijulii cu posturile și gata să moară de foame, decât să calce o zi de post” (Sivori)⁹⁸.

„Preoțime, ignoranța care nu înțelege nimic din ce citește” (Bakšic)⁹⁹.

„Nu știu nimic despre Dumnezeu, fericirea cerului... impun drept adevăr divin basmele băbești” (Bandini)¹⁰⁰.

„Nu se roagă; creștini cu numele; preoții încep ziua la crâșmă” (Paul de Alep)¹⁰¹.

„Noțiuni vagi despre creștinism, știu că au fost botezați, că există Sf. Treime, Îngeri, Satana, viața veșnică și osânda veșnică. Nu cunosc cuvântul Domnului. Popa predică din obișnuință, dar nu înțelege să tălmăcească. Oamenii cad în genunchi și fac cruci câte vor. Se fâlesc cu postul; Tineretul nu se spovedește, doar cei bătrâni” (Erasmus)¹⁰².

Din cele spuse de ei s-ar extrage următorii indicatori:

⁹⁸ Călători Străini, *op. cit.*, vol III, p. 18.

⁹⁹ *Ibidem*, vol V, p. 205

¹⁰⁰ *Ibidem*, vol V, p. 343.

¹⁰¹ *Ibidem*, vol VI, p. 58.

¹⁰² *Ibidem*, vol VIII, pp. 357-358.

a) Comportamentul și activitățile religioase

- Frecventarea Bisericii este preponderentă la cei ajunși la senectute.
- Posturile sunt în procent majoritar în viața cultică.
- Actul de rugăciune nu este motivat de o bună cunoaștere a dogmelor.
- Cartea de cult și lectura sunt inexistente.

b) Atitudini valorice

- Religia ca interpretare a existenței este surclasată de interpretarea superstițioasă.
- Cartea de cult este necunoscută în conținut chiar și elitelor clericale.
- Morala este vag condiționată de religie atât la preoțime cât și la cei profani.

c) Dogmatismul. O grilă simplistă.

- Lumea ca și creația a Divinității.
- Existența vieții după moarte.
- Conceperea ființei divine ca trinitate.
- Existența agenților binelui și răului (Îngeri și Satana).

Românii le par lor niște puri formalști care sunt ancorați mai mult într-o credință superstițioasă decât într-o religie autentică. Căderea celor sfinte în derizoriu este deasemeni observată de călătorii străini. Privind moralitatea și etica, Anton Maria dell Chiaro observa că românii au obiceiul de a înjura de cele sfinte pentru lucruri foarte mărunte. O confirmare a acestui adevăr nu pare foarte greu de realizat, deoarece folclorul înjurăturilor românului actual este probatoriu. Același lucru privind căderea în derizoriu a celor sfinte menționa și Mitropolitul Antim Ivireanul, arătând că: „*Ce neam înjura ca noi, de lege, de cruce, de cuminecatură, de morți, de lumânare, de suflet, de mormânt, de colivă, de prescuri, de spovedanie, de botez, de cununie și de toate tainele Bisericii și ne ocărâm și ne batjocorim legia*”¹⁰³.

Chiar în instituția Bisericii pare să troneze un bun plac comportamental, fapt care pune sub semnul întrebării moralitatea a nu puțini din rândurile clerului. Nu ar fi de prisos să amintim o mărturie ce nu provine de la călătorii străini ci provine din chiar spațiul nostru documentar. Este vorba despre un episod din 1649, când orășenii din Argeș se plâng lui Vodă Matei Basarab în ceea ce îi privește pe monahii locului. Se scriau atunci următoarele: „*Județul cu cei 12 pârgari, aduc călugărilor pâri și cuvinte grele, cum ca umblă cu fâmeile si că sunt adăpați cu adaose de beutură*”¹⁰⁴. Localnicii argeșeni ar fi în asentimentul unuia ca Paul de Alep, care arăta că preoții își încep ziua închinată Celui de Sus pe la «crâșmă». Deși Vodă Matei îi protejează, ar fi greu de crezut că orășenii din Argeș ar fi îndrăznit să insulte clerul în lipsă totală de probe, într-o țară în care domnitorul se aplecase cu mare interes asupra vieții bisericești.

Nicolae Iorga, când se referea la acest episod din 1649, arăta că „*Femei străine se vor fi rătăcit pe la mănăstire și de aceea se plâneau că se umblă cu femeile*”¹⁰⁵. Forma de disculpă de aici are o latură desigur ușor tragic-comică. De asemenea, un emisar catolic, pe la 1680 menționa că „*toate mănăstirile au țigani lor, ale căror*

¹⁰³ Dan Horia Mazilu, *Noi despre ceilalți. Fals tratat de imagologie*, Editura Polirom, Iași, 1999, p. 229.

¹⁰⁴ A. D. Xenopol, *Istoria Românilor din Dacia Traiană*, vol VIII, p. 173.

¹⁰⁵ N. Iorga, *Istoria bisericii române*, vol I, 1908, p. 273.

femei babe și fete mari, copile umblă slobod, prin mănăstire, coc pâine, fac bucate și mătură în casă”¹⁰⁶. Dacă erau sau nu erau femeile argeșene, dacă erau străine sau chiar țigănci roabe, puteau oare acești clerici să scape de sub incidența culpei? Că pe unii dintre clerici îi numim etnici greci sau români nu are prea mare semnificație. Ei păstoresc peste un popor ca slujitori ai Bisericii și orice eroare morală, stă în fața judecății simple și directe a mulțimilor. Privind această stare de lucruri Xenopol ne spune: „Iată trista privești ce o înfățișează biserica acestui timp. Cu o autoritate nemărginită asupra popului, dânsa nu se folosea spre altceva din această poziție decât spre căpătuirea membrilor ei, câștigul bănesc, mulțumindu-se a recita și psalmodia rugăciuni stareotipe, fără a se îndeletnici cu moralizarea poporului, ba din contră îmbiind pe oameni, prin exemplul dat de organele ei, la fapte și viață nemorală”¹⁰⁷.

Într-o atare stare de lucruri este explicabilă și toleranța cu care era acceptată degradarea instituției căsătoriei. Verancsics pomeniște despre această nesoliditate a căsătoriei. Anton Graziani ne spune cât de ușoară era ruperea mariajului cu chiar acceptul Bisericii, iar Paolo Bonnicio și Bakšic vorbesc despre acceptul pe bani al concubinajului, cât și a unor sume de bani date pentru a se desface căsătoria chiar de către episcop. Deși legile canonice «*de jure*» nu tolerau despărțirile, «*de facto*», aflăm despre divorțul-afacere și toleranța față de desele cărți de despărțire dintre soți. Divorțul era oficializat cu ușurătate, în baza unor simple împotriviri. Astfel ne relatează Verancsics, Graziani sau Sommer.

Astfel de fapte se puteau săvârși în contextul unui control social deficitar. O formă de control pozitiv ar fi un deziderat al oricărei societăți umane. În genere, indivizii și grupurile, rareori, cunosc eficient normele și dețin niște motivații interne care să îi determine să respecte regulile din convingere, mai mult, să participe la respectarea acestora. Controlul social aplicat în societatea noastră medievală este mai mult informal, bazat pe respingere și dezaprobare și sporadic bazat pe intervenția legii și pe perscripții de natură juridică. Mai puternice decât mijloacele de constrângere și sancțiune legală erau moravurile, cutumele și obiceiurile.

VIII. Funcția culturală a relatărilor călătorilor străini

Relatările provenite de la călătorii străini au toate atributele unei comunicări complexe. În lipsa unei autoimagini care pur și simplu să ofere un suport comparativ concomitent, textul călătorilor străini suplinește construcția unei imagini etnice a românilor medievali. Indiferent de modul în care percep ei această lume românească medievală, discursul lor unificat, construiește, identifică, structurează și marchează profilul caracterial al unei etnii. Textul lor, chiar negativ în diverse aspecte pentru noi, face să supraviețuiască o imagine vie despre o mare colectivitate umană. Ei denumesc diverse deficiențe de comportament pe care le văd fie un produs al firii, fie al contextelor istorice, dar este greu de marcat o cauzalitate unică a structurii intime a firii românilor.

¹⁰⁶ *Ibidem*, p. 273.

¹⁰⁷ A. D. Xenopol, *op. cit.*, vol VIII, p. 173.

Călătorul străin este expansiv, călătorește cu tenacitate, calcă și se infiltrează, are puterea să deranjeze și să pătrundă critic și coroziv în ordinea sau dezordinea celuilalt. Contactul lor cu celălalt, incită la o comparație subtilă și la diferențiere, pune în evidență decalaje de timp, spațiu, educație și mentalități. Mai important decât faptul că ei ar vehicula niște stereotipuri, constă în faptul că le părem drept neomologabili în scara lor de valori și chiar nocivi în anumite aspecte. Să se fie creat atunci și un gen de blocaj în comunicare la nivel de civilizații?

În ochii lor părem un popor periferic privind educația și sistemul de valori, ne judecă la aceeași scară de valori pornind de la boier și până la țărani, percep slăbiciunea instituțiilor, privind funcționalitatea lor, și nu par a fi deloc niște ambasadori ai unei imagini care să ne favorizeze în dialogul viu cu lumea. Mai bine am vedea în discursul lor nu negativitatea ci utilitatea. Aprecierile bune nu provoacă și nu stimulează auto-analiza critică, dar stereotipurile, chiar negative, sunt în măsură să provoace comunicarea.

Dorim în final să amintim și o perspectivă imagologică contemporană, privind poporul român și anume cea din lucrarea antropologului american Ruth Benedict numită *„Cultura și comportamentul românesc”*, elaborată în 1943. Românul primei jumătăți a veacului XX, ca stare de spirit, este privit ca fiind delăsător și foarte lent în a iniția o transformare privind acele deprinderi ale firii care îi fac mai puțină onoare. Ruth ne spune că: *„sentimentul de vinovăție este extrem de difuz și greu de identificat în România”*¹⁰⁸. Mai departe, ne spune el: *„Viața în România dă șansă de iertare oricărei slăbiciuni umane. Ei au împrumutat toate păcatele culturilor din jur și le-au făcut ale lor, iată de ce este atât de ușor de trăit în România. Aici te simți cu adevărat liber”*¹⁰⁹. Nota aceasta de anecdotic are însă un aspect ușor tragic, deoarece este vorba despre noi și despre onoarea noastră ca popor în fața sinelui și în fața celorlalți, cărora le reclamăm respectul. Un astfel de respect nu se impune, ci trebuie să vină de la sine.

Foarte interesant ar fi astăzi să analizăm percepția celuilalt despre noi grație unei posibile lucrări intitulată sugestiv *„Călători străini contemporani despre România”*. Vor reînnoa ei firul critic negativ pentru noi sau vor vorbi dimpotrivă despre un alt popor și despre un alt suflet românesc? Dacă vor vorbi despre un popor care a recidivat în neschimbare asta ar echivala cu o confirmare a vechilor imagini transmise în timp despre poporul român. O astfel de confirmare ar constitui încă odată un avertisment moral pentru noi. Nu interpreților noștri trebuie să le datorăm vre-o explicație privind firea și caracterul nostru. Singura necesitate este de a deschide un proces moral între poporul român și sinele său, nu spre a demonstra ceva popoarelor Europei și lumii, ci orgoliului nostru personalist.

¹⁰⁸ Luminița Iacob, Ovidiu Lungu, *Unchiul Sam despre români, Analiza unei heteroimagini etnice*, în „Psihologia socială”, nr. 1, Editura Polirom, Iași, 1998, p. 18.

¹⁰⁹ *Ibidem*, p. 18.

PE URMELE UNUI SCHIT DISPĂRUT. „SCHITUL LUI NEGOIȚĂ” (COM. MEREI, JUD. BUZĂU) ȘI PRIMA SA MENȚIONARE DOCUMENTARĂ (1682)

Daniela LUPU

Printre numeroasele biserici, schituri și mănăstiri de pe teritoriul județului Buzău, astăzi dispărute, se numără și „Schitul lui Negoită”. Ruinele acestui schit, pe care tradiția locală îl atribuie unui Negoită, au fost semnalate pentru prima dată de profesorul Bazil Iorgulescu, la sfârșitul secolului al XIX-lea. Ele erau situate pe raza comunei Gura Sărății, pe *valea lui Negoită*, în punctul *La Nucii lui Negoită*¹, în apropierea dealului *Domnia*². Astăzi locul este, din punct de vedere administrativ, în aria comunei Merei, jud. Buzău, la partea superioară a văii Brânzeasca, aflată la nord-vest de băile Sărata-Monteoru (Pl. 1).

Nicolae Stoicescu, în lipsa unor dovezi documentare, lansa ipoteza că „schitul lui Negoită” din tradiție ar putea fi schitul dispărut Sărata³, datat în secolul al XVIII-lea, pomenit o singură dată, într-un document din 25 august 1765⁴. Pentru schitul Sărata mai propunea însă și o altă localizare, pe Valea lui Seman, în vecinătatea localității Urlați, în trecut în jud. Saac, astăzi în jud. Prahova⁵.

Pornindu-se de la datele oferite de tradiție, în septembrie 2000 s-au efectuat cercetări de teren și un sondaj arheologic pe locul ruinelor din vecinătatea localității numită Sărata Monteoru (com. Merei) (Pl. 2). Caracterul restrâns al cercetării arheologice nu a putut pune în evidență deocamdată decât prezența unei clădiri de plan dreptunghiular, realizată din zidărie mixtă (piatră, cărămizi și liant de var cu nisip), care s-a prăbușit, posibil în urma unui puternic cutremur, după care a fost abandonată⁶.

---

¹ B. Iorgulescu, *Dicționar geografic, statistic, economic și istoric al județului Buzău*, București, 1892, p. 351, 441.

² *Ibidem*, p. 214.

³ Nicolae Stoicescu, *Bibliografia localităților și monumentelor feudale din România. I - Țara Românească*, Mitropolia Olteniei, 1970, vol. 2, p. 568.

⁴ *Ibidem*, p. 612, nota 23.

⁵ *Ibidem*, p. 701 și 685. Localizarea schitului Sărata pe Valea lui Seman este menținută de N. Stoica, N. Stoicescu, *Așezămintele monahale din eparhia Buzăului*, în *Spiritualitate și istorie la întorsura Carpaților*, vol. II, Buzău, 1983, p. 269.

⁶ Emil Lupu, *Raport de cercetare arheologică în punctul „Schitul lui Negoită”*, în „Cronica cercetărilor arheologice din România. Campania 2001, a XXXVI-a Sesiune națională de rapoarte arheologice”, București, CIMEC, 2002, p. 280-281. Cercetarea arheologică s-a făcut la solicitarea unui comitet de inițiativă (coordonat de inginerul Eugen Ciobanu și preotul paroh Florin Bocșan), care dorește să reînființeze pe acest amplasament un ansamblu monahal.

Sperăm ca cercetările viitoare să clarifice planimetria și cronologia acestui complex monahal.

Lipsa informațiilor documentare face ca istoria acestui schit să fie încă învăluită de mister, necunoscându-se cu precizie cine este ctitorul, data întemeierii, perioada funcționării și cauzele părăsirii sau desființării lui. Faptul că schitul nu a fost închinat Episcopiei Buzăului sau altei mănăstiri din județ și că era dispărut deja la data intrării în vigoare a legii secularizării averilor mănăstirești (1863) explică, în parte, absența lui din documentele mai des cercetate.

Un document descoperit recent, ne dă posibilitatea de a aduce câteva indicii în ceea ce privește perioada de întemeiere și posibilul ctitor al schitului. Este vorba de o hotărnicie întocmită la 4 noiembrie 1682, în care, pentru stabilirea hotarelor părții lui Oprea Nenciulescu din moșia Mușcelul Sărății, se dă ca punct de reper „*mănăstirea lui Negoită*”. Hotărnicia s-a păstrat sub formă de copie, executată la cererea moșnenilor Nenciulești și adevărită de Logofeția Țării de Sus la 10 martie 1831, după o copie din 1785, aflată în posesia acestora.

Copia din 1785 a fost adevărită după original de către ispravnicii județului Buzău, Scarlat Câmpineanu, fost mare stolnic și Iordache Cantacuzino, fost mare sluger. Aceștia arată că hotărnicia „...*fiind veche și stricată, pentru a nu să strica de tot, s-au prefăcut după cum se vede și nefiind nici un cuvânt zmintit nicăiri, o adevărim cu iscăliturile*”.

Documentul a fost scris în limba română (cu caractere chirilice), pe 2 file din hârtie cu filigran (având dimensiunile de 45x32 cm), folosindu-se cerneală neagră și face parte din colecția Muzeului Județean Buzău, fiind înregistrat cu numărul de inventar 47378⁷. El a intrat în posesia muzeului în anul 2000, odată cu alte 96 de documente, achiziționate de la Cornel Sava, din satul Sărățeanca (com. Merei). În urma cercetării documentelor, am constatat că ele se referă îndeosebi la proprietățile moșnenilor Nenciulești (din Mușcelul Sărății și Sărata) și că au făcut parte dintr-o arhivă de familie care, de pe la mijlocul secolului al XIX-lea, începe să fie numită Popescu (nume pe care și l-au luat fiii preotului Andrei, derivat de la ocupația tatălui lor). Majoritatea actelor se referă la membrii acestei familii: preotul Andrei din satul Mușcelul Sărății, semnalat la sfârșitul secolului al XVIII-lea și începutul secolului al XIX-lea ca preot la biserica Porumbița (menționat și de câteva însemnări pe cărți)⁸, soția sa Maria (fiica Ilincăi Trufinoaia) și cei șapte copii ai lor. Actele, emise între 1632-1852, sunt de diverse categorii: zapise de vânzare-cumpărare, mărturii, jalbe, cărți de judecată, diate, foi de zestre, scrisori etc. Multe dintre ele au fost folosite în instanță, ca probe în numeroasele procese, purtate, în prima jumătate a secolului al XIX-lea, de moșnenii Nenciulești cu vecinii lor de moșie (printre care căminarul Ștefan Hagi-Moscu și clucerul Dimitrache Sărățeanu), acuzați că le încalcă hotarele⁹. Cele mai vechi acte din această arhivă, patru la număr, datează din secolul al XVII-lea și se referă la moșiile Mușcelul Sărății și Sărata. Titularii acestor documente sunt

⁷ Actul a fost transcris în Condica Logofeției Țării de Sus (Arhivele Naționale București, Condica Logofeției Țării de Sus, nr. 84, f. 318, în continuare: ANB).

⁸ Gh. R. Nestor, *Monografia comunei Ulmeni, județul Buzău*, Buzău, 1938, p. 67.

⁹ Foarte multe dintre aceste acte se regăsesc și în fondul C. Sărățeanu de la ANB.

Nanciul și fiii lui, Oprea și Nanciu. Cele patru documente aduc valoroase completări la ceea ce se știa până acum despre proprietarii de la sfârșitul secolului al XVII-lea ai moșiei Mușcelul Sărății, aflată în imediata vecinătate a moșiei și satului Sărata.

Prima menționare a toponimului Mușcelul Sărății apare într-un document din 15 decembrie 1577, în care Irina, jupâneasa lui Dragul portar robul, arată că a dat cumnatului ei, Gligore mare comis, mai multe moșii, printre care și partea ei de moșie „*Mușcelul de supra Sărății*”, pentru banii cu care acesta l-a răscumpărat pe soțul ei, Dragul portar, din robie¹⁰.

În secolele XVII-XVIII, Mușcelul Sărății este de mai multe ori menționat ca sat și moșie, fie sub forma Mușcel fie sub forma Mușcelul Sărății. Numele Mușcelul Sărății a început să dispară treptat în secolul al XIX-lea, astăzi nu mai este folosit de localnici și nici nu mai apare pe hărți.

Într-o învoială încheiată la 17 februarie 1826 cu egumenul mănăstirii Banu, moșnenii Nenciulești semnează „ot Mușcelul Sărății”¹¹. La sfârșitul secolului al XIX-lea, Mușcelul Sărății nu mai apare printre localitățile și moșiile din județul Buzău. Credem că această absență nu dovedește dispariția satului ci reflectă o modificare a denumirii, în funcție de obștea de moșneni care stăpânea cea mai mare parte a acestei moșii. Astfel numele Mușcelul Sărății a fost înlocuit treptat cu numele Nenciulești-Sărata, după numele moșnenilor Nenciulești, care stăpâneau această moșie în devălmășie cu alți proprietari.

În a doua jumătate a secolului al XVII-lea, printre proprietarii moșiei Mușcelul Sărății se numărau membrii familiei Sărățeanu (Stoichiță spătar, paharnicul Negoită), frații Oprea și Nanciu Nenciulescu, Drăghici Cantacuzino, Barbu căpitan Bădeanu, Grama, fiul lui Grama din Rm. Sărat, mănăstirile Banu¹² și Cozia.

Potrivit tabelului genealogic al familiei Sărățeanu, întocmit de Octav George Lecca, paharnicul Negoită Sărățeanu era fiul lui Dragomir iuzbaș de roșii ot Sărata și al Evdei¹³ (Pl. 3). Acest Dragomir era fiul lui Negoită postelnic ot Sărata (cunoscut mai ales în calitate de moștenitor al primului ctitor al mănăstirii Pinu (Stanciul vistier), alături de Mihai postelnic ot Sărata.

Dacă familia Sărățeanu trece în această perioadă printr-o criză financiară, frații Oprea și Nanciu Nenciulescu sunt, dimpotrivă, în plină ascensiune, cumpărând părți din moșiile Sărata și Mușcelul Sărății. Despre Oprea știm că era finul lui Negoită paharnicul Sărățeanul. Dintr-o referire indirectă păstrată într-un zăpis de vânzare din

¹⁰ *Documente privind istoria României, veacul XVII, B. Țara Românească*, vol. IV, p. 302, nr. 306 (în continuare: DIR). Toate volumele citate în continuare fac parte din seria B -Țara Românească.

¹¹ Copia după document apare între actele prezentate de moșnenii Nenciulești la alegerea stânenilor din moșia Nenciulești, din 15 octombrie 1850.

¹² Mănăstirea Banu a primit ocină în Mușcelul Sărății de la Grigorie mare comis (cumpărată de la Nan și Hrizan, nepoții lui Dragomir robul), *Documenta Romaniae Historica, B. Țara Românească*, vol. XXII, p. 437, nr. 222 (în continuare: DRH).

¹³ Prima genealogie a familiei Sărățeanu a fost întocmită de O. G. Lecca, *Familiiile boierești române. Istoric și genealogie*, București, MDCCCXCIX (1899), p. 429-432, corectată și completată în 1911; idem, *Familiiile boierești române. Genealogia a 100 de case din Țara-Românească și Moldova*, București, 1911, pl. 82. Despre descendenții din secolul al XIX-lea, importante completări aduce Al. Gaiță, *Vechi familii ale Buzăului-Sărățenii*, în *Opinia*, VI, nr. 1801/22 ianuarie 1997.

17 octombrie 1679, aflăm că paharnicul Negoită în urma unui conflict cu domnul Șerban Cantacuzino (nov.1678-28 oct. 1688), a căzut la mare nevoie, fiind salvat de Oprea, care i-a plătit banii de *treapăd* și l-a ajutat când a fost închis: „*pentru că băgându-l vodă în pușcărie, l-a hrănit și l-a adăpat și venind armașul să ia banii de treapăd, nu a avut de unde da*”. Pentru a-și plăti datoriile, Negoită va fi nevoit să-și vândă o parte din moșiile părintești, Mușcelul Sărății și Sărata. La 17 octombrie 1679, Negoită paharnic vinde finului său Oprea, 80 de stânjani în Mușcelul Sărății, cu 12 taleri iar la 5 octombrie 1681 alți stânjani de moșie¹⁴.

În perioada imediat următoare, Oprea Nenciulescul mai cumpără de la Grama, fiul lui Grama din Rm. Sărat, 422 stânjani de ocină în Mușcelul Sărății (la care se adaugă 20 stânjani siliște în Sărata și 3 pogoane de vie în Mușcel), la 30 octombrie 1681¹⁵ și de la Dragostin Cervin (roșul), 240 de stânjani în jiliștea Mușcelul Sărății, la 7 decembrie 1681¹⁶.

Astfel, în anul 1682, frații Oprea și Nanciu, fiii lui Nanciu, ajunseseră să stăpânească 1067 de stânjani din moșia și siliștea Mușcelul Sărății și 160 de stânjani la Sărata („*în silește la Sărata, unde sunt Fântânile de păcură*”)¹⁷.

În intervalul de timp cuprins între 1631-1632 (dată la care tatăl lui Oprea, Nanciu a primit, în urma înfrățirii cu Vasile călărașul și fratele său Radu, 15 stânjani de ocină în moșia Mușcelul Sărății)¹⁸ și 1682 (când se face hotărnicia părții lor de moșie), Nanciu și fiii lui au reușit prin cumpărări succesive de la frații lor de moșie, să-și constituie un domeniu însemnat. În mod curios, Nanciu și fiii lui dispuneau de resurse financiare deosebite într-o perioadă caracterizată printr-o fiscalitate excesivă, care a dus la ruinarea micii boierimii rurale (ridicată din rândul curtenilor și slugilor domnești, ca roșii și călărașii)¹⁹. Profitând de această situație Oprea și Nanciu cumpără părți mai mari sau mai mici din moșiile Mușcelul Sărății și Sărata, de care sunt în special interesați. Printre vânzători se numără, în afară de paharnicul Negoită Sărățeanu, Dragostin Cerveni (roșul), Lupu roșul, Grama sin Grama din Rm. Sărat, ș.a.

Documentul întocmit la 4 noiembrie 1682 arată că, la solicitarea lui Oprea Nenciulescu, Zaharia portar împreună cu șase boieri hotarnici au făcut hotărnicirea moșiei Mușcelul Sărății (respectiv delimitarea părții lui și a fratelui său Nanciu de părțile celorlalți moșneni). Hotărnicia relevă de fapt ieșirea acestora din sistemul de stăpânire devălmaș, prin alegerea cotelor-părți.

Urmărindu-se hotarul părții lor de moșie, se arată că acesta o ia din capul răzorului lui Neagoe Brînză, trece peste izvorul Ciuciurului apoi trece drumul în curmeziș și se oprește la Grind. De la Grind ajunge până în capul vii lui Leontie, apoi

¹⁴ ANB, fond M-rea Banului, ms. 196, f. 92 v. și fond C. Sărățeanu, pac. I, doc. 6, f. 1.

¹⁵ Document din colecția Muzeului Județean Buzău (în continuare: MJB), inv. 47376 și ANB, fond C. Sărățeanu, pac. I, doc. 7, f. 1.

¹⁶ MJB, inv. 47377.

¹⁷ Într-o hotărnicie din 1695, se artă că în hotarul moșiei Mușcelul Sărății erau 1122 stânjani (apud. I. Neamu, *Monografia comunei Merei*, ms., f. 70).

¹⁸ MJB, inv. 47375.

¹⁹ Nicolae Stoicescu, *Curteni și slujitori. Contribuții la istoria armatei române*, București, 1968, p. 15-59 (cap. *Curtenii și evoluția lor*).

merge până în tufele Velnii și de acolo dă în gura Izvorului Dulce: „unde dă Sărata și apucă tot apa Sărății în sus, pă unde trece drumul Sărata și apucă pă Valea Teișului. Iar de acolo, trece Sărata și apucă muchea dealului, pe deasupra Fântânii păcurilor, pe deasupra Murătorilor și izbește în multe, pe deasupra **mănăstirii lui Negoită**”.

Hotărnicia ne aduce astfel nu numai prima menționare documentară a schitului ci și confirmarea tradiției locale, care îl atribuia lui Negoită, dovedindu-se totodată și vechimea toponimului „Valea lui Negoită”. Pe baza acestei informații, putem afirma că în 1682 ansamblul monahal exista de ceva vreme, având probabil toate cele necesare funcționării: o biserică, chilii, construcții anexe.

În ceea ce privește ctitorul, formularea *mănăstirea (sau schitul) lui Negoită*, nu este o dovadă sigură pentru a atribui întemeierea lăcașului lui Negoită, pentru că acesta ar putea fi doar proprietarul schitului, un urmaș al ctitorului inițial²⁰. Totuși, prin analogie cu alte situații similare din secolul al XVII-lea, în care numele ctitorului a trecut asupra ctitoriei sale, această posibilitate nu este exclusă. Astfel, mănăstirea Dedulești (com. Topliceni, jud. Buzău), ctitorită, conform pisaniei din 1834, de un Dedu Deducu, prin anii 1619-1620, era numită la început „mănăstirea lui Dedu postelnic”²¹. Tot așa, mănăstirea Barbu (com. Tisău, jud. Buzău), ctitoria lui Barbu Bădeanu, din 1668-1669, a intrat în memoria contemporanilor ca mănăstirea „Barbul” - cum este trecută în harta *Harta Țării Românești*, întocmită de stolnicul Constantin Cantacuzino²²

- sau ca „mănăstirea Barbului logofătul” - cum apare într-un document din 23 ianuarie 1704²³.

O. G. Lecca, făcând genealogia familiei Sărățeanu, l-a indicat ca fondator al schitului numit „al lui Negoită”, pe Neagoe postelnic ot Sărata, fără însă a aduce vreo dovadă în sprijinul afirmației sale²⁴. Părerea lui Lecca a fost însușită apoi de toți cei care au scris despre familia Sărățeanu și despre ctitoriile acesteia²⁵. Fără a exclude această posibilitate, se impune totuși observația că în prezent nu avem suficiente date care să ne permită să afirmăm cu certitudine că fondatorul schitului este din neamul Sărățenilor²⁶. Însă, având în vedere faptul că în secolul al XVII-lea moșia Mușcelul Sărății era stăpânită în mare parte de neamul Sărățenilor (urmașii lui Dragomir postelnic ot Sărata), putem să acceptăm, cu titlul de ipoteză, că acest Negoită era un

²⁰ De asemenea este exclus ca el să fie ultimul călugăr al schitului, așa cum consideră astăzi localnicii, Negoită fiind nume de mirean și nu de monah.

²¹ Document din 9 mai 1646, *Catalogul documentelor Țării Românești din Arhivele Statului*, vol. VI (întocmit de Marcel-Dumitru Ciucă, Silvia Vătafu-Găitan), București, 1993, p. 188, nr. 481 (în continuare: CDȚR).

²² Constantin C. Giurescu, *Harta stolnicului Constantin Cantacuzino. O descriere a Munteniei la 1700*, în *Revista istorică română*, 1943, vol. XIII, fasc. I, p. 20.

²³ Ștefan D. Grecianu, *Genealogiile documentate ale familiilor boierești*, vol. I, București, 1913, p. 73.

²⁴ O. G. Lecca, *Familiiile boierești române*, p. 430.

²⁵ Direcția Județeană a Arhivelor Naționale Buzău, fond Colecția de manuscrise, Constantin Dumitrescu, *Material documentar privitor la viața orașului Buzău*, ms., vol. XVII A, p. 210; Valeriu Nicolescu, Gheorghe Petcu, *Buzău-Râmnicu Sărat: oameni de ieri, oameni de azi*, vol. I, Buzău, 1999, p. 25.

²⁶ În a doua jumătate a secolului al XVII-lea, în zonă sunt menționate mai multe persoane cu numele Neagoe (Negoită): Neagoe Brânză (menționat în actul de vânzare din 30 octombrie 1681 și în hotărnicia din 1682), Neagoe Durnă (menționat în hotărnicie).

Sărățean. Problema se complică însă odată cu constatarea că între Sărățeni sunt în secolul al XVII-lea două persoane purtând numele Negoită, pe care le prezentăm în ordinea cronologică a menționării în documente:

Primul este **Negoită postelnic ot Sărata**, fiul lui Dragomir postelnic ot Sărata, menționat documentar la sfârșitul secolului al XVI-lea și în prima jumătate a secolului al XVII-lea (între 1619-1630). Este menționat ca martor în august 1619 la o vânzare în Sărata²⁷; în 18 iunie 1625 acceptă, în calitate de ctitor al mănăstirii Pinu, răscumpărarea de rumânie a lui Avram din Brăești, rumân de moștenire al mănăstirii²⁸; la 25 iunie 1625, se află printre martorii la zapisul lui Efrem episcopul Buzăului, despre moșiile mănăstirii Menedic²⁹; la 19 octombrie 1628, este pârât de rumânii din Căinești (jud. Vâlcea), că i-a vândut lui Mitrea ot Mihăești – ei se plâng că nu au fost rumâni ai fratelui vitreg al lui Negoită, Dragomir spătarul din Pârdești (Cepturoaia), ci ai jupâniței acestuia, Maria, care i-a iertat³⁰; procesul s-a terminat însă în favoarea rumânilor din Căineni, la 17 decembrie 1628, Alexandru Iliăș întărind eliberarea lor³¹; la 18 aprilie 1630, Leon Tomșa întărește lui Mihalcea vornic din Pătărlage șapte suflete de țigani, care au fost de dedină mănăstirii Pinul, cumpărați de la Neagoe și Mihai postelnici din Sărata, ctitorii mănăstirii³²; în 1630 [nov.-dec.], Leon Tomșa întărește moșnenilor Brăești, satul Brăești, în urma procesului cu Negoită postelnic și Mihai postelnic din Sărata, care pârau că satul a fost închinat de strămoșul lor, Stanciul vistier, mănăstirii Pinu³³.

²⁷ DIR, veacul XVII, vol. III, p. 402, nr. 361.

²⁸ DIR, veacul XVII, vol. IV, p. 530, nr. 549.

²⁹ *Ibidem*, p. 531, nr. 550

³⁰ DRH, vol. XXII, p. 333-335, nr. 166.

³¹ Negoită postelnic din Sărata a ridicat pâră înaintea domnului, zicând că acești oameni i-a cumpărat fratele său Dragomir din averea sa și au rămas ei de lege; dar oamenii s-au pârât a doua oară cu Negoită, aducând în divan carte de la călugării mănăstirii Bistrița, că nu au primit ei de la Maria nici un vecin, numai ocina și via lor; judecând domnul, a adevărit că „a umblat Negoită cu înșelăciune”, i-a luat cartea de răvaș și a rupt-o (DRH, vol. XXII, p. 383-385, nr. 194).

³² În document se arată că în zilele lui Alexandru Iliăș la anul 7137 (1628-1629), postelnicii Negoită și Mihai din Sărata, au tras pâră cu satul mănăstirii Pinul, anume Brăeștii și s-au pârât de față în Divan și a rămas satul Brăeștii de lege. „Astfel acești mai sus ziși ctitori ei n-au avut de cheltuială cu ce să ridice pâră, ci au vândut (...) aceste șapte suflete de țigani (...), boierului domniei mele Mihalcea vornicul din Pătărlage, pentru 100 de galbeni gata, de au scos dedina mănăstirii, satul Brăeștii, să nu se lipsească sf. mănăstire și să cadă pomana răpoșailor ctitori și satul Brăeștii să se cnezască, pentru că s-au pârât la trei domni și tot a rămas satul Brăeștii de lege” (DRH, vol. XXIII, p. 154, nr. 84).

³³ În document se face referire la un alt proces, din în zilele lui Alexandru Iliăș anul 7138 (1629-1630), când satul Brăești a avut pâră cu Negoită postelnic și cu Mihai postelnic din Sărata, satul plângându-se la Divan de mare năpastă și împesurare, zicând că n-au fost vânduți Stanciului vistier, nici rumâni mănăstirii Pinu. Alexandru Iliăș a dat satului lege 12 megiași, să jure. S-au adunat atunci multe sate de prin preajma locului și au rămas Negoită și Mihai de judecată. Iar după aceea, Negoită și Mihai ei nu au vrut să se lase și au venit în fața domnului de față cu satul de s-au pârât și ei au cerut lege 24 de boieri și domnul le-a dat lege peste lege să jure că a fost satul Brăești rumâni, vândut Stanciului vistier și dați mănăstirii Pinu și li s-a pus ziua la sfântul Petre în ani 7138. Deci când a fost la zi și la soroc Negoită și Mihai ei nicidecum n-au putut ca să arate lege la Divan ca să jure ci au rămas de lege și osândiți înaintea domnului (DRH, vol. XXIII, p. 290, nr. 174).

Din aceste documente rezultă că Negoită postelnic era moștenitorul lui Stanciu vistier, ctitorul mănăstirii Pinu, având un frate vitreg, pe Dragomir spătarul din Pârdești (pe care-l moștenește, după moartea acestuia). Este foarte plauzibil ca Dragomir iuzbașa din Sărata să fi fost fiul lui Negoită, pentru că acesta apare în locul lui în calitate de ctitor al mănăstirii Pinu (începând din 1651, dată la care Negoită trebuie să fi fost decedat). Alături de Mihai postelnic, Dragomir participă la procesele pe care mănăstirea le are în aprilie 1651, cu Radu mare comis Cândescu și frații lui (fiii lui Mihalcea vornic din Pătârlage), pentru stăpânirea muntelui Penteleu³⁴. Din păcate, nu avem până în prezent o dovadă documentară directă care să ateste gradul de rudenie dintre Negoită postelnic și Mihai postelnic (O. G. Lecca considerându-i frați).

Al doilea este **Negoită paharnic Sărățeanu**, fiul lui Dragomir iuzbaș de roșii și al jupânesei Evda (filiație confirmată și de un document din 1668)³⁵ și nepotul lui Negoită postelnic, menționat documentar în a doua jumătate a secolului al XVII-lea. Căsătorit cu jupâneasa Neacșa, care ar fi, după tradiție, ctitora bisericii Porumbița³⁶, au avut doi fii cunoscuți: Dragomir și Vlad.

În acest stadiu al cercetărilor, nu avem argumente pe baza cărora să putem afirma cu certitudine cine este fondatorul schitului și dacă Negoită, pomenit în documentul din 1682 este chiar fondatorul sau doar urmașul fondatorului schitului. Sperăm ca cercetările viitoare de teren și de arhive, descoperirea unor noi documente, să aducă informațiile necesare pentru scrierea istoriei complete a acestui schit.

1682 (7191) noiembrie 4. Hotărnicie a moșiei Mușcelul Sărății, partea lui Oprea Nenciulescu și a altor moșneni.

³⁴ Document din 26 aprilie 1652, CDȚR, vol. VII (întocmit de Marcel-Dumitru Ciucă, Silvia Vătafu-Găitan, Melentina Bâzgan), București, 1999, p. 228, nr. 657 (v. și nr. 658-660).

³⁵ Document din colecția MJB, din 21 august 1668, prin care Radu Leon întărește lui Albu, Beleț și Stan, fiii lui Bale din Lipia proprietari în Lipia, Dealul Lipiei și Dealul Moceștilor, moșie învecinată cu Sărata și Mușcelul Sărății. Printre alte cumpărături făcute de Albu din Lipia la vreme de foamete, figurează și un țigan, vândut lui de jupâneasa Evda și fiul ei Negoită, fiul lui Dragomir Sărățeanu: „Și iar să fie Albului un țigan anume Radul țiganul, feciorul lui Stan țiganul, pentru că l-au cumpărat de la jupâneasa Evda și de la fiu-său Negoită, feciorul lui Dragomir Sărățeanu, drept bani gata un cal, la vreme de foamete cu zapis și cu mărturie” (Daniela Lupu, *Un hrîsov inedit de la Radu Leon (1668)*, în „Mousaios”. Buletin științific al Muzeului Județean Buzău, Buzău, 2001, vol. VI, p. 171-187).

³⁶ Biserică dispărută, astăzi în satul Izvorul Dulce (com. Merei, jud. Buzău), la sfârșitul secolului al XVIII-lea în satul Porumbița, Mușcelul Sărății, ctitorită după tradiție, de Neacșa, numită și Porumbița, soția lui Negoită paharnic din neamul Sărățenilor, în amintirea soțului ei, mort de tânăr. Tradiția este infirmată de istorie, pentru că biserica este menționată cu acest nume, pentru prima oară la 3 septembrie 1650, dată la care soțul ei era în viață (v. CDȚR, vol. VII, p. 91, nr. 230). Fiind ruinată la începutul secolului al XIX-lea, boierii Sărățeni (clucerul Dimitrie Sărățeanu cu copiii lui și bașbulucbaș Matei Sărățeanu), au ridicat în 1833, nu departe de locul ruinelor, o altă biserică, numită tot Porumbița (v. B. Iorgulescu, *op. cit.*, p. 412-413; Al. Lapedatu, *Bisericele din Gura Sărății-Buzău*, în Buletinul Comisiunii Monumentelor Istorice, an VIII (1915), p. 91-93; N. Stoicescu, *op. cit.*, p. 357).

Zaharia portariu dimpreună cu șase boeri hotarnici ca să hotărăscă o moșie a Opri(i) Nenciului din Mușcel Sărății i din jălește altor moșneni.

Deci noi ne-am adunat toți la un loc și am chemat pă toți moșnenii și și-au adus zapisile și am pus sfară din capul răzorului lui Neagoie Brânză din jos, despre via lui Neagoie Durnă, din tufa cea strâmbă în jos și au trecut izvorul Oșciuciuului și au lovit pân piatra cu teiu și au trecut drumul dă curmeziș și am pus piatra acolo la Grind.

Și dă acoloa au dat pân capul vii lui Leontie pe din jos și au izbit tufele Velnii pe din jos de piscu și de acoloa au dat în gura Izvorului Dulce, unde dă Sărata și apucă tot apa Sărății în sus, pă unde trece drumul Sărata și apucă pă Valea Teișului.

Iar dă acoloa, trece Sărata și apucă muchea dealului, pe deasupra Fântânii păcurilor, pe deasupra Murătorile și izbește în muche, pe deasupra **mănăstirii lui Negoită**.

Și dă acolu dă în drumul Nișcovului pe deasupra Fântânii Rumâneștilor și apucă tot drumul în sus, până dă jos, unde să împreună Sărata cu Valea Ciuhoului.

Și dă acoloa apucă drumul în sus până în Poiană, între drumurile cele roșii și apucă pă culmea dealului, pe marginea perilor celor pădureți și izbește la lacul pe deasupra și dă la Fântâna cu stâna și apucu marginea Gorinișului și dă în drumul care vine pen capul vii lui Hadâr și trece **Valea lui Negoită**, pen plopi și dă în capul răzorului vii Lungenilor și apucă răzorul în jos și dă iar în capul răzorului vii lui Tănăsie.

Acoloa este piatră hotar și dă acoloa apucă răzorul vii lui Tănăsie în jos, până dă în capul vii lui Neagoie Brânză, pă răzor în jos, până dă iar în grămada de piatră la Cucuiu.

Și am tras și moșia jăliștii a Opri(i) Nanciului din piatra Brânzeștilor în sus, până dreptu Bășicuții, latul stânjani 240, care au fost cumpărată de Dragostin Cerevin, câte zlot unul, cu zapis de cumpărătoare.

S-au găsit moșia Mușcelu Sărății a Opri(i) Nanciul cu frati-său Nanciul, stânjani 90.

Mai cumpărat Oprea Nanciul de la paharnecul Negoită, stânjani 160 în silește în Sărata, unde sunt Fântânile de păcură.

Și de la Costandin Gogoasă s-au mai cumpărat stânjani 160, câte orți doi.

Și s-au mai cumpărat de la Sin, stânjani 75, iar dă Oprea Nanciul câte orți doi.

Și s-au mai cumpărat dă Lupul Roșul, unde au fost pimnița Opri(i) Nanciului, stânjani 25, câte orți doi. Și iar au mai cumpărat de la Lupul Roșul stânjani 15, până la fundul pimniții Nanciului.

Și au mai cumpărat de la Dragostin Cervenii 15, câte orți doi.

Și în silește la diaconul Gheorghe au mai cumpărat iar Oprea Nanciul de la Lupul Roșul, stânjani 25, câte orți doi și un locu de casă, t(a)l(e)r(i) 20, cu pometul.

Și iar diacon Gheorghie s-au ales în Mușcel Sărății cu stânjani 80 și s-au găsit și ai Gramii ot Rămnecu stânjani 422, cumpărați iar de Oprea Nanciul, câte orți doi.

Și ai lui Gheorghie Sărățean s-au găsit stânjani 80. S-au găsit și ai mănăstirii Banului stânjani 180 și ai schitului Cozii, stânjani 180.

Dreptu aceasta am dat cartea noastră de hotărnicie la mâna Opri(i) Nanciului i altor moșneni, pentru că așa am ales cu dreptate, din porunca mării sale lui vodă, să stăpânească cu bună pace din neam în neam. Noemvr(ie) 4 l(ea)t 7191(1682).

Zaharia portar

Stanciul căpitan Cernătescu

Arion Brânzescu ot Știubeiu

Preda Topo(loveanu)

Necula Berindeiu

Nanu ot tam

Carte de hotărnicie. Această copie fiind scoasă din cuvânt în cuvânt după hotărnicie, care fiind veche și strică, pentru a nu să strica de tot, s-au prefăcut după cum să vede și nefiind nici un cuvânt zmintit nicăiri, o adeverim cu iscăliturile. 1785 aprilie 5.

Scarlat Câmpinean biv vel stolnic is(pravnic)

Iordache Cantacozino biv vel sluger is(pravnic)

v. f. 1:

De la Logofeția Mare a Țării de Sus

Moșnenii Nenciulești din sud Buzău, prin jalba ce au dat către Divan, care s-au orânduit în cercetarea logofeții, au făcut arătare pentru o hotărnicie a lor ce s-ar fi prea învechit, cerând a să scrie o copie și a să adeveri. Li s-au cerut hotărnicia veche și n-au avut ci au arătat o copie după hotărnicia a șase boieri la leat 7191 nov(emb)r(ie) 4, adeverită de rânduiții boierii Divanului, Scarlat Câmpineanu i de sluger Iordache Cantacuzino la leat 1785 apr(ilie) 5, aflându-s(e) ispravnici la acel județ, scriind dum(nealor), că este scoasă din cuvânt în cuvânt după hotărnicie, nefiind nici-un cuvânt zmintit nicăiri a hotărniciei celii vechi și stricate. După acea copie, încredințată de dumnealor, s-a scris această copie întocmai, la care s-au trecut și adeverirea dumnealor, cum să vede și spre a fi crezută s-au adeveritu. 1831 martie 10.

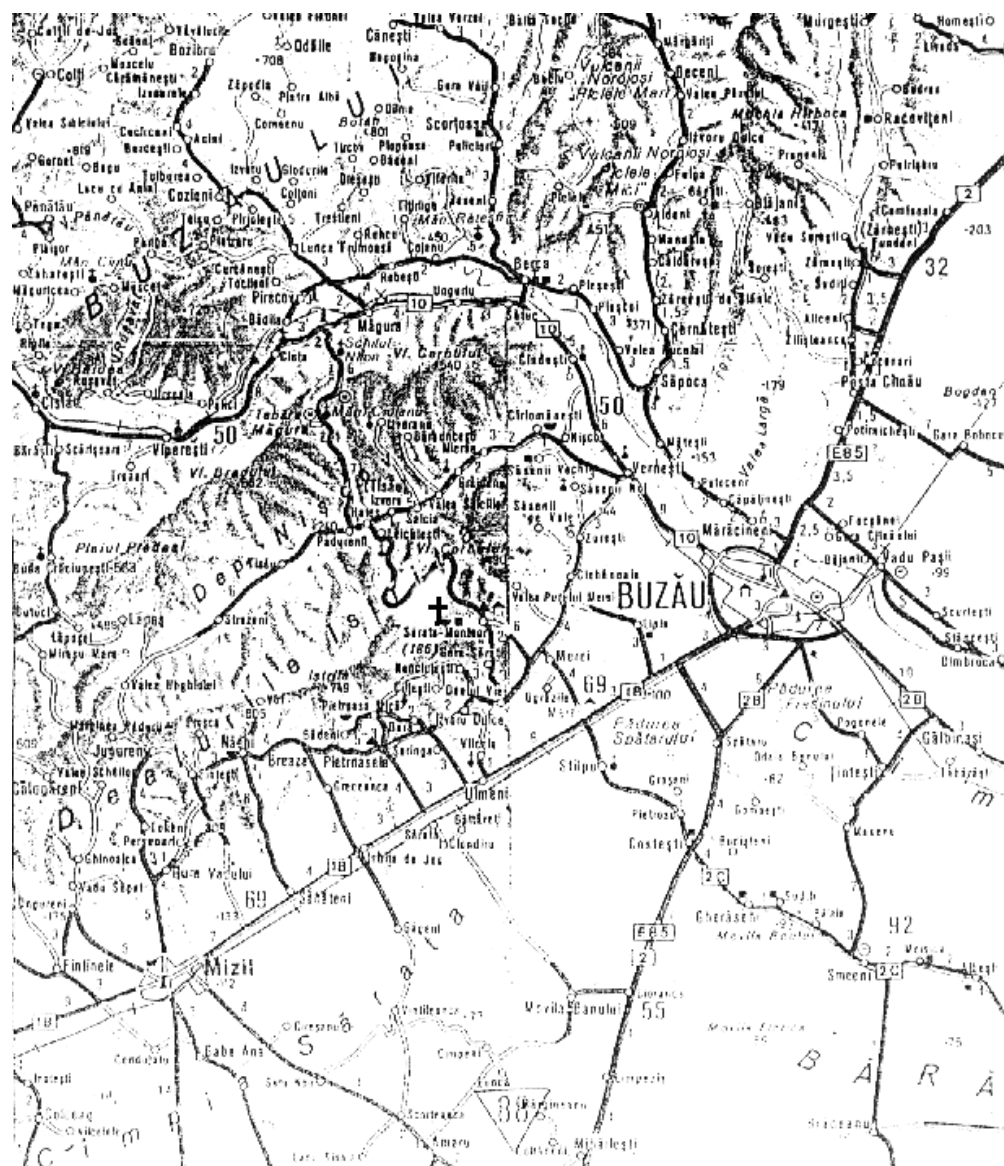
Iordache Goleșcu vel logofăt

Procit Vasile Poenar sărdar

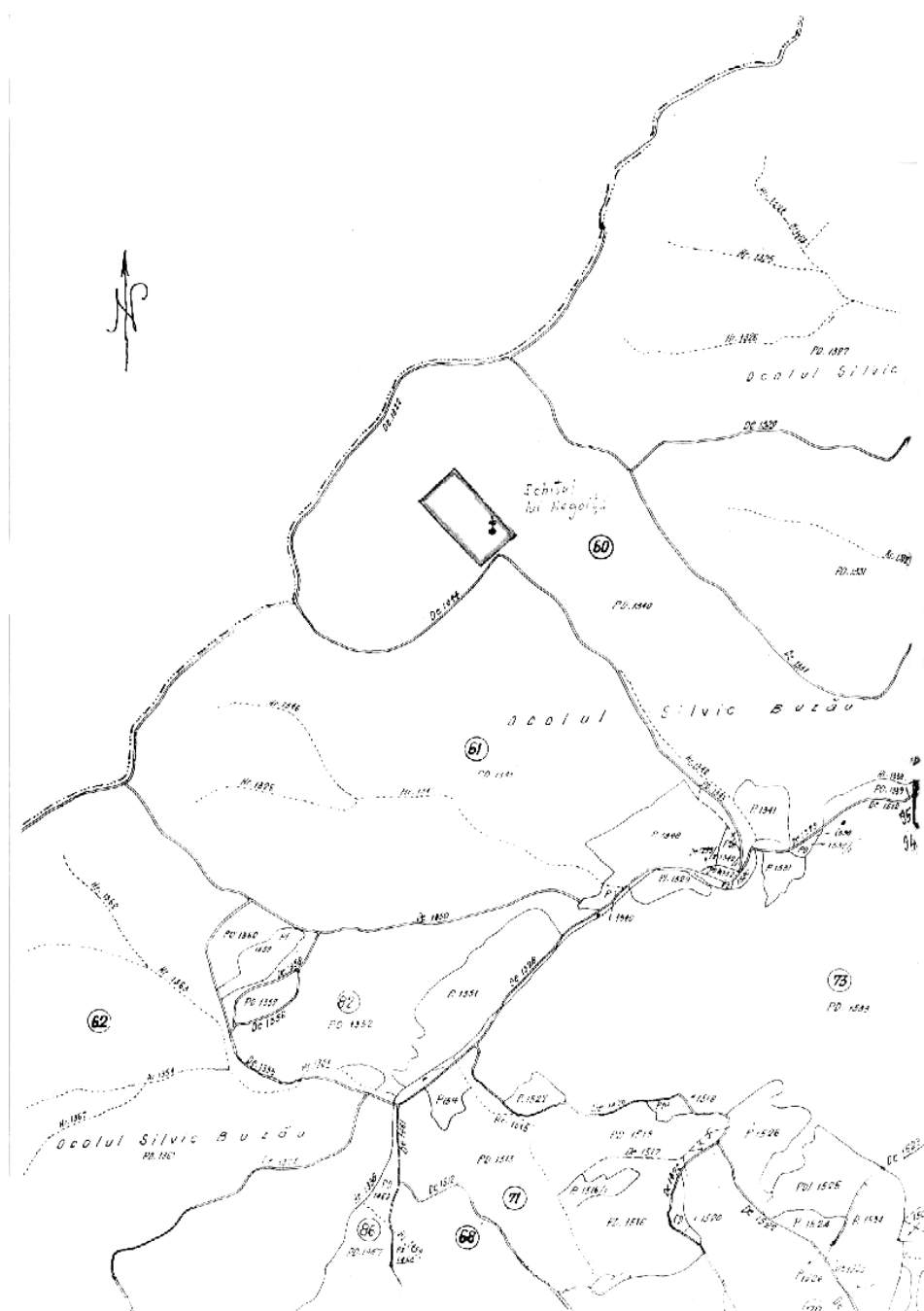
S-au procitu în condica Divanului, unde s-au trecut. Nicolae Stătescu, logof(ă)țul Logofeții.

1682 Noiembrie 4 - Hotărnicia moșiei Muscelul Sărații, partea lui Oprea Nenciulescu (copie, 1785)

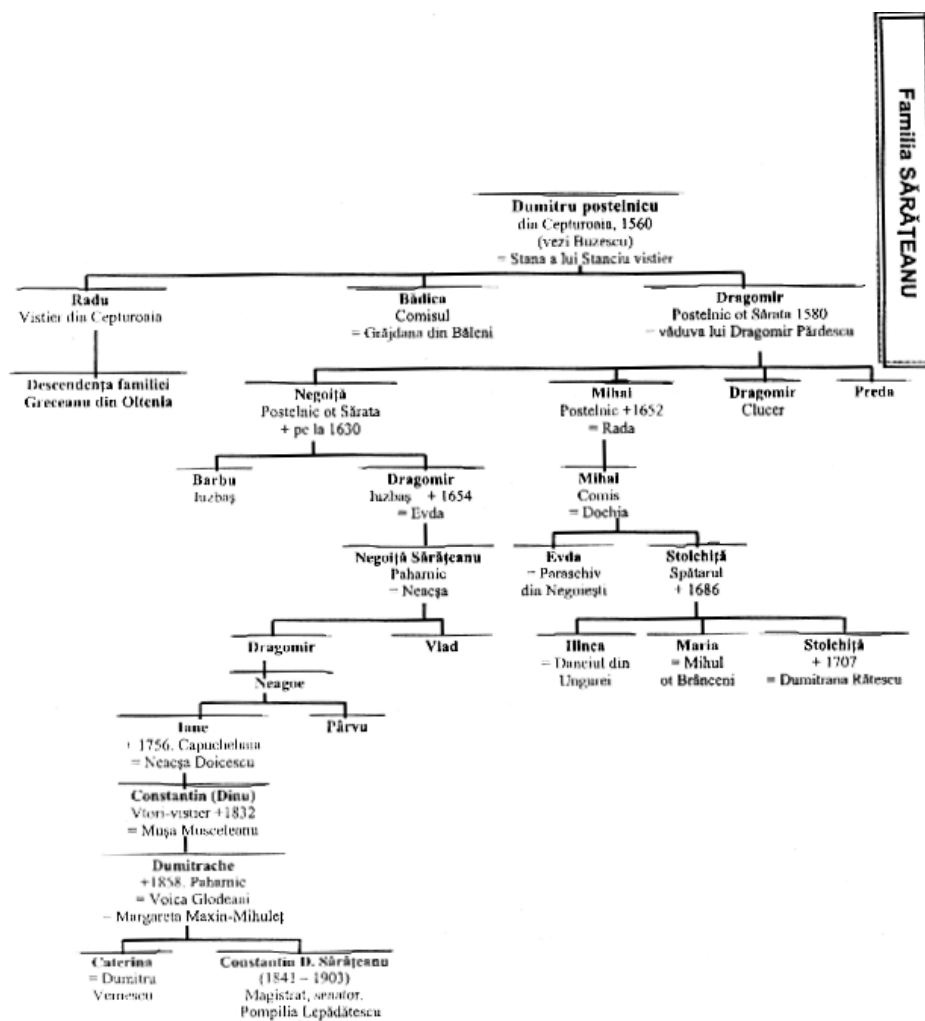

Pl. 1. Plan încadrare zonală a *Schitului lui Negoiaș*.
(apud ing. Eugen Ciobanu)

Pl. 2. Plan încadrare zonală a amplasamentului *Schitului lui Negoita*
(apud ing. Eugen Ciobanu)

Pl. 3. Tabel genealogic familia Sărățeanu (apud Octav George Lecca, *Familiiile boerești române. Genealogia a 100 de case din Țara Românească și Moldova*, București, 1911)

PAGINI PAȘOPTISTE BUZOIENE (III)

Alexandru GAIȚĂ

În epocă reacțiunea va eticheta drept comunist orice om politic radical, republican, gen C. A. Rosetti deși încă nu se punea cu acuitate problema aceasta în Principate. Ea va porni, ca un fapt mai puțin cunoscut, și de la Buzău prin sprijinirea liderilor socialiști din deceniul opt de către Solomon Katz (C. Dobrogeanu – Gherea).

Revenind la prezența militară poloneză în Principate trebuie subliniat că polonezii s-au grupat mai întâi în Moldova coborând, sub presiunea căzăcească, spre Focșanii Munteni, iar de aici spre Valea Slănicului în Buzău. O informație valoroasă va fi dată de diaconul Ipatie (I. D. Petrescu) care, în memoriile sale, amintea¹⁸⁰ că Guvernul Provizoriu îl implicase pe un anume Siandreș (Sanders) într-o acțiune de atragere a ofițerilor polonezi din armata rusă prezenți în Moldova. Este momentul în care, după 9 iulie, republicanul de stânga americanul George N. Sanders este prezent, cu mare probabilitate, la Buzău în drumul său spre Cernăuți. Sosirea francmasonului american la Cernăuți în 26 iulie îi va fi confirmată lui Bălcescu, care îl trimisese, de către Vasile Alecsandri. Acesta arăta că „dl. Sanders au venit în Cernăuți și ne-au vorbit mult despre nădejile noastre”. Dezideratul amintit nu era altul decât „unirea Moldovei cu Valahia sub un singur guvern și sub aceiași Constituție”¹⁸¹, dar conform lui Vintilă C. A. Rosetti, dar și a altor surse „Guvernul provizoriu a trimis la 23 iulie pe Sanders la polonezii din armata țaristă din Moldova ca să-i îndemne a se retrage din armată, să-i determine să se răscoale contra Rusiei, iar pe moldoveni să-i îndemne la o răscoală contra lui Mihail Sturdza, ca în acest fel să ocupe una din puterile protectoare până ce se va consolida revoluția”¹⁸².

F. Faustin, împuternicitul Departamentului Afacerilor Străine din cadrul Comitetului Național Polonez va lua legătura cu republicanii români prin intermediul lui Eugene Podhavski. Scarlat Voinescu de la Buzău era la curent cu toate mișcările polonezilor rolul său fiind acela de a primi grupul polonez și a-l îndruma spre București.

Polonezii vor prefera la început contactele rămnicene cu Gh. Ungureanu și Dimitrie Periețeanu, ultimul va fi mai târziu acuzat că „Primea în casă șaică de oameni înarmați fără căpătâi, de polonezi, care s-au prins în urmă de oștile rusești în satul Lopătari”.

Conducătorul grupului de polonezi – 113 după manuscrisul 3863 de la

¹⁸⁰ I. D. Petrescu, *Banchetul urmat de diverse cugetări*, Târgoviște, 1889.

¹⁸¹ G. D. Iscru, *op. cit.*, p. 74.

¹⁸² O. Bădina, *op. cit.*, p. 72 – 73.

Academie, 200 după Iosif Arvay¹⁸³, 78 după I. D. Petrescu și între 70 și 100 după Basil Iorgulescu – va fi un transilvănean, Eysag, care își schimbase numele din motive de securitate – în Ch. Scarlati sau Charles de Palle. El era secondat de F. Faustin, unul dintre cei mai căutați oameni de către ruși, și de un oarecare „Rudolf”¹⁸⁴.

Din adresa nr.6906/12.10.1848 a ocârmuirii buzoiene, coroborată cu raportul nr.7860 al Stărostiei de Putna, traseul grupului înarmat polonez de la Bacău către Muntenia, începând din data de 4 septembrie, a fost probabil de la mănăstirea Poiana Mărului pe valea Nărujei. De aici s-a mers spre Neruju după care s-a trecut Zăbala, apoi urmau Neculele, Jitia spre Sărulești și Vintilă Vodă.

Înainte de aceasta cazacii vor reuși capturarea unora dintre ei – Ferdinand Siborowski și Iosef Lucasievici – spre sfârșitul lunii august. Autoritățile moldovenești încunoștințate acum și de întâlnirile secrete ale lui Ion Loga, comandantul „*Legiunii de Sud*” poloneze, vor trece la arestări începând cu boierii Cantacuzini la Grozești și Băltățești.

În 18 septembrie 1848 praporcicul Costache Sava, comandantul de la trecătoarea Oituz, făcea următoarele aprecieri asupra „*revoltanților pripășiți pe moșia Grozești*” – proprietatea prințului Cantacuzino – *cei alți revoltanți ce mai rămăseseră au părăsit locul oploșirii și s-au dus în Valachia, trecând prin Transilvania pe lângă graniță până acolo din care pricină conducătorul lor, un dogar din Transilvania, este supus arestului la Varașheiu*”¹⁸⁵.

Informațiile comandantului punctului de la Oituz se bazau pe fapte reale. Astfel, în 9/10 septembrie 1848 pe teritoriul comunei de graniță Ghelinta din subscăunul Orbai, din Treiscaune, era arestat un polonez din detașamentul ce trecuse spre Muntenia.

Judele regal adjunct îl va ancheta pe Adam Ksizzopolski care îmbolnăvind-se rămăsese în urma detașamentului și trecuse, pentru a fi în siguranță, în Transilvania. Acesta va menționa în calitate de comandant militar pe Carol Masnikowski probabil un „*nomme de guerre*”¹⁸⁶.

În data de 14 septembrie restul detașamentului va pleca de la Vintilă Vodă la Focșani, dar pe Valea Slănicului se afla de prăbușirea revoluției muntene ceea ce va duce la retragerea spre Lopătari și Vintilă Vodă. La Lopătari polonezii își vor stabili cartierul general la cârciuma lui Ghiță Berha din cea de a treia ramură a moșnenilor lopătăreni. Timpul nefavorabil îi va imobiliza și ei își vor amâna trecerea spre Transilvania. La 11 octombrie „*Bukarester Deutsche Zeitung*” îi va eticheta pe membrii grupului de la Buzău drept „*dezertori, în cea mai mare parte polonezi*”.

Este momentul când noile autorități sunt informate de existența detașamentului și subadministratorul intervine acum cu trupe căzăcești. Deși există versiunile lui B.

¹⁸³ I. Arvay, *op. cit.*, p. 185 – 187.

¹⁸⁴ F. Faustin mai era cunoscut și sub numele de Faustin Filancowicz sau de Moston, Louis Anatole Prevel, Emanoil Filimonov. Numele său real era de Faustin Brudzinski. La 1841 era semnalat în Moldova ca lider al polonezilor democrați de aici, iar în 1842 înființa „*Legiunea de sud poloneză*”. O „*însemnătoare gratificație*” se va da pentru capul său de către autoritățile lui Mihail Sturdza în primăvara lui 1849.

¹⁸⁵ *An.1848*, vol. IV, p. 301.

¹⁸⁶ I. Arvay, *op. cit.*, p. 187 – 188.

Iorgulescu și I. D. Petrescu trebuie să se accepte ideea mai multor confruntări între polonezi și ruși.

S. Samurcaș prin adresa nr.2022/22.09.1848, înaintată Departamentului Trebilor din Lăuntru, raporta că „o bandă de un număr de polonezi și alți străini vagabonzi, întru înțelegere și cu revoluționarii din Principat, s-au fost ivit în partea locului preumblându-se prin munți și avându-și statornicia mai cu seamă la mănăstirea Vintilă Vodă, și care în sfârșit s-au fost statornicit în târgul Râmnicului, având misia de a prinde, a cerceta și a băntui pe curieri și alți trecători ce s-ar fi arătat cu orice poruncă sau însărcinare împotriva cauzei lor”¹⁸⁷.

În continuare noul cârmuitor al județului Buzău comunica: „Aceștia îndată după sosirea oștilor împărătești s-au tras în plaiul Slănicului, dintr-acest județ, prin munți, pentru care înștiințându-se cârmuirea îndată, prin înțelegere cu d. polcovnic Skariatin, Tlighel – aghiotant al Măriei Sale Împ., ce comanda polcurile căzăcești de la avangardă, îndată s-au pornit înapoia lor tistul de dorobanți, subcârmuitorul local, un ofițer și 20 cazaci”¹⁸⁸.

Subprefectul amintit era Matache Codrescu care împreună cu ajutorul său, Fănică Poenaru, vor conduce trupele rusești la Vintilă Vodă. În urma ciocnirii vor rezulta șapte morți, 21 de prizonieri, dintre care unii răniți.

Exces de zel, ca să nu spunem altfel, vor face după luptă localnicii Radu Volintiru și Marin Călin, dorobanți, ce vor merge cu rușii la fiecare gazdă de polonezi pentru a se opera arestări. „Singurele femeile Tudora lui Stan Begu și Bălașa lui Nicolae Dobruș, știură să scape viața oaspeților lor”¹⁸⁹ consemna Basil Iorgulescu, la 1892, după audierea martorilor ce mai supraviețuiau.

Tot locuitorii „după plecarea cazacilor adună cadavrele și le înmormântează în livada lui Moș Necula. În 1878 când râul Slănic a venit mare a mâncat malul și a luat cu el unele oase, unele au rămas în prundul râului Slănic în apropiere de moara lui Dumitru Bâsceanu”¹⁹⁰. Comandantul grupului, Carol Totlich, rănit grav va deceda, spre norocul său, în carul ce îl ducea spre comandamentul rusesc de la Buzău¹⁹¹. După alte opt zile același cârmuitor va mai raporta arestarea altor cinci polonezi și că, deplasându-se la fața locului, a găsit un geamantan cu „hărți, cărți tipărite, broșuri, publicații revoluționare, jurnale în limba leșească, listă de multe nume, și stindarde de armele Poloniei și, într-un cuvânt, toate documentele doveditoare de acest complot polonez”¹⁹².

Relativ la sintagma de complot I. D. Petrescu, care a avut posibilitatea de a discuta cu polonezii de la Vintilă Vodă¹⁹³, va nota că aceștia, în mare parte,

¹⁸⁷ An.1848, vol. IV, p. 487 – 488.

¹⁸⁸ Ibidem.

¹⁸⁹ Basil Iorgulescu, *Un episod necunoscut din istoria anului 1848 petrecut în Munții Buzăului în comunele V. Vodă și Lopătari*, în „Arhiva” (Iași), 1892, III, 2 – 3, p. 132 – 137.

¹⁹⁰ Ibidem.

¹⁹¹ Gh. D. Ionescu, *Date noi despre „episodul polonez” în revoluția munteană din 1848*, în „S.A.I.”, 1963, p. 79 – 85.

¹⁹² An.1848, vol. IV, p. 611 – 612.

¹⁹³ Se pare că nu a fost singurul pentru că profesorul V. Grădeanu comisar de propagandă la Buzău, „cunoștea și grupul de polonezi care se găsea prin Munții Buzăului și la mănăstirea Vintilă Vodă”

dezertaseră din armata rusă după ce un complot al lor a fost descoperit. Ideea se va accepta, ulterior, și de N. Iorga¹⁹⁴.

Era sfârșitul „*Legiunii de Sud*” polone pentru care, din 20 iulie, Comitetul Național Polonez solicitase sprijinul revoluționarilor munteni – „*cetățeanul Henri Gorski este autorizat prin prezenta a intra în legătură cu guvernul provizoriu al Valahiei. Are puteri depline (...) el va servi drept mijlocitor între guvernul sus amintit și legiune*” se spunea în scrisoarea de acreditare¹⁹⁵.

Unii dintre membri *Legiunii polone* vor reuși să ajungă totuși în Transilvania la generalul Bem și vor lupta, alături de unguri, sub comanda generalilor polonezi din armata maghiară. Documentele capturate de autorități, la Lopătari, au ajuns rapid în mâinile rușilor astfel încât generalul Luders va avea posibilitatea de a-și crea o imagine mult mai clară a acțiunilor poloneze de dinainte de primăvara lui 1848 și până în septembrie.

Înainte de a fi uciși sau luați prizonieri – pentru a fi duși în fața tribunalelor din Rusia – unii dintre polonezi vor încredința documente egumenului Vavila care, temându-se de o eventuală percheziție, le va da unui Serianu. Acesta terorizat de ideea delațiunilor, dar și sub presiunea momentului de frică le va distruge. În primăvara lui 1849 în Moldova și colonelul Scheletî va lua o serie de măsuri interzicând publicația „*Frăția democratică poloneză către Slavi*”, dar și de interceptare a unor emisari de propagandă ce urmau să sosească de la Londra – William Marcothey alias Traszinski și Charles Stift alias Fink.

În cel de al doilea volum al „*Scrierilor din junețe și esilu*”, publicat la 1855, răzbate o acuzație a lui Rosetti către Eliade relativă la sfârșitul polonezilor în munții Buzăului, „...*(pe) când dumneata, strigând că ești democrat și evanghelist, erai și mai închis și mai păzit decât dânsul și nenorociții polonezi nu numai că nu putură dobândi audiență, ci fu și pricina că-și deteră sufletul în mâinile cazacilor*”. Totuși vina distrugerii grupului, probabil nucleu în armata munteană, nu se poate atribui în întregime ezitărilor lui Eliade. B. Iorgulescu bazat și pe ecourile aproape stinse avansa două versiuni asupra episodului polon. Prima, legată de programul mișcărilor revoluționare din Europa, ținea de trimiterea lui Costache Bălcescu în Polonia cu sumele necesare pentru a reîncepe o ridicare în Galiția, iar cea de a doua de recrutarea a 2.000 de oameni necesari din Polonia. O scrisoare se mai găsește la Academie, adresată lui Tell în iulie/august 1848 de la hotelul brașovean „*Coroana de aur*” de către Paul Bodmer. În epistolă se spunea:

„*Monsieur C.Bălcesco que je devais accompagner dans son voyage (...) et il m a promis de me rejoindre a Kronstadt dans quelques jours (...) J attend venir M.Bălcesco depuis 11 jours, et comme j ignore a quai attribuer le silance sur les motifs du retard de son arrivee, je suis force de vous prier Mon General, de me dire,*

---

deoarece prezența sa în jurul Penteleului, sub pretextul holerei, în vara lui 1848 nu poate fi explicată ușor. (cf. Gh. Pârnuță, *Figuri de dascăli revoluționari în anul 1848*, în „*Revista Arhivelor*”, III, 1960, nr.2, p. 161).

¹⁹⁴ N. Iorga, *Complot militaire polonais en Valachie en 1848*, în „*Revue historique du sud-est europeen*”, XI, 7/9, p. 253/254.

¹⁹⁵ Cornelia Bodea, *op. cit.*, vol. II, p. 781.

quel parti je dois prendre”¹⁹⁶.

În fond demersurile pentru întărirea armatei naționale cu elemente profesionale au fost întreprinse încă din toamna lui 1847 când M.O.F. desemnase chiar trei ofițeri francezi – Dessain, geniu, Sabattier, artilerist și Lefrancais din cavalerie – să vină, și să vor veni în Muntenia, pentru a-i ajuta pe revoluționari în probleme specifice.

Eftimie Murgu – inițiat ca student în Italia și apoi venerabil la Iași în 1834 – își va impulsiona frații nu numai în ideea unirii românilor, dar și în ceea ce privea formarea unei armate puternice. Din Pesta la 8 iulie el îi scria lui Bălcescu: „*Cea dintâi grije să vă fie fraților, arma! Armată cât mai în grabă căutați să aveți, ca să puteți cel puțin cea dintâi năvală să o întâmpinați cu bună ispravă (...) exersați armata numai întru acele evoluții ce sunt de cea mai neapărată trebuință*”¹⁹⁷.

Sfaturile lui E. Murgu date în continuare și referitoare la inactualitatea unui regim republican, luarea legăturii cu guvernul maghiar, alianța cu „*Moldoromânia*” – pe care deja o avea în vedere – veneau de la un om politic din parlamentul de pe Dunăre conectat la realitățile Europei Centrale.

La 19 iulie A. G. Golescu din Viena îi scria entuziasmat lui Bălcescu: „*Văzui pe Murgu și ni se înveseli inima! El are curat 10.000 de români armați din Banat (boabe numărate) cari stau gata a intra în Valahia cea mică, îndată ce va călca rusul la noi.*”

Probabil sub influența discuțiilor cu fruntașul bănățean Golescu continua: „*Bălcescule, a sosit timpul ca să organizăm o frăție secretă și grandioasă care să se întindă peste toate părțile româniei și să aibă câțiva capi în fiecare provincie, iar centrul ei în București, unde este și mai multă libertate de acțiune*”¹⁹⁸.

Spre finalul masivei scrisori Golescu scria: „*Băgați de seamă nu cumva să mai lăsați soldați în contact cu reacționarii (...) concentrați multă tinerime și putere armată în Craiova*”.

În aceeași idee, a întăririi forței militare, la 18 august Al.Golescu – Negru îi scria la Paris lui Al.Golescu – Albu: „*Avem nevoie de arme, arme, și totul va merge de o mie de ori mai bine*”¹⁹⁹. Cu aproximativ o săptămână înainte de prăbușirea regimului revoluționar din Muntenia un fapt, oarecum semnificativ, se va petrece la reședința subadministratorului de la plasa Câmpul a județului Buzău. Aici se va prezenta o delegație a țăranilor din satul Padina care refuzau să predea armele vătășelului deoarece „*auzind cererea acestuia, ne cuprinse mare mirare – scriau țăranii – dar nu am pus nici un temei la aceasta, căci devreme ce noi am semnat sfânta Constituție, credem că nu ne mai poate nimeni, de acum înainte, de a mai cuteza să ne mai ia armele din mâinile noastre*”. În continuarea petiției, înfățișate subadmnistratorului, țăranii pădineni spuneau „*Încă noi mai cerem cât de multe să ni se mai dea și zicem că, în numele patriei noastre, vom fi vrednici de a ne apăra de orice rău*”²⁰⁰.

Peste două zile, la 7 septembrie 1848, subadmnistratorul răspundea petiției „*trebuie să trimiteți armele ce trebuie să aibă toți locuitorii satelor și vătășelului i s-a*

¹⁹⁶ O. Bădina, *op. cit.*, p. 80, n. 2.

¹⁹⁷ Cornelia Bodea, *op. cit.*, p. 793-795.

¹⁹⁸ *Ibidem*, p. 800-806.

¹⁹⁹ *An 1848*, vol. III, p. 529-532.

²⁰⁰ *Ibidem*, vol. IV, p. 211.

zis să vă arate să trimiteți și lista de câte arme sunt în sat, la cine anume ca să cunoască stăpânirea și că la slugi să nu se dea arme, ci numai stăpânii să le ție”²⁰¹.

Ultimul pasaj reflecta deja poziția autorităților ce au balansat între a înarma sau nu pe țărani chiar dacă, în opinia aceluiași document, stăpânii trebuiau să fie: „oameni în care satul să nu aibă neîncredere, că ei au purtări bune”.

O situație asemănătoare, de refuz de a înapoia armele, va fi semnalată și pe Valea Slănicului la Poiana Ascunsă, Răghinești, Mânzălești și Lopătari puternică zonă moșnenească.

Înainte de a părăsi Constantinopolul, la 4 septembrie, Bălcescu sesizând noua poziție a Imperiului otoman îi va trimite lui Tell o scrisoare mai mult decât edificatoare: „Este neapărat ca să începeți a vă găti ca să arătați oarecare semne de împotrivire, oarecare demonstrație armată”²⁰². Iar pentru a se ajunge la o imagine clară pentru ruși și pentru turci, în aceeași scrisoare, Bălcescu cerea concentrări de trupe la Buzău și la Călugăreni. „Până acum am umblat cu binele, acum e vremea să schimbăm tonul”²⁰³.

Odată cu intrarea turcilor în capitală, la 13 septembrie, între primele măsuri ordonate de Omer Pașa va fi și aceea a interzicerii purtării de arme, dar și de adunare a acestora de la populație.

Pe lângă proclamația lui Fuad Efendi de la 13 septembrie mai interveneau alte două proclamații, una a noului caimacam și alta a lui Omer Pașa.

Se interzicea purtarea de cocarde tricolore sau de alte însemne revoluționare, ieșirea din case după ora 20, aglomerări de cetățeni, întruniri de orice fel.

Noul guvern se va constitui sub atenta priveghere a comisarilor Fuad Efendi și Duhamel. Iancu Filipescu primind internele, Gr. Grădișteanu justiția, „Departamentul Dreptății”, C. Bellu la Culte, Ion Câmpineanu la finanțe și tot atât de surprinzător, col. I. Voinescu I la Poliția capitalei.

La nivelul județelor schimbările erau, și ele, inevitabile deși unii cârmuitori deja se refugiaseră pe la moșii ale rudelor sau prietenilor mai rar luând calea exilului.

Deși schimbat cu Lascăr Gavrilescu la 14 septembrie, din scaunul de subadministrator la plasa Câmpul, de către Sc. Voinescu, Anton Dâmboviceanu va reveni în forță la 18 septembrie și prin voința noului ocârmuitor Samurcaș. Acesta comunica Bucureștiului pe Dâmboviceanu, pe pitarul Ioan Brezeanu la plasa Sărății, pe Mihalache Pleșoianu la Tohani, pe Dinu Bagdat la Buzău care, la 12 iulie fusese înlocuit de Tache Sibiceanu din ordinul lui Sc.Voinescu. Urmau serdarul Arion Mihalache la Pârscov, provizoriu la plasa Slănic, Ștefan Poenaru, polițai și Hoțocan Pleșoianu iar ca primar – prezidentul magistraturii – Ioan Marghiloman.

Probabil că Samurcaș nu se va fi așteptat la reacția Departamentului din Lăuntru care aproba propunerile sale cu excepția lui Mihalache Arion și Șt.Poenaru „care sunt din numărul celor aleși candidați”. Mai mult „Cinstita Cârmuire” buzoiană era somată să-și arate „motivul care a silit-o să se abată de la instrucțiunile ce i s-au dat”²⁰⁴.

²⁰¹ Ibidem.

²⁰² N. Bălcescu, Opere, vol. IV, p. 106-107.

²⁰³ Ibidem.

²⁰⁴ B.A.R., Secția mss., mss. 3883, f. 5.

Deși se va purta o corespondență intensă la 5 octombrie Iancu Hariseescu îl va înlocui pe Mihalache Pleșoceanu la plasa Tohani spre revolta proprietarilor din zonă care, la 9 octombrie, se adresaseră Marii Vornicii a Treburilor din Lăuntru deoarece I. Hariseescu „*nu este nici pământean, nici proprietar, nici ales după legi, nici nobil, nici cunoscut de vreun om cu sentimente, nici că a ocupat asemenea slujbă*”.

Interesant este, în afara revoltei proprietarilor, preambulul scrisorii care, într-o *captatio benevolentie*, sublinia: „*Vremurile de suferință și de republică au trecut și cu nașterea legiurilor țării credem să fim scăpați de orice nenorocire*”;

Și pentru ca mesajul să fie mai penetrant reclamanții alunecau spre delațiune „*știm numai că a fost orânduit de căpeteniile Constituției revoltante subadministrator în plaiul Teleajen – aici contrazicându-se – și au îngropat Regulamentul Organic*”.

În data de 11 octombrie 1848 proprietarii obțineau câștig de cauză Buzăului comunicându-i-se anularea numirii lui I. Hariseescu. Profitând de situație un Ghiță Dorobanțu, Alecu Antonescu și Dinu Căpraru vor trece la comiterea unor abuzuri grosolane însușindu-și, de la locuitorii plaiului, bani și produse fapt care va revolta populația. O sumă destul de consistentă o vor „*aduna*” – cu aprobarea tacită și a lui A. Dâmboviceanu – din satele Fiștești, Jugureni, Cotorca, Proșca, Glodeanu Siliștea, Breaza, Pietroasa și Năeni. Totuși micii funcționari locali vor face o greșală care le va anula, în parte, eforturile. Extinzându-și activitatea și asupra țăranilor de pe moșiile cluceresei Anica Filipescu aceștia vor pleca impunându-i vechilului, Răducan Pitaru, să reclame la București cazul. Reprezentantul guvernului, Pantazi Popescu, va lua măsuri în consecință, dar cazul de la Tohani, era oarecum semnificativ perioadei de după revoluție.

Noul ocârmuitor de la Buzău era conștient de poziția fragilă ce o ocupa, în pofida prezenței masive rusești, „*duhurile de aici foarte înfierbântate, coprinse de neîncredere și lepădate de feluri de nădejdi zadarnice*” scria acesta la București în 18 septembrie 1848²⁰⁵.

În preziua intrării trupelor rusești în Țara Românească la Focșanii Munteni se organiza o manifestație nu lipsită de un mesaj politic – arderea Regulamentelor organice. A doua zi, tot în frunte cu Scarlat Turnavitu, mulțimea va manifesta împotriva intenției rusești de a interveni în Țara Românească. Mulți dintre participanți, împreună cu ocârmuitorul se vor așeza în fața armatei rusești încercând să o împiedice să intre în țară. Vor fi bătuți și arestați în frunte cu preoții, ce veniseră cu Evangheliile în mână, crezând că au de-a face cu o armată pravoslavnică.

Era abia începutul unei Golgote ce se anunța amarnică. Generalul Luders, comandantul trupelor intervenționiste, va da și el o proclamație către locuitori în care se spunea: „*Împăratul a toată Rusia, în unire cu Măria Sa Sultanul, au hotărât să pună grabnic capăt neorânduielilor întâmplare și a restatornici în Țara Românească un guvern legitim pe baze întemeiate*”. Ce însemna a „restatornici” în versiune rusească se va vedea destul de repede pe axa Focșani – Buzău – București. Analizându-se „*Lista de toate persoanele bănuite de turburarea liniștii obștești din județul Rm. Sărat*” înaintată la Departamentul Trebilor din Lăuntru, în 3 decembrie

²⁰⁵ O. Bădina, *op. cit.*, p. 183.

1848, de noul cârmuitor, A. Borănescu și contrasemnată de președintele Tribunalului, Sc. Iarca (1804 – 1865), precum și de A. Alexandrescu ea surprinde, în primul rând, prin numărul deosebit de mare de persoane – 115 din totalul de 271 de revoluționari – ceea ce va situa județul pe primul loc relativ la problemă. Ea mai surprinde și prin acuratețea informației rezultând, indubitabil, o intensă activitate de culegere și de stocare a informației încă din perioada revoluției. Cap de listă era căpitanul Șonțu „*fiul adoptat de serdarul Gh. Șonțu din Focșani*” arestat imediat de ruși. Urma dulgherul din Măxineni, Simeon, care „*la revoluție a fost propagant*” și abia în poziția a treia Sc. Turnavitu despre care nu se uita să se precizeze că „*Înainte de revoluție a fost profesor la Buzău*”. Polițaiul local, Costache Șonțu „*venea*” în poziția a patra și, curios, deși în documentele ulterioare de la Văcărești se va vorbi de frații Șonțu de la Slam Râmnic în listă el apare ca fiu al slugerului Ioniță Șonțu fără a se face vreo legătură cu Nicolae.

Arestați sau aflați sub „*chezășia și supravegherea poliției*” se vor mai afla Alecu Lăzărescu fostul subadministrator al plasei Râmnicul de Sus, Costache Mihăescu (Lelișor) de la Râmnicul de Jos, Costache Tătăranu de la plasa Grădiștea, Costache Cotescu de la plasa Râmnicelu, Costache Gheorghiadu de la plasa Marginea de Jos. Numai Costache Zamfirescu, de la Marginea de Sus, reușea să fugă la Brăila. Nu același noroc îl va avea „*supusul britanic*” Neculai Mironescu – fiul lui Marin Cizmarul din Focșanii Moldovei – acuzat de a fi propagandist, spion și în consecință va fi arestat. Deși aflat în aceeași situație avocatul grec Mihalache Tudor Tonciu va fi menajat. Manolache cizmarul din Focșanii Munteni va fi arestat numai pentru că a întrebat pe generalul Hassfort „*că tot o să fie Regulament și boieri*”. Asupra nobilului basarabean Lupu Roset, venit la Rm. Sărat în 1844, se scria că „*se folosea de spion și a fost de față la toate cluburile*”. La târgul Râmnic pe listă un loc aparte îl va ocupa căpitanul de panduri Dimitrie Periețeanu (1792 – 1848) deoarece „*a primit în casă la el pe polonezii revoluționari*”. Urma primarul Sotir Geranu (Țăranu) ce „*Lua parte la toate mișcările revoluționare*”.

Fiu de protopop și la rândul-i protopop, Costache Ananescu, „*făcea multe neorânduiri*” ca de altfel și protopopul de Focșani, Ioan de la Știubeiu, sau psaltul Constantin de la Râmnic ca și ierodiaconul Irinarh.

Monahul Chesarie de la Măxineni, fiul preotului Radu din Focșani, egumen „*al mănăstirii ce în vremea revoluției a părăsit-o și a venit la Focșani cu misie de propagandă*” va fi și el arestat mai ales că „*au invitat mai tare decât alții pe norod la neorânduială*”.

Dumitrache Gherteleacă orășean din Râmnic, administrator de moșii, numai pentru faptul de a fi fost înscris ca pandur la praporcicul Periețeanu va fi arestat și el. Ion din Pleșești, fiul preotului Tudor, propagandist la plasa Râmnicul de Jos, Gr. Dragoș – fost căpitan de panduri -, Ilie Grebănuș originar din Grebănu, Al. Pârvulescu – care „*făcea și puneă steaguri prin sate și scria voluntiri*” -, vor fi și alți târgoveți râmniceni ce se aflau în atenția noilor autorități. Din Focșanii Munteni vor fi arestați sau puși sub urmărire Panait Blidărescu, Șt. Mărculescu și măcelarul N. Costache ce „*s-a arătat turburător liniștii obștești*”, la fel ca Ioniță Făgărășeanu, Radu Bonjescu sau Duță Argintaru, Petrache fiul covrigăritei Bălașa, V.Chiciuc, bulgarul Hagi Nenciuc, Iane Lungul, Gh. Boianțiu, Tudorache Alexandrescu, etc.

Despre Gh. Ancuța din Urlești se spunea „*a ridicat steagul revoluției pe casa lui și l-a ținut până la intrarea armatelor*” fiind și căpitan în Garda națională la fel ca și Negoită Strâmbeiu din Biceștii de Sus sau Gh. Iurac din Dumitreștii de Sus.

Tot în atenția autorităților se vor mai afla „*capii de gardă*” Radu Saba de la Lăstuni, Radu Dinulescu, Ioniță Sufletreze de la Dinuleștii de Jos și Serafim Untea din Bisoca. Supusul austriac din târgul Râmnicului, Gh. Ungureanu, „*căpitan de panduri*”, se va afla și el printre primii arestați și înaintași la București la fel ca și Ghiță Panescu din Costienii de Jos. Între alți participanți la revoluție din județul Slam Râmnic mai putem aminti pe Mihai Tobeară primarul de la Tătărani, Vasile Guțoi din Costienii Mari, Popa Ioan și Stoica Dediu de la Odaia Topliceanu, Vasile Mangola de la Bălțați și cei patru săteni de la Boldu – C. Baci, D. Udrea, Lazăr Gheorghiuță, N. Florea – precum și patentarul Constandin Psaltul despre care se scria că „*a venit în târgul Râmnicului de 30 de ani din județul Buzăului, se îndeletnicește cu negoț. Purtarea mai înainte de revoluție i-a fost nebănuită, iar în revoluție a fost îndemnător și către alții, a îmbrățișat Constituția*”²⁰⁶.

Din Rubla cinci săteni în frunte cu V. Vunga și Stan Dochia se vor înscrie la panduri. Din Pitulați, Tigoiu, Mărgăritești, Răducești, Jideni, Olăreni, Cotești și Gugești țărani, preoți și primari vor participa la revoluție în diferite momente ale acesteia pe meleagurile Curburii.

Nu trebuie uitat „*curierul de geantă*” Năstăsache Mironescu acuzat de a fi „*răspânditor de idei revoluționare*”, Gh. Demetrescu secretarul prefecturii care, împreună cu Scarlat Turnavitu și M. Zăgănescu va fi arestat în casa starostelui francez și englez, Calgano, deși erau azilanți²⁰⁷.

Sebastian Calgno era un francmason italian „*fixat*” la Focșanii Munteni. În faimoasa Listă amintită se consemna despre acesta: „*Italian, la Focșani de la 1824, însurat cu o nemțoaică: are case și han în Moldova. Este starostea britanicesc și proteja pe răzvrătiți*”²⁰⁸.

Nu îi va uita A. Borănescu să-i treacă în Listă și pe Ioan Candidatul din Tigoiu – „*înscris la panduri, îndemna la răsccoală*”-, dar și pe consătenii acestuia Stoica Militaru, N. Ursu, Dinu Borcănoiu, D. Draguli etc. De la Mărgăritești era „însemnat” ca revoluționar Radu Mavrodin, din Gugești Gh. Paricioc, din Cotești Grigore Candidatu, din Pitulați Ion Candidatu și mulți alții, iar în ultima poziție, 115, era Nicolae Botezatu care „*a fost la arderea Regulamentului și da cu holeră în Regulament*”²⁰⁹.

Și „*Catastihul*” râmnicean cu numele „*celor bănuți la întreprinderi smintitoare liniștii obștești*” întocmit de Comisia de anchetă „*pentru cercetarea vagabonților*” se dovedește, azi, o sursă nesperată și deosebită.

Campania de arestări de la Buzău o vor începe cazacii. Desfășurându-se din 15 – 16 septembrie va rezulta un număr de câteva zeci de persoane reținute între care amintim pe pitarul Caloian Cătănescu – primarul urbei, profesorul Vasile Grădeanu,

²⁰⁶ D. Berindei, *Un document privind revoluția de la 1848*, în „Revista Arhivelor”, 1962, nr.1, p. 215.

²⁰⁷ *An 1848*, vol. IV, p. 394-395.

²⁰⁸ M. Regleanu, *op. cit.*, p. 105.

²⁰⁹ D. Berindei, *op. cit.*, p. 167.

profesorul Petre Suciu Mureșanu (1815 – 1892), diaconul Ipatie, Vasile Șepcaru, Costache Ciochinescu, etc.

Într-o relatare din 1879 în coloanele de la „*Binele public*” I. D. Petrescu – fostul monah Ipatie -, sublinia împrejurările începerii arestărilor în zona buzoiană. Ca prim delator se va evidenția figura jalnică a economistului episcopal Filotei Pârșoi (1805 – 1860) acrit de cei doi ani de vacanță eparhioată, dar aprig doritor de jilț arhieresc. Deși, mai târziu, tot din oportunism, se va alătura curentului unionist pașoptiștii nu-l vor ierta și spre sfârșitul vieții îl vor pedepsi exemplar. Cum aminteam arestările efectuate de ruși au început la mijlocul lui septembrie „*ne luară pe lângă caii lor și se puseră cu noi în urmărirea altor cetățeni*” își amintea mai târziu I. D. Petrescu.

De fapt acțiunea cazacilor era, totodată, și o demonstrație de forță pe care urbea, și nu numai ea, trebuia să o perceapă, să învețe din scenele de pe marginea apei Buzăului spre Iazul Morilor.

După 40 de zile petrecute în aresturile buzoiene cei reținuți vor trimiși la București în mănăstirea Văcărești²¹⁰.

La 20 septembrie, tot la Buzău, era arestat profesorul Ion Gherasim Gorjan cel aflat încă din 1833 în legătură cu consulul englez Blutte²¹¹. Gorjan era un mare om de cultură, traducătorul „*Halimei*” ce în epocă devenise un adevărat *best seller*, dar, conform Comisiei de la Văcărești era „*tare aplecat și răspânditor de idee revoluționare ale guvernului nepravilnic*”. Soarta îi va fi împărtășită și de șepcarul Vasile Golea din urbe, dar și de polițaiul orașului, pitarul C. Ciochinescu, care la 24 septembrie era arestat odată cu V. Grădeanu caracterizat, acesta din urmă, ca „*puternic mădular al clubului republican*”. Un „*coleg*” de la Văcărești, tipograful Winterhalder²¹², la 1862, la moartea profesorului, va avea cele mai calde cuvinte față de modul în care V. Grădeanu s-a comportat în fața rușilor și, mai apoi, în epoca Unirii – „*om al libertății, al progresului și al științei medicale*”²¹³.

În 25 septembrie se reușea și arestarea pitarului Caloian Cătănescu cel din poziția 32 din Lista arestaților politici de mai târziu de la Văcărești și unde, în dreptul său, se sublinia că „*Au fost mădular al clubului revoluționar și președinte al maghiștratuului de Buzău de la 1 iulie până la 10 septembrie și să învinovățește că au cugetat asupra vieții Popescului*”. Documentele nu relevă amănunte, cât de cât edificatoare, la ultimul aspect.

La un loc cu cei de la Buzău, în listă, figurau și revoluționarii de la Râmnicu Sărat, Scarlat Turnavitu, Iorgu Dumitrescu, căpitanul N. Șonțu, Costache Șonțu, Mihalache Zăgănescu, Dimitrie Periețeanu, Costache Bătășescu, Panait Mărculescu, Sotirache Geranu care „*au fost președinte al maghiștratuului până la 1 – iulie, după aceea comisar al guvernului nepravilnic și au publicat toate decretale lui*”.

²¹⁰ Gh. Pârnuță, *op. cit.*, p. 166.

²¹¹ A. M. Nour, *Notele consulului englez Blutte asupra Principatelor. Din cazarma „bătrânului I. G. Gorjan pe anul 1856*, în „*Revista istorică*”, 1915, p. 135-140.

²¹² Austriacul de două ori împământenit (1848, 1859) stabilit la 1829 în București. Prieten cu C. A. Rosetti și cu cei de la 48. Publicistul, scriitorul și directorul teatrului din Capitală, secretar guvernamental se va stinge din viață în 14 mai 1889 la Tritendorf, lângă Viena, în vârstă de 81 de ani.

²¹³ vezi „*O floare pe mormântul doctorului Vasile Grădeanu*”, în „*Românul*”, din 7/19 februarie 1862.

Asupra lui Ioan Dumitrache, în aceeași listă, se făcea precizarea „S-au prins în vremea preumblării de noapte aproape de satul Greba(nu) cu arme și materiale de foc”²¹⁴.

Totuși cel mai căutat revoluționar buzoian rămânea fostul administrator (prefect) al județului Scarlat Voinescu care se refugiase la o moșie din zona Valea Ieancului bazându-se și pe legătura de rudenie ce o avea cu noul șef al poliției bucureștene colonelul Ion Voinescu I. Dar acesta încunoștințat asupra locului refugiului rudei sale își va trimite oamenii care îl vor aresta și îl vor duce la Văcărești reproșându-i-se mai ales că a fost „prezident al clubului revoluționar din Buzău” și că „el au chemat din Moldova șaică de tulburători polonezi, au oprit curierul rusesc”, etc.²¹⁵.

Asupra ultimului aspect se cere a se insista deoarece nici în epocă, nici ulterior nu s-au putut clarifica lucrurile. În 10 martie 1849 fostul polițai Costache Ciochinescu declara în fața Comisiei de anchetă de la Văcărești că la data incidentului el era bolnav fapt ce putea fi confirmat de adjunctul său, Toma Pătărlăgeanu, „și nu m-am mai întâmplat să văz cu ochii mei o asemenea faptă. Dar în urma săvârșirii unei asemenea urmări, eșind afară am auzit de la un Pol, ce era în oraș în calitate de profesor de limba franțuzească”. Se impune aici o paranteză asupra amintitului profesor care se înscria prin prezența sa alături de englezii, francezii și polonezii de la Focșanii Munteni în punctul strategic de la Curbură. Zone poate mai importante, orașe mult mai mari nu se vor bucura de o „atenție” atât de mare din partea Occidentului spre anul 1848. Mai târziu Rusia va învăța lecția și în „gâtul de pânlie” buzoian, pe unde se putea trece spre Balcani, își va spori în mod semnificativ prezențe oculte.

Revenind la arestarea curierului Rusiei iată ce mai declara Ciochinescu „Într-o miercuri viind acel curier rusesc s-au oprit la o cafenea, ce-i zice Cafeneaua Iliescului și că de acolo, pentru ce nu știu, s-ar fi aridicat de-a dreptul de însuși d. cârmuitor, praporcic Scarlat Voinescu, ducându-l în caștelaria poliției unde s-ar fi închis cu dânsu ajutoru poliției și acel Pol împreună și că l-ar fi maltratat”. Situația va evolua în continuare și nu se poate trece peste rolul, brusc și total deosebit, în care apare acum „profesorul 2 Pol - „iar de acolo ar fi eșit d. cârmuitor cu acel Pol împreună și cu geanta ce luase acel curier și s-a dus acasă la d. cârmuitor”. În casa lui Sc. Voinescu a urmat cert violarea corespondenței și traducerea documentelor „Acesta este adevărul după cum l-am auzit din gura acelui Pol” încheia, relatarea episodului, fostul polițai al orașului.

Cazul se va afla și în atenția Înaltei Curți Criminalicești în vara lui 1849 când se va ocupa de procesul fostului administrator de Buzău Sc. Voinescu. Acesta va avea propria versiune asupra incidentului din 15 septembrie 1848 „nici o siluire nu s-a urmat acelui curier, nici nu s-au arestat, nici vreun plic i s-au despecetluit”. În continuare Sc. Voinescu declara „L-am adus în adevăr la locul Dregătoriei nu spre arestuire ci spre scăpare, l-am pornit cu grabă cu înadîns căprar de își au luat drumul spre îndeplinirea slujbei sale, încât seara aceeași zi fu ajuns la Focșani”.

Insistându-se, anormal, asupra incidentului deoarece Comisia avea destule alte

²¹⁴ M. Regleanu, op. cit., p. 34-35.

²¹⁵ *Ibidem*.

probe ce îl „incriminau” pe revoluționarul Sc. Voinescu se ajungea și la luarea de interogatorii asupra caporalului de dorobanți, amintit mai sus, a profesorului Pol și a lui C. Canella. Declarațiile tuturor celor implicați nu concordă, ceea ce ridică alte semne de întrebare. A fost arestarea curierului diplomatic rus simptomatică, accidentală sau ordonată *ante*?. Ce mesaje atât de importante erau pe cale de a fi transmise, de către acesta, spre Rusia încât să se ajungă la interceptare ?. În data de 25 aprilie 1849 generalul Scerbatinski era solicitată de către Comisie să amâne punerea în libertate a polițaiului Costache Ciochinescu „spre completuirea anchetii arestuitului Scarlat Voinescu în împrejurarea popririi curierului rusesc și deschiderea depeșurilor ce avea asupra-i”²¹⁶ deși condamnat la șase ani de temniță C. Ciochinescu nu va fi prea mult timp închis la Snagov „deoarece în 6 octombrie 1849 el se afla în Buzău, unde figura în lista deputaților aleși în mahalaua Banului”²¹⁷. Ca o paranteză trebuie amintit că „polițaiul” de la 1848 va dona la 1875, 1880 și 1891 peste 700 de volume bibliotecii de azi a Colegiului Național „B. P. Hașdeu” ceea ce spune destul de mult.

Circulara județului Brăila îl va da în urmărire și pe profesorul T. Massim ca „unul dintre cei ce au luat parte la evenimentele trecute; nu mai merită a avea îndeletnicirea de profesor, iar îndată după restaurarea noului guvern a fugit și s-ar afla la Buzău”²¹⁸.

Deși mai puțin cunoscut, între revoluționarii vremii, Iancu Grigoriu din urbe se va afla și el printre arestații de la Văcărești unde în data de 19 martie 1849 va apare în fața Comisiei. Aceasta îi va reproșa „Străgănirea ce a făcut numitul unor săteni din satul Moșica cu jeluiri netemeinice împotriva datorilor lor”, datorii pe care aceștia le aveau față de proprietarii de moșii²¹⁹.

În urma cercetărilor, ce precedaseră apariția în fața Comisiei, Iancu Grigoriu „prin mărturisirea ce face singur” recunoștea că a luat partea sătenilor scriindu-le jalbe. Comisia apreciind că în cazul semnalat „nefiind pricină de judecată” credea că gestul lui I. Grigoriu era din partea sa „o urmare invitată spre turburare și dintr-aceasta să dezvoltează curat ideile sale revoluționare ce încă hrănește în al său cuget și, prin urmare le-au întrebuițat și în vremea revoluției”²²⁰.

Urma concluzia Comisiei care „declară pă numitul Iancu Grigoriu de părtaș în faptele trecutei revoluții”, dar, mai mult, rezulta atitudinea deosebită a acestuia pentru că se va completa „și încă mai hrănind asemenea idei” ceea ce trebuie să se recunoască că nu era o poziție unanimă la Văcăreștii din primăvara – vara lui 1849.

Atenția acordată revoluționarilor buzoieni și rămnicieni se datora, în parte, și lui N. Suțu proprietarul moșiilor Grebănu, Găteju și Milcov de la Slam Râmnic, dar și al altora din zonă care se plâneau de faptul că țărănimea refuza realmente să îndeplinească prestațiile trecând de la tăieri de păduri „sărind cu zurbalac asupra pădurarilor să-i lege și să-i trimită la Focșani, supt cuvânt că ar fi rămas moșiile cu

²¹⁶ *Ibidem*, p. 595.

²¹⁷ I. Moldoveanu, Costache Ciochinescu, în „Viața Buzăului”, I, nr. 86, din 29 mai 1968.

²¹⁸ Arhivele Naționale Istorice Centrale (în continuare A.N.I.C.), fond M.I.C.P., dosar 1494/1848, f. 98-99.

²¹⁹ M. Regleanu, *op. cit.*, p. 589.

²²⁰ *Ibidem*.

păduri cu tot pe seama lor”²²¹.

Profesorul și inspectorul Seminarului (director) Ipatie Petrescu, nepotul preotului revoluționar Ioan Snagoveanu (Iosofat Znagoveanu), va fi și el arestat pentru participarea sa, în diferite momente, la revoluția munteană²²². Încă din timpul detenției de la Văcărești, de peste 10 luni, asupra sa se vor revărsa acuzații deosebite. Împreună cu alt călugăr, Chesarie Măxineanu, - „*au invitat mai tare decât alții pe norod la neorânduială*”²²³, va fi scos din rândurile arestaților ce ocupaseră diferite funcții în timpul revoluției și mutat, mai jos, la țărani arestați pentru că el făcuse parte din comitetul țăranilor buzoieni, dar va fi mutat în condiții mai rigide mai ales după implicarea sa „*la călcarea curierului rusesc și la spargerea gentei*”. Nu se uita a i se reproșa și sprijinul pe care îl acordase polonezilor de la Vintilă Vodă. Eliberarea sa pe chezășie, în 20 mai 1849, îi va aduce degradarea în cadrul cinului. Declarația sa că a participat la revoluție din „*convingerea că-mi servesc țara*” provoca decizia autorităților clericale de a fi trimis, ca simplă slugă, la mănăstirea Ciolanu situație pe care I. D. Petrescu nu o va accepta trecând ca profesor, mai târziu, în învățământ.

Despre momentul arestării sale ne-a lăsat o imagine destul de plastică „*Un sergent cu șapte cazaci apăru la episcopie, violă seminarul și legându-mă pe mine și pe profesorul Petru Suciu, ne luară pe lângă caii lor și se puseră astfel cu noi în urmărirea altor cetățeni, care trecuseră dincolo de iazul morilor, spre grădinile sârbești, pe unde ne târa după dâșii prin apă până prinseră pe ceilalți fugari*”²²⁴. Scena va avea ecou și în Transilvania, la Brașov, în urma unei corespondențe din 27 septembrie 1848 „*De la Buzău ne asigură toți călătorii, neguțătorii și notabili de oi turci, câți scăpaseră cu fuga încoace la Brașov, că atât acolo, cât și la Râmnicu Sărat sosiră trupe muscălești numeroase, anume la Buzău, călărime ca 800, pedestrime ca 9.000 sosi luni 19 septembrie (...) Trupele muscălești, îndată ce sosiră, închiseră Buzăul din toate părțile; se puseră și în cvartire pe la toți locuitorii fără nici o osebire, câte 4-5 soldați apoi apucară a lua la prinsoare o mulțime de oameni, numai din buzău la 50 de inși, fără a întreba dacă sunt pământeni sau sudiți străini, mireni, călugări*”²²⁵.

Totuși față de perioada evocată și de situația descrisă de la Buzău, relativ la revoluție I. D. Petrescu se putea să nu remarce că „*Entuziasmul revoluționar, tindea a face din mine eroul acelor zile pline de speranță și iluziuni. Locuitorii Buzăului și Vălenilor de Munte și ai Râmnicului Sărat, nu cred a li se mai șterge din minte propagatorul lor entuziast de la 48, precum eu nu voi uita freneticele lor aplauze*”²²⁶.

Deocamdată, în 7 octombrie 1848, noul cârmuitor al județului Buzău sensibilizat, dar și oarecum obligat, vizita arestul Poliției „*spre a cunoaște numărul arestaților și îngrijirea ce li se face de către polițaiu, după îndatoririle puse asupra-i*”. Rezulta o imagine ce îl va face să se adreseze, de urgență, Căimăcămiei de la

²²¹ A.N.I.C., fond M.I., Div. Com., dosar 225/1848, f. 123.

²²² „Rădăcinile buzoiene” veneau din partea bunicului, Petre Tatu (cf. I. St. Moldoveanu, *Figuri revoluționare*, în „Școala buzoiană”, 1973, p. 14).

²²³ M. Regleanu, *op. cit.*, p. 35.

²²⁴ I. D. Petrescu, *op. cit.*, p. 35

²²⁵ An 1848, vol. IV, p. 562.

²²⁶ Cf. I. Negoescu, *Istoria școalelor din Târgoviște*, Târgoviște, 1933, p. 50.

București pentru a I se indica măsurile ce se impuneau a fi luate. Într-adevăr arestul era plin cu revoluționari râmniceni și buzoieni „foarte îngrămădiți într-o atmosferă nesănătoasă și într-o încăpere cu totul egrasioasă”²²⁷.

Urmare a situației semnalate, în baza ordinului nr.1052 al Departamentului din Lăuntru și în înțelegere cu primăria locală se ajungea la depistarea unui local – casa Ghiță Solomon – „pentru mutarea supt pază cuvenită a celor din categoria evenimentelor trecute”²²⁸, dar se impunea aprobarea unui oarecare polcovnic Atanasiev.

Dintr-o primă listă rezultă că la Văcărești se vor afla duși și încarcerați la cl. I Sc. Voinescu, V. Grădeanu, Mihalache Zăgănescu, C. Cătănescu, Costache Ciochinescu, D. Periețeanu, Iorgu Dumitrescu și St. Grădescu, iar la cl. II din 17 persoane trei erau de la Buzău și anume monahul Ambrozie, ierodiaconul Ipatie și Tănase Macovei²²⁹.

Chiar neimplicat și nearestat profesorul ardelean de la Buzău Ioan Filimon, se va vedea somat, după 14 decembrie 1848, să părăsească Tara Românească. Departamentul Credinței, prin adresa nr. 3288/1848, cerea ca „luând în considerare îndeletnicirile ce au avut profesorii de prin școlile Prințipatului, s-a văzut că profesorii ce pã alăturata listă se însemnează aflându-se transilvăneni, în loc să se mărginească a preda școlarilor moralul și învățăturile trebuincioase, s-au abătut de la datorie cu luare de parte la cauza revoluției, întrebuițând propaganda”²³⁰.

Problema nu va fi abandonată odată cu sfârșitul de an 1848. În 25 iunie 1849 Comisia de la Văcărești va reclama generalului rus Danenberg situația profesorilor ardeleni „după la școlile publice din acest principat și a altora complicați în revoluție, și care s-au dovedit cei mai mari revoluționari și învățătorii candidaților de prin sate la revoluție”.

Subliniind și poziția adoptată de profesorii ardeleni arestați, faptul de a fi în continuare „primejdioși” - prin educația ce o puteau da tineretului – Comisia supunea problema generalului Danenberg „și ca pământeni români ce iubesc liniștea țării” ceea ce era îndoielnic.

Oarecum nerăbdători în a se vedea scăpați de unele probleme caimacamul C. Cantacuzino și Fuad Efendi vor da în 25 septembrie 1848 un decret în legătură cu prezența în țară a căpeteniilor revoluționare ce „nu se poate împăca cu odihna și siguranța publică”.

Alături de Golești, de Heliade, de Tell, Bălcești, Brătienii, Deivos, Aristia, Zane se va afla pe lista exilaților și cel școlit în seminarul buzoian, Ioan Znogoveanu. Pentru cei rămași se anunțau, de asemenea, zile deosebit de grele și unii vor fi închiși până spre 1851 când se va produce gestul de amnistiere al lui Barbu Știrbei.

Un interesant duel verbal între membrii Comisiei și un buzoian se va desfășura în ziua de joi 27 ianuarie 1849 la Văcărești. Este vorba de secretarul primăriei și apoi al prefecturii buzoiene, Iorgu Dumitrescu, trecut apoi la Râmnicu Sărat. Tânărul – 28

²²⁷ An 1848, vol. V, p. 40.

²²⁸ *Ibidem*, p. 210-211.

²²⁹ *Ibidem*, p. 545.

²³⁰ V. A. Urechea, Istoria școalelor de la 1800 – 1860, vol. III, p. 348.

de ani – la acuzațiile că ar fi primit posturile menționate, din partea lui Sc. Voinescu și a lui Turnavitu, „cu preferanță față de alții”, deoarece se bucura „pă deplină încredințare ce aveau asupra dumnealui” – ca să nu se mai amintească convingerile revoluționare ce-l animau – răspunde curajos subliniindu-și competența și cinstea.

„Din răspunsurile ce dai – sublinia un membru al Comisiei – nu se vede din parte-ți decât tăinuire de faptele ce ai săvârșit fără a-ți fi spre ajutor cuvintele ce dai întru orânduirea dumatăle de secretar”. Presiunea creștea amintindu-se că „Faptele ce s-au urmat pă acea vreme nu pot sta tainice, precum însuși poci ști aceasta”, dar I. Dumitrescu nu va ceda. „Ce am știut am arătat, mai mult nu știu nimic și stăruiesc într-aceasta”²³¹.

Presiunile lui M. Cornescu și ale colonelului Garbațki în a obține informații, de la nivelul celor două județe, se vor lovi nu numai de poziția secretarului ci și de aceea a celorlalți revoluționari. Din urbe îi va sosi secretarului, la 1 februarie 1849, un document așteptat prin care poziția sa se va întări „Fiindcă d. Iorgu Dumitrescu în cursul lăcuinței dumisale în orașul nostru Buzău s-a purtat cu cea mai mare cinste, atât în particular cu toții cât și în calitate de secretar al maghiștratuului orașului în curs de 11 ani, jos iscăliții pă acest temeiu îi dăm acest înscris mărturisitor și doveditor purtării dumisale și tot într-o vreme chezășuim pentru pomenitul de buna purtare pă viitor”²³².

Cine erau buzoienii care veneau în ajutorul lui Dumitrescu? În primul rând paharnicul N. Mărăcineanu și pitarii N. Poenaru, Ioniță Popescu și D. Bolintineanu alături de G. Dăscălescu și Stati Caranfil. Urmați vor fi aceștia de Dumitru Lazu, Ioan Hagi Pașca, G. Solomon, I. N. Petrescu, N. Corbescu, Ioan Slătineanu și grecul Constantin Nicolau cu urmași străluciți, dar și cu indivizi ce își așteaptă judecata Domnului pentru că aceea a oamenilor nu-i mai poate ajunge.

Cel puțin câteva nume vor preceda loja *Lumina* de la 1879, întărind perceperea prezențelor masonice la Curbură mai ales după 1840. Astfel, Comisia va fi pusă în situația nedorită de ea de a proceda la eliberarea „arestuitului” deși M. Cornescu și Sc. Ghica mai lăsau o ghiară înfiptă: „Să ne vie la Comisie când se va cere, dacă până la săvârșirea lucrărilor ei se vor ivi niscaiva împrejurări ce l-ar putea dovedi vinovat”²³³. Fie că a realizat fie că nu Comisia – prin concentrarea arestațiilor la Văcărești -, le-a dat acestora o posibilitate nesperată de a comunica și deci de a se pune de comun acord în pozițiile adoptate.

²³¹ M. Regleanu, *op. cit.*, p. 441-442.

²³² *Ibidem*.

²³³ *Ibidem*.

1880: CARAGIALE ȘI AFACEREA PANU, CONTA, EMINESCU SAU ORIGINEA SCRISORII PIERDUTE (fragment din monografia „George Panu”)

George VIOREANU

1. Politică liberală „în lipsă de ceva mai bun”. George Panu sosește în țară în noiembrie 1879, într-un moment în care se prefigurau schimbări de esență în viața politică. Aflați la putere, liberalii acționau în sensul consolidării economice și politice a României independente. Departate de a fi un partid monolit, aceste schimbări erau privite din unghiuri diferite, chiar din sânul guvernului liberal. O tendință manifestă mai de mult se accentuează acum și are în frunte pe C. A. Rosetti, liderul unei grupări liberal – radicale, promotoare a unor reforme menite să lărgască cadrul democratic-constituțional. Acestor tendințe înnoitoare li se opuneau grupările conservatoare printre care și junimiștii. Liberalii din jurul primului ministru Ion C. Brătianu, deși adoptaseră o poziție favorabilă reformelor, s-au situat pe o platformă politică mult diminuată, moderatoare.

În aceste dispute politice se va angaja și George Panu, la început cu o direcție politică neclară, oscilantă, între vechea „Junime” literară și câteva ziare liberale ieșene („Unirea”, „Ștafeta”). A ocupat funcții administrative în magistratură (procuror și prim-procuror), pentru ca din 1881 să i se ofere șansa de a colabora cu C.A. Rosetti, ocupând funcția de șef de cabinet pe când acesta era ministru de interne. Au fost ani de clarificări politice care l-au purtat aproape de cercul socialist din Iași, fără a fi vreodată socialist declarat. Debutul în Parlament l-a făcut în perioada 1883 – 1884, când a fost deputat în camera de revizuire a Constituției unde s-a consacrat ca unul dintre cei mai reprezentativi politicieni tineri din disidența liberal-radicală a lui C.A. Rosetti.

Politica militantă l-a absolvit complet după 1884, schimbând firul vieții acestui om dotat cu deosebite însușiri intelectuale. Este un drum plin de renunțări, de reveniri și foarte probabil de remușcări. Tocmai aceste zbateri vor face obiectul paginilor următoare.

Prima mențiune despre revenirea la Iași a proaspătului dr. în drept al Universității din Bruxelles o aflăm la Gimnaziul „Alexandru cel Bun”, la 13 noiembrie 1879 (la numai o săptămână după susținerea tezei de doctorat) unde își reia catedra de istorie¹. Printre colegi îi aflăm pe socialiștii Al. Bădărău și Nicolae Mihail, studenți și profesori suplinitori. Atmosfera din gimnaziu o bănuim favorabilă, plină de respect,

---

¹ Arhivele Naționale Iași, fond Gimnaziul „Alexandru cel Bun”, dosar 25, nenumărat.

acum când avea un titlu de invidiat. În convocările directorului, junimistul Gh. Racoviță, este permanent în capul listei colectivului didactic, semn de considerație. Timpurile conștiinciosului Gh. Bou și a șicanelor acestuia trecuseră. Orice dorință i se satisface degrabă. Un elev este sancționat pentru „*nesubordonare gravă și lipsă de respect arătată către dl. profesor Gh. Panu în orele de prelegeri*”².

Cariera didactică trebuie să-l fi pasionat, fără îndoială. Era un bun pedagog, un spirit liber-cugetător și un bun cunoscător al istoriei pe care o predă. Prelegerile sale erau ascultate cu plăcere de elevi, așa cum relatează Simion Pauker, fost elev de-al său. Profesorul a lăsat urme în conduita de mai târziu a omului politic, a ziaristului, a avocatului. În toate discursurile și articolele sale puneă acea sistematizare în idei și dezbateri, chiar și în cele mai complicate teorii. Sistematizarea ideilor și logica desfășurării argumentației sunt calități dobândite de pe vremea când era dascăl. Nu putem decât să regretăm faptul sesizat și de contemporanii săi, că Panu era destinat unei carieri didactice universitare, așa cum remarcă C-tin Disescu, lider liberal. În orice caz, dacă școala a pierdut un profesor, viața politică, și mai ales ziaristica, au câștigat un mare talent doctrinar, un redutabil polemist.

Ultima prezență a lui Panu la Gimanzul „Alexandru cel Bun” datează din 3 iunie 1881³. Profesorul Panu renunță la învățământ la chemarea lui C.A. Rosetti care i-a oferit funcția de șef de cabinet, pentru a nu mai reveni la catedră niciodată. De altfel, de la sosirea sa din străinătate, a căutat mereu noi căi de afirmare, fie pentru că mediul profesurii i se mărea prea strâmt, fie pentru rotunjirea veniturilor. Sărăcia, se pare a continuat să-l urmărească și acum ca și în anii anteriori. Ca profesor avea un salariu de 350 lei pe lună, ceea ce însemna o sumă modestă în situația lui care nu avea alte resurse. În schimb avea grija familiei sale, la acea dată compusă din soție și două fete.

În această situație, el s-a apropiat de liberali care se aflau la putere. Orice funcție publică trebuia cerută acestora, pentru care nu era suficient să ceri, că să și aduci servicii. Panu se oferă în calitate pe care și-o mai exersase: aceea de ziarist. Iată-l, pe rând, condeier de ocazie la câteva foi liberale din Iași: „Unirea” și „Ștafeta” (foi efemere, care nu sunt astăzi de găsit pentru a fi consultate). Tot în această perioadă și-a încercat norocul și ca avocat, așa cum ne relatează cu răutate satisfăcută un pamfletar anonim: „... *pentru 2 – 3 franci pe la judele de pace*”, unde nu reuși să facă prea mulți bani pentru că „*alții îi luaseră înainte cu marea lor rutină de chițibușerii*”⁴.

Serviciile mai vechi sau mai noi au fost răsplătite. La 2 aprilie 1880 este promovat în magistratură, procuror la Tribunalul din Iași, iar din 21 iulie același an, este prim-procuror în al doilea mare oraș al țării, funcție importantă pentru orice jurist la început de carieră. Pare surprinzător această rapidă ascensiune. Ea nu se poate explica numai prin sollicitudine fără margini a omului ajuns de sărăcie. Fără îndoială că și liberalii au văzut în el, ca și Maiorescu altădată, un tânăr talentat, un cadru de viitor, în vederea întăririi partidului în Iași. Aici se contura o puternică poziție antiliberală ce venea din direcții diferite, amenințător. Mai întâi este vorba de o

² *Ibidem.*

³ *Ibidem*, dosar, nr. 30, f. 150.

⁴ *Gheorghe Panu și actualitatea*, Iași, 1888, p. 11.

disidență liberal-moderată din care se desprinsese filosoful Vasile Conta. Deși angajat în viața politică, fiind cooptat ministru al Instrucțiunii publice, Conta nu se mai înțelegea cu adepții săi, liberalii moderați din Iași. Pe de altă parte, Partidul conservator era bine reprezentat, mai ales prin gruparea junimiștilor, redutabilă prin personalitățile lor puternic angajate în viața politică. Mai erau și socialiștii în plin efort de organizare și afirmare politică printr-un grup eterogen dar foarte zgomotos, considerat periculos prin idei, pentru buna așezare a țării pe temeiurile constituționale.

Partidul liberal își întârea rândurile chiar prin desprinderea unor tineri talentați din grupările adverse. Este cazul lui Nicu Gane, Leon Negruzzi, A. D. Xenopol și Vasile Conta, toți foști junimiști. Deținem câteva informații, suficient de clare, potrivit cărora apropierea lui Panu de liberalii guvernamentali i-a fost înlesnită de V. Conta, vechi coleg de la Liceul Național, de la „Junimea” și din străinătate. Sora filozofului, Ana Conta-Kernbach, confirmă acestea, deși este pe nedrept pornită împotriva lui Panu, așa cum vom vedea. De la ea aflăm amănuntul important, că întors din străinătate și fără o carieră, Panu apelează la Conta, iar acesta îl introduce în cercurile liberale din Iași și mai târziu îi propune direcția unei gazete. Este vorba de „Liberalul” care apare la Iași în noiembrie 1880. Editarea noii gazete a fost însoțită de un scandal politic cu răsunet în epocă, ai cărui protagoniști au fost Panu, Conta și Eminescu⁵.

Panu rămâne la generalități atunci când pomenește despre liberalismul său de dată recentă (după 1879). „Nu după mult timp am început a face și politică, politică liberală în lipsă de ceva mai bun”⁶. Faptul nu trebuie atât de ușor expedit și aceasta din mai multe motive. Trecând fățiș de partea liberalilor, Panu nu putea să nu își atragă ostilitatea junimiștilor. Pe de altă parte, apropierea de liberali l-a dus alături de C. A. Rosetti, pentru ca mai târziu, să ajungă disident liberal – radical, cu consecințe imense pentru întreaga sa carieră politică.

I s-a reproșat faptul că a părăsit „Junimea” sau mai concret junimismul politic, după ce îi adusese servicii și după ce se investise în el atâtea speranțe. Panu a dezamăgit „Junimea” atât din punct de vedere literar – științific, abandonând preocupările pentru istorie, cât mai ales din punct de vedere politic. Totul își are originea în studiile urmate în străinătate, unde dobândise idei înaintate social-economice, politice, estetice, toate grefate pe o structură liberală. Ceea ce nu prevăzuseră junimiștii, iar Maiorescu deloc, studiile îl depărtaseră de junimismul politic și literar. „Eu veneam cu idei politice avansate – mărturisește Panu – cu soluțiuni asupra chestiunilor economice și sociale, care erau departe de ideile vechi ale Junimii ca cerul de pământ. Îmi schimbam în mare parte și punctul de vedere de critică literară și artistică. Regulile imuabile ale criticii dominante la Junimea mi se păreau înguste și demodate”⁷.

A continuat să frecventeze „Junimea” până în anul 1881, dar în acești ani societatea culturală însăși se schimbase. Panu constata, nu fără regret, angajarea tuturor membrilor în viața politică. Junimea nu mai era o școală literară. Principalii junimiști duceau o politică de nuanță conservatoare, antiliberală, respingeau cu

⁵ Ana Conta-Kernbach, *Biografia lui Vasile Conta. Adăugiri și îndreptări*, Iași, 1916, p. 26.

⁶ G. Panu, *Amințiri de la „Junimea” din Iași*, Editura Minerva, București, 1971, vol. II, p. 400 – 401.

⁷ *Ibidem*.

hotărâre orice schimbări sau reforme. Dispăruse acea unitate din cadrul vechii societăți care îi plăcuse lui Panu chiar dacă era numai aparentă. Tabloul pe care îl prezenta „*Junimea*” după 1879 era mai eterogenă ca altădată. „*Toate ideile, toate școlile erau reprezentate și își aveau partizani. Conta era materialist, el ședea alături de Eminescu metafizic, cu Vârgolici spiritualist etc...*”⁸. Fără îndoială că asistăm la începutul dezmembrării vestitei societăți ieșene care se va produce în fapt abia după 1885 când „*Convorbiri literare*” va fi mutată la București unde se va ține un fel de cenaclu de salon în casa lui Maiorescu, iar pe la Iași, marii tenori Maiorescu, Carp, Th. Rosetti, Negruzzi vor poposi din ce în ce mai rar în casa lui Vasile Pogor. Această schimbare venea într-un moment în care criticismul junimist, atât cel cultural cât și cel politic își atinsese scopul, devenise un bun însușit de aproape întreaga societate românească. Așadar, plecarea lui Panu (1881) se face într-un moment în care societatea culturală ieșeană își trăia ultimii săi ani.

Cum a primit Panu schimbările propuse? Fire impresionabilă, cu o predilecție nemărturisită pentru tradiție, în ceea ce era mai bun, schimbările l-au dezamăgit. „*În zadar am încercat câteva săptămâni ca să mă apropiu din nou cu inima și cu sufletul de Junimea, de vechea mea Junime. Imposibil.. Nu mai simțeam atracția pentru sedințele ei, care mi se păreau demodate și fără interes*”⁹.

Paradoxul a fost semnalat de unii autori (Garabet Ibrăileanu, Z. Ornea, Alexandru George) potrivit cărora tocmai junimismul disident s-a retras din „*Junimea*” pentru că societatea își trădase vechile precepte estetice și se angajase ardent în politică și politicianism.

2. Afacerea Panu – Conte – Eminescu.

Spre sfârșitul anului 1880, apărea la Iași un ziar al cărui titlu nu lăsa nici o îndoială asupra orientării sale: „*Liberalul*”. Primul număr, din 26 noiembrie, exprima dorința sinceră de a contribui la împăcarea grupurilor liberale disidente din localitate: „*Să căutăm a luptă, nu unii contra altora cum am făcut până acum, ci cu toții în contra dușmanului nostru natural, Partidul conservator*”¹⁰. Apelul era adresat liberalilor guvernamentali în fruntea cărora se situa George Panu, unul dintre fondatorii ziarului. De reținut că G. Panu mai deținea la acea dată și funcția de prim-procuror la Iași, și voia să treacă numele său în anonimat, motiv pentru care articolele sale nu vor fi multă vreme semnate.

Faptul apariției unui ziar guvernamental ar fi rămas lipsit de importanță. Câte foi locale nu apăreau și dispuneau fără să atragă atenția opiniei publice! De data asta însă, apariția „*Liberalului*” a declanșat un veritabil scandal politic, din cauza unei scrisori „*pierdute*” în care au fost implicate câteva personalități politice și culturale ale vremii: filosoful Vasile Conta, pe atunci ministru al Instrucțiunii Publice și Cultelor, poet Mihai Eminescu, redactor-șef la oficiul conservatorilor „*Timpu*” și George Panu, prim-procuror în Iași. Din umbră, întregul scandal a fost urmărit cu atenție și folosit ca sursă de inspirație de I. L. Caragiale care era prietenul celor trei și, care, nu ne îndoim, a cunoscut scandalul îndeaproape, el însuși redactor la „*Timpu*” (1878 – 1881).

⁸ *Ibidem.*

⁹ *Ibidem.*

¹⁰ „*Liberalul*”, 26 noiembrie 1880.

Apariția ziarului „*Liberalul*” a fost picătura care a umplut paharul nemulțumirilor diverse din urbea ieșeană, din cale-afară de agitată pe tărâmul patimilor politice provinciale, locul predilect din care Caragiale, așa cum mărturisește Panu mai târziu, și-a ales o serie de situații și personaje din celebra sa comedie „*O scrisoare pierdută*”.

Totul a pornit de la o scrisoare...

George Panu a primit o scrisoare de la Vasile Conta prin care i se dădeau indicații asupra orientării noului organ de presă și-i trimitea o sumă (500 lei) pentru acoperirea cheltuielilor. Din împrejurări neclare, scrisoarea a ajuns de la Panu la Eminescu care a publicat-o în „*Timpu*”. Mai mult, s-au făcut fotocopii după original care s-au pus la dispoziția celor interesați. Iată anunțul scris de Eminescu și pus în vitrina ziarului „*Timpu*”, anunț care seamănă izbitor cu cel ticluit de Nae Cațavencu în „*Răcnetul Carpaților*” din comedia lui Caragiale: „*Am dispus, pentru iubitorii de curiozități, să se tragă câteva copii fotografice de pe scrisoarea în cestiune; acestea și le vor putea procura domnii senatori și deputați, fără deosebire de nuanțe politice, cu câte un leu nou exemplarul*”¹¹. Iată și anunțul din „*Răcnetul Carpaților*” („*O scrisoare pierdută*”) spre comparație și edificare: „*În numărul de mâine al foii noastre vom reproduce o interesantă scrisoare sentimentală a unui înalt personaj din localitate către o damă de mare influență. Originalul va sta de mâine la dispoziția curioșilor în biroul nostru de redacție. Atâta pentru astăzi. A bon entendeur, salut!...*”.

Reluăm scrisoarea, așa cum a apărut în „*Timpu*” (23 noiembrie 1880) și apoi în „*Liberalul*” (26 noiembrie 1880).

„*București, 13 nov. 1880. Iubite Panu, Moderații (reprezențați prin Mârzescu și Sculi) vor să dregă ce au făcut. De altă parte, interesul lui Brătianu și al nostru al tuturor este să nu se îngroașe rândurile opozițiunii. (Sublinierile sunt făcute, cu anume semnificație, de Eminescu n.n.). Tocmai acum când ea se agită și se organizează. Trebuie mai cu seamă să ne strângem rândurile până vom vedea cum se desinează lucrurile în Camere și în țară. De aceea, fiindcă moderații sunt dispuși să se modereze, voi să nu fiți provocatori în jurnal. Să urmați în jurnal linia mare de conduită, pe care am desfigurat-o împreună: să spuneți că, conform angajamentelor luate, conform bunei credințe, loialității, dorinței sincere de a consolida partidul liberal etc. Toți din toate nuanțele trebuie să aibă o acțiune comună (care pentru moment este aceea de a susține și a întări guvernul liberal în interesul tuturor liberalilor) că jurnalul din Iași este terenul comun pe care se pot întâlni și în care trebuie să-și manifesteze conlucrarea toți liberalii, cari vor să susție guvernul cu sinceritate în interesul tuturor, că nuanțele liberale unite pot să-și conserve individualitățile lor, caracterizate numai prin principii de dedail, pe cari pot să le susție prin organele lor respective, dar că, în principiile generale, comune tuturor și în acțiunea generală comună, toate nuanțele trebuie să fie unite, că în el se vor trata cestiunile de interes comun și prin el se vor manifesta toți cari înțeleg sincer a conlucra la consolidarea întregului partid liberal.*”

¹¹ „*Timpu*”, 23 noiembrie 1880. (Articolul lui Eminescu se intitulează *Scrisoarea unui ministru. Revelațiuni interesante și autentice*).

Nu e cu puțință ca moderații, de voie sau de nevoie, să vie la adevărata cale în fața acestui limbaj, făcând de necesitate virtute: dar eu nu cred la o astfel de minune, și nu mă îndoiesc că acei mai nesinceri din ei tot se vor rupe de noi mai curând sau mai târziu. Însă nu trebuie să le dăm avantajul de a provoca noi acea ruptură. Jurnalul nostru va fi o piesă de încercare și un ciur, care va despărți în curând grâul de neghină și atunci ruptura nu va fi imputată decât acelor cari nu au fost sinceri.

Siliți-vă asemenea a gupa pe toți acei cari nu umblă după coterii și după intrigi, explicându-le că ei trebuie să se grupeze tocmai pentru a purifica mai cu succes partidul liberal de acei nedrebnici, cari astăzi se zic liberali numai pentru a pescui în apă tulbure.

Tin la dispoziția voastră suma ce v-am promis ca ajutor pentru jurnal. Nu-mi vine însă să v-o trimit prin poștă în numele meu. Aștept pe Gheorghian ca să i-o dau lui și apoi el să v-o trimeată vouă, ca să figureze la poștă numele lui Conta".

Încă din 23 noiembrie 1880, „*Timpul*” (Eminescu) publică scrisoarea ministrului Conta în patru numere consecutiv, sub titlul *Scrisoarea unui ministru. Revelațiuni interesante și autentice*. Și numai după această insistență dezvăluire, Panu se hotărăște să o publice în „*Liberalul*”. De reținut că scrisoarea publicată de Eminescu are și un final pe care Panu îl omite. Iată acest final: „*Spune lui Bejan (Vasile Bejan, profesor universitar, liberal din Iași n.n.) că întârzierea adusă la numirea lui este din cauză că Daniileanu nici până astăzi n-a înaintat ministrului deosebita lui opinie și ține la dânsul toate tezele scrise. Am dat însă ordine (subl. a.) ca să se facă ce se va face grabnic. Dealtminteri întârzierea nu aduce nici un rău lui Bejan, deoarece el primește leafa (subl. a.) și deoarece în orice caz el trebuie să fie numit*.

Giani îmi spune în fiecare zi că face decretul pentru Burada, și-n fiecare a doa zi se scuză pentru uitarea de ieri. În sfârșit, zilele acestea îl voi strânge de gât (subl. a.) ca s-o facă.

Mărzescu și Sculi pleacă astă-seară la Iași pentru a face pe moderați să-și mai vie în simțiri (subl. a.). Al tău B. Conta”¹².

Aceste fragmente din finalul scrisorii lui Conta au fost omise de Panu, pentru că așa cum se poate constata, ministrul „*aranja*” niște doleanțe ale coreligionarilor săi liberali – moderați din Iași și, desigur l-ar fi incriminat și mai rău.

Problema esențială în acest început de scandal politic este următoarea: Cum a ajuns scrisoarea, adresată personal lui Panu, la Eminescu? Ce rol au avut cei doi în această afacere?

Ana Conta-Kernbach, sora filosofului, aruncă întreaga vină pentru publicarea scrisorii asupra lui Panu. Iată relatarea ei: „*Conta, ministru în cabinetul lui Ioan Brătianu, îi încredințează direcția unei gazete în Iași. Se înțelege că dacă-i dădea fondurile, avea să-i fixeze și directiva. Ei bine, scrisoarea trimisă pentru statornicirea politicii de urmat, Panu... a dat-o ziarului Timpul, iar lui Conta, la izbucnirea scandalului pe tema acestei scrisori, i-a spus că Eminescu i-ar fi furat-o din palton într-o noapte etc.. Conta a crezut și a răcit prietenia cu Eminescu*”¹³.

¹² Art. *Scrisoarea unui ministru. Revelațiuni interesante și autentice* (nesemnat, dar nu există nici un dubiu că este scris de Eminescu), în „*Timpul*”, 23 noiembrie 1880.

¹³ Ana Conta-Kernbach, *op. cit.*, p. 28.

Din această relatare făcută târziu, în 1916, când autorii în discuție nu mai erau în viață, nu rezultă ce l-ar fi determinat pe Panu să divulge scrisoarea.

Iacob Negruzzi a cunoscut și el întâmplarea și găsește prilejul nimerit să mai înnegrească portretul și așa serios umbrat, al „*ingratului*” de Panu. „*Răposatul Conta acuza pe Panu de faptul că a trimis în secret la o foaie de opoziție, o scrisoare intimă a sa, pentru a-l compromite ca om politic*”¹⁴. Nici de aici nu reiese motivul plauzibil pentru care Panu intenționa să compromită un om care, în definitiv, îl ajuta. De reținut că și această relatare este ticluită de Negruzzi tot după moartea pionilor acestei afaceri.

Din relatările făcute de Eminescu în „*Timpul*”, precum și din alte publicații aflăm că Panu a fost la București în acele zile pentru a vorbi cu Vasile Conta ca urmare a primirii scrisorii și pentru a primi suma ce i-o punea la dispoziție. Aflăm că s-a întâlnit cu junimiștii aflați la București, prieteni ai săi; sigur s-a întâlnit cu Eminescu¹⁵. Poate că atunci să fi dispărut scrisoarea. De altfel Eminescu, în 25 noiembrie, prefigurează cu toată siguranța și foarte bine informat: „*E vorba să se întemeieze în Iași din fondurile secrete un nou jurnal curat roșu* (subl. a.) *care să aibă în capu-i pe credincioșii moderați ai Excelenței Sale și pe alți liberali de pe ici de pe colea*”¹⁶. Iată că formularea ironică a lui Eminescu „*curat roșu*” (în epocă, liberalii mai erau numiți roșii) i-a folosit lui Caragiale care pune în gura polițaiului Pristanda o serie de expresii asemănătoare: „*curat-bampir*”, „*curat-murdar*”, „*curat-constituțional*”, etc..

La 27 noiembrie 1880, a doua zi după apariția „*Liberalului*”, Eminescu comunică cu aceeași siguranță conducerea ziarului: „*Comitetul de redacție al Liberalului este compus desigur din dd. Panu, Gheorghian (foști redactori ai Ștafetei), Verussi și încă doi, trei credincioși, cărora Excelența Sa le ținuse la dispoziție ceva, după ce le-a fost utilizat aptitudinile individuale*”¹⁷. Este clar că la întâlnirea Panu-Eminescu, pe primul l-a cam luat gura pe dinainte. Sau poate „*A făcut-o de oaie de tot. Să vezi d-ta cum a devenit la băutură... că a fost lată de tot...*” cum spune Cetățeanul Turmentat al lui Caragiale. Și a pierdut scrisoarea.

„*Timpul*” ne dă totuși un indiciu despre cum a putut fi divulgată scrisoarea. „*Se poate va d. Panu, care călătorește așa adeseori la București, în graba sa de a reveni mai curând la posturile sale din Iași să fi uitat undeva acea scrisoare pe care o mână indiscretă i-o va fi luat anume pentru a o publica și a compromite astfel pe d. Conta imposibil între ai săi și a-l arunca, chiar și compromis în brațele așa de încăpătoare ale d-lui I. C. Brătianu. Se poate... Ce nu se poate în lumea aceasta?*”¹⁸.

Faptul că Panu, cu bună știință, a vrut să se publice scrisoarea pentru a-l compromite pe Conta, apare lipsit de logică. Mult mai plauzibilă este versiunea „*pierderii*” scrisorii, dintr-o neglijență condamnată și subscriem acesteia. Cum a pierdut Panu scrisoarea? Cine a găsit-o? Cum a ajuns la Eminescu? Toate acestea rămân enigme. Care Caragiale ne sugerează ceva?

¹⁴ Iacob Negruzzi, *Amintiri din „Junimea”*, București, 1970, p. 137.

¹⁵ „*Timpul*”, 25 noiembrie 1880.

¹⁶ Art. *Scrisoarea unui ministru. Revelațiuni interesante și autentice*, în „*Timpul*”, 25 noiembrie 1880.

¹⁷ Art. *Afacerea Conta-Panu* (autor probabil Eminescu), în „*Timpul*” 27 noiembrie 1880.

¹⁸ „*Timpul*”, 30 noiembrie 1880.

Lămuriri asupra întregii afaceri găsim în „*Mișcarea Națională*”, ziarul liberalilor fracționiști din Iași, și ei disidenți. Din articolele publicate aici, rezultă că adevăratul conflict, mult mai vechi, era între Conta și gruparea liberalilor moderați. Conta fusese șeful moderaților și, susținut de ei, ajunsese deputat (1879), apoi ministru (1880). „*S-a întâmplat însă că aceștia, nemulțumiți, să iasă din partid, cerând și ministrului lor a rupe cu Roșii și de a ieși din guvern*”. Conta „*robit pentru interese de putere*” – spune „*Mișcarea națională*” – a rămas în guvern împotriva voinței lor. Ca urmare, liberalii moderați l-au exclus din grupare și au declanșat o campanie de presă calomnioasă la adresa lui. Este vorba, așadar, ca și în comedia lui Caragiale, de două grupări de nuanță liberală și de contradicțiile dintre ele... Lipsit de sprijin politic, Conta se vede în situația de a pierde portofoliul și se decide să acționeze. A încercat, fără succes, să-i dezbină pe moderați prin atragerea șefilor lor: Petre Verussi. Gh. Mârzescu etc. Apoi recurge la „*a doua parte a comediei*”, apariția ziarului „*Liberalul*” cu sprijinul câtorva „*lefegii*” ai liberalilor din Iași, în primul rând a lui Panu¹⁹.

Se poate constata că la baza întregii afaceri erau puternice ambiții de grup și de persoane, interesante în acapararea posturilor cheie din conducerea Partidului Liberal și a localității Iași. Conta voia să-și mențină poziția în guvern, Panu pe cea din localitate, or, amândoi erau vehement combătuți și concurați de liberalii moderați. Totul explică de ce Panu nu avea interes să facă publică scrisoarea. Atunci când „*Mișcarea Națională*” insinuează că Panu a pierdut scrisoarea „*cu voință*”, „*Liberalul*” ripostează cu hotărâre, considerând toate acestea „*grosolane insulte*” izvorâte „*în capete vulgare*”²⁰.

În sprijinul lui Conta, Panu începe o susținută polemică, nu cu „*Timpul*”, ziarul opoziției conservatoare care publicase scrisoarea, ci cu liberalii moderați ieșeni. Așa începe Panu să scrie primul său mare articol polemic intitulat Cine sunt așa zișii liberali moderați? Pe care îl publică în douăsprezece numere consecutive ale „*Liberalului*”! El merge pe ideea justă că disidența moderaților s-a produs nu din cauza nerealizării programului, care nu exista, ci din cauza ambițiilor personale: „*Țara e mică, bugetul modest*” – spune Panu – (iată și tirada obișnuită a polițaiului Pristanda din „*O scrisoare pierdută*”), iar guvernul lui I. C. Brătianu „*nu putea, nici gândi, nici satisface toate apetiturile individuale ce încolțise*”²¹.

Această afacere nu poate să nu ne ducă cu gândul la comedia lui Caragiale. În cazul nostru scrisoarea „*pierdută*” de Panu nu a fost folosită, ce-i drept, de Eminescu, pentru șantaj. Ca prim-redactor la ziarul opoziției conservatoare, Eminescu a folosit scrisoarea pentru a dezvălui unele mașinațiuni ale partidului aflat la putere. Se cunoaște aversiunea lui Eminescu față de liberali! Este posibil ca scandalul prilejuit de pierderea și publicarea scrisorii care a ținut trează o vreme opinia publică, inclusiv lumea parlamentarilor, să fi servit lui Caragiale ca punct de plecare în conceperea inegalabilei sale comedii. De altfel, acesta este singurul scandal din viața politică românească înainte de 1883, anul publicării comediei, între două grupări liberale, declanșat de „*pierdere*” unei scrisori. Caragiale s-a distrat copios, pe seama

¹⁹ „*Mișcarea Națională*”, 26 noiembrie 1880.

²⁰ „*Liberalul*”, 29 noiembrie 1880.

²¹ „*Liberalul*”, 1 decembrie 1880.

liberalilor vizați, într-o seară în casa lui Maiorescu, unde s-a ținut un cenaclu de salon, cu doamne elegante și domni distinși, interpretând singur toate rolurile din comedie, urcându-se pe scaune și canapele și făcând giumbușlucuri spre hazul celor prezenți.

Panu insistă, foarte stăpân pe informațiile sale, mai târziu, asupra originii ieșene a comediei arătând că „... *din Iași, Caragiale a prins organizația partidului liberal*” și că tot din Iași a luat „*o mulțime de lucruri nostime cu care e presărată piesa*”²².

Scandalul are și o urmare edificatoare. Spre sfârșitul lunii decembrie 1880, primul ministru I. C. Brătianu vine la Iași. După această vizită, liberalii moderați revin spășiți în partid. Vasile Conta, după ce a încercat, fără succes, să impună o nouă lege a instrucțiunii publice și-a dat demisia din guvern. Panu va mai rămâne în Iași până în iunie 1881, când devine șef de cabinet al lui C.A. Rosetti, ministrul de interne. Plecarea sa era necesară pentru a lăsa mai mult loc liberalilor din Iași. Pentru Verusii, fostul moderat, îi urmează la conducerea ziarului „*Liberalul*” și a organizației ieșene a partidului.

3. Paradoxul de a fi junimist. Am ajuns și la momentul desprinderii lui George Panu de „*Junimea*”. Panu însuși definește momentul ca un „*incident*” pentru că desprinderea de „*Junimea*” s-a consacrat mai devreme din incompatibilități ideologice, estetice și politice. Până la clarificarea cu „*Junimea*”, să urmărim alte avataruri ale proaspătului liberal, în strânsă concordanță cu ceea ce s-a întâmplat.

În Iași se conturează un grup eterogen de socialiști în care, bănuți sau autentici nihilști stăteau alături de socialiști adevărați, generoși și sinceri. Acest grup, la inițiativa dr. Nicolae Russel organizează aniversarea unui deceniu de la Comuna din Paris, pentru ziua de 6 martie 1881. Urmau să participe socialiști și simpatizanți ai lor, vreo 200. Manifestarea căpătase amploare, se pregăteau discursuri, banchete, cântece revoluționare și, cum era de așteptat, pune mari probleme guvernului. Explicabil deoarece doar cu câteva zile mai înainte, fusese asasinat țarul Alexandru al II-lea (1 martie 1881). Consulul Rusiei la Iași și ambasadorul aceleași țări la București au făcut presiuni pe lângă guvernul român să zădărnicească manifestările prilejuite de aniversarea Comunei. Cum aceasta era și dorința primului ministru I. C. Brătianu, s-au dat ordine autorităților locale; prefect era Leon Negruzzi, iar prim-procuror Panu. Principalii organizatori urmau să fie arestați. Se înțelege cât de ingrat era rolul lui Panu în această acțiune. Deși funcția o primise de la liberalii guvernamentali, Panu își manifestase simpatia pentru mișcarea socialistă în rândul căreia avea chiar prieteni. Fără a fi socialist, Panu a luat mereu apărarea mișcării socialiste despre care considera că este necesară societății românești, cel puțin pentru diversitatea și oportunitatea ideilor într-o societate democratică.

Printre organizatorii banchetului se aflau și actuali sau foști colegi din rândul dascălimii: C-tin Mille, Al. Bădărău, frații Ion și Gheorghe Nădejde, N. Mihail ș.a.²³.

Pentru a se da o formă legală acestui abuz, Panu trebuia să participe la arestarea socialiștilor ieșeni și tot el trebuia să prezinte rechizitoriul în procesul ce urma să aibă

²² G. Panu, art. *O scrisoare pierdută*, în „Săptămâna”, 16 decembrie 1905.

²³ Z. Ornea, *Curentul cultural de la „Contemporanul”*, Ed. Minerva, București, 1977, p. 31 – 33; Tiberiu Avramescu, *Constantin Mille. Tinerețea unui socialist*, Editura politică, București, 1973, p. 94 – 96.

loc. Se pare, că la început s-a opus acestui ordin care contravenea convingerilor sale²⁴. Refuzul ar fi însemnat și demisia din funcție și ruperea cu guvernul din care făcea parte și protectorul său, C. A. Rosetti. Iată-l „*cu lacrimi în ochi*” – cum relatează „*Mișcarea Națională*”²⁵ exercitându-și funcția de prim-procuror, asistând la arestarea prietenilor socialiști²⁶.

După proces cei care nu erau cetățeni români, ca dr. N. Russel, au fost expulzați, iar alții, ca frații Nădejde, Al. Bădărău și N. Mihail au fost dați afară din facultăți și din învățământ. Atitudinea oscilantă a lui Panu nu a scăpat nici opoziției junimisto-conservatoare²⁷. Eminescu, într-un articol din „*Timpul*”, a condamnat ezitățile guvernului și, indirect, ale lui G. Panu²⁸.

Momentul acesta trebuie să-l fi marcat puternic pe Panu. Funcțiile guvernamentale i-au arătat, dacă mai era nevoie, că se plăteau greu, că nu prea era dotat pentru asemenea bruște coborâri. Ziarele centrale („*Timpul*”) și locale („*Mișcarea Națională*”) au accentuat campania de denigrare. Era clar pentru el că trebuia să se hotărască: junimist sau liberal? Ceea ce a și făcut. La numai o săptămână de la articolul lui Eminescu din „*Timpul*”, 28 martie 1881, se ivește prilejul, poate nesperat, într-o ședință de cenaclu, să le arate junimiștilor cât de junimist este el. Maiorescu a venit la Iași, aducând cu sine „*Scrisoarea III*”, admirabilă satiră a lui Eminescu, prin realizarea estetică și vehemență pamfletară. Panu se erijează în apărător al principiilor de bază ale esteticii junimiste, amintind de o regulă, acum uitată, ca o lecție de consecvență. Panu s-a ridicat împotriva publicării satirei, afirmând că la „*Junimea*” era exclusă poezia cu tentă politică. Să vedem despre ce este vorba. Maiorescu a însemnat momentul în stilul lui laconic: „*Duminică, 29 martie '81... Cu o seară înainte Junimea la Pogor și lectura Satirei lui Eminescu cu Mircea și actualul liberal. Panu contra*”²⁹. În „*Istoria contemporană*” același Maiorescu însăilează mai multe amănunte asupra momentului, dând și versiunile care l-au determinat pe Panu să se pronunțe „*Contra*”:

*„Vezi acolo pe urâciunea fără suflet, fără cuget,
Cu privirea-mpăroșată și la fâlci umflat și buget,
Negru, cocoșat și lacom, un izvor de șiretlicuri,
La tovarășii săi spune veninoasele-i nimicuri.
Toți pe buze au virtute, iar în ei monedă calpă*

²⁴ C. D. Anghel, *Gheorghe Panu – semănătorul de idei*, București, 1933, p. 7.

²⁵ „*Mișcarea Națională*”, 15 martie 1881; Ziarul îl denunța pe prim-procurorul ieșean pentru că nu a luat măsurile necesare în vederea stăpânirii mișcării socialiste (nihiliste) „*Cum de nu știe d-lui că la telegraf s-au introdus nihilști, că la primărie sunt câțiva nihilști, că chiar pe la Curte și tribunale s-au vârat nihilști?... Cum de nu știe d-sa că-n Școala normală și în școala tehnică se face atâta nihilism încât bieții noștri profesori nu mai știu ce să facă în fața perturbatorilor?...*”. *Ibidem*, 17 martie 1881. (Facem precizarea că în comedia lui Caragiale, Nae Cațavencu este numit deseori „*nihilist*”).

²⁶ Tiberiu Avramescu, *op. cit.*, p. 94.

²⁷ *Ibidem*, p. 96. În Parlament, Titu Maiorescu a ridicat problema printr-o interpelare adresată primului ministru la 13 martie 1881. Era pentru prima dată, în istoria țării, când activitatea unui grup de socialiști „*a făcut obiectul unei discuții – și încă de mari proporții*” – în forul suprem legislativ.

²⁸ „*Timpul*”, 20 martie 1881.

²⁹ T. Maiorescu, *Însemnările zilnice*, București, f.a., vol. II, p. 11.

Quintesență de mizerii de la creștet până-n talpă!

Și deasupra tuturor, oastea să și-o recunoască,

Își aruncă pocitura bulbucații ochi de broască”.

La citirea acestor din urmă versuri cu aluziile transparente la Ion Ghica și la președintele Camerei C.A. Rosetti, Panu întrerupe și strigă cu un fel de aer procurorial: „*Nădăjduiesc că poezia aceasta nu se va publica în „Convorbiri literare”. Râsul homeric relatează Titu Maiorescu, trezit de această cerere l-a făcut pe Panu să părăsească adunarea și de atunci nici n-a mai asistat la vreo întrunire a Junimii. Radicalii, când ajung în funcții de ale Statului, devin ușor despoți*”³⁰.

Și Iacob Negruzzi relatează „*incidentul*” în termeni asemănători³¹. Din ambele relatări deducem că George Panu era serios ambalat în politica sa liberală și de acum antijunimistă. Tenorii junimiști nu-l vor ierta. Tot ce vor scrie de acum încolo despre G. Panu, va purta stigmatul unei neînțelegeri totale față de cel care prin Amintiri de la „Junimea” din Iași i-a lăsat posterității într-un tablou viu de necontestat. Pentru ei Panu nu este decât omul nerecunoscător, trădătorul ingrât. Eugen Lovinescu este de altă părere: „*Putem cere unui om să-și sacrifice convingerile intime pe altarul relațiilor personale și a gratitudinii față de servicii materiale ce i s-au adus? Titu Maiorescu o cere*”³².

Mai recent, Alexandru George consideră că „*în explozia acestui râs homeric s-a pulverizat unul dintre principiile fundamentale ale societății și i-a fost dat tocmai cameleonului G. Panu să încerce a da junimiștilor o lecție de consecvență*”³³.

A purtat Panu ranchiună „*Junimii*” și oamenilor săi? Iată ce mărturisește în „*Amintiri...*”: „*Întrebarea mea la Junimea a avut influență și asupra ideilor mele politice, căci am început a cunoaște insuficiența și câteodată chiar ridicolul grupului liberal din Iași cu care făceam politică. Junimist însă, mi-ar fi fost foarte greu să devin, din cauza direcției pe care citirea și studiile sociale au imprimat spiritului meu. Am căpătat însă în Junimea un lucru: a stima și aproape a iubi chiar pe acești oameni culți; chiar dacă nu aveau idei largi, dar aveau sentimentul de măsură și de disciplină intelectuală în toate. Așa se explică de ce, până și astăzi, cu toate vicisitudinile politice, în cursul atâtor ani, simpatiile și înclinațiile mele au rămas constante cu privire la junimismul politic, căci cel literar nu mai există, după părerea mea, deși Convorbiri literare continuă a apărea*”³⁴.

Este o mare deosebire între poziția statornică a lui Panu față de principalii tenori junimiști, chiar după ruptura din 28 martie 1881 și poziția junimiștilor față de Panu. Să dăm doar ca exemplu cum îl vede Panu peste timp pe Maiorescu: „*Mulți își închipuie pe d-l Maiorescu că a fost de la început un fel de reacționar încăpățânat. Este eroare. Citească cineva discursul d-lui Maiorescu din cei dintâi ani ai politicei sale și va vedea că d-l Maiorescu a fost mai mult doctinar și încă un doctinar luminat*”³⁵.

³⁰ Idem, *Istoria contemporană a României*, București, 1916, p. 393 – 394.

³¹ Iacob Negruzzi, *op. cit.*, p. 229.

³² E. Lovinescu, *Titu Maiorescu și contemporanii lui*, București, 1944, vol. II, p. 103.

³³ Alexandru George, art. *Paradoxul de a fi junimist*, în „*România literară*”, nr. 50, 10 mai 1971.

³⁴ G. Panu, *Amintiri...*, vol. I, p. 287 – 288.

³⁵ *Ibidem*, p. 115.

Același lucru se poate spune și despre amintirea și simpatia fără rețineri, pe care le-a păstrat totdeauna pentru Eminescu, în ciuda acestor întâlniri nu tocmai agreabile pentru ei. „*Desigur, că noi n-am avut un poet cu simțiri mai adânci și cu un fel mai fermecător în a se exprima mai mare decât Eminescu*”³⁶.

---

³⁶ *Ibidem*, p. 322.

DIN ISTORIA JANDARMERIEI BUZOIENE

Constanța TĂNASE

Prin legea din 1 septembrie 1893 se înființează pe teritoriul Regatului României, Jandarmeria rurală¹.

Din punct de vedere al ordinii și siguranței publice, jandarmeria depindea de Ministerul de Interne, relativ la exercitarea atribuțiilor în ceea ce privește disciplina și instrucția militară de Ministerul de Război vis-à-vis de exercitarea atribuțiilor ca agenți și ofițeri ai Poliției Judiciare de Ministerul de Justiție.

La Buzău se înființează o companie de jandarmi rurală, la 1 aprilie 1895² având în componența ei un sergent major, plutonier, un sergent major șef de cancelarie, opt sergenți șefi de secție, 28 jandarmi călări în total 38, repartizați în trei plutoane și șapte secții din reședințele de plasă: Pogoanele, Pleșcoi, Pătârlagele, Zilișteanca, Beceni, Gura Nișcov iar plutoane la :Pogoanele, Mizil, Pătârlagele.

Primul comandant al companiei a fost căpitanul I. Paulescu numit la 1 mai 1895.

Cu privire la scopul creării jandarmeriei rurale se arată *“Jandarmeria a fost creată în scopul de a avea pe teritoriul rural o forță armată, care sa facă poliție sub toate felurile ei. Când s-a înființat acest corp militar, legiitorul în decursul vremurilor, a avut în vedere de a menține în sate, reprezentanții armatei, pentru care țărănul nostru are un cult, așa este starea sufletească a acestui țăran, încât el nu poate avea încredere decât în armată. Dacă nu ar fi fost așa, desigur s-ar fi înființat în sate poliția civilă”*.

În anul 1896, numărul total al angajaților companiei buzoiene era de 29. iar în 1900 se ajunge la 43, repartizați în șapte secții.

Prin legea publicată la 6 martie 1903, sporesc efectivele Jandarmeriei rurale. Astfel la Buzău numărul angajaților crește de la 43 la 60 de jandarmi, repartizați în noua secții și patru plutoane.

Modificările din 1908³ ale legii, după răscoala țăranilor, conturau mai precis organizarea jandarmeriei în cadrul județelor. Articolul 1 prevedea o supraveghere activă și neîntreruptă și o acțiune preventivă și represivă, constituie principalele ei îndatoriri.

Prin articolul 10 al legii modificate, se stabilea că o companie cuprinde toți

---

¹ Monitorul Oficial al României nr.123 din 1 septembrie 1893, p. 3369-3377.

² Arhivele Naționale Buzău (în continuare Arh. Naț. Buzău), fond Legiunea de Jandarmi, dosar 1/1895, f.1.

³ C. Hamangiu, Codul general al României, vol. XVIII, p.274-281.

jandarmii dintr-un județ, iar secția organiza activitatea celor care-i exercitau autoritatea, într-o plasă, iar prin art.15, legea înființează o companie mobilă de jandarmi sergenți, cu un efectiv de 200 oameni.

Documentele vremii consemnează că în 1908 s-au primit 106 jandarmi caporali și brigadieri angajați, total 231, iar în 1910 numărul jandarmilor angajați, în compania Buzău era estimat la 221, repartizați în aceleași secții. Modificările art.18, 22, 27, 32, 40, 42, 43, și 82 din Legea Jandarmeriei rurale, promulgată și publicată în Monitorul Oficial nr.46/1 iunie 1913, stabilea numărul jandarmilor din Compania Buzău la 213, câte doi repartizați în douăsprezece secții, 97 posturi și un post suplimentar la Fabrica de cherestea Nehoiu⁴.

Comandant al companiei în 1913, era căpitanul Râureanu Benedict, care era și pretor al Diviziei a V a.

În 1915 efectivul companiei Buzău ajunge la un număr de 222 jandarmi. La 1 februarie 1915 s-au înființat pe teritoriul județului detașamente și posturi speciale, pentru paza și siguranța punctelor petrolifere în regiunea schelelor: Beceni, Monteoru, depozitele și fabricile petrolifere din Buzău, paza liniei înguste și a fabricii de cherestea Nehoiu și controlul exportului de cereale în Austro-Ungaria, prin vama Bâsca-Rozilei, urmărirea contrabandiștilor de vite și controlul străinilor.

La declanșarea ostilităților în prima conflagrație mondială, Compania de jandarmi Buzău a mobilizat un ofițer superior și 261 jandarmi în partea sedentară, și 49 jandarmi în partea activă, a căror ordin de bătaie a fost stabilit de Inspectoratul general⁵.

Efectivul companiei la 1 aprilie 1917 era de un jandarm-plutonier major, 8 jandarmi plutonieri, 93 jandarmi sergenți majori, 5 jandarmi brigadieri, 38 jandarmi caporali și 29 jandarmi soldați, toți aflați la lucrările de fortificație în sectorul Adjud.

La sfârșitul războiului la 10 iunie 1918, efectivele jandarmeriei buzoiene se completează cu 3 ordonanțe, 4 croitori și cizmari, 2 motocicliști, 2 conducători automobile și 2 secretari de plutoane.

La începutul anului 1921 se renunță la posturile speciale de la Nehoiu și Arbănaș, dar se revine asupra deciziei, la 20 mai 1922, când se reînființează postul de la Nehoiu, pe cheltuiala Fabricii de cherestea.

Efectivul companiei, în 1925, era format dintr-un căpitan, 2 locotenenți, 12 plutonieri majori, 57 plutonieri, 26 sergenți instructori, 23 sergenți, 50 caporali, 108 jandarmi soldați, grupați în 12 secții, 98 de posturi și două posturi speciale.

Prin Legea Jandarmeriei din 1929, publicată în Monitorul Oficial nr.69/1929, compania își schimbă denumirea în LEGIUNE, iar subunitățile se grupează la rândul lor; din 19 secții rămân 9 (Beceni, Pătârlagele, Bălănești, Joseni, Săhăteni, Simileasca), iar posturile din 96 rămân 46 și sunt formate din două, trei, patru comune.

După noua lege, începând cu 1 mai, se mărește serviciul, acesta urmând a se completa cu sergenți reangajați. Legea se va pune în aplicare începând cu 1 aprilie 1932, serviciul efectuându-se pe jos, caii fiind predați Ministerului de Război⁶.

⁴ Arh. Naț. Buzău, fond Legiunea de Jandarmi, dosar 1/1895, f.2 v.

⁵ *Ibidem*, f. 26-27.

⁶ *Ibidem*, f. 48 v.

În conformitate cu decizia ministerială nr. 106 din 1 august 1930 se desființează unele posturi, cum ar fi Smeeni, Cănești, Săhăteni, și apariția a noi posturi la Lipia, Chiojd, Rătești, Tohani.

Ordinul de zi nr.1170/1933, stipula înființarea unei patrule călare, compusă dintr-un sergent instructor, ca șef de patrulă și un jandarm în termen, având itinerariu de patrulare Buzău-Costești, Buzău-Cândești, Buzău-Tăbărăști, iar prin ordinul nr. 56/1932, începând cu 1 octombrie 1932, două patrule cu motociclete, având sediul la reședința Legiunii de Jandarmi, pe traseele Buzău-Mizil⁷ și Buzău-Crucea Comisoaiei.

În 1933 se revine la ordinul anterior, iar una din patrule își muta sediul la Măgura, traseul parcurs fiind Buzău-Măgura-Pătârlagele și retur.

O nouă modificare în organigramă se înregistrează în 1936, când apar trei posturi de ofițeri, un ofițer comandant, un ofițer șeful Biroului de Poliție și un ofițer-căpitan șeful Biroului Administrativ, iar prin Ordinul nr. 846/1936 al Inspectoratului Regional de Jandarmi Ploiești se înființează noi posturi la Albești, Cilibia, Năeni, Joseni iar la altele se mărește efectivul. Posturile Lipia, Nehoiu, Mărăcineni, Glodeanu Siliștea au câte șapte jandarmi și doi ofițeri de poliție.

Un ordin circular secret, din 1937 stabilea ca legătura dintre Legiune și diviziile militare se va face prin note informative sau contact personal, atunci când situația o impune, jandarmii deținând informații privind armata⁸.

O noua etapă este parcursă în anul 1938, când la sugestia primului ministru și secretar de stat la Departamentul Internelor, Armand Călinescu, regele Carol al II-lea, semnează Legea *“Pentru trecerea Poliției urbane din județe, sub conducerea Comandamentului Legiunii de Jandarmi”*.

Legea de reorganizare din 1939 specifică, de fapt, că raza de activitate a unui post de jandarmi este constituită din teritoriul mai multor comune și numai în cazuri deosebite, cum ar fi densitatea populației, importanța comunei sau interesele ordinii și siguranței publice ar cere-o, atunci se poate reduce la o singură unitate administrativă.

La 1 aprilie 1939, Legiunea de Jandarmi Buzău avea în schemă un locotenent-colonel, 2 căpitani, 117 jandarmi reangajați, 8 plutonieri majori, 80 plutonieri, 29 sergenți instructori, trupa cu 127, trupa concentrată 63⁹.

Potrivit Ordinului 1887 din 25 septembrie, Legiunea de Jandarmi Buzău a fost trecută de la Inspectoratul de Jandarmi București la Inspectoratul de Jandarmi Galați¹⁰.

Deoarece necesitățile din zonă o cereau se înființează la 15 februarie 1941, un post de jandarmi de vânătoare, la punctul Varlaam¹¹, cu un subofițer și doi jandarmi.

I. La 22 iunie 1941, conform Înalțului Decret 1798, în ziua decretării mobilizării și începerii războiului, Legiunea avea următorul efectiv: comandant Niculescu Constantin, ajutor comandant, pluton ACA: 5 ofițeri, 172 subofițeri activi, 59 subofițeri rezervă, 339 trupă, efectiv pentru ACA 32, efectiv lucrări artă, 39 trupă.

⁷ *Ibidem*, f. 57.

⁸ *Ibidem*, dosar 18/1937, f. 109.

⁹ *Ibidem*, dosar 1/1895, f. 76.

¹⁰ *Ibidem*, f. 78.

¹¹ *Ibidem*, f. 79.

II. Serviciul Pretoral se găsea în zona de operații, atașat pe lângă Divizia a V a Infanterie, cu un efectiv de opt persoane.

III. Compania a V-a la decretarea mobilizării se afla în comuna Șerbănești (Tecuci) cu 7 ofițeri, 21 subofițeri, 308 trupă, 16 cai și 6 căruțe¹².

În 1942 Legiunea de Jandarmi Buzău avea 12 secții de jandarmi, 28 posturi cu 3 jandarmi, 42 posturi cu 5 jandarmi un post de vânătoare cu 3 jandarmi, două posturi speciale (schele) cu 7 jandarmi¹³.

La sfârșitul lunii august 1944, când s-a evacuat la gara Nișcov, Legiunea avea dispersate magazia de efecte, magazia de armătură, ateliere, arhiva mai importantă, precum și memoriile originale, acte de angajare, dar la retragerea armatei germane, la 28 august, soldații nemți au devastat magazinele și au distrus armătura și întreaga arhivă. La 1 Decembrie 1944 i se fixează Legiunii un efectiv de 4 ofițeri, 229 subofițeri, 183 soldați trupă, în total 416.

Prin noile instrucțiuni din 1945 de organizare și funcționare a sectoarelor de jandarmi, în Buzău¹⁴, în cadrul Legiunii se înființează sectoarele astfel;

Sector I Buzău va fi dotat cu averea secției Buzău-comandant, secretar, doi jandarmi;

Sector II Mizil, cu secretar și doi jandarmi;

Sector III Pătârlagele,

Sector IV Pârscov;

Sector V Mihăilești;

Sector VI Pogoanele;

Sector VII Mărăcineni;

Sector VIII Gura-Dimienii cu un comandant, secretar și doi jandarmi;

Comandantul de sector este șeful ierarhic al tuturor jandarmilor și organul de control și de îndrumare, răspunde de ordine și disciplină.

La 20 iunie Legiunii i se stabilește următorul efectiv: 11 ofițeri, 200 subofițeri, 166 soldați trupă¹⁵, iar în 1947 - 12 ofițeri, 349 de subofițeri, 149 trupă¹⁶.

Menirea Corpului jandarmeriei era aceea de a asigura menținerea ordinii și siguranței publice, executarea legilor în comunele rurale. În competența Jandarmeriei intrau prevenirea scurgerilor de informații privind siguranța statului, cercetarea și urmărirea tuturor infracțiunilor prevăzute de legile civile și ordonanțele autorităților locale.

Serviciul obișnuit al jandarmilor cuprindea atribuții de poliție administrativă și preventivă, poliția drumurilor, poliția judiciară, transportarea arestaților civili, poliția militară și altele. Serviciul extraordinar reprezenta ajutorul dat de jandarmi la urmărirea contrabandei și delictelor silvice, confiscări de bunuri pe baza sentințelor judecătorești, supravegherea căilor ferate, efectuarea rechizițiilor pe timp de război.

Urmărirea tâlharilor, a celor care au comis furturi, spargeri, trimiterea lor sub

¹² *Ibidem*, f. 80.

¹³ *Ibidem*, f. 84-84 v.

¹⁴ *Ibidem*, dosar 54/1945, f. 12.

¹⁵ *Ibidem*, dosar 1/1985, f. 96.

¹⁶ *Ibidem*, f. 98.

pază se constituia ca una din atribuțiile de bază ale jandarmeriei rurale. Documentele vremii consemnează numeroase acțiuni ale jandarmilor pentru prinderea și anihilarea unor bande. Astfel, în 1912 sunt cercetați și descoperiți autorii furturilor de animale din comunele Caragele, Tăbărăști¹⁷, Baba Ana și a crimei de la Căldărăști. Studiarea statisticilor întocmite și trimise de fiecare secție de jandarmi care vizau numărul de infracțiuni comise de cetățenii români și străini în mediul rural¹⁸, reflectă dinamica infracțiunilor, care diferă de la o perioadă la alta precum și de la o zonă la alta; în anumite perioade domină furturile și spargerile, în altele asasinatele și tâlhăriile la drumul mare.

Șefii de posturi și secții își asumau responsabilitatea asupra modului cum trebuiau transportați delicvenții, în funcție de gravitatea faptei comise, jandarmul completa dacă era necesar să fie transportat în lanțuri sau nu¹⁹.

Un ecou deosebit în zonă l-a avut asasinarea ing. Ketner la Gura Teghii. În acest sens în anul 1939, Legiunea de jandarmi înainta o adresă Direcției Generale a Poliției în legătură cu cercetarea acestui asasinat comis de doi indivizi, care s-au refugiat în munți. Unul dintre ei fiind încercuit, după ce a ripostat a preferat să se sinucidă decât să *“cadă viu în mâna trupelor”*²⁰. În unele cazuri tâlharii reacționau dur pentru a-și salva pielea. Un ordin circular din 1948 cerea jandarmilor vigilență maximă deoarece s-au întâmplat atacuri cu suprimări de persoane solicitându-le să instituie patrulare care vor legitima pe suspecți. Vor controla casele părăsite și vor organiza pânda la localuri²¹. Tot în atribuția jandarmilor revenea cercetarea și verificarea cultelor religioase, a celor permise precum și a celor cu activitate suspectă sau interzisă²², și a organizațiilor sioniste²³.

O serie de documente păstrate în fondul Legiunii tratează problema legionară, activitatea desfășurată de partidul *“Totul pentru Tară”*²⁴, care se constituia în situații și note informative întocmite de către jandarmii de la secțiile și posturile rurale. Comuniștii și activitatea desfășurată de organizațiile acestora se regăsesc în rapoartele întocmite de secțiile de jandarmi precum și implicațiile acestor acțiuni asupra stării de spirit a populației²⁵.

Dintre atribuțiile cu care legiutorul a investit unitățile de jandarmi mai menționăm – controlul și verificarea armelor de vânătoare²⁶, aparate de radio emisie – recepție²⁷, paza lucrărilor de artă²⁸. Trimestrial, anual sau când situația impunea posturile și secțiile întocmeau situații, tabele cu străinii care se stabileau în fiecare sat

¹⁷ *Ibidem*, f. 15 v.-16.

¹⁸ *Ibidem*, f. 63.

¹⁹ *Ibidem*, dosar 18/1937, f. 2.

²⁰ *Ibidem*, dosar 5/1939, f. 3.

²¹ *Ibidem*, dosar 74/1948, f. 72.

²² *Ibidem*, f. 94.

²³ *Ibidem*, dosar 18/1937, f. 289.

²⁴ *Ibidem*, dosar 44/1946, f. 30; dosar 14/1937, f. 29; dosar 18/1937, f. 509-511.

²⁵ *Ibidem*, dosar 6/1934, f. 267-268.

²⁶ *Ibidem*, dosar 14/1934, f. 625-626.

²⁷ *Ibidem*, dosar 18/1937, f. 944.

²⁸ *Ibidem*, dosar 1/1895, f. 79.

sau comună²⁹, precum și cu refugiații³⁰.

În zona rurală jandarmii se ocupau și de situația și statutul prostituatelor³¹, și a servitorilor³².

Înmulțirea satelor de nomazi a determinat prefectura să ceară jandarmilor să ia măsuri drastice, pentru a avea în evidență și a controla aceste grupuri. În acest sens s-a cerut un control riguros, pentru a se elibera acestora carnete de familie, a se întocmi tabele nominale în care să se menționeze datele personale ale fiecărui membru din grup, ruta deplasărilor³³.

Pe lângă atribuțiile menționate mai sus, jandarmeriei îi revenea și sarcina de-a veghea asupra stării de sănătate a locuitorilor. În cazul constatării unor epidemii, posturile și secțiile locale trebuiau să ia măsuri pentru restrângerea ariei de răspândire a acestora. În 1913 o epidemie de holeră înregistrată în comunele Smeeni, Albești și Pleșcoi i-a găsit pe jandarmi în primele rânduri, oferind ajutor, fiind decorați cu medalia “*Serviciul credincios*” clasa I-a³⁴. Declanșarea epidemiei de tifos exantematic, în 1936 obligă Legiunea să ia măsuri dure pe linie internă pentru toți jandarmii din comunele Siriu, Nehoiu, Cătina, Pârscov, Pătârlagele, Tăbărăști, Săgeata, Limpeziș, cerându-le acestora să nu părăsească satele; nu vor mai fi trimiși în concediu, se intra în carantină delictelor fiind cercetate la fața locului³⁵.

În vederea asigurării unei fluidități în circulația pe drumurile publice din județ și pentru a preîntâmpina unele evenimente rutiere jandarmii vor lua măsuri pentru verificarea, urmărirea celor ce încălcau regulile de circulație. Un ordin circular emis la 4 august 1935, către posturi și secții, cere angajaților acestora să verifice actele deținute de fiecare conducător auto. Actele ce vor fi controlate obligatoriu pentru autoturismele care transportă pasageri sunt: permis de conducere, bilete de la biroul populației că posesorul permisului de conducere este cel din permis, foaia de circulație, permisul fiscal, convenția cu Ministerul Comunicațiilor, dovada de verificarea a mașinii, dovada de asigurare a mașinii. De asemenea li se cerea să verifice dacă sunt transportate mai multe persoane decât numărul de locuri permis, iar la transportul de marfă se mai cerea: dovada că vehiculul este proprietatea celui care transportă marfa, actul prin care dovedește la ce firmă este înregistrat, facturi pentru marfă³⁶.

Ca și astăzi, jandarmii erau chemați să participe la înlăturarea unor efecte ale calamităților naturale; inundații, înzăpeziri, cutremure³⁷, sau catastrofe feroviare cum ar fi de exemplu cea din 1923 de la gara Vintileanca, rezultată în urma ciocnirii unui tren de marfă cu un tren de persoane care s-a soldat cu moartea a 49 de persoane și

²⁹ *Ibidem*, dosar 14/1934, f. 2.

³⁰ *Ibidem*, dosar 18/1941, f. 3.

³¹ *Ibidem*, dosar 18/1937, f. 984-990.

³² *Ibidem*, dosar 5/1938, f. 34.

³³ *Ibidem*, dosar 14/1934, f. 630; dosar 74/1948, f. 67.

³⁴ *Ibidem*, dosar 17/1936, f. 36.

³⁵ *Ibidem*, f. 38.

³⁶ *Ibidem*, dosar 18/1937, f. 674.

³⁷ *Ibidem*, dosar 41/1947, f. 22 ; dosar 1/1895, f. 79 v.

rănirea a peste 150 persoane³⁸.

Paza și protecția demnitarilor care tranzitau județul era asigurată de secțiile de jandarmi³⁹.

Notele informative transmise periodic Legiunii de către șefii de posturi prezentau starea de spirit a populației, situația sectelor religioase, propaganda și contrapropaganda, acțiunea fîscului și reacțiunea contribuabilului, falsificări de bancnote și monede, spionaj și acte de terorism⁴⁰.

O altă atribuție esențială a Jandarmeriei era aceea de a asigura buna desfășurare a alegerilor locale și parlamentare. În 1933 pentru a preîntâmpina unele evenimente Legiunea a obținut mărirea efectivelor și repartizarea lor în centrele Pogoanele, Brădeanu, Gherăseni, Casotta, Gura Nișcov și Pârscov. Dislocarea lor s-a făcut cu trei zile înainte prin activități intense de patrulare în localitate și căi de comunicație. În cazul în care se înregistrau incidente, cum ar fi cel din 1933 dintre P.N.T. și P.N.L. jandarmii erau obligați să ancheteze cazul luând declarații celor implicați actele întocmite se înaintau la sediu⁴¹.

Jandarmii sunt aceia care au asigurat ordinea publică în timpul răscoalei de la Pârscov, Năieni, Breaza cunoscută sub denumirea de "*Răscoala tuicii*", locuitorii din aceste zone fiind nemulțumiți de legea care prevedea unele impozite pentru băuturile spirtoase⁴² și a răscoalei din 1907 când sunt desemnați să asigure ordinea până la venirea armatei.

Efectivele Jandarmeriei au participat și la cele două războaie balcanice⁴³, în 1913 generalul Berlescu le mulțumea acestora pentru participarea la campania din Bulgaria.

După declanșarea ostilităților în primul război mondial, la 30 noiembrie 1916, s-a efectuat evacuarea companiei de jandarmi Buzău din cauză că inamicul se apropiase la 15 km de oraș, transportul efectuându-se cu căruțe și călări până la Focșani. Au fost prinși de inamic trei jandarmi⁴⁴. La 29 iunie compania s-a dislocat în comuna Poiana Tecuci⁴⁵, iar la 1 martie 1918 s-a primit ordin de demobilizare.

În 1940 la 20 iunie efectivele jandarmeriei buzoiene primesc ordin de mobilizare, iar la 15 noiembrie de demobilizare a trupelor. Documentele vremii oferă date și informații privind participarea jandarmilor la luptele de pe teritoriul U.R.S.S. de la Cotul Donului⁴⁶. Jandarmul fruntaș Costache Alexandru și jandarmul soldat Lungu din Compania a V-a Poliție, au fost răniți în localitatea Fominski. Rapoartele menționează că în bătălia de la Cotul Donului au luptat 5 ofițeri, 154 jandarmi trupă, 14 subofițeri activi și în rezervă.

Registrul istoric al Legiunii de jandarmi Buzău consemnează un număr

³⁸ *Ibidem*, dosar 1/1895, f. 45.

³⁹ *Ibidem*, dosar 9/1930, f. 53; dosar 14/1937, f. 49.

⁴⁰ *Ibidem*, dosar 18/1937, f. 574.

⁴¹ *Ibidem*, f. 88.

⁴² *Ibidem*, dosar 1/1895, f. 2 v.

⁴³ *Ibidem*, f. 13-13 v.

⁴⁴ *Ibidem*, f. 29.

⁴⁵ *Ibidem*, f. 31.

⁴⁶ *Ibidem*, f. 98.

însemnat de bombardamente aeriene sovietice în perioada 1941-1943 efectuate asupra localităților Vadu Pașii, Tăbăraști, Ulmeni, Lipia, Năieni și la podul de la Mărcineni.

Evenimentele petrecute înainte și după 23 august 1944 au găsit Legiunea cu următoarele companii de poliție: 1. Compania 53 Poliție cu serviciul pretoral și grupe P.S.C. afectați pe lângă Corpul 3 Armată Operativ din care au fost dați dispăruți un plutonier și 35 de jandarmi, atacați în retragere de avioane sovietice. 2. Compania 211 Poliție Z. I. se găsea în zona operativă, regiunea Piatra Neamț⁴⁷, pentru urmărirea și prinderea celor parașutați de către sovietici cu diferite misiuni. În timpul retragerii sovieticii au dezarmat efectivele fiind dați dispăruți și 25 de jandarmi.

În adresa Legiunii către postul din Mihăilești din august 1944 se menționează că s-au înființat 11 posturi de baraj⁴⁸ la Găvănești, Scurtești, Vadu Pașii, Podul Buzău, Cimitirul evreiesc, Spătaru, Moara Ciuleanu, drum Gherăseni, drum Clondiru, drum Mihăilești, drum Casotta. Misiunea era de interdicere a trecerii elementelor izolate germane sau în grupuri mici de la nord de Buzău și vest de Buzău către Urziceni. Cei ce vor comite abuzuri, dezordine, infracțiuni vor fi reținuți; posturile Găvănești și Scurtești își vor exercita misiunea prin patrulare mobile pe malul stâng al Buzăului.

Informațiile documentare precum și presa vremii consemnează cazuri când jandarmii buzoieni au fost atacați de bande de tâlhari, în acțiunile întreprinse pentru anihilarea acestora. În acest sens în 1930 patrula de postul Merei a fost atacat cu 15 focuri de armă iar pe șoseaua Mizil – Conduratu este atacată o altă patrulă, unul dintre jandarmi fiind împușcat. În anul 1945 o bandă din comuna Sărățeanca a atacat patrula postului Ulmeni l-a împușcat pe un soldat și l-a rănit grav pe șeful postului.

Registrul istoric precum și alte documente menționează numeroase ordine de zi ale Inspectoratului General și Regional prin care jandarmii buzoieni sunt citați pentru faptele lor „pentru îndeplinirea misiunilor încredințate și a faptului că nu s-au lăsat mituiți. Unii sunt recompensați cu sume de bani⁴⁹”.

Prin decretul din 23 ianuarie 1948 Jandarmeria se desființează ca instituție.

---

⁴⁷ *Ibidem*, f. 90 v.

⁴⁸ *Ibidem*, f. 69.

⁴⁹ *Ibidem*, f. 25; 36-37; 41; 47; 50.

BUZĂU-RÂMNICU SĂRAT. POȘTA, TELEGRAFUL, TELEFONUL

Valeriu NICOLESCU

Cu veacuri în urmă, știrile, mesajele și poruncile autorității centrale pentru dregătorii vremi, erau transmise de curieri domnești – călărași, olăcari sau umblători, care străbăteau teritoriul muntean în lung și în lat. Prima mențiune documentară cunoscută, referitoare la existența „*olacelor*”, precum și obligația satelor și târgurilor de a ține cai pentru nevoile curierilor, datează din vremea domniei lui Mircea cel Bătrân (1386-1418).

Totodată, primele relatări scrise despre cel mai reprezentativ vehicul de poștă, „*olacul*”, le datorăm francezului François de Pavie, senior Fourquevaux, care a călătorit prin Muntenia în anul 1585, și descria olacul ca pe o *căruță mică și ușoară*. În ceea ce privește viteza, care le-a făcut la vremea respectivă vestite în întreaga Europă, Paul de Alep scria, metaforic, desigur, că *întrece zborul unei păsări*.

În secolele XV-XVII poștele se aflau sub autoritatea marelui postelnic, dregător ce avea și atribuția de a ține corespondența domniei. Întreținerea poștelor era în sarcina locuitorilor din sate și târguri, din 1775, cheltuielile fiind suportate de către autoritatea centrală. Știrile erau transmise prin curieri interni (lipcani) și curieri pentru străinătate (călărași).

Prima reorganizare a serviciului de poștă, atât pentru transportul persoanelor, cât și al corespondenței, are loc în prima jumătate a secolului al XVIII-lea. Alte îmbunătățiri se aduc în timpul domniei lui Alexandru Ipsilanti (15 septembrie 1774-4 ianuarie 1782; 17 august 1796-28 noiembrie 1797). Barbu Știrbei (16 iunie 1849-17 octombrie 1853; 23 septembrie 1854-25 iunie 1856), a organizat transportul corespondenței oficiale între reședințele de județ și cele ale plășilor și între acestea și comune. Serviciul se efectua de două ori pe săptămână, prin dorobanți călări și vătășii speciali ai comunelor, măsuri care pot fi considerate ca fiind începutul serviciului poștal rural. Tot din acea perioadă datează și fixarea taxelor unice pentru corespondență. Alte îmbunătățiri se aduc în epoca Regulamentului Organic.

Poștele erau organizate pe „*despărțituri*”, adică drumuri principale, din loc în loc, la distanțe ce variau între 13 și 20 km, existând stații pentru schimbarea cailor, odihna curierilor și a conducătorilor de vehicule. Acestea erau cunoscute sub denumirea de relee, menziluri sau poște, de unde și expresia *cale de o poștă*, păstrată până în zilele noastre, pentru a defini distanța dintre două asemenea stații.

Drumurile de poștă nu erau amenajate, fiind trasate potrivit configurației terenului și imaginației conducătorilor de vehicule. Între acestea erau și câteva mai

cunoscute, denumite *drumuri de olace*, care aveau scopuri și direcții strategice. Astfel, în secolul al XIX-lea, *drumul cel mare* al Focșanilor ce făcea legătura între acest oraș și București, via Buzău, era folosit pentru *poșta de călători și cărăușie* (transportul de mărfuri). În timp de război devenea *drum ostășesc* și prin Iași și Sculeni se prelungea până la Prut, fiind folosit de către trupele rusești care se deplasau către zonele de conflict.

Călătoria la acea vreme, deși de un pitoresc deosebit, prezenta o serie de dezavantaje din cauza stării drumurilor. De aceea, la 20 ianuarie 1864, prin ordinul nr. 1591, Ministerul de Interne comunica administrației districtului Râmnicu Sărat că are informații că drumurile și caii de poștă *se află în cea mai proastă stare*, caii și surugii nu erau suficienți, lefile personalului nu se plăteau la timp. De asemenea, se făcea cunoscut că au fost situații când unii călători au fost obligați să ia mai mulți cai decât era nevoie, pentru a plăti o taxă mai mare. De aceea se dispune luarea de măsuri pentru respectarea tarifului poștal, iar în cazul constatării unor abateri, *să luați cele mai energice măsuri de îndreptare*.

Drumurile de poștă traversau și cursuri de apă prin vad¹, podețe și poduri (fixe sau „*umblătoare*”). Documente din anii 1764-1765, fac referiri la *podul umblător pe apa Buzăului*, cât și la taxele percepute². Deoarece însă în lunile ploioase, trecerea prin vad se făcea cu greu, se dispune ca în aceste situații să se ia măsuri de către administrația locală *spre a nu se întrerupe comunicația poștei de scrisori din cauza inundațiilor*.

Documente referitoare la organizarea administrativă și fiscalitatea în Țara Românească în anii 1764-1765, amintesc așa numitele cătane ale Buzăului (30), cât și 30 de menzili. În cele nouă căpităanii din județul Râmnicu Sărat erau 20 slujitori și 50 menzili, la Râmnic, și 364 slujitori și 226 menzili, în județ. În județul Saac (Săcueni, aflat între județele Prahova și Buzău; desființat la 1 ianuarie 1845, o parte fiind încorporată la județul Buzău), erau trei căpităanii, între care cele de la Găgeni (Vintileanca), cu 50 menzili Mărgineanu, cu 50 slujitori³.

Într-o descriere din 1757 a județelor muntene, realizată de către autoritățile imperiale austriece, se precizează că târgul Râmnic era la 12 ore de călătorie de Târgoviște și 18 ore sau trei zile, față de București⁴. Un document din anul 1796, consemnează că distanța București-Buzău era parcursă în 18 ore⁵. Ahmed Resni, membru al unei comisii trimisă în 1759 de la Constantinopol, spre a realiza o descriere amănunțită a Munteniei, nota pentru Buzău existența unei stații de poștă⁶.

¹ Vezi gravura realizată de Raffet, *Trecerea Buzăului prin vad*.

² Indice cronologic nr.19, Mănăstirea Râmnic, p. 70.

³ Cicanici Olga, *Informații despre organizarea administrativă și fiscalitatea în Țara Românească (1764-1765) în opera lui Atanasie Comnen*, în „Studii”, tom 19, nr. 2/1966, p. 347-352, 355.

⁴ S. Papacostea, *Populația Țării Românești în jurul reformelor lui Constantin Mavrocordat - un document inedit*, în „Studii”, nr. 5/1966, p. 929.

⁵ *Monografia județului Buzău*, Buzău, 1943, p. 134-135.

⁶ Dim. Gh. Ionescu, *Istoria orașului Buzău*, Ed. Litera, București, 1979, p. 88.

Dintr-o însemnare despre poștă și numărul cailor de poștă stabiliți pentru menzilirile din Valahia Mare (Muntenia; Valahia Mică era Oltenia) la 1 mai 1811⁷, reiese că în cuprinsul județului Buzău existau următoarele stații de poștă: Mărgineniu (cu 140 cai), Călmățui (180 cai), Buzău (azi cartierul POȘTA, cu 100 cai), Călnău (140 cai) și Râmnic (180 cai). Pentru hrana cailor, în afară de proviziile de fân pentru iarnă, în jurul fiecărui menzil exista un islaz, sau *ceair*, pe care pășteau caii veniți de pe drum și cei care erau la schimb. Dintr-un document din anul 1825, aflăm că mănăstirea Banu a vândut 350 stânjeni loc cu iarbă, pentru caii poștei din Buzău. Alte document fac referiri la încălcarea moșiei mănăstirii de către caii poștei, sau la caii de pe ceairul poștei Râmnicului⁸.

Prin măsurile de organizare a poștei, stipulate de Regulamentul Organic (1831), se prevedea ca stațiile de poștă din cuprinsul fiecărui județ să aibă un anumit număr de cai, o parte folosiți pentru schimbul la trăsură și alții, separat, pentru curieri. Se preciza că nu se puteau folosi la trăsură, caii de schimb pentru curierii care transportau corespondența. De asemenea, se interzicea folosirea altor trasee decât drumurile de poștă cunoscute. Pentru căruțele de poștă se foloseau câte patru cai, iar pentru căruțele brașovenești și calești, câte șase cai⁹. În cazul când se transporta o cantitate mai mare decât cea stabilită, se puteau folosi opt cai (aleși după măsura greutateii echipajului). La fiecare stație, trebuia să fie patru cai de schimb pentru fiecare mijloc de transport (căruță sau sanie). Căruțele pentru curieri erau de construcție specială (*mici și robuste*) pentru a rezista la viteză (art. 5, punctul 556). Caii erau rotași și înaintași. La patru cai, se prevedea un surugiu (*oameni vrednici, cu știință la mânatul cailor*). Mai sunt menționați biciugașii (un document din 1829 menționează în județul Buzău 24, din care 12 rotari și 12 dârvari). Aceștia erau dați, la cererea poștei, de către sate.

Angajații poștelor aveau obligația de a asigura hrana cailor, *cu îndestulare* (fân, orz, ovăz și porumb; vara cu orz și iarna cu orz și fân). Caii, atât cei de curieri, cât și cei de șa, trebuia potcoviți la toate cele patru picioare. Ceilalți, numai în lunile octombrie-mai, în restul anului, doar la picioarele din față.

Totodată, în Regulamentul de organizare și funcționare a poștei, capitolul „*Pentru condițiile poștei*”, se preciza că un călător putea transporta un bagaj până la cinci puduri¹⁰ (66,5 oca), iar doi călători, două puduri (26,5 oca).

Personalul poștei se compunea din surugii, ceauși, rotari, dârvari, odagii, fânari și orzari, scutiți de obligații militare (recrutare și cartiruire), dare plătindu-și dările (dajdia) prin *contracciu* (cel care lua prin contract exploatarea serviciului de poștă), la pârcălabii satelor (un fel de primar). Ordinul generalului Kiseleff dispunea scutirea celor care vroiau să se angajeze la poște, de angarale și munca la magazii de rezervă (cu provizii în caz de război). Un ordin al Vorniciei, din 12 februarie 1833, cerea Cărmuirii județului Râmnicu Sărat ca să aibă în vedere ca surugii să fie scutiți de orice

⁷ Direcția Generală a Arhivelor Statului, *Documente privitoare la economia Țării Românești (1800-1850)*, vol. I, București, p. 99, 223-224.

⁸ Indice cronologic nr. 19, p. 79, doc. 1300/27 mai 1814, p. 84, doc. 1417/29 iulie 1831.

⁹ Analele Parlamentare ale României, tomul II, 1832-1833, București, 1893, p. 555-560.

¹⁰ Pud = unitate de măsură rusească pentru masă, echivalentă cu 16,38 kg.

cerere extraordinară, cu excepția capitației¹¹. Un raport din anul 1834, consemnează că *stațiunile poștale, ruinate de intemperii și arse în timpul ciumei* (măsură profilactică) *s-au reparat și s-au construit din nou*.

Poșta se expedia luna sau vinerea, pentru fiecare traseu existând câte doi curieri. Articolul 23 din regulamentul amintit, stipula că pentru cele cinci drumuri principale ale Principatului (Muntenia – n.n.) *se va întocmi câte două diligențe*, cu plecarea o dată pe săptămână, una din București, cealaltă de la Iași. Pentru a asigura condiții de circulație, podurile din parcurs erau verificate și în funcție de necesități, refăcute. Pentru aceasta, în anul 1831, ca urmare a dispoziției generalului Kiseleff, se înființează sub conducerea căpitanului-inginer Arcuniski, un corp de ingineri. Primul proiect realizat a fost amenajarea podului *de la râpa Călnăului*, acesta fiind primul pod de piatră din Muntenia, ce înlocuia construcția din lemn, frecvent distrusă de viituri. Execuția a început în aprilie 1831 sub supravegherea arhitectului Freiwalz, podul fiind dat în folosință la sfârșitul lunii noiembrie¹². De asemenea, între anii 1832-1838 s-a refăcut și podul peste apa Buzăului¹³.

Pe traseul București-Focșani, documentele consemnează următoarele stații de poștă: Mărgineanu, cu 48 de cai (40 de rând și 8 de curieri), Călmățuiul (Costești), cu 48 de cai; Buzău, cu 72 de cai (64 de rând și 8 de curieri); Călnăul (Poșta Călnău), cu 48 de cai; Râmnicul, cu 48 de cai și Plainești (Plaginești, Târgul Cucului). Pe drumul de la Brăila la Buzău era stația: Găvănești, cu 24 cai de rând. Precizăm că în anul 1840 s-a aprobat înființarea drumului de legătură directă Buzău-Brăila, anterior circulându-se prin Râmnicu Sărat și Focșani. Pe acest drum, la Balta Albă exista o stație de poștă cu 20 de cai (12 ai statului și 8 particulari). Referitor la acest traseu, harta drumurilor poștale din 1840, evidențiază și artera secundară ce lega traseul Râmnicu Sărat-Brăila, cu cel dintre Slobozia și Piuș Pietrii (Cetatea de Floci)¹⁴. Spre Brăila, mai erau stații de poștă la Țuguiați și Făurei¹⁵. În anul 1820, Ignatie Iakovenko, funcționar la consulatul rusesc din București, făcând o scurtă oprire la stația de poștă de la Râmnicu Sărat, pentru schimbarea cailor, descrie așezarea ca fiind săracă, cu 300 de case țărănești și nu mai multe de *30 case ca lumea*¹⁶. La releul de poștă de la Poșta Călnăului, observă *o casă sărăcăcioasă („biroul” căpitanului) și un grajd*. S-au mai făcut opriri la Buzău și Călmățui, însemnările sale indicând toate stațiile de poștă și releele de pe traseul Iași-București.

Spre Ploiești, pe traseul vechiului drum de sub deal, este menționată o stație la Pietroasele, cu 16 cai de rând, iar pe drumul Buzău-Slobozia-Călărași, existau, în cuprinsul județului, stațiile de la Sălcioara (20 de cai) și Macoveiu (Padina), cu 20 de

¹¹ Direcția Arhivelor Naționale Buzău (D.A.N.Bz.), fond Prefectura județului Râmnicu Sărat, dosar 1/1831, f. 86.

¹² Liuba Iancovici, *Primul pod de piatră din Țara Românească, construit în 1831, la Gura Călnăului*, în „Mousaios”, II/1978, p. 54-61.

¹³ D.A.N.Bz., fond Primăria Buzău, dos. 4/1832-1838.

¹⁴ Liuba Iancovici, *O hartă a Țării Românești în deceniul al 4-lea al secolului al XIX-lea*, în „Revista Arhivelor”, nr. 4/1973, p. 654-655.

¹⁵ Arhivele Naționale Istorice Centrale (în continuare se va cita A.N.I.C.), fond Vornicia din Lăuntru, dos. 136/1839, f. 964.

¹⁶ Gh. Bezviconi, *Călători ruși în Muntenia și Moldova*, București, 1947, p. 238.

cai¹⁷. Drumul a fost construit potrivit poruncii din 26 aprilie 1833, primită de Ocârmuirea județului Buzău¹⁸

La anumite perioade de timp, poștele erau arendate prin contract unui antreprenor, zis *contracciu*, care coordona întreaga activitate a sectorului de drum, conform prevederilor din contract. Însă cu toate că se preciza cuantumul taxelor ce urmau să fie percepute pentru serviciile prestate, cât și valoarea arenzii ce trebuia plătită statului, arendașii, reușeau prin metodele specifice vremii să-și rotunjească veniturile. La 25 aprilie 1830, în Muntenia s-a organizat licitația pentru darea în antrepriză a poștelor pe termen de trei ani, începând cu 1 august, licitație câștigată de Cristofor Sachelarie¹⁹. În contract se stipula că *cei ce vor da cărți la poște, a să trimită cu expedițiile, să plătească câte doi bani la dram, pentru fiecare poștă, și cei ce vor voi pentru siguranța trimiterii cărților, să ia adeverință sub numire de recipisuri, să plătească îndoit*.

La licitația din aprilie 1836 pentru arendarea pe următorii cinci ani a poștelor, antreprenor pentru traseul București-Focșani va fi postelnicul Al. Ghica, pentru Buzău-Ploiești, logofătul Gheorghe Voinescu, iar Hilel zaraful, pentru Buzău-Călărași și Râmnicu Sărat-Brăila.

Fiecare stație (stanție) de poștă era condusă de un căpitan sau ipistat, ce avea obligația să-și îndeplinească cu conștiinciozitate îndatoririle, în caz contrar călătorii *putând să scrie la condici greșelile sau neajunsurile ce se vor întâmpla*. Cercetarea și rezolvarea celor sesizate se făcea de către *contracciu sau un alt credincios al său* (!). Au fost dese situațiile când Direcția Generală a Poștelor a primit sesizări din partea călătorilor și chiar a antreprenorilor poștali, *în contra răului obicei al unor surugii de a sta prin cârciumi, de unde pornesc beți, cauzând mai multe nereguli, întârzieri și chiar ruinarea cailor*.

Au fost și cazuri când unii din angajați, nemulțumiți de condițiile de muncă, sau de faptul că nu și-au primit leafa, să se revolte. O asemenea situație a fost semnalată în anul 1834, când surugii de la poșta Călmățui (Costești) nu își primiseră leafa de două luni (977 taleri)²⁰.

Raportul isprăvniciei râmnicene către Marea Vornicie, din 18 septembrie 1830, face referiri la reparațiile efectuate la poștele Focșani (Focșanii Munteni), Cucu (Târgul Cucului, mai târziu Plaginești, Plainești) Puțul Ariciului și Mărtinești²¹.

În anul 1831, în fostul județ Râmnicu Sărat sunt menționate poștele de la Râmnicu de Sus, Focșani, Cucu, Puțul Ariciului și Mărtinești, iar în anul 1833, în județul Buzău sunt menționate și poștele de la Buzău, Poșta Călnău, Țuguiatu și Călmățui²².

Un document din 6 noiembrie 1831, consemnează la poșta Râmnic un șef și 19 angajați; la Cucu, 20; la Focșani, 14; la Martinești, 7; la Puțul Ariciului, 7²³.

¹⁷ Analele Parlamentare ale României, tomul VI, partea I, București, 1895, p. 101.

¹⁸ D.A.N.Bz., fond Prefectura județului Buzău, dosar 42/1833, f. 22.

¹⁹ K. Dragomir, *Ștafete, miziluri și sigilii cu pene*, în „Filatelia”, (XXXVII) 1988, nr. 1(380), p. 6-7.

²⁰ A. N.I.C., fond Administrative Vechi, dos. 824(1834).

²¹ D.A.N.Bz., fond Prefectura județului Râmnicu Sărat, dosar 1/1831, f. 11.

²² Idem, fond Prefectura județului Buzău, dosar 43/1833, f. 8.

²³ Idem, fond Prefectura județului Râmnicu Sărat, dosar 1/1831, f. 34.

Din condicile stațiunilor de poștă pe anii 1838-1859, reiese că teritoriul județului Buzău era traversat de patru drumuri de poștă, cu stații la Clondiru (traseul București-Ploiești-Bucov-Buzău), Măgineanu,- Buzău-Poșta Călnău (traseul București Buzău- Râmnicu Sărat-Focșani), Sălcioara și Macoveiu (traseul Buzău-Călărași) și Balta Albă (traseul Râmnic-Brăila)²⁴. La 27 iulie 1836, s-a stabilit ca de la 1 august, e pentru o singură persoană tariful perceput era de 20 de parale per cal și ceas.

La 13 septembrie 1840, cinovnicul Arsene Rădulescu s-a adresat Ocârmuirii județului Buzău, ca să îl sprijine să deschidă drumul de poștă spre Brăila, conform poruncii Departamentului din Lăuntru²⁵.

Misiunea franceză (căpitanul de geniu Cristien Sabatier și căpitanul Jean Desaint), care în perioada august-septembrie 1848 a vizitat și județul Buzău, în scopul obținerii de informații cât mai exacte și mai complete, a folosit drumul poștei de călători. Se menționează stațiile de la Clondiru (pe vechiul drum de sub deal) și Poșta Călnău, constatând că la cea de a doua erau cai de calitate. Spre Râmnicu Sărat, au trecut râul Buzău prin vad, menționând și podul de piatră peste râul Călnău²⁶. Un alt călător străin, contele rus Anton Nicolaevici Demidov, care în anul 1837 a trecut și prin județul Buzău, descrie drumurile pline de hârtoape și anevoioase din cauza ploilor abundente. A reușit cu greu să treacă *un torent a cărei albie nu se umpluse* (iazul morilor), ajungând la râul Buzău, *care curge printre niște maluri foarte râpoase*. Din cauza apelor mari a abandonat trăsura și a trecut râul călare.

Anuarul Principatului Țării Românești pe anul 1842, consemnează că serviciul de poștă din Muntenia era sub supravegherea Departamentului din Lăuntru (Ministerul de Interne - n.n.). La sfârșitul anului 1846, Direcția Poștelor și Telegrafelor încunoștința administrația județului Buzău despre vizita domnitorului Gheorghe Bibescu, solicitând luarea de măsuri pentru asigurarea transportului acestuia pe traseul care traversa județul²⁷. La 16 iulie 1848, a trecut prin Buzău, de la Brăila la București, Soliman Pașa²⁸, iar în luna iulie 1852, domnitorului Barbu Știrbei i s-au asigurat cai de poștă, la stațiile de la Buzău și Râmnicu Sărat²⁹.

Între anii 1844-1860 s-a amenajat traseul actualei artere Buzău-Ploiești și s-au construit podețele din parcurs³⁰. În anul 1849, căpitanul poștei Buzău solicita magistratului orașului (primăriei - n.n.) să fie scutit de a asigura adăpost pentru caii soldaților ruși³¹, în același an efectuându-se lucrări pentru extinderea grajdului cailor poștei³².

Harta rusă din anul 1835, cu o a doua ediție în anul 1853, evidențiază și rețeaua de drumuri de poștă, atât cele care au fost considerate principale, cât și cele de mai

²⁴ A. N. I. C., inv. 428, Condica stațiunilor poștale, 1838-1859, f. 11, 15, 31, 31v.

²⁵ D.A.N.Bz., fond Prefectura județului Buzău, dosar 42/1840, f. 2.

²⁶ Al. Ungureanu, *O misiune franceză în Țara Românească, Moldova și Dobrogea în 1848*, în "Revista Arhivelor", nr. 1/1969, p. 81-90.

²⁷ A. N.I.C., fond Direcția Poștelor și Telegrafelor, dosar 30/1847.

²⁸ *Ibidem*, dosar 4/1846.

²⁹ *Ibidem*, dosar 7, 10/1851-1853.

³⁰ D.A.N.Bz., fond Primăria orașului Buzău, dosar 69/1844-1860.

³¹ *Ibidem*, dosar 78/1849.

³² *Ibidem*, dosar 82/1849.

mică importanță, inclusiv potecile. Putem constata astfel, că drumurile de poștă asigurau legătura între orașele de reședință și că, la acea dată, nu existau mari deosebiri față de traseele actualelor drumuri care, în general, s-au suprapus vechilor drumuri de poștă.

Astfel, de la București la Brăila se putea circula prin Ploiești și Buzău, sau pe drumul din Bărăgan, pe la Urziceni-Buzău. Evidențiat aparte este și Mizilul (toponim derivat de la turcescul „*menzil*”= stație de poștă), localitate aflată la jumătatea distanței dintre Ploiești și Buzău, în jurul stației de poștă, luând ființă, treptat, târgul de mai târziu³³.

La începutul secolului al XIX-lea, poșta era o clădire cu două odăi, una pentru căpitanul poștei și a doua pentru călători. Mai existau: un grajd pentru cai, trei bordeie cu vatră (unul pentru rotari și dârvari și două pentru surugii), un șopron, unde rotarii reparau roțile stricate, o jicniță (magazie) încăpătoare, pentru ovăzul cailor și un obor cu gard, unde se depozitau căpițele cu fân pentru iarnă. Toate aceste construcții și amenajări, erau înconjurate cu un gard prevăzut cu două porți, dispuse astfel încât să permită accesul dinspre stația de plecare, cât și ieșirea, direct, pe drumul către următoarea stație.

Cu timpul, în jurul stațiilor de poștă s-au format cătune și apoi sate, cu denumiri care evidențiază proveniența locuitorilor: Adunații ot (de la) Poșta Făurei (12 gospodării); Adunații ot Poșta Țuguiați (13 gospodării); Adunații ot Poșta Călmățuiului (34 gospodării), Haimanalele Poștei Călnău (59 gospodării)³⁴. Actualul cartier al municipiului Buzău, POȘTA, a luat, de asemenea, naștere prin așezarea în jurul stației de poștă a celor care o deserveau și apoi surugii și bentarii (locuitori originari din satul Bentu), care se ocupau cu căraușia. Pe la 1850, statisticile îl înregistrează deja ca un cătun³⁵.

Documente din fondul Direcției Generale a Poștelor, fac referiri și la preocuparea celor care coordonau activitatea poștelor, în privința *morții sau stricării unor cai ai poștelor din cauza goanei sau nehranei*, neplata la timp a fânului de către unii arendași³⁶, sau obligația de a amenaja adăposturi pentru surugii (covergi)³⁷. În anul 1852 se dispune organizarea în orașe a unor birouri poștale, cu program zilnic. Referitor la corespondență, se preciza că scrisorile trebuiau prezentate la aceste birouri, cu cel puțin două ore înainte de plecarea curierilor. Cei care, pe lângă corespondență transportau și sume mari de bani, trebuia să fie însoțiți de dorobanți (din 1862 de jandarmi)³⁸. Din anul 1859, căpitanii de poștă primesc dispoziție de a asigura adăpost pentru paznicii traseelor telegrafice și caii acestora și, totodată, să confirme în scris că aceștia asigură paza și întreținerea liniilor telegrafice.

³³ C. C. Giurescu, *Principatele Române la începutul secolului al XIX-lea*, Ed. Științifică, București, 1957, p. 162, 164.

³⁴ *Ibidem*.

³⁵ Dim. Gh. Ionescu, *Date privitoare la evoluția teritorială, urbanistică și demografică a orașului Buzău din secolul XV până în 1944*, în „Studii și articole de istorie”, XIII/1969, p. 127.

³⁶ A. N.I.C., fond Direcția Generală a Poștelor și Telegrafelor, dosar 25/1851.

³⁷ *Ibidem*, dosar 31/1851.

³⁸ *Ibidem*, dosar 10/1856, 6/1862,

În paralel cu serviciul poștal, documentele consemnează și serviciul de TELEGRAF. În anul 1854 exista o linie telegrafică ce lega orașul Ploiești cu Buzăul, Râmnicul Sărat și Focșani, linie care, în anul 1855, a trebuit reparată deoarece a suferit stricăciuni din cauza unei furtuni³⁹. Pentru asigurarea traficului telegrafic, din anul 1856 se înființează un stabiliment (un birou) telegrafic, dotat cu aparatură procurată de la Viena, dar abia în anul 1857 i s-a pus la dispoziție un local corespunzător. În același an, se înființează și *pilotaje telegrafice* pe apa Buzăului (stâlpi mobili)⁴⁰. În 1858, ca urmare a furtului de sârmă pe mai multe porțiuni de traseu, linia telegrafică Buzău-Brăila nu a funcționat o perioadă, la fel și liniile Buzău-Ploiești și Râmnicu Sărat-Focșani, documentele făcând dese referiri la intervențiile echipelor de depanare (înlocuire stâlpi, sârme etc.)⁴¹.

Pentru întreținerea traseelor s-au angajat și pregătit *cantonieri de telegraf* care, pentru activitatea prestată, erau scutiți de serviciul militar. Totodată, pentru mai buna funcționare a traseelor telegrafice, în anul 1858 s-au stabilit și transmis măsuri precise în acest sens⁴². De asemenea, din anul 1859, se dispune ca toate depeșele (telegramele) să fie scrise cu litere latine, fiecărui oficiu telegrafic fiindu-i transmis *statute telegrafice* (regulamente) cu instrucțiuni privind *mânuirea depeșelor și serviciul la aparat al funcționarilor*⁴³.

În anul 1860 s-a organizat un serviciu poștal zilnic de la București la Focșani, via Buzău⁴⁴, în 1861 fiind consemnate birouri poștale la Buzău și Râmnicu Sărat⁴⁵. Un an mai târziu, se dispune înființarea de cutii pentru scrisori în toate orașele din Muntenia și Moldova. Totodată, se fac precizări privind întreținerea diligențelor, cât și obligația ca scrisorile să fie ștampilate cu tuș negru. În anul 1862, conducătorul biroului poștal din Buzău a fost muștrat pentru întârzieri la expedierea scrisorilor⁴⁶.

Altă măsură a fost introducerea uniformelor pentru funcționarii poștali, mai ales pentru curieri și purtătorii de scrisori, măsură care din anul 1863 devine obligatorie⁴⁷. La acea dată, antreprenorul serviciului diligențelor pentru traseul București-Buzău-Brăila-Galați era Emanuel Rosenthal⁴⁸.

În 1863, documentele fac noi referiri la activitatea birourilor poștale din Buzău și Râmnicu Sărat⁴⁹. Printr-o adresă din 12 aprilie 1863, semnată de Constantin Rădulescu, șeful biroului poștal din Râmnicu Sărat, se solicită mărci poștale pentru francarea (timbrarea) corespondenței. Cele două birouri poștale sunt menționate și în anul 1865, iar „Harta curselor poștale” indică stații de poștă, în plus față de cele știute, la Ulmeni, Călnău, Mărgineanu, Smeeni și Cilibia, primele pe traseul București-

³⁹ A.N.I.C., fond Inspectoratul Stabilimentelor Telegrafice, dosar 2/1855.

⁴⁰ *Ibidem*, dosar 3, 5/1856, 4, 7,9/1857.

⁴¹ *Ibidem*, dosar 6,8,14/1858, 5/1859.

⁴² *Ibidem*, fond Direcția Generală a Poștelor și Telegrafelor, dosar 1/1858.

⁴³ *Ibidem*, dosar 2/1861.

⁴⁴ *Ibidem*, dosar 13/1860.

⁴⁵ *Ibidem*, dosar 24, 33/1861.

⁴⁶ *Ibidem*, dosar 2, 3, 10, 21/1862.

⁴⁷ *Ibidem*, dosar 23/1862, 4/1863.

⁴⁸ *Ibidem*, dosar 16/1862.

⁴⁹ *Ibidem*, dosar 107/1863, p. 15, 87; dosar 113/1863.

Ploiești-Mizil-Buzău-Râmnicu Sărat-Focșani, iar celelalte pe direcția București-Braïla-Galați.

În cadrul largului proces de reorganizare și modernizare inițiat de Alexandru Ioan Cuza, la 29 decembrie 1864 se propune un proiect de lege pentru înființarea serviciului de poștă în comunele rurale⁵⁰, care însă începe să funcționeze efectiv abia din anul 1872. Tot din acest an s-au înființat servicii poștale în gările Ulmeni și Cilibia.

Din 29 august 1864, serviciul poștal se unifică cu cel telegrafic, elaborându-se, totodată, și prima lege de organizare telegrafo-poștală (3 decembrie 1865)⁵¹. De asemenea, a fost elaborat un proiect de lege prin care se stabileau taxele telegrafice și poștale pentru corespondența internă.

Documente din anii 1863-1864 fac referiri și la aprovizionarea cu mărci a birourilor poștale din Buzău și Râmnicu Sărat, la preschimbarea celor vechi cu noile emisiuni, cât și la activitatea birourilor telegrafo-poștale din Buzău și Râmnicu Sărat (condus de Constantin Rădulescu, expeditor)⁵². Ca dotare, stațiile telegrafo-poștale trebuia să dispună de cutii cu greutate pentru cântărirea scrisorilor, ștampile metalice (inscripționate „înainte de amiază” și „după amiază”), genți pentru purtătorii de scrisori, diligențe și cariole (șarete)⁵³. Din anul 1866 se dispune depunerea de către funcționari a unor garanții pentru responsabilitatea postului⁵⁴.

Din „Harta curselor poștale” pentru anul 1865, reiese că la Buzău și Râmnicu Sărat funcționau birouri poștale, cât și stațiile de poștă cunoscute. În anul 1866, șeful biroului telegrafo-poștal din Buzău⁵⁵ era Ștefan Ștefănescu, stația de poștă, adică locul unde se schimbau caii, fiind condusă de un căpitan. Dispunea la acea dată de 44 de cai, din care 22 pentru serviciile statului și restul pentru călătorii particulari. Un schimb de cai dura zece minute. Din documente, aflăm că era un căpitan de poștă și la Mărăcineni⁵⁶. Menționăm că din anul 1867, peste râul Buzău exista un pod din fier⁵⁷.

La 1 iunie 1873 se pun în circulație primele cărți poștale, iar la 28 martie 1875 se creează primul serviciu de poștă ambulantă pe ruta Buzău-Ițcani, cu scopul de a asigura legătura poștală între orașele București, Buzău, Galați, Tecuci și Roman. În același an intră în vigoare și „Regulamentul pentru înființarea de linii și deschiderea de oficii telegrafice de către autoritățile județene și comunale”.

La 31 mai 1877 este promulgată legea de modificare a articolului 2 din Legea de organizare a corpului telegrafo-poștal, publicată în iulie 1871⁵⁸, care aduce precizări referitoare la personalul care lucra în serviciile telegrafo-poștale. Din anul 1894, poșta rurală, aflată până atunci în sarcina financiară a comunelor, este subvenționată din bugetul județului (33.020 lei anual).

⁵⁰ A.N.I.C., fond Consiliul de Stat, dosar 38/1864, 66/1864, 133/1865.

⁵¹ *Ibidem*, dosar 4-5/1864.

⁵² Idem, fond Direcția Generală a Poștelor, dosar 107/1863, f.15, 87; 113/1863, 14/1864, 8/1865.

⁵³ *Ibidem*, dosar 17-18/1865; 19/1867.

⁵⁴ *Ibidem*, dosar 2/1866.

⁵⁵ D.A.N.Bz., fond Tribunalul Buzău, S.I., dosar 108/1866, 286/1866.

⁵⁶ *Ibidem*, dosar 9/1868.

⁵⁷ A.N.I.C., fond Ministerul de Interne, Divizia Administrativă, dosar 269/1867.

⁵⁸ Monitorul Oficial nr. 76/6(18) aprilie 1877.

Potrivit datelor furnizate de Prefectură⁵⁹, județul întreținea serviciul de poștă rurală și oficiile telegrafice de la Pleșcoi și Pătârlagele (7220 lei anual). Mai existau două servicii poștale rurale în plășile Sărata (gara Monteoru) și Câmpu (gara Cilibia), de la 1 noiembrie 1889, conform convenției cu Direcția Generală CFR, serviciul poștal fiind îndeplinit de către șefii de gară. Pentru plaiurile Slănic, Pârscov și Buzău, serviciul poștal se realiza de câte un expeditor călare.

Între anii 1890-1895, în județele Buzău și Râmnicu Sărat, iau ființă și servicii publice de TELEFONIE. Documentele⁶⁰ consemnează, totodată, oficiile telegrafo-poștale existente, cât și schimbările survenite. Astfel, la 26 octombrie 1892, oficiul telegrafic Pleșcoi s-a transferat la Pârscov, aici fiind reședința plaiului cu același nume, astfel că în anul 1895 sunt menționate oficiile telegrafice Pătârlagele și Pârscov, întreținute de județ. De altfel, în anul 1892 se dispune o nouă reglementare a activității serviciilor poștale, conform Decretului 2469/13 iulie 1892⁶¹.

Pentru întreținerea poștei rurale, anual, începând cu 1895, Ministerul de Interne alocă bugetul necesar, documente din anii 1895-1986 făcând referiri și la repararea liniei telegrafice Buzău-Pătârlagele, activitatea oficiului telegrafic de la Balta Albă. În privința serviciului poștal de călători, în 1895 funcționau următoarele trasee: Mărgineanu, cu 48 de cai (8 de curieri, 24 pentru treburi de stat și 16 particulari); Călmățuiul, cu 48 de cai (8, 24, 16); Buzău, cu 56 de cai (8, 24, 24); Călnău, cu 48 de cai (8, 24, 16) și Râmnicu Sărat, cu 48 de cai (8, 24, 16). Pe traseul Râmnicu Sărat-Brăila, exista stația poștală de la Balta Albă, cu 20 de cai (12 de stat și 8 particulari), iar în parcursul Buzău-Slobozia-Călărași, stațiile de la Sălcioara (8 și 12) și Macoveiu (8 și 12)⁶².

În incinta Tribunalului Buzău (vechiul local de pe strada Libertății) funcționa în anul 1895 un oficiu telegrafic și de poștă ușoară, cu următorul program: zilnic, 8-22; duminica, 8-12⁶³. Un an mai târziu, se iau măsuri pentru repararea liniei telegrafice Buzău-Pătârlagele⁶⁴, din același an începându-și activitatea și oficiul telegrafic de la Balta Albă⁶⁵.

Județul Râmnicu Sărat a fost printre primele județe din Muntenia care a beneficiat de dispozițiile legii din 1894, construindu-și, în anul 1897, o rețea telefonică de utilitate publică și administrativă, pe care, între anii 1898-1899, o extinde în tot județul, după care o cedează spre administrare statului⁶⁶. Din expunerea situației județului pe anul 1900, reiese că existau 20 circumscripții poștale rurale, 50 oficii telegrafo-poștale (și la Balta Albă și Buda), cât și curse poștale zilnice.

⁵⁹ Expunerea situației județului Buzău pe anul 1888, Buzău, 1888, p. 13-14.

⁶⁰ Expunerea situației județului Buzău pe anul 1892, Buzău, 1892, p. 15; "Ordinea", I, nr.3/19 martie 1895; „Liberalul”, IV, nr. 62/28 martie 1895; A.N.I.C., fond Ministerul de Interne, administrative, dosar 1310/1894, 1467/1895, p. 101-108 (Expunerea situației județului Buzău pe anul 1895)

⁶¹ Monitorul Oficial nr. 88/22 iulie 1892.

⁶² Analele Parlamentare ale României, tomul III, partea I, București, 1895, p. 101.

⁶³ Ordinea, I, nr.3/19 martie 1895.

⁶⁴ A.N.I.C., fond Ministerul de Interne, administrative, dosar 1610/1895, 1540/1896.

⁶⁵ *Ibidem*, dosar 1559/1896.

⁶⁶ Expunerea situației județului Râmnicu Sărat pe anul 1907, Ploiești, 1908, p. 53-54.

În anul 1901 se dă în folosință noul pod peste apa Buzăului⁶⁷, în același an existând patru oficii telegrafo-poștale (Buzău, Pătârlagele, Pogoanele și Pleșcoi). Urma ca în anul financiar 1901/1902 să se realizeze linia telefonică Buzău-Pleșcoi-Vintilă Vodă, cât și refacerea liniei telegrafice Buzău-Pătârlagele⁶⁸. Potrivit datelor furnizate de monografia publicată în anul 1943⁶⁹, în anul 1900 existau în județ 41 posturi telefonice. Documentele⁷⁰ fac referiri la legăturile telefonice dintre Prefectură, Tribunal, Administrația Financiară și Arestul Preventiv, la cele dintre reședința județului și cele ale plășilor Pârscov, Slănic și Pogoanele, și dintre acestea și comune. Sunt consemnate oficii telegrafo-poștale la Buzău, Pătârlagele, Pleșcoi și Pogoanele, între reședința de județ și cele ale subprefecturilor fiind asigurată legătura telegrafică. Totodată, serviciul poștal era efectuat de către factorii rurali.

În anul 1902, Prefectura județului Buzău a intervenit la Ministerul Agriculturii și Domeniilor, pentru a se ceda la Pătârlagele, un teren pentru construirea unei clădiri în care, pe lângă subprefectură, judecătorie și jandarmerie, să funcționeze și oficiul telegrafo-poștal. După obținerea aprobării, în același an s-a organizat licitația pentru darea în antrepriză a construcției localului respectiv⁷¹.

Din situația întocmită în anul 1903, de către prefectură⁷², reiese că încă din anul 1902 se realizase legătura telefonică cu toate comunele de reședință ale subprefecturilor, la rețeaua telefonică fiind racordate și localități de pe traseele Buzău-Costești-Cotorca; Buzău-Vadu Sorești și Pârscov-Goidești. Comunele Cotorca, Glodeanu Sărat și Amaru, au fost legate prin fir direct, prin Baba Ana, cu reședința Inspectoratului de la Mizil. Se aflau în curs de finalizare, lucrări de instalare a cablurilor telefonice pentru realizarea următoarelor legături: Cislău-Chiojdu, Pogoanele-Padina, Pogoanele-Caragele-Luciu-Largu. La acea dată existau în județ trei oficii telegrafo-poștale, preconizându-se înființarea și a celui de la Beceni.

În ceea ce privește poșta rurală, se dispune ca în loc de oficianți să se folosească agenți poștali. În anul 1903, intră în funcțiune noul local al Oficiului telegrafic-poștal de la Pătârlagele, se reface linia telegrafică Buzău-Pătârlagele și s-au dat în exploatare noi trasee telefonice. Astfel, în anul 1904 s-a realizat legătura telefonică între orașul reședință de județ și comunele din plasa Sărata în 1905, cu cele din plasa Câmpul, astfel că în anul 1911 județul dispunea de o rețea telefonică completă. Activitatea PTT era dirijată de către Oficiul Poștal, Telegrafic și Telefonic pentru care, în anul 1906, Prefectura cedează un teren, la solicitarea Direcției Generale PTT, pentru construirea unui local corespunzător. Potrivit documentelor, în 1909 și 1910, oficiile telegrafice de la Pârscov și Pătârlagele s-au desființat.

⁶⁷ Ecoul Buzăului, I, nr. 2/24 decembrie 1901.

⁶⁸ A.N.I.C., fond Ministerul de Interne, Administrative, dosar 1403/1901; Expunerea situației județului Buzău pe anul 1901, Buzău, 1901, p. 272.

⁶⁹ *Monografia județului Buzău*, Buzău, 1943, p. 134-135.

⁷⁰ A.N.I.C., fond Ministerul de Interne, dosar 951/1900, f.33, 70-100.

⁷¹ *Ibidem*, dosar 861/1902.

⁷² Expunerea situației județului Buzău pe anul 1903, Buzău, 1903; *Dare de seamă despre situația economică a județelor Prahova, Dâmbovița și Buzău*, Ploiești, 1906, p. 171-209; Expunerea situației județului Buzău pe anul 1904, Buzău, 1904.

Raportul prefectului privind situația județului Buzău în anul 1910, relevă faptul că până la acea dată rețeaua telefonică era *insuficientă și incompletă*, în anii 1908-1910 instalându-se telefoane *în mai bine de jumătate din numărul comunelor județului nostru*. Majoritatea liniilor au fost refăcute și s-a dublat cea mai mare parte din fire. Pentru întreținerea acestora erau angajați 7 cantonieri telefonici.

În 1907, rețeaua poștală din județul Râmnicu Sărat cuprindea 20 factori poștali rurali, agenți poștali comunali (secretarii primăriilor) și un agent special la Balta Albă⁷³. Totodată, în martie 1907, în timpul răscoalei, la locuința prefectului a fost instalat un telefon pentru a putea comunica rapid cu autoritățile militare și a se da ordinele necesare⁷⁴. În același an, s-au înființat oficiile de la Cislău și Monteoru, iar în 1909 funcționau servicii poștale în aproape toate gările de pe traseul feroviar Buzău-Nehoiășu. În anul 1908 se consemnează și înlocuirea firului telefonic care lega Nehoiășul de Vamă⁷⁵.

Serviciul Poștal, Telegrafic și Telefonic al județului Râmnicu Sărat era condus în anul 1908 de oficiantul superior, N. Crăciunescu. Rețeaua PTT cuprindea cinci oficii telegrafo-poștale, două agenții speciale, un oficiu-sucursală de telegraf-telefon în Palatul Administrativ și de Justiție, 73 birouri poștale rurale. Se avea în vedere înființarea unui post telefonic automat în gara Râmnicu Sărat. Serviciul telegrafic a funcționat până la 1 aprilie 1908, de la ora 7-23 și apoi permanent. La acea dată, județul dispunea de o rețea telefonică de 600 km., 73 posturi comunale de utilitate publică, 25 posturi județene de interes administrativ și 41 posturi particulare interurbane. Cele 73 comune erau deservite de poștă, iar 115 sate, cătunele și așezările izolate, de către factori rurali.

Ca personal, județul Râmnicu Sărat dispunea de un oficiant superior, doi oficanți gradul II, doi oficanți inferiori gradul II, opt elevi, șase impiegați auxiliari (femei), doi factori poștali, doi agenți speciali și 51 factori distribuitori (trei erau copii)⁷⁶. Oficiul PTT Râmnicu Sărat funcționa într-un imobil construit cu această destinație, pe un teren cedat în anul 1883, de către primărie, cu condiția ca localul să se realizeze în doi ani, donație acceptată prin Decretul nr.129/1884⁷⁷. Deoarece nu s-a putut respecta termenul stabilit, acesta este prelungit până la 29 octombrie 1896 (Decret 156/20 ianuarie 1894), apoi de la 29 ianuarie 1897-29 octombrie 1899 (Decret 497/3 iulie 1890) și, în sfârșit, din 4 noiembrie 1899 până la 29 octombrie 1902 (Decretul 173/17 ianuarie 1900) Potrivit autorizației din 27 ianuarie 1900, s-a trecut la ridicarea clădirii.

În anul 1913 funcționau în județul Râmnicu Sărat un oficiu principal, un oficiu independent, patru sucursale, două agenții speciale și 47 factori rurali, iar în 1920, patru oficii, trei agenții speciale, cu un total de 133 de salariați.

⁷³ Expunerea situației județului Buzău pe anul 1907, Ploiești, 1908, p. 53-54.

⁷⁴ A.N.I.C., fond Ministerul de Interne, administrative, dosar 2043/1906; 1846/1906-1907.

⁷⁵ „Gazeta Liberală”, nr. 14/15 iunie 1908.

⁷⁶ A.N.I.C., fond Ministerul de Interne, dosar 49/1906 – Expunerea situației județului Râmnicu Sărat pe anul 1908, Râmnicu Sărat, 1908.

⁷⁷ *Ibidem*, dosar 1902/1899; Monitorul Oficial nr. 127/28 septembrie 1884.

Din anul 1912 încep să funcționeze în județul Buzău și oficiile Pogoanele, Pârscov, Beceni, în 1916, cele de la Cernătești, Vintilă Vodă și gara Buzău⁷⁸, iar în 1939 oficiul Mihăilești. În anul 1913 funcționau în județul Buzău un oficiu principal, două independente, patru sucursale, două agenții speciale, un birou autorizat și 72 factori rurali. În același an s-a propus construirea de localuri PTT la Buzău și Râmnicu Sărat (tip I) și la Pogoanele (tip II). Localul poștei din Mizil era proprietatea statului, iar din cele 32 oficii din județul Buzău, doar 12 erau proprietatea statului

Din raportul privind situația Serviciului PTT⁷⁹, reiese că erau în funcțiune și următoarele circuite telefonice: București-Buzău-Mărășești (fir aerian din bronz, nr. 1022); Ploiești-Urlați-Buzău (fir nr. 1033); Buzău-Brăila (fir din fier, cu nr. 1061 și 117). Urmău să se execute circuitele București-Focșani, prin Pogoanele (220 km., în valoare de 88.000 lei); legătura directă și circuit de rezervă pe distanța București-Buzău (135 km., prin Pogoanele-65.000 lei), circuit ce urma să deservească și oficiul Râmnicu Sărat; Ploiești-Urlați-Buzău (75 km. – 15.000 lei; fir omnibus între Ploiești și Buzău pentru deservirea oficiilor din traseu); Buzău-Brăila (105 km. – 42.000 lei; fir de rezervă și pentru înlocuirea circuitelor 259 și 260, ce urmau să fie folosite ca fire telegrafice).

Până la 1 aprilie 1914⁸⁰, când conform legii promulgate în anul 1913, serviciul telefonic a trecut în subordinea statului, acesta a fost în sarcina administrațiilor județene.

În ceea ce privește factorii poștali rurali, județul Buzău dispunea de doi factori pedestri, cinci călări, 58 cariole (șarete) cu două roți, una cu patru roți și șase factori rurali conductori. La aceeași dată, județul Râmnicu Sărat avea un factor poștal pedestru, unul călare, 39 cariole cu două roți, una cu patru roți și cinci factori conducători.

Correspondența se depunea în cutii poștale; în județul Buzău erau 90 cutii la reședințele de comună și 14 în sate (373 sate nu aveau cutii); în județul Râmnicu Sărat existau 68 cutii la reședințele de comună și 15 în sate (73 sate nu aveau cutii). Correspondența se ridica de șapte ori pe săptămână în patru reședințe de comună și un sat (județul Buzău) și în trei reședințe de comună din județul Râmnicu Sărat. Din 94 reședințe de comună și 249 de sate se ridica de șase ori pe săptămână (județul Buzău) și 70 reședințe de comună și 91 de sate – județul Râmnicu Sărat; de patru ori pe săptămână din 30 de sate din județul Buzău; de trei ori pe săptămână dintr-un sat-reședință de comună și 118 sate (județul Buzău) și 62 sate din județul Râmnicu Sărat⁸¹.

În privința serviciului telegrafic existau legături directe între Buzău și Brăila (fir aerian - MORSE); Ploiești-Mizil-Buzău; Buzău-Pârscov-Cislău-Pătârlagele-Nehoiu; Buzău-Făurei-Ianca; Buzău-Pogoanele; Pogoanele-Cilibia. Mai existau și fire interne directe între București-Buzău-Râmnicu Sărat (aerian, MORSE, fir de 4mm.),

⁷⁸ *Monografia județului Buzău*, Buzău, 1943; „Lumina Poporului”, I, nr. 12/10 aprilie 1916.

⁷⁹ *Raport privind situația serviciului PTT*, București, 1913, p. 298, 306-314.

⁸⁰ Expunerea situației județului Buzău pe anul 1914, Buzău, 1914.

⁸¹ Direcția Generală PTT, *Raport privind Serviciul PTT*, București, 1913, p. 28, 30, 32, 52-53, 54, 58, 63-77, 85, 101, 111, 184-202, 298, 306-314.

București-Buzău și Focșani-Buzău. Ca legătură telegrafică, Buzăul avea fișa nr.4 și lucra direct cu orașele București, Focșani, Făurei, Ianca, Râmnicu Sărat, Ploiești, Mizil, Monteoru, Pătârlagele, Nehoiu, Pârscov, Cislău, Pogoanele-gară. De asemenea, asigura tranzitul pentru toate stațiile de pe linia CFR Buzău-Nehoiu, cât și pentru oficiile Pârscov, Cislău, Pătârlagele, Nehoiu, Nehoiu, Monteoru, Pogoanele, Vintilă Vodă și Cănești.

Județul Râmnicu Sărat avea fișa nr. 22 și cuprindea oficiile Râmnicu Sărat, Dumitrești, Cotești, Măicănești și Plainești.

În anul 1929⁸² funcționau oficii PTT la Buzău, Monteoru, Pogoanele, Nehoiu, Pârscov și Pătârlagele (două localuri de poștă în oraș și cinci în județ) și agenții la Beceni, Breaza, Cănești, Cislău și Vintilă Vodă. Personalul era format din 64 funcționari, 17 factori urbani, 18 factori rurali și 20 lucrători pe linie.

În ceea ce privește serviciul telefonic, în anul 1930 erau în orașul Buzău 48 abonați⁸³, în 1945, la nivelul întregului județ fiind înregistrați 37.805 abonați. Pentru a se asigura condiții pentru desfășurarea activității PTT, în anul 1932 Societatea Anonimă Română de Telefoane (SART), a închiriat un imobil din strada „Petre Bărbulescu” (azi Democrației) nr. 30, unde să se mute serviciul telefonic, *în locul imobilului vechi care lăsa de dorit*. Totodată, s-a realizat refacerea rețelei de cabluri aeriene și a liniilor telefonice ce legau Buzăul de Ploiești, Brăila și Beceni; procurarea de mobilier specific; înlocuirea vechilor centrale cu altele noi, de tip STANDARD; montarea a două cabluri, unul de 200 perechi și altul de 50 perechi, prevăzute la capete cu cutii de protecție etc. De asemenea, în presa locală se informa și despre creșterea cu 20% a numărului de abonați⁸⁴, iar legătura cu Bucureștiul și orașele limitrofe se făcea prin trei circuite, față de numai unul până atunci, *și acela mereu deranjat*⁸⁵. Oficiul poștal continuă să funcționeze în clădirea de pe strada Carol (azi Independenței. Totodată, s-a înființat un al doilea oficiu, în centrul orașului, pentru serviciul de telegraf, recomandate și mesagerii⁸⁶. În ceea ce privește localul, se avea în vedere imobilul în care funcționase până la acea dată Societatea de Asigurări „Națională”, lângă frizeria Scarlat Mihăescu și magazinul de vopsele I. Pavelescu, sau clădirea în care a fost magazinul “Minerva”, dincolo de Librăria Ion Călinescu.

În anul 1934, pe lângă oficiul PTT Buzău mai funcționau: la Nehoiu un oficiu telegrafo-poștal, agențiile de la Brădeanu, Smeeni, Vadu Pași, agenția specială de la Cănești, agențiile poștale de la Găvănești și Joseni, posturile telefonice de la Stațiunea Experimentală Pietroasele și cel de la Siriu (în casa săteanului Nicolae Sbarcea), cele de la Sălcioara, Dâmbroca, Aliceni, Potoceni, Valea Muscelului și Izvorul Dulce. Circuitul telefonic Beceni-Vintilă Vodă, pe care S.A.R.T. vroia să-l desființeze, a fost răscumpărat de județ, la acea dată Prefectura dispunând de o centrală telefonică proprie și rețea telefonică în tot județul⁸⁷. Pentru o mai bună exploatare, de la 1 aprilie

⁸² *Județul Buzău, încercare de monografie economică*, Buzău, 1929, p. 91, 104.

⁸³ *Vocea Buzăului*, VI, nr. 21/7 iunie 1930.

⁸⁴ „*Vocea Buzăului*”, VIII, nr. 45/12 noiembrie 1932. Diriginte era Ion Moscu și avea în subordine 4 operatoare, 2 cartatoare și 3 lucrători-constructori.

⁸⁵ D.A.N.Bz., fond Prefectura județului Buzău, dosar 9/1934.

⁸⁶ „*Acțiunea Buzăului*”, VI, nr. 276/20 august 1930.

⁸⁷ D.A.N.Bz., fond Prefectura județului Buzău, dosar 9/1934.

1935⁸⁸ județul Buzău a fost împărțit în 9 sectoare, pentru fiecare existând câte un cantonier telefonic, în legătură directă cu prefectura.

Din datele furnizate de Enciclopedia României⁸⁹ în 1935 funcționau în județul Buzău opt oficii PTT (Buzău, Buzău-gară, Mizil, Nehoiu, Pârscov, Pătârlagele, Pogoanele, Sărata Monteoru); cinci agenții speciale (Boboc, Cândești, Cilibia, Măgura și Monteoru); nouă gări cu serviciu poștal (Ojasca, Pârscov, Pătârlagele, C. A. Rosetti, Rușavățu, Tăbărăști, Vernești, Vintileanca și Tăbărăști), la Buzău, Beceni, Mizil, Beaza, Cilibia-gară, Cislău, Nehoiu, Pârscov, Pătârlagele, Pogoanele și Sărata Monteoru funcționând și oficii telefonice. La aceeași dată, județul Râmnicu Sărat dispunea de patru oficii PTT, trei agenții speciale, patru gări cu servicii poștale, cât și oficii telefonice la Râmnicu Sărat, Cotești, Dumitrești și Plainești⁹⁰

La Buzău, deoarece imobilele folosite erau insuficiente ca spațiu și necorespunzătoare pentru desfășurarea activităților specifice de poștă și telefonie, în anul 1938 se ia inițiativa construirii unui palat al poștei, pe terenul situat între cădirile tribunalului și Teatrului “Moldavia”, după demolarea imobilului proprietatea Pamfil Șeicaru. La acea dată, oficiul telefonic funcționa într-un imobil situat la intersecția străzilor Unirii și col. Voicescu⁹¹, presa locală informând despre modernizarea centralei (sistem baterie centrală); numărul abonaților telefonici era de 276⁹².

În anul 1939, la solicitările judecătoreiei, spitalului, școlii și a mai multor locuitori din comuna Mihăilești, Direcția Generală PTT a aprobat înființarea în localitate a unui oficiu poștal de rangul II⁹³. Menționăm că la nivelul județului, scrisorile nu erau ridicate de către lucrători PTT, ci de către particulari, care au obținut acest drept în urma unor licitații⁹⁴ (pentru perioada 1 februarie 1940-1 februarie 1942).

În anul 1939, potrivit datelor furnizate de presa locală⁹⁵, Buzăul a fost legat telefonic cu orașele Ploiești și București printr-un cablu subteran, pentru anul 1944 prevăzându-se și automatizarea rețelei telefonice din Buzău, ceea ce l-ar fi inclus în rândul primelor orașe secundare cu serviciu telefonic automat. Articolul respectiv face referiri și la necesitatea construirii unei clădiri corespunzătoare pentru serviciul telefonic, proiect realizat însă abia în anul 1978. La 10 octombrie 1939, în localul de pe strada Independenței nr. 57, s-a organizat licitație pentru concesionarea ridicării scrisorilor din cutiile de pe raza orașului Buzău, pe perioada 1 februarie 1940 – 1 februarie 1942⁹⁶.

În anul 1942 existau circuite directe ce asigurau legătura între Buzău și reședințele de pretură (Buzău-Mihăilești-Cioranca-Mizil; Buzău-Pogoanele; Buzău-Gura Dimienii-Pârscov; Buzău-Pârscov-Pătârlagele), S.A.R.T. având în exploatare

⁸⁸ *Ibidem*, dosar 41/1935, f. 78.

⁸⁹ Enciclopedia României, vol. II, București, 1938, p. 94.

⁹⁰ *Ibidem*, p. 367.

⁹¹ „Acțiunea Buzăului”, V, nr. 234/30 octombrie 1938.

⁹² „Vocea Buzăului”, XIX, nr. 41/23 octombrie 1943.

⁹³ „Acțiunea Buzăului”, VI, nr. 277/27 august 1939.

⁹⁴ *Ibidem*, nr. 280-281/24 septembrie 1939.

⁹⁵ „Vocea Buzăului”, XIX, nr. 42/30 octombrie 1943.

⁹⁶ „Acțiunea Buzăului”, VI, nr. 280-281/24 septembrie 1939.

următoarele circuite telefonice: Buzău-Vernești-Pârscov-Cislău-Pătârlagele-Siriu-Gura Teghii; Pârscov- Lunca Frumoasă-Goidești-Joseni; Grabicina-Joseni-Săpoca; Buzău-Cioranca-Gl.Sărat-Cotorca-Mizil; Buzău-Pogonele-Cotorca; Buzău-Merei-Breaza-Tohari-Mizil-Boldești; Buzău-Cilibia- Caragele-Pogonele; Buzău-Mărăcineni-Beceni-V.Vodă-Lopătari; Buzău-Mărăcineni-Clociți; V.Vodă-Sărulești.

De menționat că în anul 1942 s-au dat în exploatare noi legături telefonice: Săhăteni-Greceanca; Ulmeni-Stâlp; Gherăseni-Maxenu; Focșanei-Poșta Cîlnău; Florica-Smîrdanu; Policiori-Beciu⁹⁷. În anul 1942, funcționau în județul Buzău, un inspectorat regional PTT, un oficiu de reședință, un oficiu urban, cinci oficii rurale categoria I, șapte oficii rurale categoria a II-a; 12 gări CFR și stațiile de pe linia CFR Buzău-Nehoiășu, dispuneau de serviciu de poștă și telegraf; 98 circumscripții rurale erau deservite de factori poștali.

Deși din anul 1940 se preconiza mutarea în noul local⁹⁸, abia în 1942 se anunță că de la 1 septembrie se vor da în exploatare noul oficiu P.T.T.,⁹⁹ deși despre problema noului local se ocupă și presa din 1943¹⁰⁰. Inaugurarea noului sediu are loc la 1 septembrie 1943.

Creșterea numărului de abonați (de la 300 posturi la 31 decembrie 1939 la 440 în 1943 – 10 telefoane la 1000 de locuitori) în proporție de 100% față de 1931¹⁰¹ impune o serie de măsuri, între care și demersuri pentru tipărirea unei cărți telefonice¹⁰².

Începând cu 20 aprilie 1947 tarifele telefonice au fost majorate astfel: 450.000 lei abonamentul pentru persoane particulare, 900.000 lei abonamentul pentru instituții și 1.450.000 lei pentru întreprinderi; 3 minute de convorbire cu Bucureștiul costau 120.000 lei¹⁰³.

La Râmnicu Sărat au fost montate în anul 1943 primele cabluri telefonice subterane, harta rețelei telefonice, întocmită la 1 mai 1943, menționând pe strada Victoriei, colț cu strada Ghiță Lupescu, *noul serviciu S.A.R.T.*, iar pe partea cealaltă a străzii, colț cu strada Calafat, *vechiul oficiu S.A.R.T.* Oficiul poștal își avea sediul pe strada Constantin Brâncoveanu, colț cu strada Mihai Eminescu.

⁹⁷ „Vocea Buzăului”, XVII, nr. 17/13 iunie 1942.

⁹⁸ Idem, XIX nr. 41/23 octombrie 1943.

⁹⁹ Idem, XVII nr. 29/29 august 1942.

¹⁰⁰ Idem, XIX nr. 30/7 august 1943.

¹⁰¹ *Ibidem*, nr. 41/23 septembrie 1943.

¹⁰² *Ibidem*.

¹⁰³ Idem, XXIII, nr. 13/6 mai 1947.

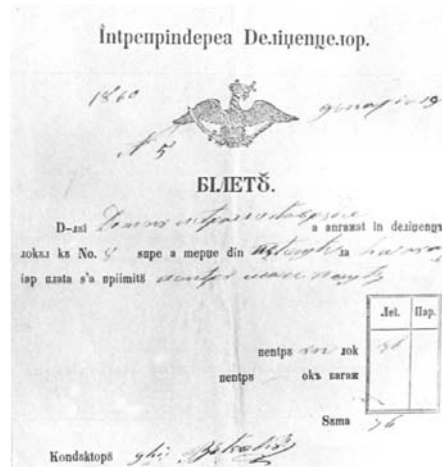
Trăsura prințului Demidoff, trecând Buzăul la 17 Iulie 1837

Un conac poștal în Muntenia la 1837
Litografie de A. Raffel. Colecția ing. C. Orighidan

Poștă în Muntenia, la 1856
Litografie din albumul "Skizzen aus d. Donau Furstenthum"
(Colecția Aurelia Ion Popescu)

1860 - Bilet de călătorie

1861 - Bilet de călătorie cu diligența

Plicuri prefilatelice

1900. Salariați ai Oficiului Central de Poștă din Buzău

BUZEU

Podul râului Buzeu. Brücke über Buzeu Fluss.

Clădirea "Poștei Vechi", inaugurată la 1 septembrie 1943

Aparat telefonic de masă cu
baterie locală "Ericsson"
Suedia - 1898

Aparat telefonic de masă cu baterie
centrală și sonerie separată
"Thomson-Houston" , Franța - 1920

**UN DIPLOMAT ILUSTRU:
ALEXANDRU EMANOIL LAHOVARI (1856-1950)**

Costel IORDĂCHIȚĂ

Născut în Paris la 9/21 decembrie 1856, cel de al treilea copil al lui Manolache (Emanoil) Lahovari - ginerele doctorului Apostol Arsaki -, căsătorit cu Ana - fiica doctorului Nicolae Krețulescu -, frate al renumitului ziarist George Em. Lahovari-director și proprietar al ziarului "*L'Indépendance Roumaine*", ucis în duel cu N. Filipescu la 23 noiembrie 1897 -, s-a remarcat ca unul dintre cei mai de seamă reprezentanți ai diplomației românești moderne.

Primește prima învățătură în casa părintească de la profesori particulari. La vârsta de nouă ani, împreună cu George, devine intern la pensionul Schewitz, pe care îl părăsesc după numai un an pentru a continua studiile la Paris. La sosirea lor în Franța, numele Lahovari devenise deja cunoscut prin succesele avute de fiii lui Nicolae Lahovari, Alexandru, Ion, Constantin, absolvenți ai Facultății de Drept și premiați la Concursul General al facultății, și Iacob, care a urmat studii militare la Școala de Aplicație de la Metz. Tocmai de aceea se străduiesc să nu fie mai prejos.

În anul 1867 are fericitul prilej de a admira Expoziția Universală de la Champ de Mars, a cărei Secție Românească fusese organizată cu mult gust de Alexandru Odobescu, Comisar General al Guvernului român. Din cauza datoriilor mari contractate, comisarul este nevoit să amanezeze Cloșca cu Puî, operație financiară care dă naștere unor aspre critici și obligă guvernul român la multă cheltuială.

Ca elev în clasa a VII-a la Liceul "*Bonaparte*", pe care o începe în toamna aceluiași an, este îndrumat de profesorul Edeline, care se ocupă și de pregătirea prințului imperial. Mai târziu avea să-l cunoască personal pe prinț, pe atunci în vârstă de 12 ani, prin intermediul unui prieten al profesorului său, baronul Corvisart, medicul împăratului, al cărui tată fusese medicul lui Napoleon I. Deși cu o sănătate șubredă, prințul îl va însoți pe împărat la război în 1870. După terminarea studiilor militare în Anglia, împărăteasa Eugenia, dorind să pună capăt unei mari iubiri a tânărului, obține acordul reginei Victoria de a fi trimis în Africa. Sfârșește lipsit de glorie în țara zulușilor, căzut într-o cursă, străpuns de săgeți învenenate, la vârsta de 23 de ani.

Pentru mai bine de un an, Al. Emanoil și fratele său se instalează la profesorul Courgeon care, cu mai mult timp înainte, fusese însărcinat de regele Ludovic Filip cu educația nepotului său, ducele de Chartres.

În timpul asediului Parisului, în 1870, locuiesc, împreună cu familia noului său profesor, Réaume, la Angoulême. Reîntorși în Capitală în luna martie, trăiesc febra luptelor din timpul Comunei. Pentru a-și dovedi naționalitatea, le sunt eliberate

pașapoarte de către contele Vranas, care girează Agenția diplomatică în lipsa lui Ion Strat, succesorul lui Emanuel Krețulescu.

Studiile urmate la Liceul “Bonaparte”, devenit Liceul “Condorcet”, au ca rezultat obținerea mai multor premii¹. Se prezintă la bacalaureat în sesiunea din martie 1874, înainte de a fi terminat clasa de Retorică și fără să fi urmat pe aceea de Filosofie, cu o dispensă din partea Ministerului Instrucțiunii Publice.

Cursurile de drept, începute în toamna aceluiași an, sunt încununate cu obținerea licenței, în iulie 1877, și a titlului de doctor, la 20 aprilie 1880. Cele două teme prezentate, “*Des hypothèques tacites en droit romain*” și “*De l’hypothèque légale de la femme mariée*” sunt reținute de către Consiliul Facultății pentru concursul tezelor de doctorat, iar la 30 iunie 1881 obține o mențiune specială de laureat².

Viața petrecută printre străini, pe malul drept al Senei, fără contact cu compatrioții, care locuiesc pe celălalt mal, în Cartierul Latin, îl face să întâmpine dificultăți în a vorbi românește. De aceea trebuie să ia lecții de limba română cu Ionescu-Gion, venit la Paris ca bursier al Bisericii Krețulescu, pentru a-și pregăti licența în litere.

Intrarea sa în diplomatie ca atașat surnumerar (neretribuit) la Agenția Diplomatică a României din Paris este urmarea deciziei ministeriale din 23 noiembrie 1877, grație bunăvoinței lui Mihail Mitilineu, Secretar General al Ministerului Afacerilor Străine³. Activează aici, împreună cu Constantin Sordoni, Costaforu și Alexandru Brăiloiu, sub exigenta direcție a lui Callimachi Catargiu, pe atunci agent diplomatic. În serviciul acestuia se află și un funcționar în vârstă, Henri Vignaud, american de origine franceză din Noul Orleans, aflat în timpul Războiului de Secesiune în serviciul sudistilor, redactor la hebdomadatul “*La Revue Diplomatique*”.

Recunoașterea oficială a independenței României de către guvernul francez face posibilă înființarea legațiilor la Paris și București și numirea de miniștri plenipotențari și trimiși extraordinari în locul agenților diplomatici. Guvernul român se orientează asupra lui M. Kogălniceanu, a cărui numire produce o bună impresie, atât asupra coloniei române din Paris, cât și asupra ambasadelor. La propunerea lui Boerescu, Al. Em. Lahovari este numit, la 17 mai 1880, secretar clasa a II-a la Legația Română] din Paris. Prin același decret, D. Nedeianu, secretar de Agenție, este numit secretar al II-lea la Legația din Londra⁴.

La scurtă vreme după instalarea la Paris, Kogălniceanu primește ordinul de a merge în misiune specială la Haga pentru a notifica guvernului olandez independența României. Tânărul diplomat Al. Em. Lahovari însoțește misiunea în calitate de secretar, iar căpitanul Paul Stătescu ca atașat militar. Misiunea este primită de regele Wilhelm al III-lea și regina Ema cu ceremonialul obișnuit. Între numeroasele recepții oficiale și ceremonii se distinge dineul oferit de principele Frederic al Țărilor de Jos - a cărui fiică se căsătorise cu principele de Wied, fratele primei regine a României,

¹ Arhivele Naționale București, fond Krețulescu, dos. 698, f. 1.

² Biblioteca Academiei Române, S. Corespondență (în continuare B.A.R., S. C.), A 1898.

³ Arhiva Ministerului Afacerilor Externe, dos.77, Litera L, nr.7, anul 1877, f. 1. (în continuare Arhiva M.A.E.).

⁴ Arhiva M.A.E, dos.77, Litera L, nr.7, anul 1877, f.4.

Elisabeta -, care le povestește despre bătălia de la Waterloo, la care luase parte la vârsta de 17 ani.

Ca secretar de legație, Al. Em Lahovari este la curent cu toate problemele diplomației, cea mai importantă a momentului fiind aceea a Dunării. Este însărcinat de șeful misiunii diplomatice cu traducerea în limba franceză și copierea memoriului său referitor la această problemă majoră. Drept răsplată, la finalul acestei munci, îi oferă paginile originale ale manuscrisului, cu dedicația: *”Colaboratorului meu din vremuri grele”*. Memoriul are un mare răsunet și este cauza demisiei lui Kogălniceanu din postul de la Paris, întrucât îl acuză pe ministrul de externe că nu ia cu destulă putere apărarea drepturilor românești față de politica de hegemonie dusă în mod deschis de monarhia austro-ungară pe Dunăre.

O altă problemă aflată în atenția legației române este acceptarea de către împăratul Braziliei a misiunii românești la Rio de Janeiro. În programul misiunii fiind inclusă și vizitarea capitalei S.U.A., tânărul diplomat, bine informat și pragmatic, propune ca misiunea să înceapă cu Rio, întrucât președintele american trebuie să părăsească Washingtonul în primele zile ale lui septembrie, iar împăratul Braziliei nu a fixat un termen⁵. Diplomatul român C. Voinescu ajunge la Paris la 22 august 1880, a doua zi este prezentat de Ghica însărcinatului cu afaceri al Braziliei, d’Aranjo, după care se deplasează mai întâi la Rio de Janeiro, iar la 15 noiembrie la Washington.

Cu conștiinciozitatea care i-a caracterizat întreaga activitate, își informează superiorul în legătură cu toate problemele ivite, chiar cele de detaliu, ceea ce sporește încrederea acestuia: încercarea lui Ghica din ziua de 19 august 1880 de a rezolva la Ministerul de Război *”afacerea ofițerilor ceruți de generalul Slăniceanu”*, plecarea lui Al. Filipescu pentru 15 zile la Spa, expedierea raportului asupra problemei Dunării, întocmit de Kogălniceanu, lui Callimaki, realizarea, împreună cu Ghica, a traducerii Regulamentului Consular, prezența lui Câmpineanu în capitala Franței, pentru trei săptămâni, la tratament hidroterapic⁶.

Din motive care aparțin resorturilor intime ale politicii românești, foarte curând este rechemat în țară. Își dorește însă, din tot sufletul, să continue cariera diplomatică și să mai rămână la Paris. De aceea îl roagă pe șeful Legației, aflat pentru câteva săptămâni în afara Parisului, în termeni patetici, să-i obțină cel puțin un concediu, până la 1 octombrie 1881, pentru a profita, subliniază el, *”de simpatia cu care m-ați onorat și de excelenta școală politică unde ați binevoit să mă plasați, luându-mă ca secretar pe lângă Dv. Nu mă gândesc în nici un fel să mă sustrag voluntariatului și nu caut a profita de numărul bun pe care l-am tras la sorț. Dar, abia numit secretar, după ce am fost aproape trei ani atașat, aș fi dezamăgit dacă ar trebui să mă întorc în acest an în țară. Sper că bunăvoința Dv. mă va ajuta încă o dată. Din partea mea nu am a pune la dispoziția Dv. decât o mare bunăvoință și un profund devotament, fără rezervă. Datoria mea de recunoștință pentru Dv. este mare și nu știu dacă îmi va fi*

⁵ B.A.R., S. C., fond Kogălniceanu M., Al. Em. Lahovari către M. Kogălniceanu, 19 august 1880, S 2 (1) / DCCXXVII.

⁶ B.A.R., S. C., fond Kogălniceanu M., Al. Em. Lahovari către M. Kogălniceanu, 22 august 1880, S 2 (2) / DCCXXVII.

dat să mă achit vreodată”⁷.

Farmecul Parisului îl face să amâne cât mai mult prezentarea la noul post, acela de secretar clasa I al Legației Române din St. Petersburg, în care este promovată la 25 iunie 1881, în baza art.1 de la Titlul I din Regulamentul pentru Legațiunile Române în Străinătate. La o lună de la numire, încă mai este așteptat de N. Krețulescu să-l înlocuiască⁸.

În vara anului 1883 își petrece concediul în Suedia și Norvegia. Soția sa expediază prima scrisoare din Stockholm la 8/20 iulie⁹. Aici întâlnește mai multe cunoștințe din lumea diplomatică: Kazarinoff, consulul Austriei la Moscova, baronul Taube, Pfuhl¹⁰. În locul său, ca secretar de legație, rămâne Kogălniceanu. Probabil cu sufletul atins de *“materialismul vârstei coapte”*¹¹, acesta din urmă apelează la Golofteiev, consulul României la Moscova, să-i împrumute 400 de ruble, încurajat fiind de elogiile lui Lahovari la adresa amabilității sale¹².

La înapoierea din concediu, trecând prin Berlin, Ana întâlnește pe contesa Hocke, căreia îi exprimă dorința de a o vedea pe împărăteasă și de a-i prezenta pe soțul său. Sunt imediat invitați la un ceai, la care împărăteasa vine sprijinindu-se de brațul fiului său cel mic, viitorul Guillaume al II-lea¹³. Cu nedisimulată emoție, Ana își amintește că o văzuse prima oară pe împărăteasa Augusta în marea sală de la Kaiserin Augusta Stift - instituție *“perfectă”* pentru instruire și educație, fondată de împărăteasă - unde elevele erau reunite pentru o lecție de gimnastică: *“Ceea ce m-a frapat mai întâi la ea a fost privirea sa profundă, care mergea la inimă, care părea că vrea cu obstinație să pătrundă până în gândul nostru. Ea a găsit la mine aerul italian atât de simplu. Printr-un raport istoric, ea văzu în minusculele mele persoane descendenta însoțitorilor lui Traian. M-a întrebat care îmi este numele și imediat m-a supranumit Anina. Astfel am fost numită în timpul celor doi ani ai sejurului meu la Charlottenbourg”*¹⁴. Prețuirea de care se bucura Ana din partea împărătesei era dublată de amabilitatea neobișnuită dovedită tatălui său de Curtea Imperială berlineză: *“Într-o zi de examen recitam versuri franțuzești. Împărăteasa, întorcându-se către tatăl meu, îi spuse pe un ton de aprobare: <<Voyez, voyez, Anina>>”*. Nici unul dintre părinții celorlalte eleve nu era admis la examene la Stift. Numai părinții ei au fost invitați de împărăteasă, care, în această ocazie, ca în toate celelalte, căuta mereu să le facă amabilități, să le dovedească o favoare specială¹⁵. În calitate de agent diplomatic, N. Krețulescu nu avea dreptul de a participa la reuniunile miniștrilor plenipotențieri. Această excludere nu a fost însă o piedică de a fi invitat la reuniunile unde se găseau

⁷ B.A.R., S. C., fond Kogălniceanu M., Al. Em. Lahovari către M. Kogălniceanu, 19 august 1880, S 2 (1) / DCCXXVII.

⁸ Arhivele Naționale București, fond Krețulescu, dos. 436, 56v., 24 iulie 1881, N. Krețulescu către Sofia Krețulescu.

⁹ Arhivele Naționale București, fond Krețulescu, dos. 306, f. 69.

¹⁰ Arhivele Naționale București, fond Krețulescu, dos. 306, f. 70.

¹¹ Al. Zub, *În orizontul istoriei*, p. 49.

¹² Arhivele Naționale București, fond Krețulescu, dos. 145, f. 3-3v., 26 iunie 1883.

¹³ Arhivele Naționale București, fond Krețulescu, dos. 965, f. 548.

¹⁴ Arhivele Naționale București, fond Krețulescu, dos. 965, f. 525.

¹⁵ Arhivele Naționale București, fond Krețulescu, dos. 965, f. 527.

numai ambasadori. Toate aceste excepții, modul plin de atenție cu care Curtea și Protocolul îl înconjurau pe agentul diplomatic român nu erau străine de elogiile Prințului Carol la adresa lui¹⁶.

Format în mediul parizian, Al. Em. Lahovari se acomodează mai greu atmosferei din Rusia. De aceea solicită să fie transferat în Minister, la București. Este și motivul pentru care socrul său întreprinde mai multe demersuri pe lângă guvernanții timpului, în special pe lângă Sturdza și Brătianu, chiar pe lângă rege și regină¹⁷. Gravitatea afacerilor politice, determinate de manifestările opoziției, intrarea lui George în rândurile acesteia amână rezolvarea favorabilă a problemei, ceea ce îl umple de furie pe N. Krețulescu: *“numirea lui Lahovari, sigur, nu va fi făcută, înainte ca eu să fiu acolo pentru a-i ghilotina; ei s-au încurcat în afacerile cu opoziția, încât nu știu cum se va sfârși aceasta. Ei recoltează ceea ce au semănat. Mi-au făcut și mie același lucru în 1859 și 1865”*¹⁸.

Revenirea lui în țară este dorită și de mama sa, Olimpia, care își pune însă speranțele nu în calitățile fiului, de care este conștientă, ci în protecția unor oameni influenți ai momentului: *“Sper că în curând domnul Krețulescu va fi aici și va încerca să se înțeleagă cu regele pentru tine, deși regele nu poate nimic. Brătianu e cel care face totul”*¹⁹. Dar el, adaugă ea, *“e atât de răuvoitor față de întreaga noastră familie”*²⁰. Un cuvânt greu de spus ar avea și Sturdza, cel *“detestat de toată lumea”*. Până și Ion Bălăceanu, ministrul României la Roma, *“pare că e furios împotriva lui. Se speră să se debaraseze de el prin această ultimă manifestație, dar Brătianu îl ține”*²¹. Dificultățile intervenite lasă loc doar speranței că va putea obține un post în justiție, deși diplomația este, și va rămâne, marea sa preferință. Olimpia îl roagă pe N. Krețulescu să intervină și pe lângă P. S. Aurelian pentru a i se acorda fiului său o funcție în magistratură, ca membru al unei curți, sau ca director general într-un minister dar, revine ea, *“totul depinde de Brătianu, de moment ce regele nu insistă, deși ar trebui să facă aceasta pentru domnul Krețulescu, care a fost totdeauna amabil, sub toate raporturile...”*²². Cu toate că apreciază meritele fiului, ea detestă modestia și dorința lui exagerată de a se realiza doar prin forțe proprii: *“Tu ești capabil, inteligent și instruit, dar ceea ce îți lipsește este inițiativa; prea multă modestie și prea mult amor propriu pentru a străluci prin persoana ta și nu prin protecție”*²³.

¹⁶ Arhivele Naționale București, fond Krețulescu, dos. 965, f. 540.

¹⁷ Arhivele Naționale București, fond Krețulescu, dos. 436, f. 100, 15/27 martie 1884, N. Krețulescu către Sofia.

¹⁸ Arhivele Naționale București, fond Krețulescu, dos. 436, f.110v, 12/24 <ianuarie-aprilie> 1884, N. Krețulescu către Sofia.

¹⁹ Arhivele Naționale București, fond Krețulescu, dos. 879, f. 19-19 v., 25 martie 1884, Olimpia către Al. Emanoil Lahovari.

²⁰ Arhivele Naționale București, fond Krețulescu, dos. 879, f. 22v.-23, 15/29 iunie 1884, Olimpia către Al. Emanoil Lahovari.

²¹ Arhivele Naționale București, fond Krețulescu, dos. 879, f. 11-12, 26 aprilie/8 mai 1884, Olimpia către Al. Emanoil Lahovari.

²² Arhivele Naționale București, fond Krețulescu, dos. 879, f. 24-25, 18/30 iunie 1884, Olimpia către Ana Lahovari.

²³ Arhivele Naționale București, fond Krețulescu, dos. 879, f. 6-6v., 9/21 aprilie 1884, Olimpia către Al. Emanoil Lahovari.

Opiniile diferite în legătură cu avansarea lui creează o dispută, principială, între soacră și noră. Ana este nemulțumită că Olimpia, *“vrea să-l vadă avansând ... deodată și numai prin protecții. I-am spus că el ar vrea să ajungă prin sine-însuși. Pentru moment, ea îl apreciază mai mult pe George, care se arată ca un imbecil și se ceartă cu toată lumea, decât pe Alexandru, care se menține liniștit și se conduce ca un om de tact”*²⁴.

Anumite speranțe în privința transferului său încep să se întrevadă abia la începutul anului 1885. Ana află de la Aurelian, care venise într-o vizită de curtoazie, că se vorbește despre o mișcare diplomatică pentru începutul lunii februarie²⁵. Remanierea guvernamentală aduce bucurie în familia Lahovari: *“Sunt mulțumită că suntem debarasați de Sturdza, căci el e acela care pune cel mai mult rea voință”*²⁶. Speranțele se îndreaptă acum către Câmpineanu. Prezent la Cameră în ziua de 4/16 februarie, acesta, observându-l pe Alexandru la tribuna diplomatică, *“a venit imediat la el și a fost încântat când Alexandru i-a spus că se pune complet la dispoziția sa pentru munca pe care ar vrea să i-o dea. Câmpineanu i-a mulțumit pentru aceasta și i-a spus că îl iubește și că are nevoie de oameni muncitori”*²⁷. Bunăvoința lui Câmpineanu este și un efect al intervențiilor Sofiei Krețulescu.

Ca urmare a demersurilor întreprinse, la 25 februarie / 9 martie 1885 Al. Emanoil este numit, prin decret domnesc, șef al Diviziunii Consulare și al Contenciosului din Administrația Centrală a Departamentului Afacerilor Străine, post în care va dovedi noi virtuți²⁸.

Atitudinea corectă adoptată de România pe timpul derulării războiului dintre Serbia și Bulgaria determină alegerea Bucureștiului ca centru al negocierilor de pace. Acestea se desfășoară în saloanele Ministerului de Finanțe în perioada ianuarie-martie 1886, după ce la 9/21 decembrie 1885 se semnase armistițiul, între reprezentanții Turciei, ca putere suzerană a Principatului Bulgariei, Medjid Pașa, Bulgariei, Guechoff, și Serbiei, Mijatovich. În cuvântul rostit la deschiderea Conferinței, ministrul român al Afacerilor Străine, Pherekyde, care introduce personal delegații în saloane, salută *“întâlnirea de la București ca o promisiune de întoarcere, într-un viitor apropiat, a liniștei atât de necesară”*²⁹. În cadrul ședinței din 27 ianuarie / 8 februarie 1886 se dă citire scrisorii cu aceeași dată prin care Pherekyde comunică delegaților că, în conformitate cu dorința lor, a dat lui Al. Em. Lahovari, directorul Diviziunii Consulatelor, Contenciosului și Convențiilor Internaționale din Ministerul Afacerilor Străine, ordinul de a se pune la dispoziția lor pentru lucrările de Secretariat³⁰. Este o misiune dificilă, dar, în același timp, o șansă de a-și dovedi calitățile de fin diplomat. Desemnarea în această calitate aduce o mare satisfacție în familia sa: *“Sunt foarte mulțumită pentru el, scrie soția sa, căci sunt sigură că aceasta îl va interesa mult. Azi*

²⁴ Arhivele Naționale București, fond Krețulescu, dos. 304, f. 179.

²⁵ Arhivele Naționale București, fond Krețulescu, dos. 304, f. 124, 28 ianuarie 1885, Ana Lahovari către Sofia Krețulescu.

²⁶ Arhivele Naționale București, fond Krețulescu, dos. 304, f. 156.

²⁷ Arhivele Naționale București, fond Krețulescu, dos. 304, f. 151.

²⁸ Arhiva M.A.E., dos.77, Litera L, nr. 7, 1885, f. 14.

²⁹ Arhivele Naționale București, fond Krețulescu, dos.711, f. 1. 29.

³⁰ Arhivele Naționale București, fond Krețulescu, dos.711, f. 9. 30.

(27 ianuarie) este prima reuniune și el a fost obligat să meargă mai întâi la toți acești domni. Câtva timp, el va fi foarte ocupat, dar eu sunt încântată de a-l vedea ocupat astfel”³¹. Ascuțitului spirit feminin de observație nu-i scapă calitățile oaspeților străini: “Pe Guechoff îl prefer tuturor celorlalți, e cel mai serios. Medjid mi-a vorbit mult de soția sa ieri seara la cină”³².

Efortului depus îi urmează odihna binemeritată, fructificată prin efectuarea unei vizite în capitala otomană. Mare iubitoare de călătorii, Ana se cufundă imediat în studiul mai multor lucrări asupra acesteia, în vederea proiectului de a merge acolo în luna mai: “Vreau să cunosc totul înainte de a porni la drum, pentru a mă putea bucura de acest voiaj ca de un al doilea voiaj”³³.

În funcția de șef al Diviziunii Consulare rămâne până în momentul revenirii “odiosului” Sturdza ca ministru ad-interim de externe. Prin decretul din 28 august 1886 este numit în postul de secretar I la Legația din St. Petersburg, retribuit cu 1000 lei lunar, în locul lui George Rosetti-Solescu, transferat în aceeași calitate la Legația din Roma. Locul de șef al Diviziunii Consulare este luat de Ion N. Papiniu, până atunci secretar I al Legației din Roma³⁴. Drept răspuns la înștiințarea din 30 august 1886, primită din partea lui D. Sturdza, la 3/15 septembrie îl roagă pe ministrul Afacerilor Străine, M. Pherekyde, să supună demisia sa aprobării regelui, pe motiv că nu poate primi din nou un post pe care îl ocupase timp de patru ani (1881-1885)³⁵. Rămas în afara vieții diplomatice active, petrece o bună bucată de vreme la Paris³⁶. Este perioada în care se naște fiul său Nicolae.

Decretul din 1/13 iulie 1888 aduce mai multe numiri și transferări în serviciul exterior și în Administrația Centrală a Ministerului Afacerilor Străine: Teodor C. Văcărescu, fost ministru plenipotențiar, este numit în aceeași funcție la Viena; Emil I. Ghica, ministru plenipotențiar la Belgrad, este transferat în aceeași calitate la Atena, în locul lui Teriakiu; Alexandru A. Beldiman, agent diplomatic și consul general la Sofia, în postul de ministru plenipotențiar la Belgrad, în locul lui Ghica; Tr. G. Djuvara, șef al Diviziunii Politice, în postul de agent diplomatic și consul general la Sofia; Al. Em. Lahovari în postul de șef al Diviziunii Politice, în locul lui Djuvara, retribuit cu 740 lei lunar³⁷.

La propunerea ministrului de externe, P. P. Carp, în baza art.6 din Legea de la 14 februarie 1879, relativă la Legațiunile și Consulatele Române, modificat prin Legea din 2 iulie 1885, prin decretul din 19 noiembrie 1888 se conferă titlul de Consilier de legație atât lui Al. Em. Lahovari cât și altor patru secretari clasa I: Dimitrie Nedeyanu, Gh. Rosetti-Solescu, Constantin Mărcineanu, Dimitrie Ghica³⁸.

Noua funcție de șef al Diviziunii Politice este îndeplinită de cel pe care îl avem

³¹ Arhivele Naționale București, fond Krețulescu, dos. 306, f. 157.

³² Arhivele Naționale București, fond Krețulescu, dos. 306, f. 120-121, 20 februarie/4 martie 1886, Ana Lahovari către N. Krețulescu.

³³ Arhivele Naționale București, fond Krețulescu, dos. 306, f. 107 v.-108 v.

³⁴ Arhiva M.A.E., dos.77, Litera L, nr. 7, 1886, f. 20.

³⁵ Arhiva M.A.E., dos.77, Litera L, nr. 7, 1886, f. 23.

³⁶ Arhivele Naționale București, fond Krețulescu, dos. 436, f. 156.

³⁷ Arhiva M.A.E., dos.77, Litera L, nr. 7, 1888, f. 27.

³⁸ Arhiva M.A.E., dos.77, Litera L, nr. 7, 1888, 32.

în atenție până la 30 ianuarie 1889, dată la care P. P. Carp îl propune ca Secretar General al Departamentului Afacerilor Străine, post devenit vacant prin numirea lui D. C. Olănescu ca ministru plenipotențiar la Atena³⁹. Cu multă competență și consecvență contribuie la buna funcționare a sistemului diplomației românești, întreține un contact permanent cu toate reprezentanțele țării în străinătate, pe care le ține la curent cu toate problemele diplomatice ale perioadei. Între acestea, sesiunea Comisiei Europene a Dunării în care urma a fi tratată problema lucrărilor de efectuat în Canalul Sulina, decorarea unor personalități străine, precum Ali Cheabag Effendi, căruia i-a fost acordat Ordinul Coroanei, la recomandarea lui Mitilineu, *“pentru marile servicii ce a adus cauzei noastre și pentru cele care se așteaptă încă de la el”*⁴⁰. Are și meritul de a propune avansarea unor oameni tineri și talentați. Al. Djuvara de pildă este numit în Comisia însărcinată cu Revizuirea Tarifului Vamal General la sugestia sa⁴¹. Experiența acumulată și priceperea îi permit să îndrume încă de pe acum activitatea unor diplomați, precum Ion N. Papiniu⁴². Știe, de asemenea, să aprecieze calitățile și rezultatele altora: “publicarea Cărții Verzi, progresele neîntrerupte ale comerțului nostru pe Dunăre, succesele pe care le-ați obținut la Comisia Dunării nu vor trece neremarcate”, îl încredințează pe I. Bălăceanu⁴³. În calitate pe care o deține, comunică Paulinei Alexandri, la 10 septembrie 1890, cuprinsul a două telegrame ce-i fuseseră transmise, una de G. Bengescu, însărcinată cu afaceri la Paris, iar cealaltă de către Roșiu, președintele Reuniunii de Cântări din Weisskirchen, ambele relative la omagiile aduse în cele două orașe *“memoriei marelui nostru Alexandri”*.

Ca o recunoaștere a meritelor și activității sale energice, la începutul anului 1891 este desemnat plenipotențiar al României pentru negocierile de la Viena și Budapesta relative la noile joncțiuni de căi ferate la Turnu Roșu și Palanca și la înființarea stației Burdujeni⁴⁴. Alături de I. Gh. Duca, directorul general al Căilor Ferate ale României, semnează Convenția de la Budapesta din 2/14 martie 1891 privind *“joncțiunea căilor ferate deja existente și multiplicarea facilităților de comunicare între cele două țări”*, care intră în vigoare la 5/17 noiembrie 1891⁴⁵.

Activează ca Secretar General, cu titlul de Ministru Plenipotențiar, până la 1 martie 1891. Convulsiile politice de la începutul acestui an îl afectează și pe el. De la data amintită până la 14 decembrie 1891, în timpul guvernului liberal conservator prezidat de generalul Ion Emanoil Florescu al cărui singur merit este acela de a fi pregătit accesul la putere a *“marelui”* guvern conservator, este nevoit să părăsească activitatea diplomatică⁴⁶. Împotriva voinței sale trebuie să intre în viața politică, cu speranța că va fi totuși o situație trecătoare, că noul guvern va acorda activității

³⁹ Arhiva M.A.E., dos.77, Litera L, nr. 7, 1888, f. 36.

⁴⁰ B.A.R., S. C., fond Bălăceanu I., Al. Em. Lahovari către I. Bălăceanu, (1889-1893), S 50(27) / CCCXLV.

⁴¹ Arhivele Naționale București, fond Krețulescu, dos. 712, f. 1.

⁴² Arhivele Naționale București, fond Papiniu, nr. 148, f. 1.

⁴³ B.A.R., S. C., fond Bălăceanu I., Al. Em. Lahovari către I. Bălăceanu, 10/22 martie 1891, S 50(6) / CCCXLV.

⁴⁴ B.A.R., S. C., A 1898.

⁴⁵ Arhivele Naționale București, fond Krețulescu, dos. 713, f. 9.

⁴⁶ Arhiva M.A.E., dos.77, Litera L, nr. 7, 1877, vol. II, f. 96.

diplomatice importanța pe care o merită.

Guvernul conservator instaurat în noiembrie 1891 este confruntat cu noi dificultăți în politica externă: războiul vamal cu Austro-Ungaria, evoluția chestiunii memorandiste, reînnoirea tratatului cu Tripla Alianță. În timpul acestei guvernări, pe parcursul a peste 14 luni, de la 15 decembrie 1891 până la 1 martie 1893, Al. Em. Lahovari îndeplinește din nou funcția de secretar general al Ministerului Afacerilor Străine⁴⁷, este din nou la curent cu toate problemele importante, are din nou posibilitatea să-și exprime opiniile referitoare la problemele diplomației române.

Noul guvern încheie mai multe convenții comerciale și de navigație: cu Anglia la 1/13 august 1892, înlocuită prin Convenția din 1905, cu Italia la 11/23 decembrie 1892, cu Franța la 12/26 februarie 1893, pe baza clauzei națiunii celei mai favorizate, aplicată începând de la 22 martie/3 aprilie, cu Elveția la 19 februarie/3 martie, intrată în vigoare la 30 aprilie/12 mai 1893, Tratatul de comerț, vamal și de navigație cu Germania, la 9/21 octombrie 1893, intrat în vigoare la 1 ianuarie următor, cu Austro-Ungaria, la 9/21 decembrie 1893, care, intrată în vigoare la 2/14 iunie anul următor, marchează încheierea războiului vamal început în 1886. Pe parcursul negocierii acestor convenții, Al. Em. Lahovari, în calitate de secretar general, reprezintă elementul de legătură între conducerea ministerului și negociatori. Este la curent, de asemenea, cu evoluția importante probleme a Dunării. La 19/31 mai 1892 scrie lui I. Bălăceanu că interesantul său raport a fost primit *“d’un long bravissimo. Totuși, avem motive de a nu bate toba încă à propos de acest mare succes. Raportul Dv. nu va fi deci comunicat decât Regelui”*⁴⁸. O altă problemă aflată în atenția guvernului este aceea a tarifelor vamale. După adoptarea noului tarif în 1891, ea revine în anul următor. N. Krețulescu îi scrie din Paris, la 21 mai/2 iunie 1892, că în ziua precedentă se întreținuse cu Ribot asupra acestei chestiuni. Răspunsul acestuia a fost că va discuta cu Roche, ministrul comerțului. În post scriptum îi anunță primirea telegramei cifrate prin care i se comunică trimiterea anexelor comerciale de la București⁴⁹. În legătură cu nunta Prințului moștenitor, transmite aceluiași reprezentant diplomatic directiva ca ceremonia de la Paris să fie organizată de Legație numai între români⁵⁰.

Pentru primele 27 de zile din luna martie 1893 este numit trimis extraordinar și ministru plenipotențiar la Roma și însărcinat provizoriu cu funcția de secretar general⁵¹. La 22 ale aceleiași luni îndeplinește oficiile de trimis extraordinar la ceremonia nunții de argint a regelui și reginei Italiei. Misiunea sa pe lângă Curtea Regală din Roma începe la 28 martie. Soția sa este foarte încântată de noul mediu și, datorită firii sale deschise și joviale, stabilește foarte curând relații cât se poate de amicale. Scrisorile sale abundă de vești privind vizitele primite, dineurile organizate, *“turbion”*-ul permanent în care se află. Ample relatări consacră numeroaselor întâlniri cu personalități marcante ale vieții politice și diplomatice: Bülow, Visconti Venetto,

⁴⁷ Arhiva M.A.E., dos.77, Litera L, nr. 7, 1877, vol. II, f. 97.

⁴⁸ B.A.R., S. C., fond Bălăceanu I., Al. Em. Lahovari către I. Bălăceanu, 19/31 mai 1892, S 50(8) / CCCXLV.

⁴⁹ Arhivele Naționale București, fond Krețulescu, dos. 158, f. 5-6.

⁵⁰ Arhivele Naționale București, fond Krețulescu, dos. 304, f. 49 v., 24 septembrie 1892, Ana Lahovari către N. Krețulescu.

⁵¹ Arhiva M.A.E., dos. 77, Litera L, nr. 7, 1877, vol. II, f. 96.

ministrul afacerilor străine, prințul și prințesa Colonna-Sonino, prințul și prințesa D'Avella, contele și contesa Spalette, Kendell, fost ambasador, aflat în trecere prin Roma, care și-a amintit bine de tatăl său (70), Duiliu Zamfirescu, Sordony și Dinu Brătianu, ambasadorul Rusiei, ministrul Rusiei pe lângă Papă, vechiul lor prieten Tcharikoff (71), Al. Lahovari și soția lui⁵².

În timpul misiunii în capitala Italiei, Al. Em. Lahovari reprezintă România la Conferințele Sanitare Internaționale de la Veneția (1896) și Roma (1898) și la Conferința Internațională contra anarhiștilor, desfășurată la Roma în 1899

Își încheie misiunea aici la 18/30 aprilie 1899, după ce zece zile mai devreme își oferise, din motive personale, demisia, acceptată de ministrul de externe, I. Lahovari, la 12/24 aprilie. Zece zile mai târziu, șeful diplomației îl anunță că a expediat scrisorile sale de chemare și îi cere ca, după primirea acestora, să-l acrediteze pe Zamfirescu, secretar I, în calitate de însărcinat cu afaceri. În răspunsul la scrisorile de rechemare, din 28 mai 1899, contrasemnat de Visconti Venetto, regele Umberto își mărturisește stima pentru zelul și amabilitatea de care Al. Em. Lahovari a dat dovadă pentru a cultiva relațiile de prietenie dintre cele două state⁵³.

Pe durata guvernărilor cantacuzinistă, instaurată la 11/23 aprilie 1899, și carpistă, inaugurată la 8/21 iulie 1900, rămâne din nou în afara cadrului diplomatic. Abia în timpul guvernului Sturdza, venit la cârma țării în februarie 1901, este numit ministru plenipotențiar în capitala otomană⁵⁴. I se încredințează mai întâi, în ianuarie acest an, misiunea de a negocia la Constantinopol încheierea unei convenții consulare și reglementarea chestiunii imobilelor revendicate de turci în Dobrogea⁵⁵. Demersurile având ca obiectiv obținerea acordului autorităților otomane pentru acreditarea sa sunt întreprinse de secretarul Legației române din Constantinopol, Derusi, pe lângă ministrul otoman de externe, Tevfik Pașa⁵⁶, și pe lângă sultan, prin intermediul șambelanului Emin-Bey și Prim Secretarului Tahsin-Bey⁵⁷. Asupra raportului lui I. I. C. Brătianu, ministru ad-interim al Afacerilor Străine din ianuarie 1902, Carol I decretează, la 18 martie, numirea lui Al. Em. Lahovari în postul, devenit vacant prin încetarea lui Alexandru I. Ghica din viață, de Trimis Extraordinar și Ministru Plenipotențiar pe lângă împăratul Otomanilor, retribuit cu 1200 lei lunar. În scrisorile de acreditare către sultanul Abdul Hamid Khan, semnate în aceeași zi, regele își exprimă încrederea în posibilitățile sale de a menține și consolida raporturile de prietenie și bună înțelegere cu marea putere a Sud-Estului Europei: *"Calitățile personale care îl disting, talentul și fidelitatea cu care s-a achitat de precedentele sale funcțiuni nu-mi lasă nici o îndoială asupra manierei în care își va îndeplini noua sa misiune"*⁵⁸. Vestea desemnării sale în această funcție este primită cu bucurie în cercurile diplomatice⁵⁹. Este antrenat astfel în mod direct în problemele balcanice, "în

⁵² Arhivele Naționale București, fond Krețulescu, dos. 305, f. 3 v.

⁵³ Arhiva M.A.E., dos. 77, Litera L, nr. 7, 1893, vol. I, f. 81.

⁵⁴ Arhiva M.A.E., dos. 77, Litera L, nr. 7, 1877, vol. II, f. 96.

⁵⁵ B.A.R., S. C., A 1898.

⁵⁶ Arhiva M.A.E., dos. 77, Litera L, nr. 7, 1877, vol. II, f. 5.

⁵⁷ Arhiva M.A.E., dos. 77, Litera L, nr. 7, 1877, vol. II, f. 6-6v.

⁵⁸ Arhiva M.A.E., dos. 77, Litera L, nr. 7, 1877, vol. II, f. 8.

⁵⁹ B.A.R., S. C., fond Bengescu G., G.Bengescu către Al. Em. Lahovari, <1902-1906>, S 10(1) / CIII.

această lume...unde totul e incertitudine și schimbare". Își face la Constantinopol numeroase și utile relații pe care înțelege să le folosească din plin în sprijinirea aromânilor, chestiune pentru care face o adevărată pasiune.

Situația acestora se află și în atenția ministrului de externe, I. I. C. Brătianu, care se pronunță ferm pentru egalitatea lor administrativă și religioasă cu celelalte populații⁶⁰. Ca urmare a notei acestuia din 22 aprilie 1902, prin care i se cere să intervină pe lângă autoritățile otomane pentru ca biserica ortodoxă din comuna Moloviște, vilaietul Monastir, să nu fie complet sustrasă elementului românesc din localitate de către elementul grec, sau pretins astfel, Al. Em. Lahovari înaintează un raport confidențial în care pledează în favoarea adoptării unei linii de conduită sensibil diferită de aceea urmată anterior. Renunțarea la intervențiile guvernului otoman pentru afirmarea drepturilor noastre, pentru tranșarea diferendelor între elementul românesc și cel grecizant, renunțarea la lupta împotriva acestuia din urmă, reconcilierea definitivă și fără rezerve cu Patriarhatul, necesitatea de a lucra, dacă nu în înțelegere deplină, cel puțin într-o armonie relativă cu acesta și cu grecii trebuie să reprezinte bazele noii conduite. Ele ar putea determina Patriarhatul însuși să recunoască, odată pentru totdeauna, românilor din Turcia europeană locul care le este datorat în Biserica Ortodoxă, alături de greci și de sârbi. În argumentarea noii atitudini, înțeleptul diplomat face apel la influența recentei întrevederi de la Abbazia și la noua orientare pe care aceasta se pare că o imprimă politicii românești față de greci, dar mai ales la înfrângerea grecilor în războiul cu turcii și la importanța "*năvalnică*" luată în ultimul timp de Exarhatul bulgar⁶¹. S-a observat, de altfel, că relațiile valahilor din Peninsula Balcanică cu Poarta au variat în raport invers cu relațiile Porții cu elenismul⁶². Îl încurajează în direcția amintită și spiritul de conciliere dovedit de patriarh în anul precedent, cu ocazia dezordinilor intervenite în aceeași biserică din Moloviște. Demersurile primului său secretar, Tantalides, nu au găsit însă un răspuns pozitiv din partea reprezentantului României, Al. Ghica, care a urmat calea tradițională, aceea de a se adresa Porții. Printre indiciile unui teren favorabil în cadrul Patriarhatului, iscusitul diplomat nu omite ofertele îndatoritoare cu care marele logofăt Aristarki Bey a însărcinat de curând pe Lahaille: "*După ce mi-a amintit serviciile pe care le-a adus lui Dimitrie Sturdza la recunoașterea autocefaliei bisericii noastre, el m-a asigurat că diferendele noastre pe terenul religios în Macedonia ar putea fi aplanate fără prea multă dificultate printr-un acord, la care patriarhul ar fi dispus, și pentru care E. S. ar fi fericit de a se face intermediarul*"⁶³. La succesul noii politici ar putea contribui și dispariția lui Apostol Mărgărit, cel care, între aromâni, a reprezentat ideea fidelității față de turci⁶⁴. El a adus cauzei macedonene, timp de mai mult de 40 de ani, servicii importante, dar, prin acest fapt însuși, el reprezenta în ochii grecilor lupta exagerată. Odată cu el a dispărut principalul lor pretext de animozitate.

⁶⁰ Ion Scurtu, *I. I. C. Brătianu*, p. 9.

⁶¹ B.A.R., S. C., fond Brătianu I. I. C., Al. Em. Lahovari către I. I. C. Brătianu, 3/16 mai 1902, S 73(1) / CCCLXXIII, f. 2.

⁶² V. Bérard, *La Turquie et l'hellenism*, p. 259.

⁶³ B.A.R., S.C., fond Brătianu I. I. C., Al. Em. Lahovari către I. I. C. Brătianu, 3/16 mai 1902, S 73(1) / CCCLXXIII, f. 5.

⁶⁴ V. Bérard, *op. cit.*, p. 259.

Noile evenimente din Peninsula Balcanică, înființarea societății secrete “*Etniké Hetëria*” la Atena, a Comitetului Macedo-Bulgar la Sofia, intensificarea luptelor din Macedonia, izbucnirea și reprimarea răscoalei antiotomane, noua intervenție a Puterilor europene pentru impunerea aplicării programului de reforme în Imperiul Otoman preocupă în mod deosebit guvernul de la București. Poziția sa este exprimată în telegrama circulară transmisă legațiilor române la 21 ianuarie 1903. Interesat în menținerea statu-quo-ului în Peninsula Balcanică, animat de dorința de a contribui la menținerea păcii, “*atât de necesară dezvoltării țării*”, el este în mod particular preocupat de problema Macedoniei, “*căci ea interesează viitorul unei numeroase populații de origine română*”, iar “*legăturile care ne unesc cu românii din Macedonia nu ne permit să ne dezinteresăm de soarta lor*”⁶⁵. O atitudine favorabilă manifestă și ministrul otoman de externe, Tewfik Pașa. El dă expresie sentimentelor de recunoștință pe care turcii le au față de populația valahă fidelă Imperiului și asigură că va face tot ce este posibil în sprijinul ei. Totodată, transmite felicitările Porții pentru atitudinea prudentă și fermă a guvernului român, precum și simpatia suveranului său pentru România și pentru calitățile Regelui Carol I, a cărui politică prudentă a fost totdeauna atât de favorabilă Turciei⁶⁶. În aceeași linie se înscriu și dispozițiile marelui vizir, Ferid Pașa, date lui Hussein Hilmi Pașa, inspectorul general al reformelor în Macedonia, la începutul lunii martie 1905, de a păși la recunoașterea comunităților aromânilor, de a numi muhtari (primari) dintre ei și de a fi acceptați ca delegați în consiliile provinciale⁶⁷.

O mare atenție acordă guvernul român culturii și școlilor românești din Macedonia. Ca urmare a demersurilor întreprinse, ministrul român la Constantinopol obține recunoașterea lui Lajar Duma ca inspector al școlilor române, precum și cinci scrisori din partea marelui vizir către toți valii din Turcia europeană pentru recunoașterea acestuia

Ca urmare a stăruințelor lui Al. Em. Lahovari, relațiile cu Imperiul Otoman se îmbunătățesc tot mai mult, iar situația românilor macedoneni se ameliorează. Acțiunile sale au ca efect înființarea unui consulat român la Ianina, în fruntea căruia, prin decretul din 17 februarie 1904, este numit Al. Pădeanu. Cu deosebită abilitate, el reușește să obțină iradeaua sultanului din 9 mai 1905 prin care, pentru prima oară, se recunoaște elementul românesc din Imperiul Otoman ca minoritate etnică distinctă.

Recunoașterea oficială a aromânilor este grăbită de incidentul intervenit la Ianina la 23 aprilie 1905: valiul de aici, Osman Pașa, dispune arestarea a doi revizori școlari aromâni. Reprezentantul României protestează energic pe lângă marele vizir și la Ministerul Afacerilor Străine, iar la 26 aprilie/9 mai propune ca guvernul român să solicite sprijinul celui german. Zelul său este temperat de șeful diplomației române, Iacob Lahovari, care îndeamnă la moderație pentru a nu sacrifica o situație deja dobândită în favoarea unui viitor incert⁶⁸.

⁶⁵ Arhivele Naționale București, fond Krețulescu, dos. 719, f. 11-13.

⁶⁶ Arhivele Naționale București, fond Krețulescu, dos. 722, f. 14-16.

⁶⁷ Constantin Paraschiv, *Incidentul de la Ianina (1905)-un episod al relațiilor romano-turce*, în “Revista de istorie”, nr. 10, 1986, p. 949.

⁶⁸ Constantin Paraschiv, *op. cit.* p. 950.

Demersurile Ministerului român al Afacerilor Străine în vederea unei intervenții a Puterilor pe lângă Poartă pentru recunoașterea naționalității aromâne găsesc un ecou favorabil în capitalele europene. Ministrul român la Berlin, Al. Beldiman, telegrafiază la 28 aprilie/11 mai că, deși baronul Marschall, ministrul german la Constantinopol, lipsește de la postul său, guvernul german va sprijini acțiunea României. De la Petersburg vine promisiunea ministrului de externe, Lamsdorff, că reprezentantul său va insista la Poartă pentru eliberarea persoanelor arestate și pentru “*publicarea unei iradele recunoscând naționalitatea română*”. Și Emil Ghica, ministrul român la Viena, transmite vești încurajatoare. Conte Goluchowski îi promisese că va telegrafia baronului Calice pentru a uza de influența sa personală și ca decan al corpului diplomatic din Constantinopol, în sensul de a sfătui Poarta să nu compromită bunele raporturi pe care le întreține cu România.

Poziția fermă a guvernului român și a trimisului său ajung la rezultatul dorit. Iradeaua din 9/22 mai, publicată în ziua următoare, acordă aromânilor dreptul de a folosi limba maternă în biserici și școli, de a alege primari, de a fi primiți în consiliile administrative, de a deschide noi așezăminte școlare și de a se bucura, în general, de toate drepturile recunoscute nemusulmanilor din imperiu. Se împlinește astfel previziunea lui M. Eminescu făcută la 1 decembrie 1876: “*Pentru un teritoriu poliglot, ca cel turcesc, egala îndreptățire a limbelor și confesiunilor va fi lucru de căpetenie, formațiunile teritoriale lucru secundar... Libertatea bisericească și scolastică pentru românii din a dreapta Dunării trebuie însă asigurată, ca să fie odată pentru totdeauna scăpați de sub presiunea spirituală, în prezent a grecilor, în viitor a altor frați creștini*”⁶⁹.

Iradeaua provoacă însă o reacție dură din partea Patriarhatului și a Greciei. În timp ce patriarhul și episcopii greci persecută populația românească pentru a o reține în cadrul naționalității elene, guvernul de la Atena întreprinde o acțiune violentă pentru a o împiedica prin teroare să renege cauza elenismului și să profite de drepturile ce-i sunt recunoscute⁷⁰. Bande ale insurgenților greci (antartès), dirijate de societatea “*Makedonikos Syllogos*”, sunt organizate pe teritoriul grec, printre șefii lor figurează ofițeri ai armatei grecești. Între episcopii greci din Macedonia și șefii bandelor există o perfectă comunitate de acțiune. O scrisoare a episcopului de Grébéna, Agathangelos, sesizată de autoritățile turcești, adresată unui șef de bandă, căruia îi dă instrucțiuni și îi ordonă a se pune sub ordinele șefului Vergas, furnizează o probă decisivă în acest sens⁷¹. Circulara Comitetului Central din Atena, prin care se ordonă șefilor de bandă de a folosi toate mijloacele, inclusiv asasinatul, pentru a readuce populațiile din Macedonia sub autoritatea patriarhatului, circulară sechestrată de către trupele turcești în bagajele unei bande puse pe fugă la 11 august, constituie o altă dovadă în sensul menționat. Autoritățile grecești neagă în schimb orice implicare în conflict. Ministrul Greciei la București, Tombazis, declară că guvernul grec ignoră în mod absolut existența asociației secrete menționate⁷². Președintele Consiliului de Miniștri al

⁶⁹ Mihai Eminescu, *Opere*, vol. X, p. 276.

⁷⁰ Ion Lahovari, *Grèce et Roumanie*, Paris, 1906, p. 8.

⁷¹ *Ibidem*, p. 10.

⁷² *Ibidem*, p. 16.

Greciei, Rhallys, răspunde observațiilor lui Papiniu, ministrul român la Atena, însărcinat de ministrul de externe de a face mustrări prietenești în legătură cu atrocitățile comise în Macedonia, că nu recunoaște, și nici un guvern grec nu ar recunoaște vreodată, existența unui element românesc în Turcia⁷³. Penibilitatea în care se plasează guvernul grec prin acest mod de abordare a problemei, fiind singurul care ignoră funcționarea unei asociații a cărei existență se manifestă prin organizarea de bande ale căror crime sunt cunoscute de Europa întreagă, este subliniată de ministrul României cu o fină ironie. În aceste condiții, măsurile de represalii la care guvernul român recurge (expulzarea supușilor greci, suprataxe asupra produselor și supraimpozitarea supușilor greci) sunt în întregime justificate. Drept urmare, la sfârșitul anului 1905, relațiile diplomatice dintre România și Grecia sunt întrerupte pentru a doua oară în decurs de câțiva ani.

Succesele lui Al. Em. Lahovari în problema macedoneană devin foarte bine cunoscute și apreciate, atât în țară cât și în străinătate, atât în mediile politice cât și în lumea presei. Nu lipsesc, din nefericire, profitorii care se împăunează cu realizările diplomatice de la Constantinopol. Mai ales articolele publicate în *“L’Independence Roumaine”*, intrată, între timp, sub controlul liberalilor, stârnesc indignarea fiului său Nicolae⁷⁴. Nu este, de fapt, singura dată când acesta din urmă ia atitudine împotriva liberalilor, prilej cu care exprimă idei până acum de neconceput în familia Lahovari: *”Domnia nefastă a dinastiei Brătianu va sfârși curând, ca și cea a Romanovilor; ei par că prea vor să se cramponeze de putere pentru a nu fi convinși de slăbiciunea lor. Aștept cu impaciență de a vedea în România, ca și în Rusia, domnia unui Comitet de soldați țărani. Afacerile noastre nu vor fi, cu siguranță, într-o stare mai tristă”*⁷⁵.

Misiunea lui Al. Em. Lahovari în capitala otomană se încheie la 1 martie 1906⁷⁶ cu înalte aprecieri din partea suveranului său⁷⁷, dar și a celui otoman, exprimate atât în cadrul audienței pentru remiterea scrisorilor de chemare⁷⁸, cât și în răspunsul sultanului, expediat la 24 iunie 1906 de către Kiazim Bey, trimis extraordinar și ministru plenipotențiar al Turciei⁷⁹.

Implicarea tot mai activă a diplomației române în politica balcanică în primul deceniu al sec. al XX-lea este privită cu tot mai mare rezervă de către Austro-Ungaria, care se decide să susțină constituirea unui stat bulgar puternic, *“cel mai sigur remediu împotriva iredentismului românesc”*, după expresia lui Pallavicini, ministrul austro-ungar la București. Această atitudine face cu atât mai dificilă și mai importantă misiunea reprezentanței diplomatice în capitala Dublei Monarhii. La propunerea ministrului de externe, general de divizie Iacob Lahovari, Al. Em. Lahovari este transferat de la Constantinopol la Viena, începând cu data de 1 martie 1906, decretul

⁷³ *Ibidem*, p. 24.

⁷⁴ Arhivele Naționale București, fond Krețulescu, dos. 877, f. 13-13v. scrisoarea din 23 martie 1909, expediat] din Paris de Nicolae Lahovari.

⁷⁵ Arhivele Naționale București, fond Krețulescu, dos. 877, f. 15v.

⁷⁶ Arhiva M.A.E. dos.77, Litera L. nr.7, vol. II, f. 96.

⁷⁷ Arhiva M.A.E., dos.77, Litera L, nr.7, 1877, vol. II, f. 30.

⁷⁸ Arhiva M.A.E., dos.77, Litera L, nr.7, 1877, vol. II, f. 33.

⁷⁹ Arhiva M.A.E., dos.77, Litera L, nr.7, 1877, vol. II, f. 38.

respectiv fiind dat la Lugano la 22 martie⁸⁰.

Ca urmare a demersului întreprins pe lângă Ministerul de Externe și cel al Instrucțiunii Publice din Austro-Ungaria, la 22 noiembrie 1907 obține recunoașterea echivalenței certificatului general de sfârșit de studii, stabilit în România, cu cel de maturitate din Austria pentru admiterea liceenilor români în școlile și institutele superioare. Rămâne în sarcina viitorului doar reglementarea admiterii la studii superioare a absolvenților claselor de limbi moderne, organizare inexistentă în Austria, dar vizată pentru un viitor foarte apropiat, ceea ce va aduce extinderea recunoașterii echivalenței și la această categorie⁸¹.

La Viena rămâne până la 30 septembrie 1908⁸², puțin înainte de anexarea Bosniei și Herțegovinei de către Austro-Ungaria. Pentru firea sa prietenoasă și caldă, agresivitatea politicii externe a dublei monarhii, imprimată de baronul Aerenstahl, ministrul de externe, și de Conrad von Hoetzendorf, șeful Marelui Stat Major, schimbarea atitudinii Austro-Ungariei față de România, apropierea ei de Bulgaria, nu mai puteau fi un mediu prielnic.

În noul context internațional marcat de desăvârșirea Antantei, de intensificarea eforturilor acesteia de a reduce influența germană la București, dar și de apropierea tot mai accentuată a României de aliații tradiționali, i se încredințează din nou misiunea de a reprezenta țara în capitala Franței. Încă de la 18 septembrie, prin intermediul lui Mitileneu, însărcinat cu afaceri al României la Paris, se ceruse consimțământul guvernului Republicii Franceze pentru numirea lui ca trimis extraordinar și ministru plenipotențiar⁸³. Decretul privind transferarea sa în postul devenit vacant ca urmare a demisiei lui Grigore Ion Ghica este semnat la 30 septembrie 1908 la propunerea președintelui Consiliului de Miniștri și ministru al Afacerilor Străine, D. Sturdza⁸⁴. În alocuțiunea rostită cu prilejul prezentării scrisorilor de acreditare, la 12 noiembrie, mărturisește pentru nobila țară al cărei oaspete este *“afecțiunea și recunoștința care se leagă în mod natural de o a doua patrie”*⁸⁵.

Se străduiește acum, înainte de toate, să demonstreze că este necesară o modificare a imaginii unei Români complete aservite Triplei Alianțe⁸⁶. Consacră o parte din activitatea sa îmbunătățirii imaginii României în străinătate, mijlocind colaborarea unor oameni politici din țară, în primul rând Titu Maiorescu, ministrul de externe, și Ion Lahovari, ministrul domeniilor, cu presa franceză, îndeosebi cu ziarele *“Temps”* și *“Journal des Debats”*⁸⁷.

În condițiile accentuării tensiunilor în Peninsula Balcanică, ale tendințelor Bulgariei de a-și mări teritoriul, ale apropierii acesteia de Austro-Ungaria, România ridică tot mai stăruitor problema compensațiilor teritoriale, solicitând linia Rusciuk-Varna sau Silistra-Varna. Mai ales că prin tratatul încheiat la 13 martie 1912 între

⁸⁰ Arhiva M.A.E., dos.77, Litera L, nr.7, 1877, vol. II, f. 27-27v.

⁸¹ B.A.R., S. C., Aerenstahl către Al. Em. Lahovari, 30 decembrie 1907, S 5 / DXCVII.

⁸² Arhiva M.A.E., dos. 77, Litera L, nr.7, 1877, vol. II, f. 47.

⁸³ Arhiva M.A.E., dos. 77, Litera L, nr.7, 1877, vol. II, f. 48.

⁸⁴ Arhiva M.A.E., dos. 77, Litera L, nr.7, 1877, vol. II, f. 42.

⁸⁵ Arhiva M.A.E., dos. 77, Litera L, nr.7, 1877, vol. II, f. 59-59v.

⁸⁶ *România în relațiile internaționale*, Editura Junimea, Iași, 1980, p. 362.

⁸⁷ B.A.R., S. C., fond Titu Maiorescu, Titu Maiorescu către Al. Em. Lahovari, 1911, S 109(1) / XV.

Serbia și Bulgaria, cea dintâi se obligă să intervină cu 150.000 de oameni în eventualitatea în care cealaltă ar fi atacată de România. Eșecul negocierilor de la Londra din decembrie 1912 și ianuarie 1913 între reprezentanții români și bulgari, care se desfășoară paralel cu negocierile de pace dintre aliații balcanici și Turcia, posibilitatea deschiderii unui conflict între cele două țări, care ar implica Marile Puteri pe poziții diferite, conduc la întrunirea Conferinței de la Sankt Petersburg, desfășurată între 18/31 martie și 2/15 aprilie 1913, cu participarea Rusiei, Germaniei, Marii Britanii, Austro-Ungariei, Italiei și Franței. Al. Em. Lahovari este desemnat, la 22 martie 1913, prim plenipotențiar pentru determinarea zonei în care Bulgaria nu poate avea întărituri la Silistra⁸⁸. La 26 aprilie/9 mai 1913 se semnează la Petersburg Protocolul prin care Bulgaria cedează României orașul Silistra și o zonă de trei kilometri în jurul acstuia. În Comisia pentru aplicarea Protocolului de la Petersburg este numit și diplomatul la care ne referim⁸⁹.

Criza balcanică din anii 1912-1913 grăbește desprinderea României dintr-o alianță care, acum, nu-și mai avea rațiunile momentului în care fusese încheiată, desprindere *“imprimată de acțiunea profundă și durabilă a factorului național”*, reorientează politica externă spre aliatele tradiționale. Mai ales relațiile oficiale cu Franța se încălzesc *“vizibil, dat fiind că diplomații francezi acordaseră sprijin deplin României în timpul celui de al doilea război balcanic și aprobaseră prevederile Tratatului de la București”*⁹⁰. În ideea strângerii acestor legături, Al. Em. Lahovari este reconfirmat de regele Ferdinand, prin scrisoarea adresată lui Raymond Poincaré, președintele Republicii Franceze, ca trimis extraordinar și ministru plenipotențiar⁹¹.

Convinsă că neutralitatea nu poate fi menținută vreme îndelungată, România continuă acțiunile de pregătire în vederea intrării în război în scopul îndeplinirii idealului național. Despre pregătirile militare din țară, despre nevoia de muniții și încălțăminte, despre lipsa de bumbac și in, ministrul român la Paris este informat de C. I. C. Brătianu, care îl roagă să caute în Franța aceste materii *“ca să putem da de lucru micilor ateliere și țesătorii și să putem face și bluze și corturi pentru armată”*⁹².

În rândul elitei franceze se bucură de multă stimă și simpatie. Prieten al lui Raymond Poincaré, Aristide Briand, Gabriel Hanotaux, Georges Goyau, Auguste Gauvain și al altor mari personalități ale politicii, literelor și jurnalismului, el acționează constant pentru strângerea relațiilor prietenești între România și Franța. Inițiat, ca puțini alții, în tainele acțiunii ce se pregătește, *“reprezintă punctul de legătură activ, discret și puternic dintre România și viitorii ei aliați”*⁹³. În perioada neutralității, potrivit ziarului parizian *“La Nation Roumaine”*, el este acela care conduce negocierile, înainte de a se ajunge, în 1916, la intrarea în război a României⁹⁴.

⁸⁸ B.A.R., A 1898.

⁸⁹ B.A.R., S. C., fond Brătianu Vintilă, Vintilă Brătianu către Al. Em. Lahovari, <decembrie 1907-octombrie 1913>S 3(2) / CCCXC.

⁹⁰ Keith Hitchens, *România 1866-1947*, ed. a II-a, Editura Humanitas, București, 1998, p. 161.

⁹¹ Arhiva M.A.E., dos. 77, Litera L, nr.7, 1877, vol. II, f.62, 18 noiembrie 1914.

⁹² B.A.R., S. C., fond Constantin I. C. Brătianu, C. I. C. Brătianu către Al. Em. Lahovari, 11/24 aprilie 1915, S 4(2) / CCCLXXXI.

⁹³ Arhivele Naționale București, fond Krețulescu, dos.706, f. 12.

⁹⁴ Arhivele Naționale București, fond Krețulescu, dos.707, f. 5, 1 februarie 1951.

Alianța care în 1916-18 situează România alături de Franța este și încununarea activității sale, avea să scrie mai târziu ziarul “*Le Figaro*”⁹⁵. Nu ne îndoim că, și de data aceasta, I. I. C.Brătianu îi ascultă și urmează sfaturile, ca și în problema macedoneană.

Mersul războiului, consolidarea poziției internaționale a României în urma victoriilor din vara anului 1917, evoluția relațiilor dintre aliați fac necesare unele modificări în plan diplomatic. La 17 septembrie 1917, Președintele Consiliului de Miniștri, I. I. C. Brătianu, îl invită pe Al. Em. Lahovari să se deplaseze la Roma, fără a aștepta scrisorile de rechemare și acreditare, prezența sa fiind mai necesară acolo⁹⁶. Decretul referitor la transferarea lui, începând cu data de 1 octombrie, ca trimis extraordinar și ministru plenipotențiar pe lângă Curtea Regală a Italiei, în locul lui Dimitrie I. Ghica, “*pus în pozițiune de disponibilitate*”, este semnat de Ferdinand I în ziua următoare⁹⁷. Scrisorile de acreditare îi sunt expediate la 20 septembrie via Londra, prin curier Odessa. Acestea ajung însă cu întârziere, ceea ce îi stânjenește activitatea⁹⁸. Prezența lui aici asigură unitatea de acțiune cu Italia în vremurile tulburi ale războiului, mai ales grație prieteniei personale cu Titoni.

Activitatea lui în capitala Italiei continuă și după încetarea războiului. În martie 1921 este prim delegat la Conferința de la Barcelona, iar în luna următoare plenipotențiar la Conferința de la Roma⁹⁹. Ca răspuns la raportul său din 6 octombrie 1921, la 2 noiembrie i se face cunoscut că Guvernul a hotărât să-l acrediteze ca reprezentant politic al țării la Fiume, că va numi acolo un consul onorar, la recomandarea lui¹⁰⁰. Ne reține atenția și raportul său din 21 noiembrie 1924, prin intermediul căruia transmite ministrului Afacerilor Străine, I. G. Duca, programul apropiatei întruniri a Consiliului Societății Națiunilor și considerațiile sale pe marginea acesteia: “*Intrarea d-lui Beneș în Consiliu constituie o satisfacție parțială dată necesității de a se repara o asemenea nedreptate, dar cât timp scaunul ocupat de Cehoslovacia nu va fi devenit un scaun permanent în favoarea Micii Înțelegeri, nu putem decât să ne ridicăm în contra modului actual de constituire a Consiliului Societății Națiunilor. Ar fi momentul de a se adopta de comun acord cu Polonia o atitudine hotărâtă, deoarece nici România, de mai bine de cinci ani, de când există Societatea Națiunilor, n-a fost admisă în Consiliul ei*”¹⁰¹. Cu multă chibzuință și tact diplomatic se implică în problema ratificării de către guvernul italian a Convenției asupra Basarabiei, în preambulul căreia se menționa “*că din punct de vedere geografic, etnografic, istoric și economic unirea Basarabiei cu România este pe deplin justificată*”. Este ultimul mare succes al carierei sale diplomatice¹⁰².

Într-o perioadă de rapidă ascensiune a poporului român, el a reprezentat țara în aproape toate capitalele Europei. Peste tot a “*cules*” numai aprecieri pozitive pentru

⁹⁵ Arhivele Naționale București, fond Krețulescu, dos. 707, f. 2, 20 ianuarie 1951.

⁹⁶ Arhiva M.A.E., dos. 77, Litera L, nr. 7, 1877, vol. II, f. 75.

⁹⁷ Arhiva M.A.E., dos. 77, Litera L, nr. 7, 1877, vol. II, f. 67.

⁹⁸ Arhiva M.A.E., dos. 77, Litera L, nr. 7, 1877, vol. II, f. 75.

⁹⁹ B.A.R., A 1898.

¹⁰⁰ Arhiva M.A.E., dos. 77, Litera L, nr. 7, 1877, vol. II, p. 78.

¹⁰¹ Arhivele Naționale București, fond Krețulescu, dos. 717, f. 62.

¹⁰² Arhivele Naționale București, fond Krețulescu, dos. 707, f. 5.

înțelepciunea și echilibrul de care a dat dovadă, pentru “*tactul perfect și politețea lui*”. I-au fost apreciate, de asemenea, distinsele calități personale, prudența și spiritul de conciliere, talentele în cariera diplomatică, precum și zelul și devotamentul său, nobilele sale calități sufletești și de patriot.

Vestea încetării activității îi este adusă la cunoștință de ministrul de externe, N. Titulescu, la 20 decembrie 1927, printr-o emoționantă scrisoare, în care elogiază marile sale servicii consacrate “*apărării neobosite și luminate a intereselor României*”, calitățile rare pe care le posedă, care îl vor așeza “în viața diplomatică a României ca una din cele mai strălucite figuri a ei”¹⁰³. Locul său de trimis extraordinar și ministru plenipotențiar pe lângă Curtea Regală Italiană este luat de Dimitrie I. Ghica, ministru plenipotențiar clasa I-a, Secretar General al Ministerului Afacerilor Străine. Pentru ca experiența și însușirile sale să fie fructificate mai departe în interesul țării, i se încredințează președinția Consiliului Superior Diplomatic al României, atunci înființat, în timp ce Constantin G. Nano, fost trimis extraordinar și ministru plenipotențiar la Berlin, și Mihail M. Placianu, fost trimis extraordinar și ministru plenipotențiar la Stockholm, Oslo, Copenhaga și Helsingfors, sunt desemnați ca membri ai acestui consiliu¹⁰⁴.

Experiența sa de 50 de ani de activitate diplomatică continuă îl propulsează și în alte acțiuni. La 31 decembrie 1911 este desemnat să reprezinte România la Conferința Internațională Sanitară de la Paris. Devine membru în Comisiile Permanente de Conciliațiune prevăzute de Tratatul dintre Spania și Portugalia (1928), dintre România și S.U.A. (martie 1929), dintre România și Olanda (1930). În iulie 1915 procură coloniei române din Paris, prin subscripție, ambulanțe mecanizate și organizează asistența Crucii Roșii. Meritoriu este și faptul că la 28 iulie 1917 obține stindardul lui Ștefan cel Mare din lupta de la Vaslui, descoperit de trupele franceze comandate de Sarail la mănăstirea Zografu de la Muntele Athos¹⁰⁵.

Cariera sa diplomatică, una din cele mai lungi, mai strălucite și mai fertile, se evidențiază nu numai prin numeroasele succese profesionale, dar și prin contribuția la formarea de cadre diplomatice și politice. Aproape toți cei care vor face parte din diplomația română în timpul primei jumătăți a secolului al XX-lea au servit sub Al. Em. Lahovari. Unii dintre ei vor deveni prim miniștri sau miniștri ai Afacerilor Străine. A avut sub îndrumarea lui două generații: pe Duiliu Zamfirescu la Roma, apoi pe fiul acestuia, în aceeași capitală, 34 de ani mai târziu; pe G. Crețeanu, iar 40 de ani după aceea pe fiul său, Al. Crețeanu; pe Mișu și pe fiul său, Nicolae Mișu.

Distinsele sale merite vor fi recunoscute, atât în țară cât și în străinătate, nu numai prin acordarea unor înalte distincții¹⁰⁶, ci și prin alegerea sa ca membru de onoare al societăților culturale “*Amiciția Italo-Română*” – fondată în 1936 de către foștii studenți români în Italia-, la 13 martie 1942¹⁰⁷, și “*Eroii Neamului*”, la 26 mai același an. Între membrii de onoare ai celei din urmă se numără prof. dr. Petre

¹⁰³ Arhiva M.A.E., dos. 77, Litera L, nr.7, 1877, vol. II, f. 79-79v.

¹⁰⁴ Arhiva M.A.E., dos. 77, Litera L, nr.7, 1877, vol. II, f. 92.

¹⁰⁵ B.A.R., A 1898.

¹⁰⁶ Arhivele Naționale București, fond Krețulescu, dos. 710, f. 1-2.

¹⁰⁷ Arhivele Naționale București, fond Krețulescu, dos. 705, f. 2.

Tomescu, ministru al Sănătății și Ocrotirilor Sociale, prof. G. G. Mironescu, prof. Horia Hulubei, rector al Universității București, gen. G. Potopeanu, ministru al economiei naționale, gen. Ștefănescu Al., dr. Voicu Nițescu, fost ministru, președintele voluntarilor ardeleni și bănățeni, ing. Nicolae Mareș, fost ministru¹⁰⁸.

Pe parcursul îndelungatei și bogate sale activități colaborează cu unii dintre cei mai de seamă oameni de cultură ai timpului. Este însărcinat de Kogălniceanu cu revizuirea traducerii operei “*Histoire de la Valachie*”, întocmită în cadrul Academiei Mihăilene¹⁰⁹, efectuează cercetări istorice la Roma și trimite multe documente Academiei Române, din partea căreia primește alese mulțumiri prin intermediul lui Ion Bianu¹¹⁰ și Petre Poni¹¹¹, împreună cu Duiliu Zamfirescu îndeplinește rugămintea lui N. Iorga privind descifrarea unei inscripții la Spitalul San Spirito¹¹². Ca ministru la Roma, se implică în construirea Institutului Academic Român de aici. La sugestia lui P. Piermatci achiziționează în acest scop un teren din zona istorică a orașului, în întindere de 877,75 m.p., situat lângă cei 4717, 94 m.p., pe care statul român îi posedă încă din anul 1921¹¹³.

În calitate de ministru plenipotențiar, mijlocește stabilirea unor legături între oameni de știință și cultură români și străini, precum între dr. C. I. Istrati și de Saint Lége sau René Moulin¹¹⁴, îl sprijină pe G. Enescu¹¹⁵, recomandă directorului Conservatorului Național de Muzică și Declamație din Paris pe Aristizza Romanescu, profesor la Conservatorul din București, însărcinată să studieze organizarea conservatoarelor din Paris și Bruxelles¹¹⁶. Amabilitatea și bunăvoința de care întotdeauna dă dovadă îi încurajează pe mulți să-i solicite sprijinul chiar și în probleme delicate. Constantin I. Nottara, evocând amintirile plăcute, când creațiile sale de la Teatru erau „*de mult gustate*” de Al. Em. Lahovari, și deosebita bunăvoință dovedită în alte împrejurări, îl roagă să intervină pe lângă numeroasele sale cunoștințe din lumea artistică pariziană pentru fiul său, care candidează la clasa cursului superior de violină, “*să-l aibă în vedere juriul examinator*”¹¹⁷.

Nu putem trece cu vederea nici actele sale de binefacere, acțiunile sale vizând propășirea învățământului, întreținerea bisericilor¹¹⁸ și școlilor din comunele unde deține proprietăți, donațiile de cărți și material didactic¹¹⁹, distribuirea zilnică a unor

¹⁰⁸ Arhivele Naționale București, fond Krețulescu, dos. 704, f. 1.

¹⁰⁹ Al. Zub, *Mihail Kogălniceanu istoric*, p. 316.

¹¹⁰ Arhivele Naționale București, fond Krețulescu, dos. 716, f. 3, 112 9/21 februarie 1898.

¹¹¹ Arhivele Naționale București, fond Krețulescu, dos. 716, f. 31.

¹¹² *Scrisori către Nicolae Iorga*, vol. II (1902-1912), Editura Minerva, București, 1979, p. 305.

¹¹³ Arhivele Naționale București, fond Krețulescu, dos. 716, f. 239.

¹¹⁴ B. A.R., S. C., fond dr. C. I. Istrati, Al. Em. Lahovari către C. I. Istrati, 1915, Paris, S 32(1) / DCLXXV.

¹¹⁵ B. A. R., S. C., fond Enescu George, G. Enescu către Al. Em. Lahovari, 22 februarie 1912, S 46 / LXX.

¹¹⁶ Arhivele Naționale București, fond V. G. Morțun, XXX/63.

¹¹⁷ B. A. R., S. C., fond C. I. Nottara, C. I. Nottara către Al. Em. Lahovari, <1910-1914>, S S 1 / CLXXX.

¹¹⁸ Arhivele Naționale București, fond Krețulescu, dos. 986, f. 1-2.

¹¹⁹ Arhivele Naționale București, fond Krețulescu, dos. 775, f. 84.

cantități de lapte elevilor, mai ales în iarna anului 1907¹²⁰, donațiile de terenuri în folos comunitar¹²¹, îndeosebi pentru înființarea de școli și șosele¹²².

Prin activitatea desfășurată, prin realizările sale, Al. Em. Lahovari poate fi înscris, fără îndoială, în galeria diplomaților iluștri.

---

¹²⁰ Arhivele Naționale București, fond Krețulescu, dos. 986, f. 4v.

¹²¹ Arhivele Naționale București, fond Krețulescu, dos. 1523, f. 5.

¹²² Arhivele Naționale București, fond Krețulescu, dos. 1490, f. 3.

ASPECTE DIN IUDAISMUL MUNTEAN: SCURTĂ ISTORIE A COMUNITĂȚII EVREILOR DIN BUZĂU

Elena Mădălina OPREA

1. Evreimea munteană.

1.1. Între integrare socială și sionism ca simbol al păstrării identității nealterate.

După primul război mondial, noua Românie este una redimensionată dar și una multinațională. Provinciile alipite au majorat procentul populațiilor minoritare ale statului, acest proces declanșând o redefinire a identității *Celorlalt* într-un sens mai puțin exclusivist.

Existența evreiască în noile granițe a cunoscut, pe lângă tripla sa augmentare, și o conștientizare a deosebirilor născute din dezvoltări istorice diferite. Este vorba despre grade diverse de asimilare/integrare și emancipare ale comunităților evreiești din provinciile unite cu țara, aceste comunități continuând să aparțină din punct de vedere cultural mediului lor istoric de origine. Noua geografie evreiască era secționată nu numai din cauza gradelor diferite de asimilare/integrare, ci și datorită existenței unor discrepante sociale, culturale și lingvistice datorată unor acumulări mentale, comportamentale sau de tradiție specifice ambientului de formare.

Efortul liderilor laici și spirituali de consolidare a conștiinței comunitare a reușit să spargă întrucâtva aceste tipare, liantul constituindu-se pe un fundament specific iudaic: solidaritatea indivizilor înlesnită de o repliere în sfera privată a manifestărilor rituale de atașament la aceeași confesiune.

Din punct de vedere istoric, imaginea evreului despre sine însuși, cât și cea a evreului ca și *Celălalt*, au variat în funcție de comportamentele individuale și colective, cât și în funcție de contextele sociale, culturale și politice. Românul acelei epoci vedea în evreu nu numai un „*străin*” ce trăia izolat, ce vorbea o altă limbă și avea o altă religie ci și un „*evreu rus*” sau „*evreu comunist*” în cazul evreului din Basarabia, un „*evreu ungar*” sau de cultură germană în cazul evreului transilvănean, sau „*galițian*”, „*străin și inamic*” în cazul evreului bucovinean. Dar și imaginea evreului despre sine însuși era cea a unui „*străin*”, căci, așa cum afirma fostul Șef Rabin al României, Alexandru Șafran «poporul evreu e neasimilabil, ca entitate comunitară el *nu vrea* să se asimileze națiunilor în mijlocul cărora trăiește; el se deosebește prin comportamentul său, el păstrează alianța sa cu Dumnezeuul său...: Israel (poporul lui Israel -n.n.) *nu poate* să se asimileze popoarelor al căror oaspete este, căci nu-și găsește în mijlocul acestora „*liniștea*”»¹.

Evreii din diasporă au păstrat în permanență, de-a lungul timpului în memoria

---

¹ Alexandru Șafran, *Un tăciune smuls flăcărilor. Memorii*, București, Hasefer, 1996, p. 14-15.

colectivă mitul reînțoarcerii la Sion. Atașamentul sentimental și religios față de Țara Sfântă a făcut și încă face parte integrantă din universul mental evreiesc, de la desființarea definitivă a poporului evreu ca entitate politică independentă în Palestina, în anul 70, apoi în 135. „*Spre Sion se întorc privirile nostalgice ale exilaților lui Iuda (Psalmi, 136,1), iar aspirația de întoarcere la Sion se află în centrul speranțelor mesianice ale iudaismului*”².

Modernizarea, secularizarea și emanciparea au detensionat legăturile individului evreu cu comunitatea deschizând calea particulară spre asimilare și/sau integrare, cu atât mai mult cu cât prin emancipare individul a ieșit de sub jurisprudența rabinică supunându-se direct, în calitate de cetățean, legii statului.

Vector al modernității, autoafirmarea identitară ce contura un vag naționalism diasporic a abandonat conștiința religioasă repliindu-se pe una a naționalității. Așa cum afirmă istoricul Jean Ancel, «în marea lor majoritate ei se considerau membri ai minorității naționale evreiești și nicidecum „români de religie mozaică”». Organizațiile lor culturale și sociale, constituite înainte și după primul război mondial, se sprijineau pe temelii naționale evreiești.... Mișcarea sionistă s-a întărit după alipirea noilor provincii, unde a găsit un ecou în sânul unei populații care a întreținut visul întoarcerii la Sion, în pofida sutelor de ani de rătăcire. Cel puțin în acest domeniu, iudaismul român ... a dovedit o vigoare națională și spirituală inexistentă în alte comunități europene.... Chiar și Uniunea Evreilor Români, organizația cea mai importantă a anilor douăzeci, condusă de Dr. Filderman și considerată ca un bastion al asimilismului, era de fapt de tendință naționalistă evreiască. Nici conducătorii, nici membrii săi nu se arătau gata să plătească dreptul de intrare în societatea românească cu prețul pierderii identității lor naționale. ...Diaspora românească era diferită de toate celelalte prin diversificare, prin diferitele grade de dezvoltare și de asimilare, dar și prin simțul rădăcinilor sale evreiești...»³.

Lupta cea mai acerbă între reprezentanții curentului asimilismului / integralismului și reprezentanții celui al sionismului s-a dat în Vechiul Regat. Prezența evreiască în această zonă a fost atât de veche încât evreii nu mai erau considerați alogeni, ci evrei „*autohtoni*”, „*pământeni*”⁴. Gradul lor înalt de integrare socială rezultată din propria lor dorință de fuzionare cu societatea dar și din presiunea sau influența forțelor exterioare a șters întrucâtva particularitățile grupului etnic. A fost învățată sau asimilată de către evrei, sub influența societății majoritare, o gamă largă de practici sociale și culturale. Această adaptare - ce presupune învățarea limbii, imitarea sau cunoașterea unor comportamente sociale, politice, religioase sau a unor structuri mentale - a permis absorbția indivizilor fără ca totuși grupul să-și piardă din această cauză caracteristicile principale ale identității: limbă, tradiție, credință. Aceste caracteristici au evoluat și s-au transmis generațiilor următoare. Integrarea socială a avut șanse reale de succes odată cu obținerea emancipării evreilor. Jean

² Vezi “SION” și “SIONISM”, în *Dicționar de civilizație iudaică*, București, Ed. Univers Enciclopedic.

³ Al. Șafran, *op.cit.*, p. 24-25.

⁴ Al. M.Stoenescu, *Armata, mareșalul și evreii*, București, Ed. Rao International Publishing Company, 1998, p. 493.

Ancel a menționat, în legătură cu acest aspect, că «după emancipare, obținută legal în 1921, evreii din Regat au cunoscut schimbări rapide în modul de viață ... iată-i dintr-odată posesori de drepturi civile; unii au considerat de datoria lor– mai ales intelectualii și membrii profesiunilor liberale - să adopte modelele și manierele burgheziei române, într-un elan de sincer patriotism.... Un reprezentant tipic al acestor „români noi” era dr. Wilhelm Filderman, președintele Uniunii Comunităților Evreiești din România»⁵.

Subliniem că ritmul integrării sociale nu a fost același pentru toate grupurile de evrei din țară, marcate pe plan local de propria lor istorie, nici pentru toate păturile sociale, deoarece numai anumite categorii de evrei intrau în contact constant cu grupul majoritar. Nu se poate vorbi deci despre un raport identitar unic pentru societatea evreiască a aceluia timp. Acest raport a fost complex și plural, diferit pentru bărbați și femei, pentru imigrați și pentru autohtoni, pentru imigranții din interior și pentru cei din străinătate. Evreii din Vechiul Regat erau considerați și se considerau și ei înșiși integrați, în comparație cu cei din provinciile alipite. Această stare s-a perpetuat până în 1940, când în contextul incidentelor legate de retragerea armatei și administrației române din Basarabia, evreii Vechiului Regat au dezaprobat faptele unor evrei basarabeni subliniind diferențele: „... *ce vină avem noi cu aceste fapte de nebunie sălbatică, comise de oameni care s-au născut și au trăit sub alt regim, care n-au avut vreme să se lege sufletește de popor și de țară (subl. n.) și cu care nu suntem și nu putem fi solidarizați*”⁶. Ideea integrării structurale și comportamentale în societatea românească este accentuată de Filderman și Șafran astfel: „*Evreii din Vechiul Regat - evreii pământeni români – născuți și crescuți de generații pe pământul românesc sunt și rămân atașați cu toată dragostea de glia românească, glie din belșug udată de sângele celor mai buni fii ai lor, căzuți în războiul de neamănare din 1877, în cel din 1913 și în războiul de reîntregire din 1916 – 1918. Idealurile lor s-au împletit întotdeauna cu cele ale tuturor românilor și orice s-ar întâmpla și orice ar suferi, așa cum au fost și așa cum sunt, înțeleg să fie de-a pururi alături de poporul român, înțelegând și destinul indisolubil legat de acest pământ*”(subl.n.)⁷. Această „împământenire” a lor a fost una dintre cauzele care a dus la supraviețuirea a 95% dintre ei în comparație cu procentul mult scăzut al supraviețuitorilor din comunitățile basarabene, bucovinene și nord-transilvănene în timpul celui de-al doilea război mondial.

1.2. Dezvoltarea demografică a evreimii din Muntenia.

Urmărind evoluția demografică a populației evreiești timp de peste un secol, în spațiul fostei Țări Românești, ulterior doar în cel al Munteniei – provincie în cadrul căreia se află integrată și Comunitatea evreilor din Buzău – observăm o creștere continuă datorată nu atât sporului natural, care oricum a fost scăzut în orice epocă pe acest segment de populație, cât valurilor de imigranți din provinciile alipite în 1918. Dacă în 1831 Țara Românească înregistra doar 4200 de evrei, în 1899 numărul acestora crește la 60.760 de persoane. În marea lor majoritate evreii din acest spațiu

⁵ Apud., Al.Șafran, *op.cit.*, p. 12.

⁶ *Curierul israelit*, nr.22 din 10 iulie 1940, p. 1.

⁷ *Loc. cit.*

erau aşchenazi, de rit occidental existând şi o minoritate sefardă, de rit spaniol, care era puternic ancorată mai ales în capitală.

Prin tratatul de la Berlin, România a fost obligată să acorde drepturi tuturor cetăţenilor, nu numai celor creştini. Cu toate acestea, aproximativ 96% din populaţia evreiască a ţării nu au obţinut drepturi civile şi politice, guvernul român optând pentru o naturalizare individuală, al cărei procedeu de executare era unul greoi, ce dura ani de zile, în dauna unei naturalizări în masă. Aceasta a şi fost cauza pentru care în anii 1880 s-au înregistrat mari valuri de emigraţie din mediul rural în cel urban. La recensământul din 1899 din cei 60.760 locuitori evrei ai Munteniei, 43.274 locuiau în Bucureşti, 16.602 în oraşe capitale de judeţ şi doar 884 la sate⁸. Datorită statutului de „*străini nesupuşi unei protecţii străine*”, majoritatea evreilor de la sfârşitul secolului al XIX-lea, neavând dreptul să se stabilească în sate şi nici să dobândească bunuri rurale, s-a concentrat, din puncte de vedere demografic, în mediul citadin iar din punct de vedere socio-economic, în profesii esenţial-urbane în: industrie, bănci, comerţ, meşteşuguri, funcţii publice şi profesii liberale.

Din 1912 până în 1930 s-a înregistrat o creştere a populaţiei evreieşti din Muntenia de aproximativ 42% dacă nu luăm în consideraţie cifra celor declaraţi în 1930 de religie mozaică (94.216), ci a celor consideraţi evrei din punct de vedere etnic (86.545). În 1930 procentul populaţiei urbane evreieşti a Munteniei era de 99% iar limba română a devenit limba maternă în procent de 79%. Raportată însă la populaţia generală a provinciei, populaţia evreiască reprezenta doar 2,3 %, iar pentru întreaga Românie 4,2%⁹ (vezi tabelul nr.1).

În perioada interbelică, în urma Conferinţei de pace de la Paris care a pledat pentru dreptul minorităţilor, toţi evreii, locuitori ai Vechiului Regat înainte de 2 august 1914, precum şi cei din teritoriile alipite, au obţinut cetăţenia română. Marele număr al acestora (al acelor deveniţi cetăţeni români) cât şi o oarecare afluenţă a lor dinspre provinciile unite spre Vechiul Regat au alimentat teama guvernanţilor de la Bucureşti de o aşa-zisă „*invazie evreiască*”. Aceasta este uşor contrazisă fie şi numai de evidenta rezistenţă la integrare a celor mai mulţi locuitori ai Basarabiei şi Transilvaniei. „*După 1919, o majoritate semnificativă a evreilor din România privea România drept un stat gazdă (subl.a.) cu care aveau foarte puţin în comun. Istoria, limba, cultura şi mentalitatea României şi a naţiunii române le erau străine*”¹⁰, afirmă istoricul american Raphael Vago.

Tabelul nr. 1 Populaţia evreiască a Munteniei

ANUL	NUMĂRUL LOCUITORILOR EVREI
1899	60.760
1912	63.191
1930	86.545*
1934	94.216*

⁸ Carol Iancu, *Evreii din România. De la emancipare la marginalizare. 1919-1938*, Bucureşti, Hasefer, 2000, p. 46.

⁹ *Ibidem.*, p. 53.

¹⁰ Apud., Al.M.Stoenescu, *op.cit.*, p. 48.

1939	84,159*
1941	114.173**
1942	108.761**

*cifra reprezintă persoanele considerate evrei în funcție de criteriul naționalității, al „neamului”

** cifra reprezintă și persoanele de religie mozaică

2. Evreimea buzoiană.

2.1. Scurt istoric al Comunității evreilor din Buzău.

„Primele atestări despre existența evreilor buzoieni sunt din secolul al XVI-lea, din vremea lui Mircea Ciobanu și Mihai Viteazul” afirmă scriitorul și ziaristul Boris Marian Mehr¹¹. Cea mai veche atestare documentară modernă datează din anul 1803 și ea confirmă ipoteza noastră, aceea a unei discontinuități istorice a așezării evreiești în spațiul buzoian¹².

Prima formă de organizare colectivă este semnalată de călătorul francez F.G.Laurençon în anul 1812 când, datorită războaielor ruso-turce vechiul târg buzoian a fost mutat la Nișcov „și negustorii jidani mutară târgul, desfăcându-și mărfurile ce le mai aveau și pe care le scăpaseră de la jaf”. Conform aceluiași autor, alături de cele 50 de familii de negustori indicate în 1812, se mai afla, un deceniu mai târziu, și un număr de meseriași evrei¹³.

Anul 1830 marchează începutul organizării comunitare a evreilor buzoieni, „pe baze noi, moderne”¹⁴, conform prevederilor Regulamentului Organic. „Obștea izraeliților pământeni” din Buzău, a obținut abia doi ani mai târziu, în 1832, personalitate juridică recunoscută de Ministrul Cultelor prin *Ordinul nr.8319/674*. Această transformare de statut a produs ieșirea de sub autoritatea și controlul primăriei căreia i se depunea „Darea de seamă anuală spre verificare și aprobare”¹⁵. Bucurându-se de autonomie în raport cu autoritățile locale, respectiv primăria, care până atunci, „prezida printr-un delegat al ei alegerile pentru conducerea

¹¹ Boris Marian Mehr, *Evreii-Istorie-Valori*, București, Hasefer, 2000, p. 34

¹² Direcția Județeană a Arhivelor Naționale – Buzău (în continuare D.J.A.N. Bz.), fond Comunitatea Evreilor Mozaici din Buzău (în continuare C.E.M.), dos. 10/1941-1942, fila 136. Documentul care conține această informație este o filă manuscrisă față-verso redactată de o persoană rămasă anonimă, însă cu certitudine un membru din Reprezentanța Comunității, deoarece actul redă un proces-verbal în care este prezentat succint istoricul comunității. Datat în 15.IX.1942, acest text a fost întocmit într-o perioadă în care vechimea, cât mai puternic ancorată în timp, a unei colectivități într-un spațiu dat, legitima atașamentul față de acel teritoriu, față de locuitorii lui și, de ce nu, față de țară. O astfel de vechime ar fi putut atesta în ochii contemporanilor o conviețuire pașnică, îndelungată, cu ceilalți membri majoritari ai societății. Nu ne îndoim de faptul că autorul acestui înscris a încercat să fixeze corect cea mai veche atestare a prezenței evreiești tocmai din motivele expuse mai sus, deși a intuit o așezare evreiască mai veche decât anul 1803. Redăm mai jos, *in extenso*, frazele de debut: “După pietrele funerale (sic!), Comunitatea Evreilor există în orașul Buzău din 1803. Pe terenul Sfintei Episcopii (ortodoxe-nn) a existat un cimitir evreesc, nu avem însă date precise. În anul 1830 începe organizarea Comunității pe baze noi, moderne, ca în celelalte orașe mari. Primul act al organizării este posesia cimitirului (azi desfundat) din cătunul Poștei, strada Boiangiu, nr. 18-20”.

¹³ Apud., Al. Gaiță, *Din viața „Kehilei” buzoiene*, în *Opinia*, nr. 1690/13.08.1996.

¹⁴ D.J.A.N., fond C.E.M., dos.10/1941-1942, fila 136.

¹⁵ Idem, dos. 30/1943, fila 175.

comunității”¹⁶, „Obștea izraeliților pământeni” a cunoscut o dezvoltare continuă atât din punct de vedere demografic cât, mai ales, instituțional.

Înainte de a prezenta această evoluție plurală favorizate de relativa autonomie dobândită atât pe plan social cât și religios – cultural, trebuie prezentat mai întâi mediul comunitar, axele care-l dimensionează în interior și-l relaționează, în exterior, cu lumea neevreilor.

„*Kehila*” sau Comunitatea reprezintă un cadru la socializării evreilor, organizat prin instituții religioase – sinagogă (*șil*), baie rituală (*mikve*), abator *cașer*, asociații pentru ajutorul de înmormântare (*hevra kadișa*)- prin asociații educative, școli cu diverse nivele de învățământ, asociații de binefacere. În perioada contemporană în cadrul comunității s-au dezvoltat “moduri de viață compatibile cu obiceiurile țărilor gazdă și cu exigențele Torei”, „*instituții aidoma cu modelul celor ale vecinilor neevrei: partide politice, syndicate, cercuri culturale, mișcări de tineret, cluburi sportive*”¹⁷. Percepută ca un microcosmos în cadrul căruia existența evreiască este reglementată de un cod inspirat din tradiția religioasă, ca „*structură de rezistență față de tentațiile lumii exterioare*”¹⁸, comunitatea este totodată și „*o lume deschisă spre exterior, un loc de trecere, de circulație și de schimburi. Societatea evreiască întreține contacte permanente cu mediul său înconjurător. Prin comerțul și tranzacțiile zilnice cu prilejul târgurilor și al piețelor, prin contactele cu vecinătatea, strada sau casa evreilor se învecinează cu strada sau casa creștinilor, iar sinagoga nu este niciodată foarte îndepărtată de biserică. Prin schimburile intelectuale, atunci când circulă oamenii, circulă și ideile, schimbându-se și confruntându-se unele cu altele. Separațiile de ordin social, etnic, cultural, religios există desigur, dar ele nu sunt niciodată strict delimitate. Ceea ce explică colorația culturală proprie fiecărei comunități*”¹⁹.

Statutul și rolul comunității au variat în timp în funcție de reformele introduse de modernitate. Acestea au generat conflicte și tensiuni interne ce trădau o rivalitate permanentă între aportul culturii societății majoritare și necesitatea păstrării cu orice preț a unui patrimoniu strămoșesc comun. Revendicată de sioniști ca fundament al unei autonomii naționale, *kehila* reprezenta pentru „*unioniști*” cei care luptau pentru o recunoaștere *de jure* a ei, o structură religioasă și socială necesară integrării evreilor în societatea românească, permițând de asemenea și menținerea unei identități evreiești. Barierele dintre tradiționaliști și moderniști au migrat în perioada interbelică și și-au pierdut forța în prejma celui de al doilea război mondial lăsând loc unei solidarități excepționale în fața pericolului disoluției sau chiar a dispariției unei colectivități întregi.

Având o conducere bicefală, împărțită între o autoritate civilă și una religioasă, comunitatea îndeplinește în același timp o funcție socială – se preocupă de satisfacerea nevoilor membrilor ei din domeniile educației și binefacerii – cât și o funcție spirituală – se îngrijește de menținerea unui ambient confesional dinamic. Din momentul

¹⁶ *Loc. cit.*

¹⁷ Regine Azria, *Iudaismul*, București, Ed. C.N.I. „CORESI”, 2000, p. 46-47.

¹⁸ *Ibidem*, p. 46.

¹⁹ *Ibidem*, p. 47.

recunoașterii de către stat a comunității ca fiind investită cu „*personalitate juridică și morală*”, aceasta devine autonomă din punct de vedere religios, cultural și administrativ. Revenind la comunitatea buzoiană, menționăm că, asemeni celorlalte comunități ale Munteniei, a parcurs lent, insesizabil, un drum al integrării, devansând în anul 1919, nu numai comunitățile din provinciile unite, ci chiar și pe cele din Moldova (unde, se știe, raportul identitar era în mediul urban unul aproximativ egal), prin gradul înalt de integrare și de modernitate. Această modernitate s-a produs prin ruperea unor bariere mentalitare ce s-a realizat sub influența etică și spirituală a *Haskalei*²⁰.

Întorcându-ne la primele decenii ale secolului al XIX-lea, în spațiul buzoian, se remarcă o creștere demografică a populației evreiești relevată prin necesitatea achiziționării de către comunitate a unui teren, în anul 1830, în scopul înmormântării defuncțiilor ei. Conform preceptelor iudaismului, astrucarea celor decedați este o obligație ce are conotații profund religioase, „*comunitățile evreiești având datoria să-și asigure proprietatea unui teren în acest scop și să-și asume gestionarea lui*”²¹, deoarece obiceiurile de înmormântare, dar mai ales comportamentul ritual al rudelor celor defuncți, presupune obligativitatea realizării unui ceremonial strict de purificare. Conduita persoanelor în astfel de momente era reglementată cu rigurozitate de un cod normativ complex, de aici rezultă și motivația înființării unui cimitir a cărui funcționalitate era destinată numai defuncțiilor evrei.

Rămânând în sfera religiosului, precizăm că evreii buzoieni au beneficiat încă din 1812 de serviciile hahamului Schahmar, cel care i-a mobilizat în vederea construirii unei prime sinagogi.

Rolul liderilor spirituali, cât și puterea financiară a evreilor locali s-au făcut remarcate prin înființarea, până la începutul secolului XX, a numeroase instituții și societăți cu caracter religios, cultural, educațional dar și comercial.

Orice comunitate evreiască era susținută printr-un sistem de autofinanțare care s-a dezvoltat plecând de la o obligație religioasă și morală fundamentală: practicarea carității. *Qedaka* (dar în bani) a fost instituționalizată, ea reprezentând 1/5 – 1/10 din veniturile unui evreu major. Fiecare comunitate trebuia să aibă cel puțin „o casă a carității (*Kupa șel qedaka*) și o organizație de distribuire a hranei (*tamhui*)”. Așadar, pentru înzestrarea comunității cu instituții, cât și pentru posibilitatea înfăptuirii unor opere caritabile într-un cadru organizat, fiecare evreu major avea obligativitatea de a contribui financiar. Veniturile unei comunități erau alimentate grație *gabelei*, taxă percepută asupra cărnii *cașer*.

Având o putere financiară mult sporită datorită creșterii numărului de comercianți locali, Comunitatea Evreilor din Buzău a cumpărat, în anul 1855 un teren pe care s-au construit ulterior, încă o sinagogă, „*Agudat Israel*”, ce a funcționat între anii 1880 – 1928, un imobil în care a funcționat școala primară.

În timp, numărul construcțiilor și al instituțiilor a crescut progresiv, în raport direct cu evoluția demografică și cu necesitățile complexe ale populației evreiești. Kehila a fost dotată cu o „*mutanță pentru fabricat azimă rituală*” cât și cu „o baie

²⁰ vezi „HASKALA”, în *Dicționar de civilizație iudaică*, Larousse, f.a.

²¹ vezi, „ABLUȚIUNI”, „CIMITIR” și „MOARTE”, în *Dicționar de civilizație iudaică*, Larousse, f.a.

modernă, cu aburi” în 1890, care până în 1929 a fost singura baie publică din oraș.

În 1893 și 1897 s-au achiziționat diverse terenuri atât pentru destinații religioase (sinagogă, anexe și un alt cimitir) cât și educaționale. S-a construit un alt imobil pentru școală, o clădire pentru grădinița de copii cât și o locuință pentru directorul școlii.

Creșterea semnificativă a ponderii meseriașilor și comercianților evrei în economia locală este relevată de apariția și dezvoltarea unei societăți a lor „*Beker Holim*”, încă din 1886, condusă de Dr. Grün, de cumpărarea unui teren pe care s-a construit o sinagogă a micilor meseriași, de înființarea, în 1892, a unei instituții de asistență medicală și sprijin financiar și material acordate persoanelor în vârstă, „*Marpe Lenefes*”. Toate aceste realizări, implicit cele comunitare, reflectă o stare materială bună a familiilor evreiești locale, un argument în favoarea acestei informații fiind simpla raportare a acestor înfăptuiri la numărul capilor de familie care, în 1893, era de aproximativ 350²².

În primele decenii ale secolului XX, opera edilitară a Comunității a cunoscut o dezvoltare continuă, cerută de adaptarea, din rațiuni practice și culturale, la noi realități. În 1904 localul școlii primare a fost recondiționat, pentru ca în 1910 să se construiască un alt imobil, „*mai încăpător*”, sub directoratul profesorului L. Mayer. Doi ani mai târziu s-a înființat și un gimnaziu condus de directorul B. Rabinovici, iar în 1927 s-a construit un local nou pentru grădinița de copii.

În ceea ce privește realizările din domeniul cultului s-au evidențiat construirea unei sinagogi noi și moderne pe strada Clemenței, a unei locuințe destinate ceaușului, în 1903, iar în 1929, a unui „*abator modern pentru tăierea rituală a păsărilor*”²³. Din inițiativa hahamului Avram Rappaport și a rabinului Dr. M.Beck s-a demolat una din vechile sinagogi pentru a se construi un templu, mult mai spațios. Piatra de temelie a fost pusă în 1905, abia în 1909 demarându-se lucrările de construcție, aflate sub conducerea arhitectului Davidescu care fusese recomandat de Alianța Israelită din București. Lucrările au fost finalizate în 1913, deși inaugurarea edificiului s-a făcut în 1910. Clădirea templului era una impunătoare – actualmente este declarată monument istoric - iar inaugurarea sa fastuoasă a rămas în memoria colectivă a membrilor comunității, drept „*un eveniment remarcabil din istoria cultului mozaic*”²⁴.

Viața religioasă a fost în permanență animată de cei doi rabini ai comunității. În spațiul buzoian și-au desfășurat o bogată activitate hahami („*înțelepți*”) precum: Schahmar, A.Rabinovici, M.Rappaport, H.Wexler, A.Blitzman și Loeb Moscovici. Dintre rabinii care au oficiat, „*în sinagoga micilor meseriași*”, în „*templul cel mic*” destinat evreilor săraci, cât și în templul din strada Marghiloman, îi amintim pe: Ithak Aizig Schor, Israel Würtzberger, Israel Berger, Simon Bercovici, S. Aronovici, M.Adler, S. Roisman, M. Wolitzer, dr. M.Beck, Landau, Caz Van, Rappaport și alții.

Comunitatea buzoiană a deținut de-a lungul timpului și o „*Societate sacră*” (*hevra kadiša*), însărcinată îndeosebi cu toaleta mortuară. Personalul acesteia s-a mârît pe măsură ce populația evreiască s-a majorat; era salarizat din veniturile comunitare.

În domeniul educației s-au remarcat corpurile didactice ale școlii confesionale și

²² D.J.A.N.BZ., fond C.E.M., dos. 10/1941-1942, fila 136.

²³ D.J.A.N.BZ., fond C.E.M., dos.30/1943, fila 175.

²⁴ Loc. cit.

ale gimnaziului dintre care îi menționăm pe: I.Saletay, D. Georgescu, N.Vârtej, H. Fillman, Lewy și Elissa Segall, L. Mayer.

Viața publicistică evreiască locală a fost îmbogățită prin apariția în deceniile 2-4 a unor reviste și publicații editate de membrii mișcării sioniste sau ai Organizației de Tineret Sioniste, cum ar fi: revista *Menora* aflată sub conducerea lui Marcu Rosenstein, revista *Idealul nostru* aparținând cercului sionist „Lazăr Maier”, revista *Cumpăna* editată sub egida dr. F. Elias și revista *Aleff – Beith – Ghimmel* care a apărut sub conducerea lui Iulius Segall între 1935 și 1938. În perioada 1918 – 1940 au mai fost tipărite ziarul *Viața Evreiască*, precum și „*diverse publicațiuni, periodice cu caracter literar și educativ*”²⁵.

După primul congres sionist de la Basel (1897) ideile acestei mișcări câștigă aderență în rândul elevilor și al studenților, în primul deceniu al secolului XX apărând diverse cercuri ale *Asociației generale a elevilor sioniști și ale Uniunii Studenților Sioniști Hasmonaea*. Principiile programatice ale acestora urmăreau „a dezvolta printre membri spiritul național evreiesc, a face cunoscută și a cultiva istoria și literatura evreiască, doctrina sionistă și limba ebraică, solidaritatea națională și cultura fizică”²⁶.

Reprezentativ pentru orientarea mișcării până în 1919 a fost următorul manifest: „*Iudaismul plătește acum cu munți de cadavre (referire la persecuțiile din Rusia Țaristă – n.n.) prețul găzduirii sale printre celelalte popoare. Am fost tratați cu ură și umilință și a trebuit să aducem mari sacrificii... Studenții evrei protestează cu vehemență împotriva acelor care încearcă să răspândească această teribilă minciună cum că evreii sunt doar o sectă religioasă iar nu o națiune. Studenții subliniază cu tărie faptul că evreii din lumea întreagă, și printre ei și evreii din România, sunt fideli țării în care trăiesc, fără a renunța la spiritul iudaic și la viitorul lor național. Un ideal comun îi unește pe toți, iar ei vor continua cu dârzenie acțiunea lor națională, având ca obiectiv edificarea unui stat evreu. Ei cer o soluție radicală pentru problema evreiască mondială: Statul lui Israel*”²⁷.

Începând cu anul 1912, tinerii evrei locali au înființat și au activat în cercuri culturale sioniste promovând în campaniile de informare, prin intermediul propriilor publicații – *Menora*, *Cumpăna*, *Idealul nostru* – idei precum: regenerarea națiunii din diasporă printr-o educație făcută într-un cadru specializat (învățământ confesional) și în limba ebraică; menținerea identității naționale în dauna unui asimilism reducător; edificarea unui „*Cămin național evreiesc în Ereț Israel*”. În 1922, ca urmare a transformărilor complexe survenite în cadrul societății majoritare, dar, mai ales în cadrul celei minoritare, mișcarea sionistă buzoiană avea nevoie de o reorganizare, așa cum reiese din paginile publicațiilor ei. „*Apelul pentru Alia (emigrare –n.n.) în Palestina, pentru o viață de pionier, de ziditor și de apărător al patriei evreiești, avea în anii 1920 un caracter romantic. Abia emancipați prin Tratatul de la Versailles, tinerii evrei din România nu aspirau pe atunci decât să se integreze în societatea românească, luptând totodată pentru menținerea identității evreiești și atașamentul*

²⁵ Loc. cit.

²⁶ Carol Iancu, op. cit., p. 229.

²⁷ Ibidem, p. 228-229.

față de Ereț Israel. .... Zece ani au fost însă suficienți pentru a le pulveriza iluziile: universitățile, transformate în cuiburi de antisemitism, numerus clausus în școli, agitațiile extremiste conduse de A.C.Cuza și de Corneliu Zelea Codreanu au contribuit la acest proces”²⁸.

În anul 1926, *Asociația Tineretului Sionist din România* (A.T.S.), înființată în 1921, avea deschisă și în Buzău o secție ale cărei activități constante rezidau în „convorbiri bisăptămânale despre istoria evreiască, geografia Israelului, doctrina sionistă, mișcarea muncitorească, etc.; studiul limbii ebraice, munca manuală (tâmplărie, legătorie, etc.), munca agricolă, educația fizică și excursiile; biblioteci evreiești; participarea la colectarea de fonduri pentru achiziționarea de pământ și reîmpădurirea țării sub egida lui Keren Kayemet le – Israel (Fondul Național evreiesc)”²⁹.

Pentru a reda atmosfera politică buzoiană în care tinerii sioniști își desfășurau activitatea, trebuie să menționăm că mișcarea cuzistă și cea legionară câștigaseră în zonă mulți aderenți în rândul preoțimii. În 1926 candida la alegerile electorale din partea Ligii Apărării Național – Creștine (L.A.N.C.), preotul Ioachim Stănescu. Afișul electoral al acestuia reproducea *in extenso* articolul șapte din programul ligii, articol ce promitea soluționarea „chestiunii evreiești” prin „eliminarea completă a elementului jidovesc din țară”³⁰.

Antisemitismul politic a devenit, ulterior, nucleul propagandistic a cel puțin 23 de preoți ortodocși înscriși în mișcarea legionară. Amploarea fenomenului în rândul oamenilor bisericii l-a neliniștit pe generalul Antonescu, așa cum reiese din stenogramele Consiliului de miniștri³¹.

În Seminarul Teologic, cât și în Școala Normală de Băieți din Buzău activau

²⁸ *Ibidem.*, p. 232.

²⁹ *Loc cit.*

³⁰ *Ibidem.*, p. 142. Preotul Ioachim Stănescu se prezenta în fața electoratului buzoian în 1926 cu promisiunea rezolvării „problemei jidovești” prin:

- a. Retragera drepturilor politice și înlăturarea jidanilor de la împământenire;
- b. Revocarea cu efect retroactiv a legii numelui;
- c. Revizuirea tuturor încetățenirilor și anularea celor făcute în bază de acte false;
- d. Repatrierea forțată a tuturor jidanilor intrați în țară după 1 august 1914, deoarece în mod legal nu au putut obține cetățenia;
- e. Împiedicarea expansiunii economice a elementului jidovesc prin:
  1. Scoaterea jidanilor din comunele rurale;
  2. Exproprierea pământurilor ocupate de jidani și trecerea lor în mâinile sătenilor;
  3. Anularea contractelor forestiere jidănești și trecerea pădurilor în exploatarea obștilor sătești;
  4. Exproprierea terenurilor și industriilor petrolifere jidănești în beneficiul statului;
  5. Scoaterea jidanilor din funcțiuni publice;
  6. Exproprierea treptată a proprietății urbane jidănești în beneficiul statului;
  7. Numerus clausus, legiferarea proporționalității în toate ramurile de activitate culturală și economică;
  8. Înăsprirea codului penal în ce privește calificarea și pedepsirea infracțiunilor: falsul, bancruta, escrocheria, mituirea, contrabanda, eludarea legilor de apărare economică, falsificarea articolelor alimentare, propaganda pornografică anarhică și comerțul de carne vie. Ni s-a părut a fi semnificativă reproducerea acestui afiș deoarece acest preot a ales să-și desfășoare campania electorală vehiculând doar ideile antisemite din programul L.A.N.C.

³¹ XXX „Stenogramele Consiliului de Miniștri. Guvernarea Ion Antonescu, vol.2, București, 1998, p. 310, p. 590.

puternice „*frății de cruce*”³², care influențau prin activitatea lor, formarea intelectuală a tinerilor din aceste școli. Atât preoții cât și învățătorii dețineau, în epocă, prin statutul lor social, un ascendent forte asupra maselor, mai ales la sate. Contactul direct cu acestea favoriza transmiterea și pătrunderea ideilor antisemite în medii caracterizate până atunci de o profundă toleranță. De aceea, trebuie să menționăm că impactul propagandei antisemite desfășurate de aceștia în școli sau în biserici, nu a fost unul total lipsit de semnificație.

Ascensiunea antisemitismului local a provocat reculul mișcării sioniste. În 1935 Organizația Tineretului Sionist Buzoian mai număra doar „15-20 de tineri dar toți decizi și hotărâți de a pleca (în Palestina – n.n.)”³³. În paginile revistei sioniste *Alef – Beit – Ghimel*, apărută între 1935 și 1938, figuri notabile ale populației evreiești buzoiene precum profesorul Iulius Segall, dr. Sigmund Rapaport, Iosif Costrici, rabinul Simon Bercovici, rabinul Loebel Moscovici, Isac Holder, Marieta Schwartz și Samson Labiș, semnalau „*timpul înourat al sionismului local*”³⁴. Pledând pentru „*principiile sionismului și frumusețea lui ideologică*” și pentru a reda maselor evreiești cultura iudaică ..., gustul ascunselor taine ale literaturii ebraice, revista *Alef – Beit – Ghimel* a fost desființată în 1938, în contextul instaurării dictaturii regale a lui Carol al II-lea.

Rabinul Loebel Moscovici sublinia în paginile acelei reviste că „*mai există și astăzi (1935 – n.n.) anumite specii de oameni care își caută o jertfă omenească de a avea asupra cui să-și reverse toată barbaria lor*”, poporul evreu a fost nevoit să trăiască după capriciile majorității în care trăia, deoarece „*oamenii nu iubesc pe concurenții lor, căci aceștia le provoacă neplăceri*”³⁵.

Samson Labiș a surprins cel mai bine regresul mișcării sioniste la nivelul întregii țări, comparând numărul celor care activau în 1935, „*epoca de criză a mișcării tinerești*” redusă pe plan local la un grup format din 15 – 20 de tineri, cu miile de membri care existau în 1926 – 1927 în O.T.S.-uri (Organizația Tineretului Sionist).

În domeniul publicisticii sioniste s-a remarcat și studentul buzoian Meir (Mayer) Rudich (1913 – 1991) care a colaborat la revistele bucureștene *Hasmoneea*, *Renașterea noastră* și la oficiosul O.T.S., *Știri din lumea evreiască*³⁶.

Până în anul 1940, Comunitatea Evreilor din Buzău a cunoscut o dezvoltare instituțională continuă. A fost înființată o bibliotecă publică „*Avram Costrici*”, iar în 1933 și o cantină ale cărei servicii erau destinate inițial elevilor. Ulterior, cantina a

³² În revista *Scara. Revistă de oceanografie ortodoxă. Politica și cultură*. (editată de Asociația Română de antropologie audio-vizuală cu binecuvântarea Bisericii Ortodoxe Române), anul IV, treapta a cincea (nr.5- n.n.), martie 2000, p. 143 a apărut un articol, semnat de Decebal Voica, *in memoriam* Marin Naidim, „*fratele nostru de cruce și camaradul nostru*”, care „*ajuns la școala pedagogică din Buzău, a intrat în mod firesc (subl.n.) în Frăția de Cruce, ajungând în cele din urmă la șefia acesteia*”. Autorul acestui scurt memorial îi amintește în cele câteva rânduri și pe „*camarazii*” lui Marin Naidim: Virgil Maxim, preotul Costică Voicescu, Valeriu Gofencu, Costache Opișan și încă mulți alții.

³³ Al. Gaiță, *Buzăul, între sionism și iudaism*, în *Opinia*, X, nr. 2650/12.01.2000.

³⁴ *Loc.cit.*

³⁵ *Loc.cit.*

³⁶ Carol Bines, *Din istoria imigrărilor în Israel*, București, Hasefer, 1998, p. 119.

oferit, cu ajutorul fondurilor colectate de la donatori generoși³⁷, hrană gratuită și populației evreiești paupere din oraș. Veniturile comunității s-au redus în această perioadă doar la sumele obținute din închirierea imobilului donat de I. Segall și cel al băii (devenită din 1932 impracticabilă conform prescripțiilor rituale). Tot sub egida comunității s-a acordat asistență medicală bolnavilor pauperi evrei cărora li se achită contracostul internărilor în spital ori cel al medicamentelor.

2.2. Evoluția demografică și structura profesională a populației evreiești din Buzău.

Analiza procesului demografic la evreii buzoieni relevă o creștere constantă în secolul al XIX-lea pentru ca în primele două decenii ale secolului XX să înregistreze o masivă prezență evreiască în zonă.

Conform datelor aproximative extrase din sursele Comunității, în anul 1812 se aflau la Buzău 50 de familii evreiești. În 1855, numărul acestora se ridică la 140. Până la sfârșitul secolului s-a remarcat o creștere constantă a populației atât printr-o dezvoltare naturală, cât și prin stabilirea unor alte familii venite în special din Moldova. În 1893, cifra aproximativă a familiilor evreiești era de 350.

Potrivit rezultatelor recensământului din 1912, locuiau în Buzău 1676 de persoane de origine evreiască.

După primul război mondial și alipirea teritoriilor cunoscute ca având o numeroasă populație evreiască, s-a înregistrat la Buzău apogeul populației evreiești din punct de vedere demografic. Numărul familiilor „mărindu-se prin nașteri, căsătorii și noi așezări”³⁸, a ajuns la aproximativ 640, cifra probabilă a locuitorilor evrei ridicându-se la maxim 2000 de persoane.

Ascensiunea unui antisemitism local, derulată cu preponderență în mediul urban unde se afla concentrată cea mai mare parte a evreimii buzoiene, a avut drept consecință un debut al descreșterii continue a prezenței evreiești. O altă cauză a diminuării treptate a evreilor în zonă a fost, în perioada deceniului patru, dar mai ales după 1938, deplasarea unor familii în București, oraș cu un puternic mediu de afaceri.

În 1930, populația evreiască buzoiană număra 1615 persoane (vezi tabelul nr. 2). Conform datelor recensământului din 29 decembrie 1930, județul Buzău avea 309.405 locuitori, iar orașul Buzău, reședință de județ, 35.687 locuitori. Evreii reprezentau 0,5 % din structura etnică a județului și 4,4% din cea a orașului Buzău. Ei reprezentau însă a doua etnie minoritară a județului, prima fiind cea alcătuită din țigani care constituiau un procent de 1,5% din locuitorii județului.

Tabelul nr. 2. Originea etnică a locuitorilor județului Buzău în 1930.

total	309.405	polonezi	82
români	301.254	evrei	1615
unguri	517	greci	129
germani	258	armeni	59

³⁷ D.J.A.N.BZ., fond C.E.M., dos. 30/1943, fila 176.

³⁸ D.J.A.N.BZ., fond C.E.M., dos. 10/1941-1942, fila 136v.

ruși	135	turci	28
ruteni și ucrainieni	35	găgăuzi	3
sârbi, croați, sloveni	230	țigani	4692
bulgari	76	albanezi	44
slovaci, cehi	49	alte etnii	177

Din punct de vedere confesional, mozaicii ocupau al doilea loc, după ortodocși (98,8%) cu un procent de 0,54% (vezi tabelul nr. 3).

Tabelul nr. 3. Structura confesională a populației județului Buzău în 1930.

ortodocși	305.969	lipoveni	1
greco-catolici	311	advențiști	230
romano-catolici	748	mozaici	1697
reformați-calvini	156	mahomedani	54
evangelici-lutherani	135	alte religii și secte	9
unitarieni	41	fără religie	1
armeno-gregorienii	25	religie nedeclarată	17

În 1938, conform unei surse evreiești³⁹, „populația (evreiască din Buzău – n.n.) a început să descrească prin plecarea din oraș a mai multor familii”.

Dificultatea stabilirii cu precizie a numărului exact de locuitori evrei în perioada 1940-1944, este cauzată de complexitatea și gravitatea situației evreilor din acel timp, suprapusă stării generale de război.

În anul 1940, în contextul cedării Basarabiei, Bucovinei și Transilvaniei de nord, s-au înregistrat mari deplasări de populație. Prin Buzău trecea majoritatea convoaielor de refugiați din Basarabia. Populația evreiască locală a fost afectată și ea de aceste dislocări de mase în sensul deplasării unui anumit număr de familii odată cu valul migrației. Toate aceste evenimente se derulau pe un fond psihologic de un echilibru precar. Mulți au ales, în special cei avuți, să se stabilească în București. Este cazul familiilor H. Rossman, Leiba, Thimen, Dr. Camermann, Iancu Costrici, Beniamin Silberman și alții.

Un alt impediment în calea stabilirii certe a evidenței populației a constat în faptul că până la înființarea Centralei Evreilor din România (C.E.R.), evreul major nu era obligat să se înscrie într-o comunitate, această încadrare fiind mult timp benevolă. Menționăm deci, că cifrele oferite de sursele evreiești ale comunității buzoiene reflectă situația statistică a celor înscrși, nu a întregii populații evreiești din oraș.

Pentru anul 1940, două surse documentare⁴⁰ ale comunității oferă ca cifre aproximative, reprezentând numărul capilor de familie, 425 și 300 iar pentru locuitorii evrei, 1270, respectiv, 1100. Diferența este datorată în primul rând imposibilității redării unui tablou statistic complet, cauzată de complexitatea situației. Comunitatea nu putea și nici nu avea cum să țină o evidență riguroasă a mișcării întregii populații

³⁹ Loc.cit.

⁴⁰ Ibidem.dos. 30/1943, fila 176.

evreiești locale într-o perioadă atât de agitată și confuză. Cert este însă că, pentru a doua jumătate a anului 1940, respectiv între 6 septembrie și 31 decembrie, comunitatea avea o cifră minimală de aproximativ 1100 de locuitori, rezultând de aici că unele familii evreiești au ales să se deplaseze într-o altă localitate, datorită instaurării statului național-legionar. Această situație este confirmată laconic, la începutul anului 1941, într-un scurt raport de activitate înaintat Uniunii Comunităților din Vechiul Regat. Surprinsă de intempestivele ruperi de echilibre (sociale, politice, legislative, economice, interetnice, chiar și naturale – cutremurul din 10 noiembrie) Comunitatea cerea Uniunii „*cât mai urgent ajutorul*”, deoarece se afla „*într-o jalnică situație: membri reprezentanței închiși la penitenciar de 3 luni, o bună parte din membrii Comunității plecați din oraș temporar(subl.n)*”⁴¹.

În anul 1941, din totalul de 37.000 locuitori ai orașului Buzău, 1540 erau evrei⁴². Dintre aceștia, 1344 reprezentau membrii familiilor a 323 de evrei care își exercitau profesiunea, conform rapoartelor poliției buzoiene din iunie 1941⁴³.

În martie 1942, Comunitatea avea 1120 de membri din care 259 erau cotizanți⁴⁴. Acestora li s-a adăugat un număr de 120 de ploieșteni evacuați din zona petrolieră în orașul Buzău⁴⁵ și zece familii de evrei din județul Buzău cărora li s-a impus domiciliul obligatoriu în oraș. În luna august 1942 situația populației evreiești era următoarea: 418 familii locale cu 1093 de membri, zece familii evacuate din județ cu 25 de membri și 144 de familii ploieștene cu 158 de membri. Cele 572 de familii evreiești care se aflau în Buzău în momentul efectuării recensământului erau compuse din 1276 de persoane⁴⁶. Această cifră nu reflectă însă în mod fidel realitatea, deoarece în martie 1942 pleaseră din Buzău 140 de persoane care formau detașamente exterioare de muncă obligatorie⁴⁷, care au fost recensate în localitățile unde se aflau. Dintre cei 140 de bărbați mobilizați la lucru în afara județului ori în Basarabia, nu toți erau buzoieni.

În anul 1943 se aflau în oraș 569 de familii din care doar 411 erau buzoiene. Iată situația exactă a tuturor evreilor din Buzău⁴⁸:

Tabelul nr. 4.

Proveniența	Nr. familiilor	Nr. persoanelor	Nr. Șomerilor
Localnici	411	1078	258
Evacuați din comuna Bâlca, jud. Rădăuți	3	7	6
Evacuați din Nehoiu	7	20	14
Evacuați din jud. Prahova	147	175	144

⁴¹ D.J.A.N.BZ., fond C.E.M., dos. 8/1941, fila 21.

⁴² *Ibidem.*, fila 9.

⁴³ D.J.A.N.BZ., fond. Poliția orașului Buzău (în continuare Pol. Bz.), dos. 60/1941, fila 90; dos. 23/1941, filele 512-520.

⁴⁴ D.J.A.N.BZ., fond, C.E.M., dos.10/1941-1942, fila 356.

⁴⁵ *Ibidem.*, fila 210.

⁴⁶ D.J.A.N.BZ., fond Oficiul Județean al Evreilor (în continuare O.J.E.), dos. 2/1942, fila 51.

⁴⁷ *Idem.*, dos. 2/1943, fila 5.

⁴⁸ D.J.A.N.BZ., fond C.E.M., dos.37/1943, fila 5.

Evacuați din Adjud	1	1	1
TOTAL	569	1281	423

Anul 1944 oferă situației demografice un grad sporit de complexitate prin cantonarea temporară la Buzău, începând cu luna martie, a peste 1200 de copii evrei orfani din Transnistria. De aici ei plecau în grupuri eşalonate, în funcție de posibilități și priorități la Constanța de unde erau imbarcați în vederea emigrării în Palestina. Situația statistică a tuturor evreilor din localitate pentru lunile mai⁴⁹, iunie⁵⁰, iulie 1944⁵¹, relevă o creștere a numărului total de persoane și o scădere ușoară a celui ce-i reprezintă pe evreii buzoieni (vezi tabelele nr. 5, 6, 7).

Tabelul nr. 5. Numărul și proveniența evreilor aflați în Buzău în mai 1944.

Proveniența	Nr. familiilor	Nr. locuitorilor	Nr. Șomerilor
Localnici	409	1075	256
Com. Bâlca	3	7	6
Nehoiu	7	20	14
Jud.Prahova	154	195	164
Refugiați străini	1	1	1
Total	574	1298	441

Tabelul nr. 6. Numărul și proveniența evreilor aflați în Buzău în iunie 1944.

Proveniența	Nr. familiilor	Nr. locuitorilor	Nr. Șomerilor
Localnici	408	1074	255
Com. Bâlca	3	7	6
Nehoiu	7	20	14
Jud.Prahova	162	209	172
Refugiați străini	1	1	1
Copii orfani		864	
Total	581	2175	448

Tabelul nr. 7. Numărul și proveniența evreilor aflați în Buzău în iulie 1944.

Proveniența	Nr. familiilor	Nr. locuitorilor	Nr. Șomerilor
Localnici	408	1072	255
Com. Bâlca	3	7	6
Nehoiu	7	20	14

⁴⁹ *Idem*, dos. 12/1944, fila 45.

⁵⁰ *Ibidem.*, fila 47.

⁵¹ *Idem.*, dos. 13/1944, fila 50.

Jud.Prahova	164	213	181
Refugiați străini	1	1	1
Copii orfani		661	
Total	583		457

Structura profesională a evreilor buzoieni reflectă o puternică polarizare în sfera comerțului și a industriei. În perioada 1918 – 1940 evreii s-au afirmat în mai toate domeniile de muncă. În comerț erau prezenți în toate branșele, exercitând comerțul alături de colegii lor români etnici, cu care au trăit în armonie⁵². În aceeași perioadă au profesat numeroși funcționari comerciali evrei, contabili care erau în număr relativ mare și care au găsit ocupație în egală măsură și la evrei și la afacerile „neevreiești, fiind apreciați pentru conștiinciozitatea și devotamentul cu care se achitau de atribuțiunea lor birocratică”⁵³.

În domeniul industriei, s-au remarcat câteva întreprinderi ale evreilor în „ramura băuturilor”. Au investit în acest sens atât capital material cât și uman, cu scopul creării la periferia orașului a unor instalații moderne de producere a alcoolului.

În aparatul de stat au activat doi funcționari la Administrația Financiară și alți câțiva ingineri la Căile Ferate Române.

În domeniul profesiilor liberale, s-au remarcat pe plan local câțiva medici, patru avocați (dintre care unul era și „un bun comerciant”), câțiva ingineri antreprenori, patru farmaciști (dintre care doar unul avea drogheria proprie, ceilalți lucrând ca „asistenți la farmacii locale”), trei agenți de asigurări reprezentând societăți din București și un singur arhitect care a practicat însă în capitală.

Conform ziaristului și scriitorului Boris Marian Mehr, „comunitatea din Buzău se poate mândri cu nume de prestigiu, precum pictorița Margareta Sterian, scriitorul Ion Pribeagu, ziaristul M. Rudich, dramaturgul B.Luca, filozoful Ludwig Grünberg, pianistul Mândru Katz, o serie de rabini, medici, editori și tipografi cunoscuți”⁵⁴. Potrivit aceluiași autor, „un personaj legendar al orașului a fost S.Perlatti (Sigmund Silberstein), radiotelegrafist pe bordul vasului „Har Zion” al primei Companii evreiești de navigație maritimă în Orient, care în 1937 a revenit în țară și a editat ziarul Apărarea, în scopul combaterii antisemitismului, colaboratori fiind Anton Dumitriu, Petre Bellu, Neagu Rădulescu, George Dem Pan, Oscar Lemnaru, Ury Benador, S.Semilian, ș.a.”⁵⁵.

Potrivit unui raport al poliției din 1941⁵⁶ marea majoritate a evreilor locuiau pe fostele străzi Cuza Vodă, Nae Stănescu, Cândescu, Alexandru Marghiloman, Maior Constantinescu, Episcopiei, Transilvaniei și Pr. P. Bărbulescu. Aceeași instituție însărcinată cu stricta supraveghere a minoritarilor în cauză, a elaborat organelor superioare un raport în care se preciza structura profesională a locuitorilor evrei, în vederea încadrării lor în detașamentele de muncă obligatorie, conform specializării lor.

⁵² Idem., dos, 30/1943, fila 128.

⁵³ Loc.cit.

⁵⁴ Boris Marian Mehr, op.cit., p. 34

⁵⁵ Ibidem., p. 35.

⁵⁶ D.J.A.N.Bz., fond. Pol.Bz., dos. 60/1941, fila 55.

Din informațiile incluse în acel document, redate în tabelul de mai jos, 41,7% din evreii buzoieni care exercitau o profesiune în anul 1941 erau comercianți, 21% funcționari comerciali, iar 8% lucrau în domeniul confecțiilor. În 1941, populația activă era de 323 persoane, cea pasivă de 1021 de persoane, o persoană ocupată având în sarcină 3,1 indivizi (vezi tabelul nr. 8).

În 1942, populația activă evreiască era alcătuită din 224 de persoane, iar cea pasivă din 1053 de persoane, din care 345 șomeri și 708 întreținuți profesioniști. O persoană ocupată avea în sarcină 4,7 indivizi⁵⁷.

Tabelul nr. 8. Structura profesională a evreilor din Buzău în 1941.

Rabini	2	Comisionari	4
Avocați	4	Ceasornicari	6
Ingineri	3	Bijutieri	1
Medici	8	Birjari	1
Dentiști	3	Perieri	1
Farmacисти	1	Frizeri	8
Droghiști	1	Cizmari	6
Institutori	2	Vopsitori	4
Învățători	1	Tâmplari	1
Contabili	9	Miseți	12
Funcționari comerciali	68	Dogari	2
Comercianți	135	Brutari	1
Tipografi	3	Măcelari	2
Fotografi	2	Zugravi	1
Electricieni	1	Zidari	1
Modiști	3	Tinichigii	3
Croitori	18	Cuferari	1
Pălărieri	2	Ceaprazari	1
Blănari	1	TOTAL	323

Conform datelor „*recensământului locuitorilor având sânge evreiesc*” din 20 mai 1942, 1104 evrei buzoieni erau „*știutori de carte*” aveau adică cel puțin studii primare. Nu s-a luat în calcul populația evreiască de până la șapte ani. Potrivit acelorași date, 95,3% din populația evreiască recensată făcuse cel puțin școala primară, din care 637 persoane de sex masculin reprezentau un procent de 97,7% și 467 persoane de sex feminin reprezentau un procent de 92,3%⁵⁸. Din totalul persoanelor de sex masculin, 31.5% aveau studii medii și superioare așa cum reiese din tabelul structurii profesionale și 62,84% erau angrenați în comerț ori birocrăția legată de acesta. Liber-profesioniștii titrați alcătuiau un procent de 5,8% din totalul populației masculine evreiești, în timp ce micii meseriași reprezentau 22,6% din structura profesională.

⁵⁷ L.Benjamin, *Evreii din România între anii 1940-1944*, vol. 2, p. 101.

⁵⁸ *Ibidem.*, p. 99.

Începuturile *kehilei*⁵⁹ buzoiene coincid cu zorii modernității. Evoluția sa organizatorică, instituțională, demografică și culturală a fost marcată de spațiul cultural social și politic în care a apărut și s-a dezvoltat, purtându-i amprenta. Aflată sub puternica influență a *Haskalei*⁶⁰, curent restaurator al unei redefiniri a identității evreiești din lumea sefardă dar, mai ales, așkenadă, Comunitatea evreilor din Buzău a cunoscut o permanentă adaptare a preceptelor iudaice la modelul culturii majoritare în cadrul căreia se forma. Fără să provoace dispariția instituțiilor tradiționale, emanciparea și accesul la modernitate au modificat totuși în profunzime modalitățile sale de organizare dar mai ales, au favorizat o mai ușoară integrare în grupul etnic majoritar prin stingerea treptată și îndelungată a celor mai puternice disonanțe. Viața urbană cotidiană din perioada interbelică poate constitui un „*barometru*” al gradului de integrare ori asimilare a elementelor evreiești.

---

⁵⁹ *Kehila* desemnează termenul evreiesc corespunzător comunității ca spațiu al socializării evreilor în exil până la emancipare, prevăzut cu o organizare internă și un statut de cvasiautonomie, (conform *Dicționarului de civilizație iudaică*).

⁶⁰ *Haskala* reprezintă mișcarea evreiască a Luminilor, care a luat naștere la sfârșitul secolului al XVIII-lea în Europa Occidentală și Centrală, extinzându-se în a doua jumătate a secolului al XIX-lea, în Europa Orientală, Balcani și Africa de Nord (conform *Dicționarului de civilizație iudaică*).

UN CAVALER BUZOIAN AL RĂZBOIULUI DE ÎNTREGIRE NAȚIONALĂ: MAIORUL AVIATOR IOAN PENEȘ

conf. univ. dr. Valeriu AVRAM

Din început de secol vin spre noi, cu entuziasmul lor irezistibil, primele zboruri ale aviatorilor români. Vin, prin imagini și documente, ca un torent din care s-a limpezit seninul aripilor românești. Vin prin ctitorii lor care le-au dat, încă de atunci, forță și durată.

Unul dintre acești „*icari*” ai aviației militare române a fost și *maiorul aviator Ioan Peneș*, care și-a trăit copilăria și a învățat la liceul „B. P. Hașdeu” din Buzău.

Proeminenta sa personalitate este țesută dintr-o suită de evenimente deosebit de semnificative, aflându-se permanent în prima linie în anii războiului de întregire. Viața lui ni se prezintă ca un zbor ambițios, continuat până la capăt, până acolo, sus, în seninul reușitei.

Cercetând arhivele militare, răscolind documentele vremii, nu poți să nu rămâi impresionat de puterea extraordinară a sufletului acestui zburător sensibil, generos, optimist care a iubit aviația mai mult decât orice pe lume.

Încercăm să schițăm un portret al aviatorului Ioan Peneș, așa cum a fost, așa cum îl putem vedea și revedea după aproape nouă decenii de la acele misiuni deosebit de periculoase pe care le-a îndeplinit cu mult curaj și eroism, unele dintre ele fără precedent.

Născut în localitatea Târlungeni, situată lângă Brașov, la 10 iulie 1892, a trecut cu părinții dincoace de Munții Carpați din cauza oprimării autorităților austro-ungare, stabilindu-se la Buzău, oraș al țării care a protejat și ajutat numeroase familii de români transilvăneni, oferindu-le condiții pentru un trai decent.

A urmat cursurile liceului „B. P. Hașdeu”, instituție culturală și de învățământ vestită în toată țara și care a pregătit numeroși tineri ce vor ajunge mari personalități ale științei și culturii românești. După absolvirea liceului în anul 1910, a îmbrățișat cariera militară, ca elev al Școlii de ofițeri de artilerie. În anul 1912, după terminarea cursurilor a fost avansat la gradul de sublocotenent și încadrat într-un regiment de artilerie.

Sublocotenentul Ioan Peneș a luat contactul cu aviația urmând Școala de observatori aerieni de la Cotroceni (București). Brevetat ca observator aerian, tânărul ofițer a considerat că obținerea acestei calificări în aeronautica militară era numai o treaptă pe drumul greu al obținerii brevetului militar de pilot. Cu perseverența și sânguința care l-a caracterizat toată viața, a urcat destul de repede podiumul dorit. A reușit la Școala militară de aviație de la Cotroceni și la 20 iunie 1915 a obținut mult

râvnitul brevet militar de pilot nr. 55. Era primul ofițer român de aviație care avea o pregătire completă, urmând într-un timp foarte scurt cele două școli ale Aeronauticii militare: cea de observator aerian și de pilotaj, la care se adăugau și cunoștințele de artilerist care-i vor folosi foarte mult în timpul războiului de întregire națională. În toamna anului 1915 participă în calitate de pilot și observator aerian la manevrele militare, dirijând din aer primele trageri ale artileriei române, metodă complet nouă folosită în armată și care își dovedise marea utilitate pe frontul de vest. Deși condițiile meteorologice au fost nefavorabile zborurilor aeriene și observărilor făcute la înălțimea de 1500 m, totuși sublocotenentul aviator Ioan Peneș a îndeplinit în bune condiții misiunile de observare încredințate, de regulă a tirului artileriei Brigăzii nr. 6, fiind felicitat personal de generalul Constantin Coandă, inspectorul general al artileriei – tatăl savantului român Henri Coandă.

La decretarea mobilizării armatei române, sublocotenentul aviator Ioan Peneș a fost repartizat la Escadrila „Farman” din cadrul Grupului 1 escadrile comandat de căpitanul av. Alexandru Sturdza. Unitatea de aviație din care făcea parte, avea misiunea să execute zboruri de recunoaștere pentru Armata I-a română, care opera în sectorul de front cuprins între Valea Oltului și Porțile de Fier¹.

Escadrila „Farman”, comandată de căpitanul av. Mircea Zorileanu – una din marile personalități ale aviației naționale, s-a deplasat de la București la Tâlmăciu, localitate aflată lângă Cislădie. Aviatorul Ioan Peneș a fost primul zburător român, care a reușit să treacă în zbor Munții Carpați, îndeplinind astfel visul lui Aurel Vlaicu. Aptitudinile sale de zburător deosebit au fost puternic reliefate în anii grei ai primului război mondial când a executat zeci de misiuni aeriene în condiții deosebit de periculoase. Pentru exemplificare cităm din documentele militare ale vremii, în mare parte inedite. Prima misiune de luptă o execută la 22 august 1916 (datele sunt pe stil vechi). Iată ce notează Jurnalul de front al Escadrilei „Farman”²:

„... Echipajul format din sublocotenentul pilot Ioan Peneș și sublocotenentul observator Ioan (Jean) Chirițescu pleacă în zbor la ora 6¹⁰ dimineața pentru o recunoaștere în zona Măgheruș – Apocza. Între cota 1002 și cota 570 vest de [localitatea] Veresmat s-au văzut patru uvraje în semiredută care avea și câteva tunuri de 150 mm. La ieșirea de nord-vest a satului Liet s-au văzut numeroase corturi pentru 1-2 campanii de infanterie, precum și un mare depozit la Măgheruș. La cota 559 o tranșee era în lucru. Nu s-au văzut mari mișcări de trupe inamice pe calea ferată sau șosele....

24 august 1916. Echipajul Peneș – Chirițescu pleacă în zbor la ora 6⁴⁵ dimineața. Misiunea primită: survolarea regiunii cuprinse între localitățile Gzavaz Magyaros, satul Sölön – cota 480. Podul despre Olt în dreptul cotei 480 este sfărâmat. La ora 6⁵⁵, s-au văzut trupe inamice de forță unei campanii care staționa la nord-est de satul Miklovac – cota 703. Lucrări de tranșee în regiunea dintre Homord – Uzalik – Szent, Peter – Varasfalva – Darocz. La ora 7²⁰ s-au văzut la nord-vest de

¹ Valeriu Avram, *Grupul III Aeronautic Galați în războiul de întregire națională*, Galați, 1998, p. 10; vezi și Valeriu Avram, *Cerul în flăcări 1916 – 1917*, în „Dosarele Istoriei”, VI, nr. 9/2001, p. 10-11.

² Arhivele Militare Române (în continuare se va cita A.M.R.), fond Direcția Aeronautică, dosar 139, f. 148-155.

cota 698 și sud-est de [satul] Janoslaja o companie în marș. La ora 7³⁸ pe șoseaua dintre satul Kacza și Darocz se deplasau trupe inamice și 22 de trăsură cu artilerie. În satul Köhöl, pe șosea se deplasa o coloană cu 32 de tunuri, organizată pe două rânduri. La ora 7⁵² s-au văzut la nord-vest de cota 463 și la vest de satul Kocza poziții de artilerie. La vest de satul Matefalva, pe șoseaua către cota 475 s-au văzut trei escadroane de cavalerie care se deplasau în direcția Homord – Köhalon... Sublocotenent Peneș...

25 august 1916. Echipajul Peneș – Chirițescu pleacă într-o recunoaștere deasupra teritoriului inamic la ora 5⁵⁵ p. m. (17⁵⁵). Itinerarul: nord-vest de [localitatea] Feketehalon – cota 548. S-au văzut trupe inamice de infanterie în marș. În satul Kelenagy trupele inamice treceau podul peste Olt, care este în stare bună. Pe pod multe căruțe și trăsură, piese de artilerie. La est de satul Halmagy multă artilerie. Ora 6³⁵ (18³⁵). Podul ce unește șoseaua Făgăraș – Kalcz este în stare bună. La fel, podul de peste Olt de la cota 430 și satul Lana este în stare bună. O companie de infanterie amică în deplasare către Făgăraș însoțită de artilerie...”³.

Succesele obținute de trupele românești pe frontul Armatei I-a, în urma unor eforturi de luptă considerabile, au avut drept rezultat eliberarea, în numai câteva zile, a numeroase localități la sud de Sibiu, printre care Turnu Roșu, Racovița, Bradu, Cislădie; aviatorii din Grupul 1 escadrile contribuind și ei la aceste importante succese prin misiunile aeriene de recunoaștere executate în liniile inamice. Echipajele noastre, printre care s-a remarcat echipajul Peneș – Chirițescu, au semnalat la timp concentrarea trupelor inamice și contracararea acestora de către unitățile române din cadrul grupurilor „Lotru” și „Olt”. Rapida înaintare a trupelor Armatei I-a române a silit inamicul să ia pentru moment hotărârea de a evacua fără luptă Sibiul. În urma cercetării aeriene a liniilor inamice, misiuni la care a participat și sublocotenentul av. Ioan Peneș, trupele române au cucerit dealul Alion. Succesele obținute de trupele noastre la Ozoina și Alion au înlesnit cucerirea de către ostașii Regimentului 57 infanterie, a pozițiilor de pe înălțimile Drănicului, numeroase informații fiind puse la dispoziția comandamentelor terestre de aviatorii Grupelor 1 escadrile. În etapa a doua a luptelor din această zonă, desfășurate între 3-10 septembrie 1916, trupele subordonate Armatei I-a române au făcut eforturi pentru dezvoltarea ofensivei peste munți, iar pe unele direcții pentru îmbunătățirea și consolidarea aliniamentelor atinse. Pe baza noilor informații primite din partea aviatorilor din Escadrila „Farma”, în fașia Armatei I-a se vor desfășura în această etapă mai ales acțiuni ofensive, ajungându-se la aliniamentul pe care se va hotărî, în final, să se treacă la apărare.

Schimbările survenite în situația de ansamblu a armatei române la sfârșitul lunii septembrie 1916, ca urmare a modificării planului de campanie inițial, a restructurării dispozitivului strategic, cât și a lipsei sprijinului ce trebuia acordat de aliați prin trecerea la acțiuni cu caracter hotărâtor pe celelalte fronturi, asociate cu măsurile luate de puterile centrale pentru întărirea forțelor ce operau în Transilvania, au creat premisele angajării de către inamic a unor acțiuni contraofensive de amploare și

³ Ibidem, fond Armata II-a, dosar 60, f. 2.

intensitate care s-au localizat, în luna septembrie 1916, în regiunea cuprinsă între Mureș și Olt și în depresiunea Brașovului.

După terminarea pregătirilor pentru trecerea la ofensivă cu gruparea principală de forțe pe direcția generală Sibiu – Turnu Roșu, comandantul Armatei 9 germane, generalul Erich von Falkenhayn, a dat ordin de declanșare a atacului începând cu 25 septembrie 1916. Trupele corpului 1 Armată român au fost atacate cu o violență deosebită pe tot frontul de la Orlat la Șelimbăr. Aviatorii Grupului 1 escadrile au executat numeroase misiuni informând la timp evoluția situației militare pe tot frontul. Cu toată rezistența ostașilor noștri, unitățile Armatei I-a române au început să se retragă. În dimineața zilei de 3 octombrie 1916, echipajul format din locotenentul (fusesse avansat între timp în grad) Ioan Peneș și sublocotenentul observator Ermil Gheorghiu, în timp ce executa o recunoaștere în zona Făgăraș – Brașov, a fost atacat de trei avioane Hansa Brandenburg C. I. „... *Se dă o luptă aeriană înverșunată și unul din avioanele atacului și reușesc a sili echipajul [nostru] să aterizeze forțat lângă satul Sereaica, aparatul fiind lovit de mai multe gloanțe...*”⁴.

Evenimentele militare defavorabile pentru armata română a determinat retragerea aviației pe aerodromurile situate la Râureni (Râmnicu Vâlcea), Craiova, Caracal și Florești (Prahova). În ziua de 14 octombrie, echipajul format din locotenentul pilot Ioan Peneș și sublocotenentul observator Ioan Chirițescu a executat între orele 8 – 11⁰⁰ dimineața un bombardament asupra aerodromului inamic de la Brașov, bombe distrugând un hangar în care se aflau avioane inamice⁵. După amiază, echipajele Peneș – Chirițescu și Olănescu – Gheorghiu au bombardat din nou aerodromul de la Brașov, echipajele românești fiind atacate de trei avioane de recunoaștere inamice cât și de artileria A. A. Germană din zonă. „... *Misiunea aviatorilor noștri s-a executat întocmai ordinul primit, aparatele noastre s-au întors teferi la aerodrom...*”⁶.

Pentru curajul dovedit în luptă, locotenentul Ioan Peneș din Escadrila „Farman” a fost decorat prin Înaltul Decret Regal nr. 3026 din 15 octombrie 1916 cu ordinul „Steaua României cu spade” în gradul de cavaler pentru „*vitejia dovedită în luptă, fiind primul aviator român care a trecut în zbor Carpații și ajungând la Brașov a executat în fiecare zi recunoașteri în interiorul Transilvaniei, aducând informații prețioase...*”⁷.

Șeful de stat major al Corpului 1 Armată într-o scrisoare adresată comandantului Corpului de Aviație Român, maiorul Gheorghe Rujinski, arăta printre altele: „...*Cu multă bucurie am citit decorarea locotenenților aviatori Petrescu Ștefan, Peneș Ioan, Negrescu Gheorghe și plutonierului av. Tănase Nicolae care s-au distins în timpul operațiunilor militare de până acum. Sunt fericit când aud de faptele eroice din partea României noastre, fericirea și mândria mea. Sunt pe punctul cel mai înalt când aud de asemenea fapte din partea iubiților mei, copii aviatori, îi sărut pe toți cei decorați și le urez din adâncul sufletului meu de șef și de român să înscrie pagini și*

⁴ Arhiva Muzeului Aviației, fond Manuscrise, dosar 151, f. 8.

⁵ A.M.R., fond Direcția Aeronautică, dosar 22, f. 42-44.

⁶ *Ibidem*.

⁷ „Monitorul Oastei”, nr. 44 din 17 octombrie 1916.

*mai frumoase pentru aviație, pentru armată și pentru țară, iar tuturor celorlalți din aviație le trimit încrederea mea...”*⁸.

Seria misiunilor în liniile inamice au continuat, locotenentul av. Ioan Peneș bombardând pozițiile austro-ungare de la Poșta și aerodromul de la Brașov. Plecat în ziua de 17 octombrie 1916, în cea de-a doua misiune a zilei împreună cu sublocotenentul observator Beșteley, echipajul românesc a survolat zona cuprinsă între localitățile Predeal – Râșnov – Rucăr – Câmpulung Muscel. La Predeal s-au văzut s-au văzut trupe în afluire spre front. S-a bombardat un bivuac în localitatea Taban, alte bombe au fost lansate asupra trupelor inamice aflate între Bran și Rucăr⁹.

Comandamentele trupelor terestre aveau nevoie de informații din liniile inamice și locotenentul Ioan Peneș, cu tot timpul nefavorabil, a executat în zilele de 27, 28 și 29 octombrie 1916 misiuni de recunoaștere în zona Bran – Râșnov – Bratocea – Predeal. Informațiile aduse din teritoriul inamic au determinat comandamentele trupelor terestre române să ia cele mai bune decizii.

În prima zi a „Bătăliei pentru București”, locotenentul Ioan Peneș a îndeplinit două misiuni de recunoaștere. Plecat în după amiaza zilei împreună cu sergentul observator Cabella, echipajul românesc a survolat zona cuprinsă între localitățile: Rucăr – Dragoslavele – Câmpulung Muscel. S-au semnalat câteva baterii antiaeriene inamice, iar între cota 945 și Valea Ursului s-au observat două batalioane de infanterie inamică însoțită de numeroase trăsură și autocamioane¹⁰.

După eșecul operațiunilor militare române din noiembrie-decembrie 1916, Corpul de Aviație Român și-a retras unitățile în Moldova. Locotenentul Ioan Peneș și-a continuat activitatea în cadrul Escadrilei „Farman”, devenită Escadrila „Farman 2”, cu terenul de zbor la Răcăciuni.

Iarna anului 1917 a fost deosebit de generoasă, cu viscole și furtuni de zăpadă. Chiar în aceste condiții, echipajele Grupului 1 Aeronautic au survolat frontul. Astfel, în ziua de 12 ianuarie 1917, locotenentul av. Ioan Peneș a executat o recunoaștere în spatele liniilor inamice, fotografiind baza aeriană austro-ungară de la Târgu Secuiesc. La întoarcerea din misiune, avionul românesc F. 40 pilotat de locotenentul Ioan Peneș a fost atacat de un aparat de vânătoare german tip Aviatik. Locotenentul av. Francez Micheletti (voluntar pe frontul românesc) din Escadrila de vânătoare franco-română N.1 care asigura protecția avionului pilotat de locotenentul Ioan Peneș, a atacat avionul inamic și l-a pus pe fugă, avariindu-l în lupta aeriană.

9 februarie 1917. Timp frumos și un ger de – 20⁰ C. Aviatorii escadrilei F. 2 din care făcea parte și locotenentul Ioan Peneș au zburat deasupra unor obiective greu de recunoscut din cauza terenului accidentat și acoperit cu zăpadă. *„Am intrat în liniile inamice la ora 12¹⁵ – nota locotenentul av. I. Peneș. Artileria A- A germană a deschis un foc bine reglat și obuzele de 105 mm explodau destul de aproape de aparatul nostru. Norișorii de fum înecăcioși au învăluit aparatul, schije și suierau sinistru în jurul nostru, lovind planurile (aripile). Am coborât până la 200 m, observatorul a*

⁸ A.M.R., fond Direcția Aeronautică, dosar 22, vol. II, f. 331.

⁹ *Ibidem*, f. 53.

¹⁰ *Ibidem*, dosar 12, f. 197.

vizat și a lansat bombe asupra Cartierului general al unei mari unități inamice... ”¹¹. Prizonierii germani au confirmat reușita atacului, arătând că bombele lansate de echipajele româno-franceze (Peneș – Brissaud) au produs pierderi importante în morți și răniți.

În după amiaza zilei de 7 martie 1917, patru echipaje din escadrilele F. 2 și F. 6 din cadrul Grupului 1 Aeronautic Bacău au bombardat pozițiile inamice din satul Hârja, aviatorii români au coborât până la 150 m și au mitraliat trupele de infanterie germană. Tirul terestru a fost deosebit de intens și avionul pilotat de locotenentul Ioan Peneș a primit 11 lovituri în planuri și în carlingă.

Plecat în ziua de 24 martie 1917 într-o misiune în spatele liniilor inamice pentru a fotografia fortificații și baterii germane pe frontul de la Mărăști, artileria A. A. Germană a deschis un foc intens și mai multe schije au lovit avionul F. 40. Pilotul Ioan Peneș a fost rănit grav la mâna stângă și numai tăria de caracter și o voință extraordinară l-a determinat să-și continue misiunea, pilotând numai cu mâna dreaptă. A stat în spital aproape trei săptămâni, medicii români și francezi au făcut tot ceea ce au putut pentru a-i salva mâna de la amputare. Pentru curajul extraordinar dovedit în luptă, îndeplinindu-și misiunea cu riscul vieții, prin Înaltul Decret Regal nr. 385 din 14 aprilie 1917, regele României Ferdinand I l-a decorat pe viteazul aviator cu Ordinul „Mihai Viteazul” clasa III-a, „pentru vitejia și devotamentul de care a dat dovadă de la începutul campaniei susținând 12 lupte aeriene, executând mai multe bombardamente reușite. În ziua de 24 martie 1917, deși grav rănit de o schijă de obuz, a continuat o recunoaștere îndepărtată, disprețuind durerile și rana...”¹².

30 aprilie 1917. Echipajul din Escadrila F. 2 format din locotenentul pilot Ioan Peneș și sublocotenentul observator Adrian Dimitriu a primit misiunea să execute o recunoaștere pe Valea Cașinului și a Fabricii de cherestea „Union” care lucra barăci pentru armata austro-ungară. Avionul F. 40 zbura la 2300 m și curând a fost supus unui tir intens de către bateriile germane de 105 mm. „... Liniile de luptă șerpuiau sub ei, ascunse în unele locuri de verdeață. Sub avion se derulau localitățile: Câmpurile, Găurile, Soveja, bateria de artilerie A. A. De la Fabrica „Carpați”. Pentru îndeplinirea misiunii, aviatorii trec încă o dată pe deasupra Fabricii „Union”. Furia bateriilor dușmane s-a stârnit din nou asupra aeroplanului românesc. Artileria inamică trage precis și mai multe salve de câte opt obuze fuzante încadrează aparatul. Pilotul manevrează printre explozii, căutând a scăpa din cercul de foc. Un obuz se sparge în stânga aparatului, sub aripi, și comenzile nu mai răspund la manevra pilotului. Aparatul începe să coboare brusc spre pământ cu zbaterea unui fâlfâit disperat...”¹³. În comunicatul Comandamentului Grupului [Aeronautic] din 1 mai 1917 se preciza în puține cuvinte rezultatul misiunii executate de cei doi aviatori din Escadrila F. 2: „... Locotenentul pilot Peneș Ioan și observatorul său aerian, sublocotenentul Dimitriu Adrian, plecați în zbor cu misiunea specială de a studia linia

¹¹ Valeriu Avram, *Misiunea Aeronautică Franceză în România 1916 – 1918*, Editura Militară, București, 1998, p. 42.

¹² „Monitorul Oastei”, nr. 45 din 6 mai 1917.

¹³ Lt. col. Theodor Radu, *Zborul nostru*, manuscris inedit aflat în colecția autorului 1930, p. 126-127.

I-a inamică, fiind bombardată, au căzut în liniile noastre în apropiere de Mănăstirea Cașin, ambii au fost grav răniți..."¹⁴.

Pentru curajul dovedit în luptă, echipajul Peneș – Dimitriu a fost decorat cu Ordinul „Coroana României” în gradul de ofițer și „*panglică de Virtute Militară... pentru curajul dovedit în timpul executării unei recunoașteri, pe un timp foarte rău, înapoia liniilor inamice, aeroplanul nostru fiind violent bombardat și încadrat de artileria antiaeriană inamică din Valea Cașinului, având unul din cablurile de comenzi tăiate de o schijă de obuz. Aeroplanul a căzut de la 3000 m. Pilotul a mai putut totuși manevra aparatului spre a ajunge în liniile noastre la 100 m în spatele primei tranșee...*”¹⁵.

Locotenentul Ioan Peneș, grav rănit, a fost externat după mai bine de trei luni de spitalizare. Cariera sa de pilot militar s-a încheiat, piciorul drept pierzându-și mobilitatea. A suportat cu stoicism acest grav accident aeronautic, îndeplinind în cadrul escadrilei o funcție administrativă.

În primăvara anului 1919 România Mare a fost atacată de trupele bolșevice comandate de Bela Kun, armata română a ripostat mobilizând pe front importante forțe. Din ordinul Marelui Cartier General s-a înființat Grupul 5 Aeronautic Ardelean format numai din aviatori originali din Transilvania. Căpitanul av. Ioan Peneș a fost mobilizat la cererea sa, fiind numai comandantul Escadrilei S. 2, unitate care a adus mari servicii în această campanie¹⁶. În Escadrila S. 2 a luptat și locotenentul Ioan Sava Câmpineanu, prietenul său, care a reușit în urma unei lupte aeriene desfășurată deasupra localității Yasz-Bareny, să doboare un avion al armatei maghiare bolșevice.

În anul 1921, maiorul (r) av. Ioan Peneș a fost trecut pentru totdeauna în rezervă. I s-a făcut o mare nedreptate întrucât putea să îndeplinească o funcție de comandă în aviația militară, având în vedere experiența sa de luptă și faptele de arme răsplătite cu înalte ordine militare românești și franțuzești. Dând dovadă de verticalitate, a făcut cunoscut opiniei publice unele aspecte negative din activitatea unor comandanți ai aviației militare în timpul războiului de întregire națională. Lucrarea „*Salvați aviația română*”, elaborată de Ioan Peneș în anul 1920, a dat la iveală aceste aspecte, ceea ce a deranjat numeroase „*mărimi*” din Ministerul de Război și din Aeronautica militară. I s-a intentat un proces pentru ofensă, dar în fața unor probe concludente, judecătorii l-au achitat. În aprilie 1929 conducerea cunoscutei Companii Internaționale de Navigație Aeriană (viitoarea Air France) l-a numit în funcția de director pentru România pe aviatorul Ioan Peneș. Numele lui Ioan Peneș, bine cunoscut în cercul zburătorilor francezi și români a determinat conducerea acestei companii să-i încredințeze acestui aviator deosebit, o funcție importantă. Și-a îndeplinit în cele mai bune condiții sarcinile de serviciu într-o perioadă destul de

¹⁴ Valeriu Avram, *Grupul III Aeronautic Galați în războiul de întregire națională*, Galați, 1998, p. 48-50.

¹⁵ Constantin Ucrain, Dumitru Crăciun, *Icarii din Carpați*, Editura Scrisul Românesc, Craiova, 1986, p. 110.

¹⁶ A.M.R., fond Comandamentul Trupelor din Transilvania, dosar 199, f. 80; vezi și: prof. dr. Valeriu Avram, *A Román 5 repülőosztály 1919 – es tevékeny – sége Magyarország felett (Grupul 5 ardelean român în misiune deasupra Ungariei, în anul 1919)*, în „Aero-Historia” (Ungaria), octombrie, 1993, p. 34-39.

dificilă (criza economică), când aerodromurile românești nu dispuneau de o dotare corespunzătoare. Directorul Ioan Peneș a reușit să obțină fonduri și să modernizeze aeroporturile de la Arad și Băneasa.

S-a stins din viață în ziua de 5 februarie 1935. Numele lui va rămâne pentru totdeauna în Cartea de Aur a zburătorilor români.

Din nefericire, în zilele noastre, instituțiile abilitate, nu mai practică cultul eroilor. Din această cauză întâlnim numeroase fapte reprobabile din partea unor autorități de stat. Astfel, la începutul lunii martie 2002, doamna Mihaela Peneș, nepoata ilustrului zburător, m-a informat că, în mod abuziv, Administrația Cimitirului Militar Ghencea a hotărât să vândă mormântul eroului Ioan Peneș unor indivizi cu mulți bani. Doamna Mihaela Peneș, campioană olimpică la atletism și membră a Comitetului Olimpic Român, a bătut pe la numeroase uși, la Guvernul României, Ministerul Apărării Naționale, Asociația Veteranilor de Război. Mi-a cerut ajutorul și în urma unei campanii de presă și a unui memoriu adresat Instituției Prezidențiale, s-a oprit această fărâdele. Până când? Nici după aproape o jumătate de veac, aviatorul Ioan Peneș nu este lăsat să-și doarmă somnul de erou. Aceasta este răsplata pentru că Ioan Peneș a fost primul aviator român cu pregătire completă (pilot și observator aerian), că a trecut primul în zbor Munții Carpați, fiind în același timp și primul ofițer aviator român decorat cu Ordinul „*Mihai Viteazul*”, clasa II-a. În acest mod își „*cinstește*” România contemporană, eroii aviatori.

RÉSUMÉ

Pendant les années de la première guerre mondiale, auprès des autres types d'armées, l'aviation militaire, bien que très jeune, a prouvé pleinement ses vertus, le désir ardent de liberté et d'indépendance. Dès le 15 août 1916 jusqu'en automne 1917, les aviateurs roumains, organisés initialement en 7 et puis en 12 escadrilles d'aviation et les aéroliers en 5 compagnies, ont fait la preuve de leur force de combat et de leurs qualités, en luttant pour l'indépendance et l'unité du peuple.

Le nome de lieutenant aviateur Ioan Peneș, qui étudie a Buzău, a représente d'exemple de dévouement et d'esprit de sacrifice.

Sublocotenent aviator Ioan Peneș

GENERALUL NICOLAE DĂSCĂLESCU (I)

Adolf MINUȚ

Unul din marii comandanți de oști ai României, generalul Nicolae Dăscălescu, s-a născut la 16 (29 stil nou) iunie 1884, în satul Căciulești, comuna Girov, la cca. 12 km est de Piatra Neamț, după cum reiese din „*Actu de Naștere a lui Neculai, de religie ortodoxă, de secsu Masculin... fiu a lui Ioniță Dascălu, în etate de patruzeci ani și a Ecaterinei Dascălu, în etate de treideci și șase ani, ambii părinți de profesiune agricultori*”¹.

După cum reiese din act, tatăl său, ca și bunicul, se numeau Dascălu, fiind descendenții vreunui dascăl de biserică, pierdut în umbra veacurilor trecute.

Casa părintească unde au viețuit părinții și cei nouă copii ai lor, era formată din două camere și o tindă (camera despărțitoare), cu prispe din lut galben, fără cerdac, acoperită cu șindrilă.

Deși erau urmași ai răzeșilor lui Ștefan cel Mare și aveau peste trei ha. pământ, Ioniță și Ecaterina au dus o viață destul de grea, la care adăugăm noi, că erau și analfabeți.

Greutățile și lipsurile au dus la pierderea timpurie a cinci din cei nouă copii.

Viitorul general va urma primele cursuri primare la școala din Gura Văii, sat vecin cu Căciulești și le va isprăvi în satul natal, unde se construise, între timp, o școală.

Cu ajutorul fratelui său mai mare, Gheorghe (Ghiță), tânărul Nicolae (Culiță) urmează liceul „*Petru Rareș*” din Piatra Neamț, secția reală.

Deși condițiile de viață erau destul de vitrege, acestea nu l-au împiedicat să fie primul la învățătură în clasa pe care o frecventa, fiind pasionat de matematică, fizică, istorie, geografie. Ca urmare a rezultatelor la învățătură, începe să dea meditații colegilor sau elevilor din clasele inferioare. Așa cum reiese din *Memoriul asupra trecutului subsemnatului*², fiind lipsit de orice avere „*am studiat preparând cu un leu și cincizeci de bani pe lună timp de opt ani și am făcut o economie de 800 lei, sumă pe care am depus-o, în 1906, ca taxă pentru procurarea unui cal necesar, ca elev în școala de artilerie*”. Iată, deci, că încă de pe băncile liceului a încolțit în el ideea carierei militare.

După opt ani de școală secundară (patru ani curs inferior și patru ani curs superior), s-a înscris la Școala de artilerie și geniu din București (situată pe Calea

¹ Arhivele Naționale Piatra Neamț, fond Primăria Căciulești, Registrul Stării Civile, nr. 31.

² Manuscris aflat la Muzeul de istorie Piatra Neamț.

Griviței), ale cărui cursuri s-au desfășurat între 1 octombrie 1906 și 1 iulie 1908, dată la care a fost avansat la gradul de sublocotenent, prin Înalțul Decret Regal nr. 2057, fiind clasificat al 3-lea dintr-un număr de 30 absolvenți.

Referitor la cum studia „cadetul” Dăscălescu, unul din profesorii săi de analiză matematică spunea: *„temele de lucru încredințate spre rezolvare pentru a doua zi erau destul de grele și solicitau cunoștințe temeinice. În grupa de studiu în care se găsea și elevul caporal Dăscălescu, problemele se rezolvau întotdeauna integral. Când însă acesta lipsea, fiind de serviciu, temele erau rezolvate doar parțial. Într-o după amiază, trecând prin sălile de studiu, am dezlegat secretul: la tablă, elevul caporal Dăscălescu cu creta în mână și burete format dintr-un pâlț de cojoc, în cealaltă, scria, scria și explica, iar cei din grupă notau, notau și câteodată mai cereau și explicații. Așa am aflat de ce caporalul Dăscălescu nu avea rezolvată în caiet decât una sau două probleme dintre cele mai dificile. Caietul lui era tablă”*³.

Tot ca o dovadă a aptitudinilor sale deosebite, în urma vizitei regelui Carol I la școală, a fost decorat cu Medalia Jubiliară Carol I, conform Înalțului decret Regal nr. 5384 din mai 1906.

Tânărul sublocotenent este repartizat la regimentul 8 artilerie din roman, unitate dislocată aici încă din anul 1894⁴. Din Fișa Alfabetică de Serviciu aflăm că aici a îndeplinit funcția de Comandant al Bateriei tunuri de 75 mm, funcție pe care a îndeplinit-o până la 10 septembrie 1909.

În scurt timp a fost apreciat de superiori, atât pentru cunoștințele sale militare, dar și pentru însușirile de pedagog și spiritul gospodăresc. În bateria sa nu era militar cu ținuta ruptă. Sublocotenentul își petrecea aproape tot timpul în cazarmă, ținând lecții de alfabetizare cu tinerii din subordinea sa, le citea scrisorile, uneori le și redacta răspunsul.

Fostul său comandant de Regiment, locotenent-colonelul V. Antonescu, în prima caracterizare făcută lui Nicolae Dăscălescu, arăta că *„era inteligent și cu bun simț, disciplinat și demn, posedând simțul datoriei și al onoarei, autoritar, dar comandând cu tact inferiorii și fiind un bun camarad, posesor al unei mari puteri de muncă și dovedind curaj militar, precum și curajul răspunderii”*⁵.

La 7 octombrie 1909, același comandant nota în caracterizarea sa că *„ofițerul s-a distins prin zelul și conștiința ce pune la serviciu. Cunoaște și aplică foarte bine regulamentele cerute de Școala de aplicații. A luat parte la concentrarea de la Șipote și Drăgeni. Conduită foarte bună”*. Același comandant îi acorda calificativul maxim, conform documentului *Note personale pentru anul 1909*, care făcea parte din setul *Foaie pentru notele anuale*⁶.

Pe aceeași Foaie de observație, la 16 octombrie 1909, comandantul Brigăzii 7 Artilerie, arăta că tânărul ofițer este *„foarte bun, cunoscut ofițer, serios, muncitor și*

³ Prof. univ. dr. col. (r) Nicolae Ciobanu, Expunere la Sesiunea comemorativă „*In memoriam general Nicolae Dăscălescu*”, Piatra Neamț, 29-30 septembrie 1994.

⁴ N. Dăscălescu, *Nicolae Dăscălescu, generalul soldat*, Editura Militară, București, 1995, p. 14.

⁵ Document din dosarul personal al generalului Nicolae Dăscălescu, aflat la Arhivele Ministerului Apărării Naționale.

⁶ Copia documentului, la Muzeul de istorie Piatra Neamț.

*cu totul devotat carierei. A adus cele mai bune foloase în regiment. Totodată, un ofițer atât de tânăr, abia ieșit din școală, se distinge așa încât poate fi notat, în mod deosebit și complet din toate punctele de vedere, ceea ce se poate face pentru sublocotenentul Dăscălescu*⁷.

Urmare a meritelor sale obținute doar în doi ani de activitate, sublocotenentul Dăscălescu este trimis ca ofițer-elev la școala de aplicație artilerie, în conformitate cu înaltul Decret al majestății sale regelui nr. 37215, începând cu data de 10 septembrie 1909. Aici se distinge prin aceeași hărnicie, dăruire și pasiune pentru cariera militară. La cererea școlii, foștii comandanți i-au făcut caracterizări elogioase, pe care deja le-am amintit.

În timpul școlii se distinge printre colegi, ceea ce-l determină pe unul din comandanții săi să afirme că „face mare onoare școlii militare”, fiind un ofițer „foarte inteligent și cu judecată foarte bună”, care „ trăiește foarte cumpătat și nu are datorii”⁸.

La terminarea studiilor, comandantul Școlii, colonelul D. Ștefănescu constată că sublocotenentul Nicolae Dăscălescu este un ofițer eminent și se propune a fi înaintat în grad în mod excepțional. Urmare a acestei propuneri, la 1 octombrie 1911, conform Înaltului Decret al majestății sale Regele, nr. 2377, i se atribuie gradul de locotenent și de pe această poziție se întoarce la regimentul 8 artilerie Roman, la comanda Bateriei a 3-a de 75 mm (Ordinul 595 al Ministerului de război).

Cu Bateria amintită va trece la sud de Dunăre, în cadrul campaniei din 1913 a așa numitului Război Balcanic.

Încă din țară, Nicolae Dăscălescu era, în afară de comandant de Baterie, și adjutant al comandantului Regimentului.

Deși a ajuns la câțiva km. de Sofia, bateria nu a fost pusă în situația de a deschide foc și, deci de a participa direct la lupte.

Atât comandantul Regimentului cât și cel al Diviziei au avut cuvinte de laudă la adresa Bateriei a 3-a pentru măsurile sanitare luate, grija pentru personalul acesteia, hrănirea, echiparea corespunzătoare a oamenilor. Toate acestea se datorau, în primul rând, destoiniciei comandantului, reflectată prin neafectarea subunității de molima ce a izbucnit în rândul unor unități și mari unități romane participante la campania din 1913.

În timpul marșului de întoarcere în țară, comandantul Bateriei a manifestat același interes pentru oamenii săi privind igiena, hrana, echipamentul. El a folosit acest prilej pentru continuarea instruirii și antrenării trupei pe timp de alarmă. Marșurile executate, perioada de staționare, modul de organizare a taberei, paza acesteia etc., au atras atenția superiorilor, bateria a 3-a fiind citată prin Ordin de Zi pe Armată, scoțându-se în evidență faptul că a fost singura subunitate din cadrul Diviziei care nu a avut nici un om bolnav și nici un fel de pierderi materiale. Față de această situație, comandanții săi de la Regiment, Brigadă și Divizie, l-au propus pe locotenentul Nicolae Dăscălescu la decorarea cu Coroana României, clasa a V-a,

⁷ Ibidem.

⁸ Vezi nota 5.

conferindu-se, totodată și medalia Avântul Țării, conform Înaltului Decret regal nr. 3209 din anul 1914⁹.

După supărarea produsă de insuccesul admiterii la Școala Superioară de Război din 1915, Nicolae Dăscălescu își revine și ține conferințe despre unele sisteme de măsurare topografică, despre aeroplane și cooperarea acestora în timpul luptei de artilerie. De asemenea, comandase tragerile Bateriei sale în cooperare cu avioanele (în prezența generalului Coandă) obținând rezultate excepționale.

Tot în anul 1915 fusese numit președinte al Comisiei de rechiziție a cailor din orașul Roman¹⁰.

Față de rezultatele foarte bune obținute în pregătirea și instruirea subordonaților la care se adaugă aprecierile superlative ale superiorilor, cu precădere ale comandantului Diviziei a 7-a (din care făcea parte Regimentul său), generalul I. Istrati, care spunea că e „*un excepțional ofițer*” care-și „*comanda prea bine Bateria*”¹¹, tânărul locotenent este propus la avansare în grad în mod excepțional.

Prin Înaltul Decret al Regelui Ferdinand I, nr. 1021 din anul 1916, Nicolae Dăscălescu este înaintat la gradul de căpitan și prin același Decret din 1 aprilie este reconfirmat comandant al Bateriei de tunuri de 75 mm, din regimentul 4 artilerie Bacău.

Mai vechea propunere de decorare cu ordinul Coroana României, se va materializa acum, în 1916, după doi ani de așteptare. Așa cum susțineau și superiorii săi, important era avansarea în grad și transferarea într-o unitate superioară, pentru a nu rămâne un anonim într-un orașel de provincie, iar decorațiile aveau să vină oricum la momentul oportun.

Intrarea României în război în luna august 1916, îl găsește pe căpitanul Nicolae Dăscălescu la comanda unei Baterii din Regimentul 4 artilerie care la rândul lui făcea parte din Divizia a 7-a și aceasta din Armata a IV-a, numită și Armata de Nord.

În prima lună de război, căpitanul Nicolae Dăscălescu participă la grelele înclăștări militare pentru ocuparea localității Miercurea Ciuc, iar în perioada următoare ocupă Vlăhița și Odorheiul Secuiesc, fiind în fruntea operațiunilor dezlănțuite pentru cucerirea înălțimilor din zona Praid-Sovata, apropiindu-se la Sighișoara și Reghin. Când se credea că totul va fi foarte bine, din cauza unor deficiențe de ordin tactic (vinovat principal fiind Marele Cartier General al Armatei Române), Armata a II-a Română se retrăgea deja în debandadă spre zona Brașovului. În aceste condiții, generalul Constantin Prezan ordonă Armatei a IV-a să părăsească, aproape fără lupte, teritoriul deja câștigat, pentru a evita o încercuire de către Diviziile austro-ungare.

Divizia a 7-a, cu Regimentul căpitanului Nicolae Dăscălescu se retrage luptând în ariergardă, susținând unele acțiuni ale aripilor laterale. Retragerea se face prin pasul Ghimeș-Palanca, unde Divizia a 7-a ia poziție de luptă¹². Aici, în zona Oituzului, s-au desfășurat aprige înclăștări în a doua parte a lunii septembrie și aproape toată luna

⁹ Fișa alfabetică de serviciu, nr. 1406, anexa 1, p. 3.

¹⁰ N. Dăscălescu, *op. cit.*, p. 20 – 21.

¹¹ *Ibidem*.

¹² Vezi nota 5 și N. Dăscălescu, *op. cit.*, p. 25 – 26.

octombrie, reușindu-se oprirea înaintării Armatei I-a austro-ungare. Rezistența de aici a avut un efect strategic dar și psihologic asupra ostașilor.

După înfrângerea de la Turtucaia, asupra căreia nu ne propunem să insistăm și să analizăm deficiențele tactice și strategice, Marele Cartier General al Armatei Române a hotărât transferarea mai multor unități militare din Moldova pentru apărarea Capitalei țării. Printre acestea se găsea și Divizia a 7-a cu Regimentul 4 artilerie. Din nou se remarcă căpitanul Nicolae Dăscălescu în luptele din jurul Bucureștilor (la Buturugeni, apoi la Otopeni și Ciorogârla), ținându-l la pământ infanteria inamică, prelungind intrarea și ocuparea capitalei de către inamic.

În timp ce vajnicii apărători ai Bucureștilor își făceau cu prisosință datoria, câpătând și un curaj ieșit din comun, are loc căderea frontului românesc în perimetrul Târgu Jiu și apoi de pe Neajlov și Argeș, forțarea Oltului la Stoenști de către trupele germane și austro-ungare. Are loc faimoasa joncțiune între armatele lui Mackensen și Falkenhayn pe Valea Argeșului. Așadar, căpitanul Nicolae Dăscălescu a îndurat, alături de întreaga oștire românească, calvarul înfrângerii armatei române și ocuparea unei părți a teritoriului național de către un inamic înfometat de teritorii, de glorie și vanitate.

Retragerea s-a făcut spre Buzău și încetul cu încetul armata română s-a desfășurat pe aliniamentul Carpaților Răsăriteni, râurile Siret și Putna, unde, conform planurilor Marelui Cartier General, urma să se organizeze apărarea.

Regimentul 4 artilerie se află, la sfârșitul anului 1916, în apropierea orașului Focșani, unde are loc refacerea. De menționat că a ajuns aici, caz rar întâlnit în asemenea condiții vitrege, cu întregul material și fără nici un dezertor sau dispărut. Considerăm că, în această situație, și-a spus cuvântul și strălucitele lecții psihopedagogice practicate de tânărul ofițer, coroborate cu excelențele sale calități de comandant, motiv pentru care comandanții săi l-au însărcinat, spre sfârșitul lunii decembrie 1916, cu misiunea de „*observator general al regimentului*”. În această calitate a avut o contribuție hotărâtoare la finalizarea unor acțiuni militare.

Începutul anului 1917 și apoi până în luna iunie, îl găsește pe căpitanul Nicolae Dăscălescu în zona Pralea și Cașin. Bateria sa luând parte la unele acțiuni cu caracter defensiv și ca „*baterie antiaeriană*”, stârnind în rândul militarilor admirația pentru acțiunea din 9 mai 1917, când a fost doborât un avion inamic.

După unele exerciții de păstrare a pregătirii militare, inclusiv manevrele executate în prezența generalului francez Berthelot, Divizia a 7-a, cu regimentul 4 artilerie, care acum făcea parte din Corpul 4 al Armatei a II-a Române, la comanda căreia se afla generalul Alexandru Averescu, este trimisă, în luna iulie, spre Siret, pentru a se constitui în rezerva Armatei I-a Română, condusă de generalul Constantin Cristescu, care avea în plan ofensiva de la Nămolosa¹³.

Mai târziu, în urma unui conflict între comandanții români și ruși, generalul Constantin Cristescu va fi înlocuit cu generalul Eremia Grigorescu.

La sfârșitul lunii august 1917 comandantul Bateriei a 3-a artilerie din Regimentul 4, căpitanul Nicolae Dăscălescu se evidențiază pentru curajul său în

¹³ N. Dăscălescu, *op. cit.*, p. 28.

bombardamentele de artilerie de la Coșna și Cireșoaia, contribuind la stoparea înaintării în Moldova a trupelor germane și austro-ungare, demolând cugetarea lui Mackensen, care, la plecarea din Gara de Nord-București spre comandamentul de pe Măgura Odobeștilor, spunea celor care l-au condus, „*la revedere domnilor, peste o lună bem cafeaua la Iași*”.

Ca urmare a participării sale eficiente la toate operațiunile militare, a rezultatelor obținute, a bărbăției și înaltului profesionalism, prin Înaltul Decret Regal nr. 1330 din 1 septembrie 1917, căpitanul Nicolae Dăscălescu este avansat, excepțional, la gradul de maior, iar prin Ordin de Zi (din aceeași dată) este numit Comandant Divizion de tunuri 75 mm, Regimentul 4 artilerie. Tot ca o recunoaștere a meritelor sale, Guvernul Rusiei îl decorează cu Ordinul Sfânta Ana, clasa a III-a, în urma unei propuneri și a Decretului din 1916, cum rezultă din Fișa alfabetică de serviciu.

Spre sfârșitul anului 1917 și începutul lui 1918, ca urmare a Revoluției bolșevice din Rusia, apar fricțiuni între armata română și cea rusă, aceasta din urmă refuzând să mai lupte și părăsind pozițiile. Acest lucru se datora și păcii separate încheiate de Rusia cu Germania.

Maiorul Nicolae Dăscălescu, cu subunitatea sa, aflată în sectorul Focșani, participă la dezarmarea rușilor, iar apoi la ocuparea zonei rusești din Bucovina. Urmează trecerea în Basarabia a armatei române și contribuția ei la eliberarea acestei provincii.

Ca urmare a amenințărilor lui Mackensen, guvernul condus de Alexandru Marghiloman semnează așa numita „*pace*” de la Buftea, acceptând condițiile impuse de inamic.

În acest timp, maiorul Nicolae Dăscălescu urmează cursurile școlii de Tragere a armatei a I-a, la Bârlad, apoi este repartizat la direcția Școlii de comandanți de secții de la Tecuci, funcție care o deține până la desființarea Școlii, odată cu demobilizarea¹⁴. Totuși, la sfârșitul anului 1918 începe acțiunea de pătrundere a armatei romane în Transilvania pentru a împiedica atrocitățile comise de unguri asupra populației românești. Maiorul Nicolae Dăscălescu se îndreaptă cu Divizionul pe direcția Toplița – Târgu Mureș – Reghin și în continuare spre Tisa, contribuind, alături de întreaga armată română, la desființarea așa numitei republici Sovietice Ungare.

Decorarea unui însemnat număr de ofițeri și trupă cu medalii și ordine, era un lucru firesc, decretat de Regele Ferdinand I, care moștenise acest obicei de la înaintașul său, regele Carol I. Deci nu mai miră pe nimeni că tânărul maior Nicolae Dăscălescu, care s-a acoperit de glorie în acțiunile militare întreprinse, după cum rezultă din numeroasele rapoarte ale superiorilor săi, rapoarte ce se păstrează în dosarul personal aflat în Arhivele Ministerului Apărării Naționale, primește „*Crucea comemorativă a războiului 1916 – 1918*”, cu baretele: Ardeal, Carpați, București, Târgu Ocna, conform Înaltului Decret Regal nr. 1744 din anul 1918.

În anul 1919, Înaltul Decret Regal nr. 1207 îi aduce pe piept ordinul Coroana României, clasa a IV-a.

¹⁴ *Ibidem*.

După terminarea războiului, maiorul Nicolae Dăscălescu revine cu Divizionul în cazarma Bacău. Comandantul Regimentului, colonel Ștefan Grigorescu, fiind nevoit să țină locul comandantului Brigăzii de tancuri, prin Ordin de Zi, maiorul Nicolae Dăscălescu este numit comandantul Regimentului 4 artilerie, funcție pe care o deține până în luna ianuarie 1920, când este numit, pentru șase luni, Șef de Stat Major al Diviziei 14 infanterie, conform Ordinului Comandamentului Armatei, nr. 204 din anul 1920.

Fostul său comandant, colonelul Ștefan Grigorescu, asistând la ascensiunea meritorie a maiorului Nicolae Dăscălescu spunea, cu mare supărare: „*Regret că pierd un colaborator neprețuit, care timp de doi ani m-a ajutat mult ca să ridic Regimentul așa cum se găsește astăzi*”¹⁵.

Ar trebui să amintim, pentru posteritate, că dacă sărbătorim astăzi Ziua Eroilor în Ziua Înălțării Domnului, acest fapt se datorește Decretului Lege nr. 1913 din 26 aprilie 1920.

În ceea ce îl privește pe maiorul Nicolae Dăscălescu, din luna iunie 1920 până în noiembrie 1921, este Șef Birou Studii din cadrul Ministerului de Război, conform Ordinului Ministrului de Război nr. 2590, fiind propus pentru decorare cu Medalia Victoria a Marelui Război pentru Civilizație 1914 – 1919 (se mai numea și medalia Victoria interaliată, fiind bătută de țările Antantei care au luptat împotriva Triplei Alianțe, având același format, circulară, cu zeița Victoria pe avers și aceeași panglică). Medalia i-a fost conferită abia la 20 decembrie 1922, ca urmare a Înaltului Decret regal nr. 3390 din 20 iulie 1921.

Avându-se în vedere mai vechile propuneri din 1915, 1916 și mai ales din 1919 și 1921, maiorul Nicolae Dăscălescu este admis, la 1 noiembrie 1921, ca ofițer elev la Școala Superioară de Război, conform ordinului Ministrului nr. 604 din 1921. Un rol deosebit în admiterea sa l-a avut generalul Nicolae Samsonovici, nimeni altul decât Comandantul Școlii, care a sesizat capacitatea intelectuală, nivelul de pregătire ale maiorului Dăscălescu. Generalul Samsonovici a insistat pe lângă conducerea Ministerului de Război și a obținut dispensa de vârstă (Nicolae Dăscălescu avea 37 ani, iar vârsta maximă pentru admitere era 35 ani). În consecință, se constituie o Comisie specială de examinare a maiorului care hotărăște ca acesta să urmeze cursurile școlii în calitate de ofițer student. Stagiul „*studenților*” a durat până în octombrie 1923, perioadă în care s-a afirmat cu cunoscuta-i conștiinciozitate și aplecare spre studiu, obținând calificative de „*prea bine*”, „*foarte bine*”. A fost apreciat ca fiind distins „*prin modestie, conștiinciozitate, conduită exemplară și punctualitate*”, motiv pentru care, superiorii l-au recomandat la înaintarea în grad „*în mod excepțional*”, lucru care se va materializa chiar pe băncile Școlii, când prin Înaltul Decret Regal nr. 2415 din 23 mai 1923 să fie avansat la gradul de locotenent colonel.

În timpul studiilor la Școala Superioară de Război, citea foarte mult în biblioteca școlii și pentru că era un veritabil autodidact, comandă în străinătate cărțile de care avea nevoie. Să ne oprim puțin asupra unui document-manuscris din 18 octombrie 1922, înregistrat cu nr. 18 și aflat în dosarul 384 (originalul în Biblioteca

---

¹⁵ *Ibidem.*

Muzeului Militar Național) din care reiese că „ofițerul superior din regimentul 4 Artilerie, detașat la Școala Superioară de Război”, se adresa numitei Școli, spunând că a „raportat Ministerului în anul 1918, când făcea serviciu în Regimentul 4 Artilerie mi-a ars toate lucrurile și cărțile” și că „odată cu raportul am înaintat suma de 2.000 lei rugând a-mi aproba schimbarea ei în franci francezi pe cursul oficial (1,65 lei francul), iar suma de 1212,10 franci, rezultată din schimb, să fie încredințată Comisiunii militare române de la Paris (domnului colonel Pascal), pentru cumpărarea de cărți, de la Școala Superioară de Război din Franța.

Ministerul de Război, prin rezoluția pusă pe raportul de mai sus, a aprobat cererea, dând ordin serviciului contabilitate pentru executare. Serviciul contabilitate a încasat suma de 2.000 lei, pe care a depus-o la stat cu recipisa nr. 668 și cu ordinul nr. 28.307 din 13 decembrie 1920 a intervenit la Comisiunea (din) Paris pentru cumpărarea cărților cerute în valoare de 1212,10 franci. Comisiunea română din Paris mi-a cumpărat numai o parte din cărți, în valoare de 417,50 franci, iar pentru restul de 794,60 franci, urma să cumpere treptat pe măsură ce vor apărea. La desființarea Comisiei din Paris mi s-a trimis în țară, prin banca Marmoroș Blanc, suma de 794,60 franci.

Cum subsemnatul aveam absolută nevoie de cărți și cum toate sumele aflate asupra Comisiei române din Paris trecuse la Serviciul Lichidărilor, am depus, cu raportul nr. 27 din 26 iunie, suma de 7136 lei, cu rugămintea de a interveni la atașatul militar din Paris, ca din suma de 794,70 franci să mi se cumpere cărțile, din care, o parte, sunt notate pe contrapagina raportului nr. 20/1922, iar restul pe măsură ce vor apărea. Serviciul lichidărilor a încasat suma de 7136 lei și a cerut Ministerului de Război să se aprobe vărsarea sumei la tezaur, deoarece prin cumpărarea cărților în valoare de 417,50 franci întreaceam, față de valuta din 1920, suma de 2.000 lei ce depusesem pentru obținerea celor 1212,10 franci. Ministerul a aprobat referatul, făcându-mi-se, prin ordinul nr. 2038 din 5 octombrie 1922, această hotărâre”... de vărsare a sumei și cumpărarea cărților.

Al doilea an de studii se desfășoară în aceeași notă dominantă de sânguință, corectitudine, conștiinciozitate, intelectualitate, fiind caracterizat ca „ofițerul de nădejde, ofițerul de timpuri grele”, menționându-se că se distinge prin „modestie, conduită exemplară și punctualitate”¹⁶. A terminat Școala cu calificativul foarte bine, fiind clasificat al 2-lea din 30 absolvenți.

Succesul este umbrat de o durere sufletească, pentru că în același an, 1923, îi moare tatăl, iar în 1924 moare mama sa.

După terminarea școlii, în octombrie 1923, se întoarce la Regimentul 4 artilerie pe post de Ajutor al comandantului, funcție ce o deține până în aprilie 1924, conform Înalțului Decret regal nr. 2415 din 1923.

Între aprilie-mai 1924 este Comandant al Divizionului 1 artilerie, conform Ordinului Marelui Stat Major nr. 8257 din 1924.

Din mai până în noiembrie 1924 este Ajutor tehnic al Comandantului Regimentului 89 Infanterie (Ordinul Marelui Stat Major nr. 82/1924).

¹⁶ Vezi nota 5 și N. Dăscălescu, *op. cit.*, p. 39.

Comandantul Regimentului, care avea sediul la Braşov, a găsit numai cuvinte de laudă la adresa lui Nicolae Dăscălescu, intuind că nu va rămâne prea mult în unitate, lucru adevărat în luna noiembrie 1924, când este numit Şef Birou la marele Stat Major, prin Ordin de Zi nr. 114 din 1924.

Desele schimbări în funcţie, pe perioade nu prea lungi şi în posturi tot mai înalte, dovedesc atât capacitatea sa de intelectual militar, cât şi uşoara adaptare la noile condiţii şi cerinţe.

Ca ofiţer de artilerie, părăseşte această armă pentru a lucra în infanterie. Trece pe la Marele Stat Major, pentru ca în intervalul aprilie-septembrie 1925 să fie Subşef de Stat Major la Corpul 5 Armată, în conformitate cu Înaltul Decret Regal nr. 1236 din 1925. În fine, în septembrie este numit Şef de Stat Major la Divizia Aeriană, funcţie pe care o deţine până în octombrie 1931, interval în care este avansat la gradul de colonel (1 octombrie 1929).

În perioada când a lucrat la Divizia Aeriană, care făcea parte din proaspătul înfiinţat Comandament al Trupelor de Aviaţie, s-a distins prin punctualitate la serviciu, modalitatea şi rapiditatea în rezolvarea corespondenţei şi întocmirea studiilor de specialitate; periodicitatea inspecţiilor la Chişinău, Reghin, Braşov etc. Comandantul său, generalul Sârbu, spunea despre Nicolae Dăscălescu că *„are o cultură generală frumoasă şi solidă precum şi o cultură militară desăvârşită. Este unul dintre ofiţerii de valoare din Statul Major al Armatei noastre pe care se poate conta în împrejurări oricât de grele”*¹⁷.

Fiind un excepţional artilerist, i-a impresionat pe toţi cei care au participat la recepţia primei baterii de artilerie antiaeriană, calibru 76,2 mm, importată în 1926 de la uzinele Skoda din Cehoslovacia.

S-au scris mai multe articole referitoare la „zgârcenia” sa, puţin forţată, referitoare la îmbrăcăminte, mâncare, atitudinea sa faţă de rude şi prieteni, neangajându-se în acţiuni de angajare, înrolare, cheltuirea banului public etc.. Ducea o viaţă modestă. Pentru el armata era totul, motiv pentru care nu s-a căsătorit, întrucât considera că unei soţii *„trebuie să-i acorzi mult timp. Ea trebuie dusă la operă, la teatru, la cercurile militare şi vizitele între ofiţeri. Eu nu am timp de aşa ceva”*. Autorului acestor rânduri i-a declarat scurt: *„Măi băiete, ori femeia, ori armata”*.

Timp de un an de zile, octombrie 1931 – octombrie 1932, îndeplineşte funcţia de şef de Stat Major la Inspectoratul General de Aeronautică (Înaltul Decret Regal nr. 3087/1931). Apoi, tot un an, până în octombrie 1933, este numit, prin Înaltul Decret Regal 2776/1932, Comandant al regimentului 1 Artilerie Antiaeriană (numit şi Regimentul 1 Apărare Contra Aeriană).

Redăm, în continuare, conţinutul Ordinului Ministerului Apărării Naţionale nr. 26219 din 31 mai 1932: *„Am onoarea a face cunoscut: prin rezoluţia Domnului Ministru pusă pe referatul dvs. (Inspectoratul general de Aeronautică n.n.), nr. 4585 bis din 30 martie 1932, s-a aprobat numirea colonelului Dăscălescu Nicolae, de la acel Inspectorat ca, Comandant al regimentului 1 Artilerie Antiaeriană pe ziua de 8 iunie 1932”*¹⁸.

¹⁷ Ibidem.

¹⁸ Biblioteca Muzeului Militar Naţional, Dosar Div. VII, 2026/4 a.

Acest Ordin a fost anulat prin ordinul 26212 din 11 iunie 1932 al Ministerului Apărării Naționale, fără nici o explicație. Pe ordin este o adnotare a generalului Lupu: „Rău îmi pare, dar n-am ce face”¹⁹.

În cele din urmă, revenindu-se la Decretul amintit, în octombrie același an, a fost numit comandant al regimentului menționat.

La 20 iunie 1933, prin Înaltul Decret Regal nr. 1848, i s-a acordat Medalia Aeronautică, clasa a III-a.

Superiorul său, colonelul Popescu, comandantul Apărării Contra Aeronavelor, arată că, colonelul Nicolae Dăscălescu, „a luat parte la manevrele regale și la toate aplicațiile ...unde am constatat că este la punct cu întrebuințarea mijloacelor de Apărare Contra Aeronavelor... Este un ofițer de front energic, bun instructor și de nădejde”²⁰.

Înaltul Decret Regal nr. 2447/1933, îl numește pe colonelul Nicolae Dăscălescu, șef de Stat Major al Corpului 3 Armată, cu sediul la Chișinău.

La 1 octombrie 1935, prin Înaltul Decret Regal nr. 1587, este avansat la gradul de General de Brigadă, fiind numit comandant la Brigada 12 artilerie, funcție pe care o deține până în noiembrie 1936, dată la care primește investitura de Secretar General al Ministerului Apărării Naționale.

Scârbit de afacerile ce se făceau cu cumpărarea de furnituri pentru armată (materiale necorespunzătoare și prețuri mari), chemat la „ordine”, preferă să părăsească înaltul post, în mai 1937, pentru a prelua comanda Brigăzii 1 Artilerie Antiaeriană.

După ocuparea, practic, a Cehoslovaciei, norii negri ai războiului se abăteau asupra Poloniei. În această situație internațională, Consiliul Superior al Armatei îl numește pe Nicolae Dăscălescu, în august 1939, la comanda Diviziei 25 infanterie, din cadrul Corpului 5 Armată, cu sediul la Câmpina și apoi la Buzău.

În ziua de 8 iunie 1940, conform Înaltului Decret Regal nr. 1928, este înaintat la gradul de General de Divizie.

Intrarea României în război, îl găsește la comanda Diviziei a 20-a infanterie.

SUMMARY

General Nicolae Dăscălescu, one of the Romania's great military commanders, was born on 16 June 1884 in the village Căciulești, commune Girov, Neamț County.

After finishing “Petru Rareș” high school from Piatra Neamț, between 1906 – 1908, he attends the courses of the Military School of Artillery and Engineers, receiving the grade of second lieutenant, being appointed commander of the Battery of guns of 75 mm from the Regiment 8 Artillery Roman. In 1911 he becomes a lieutenant.

With the mentioned Battery he will pass at the south of Danube, within the campaign from 1913. Although he arrived at a few km from Sofia, the Battery has not been put into the situation of participating directly in the battles.

¹⁹ Ibidem.

²⁰ Ibidem.

Romania 'getting into the first world war finds Nicolae Dăscălescu, recently promoted at the grade of Capitan, at the rule of a Battery from the Regiment 4 artillery Bacău, a Regiment that was part of the seventh Division, and this belonged to the IVth Army or the North Army.

He participates in the battles from Miercurea Ciuc, Vlăhița and Odorheiul Secuiesc, then in defending Bucharest.

The retreat took place towards Buzău, establishing near Focșani, for recovery of the force. In the year 1917 he participates in defensive actions from Pralea, Cașin and Focșani. In the same year he is promoted at the grade of major and appointed commander of the artillery battalion. With this unit he participates, in 1918, when the offensive actions are resumed, in the military operations on the direction Toplița – Târgu Mureș – Reghin and further on towards Tisa.

After the war he returns with the Regiment 4 artillery in Bacău. In 1920 he is, for six months, Staff Chief of the Division 14 infantry, then until November 1921, Chief of Education Office within the Ministry of War.

Between 1921 – 1923 he attends the courses of the Superior War School, being promoted lieutenant colonel.

In his career he held the functions of: Assistant of the commander of the Regiment 4 artillery, Office Chief in the Great Staff, Staff Chief at the Air Division, commander of the Regiment 1 artillery, Staff Chief at the Body 3 Army, commander of the Brigade 12 artillery, General Secretary in the Ministry of National Defence, commander of the Brigade 1 anti-air artillery, commander Division 25 infantry and in 1941 commander of the Division 20 infantry, a unit with which, on 22 June 1941, he gets into the second world war.

In 1929 he is promoted at the grade of colonel, in 1935 General of Brigade and in 1940, General of Division.

Carol al II-lea

În grația lui Dumnezeu și voiața națională
Rege al României

Pe lângă deputați și vâlcii Senatului

Supra: raportului Ministrului nostru al Afacerilor
Străine Cancelar al Ordinilor sub N.º 1557/1925

Am decretat și decretăm

Art. I. Numim membru al Ordinului Coroana României
în gradul de Comandor, pe Domnul General de Brigadă
Dăscălescu Nicolae, înscris General al
Ministerului Apărării Naționale

Născut la 1875 în comuna Mădăraș, județul Buzău

Art. II. Ministrul nostru al Afacerilor Străine Cancelar
al Ordinilor este însărcinat cu executarea acestui Decret
Dat în București la 10 Maiu - 1925

(semnat) Carol

Ministrul Afacerilor Străine ad. interim.
Cancelar al Ordinilor

(semnat) Te Caraculov

Pe lângă înfățișarea în fața Regelui
Ministrul Cancelariei Ordinilor
Ministrul Interpretului

În. h. Pavel

N.º 1515-
9.

Ministerul de Război

Brevet

Noi Ministrul Secretar de Stat la
Departamentul de Război adăverim că prin
Înaltul decret N.º 390 din 20 Iulie 1921
Majestatea Sa Regele a binevoit a conferi
Onorului Dăscălescu Nicolae

din Ministerul de Război Secretariatul General
Medalia "Victoria" a marelui război
pentru civilizație 1916-1921

Ministrul de Război

(semnat) G. G. G.

anul 1925 luna decembrie ziua 20
București

Directorul Superior
al personalului
Colonel

(semnat) G. G. G.

Regatul României
Ministerul de Război
Brevet

Ministrul Secretar de Stat la Departamentul de
Război face cunoscut că Colonel
Dăscălescu Nicolae, detașat Comand. Divizia
i Divizionă, ca prin Înaltul Decret N.º 3258
dela 20 Septembrie anul 1923 s-a înălțat la
gradul de Colonel pe ziua de 1 Decembrie
1923 în același Comandament și că s-a
datorat să fie recunoscut în acest din urmă grad
cu începere dela data de mai sus.

Ministrul de Război

General de Divizie

(semnat) G. G. G.

Șeful Serviciului Personalității
Colonel G. G. G.

N.º 318

La 15 Martie 1925

Regatul României
Ministerul Armatei

Brevet

Noi Ministrul Secretar de Stat la
Departamentul Armatei adăverim că prin
Înaltul Decret N.º 1513 din 20 Iunie 1923
Majestatea Sa Regele a binevoit a conferi
"Medalia Aeronautică" clasa 2-a Colonelului
Dăscălescu Nicolae, comandantul regimentului 1 apărare
contra aeronavelor, pentru dragostea, priceperea și strălucirea
deputată pentru propășirea aeronauticii în anul 1923 și
până în prezent în calitate de șef de stat major al diviziei 1
acțiune pe al Comandamentului forțelor acțiune.

Ministrul Armatei
General de Divizie

Directorul Personalității
General G. G. G.

N.º 53

anul 1925 luna Iunie ziua 20

Generalul Nicolae Dăscălescu

SATUL BUZOIAN INTERBELIC *

Prof. Constantin COMAN

Societatea românească interbelică e dominată încă de lumea satului. O societate agrară, având încă drept emblemă plugul tras de boi și ca repere, caracteristicile celui de-al doilea val, după cronologia lui Alvin Toffler. La sat încă locuiau în 1930, 14 405 989 locuitori, reprezentând 79,8% din populația țării. În zona rurală, în 1930, populația era de 266 861 locuitori¹ pentru a crește la 303 704 locuitori în 1937, asta reprezentând o creștere de 12,7%². Buzăul este chiar mai rural decât media pe țară, deoarece procentul populației rurale e de circa 86,38%. Din totalul populației județene de 309 405 locuitori, cei care locuiau la țară erau în număr de 267 268, repartizați în 432 de sate, dispuse în 4 plăși astfel:

- Plasa Buzău- 174 de sate
- Plasa Câmpu- 63 de sate
- Plasa Slănic- 113 sate
- Plasa Tohani- 82 sate³

Marile schimbări economice, sociale și politice provocate de finalul primului război mondial au generat o nouă atitudine și stare de spirit a omului de rând, țăran și muncitor, evidențiată de filozoful P. P. Negulescu: „*Războiul din urmă a fost un război al maselor. Masele au ieșit din război cu conștiința că ele au dus greul și pe front și în dosul lui, și în tranșee și în uzine, prin urmare cu convingerea că ele formează suportul adevărat al vieții statelor și instrumentul de căpetenie al puterii lor. De aici până la ideea că li se cuvine deci, o soartă mai bună, nu era decât un pas. Din conflictul mondial, așadar, masele populare au ieșit cu revendicări sporite și, mai ales, cu speranțe exagerate*”⁴.

Aceste speranțe exagerate într-o viață mai bună se loveau însă de realitățile zilnice și crude oferite de distrugerile materiale și mai ales umane ale războiului. Situat în apropierea liniei frontului din Vrancea, Buzăul a suportat pierderea unui număr de morți încă necalculat în război, lungi liste de morți fiind săpate în piatra

---

* Un capitol din lucrarea *Dezvoltarea economică a Buzăului în perioada interbelică*.

¹ *Enciclopedia României*, vol. II, 1938, p. 92.

² *Recensământul agrar al României din 1941*, tabela 20.

³ *Recensământul general al populației din 29 decembrie 1930*, vol. IX, partea I, București, Comisia Națională de Statistică, p. 62-68.

⁴ Ioan Scurtu și Gheorghe Buzatu, *Istoria românilor în secolul XX*, București, Editura Paideia, 1999, p. 21.

monumentele ridicate în fiecare sat pentru pomenirea și cinstirea fiilor căzuți la datorie pentru țară și neam. Anii de război secătuiseră rezervele de hrană ale populației, atât prin rechizițiile uriașe ale ocupantului german cât și prin ruinarea producției agricole și împuținarea șeptelului. Numai pagubele aduse autorităților și instituțiilor în județ se cifrau la 13 056 903 lei⁵. „*Un strigăt de disperare de vine din satele noastre în care pe lângă lipsuri de tot felul, spectrul foametei a început să apară, arid și amenințător. Lipsesc oamenii, lipsesc vite, lipsește plugul din bătătură, lipsește pâinea. Copiii ne mor de foame...*”⁶.

Situația era generală, căci strigăte de genul „*Suntem amenințați să murim de foame!*”, se auzeau și din satele buzoiene. Locuitorii satelor își dau seama repede că democrația reprezintă forța numărului și încep a se organiza. La sate iau ființă cuiburi socialiste, precum la Gherăseni, unde profesorul Ioan Frățilă împreună cu Dumitru Tudor, Gheorghe Tănase și Mihalache Surdu, făceau propagandă în favoarea ideilor socialiste ce apărau interesele celor mulți și obidiți. La Unguriu, Constantin Busuioc era adeptul orientărilor comuniste, afirmând: „*Ar fi mai bine un stat comunist care împărțește egal cotele de hrană*”⁷. Dacă prezentul părea plin de dificultăți, viitorul apărea plin de promisiuni. În primul rând reforma agrară care se credea că va îmbunătăți nivelul de trai al țăranimii și va crea condiții pentru prosperitate. N-a fost să fie așa: „*Dacă considerăm frunzașul cu zece ha de pământ agricol, mijlocușul cu 5 ha și codașul cu 1 ha, pământul acesta, vitele și gospodăria lor le-ar aduce anual următorul venit: primului, 17-20 000 lei, secundului 10-13 000 lei și terțului, 3-4 000 lei*”⁸. Aceleași cifre pentru venitul țăranului le confirmă și prefectul C. Tegăneanu: 10-15 000 lei, frunzașul; 3 000 lei săracul⁹. S-a afirmat însă că suprafața medie necesară pentru asigurarea independenței economice a unei familii rurale era de 5 ha, dar în 1930 în județul Buzău proprietatea medie era de 2,24 ha iar din exploatarea solului trăiau 240 936 de locuitori. Pentru rezolvarea situației se lua în considerare intervenția statului în a asigura o suprafață minimă gospodăriei țărănești, întindere capabilă să-i garanteze viabilitatea economică și o existență decentă. De aici numeroasele promisiuni lansate de Partidul Poporului și PNȚ cu privire la cea de-a doua împrumutări lansate în anii 1926-1928. „*În realitate soluția era eronată... Nici un fel de reformă agrară nu putea rezolva problema țărănească. Soluția problemei rurale stătea în industrializare, în absorbirea de către industrie a brațelor de muncă de la țară*”¹⁰. Dar nu numai industrializarea era soluția ci și sporirea productivității muncii în agricultură. Un contemporan remarcă: „*Cred că majoritatea locuitorilor acestui sat nu muncesc mai mult de 4 luni pe an. În adevăr, aratul nu durează mai mult de o lună, cele două prașili ale porumbului se fac și ele tot într-o lună, tăiatul și treieratul păioaselor se termină într-o lună și în sfârșit, culesul porumbului, cu tăiatul și adusul*

⁵ Arh. N. R., Dior. Jud. Buzău, fond Prefectura jud. Buzău, dos. 23/1919, f. 16.

⁶ *Adevărul*, din 22 martie 1919.

⁷ Valeriu Nicolescu, *Aspecte economice și sociale din Buzăul primelor decenii ale secolului XX*, în „Mousaios”, Buzău, 1973, p. 137.

⁸ Călușaru Dumitru, *Monografia comunei Movila-Oii*, Buzău, 1934, p. 17.

⁹ C. Tegăneanu, *op. cit.*, p. 86.

¹⁰ Florin Constantiniu, *O istorie sinceră a poporului român*, Editura Univers Enciclopedic, București, 1997, p. 322.

ciocanilor, se face tot într-o lună. Cu aceste lucrări s-a terminat toată munca câmpului dintr-un an, căci ogoare de toamnă nu se fac, locurile nu se îngrașă cu bălegar”¹¹. Virgil Madgearu constata în județul Ilfov pe seama utilizării incomplete a muncii țărănești că nu se folosește pentru muncile agricole decât 60% din energia disponibilă. La nivel de țară, din totalul energiei de muncă agricolă, nu se folosea decât 43,66%¹². E clar că nu se poate vorbi de o agricultură intensivă, deoarece: „Nu prea dau însemnătate grădinei din jurul casei, în locul brazdelor de zarzavat stăpânesc bălăriile... Gunoii de a vite puțini îi dau însemnătatea ce o are pentru îngrășatul pământului. Primăvara îl scot din curți și... îl duc pe locurile virane de pe lângă gâră”¹³. Această situație o întâlnim în satele de câmpie unde, de exemplu la Movila Oii, unui număr de 213 mici proprietari le reveneau 889, 12 ha, adică în medie câte 4 ha¹⁴. Situația aceasta nu era însă generală, căci tot învățătorul Dimitrie Călușaru remarcă utilizarea bălegarului pentru îngrășarea solului de către grădinarii buzoieni, iar în satele de câmpie, pentru creșterea fertilității solului, se practica târlirea loturilor cu oi sau un sistem de asolament numit „*suhă*”, când țăranii lăsașu porțiuni întregi necultivate pe perioade între 1 și 3 ani. Gospodinele din Beceni aruncau cenușa menajeră în grădinile de zarzavat pentru a mări fertilitatea solului¹⁵.

Pentru locuitorii satelor de munte, a-și obține existența doar din munca pământului era o imposibilitate, de aceea au acceptat și loturile de împroprietărire în comunele de la câmpie- Padina, Pogoanele, Bobocu, Florica, Săgeata, Smeeni, Cilibia, Vadu Pașii- sau chiar în județul Brăila, până la 150 km depărtare. Ca să cultive aceste pământuri făceau drumuri de câte o săptămână, își pierdeau toată vara pe-acolo, ca să aducă toamna acasă, cu foarte mare cheltuială, bruma de cereale agonisită. Această stare de lucruri o întâlnim la Gura Teghii, sat la poalele Muntelui Penteleu unde din 212,68 ha stăpânite de 56 de familii, 142,6 ha erau în sat iar restul de 70 ha în comunele de la câmpie, răspândite în 64 de parcele. La nivel județean erau peste 4 000 de familii din Subcarpații Buzăului ce aveau pământ „*la câmp*”. Numai între Slănicul Buzăului și Cricovul Sărat erau peste 2 500 de familii. La muncile acestor loturi pleca întreaga familie, în convoaie de căruțe, trase de boi, acoperite cu coviltire de rogojinii. Căruța îndeplinea în aceste condiții funcția de casă, cu toate atribuțiile sale. Acest proces de pendulare câmpenească a dus la apariția, în multe cazuri, de sate noi. De exemplu, în Ialomița, Muntenii Buzăului și Perișorul, iar în marginea comunei Padina, Satul Nou. De multe ori casa construită pentru a fi locuită temporar la câmp devenea locuință stabilă, în care se mutau îndeosebi tinerii căsătoriți¹⁶. Numai așa s-ar putea explica creșterea populației comunei Pogoanele între anii 1930-1935, de la 5 389 locuitori 7 351¹⁷.

¹¹ D. Călușaru, *op. cit.*, p. 17.

¹² Virgil Madgearu, *Evoluția economiei...*, *op. cit.*, p. 39-40.

¹³ Gheorghe R. Nestor, *Monografia comunei Ulmeni*, Tipografia Frații Dumitrescu, Buzău, 1936, p. 25.

¹⁴ D. Călușaru, *op. cit.*, p. 16.

¹⁵ Elena Maxim, *Cercetări etnografice în câteva sate buzoiene*, în „Caiet de etnografie și folclor”, Buzău, 1982, p. 34.

¹⁶ Monica Budiș, *Structura etnologică a gospodăriei din Subcarpații Buzăului*, în „Caiet de etnografie și folclor”, Buzău, 1978, p. 24.

¹⁷ Constantin Simache, *Monografia orașului Pogoanele*, lucrare pentru gradul I, 1990, p. 79.

Era firesc ca acești locuitori de munte să încerce prin munca prestată în alte domenii să-și completeze nevoile vieții¹⁸. Cei mai mulți lucrau la numeroasele exploataări forestiere, iar cei din zonele de deal la cariere prin prelucrarea pietrei, fabricarea varului, exploatarea sării ori la exploatarea petrolifere. Observăm o specializare în ceea ce privește ocupațiile pe diferite zone rurale: la munte predomină creșterea animalelor și munca forestieră (Bisoca, Chiojdu, Siriu, Lopătari, Nehoiu, Goidești, Mânzălești); la deal, agricultura cu specific pomi-viticole, exploatarea carierelor, olăritul, vărăria (Măgura, Pietroasele, Năieni, Căndești, Vernești, Calvini, Cislău) și tot aici întâlnim comune cu profil industrial (Arbănași, Berca, Ojasca) legate de extracția petrolului și cărbunelui; iar la câmpie predomină profilul agrar-zootehnic¹⁹. La munte se practica tipul de păstorit pendulator. Animalele se purtau vara la munte și se iernau acasă la sate. Vara la munte păstoritul se practica în jurul unor gospodării bine închegate, așa numitele „odăi”, înconjurată de stâne și acareturi, din care unele există și azi pe versanții munților²⁰. Indiferent de specificul agrar al satului în fiecare se găseau meseriași: lemnari, fierari-potcovari, croitori și cojocari, cizmari care erau încă puternic ancorați în munca pământului deoarece nici practicarea meseriei nu le aducea venituri suficiente, dar nici munca pământului. Mai căutați erau zidarii, totodată și tâmplari, care contra unei plăți de circa 1 000-1 500 de lei, lucrând câte doi, ridicau casele sătenilor. Meșterii cei mai vestiți în construcția caselor erau cei din Chiojd și pietrarii de la poalele dealului Istrița.

Casele erau simple, făcute din paiantă la câmpie sau din piatră și lemn la munte. Așezate cu fața spre răsărit, mărimea celor mai multe era de 8- 12 m lungime și 4- 6 m lățime, având două camere în față „de curat” și care nu erau locuite. Aici se păstrau lucrurile bune: la capătul patului dinspre perete erau așezate în teanc diferite țesături, plăpumi și perne. Se mai aflau o masă și două- trei scaune cu rezemătoare. Pe perete, deasupra patului se așeza o scoarță frumoasă, iar la icoană și prin colțuri câte un șervețel. În spate era o polată unde locuiau membrii familiei mai tot timpul anului. Ea nu avea mai mult de 25 m², fiind suficientă pentru 4 persoane, dar de obicei erau 6-7. Aici erau așezate două paturi de lemn cu saltele de paie și perne umplute cu fulgi, o plapumă și o masă mică, rotundă și câteva scaune. Alături de polată era o sală unde pe o sobă se gătea mâncarea. În fața casei se construia o prispă de 1-2 m lățime, ce servea pentru a păstra unele lucruri în timp de vreme rea sau coafele cu apă. Toamna aici se arunca porumbul până să-l curețe sau alte produse până la aranjarea lor definitivă. Magaziile de cereale ori hambarele sunt o creație oarecum recentă, căci încă în acel timp, spre exemplu la Movila Oii, sat de câmpie, magazine de păstrat cereale nu erau: „De aceea orzul îl păstrează până în primăvară în gropi arse cu paie”. Această groapă pentru bucate, având vechi tradiții, era de 1-2 m adâncime și deseori aici se păstrau alimente: puținile cu brânză, merele după ce în prealabil se căptușeau cu paie. Se acoperea cu lemne, peste care se puneau fân sau paie și pământ. La această groapă nu se umbla până-n primăvară²¹. Învelișul e făcut tot mai mult cu tablă, rar se mai

¹⁸ Gabriel Cocora, *La poalele Penteleului. Gura Teghii*, Editura Litera, București, 1979, p. 106-111.

¹⁹ Monica Budiș, *op. cit.*, p. 23.

²⁰ Olga Horșia, *Zona etnografică Buzău*, București, Editura Sport-Turism, 1981, p. 21.

²¹ Monica Budiș, *op. cit.*, p. 25.

acoperă cu coceni, stuf sau paie. La Movila Oii, din cele 156 de case, 129 sunt acoperite cu tablă, 19 cu stuf, 6 cu șindrilă și două cu țigla²². Camerele n-au pardoseală ci sunt lipite cu pământ galben. Se remarcă totuși interesul tot mai mare pentru construcțiile din cărămidă și pardoseala din lemn (dușumea): „Făcându-se socoteala la câte lemne se bagă la paiantă și la munca pământelii cu pământ nu costă mai mult o casă făcută din cărămidă, dar este mai bună și mai igienică”²³.

Ceva mai solid construite și impunătoare erau cele din zona montană și de deal dintre care remarcăm casa cu foisor și pivniță ridicată pe un soclu de zid sau de piatră, având înfățișarea unei clădiri cu etaj, din zona Chiojdului, dar și la Lopătari. Majoritatea au acoperiș din șindrilă, dar pentru învelitoare se folosea și tabla. În construcția lor predomină lemnul, au curțile mici iar porțile sunt înalte, cu înflorituri și stâlpi ciopliți²⁴.

Pentru a ilustra situația locuințelor dintr-un sat de munte redăm următoarea situație din anul 1938: din cele 854 de case ale comunei Gura Teghii, 850 erau din lemn, 700 dintre ele aveau două încăperi, acoperite cu șindrilă erau 852 și doar două cu tablă, toate aveau sobă de zid și de remarcat că 840 dintre ele, deși suntem într-un sat de munte, erau înconjurate cu mici grădini de zarzavat și doar 22 nu aveau latrină²⁵.

Totuși în sate apar semnele palide ale confortului urban - alimentarea cu apă potabilă, mai ales pentru comunele din regiunea deluroasă aflate la mari depărtări de izvoarele cu apă potabilă. Primele preocupări pentru aducerea apei pe conducte se fac între anii 1927 și 1928 la Greceanca, Breaza și Sărățeanca. Tot atunci începe și construcția stației de captare a izvoarelor „Ciuhoiul”, pentru alimentarea cu apă a comunei Monteoru, Merei, Valea Teancului și Stâlpul. În 1929, valoarea acestui proiect era de 11 800 000 lei. Proiecte în curs de realizare de o mai mică amploare de acest gen erau în anii 1934-1937 la: Năieni, Tega, Tronari, Cislău, Nișcov, Pietroasele, prefectura cheltuind 1 082 895 lei²⁶.

Alimentația era deficitară, căci hrana cea mai obișnuită era mămăliga și fasolea. Carnea se mănâncă mai mult la Crăciun, la Paște, iar în duminici și sărbători se mai tăia câte o pasăre. Pâine se mânca puțină, fiind consumată de sărbători și la evenimente majore ale vieții: nunți, cumetrii și înmormântări. Alternau perioadele cu hrană abundentă cu cele de subalimentație, mai ales în timpul posturilor, când se hrăneau numai cu fasole, varză, murături și mămăligă. Totuși de la război posturile nu se mai țin cu mare strictețe, mai ales de către tineri. „Miercurea și vinerea mai ales postesc aproape toți. Postul Crăciunului, al Paștelui nu se postește decât de foarte puțini, chiar bătrânii mănâncă dulce. Le place însă să lase sec. La lăsatul secului, de postul Crăciunului și mai ales al Paștilor, se adună rudele împreună, mănâncă, bea și petrec toată noaptea până la ziuă”. Probabil de aici concluzia „movilenii se hrănesc

²² D. Călușaru, *op. cit.*, p. 18.

²³ Gheorghe R. Nestor, *op. cit.*, p. 24.

²⁴ Ion Petrescu-Burloiu, *Tipurile de case din regiunea dealurilor Buzăului*, în „Caiet de etnografie și folclor”, Buzău, 1974, p. 58.

²⁵ Gabriel Cocora, *op. cit.*, p. 108.

²⁶ C. Tegăneanu, *op. cit.*, p. 91.

*foarte bine și ar fi păcat să fie altfel*²⁷. Iarna se consuma carnea de porc, păstrată în putini la saramură sau preparată în cârnați, caltaboși, șuncă afumată, tobă. Păstrau din timpul verii câte o puțină sau două cu caș la saramură. Primăvara, la Paști, tăiau unul sau doi miei iar cei care nu aveau, păsări și consumau multe ouă. Vara se face ciorbă din fasole, bob verde, urzici, știr, ștevie pe care o acresc cu zarzăre sau prune. „Primăvara, vai de zarzărul sau prunul din vii, la care a dat bunul Dumnezeu să aibă fructe, că-i jaf pe el”. Duminica mai taie câte o pasăre, dar în multe cazuri „cosește o zi de vară întreagă cu o bucată de mămligă rece, ceapă sau cartofi și beau apă din bota sau ulciorul ce îl au în căruță”²⁸. Toamna, când obișnuiesc să facă nunți și pomeni, se hrăneau bine, tăind câte o găscă, rață, găină ba chiar și câte o oaie mai bătrână. Copiii, dimineața și mai ales în timpul iernii, când plecau la școală, mâncau câte o felie de mămligă dată cu sare și prăjită pe plită sau grăunțe coapte cu care-și umpleau buzunarele. Acești copii cu greu puteau să termine cele patru clase primare, totuși din numărul celor înscriși la școală se vede dorința lor pentru instruire. Mai rămânea și puțința realizării ei. Să exemplificăm cu anul școlar 1929-1930 în comuna Ulmeni:

Înscriși: cl. I=52, cl. II=49, cl. III=35, cl. IV=16
 Promovați: cl. I=24, cl. II=23, cl. III=27, cl. IV=16²⁹

O situație asemănătoare întâlnim și la Movila Oii:

Ani școlari	Elevi înscriși		Promoția		Absolvenți a 4 clase primare		Absolvenți a 7 clase primare	
	B	F	B	F	B	F	B	F
1924-1925	40	29	28	22	5	2	-	-
1925-1926	39	32	21	21	3	2	-	-
1926-1927	39	38	26	26	4	-	-	-
1927-1928	35	39	18	22	5	5	1	-
1928-1929	41	44	33	34	3	4	-	-
1929-1930	45	40	30	24	1	3	1	-
1930-1931	49	48	36	39	7	4	2	-
1931-1932	56	55	43	38	4	9	2	-
1932-1933	65	56	47	37	6	6	1	-
1933-1934	62	51	33	29	6	3	-	-

Copiii după ce sfârșeau școala erau puși la îngrijirea vitelor și la munca câmpului, însă un procent foarte mare dintre ei erau retrași încă dinainte, după cum se poate vedea și din datele tabelului. Foarte puțini ajungeau în școlile secundare, din

²⁷ D. Călușaru, *op. cit.*, p. 19-20.

²⁸ Gheorghe R. Nestor, *op. cit.*, p. 27.

²⁹ *Ibidem*, p. 95.

aceste motive dintre săteni erau destui de puțini oamenii mai de seamă, cu carte: „*Din acest sat avem și noi un ofițer și un învățător*”³⁰. De altfel, distribuția procentuală a știutorilor de carte era defavorabilă satului buzoian căci în mediul rural doar 45,9% erau știutori de carte³¹. Unele sate aveau o situație chiar mai rea, de exemplu la Luciu doar 17% din cei 1600 de locuitori dobândiseră știința de carte³².

Aceasta este și una din cauzele lipsei de cadre administrative, atât de necesare în conducerea comunelor. În județ în 1937, 40% din comune nu aveau notari, iar notari cu studii speciale nu existau în tot județul. În marea lor majoritate aveau doar 4 clase primare și multă experiență. Lipsa de pregătire administrativă îi făcea și pe primari să se teamă de mărirea banului public, mai ales că aceasta cerea o formalistică complicată a contabilității. „*Astfel, în județul nostru, comunele Lopătari și Beciu, aveau bani pentru construcții publice și, deși acești bani, i-au avut la dispoziție 15 ani, comunele au stat fără localuri de primărie și de școli, din cauza temerei primarilor succesivi, paralizați de fantoma contabilității publice, de a da întrebuințare sumelor strânse*”³³.

În ciuda rezultatelor modeste pe linia învățământului, datorate îndeosebi unei situații economice precare, statul făcea eforturi serioase în scopul dezvoltării culturale a satelor. Astfel se înființează, în majoritatea comunelor, cămine culturale precum la Padina, unde în cadrul acestui cămin funcționau asociația sportivă „*Uranus*”, o cantină școlară, o grădiniță, filiala Societății Crucea Roșie, filiala Societății Corale „*Spiru Haret*”, o formație de dansuri populare, o colecție muzeală și o bibliotecă cu peste 400 de volume. Numeroase sunt și societățile culturale precum „*Doina*”, la Nehoiu, „*Idealul*”, la Pleșcoi, „*Ion Crengă*”, la Greceanca, „*Propășirea culturală*”, la Șarânga care încercau să antreneze lumea satului în menținerea tradițiilor populare, dar și în popularizarea unor căi de propășire economică. Încercând să vină în întâmpinarea cerințelor timpului, responsabilii învățământului înființează numeroase școli elementare de meserii la Mizil, Vintilă Vodă, Pogoanele, Beceni, Săpoca, unde pe lângă dobândirea unor cunoștințe agrotechnice, copiii sătenilor puteau să se inițieze în noi meserii cu căutare în ramurile industriale precum sondor, tinichigiu, șofer, mecanic auto³⁴.

Îmbrăcămintea era simplă, făcută de obicei în casă. Femeile se îmbrăcau în cămăși de pânză, rochie și bluză de stambă, ciorapi de lână, papuci, ghete, pantofi și pe cap basma; bărbații îmbrăcau pantaloni și haină de dimie, cojoc, căciulă sau pălărie, iar în picioare ciorapi de lână, bocanci, ghete, opinci, cizme. Pânza și dimia erau țesute iarna, în casă, de femei³⁵. Tinerii, băieți și fete, au înlocuit portul costumului național în zilele de sărbătoare cu îmbrăcămintea cumpărată și croită după moda de la oraș. „*A purta o haină de casă în zi de sărbătoare- ceilalți rād de el*”³⁶. În sărbătorile Crăciunului și ale Paștelui era o mare fierbere în familii pentru a îmbrăca copii cu

³⁰ D. Călușaru, *op. cit.*, p. 23.

³¹ *Recensământul general... 1930, op. cit.*, vol. III, p. XV.

³² Ion Grancea, Luciu. *File de monografie*, în „*Viața Buzăului*”, din 22 mai 1969.

³³ C. Tegăneanu, *op. cit.*, p. 32-34

³⁴ *Buzău. Mică enciclopedie...*, *op. cit.*, p. 320-340.

³⁵ *Ibidem.*, p. 20.

³⁶ Gheorghe R. Nestor, *op. cit.*, p. 29.

haine de la oraș. Iarna și în zilele de sărbători se umbla încălțat, dar toată vara, la muncă, sătenii noștri mergeau desculți.

Situația sanitară a satelor era deplorabilă. În afara faptului că sătenii nu aveau minime deprinderi igienice - „*Privăți (latrine n.a.) se găsesc cam la 20% la toți locuitorii din comună*”³⁷ - în județ funcționau în 1933 doar 14 circumscripții medicale, iar în 1937 ajung la 22, ceea ce însemna 1 medic la 10-12 000 de locuitori. S-ar fi putut face mai mult pentru sănătatea țăranului dacă medicului i s-ar fi dat la îndemână instrumentele necesare, ceva medicamente, dar mai ales un timp nelimitat, deoarece chiar dacă ar fi lucrat 24 de ore pe zi timp de 365 de zile, el tot nu ar fi reușit să-și vadă toți pacienții. De aceea și medicul de circumscripție, depășit de situație, își făcea formal datoria: „*Medicul vine de la Nehoiu numai la primărie, situată la 200 m de stația CF, semnează un proces verbal că a vizitat școala primară, localurile de consum și alimentele, bolnavii la domiciliu-lucruri cu totul neadevărate*”³⁸. Veniturile comunelor rurale, fiind foarte reduse, erau insuficiente pentru întreținerea de personal medical și sanitar. Așa este cazul, în 1927, când deși bolile aveau un procent destul de ridicat, medicul primar al județului, din lipsă de fonduri bănești, desființează 15 posturi de agenți sanitari, deși erau 49 de posturi la 121 de comune. Reduce, concomitent, și numărul de paturi la spitalele rurale. Aceste spitale rurale fuseseră înființate încă înainte de război în următoarele localități: Pătărlagele, Pogoanele, Mihăilești, Vintilă Vodă și Nifon, ultimul devenit în 1928, spital TBC și având 60 de paturi. Celelalte funcționau ca spitale generale și aveau 20-30 de paturi. Situația dispensarelor se mai îmbunătățește prin 1938, când 12 dispensare ajung să aibă local propriu și doar 5 să funcționeze în localuri închiriate. De remarcat și existența a 7 farmacii rurale în 1932. Personalul medical am văzut că era insuficient iar o situație statistică ne dă următoarele date: în 1923, medicul primar al județului avea în subordine 11 medici de circumscripție, 48 de agenți sanitari și 24 de moașe; în 1930, erau 26 de medici de circumscripție, 9 farmaciști și 8 dentiști, iar în 1941, județul avea 36 de medici de circumscripție³⁹.

După cum se poate observa în cele prezentate mai sus, inițiativele nu lipseau și chiar erau concretizate, erau însă și cazuri deosebite unde autoritățile erau depășite de situație; un astfel de caz ar fi comuna Goidești situată pe platoul de la poalele Muntelui Penteleu, ce ar fi avut condiții să devină un adevărat Tirol românesc, dar care avea următoarea situație:

„*Populație: 2 500 locuitori*

Starea sanitară: tuberculoza și sifilis în proporție de 75%

Cârciumi: 5 localuri

Pentru îmbunătățirea rasei vitelor, comuna posedă doi tauri Schwitz.

Teren cultivat: 10 ha

Izlaz comunal: 976 ha (se afla de 14 ani în litigiu cu proprietarul D. D. Maican)

Izlaz particular: 1 000 ha

³⁷ Ibidem, p. 30.

³⁸ Gabriel Cocora, op. cit., 176-177.

³⁹ Maria Georgescu, *Aspecte ale situației sanitare din perioada 1900-1944*, în „Studii și cercetări de istorie buzoiană”, Buzău, 1973, p. 141-147.

Au fost împroprietăriți: 10% din populația îndreptățită, majoritatea nereușind să fie definitivați din cauză că au fost înlocuiți.

Populația, ferită de amestecul de rasă, păstrează tipul autentic românesc. Se ocupă cu păstoritul, cultura prunilor și cu munca în industria forestieră într-un ținut cu cea mai bună pășune din Vechiul Regat. În această bogăție naturală operează în voie alcoolismul, sifilisul și tuberculoza. Sătenii trăiesc în cea mai neînfrănată promiscuitate, iar slujbașii publici, învinși de mediu, se adaptează locului sau fug în altă parte”.

Pentru o asemenea situație excepțională era necesar ca „legiuirile în vigoare să îngăduie și să favorizeze interesul statului pentru salvarea celor 2 500 de suflete” și totuși! „Nu putem plasa acolo un medic, fiindcă această comună periferică nu poate fi reședință de circumscripție medicală.

Nu putem plasa veterinar, fiindcă avem în tot județul numai 4 medici veterinari.

Nu putem apăra Muntele Penteleu, renumită pășune, fiindcă ienuperii au dreptul să invadeze și să distrugă iremediabil o bogăție națională, neavând dreptul să ne amestecăm în proprietatea particulară.

Nu putem organiza izlazul comunal, fiindcă procesul cu proprietarul expropriat, care ține de 14 ani, nu este lichidat. Astfel Goideștii s-ar părea că o păstram drept relicvă istorică pentru măsurarea progresului”⁴⁰.

„Boli cu duiumul”, constata echipa regală studențească venită în 1938 la Gura Teghii. Bolile cele mai răspândite erau tuberculoza, scarlatina, sifilisul, pelagra, pojarul, iar la acestea se adaugă alcoolismul, răspândit în tot județul, mai ales în regiunile de deal și munte⁴¹, de aici rezultând o mortalitate destul de ridicată.

În fruntea mortalității după vârstă stă mortalitatea infantilă. La nivel de județ, într-o statistică făcută pe 10 ani (1927-1937) se înregistrează o mortalitate de 40%, din totalul morților, la grupa 0-1 an, iar din aceștia cei de la 0 la o lună reprezintă 50%⁴². În ciuda acestei mortalități ridicate, avem o natalitate cel puțin dublă⁴³:

Anii	Români ortodocși		
	Născuți	Morți	Excedent
1924	63	26	37
1925	40	29	11
1926	46	7	39
1927	38	24	14
1928	43	19	24
Media	46	21	25
1929	31	13	18
1930	48	14	34
1931	43	26	17

⁴⁰ C. Tegăneanu, *op. cit.*, p. 72.

⁴¹ *Ibidem*, p. 86.

⁴² *Ibidem.*, p. 83.

⁴³ D. Călușaru, *op. cit.*, p.13.

1932	37	14	23
1933	41	12	29
Media	40	16	24

De altfel și la nivel de județ se constată o rată a natalității între 35-39 la mia de locuitori, față de mortalitatea de 18-20 la mie⁴⁴. Înverșunarea țărânimii de a se înmulți dincolo de limitele subzistenței constituie o consecință pe plan social a unei teme religioase. Această temă s-a dezvoltat pe terenul unui stadiu social primitiv în care gospodăria familială constituia în același timp o înghebare socială și economică optimă pentru producția agricolă. Industrializarea face inutil sensul original al cultului fecundității familiei fiind necesară o evoluție religioasă în sufletele țărânimii. „*Țărâtimea care mișună tot mai mult pe glob amenință acum să anuleze toate avantajele progresului tehnic prin faptul că ea continuă să sporească numărul populației globului*”⁴⁵. Această rată a natalității așa de mare generează o tot atât de mare presiune demografică asupra pământului. Potrivit recensământului din 1930, unui km² de teren cultivabil îi reveneau 75 de locuitori agricoli. Această densitate agricolă era însă mult mai mare în Subcarpații Munteniei- 109/km², ceea ce însemna suprapopulație agricolă. Simptomele suprapopulației agricole: extensivitatea agriculturii, fărâmițarea proprietății agricole, productivitatea redusă, generează la rândul lor un venit mic pe cap de locuitor, un consum redus, o alimentație deficitară și defectuoasă, deci un nivel de trai scăzut. Echilibrul distrus prin mărirea densității populației se poate restabili fie prin sporirea productivității, cu alte cuvinte printr-o agricultură intensivă, fie prin absorbția forței de muncă rurale de către orașul industrial sau prin emigrare. Simptomele acestei situații sunt resimțite de satul buzoian căci numeroși locuitori încearcă să-și facă o situație mai bună în alte locuri. Astfel „*pentru mulți țărani, migrarea la oraș a devenit un ideal: să se angajeze într-o fabrică, să-și dea băiatul la liceu, să-și trimită fată servitoare; să se stabilească împreună cu întreaga familie în oraș, fie chiar și în cea mai sordidă mahala*”⁴⁶. Spre exemplu, din Movila Oii, mai ales în perioada marii crize economice 1928-1932, au plecat treptat 69 de familii. Din cei 69 de capi de familie, 30 s-au făcut birjari în orașul Buzău, 19 au devenit CFR-iști, 7 s-au reangajat în armată cu grade inferioare și 13 au devenit meseriași, mici slujbași⁴⁷.

Vârsta de căsătorie pentru tineri poate fi stabilită în jurul cifrei de 18-20 de ani. Căsătoriile cele mai multe se făceau în lunile octombrie și noiembrie, îndată după culesul bucatelor și viilor, dar se făceau nunți și după sărbătoarea Bobotezei. La început aproape toți tinerii căsătoriți trăiau în concubinaj, căci „*tinerii care vor să se căsătorească fug, adică flăcăul fură fata, vorba vine că o fură, căci fata mergea cu el*

⁴⁴ *Mișcarea populației României în anul 1934*, București, Editura Institutului Central de Statistică, 1935 p. 18-21.

⁴⁵ Arnold J. Toynbee, *Studiu asupra istoriei*, vol. II, sinteză de D. C. Somervell, București, Editura Humanitas, 1997, p. 452-466.

⁴⁶ I. Scurtu și Gh. Buzatu, *op. cit.* p. 58.

⁴⁷ D. Călușaru, *op. cit.*, p. 15.

de bună voie”⁴⁸. Această situație a concubinajului se perpetuează deoarece trece un timp îndelungat până părinții tinerilor „*se împăcau*”, apoi așteptau să facă rost de bani pentru nuntă, lucru care dura căci odată cu căsătoria apăreau greutățile familiei, iar fără a face o nuntă mare nu se putea „*căci râdea lumea de ei*”. În Buzău, în 1935, s-au identificat 7 000 de perechi trăind în concubinaj, iar conducerea județului, din motive religioase, i-a măsuri radicale efectuând cununii în grup, precum în plasa Buzău, unde 127 de perechi au fost legitimate, în felul acesta fiind cununate 2 200 de perechi de concubini⁴⁹. În ciuda unei păreri generalizate că divorțurile erau mai răspândite la oraș, totuși în 1934 din cele 157 de perechi divorțate, 110 proveneau din mediul rural⁵⁰. Lumea satului nu este lipsită de scandaluri conjugale: primarul comunei Tronari Gheorghe Albu Stănescu a fost surprins în delict de adulter cu soția subalternului său, casierul Ioan Stănescu; o tânără văduvă din Pleșcoi devine o ispită grozavă pentru preotul satului Cernat Șercăianu ce, în termeni zilelor de azi, ar fi putut acuzat de hărțuire sexuală, căci probabil formele nurlui ale văduvei îl fac să-și piardă mințile și să cadă în păcat⁵¹.

Satul buzoian, ca de altfel întreg satul românesc, în perioada interbelică își păstrează încă farmecul său patriarhal, dar mai ales este păstrătorul unor obiceiuri ancestrale. Fascinante sunt obiceiurile legate de momentele importante ale ciclului vieții: nașterea, nunta și moartea. Pentru naștere e de remarcat că femeile nașteau pe pământ, pe paie sau fân, pe o toală sau chiar pe pământul gol, fiind asistate de moașe empirice. Femeia abia după trei zile, în timp ce moașa îi făcea rânduilele trecea în pat. Dacă nașterea era grea, femeia trebuia să bea apă din pumnii bărbatului sau în lipsa lui, din pălăria acestuia „*că poate bărbatul o fi niscaiva vorbe rele către ea*”. A treia zi de la naștere, copilului i se puneau ursitorile. Pentru ca acestea să aibă o influență benefică în viața noului născut, li se pregătea o masă încărcată cu bucate și băutură, care se împărțea a doua zi copiilor. Pe aceeași masă se mai puneau semințe, fulgi de păsări, peri și lână de animale, creioane, cărți, bani etc. Dimineața, după împărțirea bucatelor, celelalte obiecte se păstrau și erau puse în prima scaldă după botez, pentru ca noul născut să aibă noroc în viață la păsări, animale, să-i placă învățătura, să aibă deci un viitor bun și o viață îmbelșugată.

În cadrul nunții, remarcăm obiceiul păstrat la Năieni, unde mirii mâncau amândoi un ou „*ca să se-nțeleagă bine toată viața*”. În schimb la Rușetu, mirii nu mâncau la nuntă ca să aibă noroc în viață și să se-nțeleagă bine. În comuna Bisoca, mirii nu consuma carne în ziua nunții ca să aibă noroc la vite și păsări, iar la Chiojdu, mâncau la nunta numai ouă și brânză dulce, ca să fie dulci în zilele lor.

Obiceiurile de la moarte s-au conservat cel mai mult datorită unui străvechi cult al morților. De pildă la Năieni se credea că atunci când cineva pune un jug pe foc, în viața lui se chinuia până la moarte. În legătură cu acest jug, unui muribund i se aducea și i se puneu lângă cap ca să moară mai ușor. Se zicea că omul trage să moară cu greu cum au tras boii la jug. Alteori, cel ce trăgea să moară era așezat pe pământ ca să-i iasă

⁴⁸ *Ibidem*, p. 15.

⁴⁹ C. Tegăneanu, *op. cit.*, p. 171-173.

⁵⁰ *Mișcarea populației României, op. cit.*, p. 182 și 201.

⁵¹ *Vocea Buzăului* din 12 octombrie 1929 și 8 februarie 1930.

sufletul mai ușor, deoarece patul era considerat întinat din timpul vieții. După moarte, pentru ceremonialul înmormântării se pregătea o lumânare de mărimea mortului pentru ca aceasta să-i lumineze drumul sufletului până ce acesta ajungea la locul său. Această lumânare, la Siriu, era numită măsură, iar în alte sate, toiag. Legat de cultul morților e binecunoscută pomenirea acestora prin împărțirea unor obiecte sau alimente date de obicei celor mai puțini avuți⁵².

Pe lângă obiceiurile legate de ciclul vieții și acelea atât de bogate legate de sărbătorile religioase (Crăciunul și Paștele) întâlnim și o categorie aparte de obiceiuri legate de relația om-natură. Unul dintre acestea, având rădăcini precreștine, îl putem remarca chiar ca o dovadă a latinității noastre, deoarece ne vine prin filieră romană, este Caloianul, care la români a căpătat rolul de invocare a ploilor pe timp secetos, iar în ceremonialul său au fost introduse și elemente de ritual creștin. Durează trei zile, în prima zi fetele din sat se strângeau, își alegeau un conducător al serbării, un preot și un dascăl. Din pământ moale argilos făceau un chip de copil pe care-l botezau Caloianul, îl întindeau pe o scândură, îl împodobeau cu coji de ouă roșii rămase de la Paști, cu flori și mai ales cu busuioc verde. Îl îmbrăcau în haine țărănești: opinci, căciulă, confecționate în același scop. Cortegiul se formează și pleacă în frunte cu o fată care poartă un steag. Aprind lumânări și jelesc Caloianul ca pe un mort, până la locul de îngropare, în afara satului, într-un loc ascuns, prin culturi, măracini. După ce-l îngroapă, se întorc în sat. A doua zi fac pomană cu ouă, brânză, întind mesele, cheamă flăcăii satului, lăutari, beau vin și țuică ospătând împreună până seara târziu. A treia zi de dimineață, fetele se adună din nou și se duc să dezgroape Caloianul, îl rup în bucăți pe care le aruncă în fântâni, ape curgătoare după care fetele se adună la una dintre ele, mai gospodină, pregătesc iarăși mâncăruri, plăcinte și cheamă flăcăii din sat la masă.⁵³ La Movila Oii obiceiul era așa de înrădăcinat la fete, încât în zilele acelea nu venea nici o fată la școală⁵⁴.

⁵² Silvia Iosipescu, *Aspecte privind obiceiurile din ciclul vieții în câteva sate din județul Buzău*, în „Caiet de etnografie și folclor”, Buzău, 1978, p. 38.

⁵³ Dumitru Cristea, *op. cit.*, p. 290.

⁵⁴ D. Călușaru, *op. cit.*, p. 24.

PAGINI DIN RĂZBOIUL JANDARMERIEI CU MIȘCAREA LEGIONARĂ

Ion COSTEA

Jandarmeria rurală era înființată în anul 1893. Avea ca eșalon superior Inspectoratul General al Jandarmeriei rurale, cu sediu în București și era comandat de un general. Inspectoratul era organizat pe patru circumscripții: București, Craiova, Galați, Iași, la rândul lor circumscripțiile în companii¹.

Prima modificare majoră în funcționarea Jandarmeriei apare în anul 1918, când prin Decretul Regal nr.3395 Jandarmeria va face parte din armată, având trei brigăzi de către două regimente. Fiecare regiment cu câte 4-7 companii. Companiile se împărțeau în plutoane, secții și posturi – toate acestea depindeau și de prefectul județului. Regimentul 2 Jandarmi, cu sediul la București, avea chiar de la înființare, 5 iulie 1918, 11 companii, 23 plutoane, 106 secții, 939 posturi².

Anul 1929 va aduce alte modificări în funcționare prin „*Legea Jandarmeriei rurale*” din 23 martie 1929. Jandarmeria aparținea de Ministerul de Interne și era organizată în sistem militar. Inspectoratul General al Jandarmeriei (I.G.J.) având sediul în București condus fiind de un general de brigadă sau de divizie. La județe apar legiunile de jandarmi³.

Doi ani mai târziu, 1931, „*Regulamentul de organizare și funcționare a jandarmeriei rurale*”, crea 7 inspectorate, 72 de legiuni, la plase-secții, iar la comune-posturi⁴. În 1935 erau 11 inspectorate, 72 de legiuni dar apar și 5 legiuni mobile⁵, iar din 1938, 10 inspectorate⁶.

În 1938, la ideea lui Armand Călinescu poliția urbană era subordonată Legiunii de jandarmi, totuși după un an se revenea la vechea organizare⁷.

Jandarmeria, în timpul regimului Antonescu, a fost puternic militarizată și folosită și în activitățile de front ca poliție militară în Basarabia și Transnistria pentru rezolvarea problemelor legate de război (spionaj, transfugi, lagăre etc.).

---

¹ Ana Căldărăru, Viorica Florea, *Jandarmeria rurală – Aspecte din Organizarea și activitatea companiei Prahova* (1893 – 1929), Anuar , Ploiești, vol. IX, 1997, p. 329.

² *Ibidem*, p.329 – 330. Vezi și Constantin Gheorghe, *O istorie a internelor în date*, Ed. Ministerului de Interne, București, 2001, p. 90.

³ C-tin Gheorghe, „*O istorie....*”, p. 99.

⁴ *Ibidem*, p. 108.

⁵ *Ibidem*, p.117 – 118.

⁶ *Ibidem*, p. 123.

⁷ *Ibidem*, p. 125.

După iunie 1946 apar tot 11 inspectorate, dar cu 54 de legiuni⁸, imediat, la câteva luni să apară 12 inspectorate cu 59 de legiuni⁹.

Prin Decretul M.A.N. nr.25/22.01.1949 Inspectoratul General al Jandarmeriei a fost desființat. Apărea acum Comandamentul Regional al Miliției, la județe Miliția județeană¹⁰, consfințindu-se astfel trecerea la regimul comunist.

Am prezentat pe scurt, evoluția acestui organ de represie pentru a-i înțelege structurile, organizarea, dinamismul. Cu un număr mic de personal (în 1920: 27.401 oameni; 1921: 31.057; 1931: 18.700), Jandarmeria putea stăpâni, în condițiile bune, domeniul de care răspundea.

Inspectoratul General al Jandarmeriei București avea legătura permanentă cu legiunile din teritoriu, inclusiv cu Legiunea de Jandarmi Buzău. Comunicarea se făcea prin telegrame (cifrate), ordine, ordine confidențiale, note informative, ordine circulare etc. La rândul ei Legiunea de Jandarmi Buzău transmitea aceste ordine în teritoriu la secții și posturile de jandarmi. Când veneau astfel de ordine scrise, ele erau multiplicare la Legiune sau secții. Acest sistem se va derula mai bine din anul 1933 și-n următorii ani se va perfecționa.

Ordinul avea adresă clară. Postul, secția–sau centralizat Legiunea–dădea răspunsul în scris, fie rapid prin telegrame (cifrate), fie prin corespondență.

Din parcurgerea acestor ordine, în număr de câteva mii pe parcursul anilor 1933–1948 se pot reconstitui evenimentele importante, impactul lor asupra organului de conducere al I.G.J. București, răsfrânt asupra Legiunii de Jandarmi Buzău și de aici mai jos, la secții și posturi. O primă impresie asupra multitudinii de domenii de care se ocupa Legiunea (de la secte religioase la situația străinilor; de la curente politice extremiste la sionism; de la urmărirea în teritoriu a aparatelor de radio la femeile ușoare; de la starea de spirit a populației la pedepsirea aspră a jandarmilor insubordonați etc.) duce la concluzia unui stat polițienesc–care trebuia să cunoască orice se petrecea în teritoriu. Pe parcurs această impresie se diminuează, în parte, deoarece apar chiar situații reale de spionaj, iredentism, partide de extremă stângă sau dreaptă în plină acțiune, comploturi, dețineri ilegale de arme, rebeliune armată – și amintim numai o parte din cele mai importante. Totuși persistă ideea de răspuns dur, în anumite situații de care răspundea Legiunea de Jandarmi.

Activitatea legionară în județul Buzău este legată de anul 1929. Atunci, Stelian Teodorescu, în Buzău, recruta primii aderenți: N. Păun, Ioniță Pompiliu, Fl. Stoian, N. Cojocaru, Petre N. Petre, Radu Ioniță, I. Paun, I. Brânză. Paralel, Stelian Teodorescu, începea propaganda și în satul natal Pogoanele unde va crea prima organizație *“care mai târziu va cuprinde tot satul”*¹¹.

În ordinul confidențial adresat Legiunii de Jandarmi Buzău din 12 ianuarie 1933 se vorbea de acțiuni antisemite ce *„au luat un caracter de o excepțională gravitate”* și că în alte părți *„organizațiile hitleriste în formațiuni militare devin agresive și amenință ordinea politică a statului”*. Legiunii i se cerea să identifice astfel de

⁸ *Ibidem*, p. 158.

⁹ *Ibidem*, p. 159.

¹⁰ *Ibidem*, p. 166.

¹¹ „Opinia”, V, nr.1719 din 21-23 septembrie 1996.

organizații, dacă atingeau stabilitatea statului, dacă străinii le stipendiau sau conduceau, dacă pregătesc acțiuni teroriste sau dacă au semne caracteristice (uniforme, embleme etc.)¹² – nimic concret, întrebându-te dacă aceste trimiteri sunt făcute pentru L.A.N.C. sau pentru Legiunea Arhanghelul Mihail.

La ordinul din 23 ianuarie 1933 al Inspectoratului Regional de Jandarmi Ploiești (I.R.J. Ploiești) cu privire la persoanele internabile când va avea loc următoarea mobilizare, Legiunea de Jandarmi Buzău prezenta 93 de persoane (cetățeni străini, dezertori, comuniști), nimic despre legionarii buzoieni¹³.

Asasinarea primului ministru I. Gh. Duca la 29 decembrie 1933, în gara de la Sinaia, a adus Legiunea Arhanghelul Mihail în prim planul vieții politice. I.G.J., I.R.J. Ploiești trimiteau ordine și informări Legiunii de Jandarmi Buzău, începând cu data de 29 decembrie 1933, și pe tot parcursul anului 1934, în avalanșă legate de Mișcarea Legionară. Cele din 29 decembrie 1933 – 3 ianuarie 1934 aveau ca obiective:

- arestarea tuturor legionarilor din județ¹⁴;
- depistarea altor legionari – care ar putea fi arestați¹⁵.

Din 13 ianuarie 1934 tonul ordinelor este mai moderat: stricta supraveghere a legionarilor¹⁶, tabele trimise la D.G.J. București cu legionari¹⁷.

Începând cu data de 29 decembrie 1933 și până în anul 1948 legionarii vor fi permanent în atenția poliției și a jandarmeriei. Că reprezentau o forță reală sau nu, că organizau comploturi reale sau doar închipuite, în mod conștient sau nu s-a bătut multă monedă pe „*problema legionară*”. Din anul 1934 în Ordinele generale de informații ale I.G.J. la cap. II „*Curentele politico - sociale extremiste*” jandarmii aveau de urmărit în teritoriu pe comuniști, socialiști, Garda de Fier, LANC, Acțiunea hitleristă – cu manifestări, propagandă, conducători etc.¹⁸.

Între 15 martie–15 aprilie 1934 a avut loc procesul asasinilor lui I. Gh. Duca și a celor 50 de acuzați strâns legați de activitatea Gărzii de Fier. Condamnați au fost doar cei trei asasini, autorii morali nu vor fi dovediți, toți cei 50 de inculpați vor fi eliberați după proces.

Prin Ordinul de informație nr.18 se anunța în teritoriu că și-a reluat activitatea Garda de Fier. Legionarii care făceau propagandă purtau costume populare (dar în partea dreaptă a vestei aveau cusut „*gardul de fier*”, în partea stângă „*svastica*”), că merg la hore, șezători etc.¹⁹.

Sub lozinca: „*Garda nu uită! Garda nu iartă!*” conducerea legionară lansase un ordin circular în teritoriu cerându-se pedepsirea liberalilor pentru „*Toate nedreptățile, toate schinjurile, toate viețile camarazilor nostri morți, toate crimele de astă iarnă*”

¹² Arhivele Naționale Buzău, (în continuare Arh. Nat. Buzău), fond Legiunea de Jandarmi, dosar 8/1933, f. 9.

¹³ *Ibidem*, f. 13.

¹⁴ *Ibidem*, dosar 9/1934, f. 7.

¹⁵ *Ibidem*, f. 8.

¹⁶ *Ibidem*, f. 10.

¹⁷ *Ibidem*, f. 11.

¹⁸ *Ibidem*, dosar 19/1934, f. 1.

¹⁹ *Ibidem*, f. 56.

partidul liberal le va plăti prin moartea sa politică”²⁰, manifest reprodus de I.G.J. București în Ordinul de informații nr.25/4 iunie 1934.

Se atenționa că legionarii sunt organizați conspirativ – că și-au împărțit județele pe sectoare, că fiecare sector cuprindea mai multe comune (Ordinul 27/20 iun.1934). Că foloseau în comunicarea scrisă o serie de simboluri pentru a nu fi înțelese de poliție – și fiecare post de jandarmi primea un astfel de tabel cu aceste însemne²¹.

Alte ordine de informații, ordine de urmărire, note informative atenționau că legionarii își creau o nouă organizație „*Fulgerul*”²², că fotografia asasinului lui I. Gh. Duca – N. Constantinescu – era vândută pentru a strânge bani ce vor fi apoi folosiți la construirea unei biserici în Bucureștii Noi²³, că legionarii se pregăteau de asasinarea lui Tătărescu, Titulescu, Iamandi²⁴ sau că C. Codreanu, Zizi Cantacuzino puneau la cale o lovitură de stat asemănătoare celei a socialiștilor austrieci²⁵.

În anul 1934 Garda de Fier întărită își mărea numărul de cuiburi și audiența. Chiar dacă „*Legea pentru apărarea ordinii de Stat*”, din 7 aprilie 1934, interzicea recuperarea unor nume și simboluri dintr-o organizație interzisă și în primul an de la dizolvare membrii acesteia nu puteau candida în nici un partid²⁶. Garda de Fier propunea electoratului buzoian o listă cu candidații săi: col. V. Diaconescu, S. Teodorescu, Dem. Gomoescu, înv. I. Cătănuță, pr. C. Gavriloiu, studentul Al. Murea²⁷.

Anul 1935 era folosit din plin de Mișcarea Legionară. Pe 10 decembrie 1934 legionarii înființau partidul „*Totul pentru Țară*”, partid care pe 20 martie 1935 era trecut cu acest nume pe listele electorale²⁸. Președintele partidului, generalul Gh. Cantacuzino – Grănicerul considera ca normală „*răsturnarea guvernului prin violență și dizolvarea Corpurilor legiuitoare*”²⁹.

Siguranța Statului cunoștea numărul de cuiburi legionare. Astfel în dec.1933 avea informații că legionarii ar avea 3.495 cuiburi pentru ca în 1935 să ajungă la 4.200³⁰. În oct.1935 Siguranța cunoștea că Mișcarea Legionară își crea organizații intermediare între centrala legionară și conducerile județene – regiunile. Că sistemul de muncă și propagandă legionară funcționa din plin în tabere – dovada numărul mare de astfel de tabere în toată țara (construcții de biserici, sedii legionare, un cămin

²⁰ *Ibidem*, f. 79.

²¹ *Ibidem*, f. 110.

²² *Ibidem*, f. 115.

²³ *Ibidem*, f. 110.

²⁴ *Ibidem*, f. 102.

²⁵ *Ibidem*, f. 127.

²⁶ Al. Heinen, *Legiunea „Arhanghelului Mihail” – Mișcare socială și organizație politică*, Humanitas, București, 1999, p. 260; vezi și K. Hitchins, *România 1866-1947*, Ed. Humanitas, București, 1996, p. 446.

²⁷ *Opinia*, V, nr. 1719, din 21-23 septembrie 1996.

²⁸ A. Heinen, *op. cit.*, p. 261.

²⁹ A. Heinen, *op. cit.*, p. 261.

³⁰ A. Heinen, *op. cit.*, pp. 262 - 263.

studentesc la Cluj etc.)³¹. Se părea că guvernul Tătăărăscu și I.G.J. București nu-și mai creau atâtea probleme cu această organizație de dreapta; că regele Carol al II-lea vedea în ea un ajutor la instituirea dictaturii personale.

Și în domeniul comunicării centru – unitățile de jandarmi din teritoriu apar mult prea puține ordine. De semnalat:

- „urmărite armele clandestine și confiscate”, martie 1935³²;
- depistarea propagandiștilor, membrilor aderenți³³;
- supravegherea permanentă a legionarilor, iar dacă greșeau în vreun fel „să li se dreseze acte” (adică să fie și înaintați instanțelor)³⁴.

Anul 1936 era anul victorios al stângii în două state importante ale Europei – februarie 1936. Frontul popular avea câștig electoral în Spania, în iunie 1936. Frontul popular era victorios și în Franța. Forțele de dreapta vor contracara în iulie 1936 în Spania unde vor declanșa un război civil – sprijinit moral și simbolic de Mișcarea Legionară ca un război al crucii contra forțelor întunericului.

Legiunea Arhanghelul Mihail rămâne în România purtătoarea de drapel al dreptei anticomuniste, antisemite, și antidemocratice. Dintre evenimentele „fierbinți” create de legionari în anul 1936: Congresul studentesc de la Tg. Mureș (3-5 aprilie 1936) unde se lansau în public celebrele „liste negre” (persoanele care trebuiau nimicite fizic), execuția în stil legionar din 16 iulie 1936 a dușmanului de moarte al Căpitanului și Gărzii, Mihai Stelescu.

Care a fost reacția I.G.J. București la activitatea atât de bine purtată în sistem conspirativ a Mișcării Legionare:

- prin Ordinul telegrafic al Insp. Reg.1 de Poliție către Poliția Buzău (același ordin trebuia să fie și la Legiune) din 28 ianuarie 1936 se interzicea purtarea în public „a nici unei uniforme de către particulari” (cămăși, cravate, centuri, epoleți, insigne, banderole etc.), „ca mijloc de propagandă a acțiunilor extremiste de orice fel”. Armele purtate în public trebuiau confiscate și înaintate persoanele Parchetului³⁵;

- cum studenții creau probleme autorităților, Insp. Reg. de Jandarmi București ordona Legiunii de Jandarmi Buzău în 3 martie 1936 ca Legiunea împreună cu unități ale armatei să asigure ordinea. Se închisese universitățile, cantinele, căminele și studenții erau nevoiți să plece spre casele lor. Interesantă rezoluția dată de comandantul Legiunii: „luat contact cu unitatea în cauză (se referea la comandantul de Garnizoană al armatei, pentru cooperare), la posturile [stațiile C.F.R] Monteoru, Ulmeni, Săhăteni, Tăbărăști, Cilibia..., să se facă posturi fixe în stațiile respective începând cu 3,4,5 IIR”³⁶.

La jumătatea lunii iunie 1936 legionarii (dar și cuziștii) declanșau o companie violentă contra ziarelor de orientare de stânga a concernului evreiesc „Adevărul –

³¹ Corneliu Z. Codreanu și epoca sa, Ed. Criterion Publishing, v.l., 2001, pp.353-354; 360-362; vezi și A. Călinescu, *Însemnări politice*, Ed. Humanitas, București, 1990, pp.316-317; Francesco Veiga, *Istoria Gărzii de Fier 1919-1941*, Ed. Humanitas, 1995, pp. 219-220.

³² Arh. Nat. Buzău, fond Legiunea de Jandarmi, dosar 13/1935, f. 67.

³³ *Ibidem*, f. 72.

³⁴ *Ibidem*, f. 532.

³⁵ *Ibidem*, dosar 3/1936, f. 9.

³⁶ *Ibidem*, dosar 12/1936, f. 75.

Dimineața”. Cu întârziere, pe 23 iunie ministrul de Interne I. Inculeț adresa un ordin telefonic prefectilor prin care să fie oprite acțiunile contra ziarelor evreiești, să se asigure paza la depozite dar și la chioșcurile de ziare, să fie păzite sinagogile și cartierele evreiești pentru a nu fi atacate. Același ordin era reluat doua zile mai târziu³⁷.

Două mari evenimente au situat Legiunea Arhanghelul Mihail în topul anului 1937: sfârșitul lunii ianuarie – culminând cu 13 februarie 1937, organizarea și desfășurarea ceremoniilor funerare pentru I. Moța și V. Marin – din care Mișcarea Legionară a creat un spectacol propagandistic bine regizat³⁸ și alegerile parlamentare din 20–22 decembrie 1937 (precedate de spectaculosul Pact de neagresiune din 25 noiembrie 1937) unde partidul „*Totul pentru Țară*” ocupa cu 15,58 % din voturi un surprinzător loc trei³⁹.

Ceremoniile funerare pentru I. Moța și V. Marin a adus Mișcării Legionare un mare număr de simpatizanți și mulți membri. Dar aici C. Codreanu nu a mai respectat activitatea subterană a organizației sale și pentru prima dată a scos Mișcarea la lumină în toată puterea și măreția ei. Această mare greșală avea să-l coste foarte scump, deoarece Carol al II-lea va începe să acționeze pentru distrugerea ei, prin toate mijloacele.

D.G.J. București își va intensifica activitatea contra Gărzii de Fier în anul 1937, dovadă corespondența năucitoare dintre centru și teritoriu. Din multitudinea de ordine – de informare, circulare, telegrame etc., consemnăm:

- prin telegrama din 20 ianuarie 1937 se anunța că organizația subofițerilor pensionari prin președintele ei Gh. Vrânceanu s-a înrolat în asociația „*Prietenii legionarilor*”⁴⁰. Din Ordinul de informații nr.22/28 septembrie aflăm că această

³⁷ *Ibidem*, dosar 3/1936, f. 39.

³⁸ A. Călinescu, *op. cit.* p. 334; vezi și A. Heinen, *op.cit.*,p.294; M. Eliade, *Texte legionare și despre românism*, Ed. Dacia, Cluj Napoca, 2001, p. 37 și 44; C. Durandin, *Istoria Românilor*, Institutul European, [Iași], 1998, p.224; Fl. Nedelcu, *Viața politică din România în preajma instaurării dictaturii regale*, Ed. Dacia, Cluj, 1973, p.101; C. Ciucanu, *Alegerile parlamentare din 1937*, Muzeul Vrancei, Focșani, 1999, p.528.

³⁹ În legătură cu desfășurarea propagandei electorale desfășurată de partide pentru alegerile din decembrie 1937 vezi și: Fl. Nedelcu, *Viața politică...* pp. 123-124 și pp. 133-139; *Idem*, *De la restaurație la dictatura regală*, Edit. Dacia, Cluj-Napoca, 1981, pp. 217-219; *Idem*, *Cu privire la politica externă a României în perioada guvernării Goga-Cuza*, din vol. *Probleme de politică externă a României 1919-1939*, Ed. Militară București, 1971, p. 260; A. Heinen, *op. cit.* pp. 336-339. În legătură cu pactul de neagresiune din 25 noiembrie 1937 vezi: *Corneliu Zelea Codreanu...*, p. 197; Fl. Nedelcu *Viața politică...* p. 82, pp. 109-112; *Idem*, *Pactul de neagresiune electorală- origine și consecințe asupra evoluției vieții politice*, din vol. *Împotriva fascismului*, Ed. Politică, București, 1971, p. 81, 87; K. Hitchins, *op. cit.*, p.446; A. Heinen, *op. cit.*, pp. 330-335; Fl. Nedelcu, *Cu privire la politica externă...*, p. 260; C. Ciucanu, *op. cit.*, p. 524; I. Scurtu, I. Bulei, *Democrația la români 1866-1938*, Ed. Humanitas, București, 1990, p. 178; Francisco Veiga, *op. cit.*, p. 235; I. Antonescu, *Citiți, judecați, cutremurați-vă!*, Ed. Tinerama, București, 1991, pp. 75-76. Lucrări parcurse referitoare la alegerile din 20-22 decembrie 1937: Fl. Nedelcu, *Viața politică...*, pp. 144-147; K. Hitchins, *op. cit.*, p. 447; C. Durandin, *op. cit.* p. 228; I. Scurtu, I. Bulei, *op. cit.*, p. 181; Fr. Veiga, *op. cit.* pp. 235-236; Alex. M. Stoenescu, *Armata, mareșalul și evreei*, RAO Internațional Publishing Company, București, 1998, p. 53; Fl. Nedelcu, *De la restaurație...*, pp. 238-239; 251.

⁴⁰ Arh. Nat. Buzău, fond Legiunea de jandarmi, dosar 12/1937, f. 38.

asociație legionară are drept conducător pe Corneliu Simulescu, profesor universitar din Iași, că în conducerea asociației erau principesa Zoia Sturdza, Maria Beiu Palade, pr. Duminica Ionescu și alții⁴¹. Cum se începuse construirea noului sediu legionar din București, „*Casa Verde*”, și cum bani nu prea erau, C. Codreanu apela la un „*împrumut legionar*” de 1000 lei/persoană, cu scadența la 2 ani, dar fără dobânzi⁴².

Autoritățile manifestau aceeași frică de studenți (la 1 aprilie aceștia începeau cursurile) și se pregăteau cu echipe de pază gata de intervenție⁴³, aceeași preocupare pentru depistarea armelor clandestine (pe care legionarii le-ar fi procurat de la Centru)⁴⁴ sau în altă notă – că aceste arme le aveau „*încă de anul trecut*”⁴⁵.

Autoritățile se temeau de „*un fel de marș asupra Bucureștilor*” imitând pe italieni, legionarii pregătindu-se pentru acest asalt prin marșuri, formațiuni paramilitare, strângerea de arme⁴⁶. Știri alarmiste continuau să circule pe seama legionarilor: că în noaptea de 19/20 decembrie 1937 în sate vor fi trase clopotele „*ca să producă panică în rândurile populației rurale*”⁴⁷; că în alegeri „*intenționează agresiuni de masă în scop de intimidare*” a populației⁴⁸ sau că la secțiile de votare candidații P.N.T. vor avea lângă ei 12 legionari „*care se numesc*” „*Echipa morții*”, că 2 din ei vor avea revolvere gata să execute pe oricine”⁴⁹.

În circularele din 30 septembrie și 8 decembrie se amintea că sunt interzise oricare acțiuni de tulburare a ordinii publice, că propaganda prin broșuri, desene, steaguri, uniforme, marșuri, tabere de muncă, participarea la propagandă a elevilor, preoților etc. sunt interzise și pedepsite⁵⁰.

Prin Ordinul circular nr.16/30 sept.1937 se atenționa că tabere de muncă și odihnă se pot face doar cu aprobări speciale⁵¹. Cum legionarii declanșează lupta „*cu forța iudaică*” ce deținea comerțul românesc, au deschis și legionarii unități comerciale. Ca să strângă capital pentru a amplifica această nouă activitate legionarii au pornit acțiunea de colectare a metalelor vechi⁵². Mai târziu această idee va fi preluată de Straja Țării.

Carol al II-lea realiza prin lovitura de stat de la 10 februarie 1938 visul său de a conduce direct și personal România – asumându-și un mare risc pentru care în 1940 va plăti cu pierderea tronului. În Europa, la această dată, în multe state erau instalate regimurile de dictatură. În România se întârziase destul de mult promovarea unei asemenea căi politice, cale promovată consecvent, de la începuturile ei, de Mișcarea Legionară.

---

⁴¹ *Ibidem*, dosar 11/1937, f. 17.

⁴² *Ibidem*, dosar 12/1937, f. 162.

⁴³ *Ibidem*, dosar 14/1937, f. 30.

⁴⁴ *Ibidem*, dosar 11/1937, f. 20.

⁴⁵ *Ibidem*, dosar 12/1937, f. 367.

⁴⁶ *Ibidem*, f. 321.

⁴⁷ *Ibidem*, dosar 18/1937/1938, f. 370.

⁴⁸ *Ibidem*, dosar 14/1937, f. 141.

⁴⁹ *Ibidem*, dosar 12/1937, f. 531.

⁵⁰ *Ibidem*, f. 526 și dosar 12/1937, f. 304.

⁵¹ *Ibidem*, f. 304.

⁵² *Ibidem*, f. 402.

Prin instituirea dictaturii regale se extindea starea de asediu la nivel de țară, din 17 februarie orice activitate politică era interzisă, se publica proiectul unei noi Constituții, ca la patru zile să fie votată.

C. Codreanu a intuit corect că ținta principală a dictaturii regale era Mișcarea Legionară și el ca persoană. De aceea la 21 februarie anunța autodesființarea partidului „*Totul pentru Țară*”. Prin circulara secretă din 25 februarie anunța continuarea luptei prin activitate subterană.

D.G.J. București prin ordinele date, pe tot parcursul anului 1938, a urmărit a zdrobi și a șterge Mișcarea Legionară din viața politică și din conștiința omului de rând. Măsurile adoptate erau de la cele mărunte, de șicanare: interzicerea vânzărilor de măștișoare cu simboluri politice și trimiterea în judecată chiar și a celor care le poartă⁵³, la confiscarea cărților șefilor legionari C. Codreanu, I. Moța, generalului Cantacuzino – chiar dacă trecuseră prin furcile cenzurii – „*de oriunde se afla*”⁵⁴, la interzicerea strângerii de fier vechi⁵⁵.

Se dădea undă verde Străjeriei, mișcare destinată de Carol al II-lea tineretului ce se dorea alternativa la Frățiile de Cruce, acum ilegale. Această organizație, a preluat fără jenă o mare parte din tehnicile, activitățile legionare : tabere de muncă și odihna, excursii, marșuri – până și strângerea fierului vechi toate aceste acțiuni „*nu sunt supuse nici unei restricții*”⁵⁶.

În rest tăcere – se pregătea lovitura mortală a Gărzii prin eliminarea Căpitanului. Distrugerea fizică a celor 14 conducători legionari în zorii zilei de 30 noiembrie 1938 se făcea cu aceiași barbarie, specifică asasinatului politic, de către oamenii Jandarmeriei.

Actul disperat de asasinare a Căpitanului și a celorlalți fruntași legionari a fost pus la cale de Armand Călinescu, ca ministru de Interne și executat atât de prost de o echipă de jandarmi, va crea asupra legionarilor un efect devastator: imensă durere dar și o mare îngrâcnare.

Unii din legionarii închiși s-au grăbit să dea o declarație de supunere și promiteau că se vor rupe de Gardă. Dar au fost și mulți care așteptau timpuri mai bune pentru Mișcare. H. Sima împreună cu ceilalți legionari din conducere puneau la cale o lovitură de stat pe 6 ianuarie 1939, lovitură care eșua prin explozia de la laboratorul ce producea aruncătoare de flăcări⁵⁷.

Din parcurgerea ordinelor D.G.J. București pentru anul 1939 ai putea fi tentat să crezi că activitatea tumultuoasă a Gărzii încetase. Autoritățile erau interesate acum dacă membrii de rând ai Gărzii se înscriaseră în Frontul Renașterii Naționale (partidul unic înființat de Carol al II-lea la 16 decembrie 1938). La posturile de jandarmi din comune se dădea ordinul ca cei înscriși la acest partid să fie scoși din evidența legionară⁵⁸. Prin

⁵³ *Ibidem*, dosar 14/1937, f. 182.

⁵⁴ *Ibidem*, f. 197.

⁵⁵ *Ibidem*, dosar 3/1938, f. 1.

⁵⁶ *Ibidem*, f. 39.

⁵⁷ A. Heinen, *op. cit.*, p. 361.

⁵⁸ Arh. Nat. Buzău, fond Legiunea de jandarmi, dosar 18/1938, f. 43.

Nota informativă nr.38/3 octombrie 1939, la capitolul „*Problema legionară*” se întreba în teritoriu dacă curentul legionar mai există⁵⁹.

Mai apăreau manifeste legionare ici și colo (la Craiova legionarii erau chemați să nu uite crimele politice ale lui Carol al II-lea „*pe lângă cadavrele camarazilor ne ascuțim săbiile pentru năprasnica răzbunare...au rămas 468 cadavre de camarazi. Sângele lor cere răzbunare*”⁶⁰).

Cum începuse războiul mondial prin atacarea Poloniei de către Germania, într-un manifest legionar – reprodus de D.G.J. București pentru jandarmi se spunea: „*Nu luptați contra Germaniei. Nu luptați contra Italiei,... Legionari, se apropie victoria...*”⁶¹. Din septembrie 1938 H. Sima conducea incontestabil grupul mic, dar foarte dur de teroriști legionari ce acționau în diverse părți ale țării, cu un vârf de acțiuni în noiembrie 1938. Mulți dintre cei căutați, ca să-și piardă urma au fugit în Germania. De acolo, apăreau ilegal în țară, pentru diverse acțiuni. În ordinul de urmărire din 7 februarie 1939 era trecut și „*legionarul H. Sima*”, printre mulți alții⁶².

Garda de Fier dăduse destule dovezi că se va răfui cu dușmanii ei. Armand Călinescu era considerat ucigașul celor 14 șefi legionari în frunte cu C. Codreanu. Din 7 martie 1939 Armand Călinescu ajungea prim-ministru. Ar fi trebuit să-și ia măsuri de securitate deosebite dar nu a făcut-o. Pe 21 septembrie 1939 o echipă teroristă condusă de Miti Dumitrescu, venit special de la Berlin, îl asasinău pe Armand Călinescu, în mod legionar⁶³.

Răspunsul lui Carol al II-lea și al guvernului Gh. Argeșeanu a fost și mai violent și de mari proporții: 252 de legionari de frunte aflați în pușcării, lagăre, spitale militare etc, au fost executați cu sânge rece; echipa teroristă a lui Miti Dumitrescu, a fost executată, fără judecata, la locul faptei. Cadavrele celor uciși lăsate în stradă! La o mare barbarie Carol al II-lea răspundea cu o barbarie și mai mare⁶⁴. Garda era acum decapitată – cei mai importanți conducători ai ei pieriseră de o moarte violentă. Puțini dintre fruntașii ei au mai scăpat cu fuga în Germania.

Pentru că în 1940 Germania ajunsese să dicteze în toată Europa, Carol al II-lea va fi nevoit să își schimbe atitudinea față de Gardă. În martie 1940 o delegație de legionari fugiți se întâlneau cu membrii guvernului Tătăreanu. Îi urma H. Sima venit ilegal în țară, primit mai târziu de rege. Acesta va intra în guvern ca subsecretar, apoi va ajunge ministru al cultelor în guvernul I. Gigurtu. Se deschidea astfel drumul spre putere pentru Garda de Fier.

Din studierea ordinelor D.G.J. București cu surprindere constăți că este anul cel mai sărac în ordine legate de „*problema legionară*”.

⁵⁹ *Ibidem*, dosar 4/1939, f. 479.

⁶⁰ *Ibidem*, f. 190.

⁶¹ *Ibidem*, f. 422.

⁶² *Ibidem*, dosar 18/1939, f. 1 și f. 79.

⁶³ M. Fătu, I. Spălățelu, *Garda de Fier, organizație teroristă de tip fascist*, Ed. Politică, București, 1971, p. 256; I. Scurtu, *op. cit.*, p. 25; Fr. Veiga, *op. cit.* pp. 261-262; Corneliu Z. Codreanu și epoca..., p. 116; A. Călinescu, *op. cit.* pp. 296-301.

⁶⁴ Fl. Nedelcu, *De la restaurație la dictatura...* pp. 431-432; G. Constantinescu, *Evreii în România, sec. (XVI-XX)*, Ed. Fronde, Alba Iulia – Paris, 2000, p.159; G. Magherescu, *Adevărul despre mareșalul Antonescu*, vol. I, Ed. Păunescu, 1991, p. 94.

Evenimentele din vara anului 1940 (cedarea Basarabiei, Dictatul de la Viena), au dus la prăbușirea regimului de dictatură instituit de Carol al II-lea. Prăbușirea regimului de la 10 februarie 1938 s-a datorat evenimentelor externe nefavorabile României. În locul regimului carlist se instalează o nouă formă de dictatură sub haina statului național-legionar. Ion Antonescu, adusese în septembrie 1940 la putere, lângă el, Garda de Fier⁶⁵. Printre alte ministere, acum, Garda primea și Ministerul de Interne condus de generalul Petroviceanu. Vor profita din plin de acest minister, în primul rând vor institui propria poliție legionară – poliție care va dubla pe cea a statului. Cum legionarii fuseseră vânați fără milă de poliția carlistă, cum anumiți oameni politici acționaseră fățiș contra Gărzii de Fier, ajunsă la putere Garda considera că sosise momentul mării răzbunări. Chiar dacă anumite masacre nu au fost recunoscute de conducerea legionară a lui H. Sima, motivând că evenimentele au ieșit de sub control și masacrele odioase au fost executate de grupuri de legionari rebeli – posibili comuniști infiltrați în Gardă acționând pentru destabilizare⁶⁶, Garda nu poate fi absolvită de ele. În tot timpul mării prigoane, ideea de răzbunare cruntă, violentă, contra celor care îi vânașeră, torturaseră sau îi executaseră le-a fost adânc săpată în conștiința legionarilor⁶⁷.

Aflată la putere Garda s-a dovedit incapabilă a guverna. Dorind întreaga putere legionarii se vor aventura într-o rebeliune armată contra lui I. Antonescu, prost organizată și dirijată de centrala legionară. Eșecul Gărzii era previzibil dacă o lăsau fără ajutorul trupelor germane aflate în țară.

Antonescu nu i-a lovit imediat, i-a lăsat să se compromită prin jafuri și crime (făcute de legionari, aventurieri sau borfași îmbrăcați în cămașa verde). Când a considerat momentul oportun i-a zdrobit fără milă.

Chiar dacă în timpul statului național – legionar Antonescu a declarat că are simpatii legionare, și în câteva rânduri, la manifestații a purtat cămașa verde, după 23 ianuarie a urât atât de mult Mișcarea Legionară încât a zdrobit-o până la nivelul celui mai neînsemnat cuib.

Ministerul de Interne, prin generalul Dumitru I. Popescu (a ținut acest minister din 21 ianuarie 1941 până la 23 august 1944)⁶⁸, a acționat în consecință și fără menajamente.

⁶⁵ C. Durandin, op. cit. p.238; I. Chiper, dr. V. Liveanu, *Condițiile instaurării dictaturii legionare antonesciene* în vol. *Împotriva fascismului*, pp. 176-179; M. Ionescu, *Tehnica și resorturile teroarei în perioada dictaturii legionare – antonesciene* în vol. *Împotriva fascismului*, p. 196; M. Fătu, I. Spălățelu, op. cit., pp.281-285; M. Stoian, *Moartea unui savant*; N. Iorga, Ed. Eminescu, București, 1991, p. 102; I. Antonescu, op. cit., pp. 81-82; G. Magherescu, op. cit., p. 323; Gh. Zaharia, M. Fătu, *România în vol. Regimurile fasciste și totalitare*, Ed. Militară, București, 1980, p. 275.

⁶⁶ T. Tănase, *Comuniștii între legionari, legionarii între comuniști*, Revista de istorie militară, 1 (59), 2000, pp. 42-44.

⁶⁷ M. Stoian, op. cit., p. 12, pp. 40-49; 56-61; M. Fătu, I. Spălățelu, op. cit., pp. 311-312; 318-319; 329-330; 389; Al. Stoenescu, op. cit. pp. 150-1510; 163-164; Fr. Veiga, op. cit., 292-294; M. Eliade, op. cit., p. 25; Corneliu Zelea Codreanu și ..., p. 83; M. Fătu, *Contradicțiile dintre generalul Antonescu și Garda de Fier în perioada 1940-ianuarie 1941*, în vol. *Împotriva fascismului*, p. 240; C. Durandin, op. cit., pp. 238-239.

⁶⁸ C. Gheorghe, M. Șerban, *Miniștri de interne ai României (1862 – 2001)*, Ed. Ministerului de Interne, București, 2001, pp. 141-142. Legat de înfrângerea rebeliunii legionare din 21-23 ianuarie 1941, vezi

Imediat, după înfrângerea rebeliunii legionare, D.G.J. București va trimite în teritoriu ordine peste ordine, de foarte multe ori câteva în aceeași zi („performanța” de 8 ordine circulare era în ziua de 30 ianuarie 1941!). Ordinele făceau referiri la arestări, percheziții domiciliare, capturări de arme, depistarea materialelor de propagandă, circulația persoanelor, a vehiculelor etc.

Dacă în primele luni de la înfrângerea rebeliunii aceste ordine par normale aceleași tipuri de ordine plecau de la centru în teritoriu pe tot parcursul anilor 1941 și 1942 – când se cunoștea precis care erau legionarii participanți la rebeliune, ce făcuseră ei atunci, unde se aflau acum, cu ce se ocupau. Iar cei cu învinuiri grave primiseră de la tribunalele militare ani grei de închisoare! Din parcurgerea acestor ordine apar întrebări firești: fie că legionarii erau atât de deosebiți că jandarmii nu-i puteau dovedi, fie totul însemna o politică de ținere sub presiune a jandarmiei rurale iar „problema legionară” reprezenta dușmanul din umbră al statului. Zvonurile ajungeau să fie date ca exemple și fapte reale iar în câteva cazuri ordinele centrului frizau prostia!

Primele ordine care plecau de la D.G.J. București în teritoriu erau din data de 23 ianuarie 1941. Între 23-26 ianuarie aceste ordine au ca numitor comun: arestarea capilor rebeliunii până la nivel de comună și cuib legionar, depistarea celor care au tras în militari, celor care au făcut jafuri și devastări⁶⁹.

Prin Ordinul circular nr.164/2 ianuarie 1941 se stabilea: „*Rebelii arestați erau dați spre cercetare Tribunalelor Militare Corp. 4 Armată Brașov (de la Câmpina spre N) și Tribunalului Militar Corp 5 Armată Buzău*”⁷⁰. Într-un ordin din 26 ianuarie, se cerea în plus: dacă rebelii au folosit uniforme, dacă au dezarmat soldați. Se cerea cercetat cu atenție dirigințele poștei.

Din cele opt ordine transmise în 30 ianuarie 1941 consemnăm: „*Nici o menajare pentru ofițerii care au călcat jurământul sau ordinele date*”⁷¹; Prefectura Prahova interzisese „*ca automobilele să iasă din oraș*” (desigur același ordin era dat în toată țara pentru a-i prinde pe capii legionari⁷²; militarii „*care au dat rebelilor arme și muniții din depozitele armatei să fie trimiși în judecată instanței militare*”; să fie arestați legionarii care au dezarmat, ultragiati jandarmi⁷³. Și tot acum, un ordin interesant: Marele Stat Major al Armatei cerea Ministerului de Interne să asigure paza trupelor germane din România (garnizoane germane se aflau la București, Ploiești, Predeal, Brașov, Constanța). Aveau nevoie aceste trupe de elită de apărare sau era un control mascat al germanilor, știindu-se că Germania încă mai ocrotea Garda?⁷⁴.

și: M. Fătu, *Contradicțiile dintre...*, p. 244, Fr. Veiga, *op. cit.*, pp. 298-301; Al. Stoenescu, *op. cit.*, p. 158; 169; K. Hitchins, *op. cit.*, pp. 497-499; G. Magherescu, *op. cit.*, p. 371, 397, pp. 423-424; 435-436; M. Fătu, I. Spălățelu, *op. cit.*, pp. 312-313; Corneliu Zelea Codreanu și..., p. 83; M. Ionescu, *Tehnica și resorturile teroarei în perioada dictaturii legionaro-antonesciene*, în vol. *Împotriva fascismului*, Ed. Politică, București, 1971, pp. 202-203.

⁶⁹ Arh. Nat. Buzău, fond Legiunea de jandarmi, dosar 11/1941, f. 7.

⁷⁰ *Ibidem*, f. 8.

⁷¹ *Ibidem*, f. 9.

⁷² *Ibidem*, f. 9.

⁷³ *Ibidem*, f. 10.

⁷⁴ *Ibidem*, f. 10.

Primul ordin de urmărire a legionarilor dispăruți se referea la 38 de persoane. Erau căutați H. Sima, Tr. Brăileanu, V. Iasinschy, C. Papanace etc.⁷⁵. Următorul, cu nr.13 din 5 aprilie 1941, cuprindea 350 persoane⁷⁶. Cea mai mare parte din ei erau la adăpost, în Germania.

Și în februarie 1941 jandarmul trebuia să fie ziua și noaptea vigilent, să găsească armele ascunse, arhivele legionare, materialele de propagandă⁷⁷. D.G.J. București mai avea și alte obiective: înlăturarea „urmelor” propagandei legionare (inscripții, afișe, portrete, filme de propagandă⁷⁸); depistarea soldaților care în permisi, participaseră la rebeliune⁷⁹. Se controla și circulația oamenilor, oricare sătean circula dintr-o localitate în alta doar cu „bilete de circulație” emise de șefii de posturi⁸⁰.

Pentru a compromite definitiv Garda s-au dat ordine ca din teritoriu să se adune orice dovadă compromițătoare legată de rebeliune: crime, tâlhării, depozite de arme, activități ilicite ale legionarilor etc. Se făceau fotografii, se adunau diverse documente⁸¹. Pe baza acestor dovezi se va scrie o carte document: „*Pe marginea prăpastiei: 21-23 ianuarie 1941*”, sub egida Consiliului de Miniștri, la 1942.

Diverse persoane sunt urmărite pentru că au participat la rebeliune sau au ajutat: „câp. Borza Aurel”, regimentul 37 Artilerie Brașov⁸² sau Tribunalul Militar Corp 5 Armata Buzău căuta prin Ordinul de urmărire nr. 12 din 29 martie 1941 pe căpitanul în retragere Târnovschi Radu, participant la rebeliune la Azuga. Dacă va fi găsit să fie adus la Penitenciarul Buzău⁸³.

În tabele speciale jandarmii trebuiau să treacă legionarii care au participat la rebeliune și li s-au dat pedepse. Urmau legionarii participanți la rebeliune, dar cu pedepse suspendate. Ultima categorie, legionarii care încă nu au fost judecați. Toate aceste tabele apăreau și la Tribunalul Militar C5 Buzău⁸⁴. Această acțiune va avea ca finalitate: „*Toți legionarii care au fost judecați, condamnați și care și-au ispășit pedeapsa să aibă scris pe carnetul de identitate această condamnare. În aceeași situație vor fi și cei care au beneficiat de Dispozițiile Decretului Lege publicat în M.O. nr. 94 din 19/05/1941 referitor la suspendarea pedepselor*”⁸⁵. De asemenea, toți acești legionari vor avea domiciliul forțat.

Problemele urmărite de D.G.J. București, în 1942, pot fi structurate astfel, pe „problema legionară”:

a) Organizarea legionarilor. Aici știrile trimise sunt foarte diverse și unele contradictorii: legionarii își aveau dispusă organizarea în sistem piramidal (cu șef la

⁷⁵ *Ibidem*, f. 11.

⁷⁶ *Ibidem*, f. 14.

⁷⁷ *Ibidem*, f. 15; f. 24.

⁷⁸ *Ibidem*, f. 33.

⁷⁹ *Ibidem*, f. 33.

⁸⁰ *Ibidem*, f. 39.

⁸¹ *Ibidem*, f. 25; 14; 39; 15

⁸² *Ibidem*, f. 25.

⁸³ *Ibidem*, f. 7.

⁸⁴ *Ibidem*, dosar 1 8/1940, f. 29.

⁸⁵ *Ibidem*, dosar 11/1941, f. 58.

județ, plasă sau comună)⁸⁶; legionarii din țară s-au împărțit în patru grupuri – grupul V. Vojen (ocrotit de germani), grupul H. Sima (mai numeroși), grupul preotului Borșa (codreniștii) și cel al lui I. Dobre (ce înclina spre înțelegere cu Antonescu)⁸⁷; legionarii sunt împărțiți în două categorii: legionari luptători și legionari care sprijineau Mișcarea cu bani⁸⁸; preoții conduc cuiburile⁸⁹; întâlnirile dintre legionari se fac în locuri aglomerate, chiar spectacole (doar asta le mai lipseau!)⁹⁰.

b) Urmărirea legionarilor continua: un rebel legionar Dinulescu, țesător⁹¹; Popovici Alexandru, legionar, funcționar C.F.R., născut în 1907 în Buzău „dispărut din orașul Buzău din 1939”⁹²; Mihai Sturdza, fost ministru de Externe în perioada statului național-legionar, condamnat la 5 ani, eliberat condiționat și apoi dispărut⁹³; Ungureanu Gh., „suspect legionar și capabil de acte de teroare, de fel din comuna Bobocu, jud. Buzău”, plecat din Băneasa-București și dispărut⁹⁴.

c) Verificarea legionarilor „membri activi și simpatizanții, pentru a avea o situație reală”, adică tabelele aduse la zi⁹⁵; tabele cu legionari - la care se treceau contingent, grad, unitatea militară (desigur pentru a-i folosi în Războiul cu Rusia comunistă); legionarii care au lucrat la firme de stat sau particulare; sau cei care au ocupat funcții și după rebeliune⁹⁶.

d) Urmărirea „Frățiilor de Cruce” Prima F.D.C. fusese creată la 4 mai 1924, la Iași. Se adresau tinerilor de până la 18 ani, băieți și fete, în principal elevi de liceu (nu numai). F.D.C. erau subordonate Mișcării Legionare. Tineretul, intrat în F.D.C. avea sentimentul că aparținea unui cerc de aleși.

Prin măsurile dure luate de poziția lui Carol al II-lea în 1938 și 1939 și mai ales de regimul lui I. Antonescu după rebeliune contra Mișcării Legionare pe tot parcursul anului 1941- adevărata teroare-, știrile lansate de la centru în teritoriu că încă există F.D.C., că ele funcționau pe principii legionare, păreau ireale. Descoperirea „Grupului 14 F.D.C. de la Buzău” (sfârșitul anului 1941) a făcut senzație și a fost popularizată în mai multe ordine (31 octombrie 1941, 4 septembrie 1942, 12 noiembrie și 10 decembrie 1942). Din toate aceste ordine, și mai ales cel din 10 decembrie 1942, putem reconstitui „Grupul 14 F.D.C.”. Astfel, la Buzău și în județ erau F.D.C. la liceele Hașdeu, Comercial (11 tineri), industrial, seminar, normală băieți (14 tineri); la Mizil - la liceul comercial. Mai erau în patru comune - la Pietroasele, o organizație la școala viticolă, alta sătească; la Pogoanele erau trei F.D.C. - la gimnaziu, una sătească, alta pentru muncitorimea sătească. La Pogoanele, la toate cele trei organizații activa Alexandru Stroe „fost profesor”. În comunele Săpoca și Maxenu, câte o organizație.

⁸⁶ *Ibidem*, dosar 22/1942, f. 8.

⁸⁷ *Ibidem*, dosar 16/1942, f. 31.

⁸⁸ *Ibidem*, f. 41.

⁸⁹ *Ibidem*, f. 35.

⁹⁰ *Ibidem*, f. 47.

⁹¹ *Ibidem*, dosar 13/1941, f. 89

⁹² *Ibidem*, f. 35.

⁹³ *Ibidem*, f. 103.

⁹⁴ *Ibidem*, f. 103.

⁹⁵ *Ibidem*, dosar 16/1942, f. 21.

⁹⁶ *Ibidem*, f. 36.

Tot la acest Grup 14 este dată și organizația de la liceul industrial, cu toate că atunci R. Sărat avea propriul județ. Judecați de instanțe militare acești tineri au luat de la câteva luni de închisoare la câțiva ani. Unii din tineri au scăpat de detenție⁹⁷. Se afla la anchetă că la Ploiești se edita o foaie cu două apariții lunare „*Prahova legionară*”, doar pentru abonați⁹⁸. Tot legat de acest caz, în Ordinul de Informații 108/10 decembrie 1942 se spunea că 8 tineri din „*Grupul 14 F.D.C.*” erau destinați unei „*lovituri de stat*” – acest grup trebuia dus la o destinație necunoscută de o mașină germană și acolo ei aveau să acționeze⁹⁹. Cam fantezistă această știre mai ales că acești copii nu se pregăteau militar. Ei nu mânuiau arme ci doar materiale de propagandă (și acestea vechi!) sau strângeau bani pentru a fi ajutați legionarii închiși¹⁰⁰. În 1943 când se mai găsea o singură organizație F.D.C. la Bârlad (se înființa în noiembrie 1942) cei 7 tineri ai „*Mănunchiului de Prieteni*” erau pedepsiți cu 3, 5 și 10 ani de pușcărie!¹⁰¹.

„*Problema legionară*” rămâne pe mai departe în atenția D.G.J. București și în anul 1943 cu toate că altele erau problemele grave: nemulțumiri tot mai mari ale populației, probleme cu spionii, sabotori, parașutiști etc. Și pentru acest an am sistematizat problemele ridicate de Mișcarea Legionară:

a) Propaganda legionară, mai mult bănuită decât reală - ar fi făcută de la om la om; afișe (exp.- pe strada Brătianu în noaptea de 1/2 ianuarie 1943 s-a afișat un tablou cu C. Codreanu, pe care era scris de mână „*Trăiască Legiunea*”, „*Zu wol Lieben*”, „*Unsere Camaraden*”¹⁰².

Un al doilea manifest legionar prezentat de D.G.J. era semnat de Horia Cosmovici care le cerea legionarilor să lupte cu eroism pe front contra bolșevicilor¹⁰³. Mai era prezentat și manifestul „*Legionari Români*”, semnat „*Comandamentul Mișcării Legionare*” și datat 1 ianuarie 1943¹⁰⁴. În ordinele trimise se atenționa că legionarii fac propagandă între invalizii de război, agitându-i pe aceștia pentru că țara nu le asigură „*mijloace de trai*”¹⁰⁵. S-a vorbit apoi că propaganda legionară se făcea chiar în unitățile militare iar ca semn de recunoaștere legionarii și-au lăsat barbă ca „*martirii*”¹⁰⁶. În licee se făcea propagandă prin F.D.C. (vezi cazul elevilor din Bârlad); și tot elevilor se va relata cazul lui Vlăgea Constantin și Moise Vârlan, din județul Buzău care tot pentru asemenea „*fapte au fost condamnați pentru muncă silnică pe viață*”¹⁰⁷.

b) Legionarii încă activau și se organizau iar ca argumente, ordinele circulare prezentau:

⁹⁷ *Ibidem*, f. 48.

⁹⁸ *Ibidem*, f. 43; 46.

⁹⁹ *Ibidem*, f. 46.

¹⁰⁰ *Ibidem*, f. 46; dosar 2/1943, f. 35.

¹⁰¹ *Ibidem*, dosar 2/1943, f. 41; dosar 34/1943, f. 2.

¹⁰² *Ibidem*, dosar 8/1942, f. 1.

¹⁰³ *Ibidem*, dosar 2/1943, f. 102.

¹⁰⁴ *Ibidem*, f. 22.

¹⁰⁵ *Ibidem*, f. 2; 43.

¹⁰⁶ *Ibidem*, f. 12.

¹⁰⁷ *Ibidem*, dosar 34/1943, f. 2.

- legionarii au ordin să facă în unitățile militare unde erau mobilizați, cuiburi legionare¹⁰⁸;
- legionarii, transformați în negustori de costume populare, fac propagandă prin țară¹⁰⁹;
- folosesc drept curieri invalizii de război și îi trimit în marile orașe cu misiuni speciale¹¹⁰;
- că strâng bani pentru ajutorarea legionarilor, iar negustorii dădeau Mișcării o parte din câștigurile lor¹¹¹;
- că fac bani din vânzarea de icoane, fotografii cu C. Codreanu, H. Sima (fiecare costa „40 de lei”)¹¹²;
- legionarii au propria lor poliție ce avea sarcina „a preveni trădările care au făcut atâtea victime printre legionari”¹¹³.

Și în 2 cazuri naivitatea și prostia își dau mâna:

1. atenție la „căciuli mari, negre și țuguiate”¹¹⁴. Șefii de post aveau obligația să cerceteze și să răspundă în scris, la orice ordin. La acest ordin au răspuns „nu avem cazuri”. Un șef de post însă atenționa că în comuna lui un personaj de la primărie are căciula cu pricina, șefii lui o puteau vedea cu ochii lor dacă veneau.

2. întrebare de la Legiune – de ce unii cetățeni și-au vopsit gardurile cu verde. Dacă erau dovediți că au urmărit un simbol legionar „să înlăture culoarea verde”¹¹⁵.

a) Legionarii căutați – listele sunt mai reduse față de anii anteriori. Într-o astfel de listă de 36 persoane apare și Ion Constantin din Buzău¹¹⁶ sau urmărit îndeaproape Dan T. Nicu, inspector M.A.T., „legionar cunoscut”¹¹⁷.

Anul 1944, pe mult discutata „problemă legionară” se împarte în două perioade:

a) regimul antonescian i-a urmărit pe legionari până în ultimele sale zile, cu știri transmise din teritoriu : că se regroupau, că au arme, că au poliție legionară, că se ajută între ei¹¹⁸;

b) perioada tulbură de după 23 august 1944. Partidele politice și-au reluat activitatea și ele hotărăsc ca Mișcarea Legionară să fie desființată. Actul de desființare îl semna din partea Mișcării Legionare Horațiu Comănicu¹¹⁹.

În afara țării însă Horia Sima, ce conducea un fantomatic guvern român la Viena, chema pe legionari să fie alături de Germania, adresându-li-se prin postul de radio Donau, la 26 august 1944 :

¹⁰⁸ *Ibidem*, dosar 2/1943, f. 36.

¹⁰⁹ *Ibidem*, dosar 8/1942, f. 1.

¹¹⁰ *Ibidem*, f. 32.

¹¹¹ *Ibidem*, f. 1.

¹¹² *Ibidem*, f. 1.

¹¹³ *Ibidem*, f. 1.

¹¹⁴ *Ibidem*, f. 12.

¹¹⁵ *Ibidem*, dosar 16/1942, f. 38.

¹¹⁶ *Ibidem*, f. 51.

¹¹⁷ *Ibidem*, dosar 8/1942, f. 1.

¹¹⁸ *Ibidem*, dosar 34/1942, f. 1; 7; 16.

¹¹⁹ I. Scurtu, *op. cit.* p. 117.

<<România trebuie să fie alături de Germania... chem la arme pe legionari... victoria finală va fi a acelor care vor ști să-și poarte destinele>>¹²⁰. Apeluri asemănătoare, total nerealiste, vor fi repetate la 16 septembrie, 18 septembrie, 20 noiembrie 1944¹²¹.

Ce s-a întâmplat cu legionarii din toată țara după 23 august 1944? Prin actul de desființare din 26 august 1944 – la care am făcut referire – legionarii erau îndemnați spre partidele Blocului Național – Democratic „după îndemnul conștiinței”¹²². Și legionarii din județul Buzău s-au conformat, intrând pe la diverse partide „democratice” care acum aveau nevoie de câți mai mulți membri și care i-au preluat pe legionari fără probleme!

Urmărind organizația legionară din Pogoanele, P.C.R. prelua 20 de legionari¹²³, Frontul Plugarilor doar 17, iar cei mai mulți – 41 legionari treceau la Partidul Social Democrat¹²⁴. De remarcat că de la Pogoanele la P.N.L și P.N.Ț nu s-au înscris nici un legionar. Când Iuliu Maniu în depoziția sa la procesul lui I. Antonescu din 1946 spunea că cei mai mulți legionari ajungeau la P.C.R – un reprezentant al comuniștilor va protesta vehement – avea dreptate, deoarece realitatea istorică aceasta era¹²⁵.

Și după 23 august 1944 D.G.J. București va acționa contra Mișcării Legionare recent desființate. Cel mai important ordin era Ordinul circular 1533/14 noiembrie 1944 care cerea arestarea legionarilor:

- „foștii primari cu purtare abuzivă față de autorități și față de populație”
- „cei care au comis crime și jafuri cu ocazia rebeliunii din 1941 cât și cu ocazia evenimentelor petrecute la 23 august 1944”¹²⁶.

Pentru anul 1945 ordinele emise de D.G.J București, sunt mai numeroase: legionarii încercau să se reorganizeze (și se dădea exemplu apelul „Legionarii” din 10 iulie 1945)¹²⁷, legionarii hitleriști, profasciști pregăteau „O mare acțiune de teroare, atentate și sabotaje” în țară¹²⁸; legionarii căutau să se infiltreze în „comitetele de reformă agrară” pentru a sabota acțiunea democratică¹²⁹.

Prin ordinele date, Ordinul de informații nr. 1/1945 și Ordinul de informații 26/22 decembrie 1945, jandarmii vor relua urmărirea legionarilor, vor supraveghea casele lor, plecările în alte localități, curierii lor (care erau femei), etc.¹³⁰.

În anul 1946, aceiași veche „problemă legionară” de urmărit dar acum în „regimul democratic”. În 15 ianuarie, Ordinul de informații nr.29 prezenta „cazul Turda” (petrecut de fapt în noiembrie 1945). Despre ce este vorba: pe 23 noiembrie 1945 fusese arestat la Turda legionarul Gh. Nagu – fusese parașutat împreună cu 7 tovarăși de-ai lui în Munții Apuseni. Erau înarmați până în dinți- fiecare era dotat cu

¹²⁰ M. Fătu, I. Spălățelu, *op. cit.*, p. 397.

¹²¹ *Ibidem.*, pp. -397-399.

¹²² I. Scurtu, *op. cit.*, p. 117.

¹²³ Arh. Nat. Buzău, fond Legiunea de jandarmi, dosar 38/1945, f. 56.

¹²⁴ *Ibidem*, f. 58.

¹²⁵ I. Scurtu, *op. cit.*, pp. 117-118.

¹²⁶ Arh. Nat. Buzău, fond Legiunea de jandarmi, dosar 69/1944, f. 15.

¹²⁷ *Ibidem*, dosar 56/1945, f. 20.

¹²⁸ *Ibidem*, f. 10.

¹²⁹ *Ibidem*, dosar 58/1945, f. 4.

¹³⁰ *Ibidem*, dosar 38/1945, f. 4; dosar 29/1945, f. 15.

un pistol mitralieră, 100 cartușe dar și cu mulți bani – 30.000 lei, 50.000 ruble, 4 napoleoni aur. Grupul mai avea aparat de emisie-recepție, explozibil. Aveau ca sarcină să se piardă în rândurile locuitorilor și să intre în sindicate¹³¹.

Ordinul circular nr.50.340/26 aprilie 1946 se ocupa numai de legionari. Se preciza că ordine de același fel mai fusese date în 12 și 24 decembrie 1945, 26 ianuarie 1946 ș.a. Conform acestui ordin legionarii erau categorisiți:

- fugiți în străinătate înainte de 23 august 1944 dar care s-au predat poliției (aici apar și doi buzoieni- ing. I. Constantin, Gh. Vlad);
- legionari ascunși încă (aici apar și șapte buzoieni, trei din oraș, patru din județ);
- legionari fugiți sau decedați (aici apar 13 buzoieni, trei din oraș și 10 din județ);
- dispăruți, fără vreo știre despre ei (aici apar 5 persoane născute în Buzău, 10 persoane care erau din județul Buzău);
- legionarii ascunși în țară (6 persoane născute în Buzău dar cu alte domiciliu, 3 persoane cu domiciliul în Buzău). Apare și Popescu C. Constantin, avocat, cu domiciliul în strada I. C. Brătianu nr.30, dispărut- mare personalitate legionară buzoiană)¹³².

În anul 1947 D.G.J București nu se prea interesa de legionari - cei mai mulți se aflau în închisori, parte din ei la diverse partide. Mai apar câteva ordine de „*supraveghere a legionarilor*” și interesant „*supravegherea și urmărirea legionarilor înrolați în partide democratice*”¹³³.

În anul 1948 „*problema legionară*” era abandonată. Dar acum, persoanele care doreau să ocupe un loc de muncă, o funcție sau „*stabilirea drepturilor mele de pensie, conform noilor dispoziții*” trebuiau să obțină de la postul de jandarmi confirmarea că nu au făcut vreo politică și îndeosebi pe cea legionară¹³⁴.

---

¹³¹ *Ibidem*, dosar 29/1945, f. 16.

¹³² *Ibidem*, dosar 58/1945, f. 25-39.

¹³³ *Ibidem*, dosar 82/1947, f. 11.

¹³⁴ *Ibidem*, dosar 31/1948, f. 148; 345.

O CONSTRUCȚIE LEGIONARĂ RĂMASĂ ÎN STADIUL DE PROIECT – DIGUL DE LA VIȘANI – (JUDEȚUL RÂMNICU SĂRAT). CONTRIBUȚII DOCUMENTARE

Alexandru GAIȚĂ
dr. Constantin I. STAN

Revărsarea apelor râului Buzău în primăvara anului 1933 în zona localităților Vișani și Jirlău din fostul județ Râmnicu Sărat a creat mari probleme locuitorilor acestor comune. Conform unui raport confidențial înaintat de prefectul județului Râmnicu Sărat, la 5 iulie 1933, conducerii Ministerului de Interne, autoritățile administrative locale au avut în vedere rezolvarea problemei. Șeful județului informa pe superiorii săi că „a încunoștiințat Regiunea Apelor de la Buzău care se ocupă de lucrări de îndiguire și a rămas stabilit ca să se facă studiile necesare, iar lucrarea să se facă cu locuitorii comunelor care sunt dăunați prin aceste inundații și atunci când muncile câmpului le dă răgazul necesar ca să poată lucra”. Totuși autoritățile județene nu au grăbit începerea lucrărilor. Prefectul județului justifica amânarea prin faptul că potrivit șefului serviciului de specialitate studiile tehnice durează 30 – 40 de zile.

Atitudinea de tergiversare a declanșării operațiunilor de îndiguire a nemulțumit populația locală. De atmosfera destul de tensionată au profitat legionarii. Raportul prefectului județului Rm. Sărat pretindea că aceștia din urmă „doresc cu orice preț să înceapă această lucrare, la ziua hotărâtă și după un plan rudimentar făcut în loc să folosească, ar putea dăuna”. Este clar că legionarii au profitat de poziția autorităților. Documentul analizat de noi consemnează că liderii Gărzii de Fier, „în dorința nu atât a binelui obștesc, dar în dorința de a găsi un prilej de propagandă a ideilor extremiste de dreapta, au propus locuitorilor și și-au luat chiar angajamentul să facă ei un dig care să fie lucrat de legionari ai Gărzii de Fier adunați din toate părțile țării”. Raportul menționat arată că s-a fixat data de 10 iulie când o echipă de 500 de legionari va începe, în urma ordinului dat de comandantul Gărzii, lucrările la dig. Voluntarii legionari urmau să sosească încă din ziua de 8 iulie.

Prefectul județului Rm. Sărat atrăgea atenția că deja 20 – 30 de locuitori din comuna Vișani și din cele vecine, membrii ai Gărzii de Fier au înaintat o cerere Ministerului Lucrărilor Publice „prin care solicitau o linie Decauville de circa 1 ½ km, precum și 10 vagonete care să le servească la desăvârșirea lucrării”¹. Nu știm dacă toți petiționarii erau legionari. Cert este că digul trebuia început cât mai grabnic

---

¹ Arhivele Naționale Buzău, fond Prefectura județului Râmnicu Sărat (în continuare se va cita Arh. Nat. Buzău), dosar 6/1933, f. 65.

deoarece râul Buzău se revărsa în fiecare an. În lucrarea sa *Pentru legionari*, Corneliu Zelea Codreanu arăta că încă din timpul iernii a primit un raport din partea farmacistului Aristotel Gheorghiu, șeful legionar al Râmnicului Sărat în care se preciza întinderea afectată de calamități și care era de câteva mii de hectare. Conducătorul Mișcării Legionare afirma că: „*Ne-am făcut planuri. Am dat ordin ca legionarii din întreaga regiune să se prezinte pe ziua de 10 iulie 1933, la Vișani, când urma să se deschidă tabăra de muncă*”. Ordinul a fost dat la București în 23 iunie 1933 și era adresat *Către toți șefii de cuiburi și de unități legionare din țară*. Documentul atrăgea atenția că „*La noi în țară, după 15 ani de discursuri pe la răspântii, discursuri umflate dar sterile, de pe urma cărora n-au rămas decât ruine, sufletul nostru fuge de vorbe și caută direcția faptei*”. Autorul ordinului chema oarecum propagandistic pe camarazii lui „*pentru a înălța cu propriile voastre brațe acel dig uriaș în mijlocul țării, pe malul Buzăului, care să vă poarte urmele de-a lungul deceniilor*”.

C.Z. Codreanu preciza, în continuare, că digul se va ridica în apropierea satului Vișani (sudul județului Rm. Sărat), la 6 km nord de stația Făurei, linia Buzău – Brăila. Lucrarea se va realiza în două etape: prima etapă se va desfășura între 10 iulie și 10 august 1933, iar a doua urmând să se deruleze în perioada 10 august – 10 septembrie același an.

Comanda generală a fost încredințată șefului legionar din județul Râmnicu Sărat, Aristotel Gheorghiu, care se va ocupa de: aprovizionare, încartiruire, unelte de lucru necesare.

Prima echipă va fi alcătuită de legionari veniți din județele Buzău, Brăila, Râmnicu Sărat, Putna, Tecuci, Prahova, Ialomița, Dâmbovița, Muscel, Argeș, Vlasca, dar și din Capitală și Oltenia. Legionarii din Basarabia trebuiau să se prezinte în ziua de 15 iulie, adică cu cinci zile întârziere, ei fiind obligați să se deplaseze pe jos urmând itinerarul Grădiște, Comrat, Congaz, Cahul, Colibași, Reni, Galați. Cinci legionari brăileni aveau obligația să sosească cu cinci zile înainte, la 5 iulie, „*pentru aranjarea situației și a primirii legionarilor*”.

C. Z. Codreanu le cerea camarazilor săi ca pe parcursul drumului să păstreze liniștea și ordinea, să nu răspundă la provocări: „*Dacă veți fi provocați vă este interzis a răspunde. Trebuie scopul atins ajungerea la destinație*”.

Doresc ca toate localitățile prin care veți trece, sate sau orașe, să rămână impresionați de disciplina, corectitudinea, atitudinea plină de demnitate și de bună cuviință, în toate ocaziile, a legionarilor”. Șeful Legiunii atrăgea atenția celor care vor sosi la Vișani că aici să aibă „*o purtare exemplară din toate punctele de vedere: prietenoasă cu oamenii, și mai ales eroică în direcția răbdării și a muncii*”.

În final, C. Z. Codreanu considera acțiunea de la Vișani „*o nouă pagină în istoria bătăliilor legionare*” și din aceste motive „*Țara vă va privi din nou ca pe niște eroi, așa cum v-a mai privit de atâtea ori*”.

Îndreptați-vă, deci, cu inima plină de avânt spre câmpul unde vă așteaptă o muncă grea, dar prin care veți face o nouă jertfă, deci un nou pas către victoria noastră, către România legionară.

*Vă aștept, deci, pe toți pe noul nostru câmp de luptă*².

Apelul lansat de C. Z. Codreanu a avut ecou în rândul presei românești. Astfel, Nichifor Crainic publica un articol în paginile ziarului „Calendarul” în care saluta inițiativa Căpitanului, socotindu-l „un spirit de constructor, hotărât și întreprinzător. A decis să ridice cu miile sale de legionari tineri un dig mântuitor la Vișani, Râmnicu Sărat. Nu e nimic utopic în această hotărâre. Același Corneliu Codreanu, cu aceiași legionari și fără absolut nici un ban, a ridicat, în anii de după război, falnicul cămin studentesc de la Iași (...).

Domnul Corneliu Codreanu a lansat un manifest ordin, care e o pagină epocală.

*Este ceva subversiv în aceste rânduri? Este ceva care să nu-l aprobe Justiția, Armata, administrația, guvernul țării?*³, se întreba renumitul gânditor și director al publicației.

Legionarii se așteptau la acțiuni în forță din partea guvernului, la provocări din partea autorităților. Ziaristul Ioan Victor Vojen publica un articol intitulat *Cine îndeamnă la violență?*, în paginile bilunarului național „Axa”. Autorul articolului arată că o anumită parte a presei răspândise în rândurile opiniei publice ideea că „soldații naționalismului sunt violenți, gata în tot momentul să provoace scandaluri și totdeauna căutători voiți de conflicte cu autoritățile răspunzătoare de menținerea ordinii. De aceia pe drept acești tulburători sunt arestați, purtați din închisoare în închisoare, târâți în fața judecăților și câte odată stâlciți în bătăi”. Semnatarul amintitelor rânduri arăta că propaganda dusă de autorități avea menirea de a înșela pe cetățeanul pașnic, de bună credință, care „au întrebuințat și întrebuințează violența. Se dau ordine precise și se încurajează toate sălbăticiile”.

Ioan Victor Vojen atrăgea atenția că violența nu mai este neorganizată, locală „*Azi se organizează pe țară*”, sunt trimise dispoziții clare prefectilor de județe. El cheamă însă la pace căci ea „*mai este încă posibilă*” și îndeamnă pe puternicii zilei „*să reîntre în legalitate, căci mâine nimeni nu poate să știe ce va mai fi*”⁴.

Temându-se de implicațiile ridicării digului de la Vișani autoritățile polițienești rămnicene au luat măsuri energice. Legionarii au fost supravegheați. Astfel, Zaharia T. Ciocar, viticultor din comuna Popești, județul Râmnicu Sărat, în vârstă de 20 de ani s-a deplasat în ziua de 17 iunie 1933 în orașul de reședință al județului unde a avut o întâlnire cu șeful organizației legionare locale A. Gheorghiu. Agricultorul a mărturisit într-o declarație făcută organelor de anchetă că a plecat din comuna unde locuia „*cu un tren personal care sosește în gara Rm. Sărat la 5 ½ dimineata*”. După aceea el a precizat că „*m-am dus la farmacia domnului Gheorghiu, șeful organizației ca să iau contact cu domnia sa despre mersul organizației și în special ce mai este cu facerea digului din comuna Vișani*”⁵.

Și la Buzău, organele de ordine au luat măsuri energice împotriva legionarilor. În adresa nr. 19.671 din 23 iunie 1933 a Poliției Buzău către Prefectura județului se

² Corneliu Zelea Codreanu, *Pentru legionari*, vol. I, ediția a IX-a, București, 1999, p. 364 – 367.

³ Nichifor Crainic, *Digul generației tinere*, în „Calendarul”, din 14 iulie 1933.

⁴ Ioan Victor Vojan, *Cine îndeamnă la violență*, în „Axa”, din 15 iunie 1933.

⁵ Arh. Naț. Buzău, fond Tribunalul Rm. Sărat, dosar 120/1933, f. 6.

arată că Gheorghe V. Popescu absolvent al Universității din București a fost arestat și deferit Parchetului pentru că purta cămașă legionară⁶.

În pofida măsurilor luate de autorități, legionarii au trimis reprezentanți în comuna Vișani pentru organizarea cazării și primirii sutelor de legionari. Trei legionari din orașul Brăila, Alexandru Ceapraz, Dumitru Tatu și Nanu Cristu au fost reținuți pe când intrau în comuna Galbenu, de șeful postului de jandarmi plutonierul Gheorghe Spătăru. Acesta afirma în procesul verbal întocmit de el și expediat superiorilor că a așteptat într-un post de pândă căruța care îi transporta pe cei trei legionari „îmbrăcați în cămăși verzi pe deasupra câte o haină civilă, pe cap pălării țivile și centiroane”. Autorul documentului afirma, mai departe, că i-a interogat pe cei trei călători care au mărturisit că vin de la Brăila și au poposit în comuna Vișani „unde mai mulți legionari trebuie să vină pentru construirea unui dig pentru a împiedica revărsarea apei Buzăului”. Reținuții au fost acuzați că „au încălcat legea liniștii publice și au umblat în uniformă nepermisă”⁷.

În declarațiile făcute la 7 iulie 1933 procurorului delegat de pe lângă Tribunalul Râmnicu Sărat, Louis Bogdanovici, Al. Ceapraz, D. Totu și Cristu Nanu au precizat că „pe când veneau din comuna Vișani înspre comuna Galbenu, la marginea comunei le-a ieșit șeful de post înainta de i-a dus la post reținându-i că i-a găsit purtând cămăși verzi, la gât având cravate negre și centiroane încinse”⁸.

Tot în data de 7 iulie 1933, A. Gheorghiu a expediat o cerere adresată procurorului delegat pe lângă Tribunalul Rm. Sărat aducându-i la cunoștință că cei trei tineri au fost opriți în dreptul comunei Galbenu și trimiși la Legiunea de jandarmi. Semnatarul depeșei solicita „să fie eliberați sau dacă cu vreun fel de vină să meargă după cele legale spre a nu fi deținuți arbitrari și fără motiv, așa după cum de foarte multe ori procedează organele administrative în disprețul legilor”⁹.

Acțiunea șefului organizației legionare Rm. Sărat nu a avut sorți de izbândă căci la 8 iulie 1933 a început, în procedură de urgență, procesul celor trei arestați: Al. Ceaprazu, Dumitru Tatu și Cristu Nanu. Cei trei prin avocatul lor au anunțat în instanță că sunt membrii unei asociații sportive din București și de aceea purtau cămăși verzi cu centiroane. Asociația era legal constituită. Stratagema a reușit deoarece atât la judecătoria cât și la tribunalul râmnicean au fost achitați. Aceeași sentință a pronunțat-o și Curtea de Apel Galați în 16 octombrie 1933¹⁰. Justiția își dovedea cel puțin în aceste momente imparțialitatea și echidistanța politică.

În paralel, autoritățile administrative luau măsuri energice pentru constituirea unor puternice detașamente de polițiști și jandarmi. Dispozitivul de pază și ordine era impresionant. Au fost mobilizați șefii de posturi din județ „pentru a împiedica grupurile de legionari ce înaintau spre Vișani”, de asemenea au fost utilizați 260 de jandarmi, 130 dintre ei din legiunea mobilă Ploiești au debarcat la Făurei și transportați la Vișani cu căruțe rechiziționate. Ceilalți 130 de jandarmi din Legiunea

⁶ *Idem*, fond Prefectura jud. Rm. Sărat, dosar 20/1933, f. 2.

⁷ *Idem*, fond Tribunalul Rm. Sărat, dosar 120/1933, f. 15

⁸ *Ibidem*, dosar 139/1933, f. 3.

⁹ *Ibidem*, f. 4.

¹⁰ *Ibidem*, f. 22 – 25; 43 – 45.

mobilă C. Vodă au fost debarcați în gara Zoița de unde tot cu căruțe rechiziționate s-au deplasat la Vișani¹¹.

Cu toate că numărul jandarmilor era destul de mare, comandantul detașamentului a anunțat pe prefectul județului Rm. Sărat că forțele de care dispune nu sunt suficiente, solicitând aducerea pe poziții și a unei companii de trupă de circa 100 de oameni. Din aceste motive, la 8 iulie 1933, prefectul rămnicean a expediat o adresă comandantului garnizoanei Rm. Sărat pentru punerea în mișcare a unui detașament de 100 de soldați, subofițeri și ofițeri în vederea menținerii ordinii în localitatea Vișani¹². Astfel din Regimentul 9 Dorobanți Rm. Sărat au fost expediați la Vișani 76 de militari în frunte cu maiorul Anton Panțuru, iar din Regimentul 28 Artilerie Rm. Sărat au pornit către aceeași destinație, 26 de soldați aflați sub comanda căpitanului Virgil Contescu¹³. Se poate afirma fără a se exagera că această concentrare de trupe a fost ceva mai mare de 200. Aceștia au venit pe jos de la Galați, Focșani, București, Buzău, Tecuci, Iași, Brăila sub comanda lui Stelian Teodorescu, Nicolae Constantinescu, Păvăluță, Doru Belimace, Stoenescu și Brumă¹⁴.

În principal autoritățile au avut în vedere ca prin dispozitiv să intimideze pe partizanii lui C. Z. Codreanu. Unitățile militare și jandarmerești au intervenit în forță. Potrivit datelor furnizate de Legiunea de jandarmi Rm. Sărat, într-o adresă expedită în 19 iulie 1933 prefecturii locale, 91 de legionari au fost ridicați din Vișani și aduși în reședința județului¹⁵.

Jandarmii au fost postați la intrarea în sat. Inițial ei nu au putut face față celor 200 de legionari. Martor al evenimentului viitorul comandant legionar buzoian, avocatul Nicu Păun, consemna în memoriile sale următoarele:

„Când ne apropiem de pod într-acolo mulțime de persoane și auzim multe vociferări. Ne lămurim despre ce este vorba. Jandarmii mobilizați din timp, fuseseră aduși, ca să ne împiedice a pătrunde în sat (...). Ajunși la marginea podului ne alăturăm celor sosiți înaintea noastră, veniți din județul Brăila sau Galați. Ei încercau să forțeze cordonul de jandarmi, care consta din împingerea ce o făceau din capul podului, de pe malul stâng al apei. Își aveau postul de comandă în comuna Vișani, sau în apropiere. Cu armele în mâini, jandarmii presau oamenii să nu pătrundă pe pod.

Cu efort și mare încordare, încasând lovituri de arme, înaintăm pas cu pas de-a lungul podului (...). După mai bine de o oră, izbutim să împingem pe jandarmi și să eliberăm podul. Ne-a ajutat la aceasta și faptul că încep a se vedea grupuri-grupuri de legionari, în marș și cântec, dinspre părțile Tecuciului sau ale Putnei. Jandarmii se văd amenințați și din spate ceea ce i-a determinat să se retragă din fața noastră”.

Succesul legionarilor a fost de scurtă durată. Același martor ocular notează în memoriile sale că satul a fost înconjurat de puternice unități de jandarmi comandate de

¹¹ Arh. Naț. Buzău, fond Prefectura jud. Rm. Sărat, dosar 6/1933, f. 80.

¹² *Ibidem*, f. 66.

¹³ *Ibidem*, f. 84–86.

¹⁴ C. Z. Codreanu, *op. cit.*, p. 367. Guvernanții au exagerat lucrurile estimând că vor veni 500 de legionari la Vișani (Arh. Naț. Buzău, fond Prefectura jud. Rm. Sărat, dosar 6/1933, f. 65).

¹⁵ Arh. Naț. Buzău, fond Prefectura jud. Rm. Sărat, dosar 6/1933, f. 80.

colonelul Ignat. El i-a somat pe legionari să se predea, fapt care nu va fi acceptat de cei încercuți. „Întrebăm pe ce bază face asemenea somație, fiindcă am venit acolo, pentru construirea unei lucrări ce interesează populația locală”. Întrebarea a rămas fără răspuns. Mai mult, potrivit aceluiași Nicu Păun „Cordoanele de jandarmi se strâng și mai mult în jurul nostru. Vor să ne apuce de mâini și să ne smulgă unul câte unul, dar nu reușesc fiindcă ne culcăm la pământ. Atunci încep a ne lovi cu patul armelor, ne calcă în picioare și așa cum suntem, ne vedem copleșiți de numărul lor, care vin din ce în ce mai mulți”¹⁶.

În cele din urmă, legionarii nu au mai putut opune rezistență. Mulți dintre ei au fost duși sub escortă la Rm. Sărat, unde vor fi interogați de procurorul Rachieru.

Această intervenție în forță a fost justificată de autoritățile locale la 27 iulie 1933 într-un raport adresat de prefectul județului Ministerului de Interne prin încercarea legionarilor de a realiza „o propagandă subversivă printre locuitorii comunelor județului Râmnicu Sărat, împotriva guvernului, a ordinei constituționale și a liniștii.

Pentru aceasta am recurs la forțele regimentelor de trupă din localitate, precum și ale jandarmeriei, mai ales că legionarii nu voiau a părăsi de bună voie localitatea și că se semnalase noi invazii de legionari în direcția satului Vișani”¹⁷.

Intervenția autorităților nu era necesară mai ales că acțiunea legionarilor nu prezenta un caracter politic pronunțat, se desfășura în mod pașnic și avea și o conotație socială de loc de neglijat. Autoritățile vremii se temeau mai mult de popularitatea în creștere a mișcării legionare date fiind condițiile de criză prin care trecea România și nu numai ea. Ridicarea de către legionari a unui asemenea dig, de altfel absolut necesar, ar fi fost o lovitură pentru guvernanți, care din birocrăție sau neglijență combinată cu indolență tot amânau începerea construcției lui.

Măsurile întreprinse de autoritățile locale și-au atins scopul deoarece la 11 iulie 1933, prefectul județului Rm. Sărat expedia telegrama nr. 10.698 Ministerului de Interne în care afirma că „în comuna Vișani este liniște. Din informațiile căpătate, legionarii Gărzii de Fier printre care se află și d-l Ion Zelea Codreanu, au încercat astă noapte să intre din nou în sat însă jandarmii postați la marginea satului i-au împiedicat. În sat nu se mai află nici un legionar”¹⁸. A doua zi prefectul județului expedia o nouă telegramă, nr. 10.792, Ministrului de Interne aducându-i la cunoștință că în data de 11 iulie la Vișani au fost doar „Grupuri mici de legionari care au încercat prin diferite locuri să intre în sat însă au fost împiedicați de cordoanele de jandarmi”, dar atrăgea atenția că datorită faptului că „Din diferite localități ni se semnalează că au pornit spre Vișani, grupe de legionari, vom menține paza cu jandarmi încă câteva zile”. În schimb prefectul preciza că detașamentul militar local a fost retras „prezența lui acolo nemai fiind utilă”¹⁹.

¹⁶ Nicu Păun, *Un soldat pe baricada idealului legionar „Audiatur et altera pars”*. Evocări 1930 – 1939, Brașov 1997, p. 58 – 60.

¹⁷ Arh. Naț. Buzău, fond Prefectura jud. Rm. Sărat, dosar 6/1933, f. 72.

¹⁸ *Ibidem*, dosar 156/1933, f. 69.

¹⁹ *Ibidem*, dosar 67/1933, f. 71.

Deplasarea unităților militare și a jandarmilor la Vișani a necesitat cheltuirea unor importante sume de bani care depășeau posibilitățile financiare ale prefecturii locale. Numai diurnele pe cele două zile (10 și 11 iulie 1933) pe care le-au primit militarii din regimentele 9 Dorobanți și 28 Artilerie s-au ridicat la 6.370 de lei²⁰. Pentru hrănirea soldaților, subofițerilor și ofițerilor s-au folosit, potrivit documentelor vremii, 60 kg brânză, 50 kg caș, 15 kg măsline, 6 kg salam, 50 de cutii sardele Robert, 5 kg cașcaval grecesc rezultând suma totală de 4.470 de lei. De asemenea s-au consumat 10 pâini albe și 850 de pâini negre, prețul lor ridicându-se la 6.030 lei²¹.

Destul de importante au fost și cheltuielile de transport. Astfel, deplasarea cu autobuzul a militarilor de la Rm. Sărat la Vișani în două transporturi în 9 iulie 1933 a costat 2.200 de lei, în timp ce expedierea unui alt grup de jandarmi cu un autobuz s-a ridicat la încă 1.100 de lei²². De asemenea folosirea unui automobil necesar în vederea deplasărilor comandantului garnizoanei în zilele de 9 – 11 iulie 1933 a costat prefectura 3.300 de lei²³. Drumul de întoarcere a jandarmilor și soldaților de la Vișani către Rm. Sărat a necesitat suma de 4.500 de lei. Totalul cheltuielilor de transport și masă a membrilor dispozitivului de ordine de la Vișani a fost de 24.920 de lei²⁴, sumă considerabilă pentru acea vreme.

Proiectatul dig de la Vișani a stârnit reacții vehemente din partea autorităților care au exagerat lucrurile intervenind cu mult peste limitele legale. Relevând acest lucru C. Z. Codreanu arăta în lucrarea mai sus citată că *„Vestea ne mai pomenitei cruzimi împotriva unor tineri care mergeau să facă un bine, și a tuturor ofenselor la care fuseseră expuși s-a întins ca un giulgiu negru peste inimile strivite și pline de îngrijorare ale tineretului întreg, care pentru credința și dragostea lui de neam, se simțea vândut străinului dușman, de către politicienii țării. Am înțeles atunci că toate căile ne sunt închise și că de acum trebuie să ne pregătim de moarte”*²⁵.

În aceste condiții, C. Z. Codreanu, membru al Parlamentului României, a adresat o scrisoare la 20 iulie 1933 primului ministru Alexandru Vaida Voevod, protestând vehement *„împotriva infamiei petrecute la Râmnicu Sărat”*. Semnatarul documentului reamintea șefului guvernului că începerea construcției digului de la Vișani s-a făcut pe baza unei petiții introdusă la Ministerul Lucrărilor Publice de chiar șeful Mișcării Legionare. Pentru declanșarea lucrărilor au sosit la Vișani în 10 iulie 200 de tineri, în majoritatea studenți. Forțele de jandarmi conduse de colonelul Ignat au intervenit cu exces de zel împotriva legionarilor: *„La un moment dat, jandarmii au primit ordin să sară asupra lor. Au sărit și i-au călcat în picioare, strivindu-le piepturile și capetele cu bocancii*.

În fruntea celor ce loveau era procurorul Rachieru, colonelul Ignat, care cu mâna lui, a smuls părul din capul studentului Brumă și locotenentul Fotea care a lovit cu pumnii în obraji nevinovați ai bieților copii”.

²⁰ *Ibidem*, f. 84 – 86.

²¹ *Ibidem*, f. 94 – 95.

²² *Ibidem*, f. 91.

²³ *Ibidem*, f. 93.

²⁴ *Ibidem*, f. 93.

²⁵ C. Z. Codreanu, *op. cit.*, p. 368.

C. Z. Codreanu pretindea că toți cei 200 de legionari au fost legați cu frânghii fiind ținuti în ploaie o jumătate de zi. El afirma, totodată, în scrisoarea menționată că de excesele organelor de ordine nu au scăpat nici preotul Dumitrescu care venise să sfințească locul începerii lucrărilor, căci a fost reținut, legat cu mâinile la spate. Cu toții au fost transportați la Rm. Sărat și închiși la Legiunea de jandarmi „unde au fost din nou insultați și chinuiți oribil de procuror, jandarmi și polițiști”. Abia după patru zile de arest au fost puși în libertate.

Alții au fost prinși pe drum înspre Vișani, iar apoi „au fost închiși la Buzău și Brăila, de unde au fost trimiși, de asemenea, cu mâinile legate acasă”.

C. Z. Codreanu atrăgea atenția asupra abuzurilor și ilegalităților comise de autorități condamnând atitudinea inumană a guvernanților. El avertiza că legionarii vor dovedi demnitate și curaj: „Putem fi închiși. Ne pot putrezi oasele în fundul închisorilor. Putem fi împușcați, dar nu putem fi pălmuiți, nu putem fi injurați și nu putem fi legați cu mâinile la spate (...)”.

Sunt pline câmpurile noastre de morți, dar nu de lași.

Azi suntem oameni liberi, cu conștiința clară a drepturilor noastre. Sclavi nu suntem și nici n-am fost.

Moartea o primim, dar umilința nu.

Fiți siguri, Domnule Prim-Ministru, că aceste zile pline de umilință și de nedemnitate nu le putem trăi”²⁶.

Părintele Ion Dumitrescu Borșa, fruntaș legionar, relatează în memoriile sale că a trecut înot râul, dar când au ajuns la mal au fost întâmpinați de jandarmi și de procurorul Păcuraru din Rm. Sărat „«Culcați la pământ!» Au ordonat jandarmii înconjurându-ne cu arma întinsă. Ne-am îmbrăcat cu greu, ne-au legat cu frânghii de mâini unul de altul ducându-ne în sat, în localul școlii (...). În școală vreo 50 de legionari, legați zăceau întinși pe jos. Fuseseră loviți și răniți de jandarmi. Flămânzi, nici măcar apă nu li s-a adus la cerere. Ne-au ținut aici legați 24 de ore”²⁷.

Dincolo de toate exagerările desprindem hotărârea legionarilor de a înfrunta cu demnitate și stoicism măsurile represive ale guvernanților. De altfel credem că tocmai excesele organelor de ordine săvârșite nu numai la Vișani, dar și cu alte ocazii i-au înverșunat pe camarazii lui Codreanu.

Autoritățile s-au năpustit nu numai asupra legionarilor, care la Vișani nu aveau nicidecum să organizeze o lovitură de stat, neafectând astfel siguranța națională, dar și asupra primarului localității. Prin decizia nr. 432 din 22 noiembrie 1933 semnată de I. D. Coșereanu, prefectul județului Rm. Sărat acesta a fost suspendat din funcție fiind acuzat că s-a făcut vinovat „de grave nereguli și abuzuri săvârșite în administrația comunei”. Potrivit aceleiași decizii conducătorul județului a ordonat ca ancheta să se facă de prim-pretorul plasei Rm. Sărat. Pe timpul suspendării, atribuțiile de primar al comunei Vișani urmând să fie exercitate de ajutorul acestuia²⁸.

În confruntarea dintre legionari și autoritățile locale, primii au fost înfrânți. Guvernării au găsit un nou prilej pentru a încerca să reducă la tăcere Mișcarea

²⁶ *Ibidem*, p. 368 – 373.

²⁷ Preot Ion Dumitrescu Borșa, *Cal Traian intra-muros. Memorii legionare*, București, f.a., p. 101.

²⁸ Arh. Naț. Buzău, fond Prefectura jud. Rm. Sărat, dosar 152, f. 105.

Legionară. Atitudinea autorităților centrale și locale se explică și prin faptul că România se afla de patru ani într-o devastatoare criză economică. Nivelul de trai al populației, în special al celei rurale, scăzuse considerabil, iar propaganda legionară putea câștiga, în acest context, mult teren. Se specula astfel nemulțumirea păturilor defavorizate. De asemenea nu lipsit de interes ni se pare faptul că forțele extremiste în Europa erau în ascensiune. Adolf Hitler cucerise deja puterea în Germania. Guvernării aveau experiența unor confruntări destul de sângeroase în februarie-martie 1933, cu greviștii din București, Ploiești, Galați, Cluj și în alte orașe unde au existat numeroși agenți provocatori. Autoritățile locale și centrale urmăreau deci să înăbușe acum în fașă anumite mișcări care se puteau extinde, iar consecințele nu puteau fi prevăzute.

Tot acest context de factori a făcut ca digul plănuț a fi ridicat de legionari la Vișani în județul Râmnicu Sărat (azi localitatea aflându-se în județul Brăila) să rămână doar în stadiul de proiect.

A N E X E**I**

**Declarația lui Zaharia T. Ciocarui dată autorităților judecătorești cu privire la
întâlnirea sa din 17 iunie 1933 cu Aristotel Gheorghiu, șeful organizației
legionare din județul Râmnicu Sărat.**

Declarație,

Subsemnatul Zaharia T. Ciocarui, viticultor din comuna Popești, județul Râmnicu Sărat în etate de 20 de ani asupra celor întrebate declar.

În ziua de 17 iunie a.c., am plecat din comuna Popești cu un tren personal care sosește la Râmnicu Sărat la 5 ½. Ajuns în gara Rm Sărat m-am dus la farmacia domnului Aristotel Gheorghiu, șeful organizației ca să iau contact cu domnia sa despre mersul organizației și în special ce mai este cu facerea digului din comuna Vișani.

Sursa: Arh. Naț. Buzău, fond Tribunalul Rm. Sărat, dosar 120/1933, f. 6. Original.

II

**Raportul confidențial nr. 16213 din 5 iulie 1933 al prefectului județului
Rm. Sărat către Ministerul de Interne**

Domnului Ministru de Interne
Direcțiunea Ad-ției de stat

Confidențial – Personal

București

Nr. 16213 din 5 iulie 1933

În comuna Vișani și în comunele vecine Drogu și Jirlău, revărsarea apelor Buzăului în ultimul timp a pricinuit inundații atât locurile de cultură cât și izlazurile. Am încunoștiințat Regiunea Apelor de la Buzău care se ocupă cu lucrări de îndiguire și a rămas stabilit ca să se facă studiile necesare, iar lucrarea să se facă cu locuitorii comunelor care sunt dăunați prin aceste inundații și atunci când muncile câmpului le dă răgazul necesar, ca să poată lucra.

Conducătorii Grăzii de Fier, în dorința nu atât a binelui obștesc, dar în dorința de a găsi un prilej de propagandă a ideilor extremiste de dreapta, au propus locuitorilor și și-au luat chiar angajamentul să facă ei un dig care să oprească pe viitor inundațiile Buzăului, că acest dig să fie lucrat de legionari ai Gărzii de Fier adunați din toate părțile țării; că vor începe să lucreze acest dig încă de la 10 iulie cu echipe de câte 500

legionari care în urma ordinului dat de comandantul gărzii, vor începe să sosească în comuna Vișani încă din ziua de 8 iulie curent.

Tot în acest scop au înaintat Ministerului de Lucrări Publice o cerere semnată de circa 20 – 30 locuitori din aceste comune, membri ai Gărzii de Fier, prin care solicită o linie Decauville de circa 11/2 km, precum și 10 vagonete care să le servească la desăvârșirea lucrării.

Domnul Ministru al Lucrărilor Publice, în urma referatelor ce i s-au făcut de Direcția Apelor, a hotărât să se facă studiile necesare complete pentru a se putea executa după toate regulile tehnice.

Lucrarea aceasta de studii, necesită, după afirmația d-lui șef al serviciului un interval de circa 30 – 40 zile. Totuși legionarii Gărzii de Fier, nu vor să aștepte nici terminarea studiilor, nici planul digului așa cum trebuie făcut de organele tehnice și doresc cu orice preț să înceapă această lucrare, cu legionarii, la ziua hotărâtă și după un plan rudimentar făcut de oameni fără cunoștințe tehnice, lucrare care în loc să folosească, ar putea dăuna.

Pentru a-i putea opri să înceapă o lucrare care nu ar folosi la nimic și pentru a-i putea împiedica să-și îndeplinească țelul pe care îl urmăresc și anume ca, adunând legionarii în acest punct așezat între județele Rm. Sărat, Brăila și Buzău, să-i răspândească în cele trei județe pentru propagandă, am luat măsurile necesare pe care nu le pot executa decât numai cu jandarmi. Și cum mulți dintre jandarmii reangajați, șefi de posturi și toți șefii de secție sunt trimiși la școală și lipsesc din județ, am neapărată nevoie să mi se trimită circa 200 de jandarmi din companiile mobile ca să pot face față în primul loc, oricăror tentative de tulburări și în al doilea loc să am puțința să trimit la urmă pe toți aceia care ar veni în localitate din diferite părți ale țării. Am cerut d-lui Comandant al legiunii de Jandarmi R. Sărat, să intervină la Comandamentul Superior, pentru trimiterea oamenilor cu raport special și detailat și vă rog cu onoare să binevoiți a dispune să mi se trimită oamenii ceruți în cel mai scurt timp adică până în ziua de 8 iulie curent. O parte din ei cum se arăta în raportul d-lui Comandant al Legiunii de Jandarmi, vor debarca în stația Făurei, iar altă parte în gara R. Sărat.

În același timp, Domnule Ministru, vă rog să interveniți la Ministerul de Justiție pentru ca Parchetul Tribunalului R. Sărat, să ne dea tot sprijinul și să fie la dispoziția noastră pentru prevenirea tulburărilor care ar putea să aibă loc.

PREFECT DELEGAT
INSPECTOR GENERAL AD-TIV
s. s. indescifrabil

Sursa: Arh. Naț. Buzău, fond Pref. jud. Rm. Sărat, dosar 6/1933, f. 65, copie.

III

Declarația lui Tatu Dumitrescu din Brăila făcută la 6 iulie 1933 organelor de justiție

Declarație,

Subsemnatul legionar Tatu Dumitru de ani 25 din Brăila, Strada Vlad Țepeș, Nr. 21. Declar următoarele:

Pe când treceam prin comuna Galbenu venind de la Vișani eram îmbrăcați în cămașă verde, cravată gri-neagră, fără centiron. Și la marginea satului ne-a eșit Șeful de Post înainte, poftindu-ne până la Postul de jandarmi pentru a da câte o declarație, și a ne verifica actele, sub cuvânt de onoare că plecăm imediat de la post.

Ajungând la post ne-a spus că suntem arestați înaintându-ne Legiunii de jandarmi.

Scopul venirii noastre la comuna Vișani a fost pentru construirea digului.

Aceasta este declarația pe care o semnez.

s. s. indescifrabil

Sursa: Arh. Naț. Buzău, fond Trib. Rm. Sărat, dosar 139/1933, f. 4. Original

IV

Declarația lui Alexandru Ceapraz din Brăila făcută în data de 6 iulie 1933 organelor de justiție

Declarație,

Subsemnatul Ceapraz Alexandru de ani 25 de profesie funcționar cu domiciliul în Brăila, Strada Griviței, Nr. 52, fiind interogat declar următoarele:

Pe când treceam prin comuna Galbenu venind de la Vișani îmbrăcați în cămăși verzi, cravată neagră, centiron fără diagonală.

Insignă „*Gărzii de Fer*” am avut-o la nivelul hainei pe din dos și am predat-o șefului de post.

Pe când intram în comuna Galbenu ne-a ieșit șeful de post înainte poftindu-ne să mergem la postul de jandarmi pentru a da declarație și a ne verifica actele, sub cuvânt de onoare că plecăm imediat de la post. Ajungând la post ne-a spus că suntem arestați, înaintându-ne la legiunea de jandarmi. Scopul venirii noastre la Vișani a fost pentru construirea digului.

Centironul, cămașa și cravata ne-au fost oprite la Parchet.

Aceasta îmi este declarația pe care o dau și o semnez.

Semnătura

s. s. indescifrabil

Sursa: Arh. Naț. Buzău, Fond Trib. Rm. Sărat, dosar 139/1933, f. 6. Original.

V

Declarația lui Nanu Cristu din Brăila făcută la 6 iulie 1933 organelor judecătorești

Declarație,

Subsemnatul Nanu Cristu din orașul Brăila Strada Grației Nr. 34 bis declar următoarele:

Pe când treceam prin comuna Galbenu, venind de la comuna Vișani, pe cum eram îmbrăcați în cămăși verzi, cu cravată neagră, și încins cu centură fără diagonală, în cap având o bască neagră. Pe când intram în comuna Galbenu, ne-a ieșit șeful de post înainte, ne-a poftit să mergem la postul de jandarmi, pentru a da câte o declarație și a ne verifica actele sub cuvântul de onoare că plecăm imediat de la post și ajungând la post ne-a spus că suntem arestați și înaintându-ne până seara la Legiunea de Jandarmi. Scopul venirii noastre de la Brăila a fost pentru a veni la comuna Vișani pentru construirea Digului.

Centironul, cămașa și cravata ne-au fost oprite la Parchet.

Aceasta îmi este declarația pe care o și semnez.

Semnătura
s. s. indescifrabil

Sursa: Arh. Naț. Buzău, Fond Trib. Rm. Sărat, dosar 139/1933, f. 5. Original

VI

Proces – verbal din 7 iulie 1933 privind reținerea de către Parchet a tinerilor legionari: Alexandru Ceapraz, Dumitru Tatu și Cristu Nanu întocmit de procurorul Louis Bogdanovici.

Proces Verbal,

Astăzi 7 iulie 1933

Noi Louis Bogdanovici Procuror Delegat pe lângă Tribunalul Râmnicu Sărat.

Constatăm prin prezentul proces verbal că astăzi data de mai sus Legiunea de Jandarmi Râmnicu Sărat cu adresa nr. 3162 înaintează pe indivizii Ceapraz Alexandru, Tatu Dumitru și Cristu Nanu, împreună cu actele dresate în contra lor pentru că au contravenit la legea pentru reprimarea unor noi infracțiuni contra liniștii publice ne-au dat câte o declarație.

Interogând pe fiecare ne-au dat câte o declarație aparte care se atașează la acte, unde ne-au declarat că pe când veneau din comuna Vișani înspre comuna Galbenu, la

marginea comunei le-a ieșit șeful de post înainte unde i-a dus la post reținându-i pentru că i-a găsit purtând cămăși verzi, la gât având cravate negre și centurioare încinse.

Drept care am dresat prezentul proces verbal.

Procuror Delegat

s. s. indescifrabil

Sursa: Arh. Naț. Buzău, fond Trib. Rm. Sărat, dosar 139/1933, f. 3. Original

VII

Cerere formulată în 7 iulie 1933 de farmacistul Aristotel Gheorghiu șeful organizației legionare Rm. Sărat pentru eliberarea tinerilor Al. Ceapraz, D. Tatu și Nanu Cristu.

Domnule Procuror,

Subscrisul Aristotel Gheorghiu, farmacist din Râmnicu Sărat vă aduc la cunoștință că în 6 iulie la ora 16, în dreptul comunei Galbenu au fost opriți arestații și aduși la Legiunea de jandarmi, tinerii: Alexandru Ceapraz, Nanu Hristu și Tatu Dumitru, toți trei călătorind într-o căruță spre Râmnicu Sărat.

Vă rog respectuos să dispoșiți (dispuneți n. n.) să fie eliberați sau dacă au vre un fel de vină să meargă după cele legale și în termenele legale spre a nu fi deținuți arbitrar și fără motiv, așa după cum de foarte multe ori procedează organele administrative în disprețul legilor.

Primiți stima mea

Aristotel Gheorghiu

Domnului procuror Tribunalul Râmnicu Sărat

Sursa: Arh. Naț. Buzău, fond Trib. Rm. Sărat, dosar 139/1933, f. 4. Original.

VIII

Adresa Nr. 10522 din 8 iulie 1933 a prefectului județului Râmnicu Sărat către comandantul garnizoanei R. Sărat

Domnului General Comandant al Garnizoanei

Confidențial

R. Sărat

Nr. 10522 din 8 iulie 1933

Domnul Procuror și D-l colonel Comandant al Detașamentului de Jandarmi însărcinați cu paza ordinei în comuna Vișani, mi-au făcut cunoscut că sectorul de

jandarmi aflat acolo nu este suficient pentru menținerea ordinei și mă roagă să intervin la D-voastră, pentru a le pune la dispoziție un detașament de trupă de circa 100 oameni, pentru ca alături de jandarmi, să-i ajute pentru menținerea ordinei.

În consecință, cazul fiind urgent, am onoarea a vă ruga Domnule General ca potrivit dispozițiilor art. 276 din legea pentru organizarea ad-ției locale, să binevoiți a ne pune imediat la dispoziție detașamentul cerut, care va fi transportat mâine dimineață la ora 4 ½ cu automobilele pe care vi le punem la dispoziție.

Pentru cheltuieli aferente acestei detașări, voi interveni la Ministerul de Interne pentru a se achita misiile și cheltuielile de deplasare.

PREFECT DELEGAT
INSPECTOR G. L. AD-TIV.
s. s. indescifrabil

Sursa: Arh. Naț. Buzău, fond Pref. jud. Rm. Sărat, dosar 6/1933, f. 66. Copie.

IX

**Telegrama Nr. 10712 din 11 iulie 1933 expediată de prefectul jud. Rm. Sărat
Ministrului Apărării Naționale**

DOMNULE MINISTRU AL APĂRĂRII NAȚIONALE
BUCUREȘTI

Nr. 10712
din 11 iulie 1933

Am onoarea a vă aduce la cunoștință spre știință că, pe baza dispozițiilor art. 276 din legea pentru organizarea administrației locale, am cerut și obținut din partea D-lui Comandant al Garnizoanei locale, trupa necesară pentru menținerea ordinei în comuna Vișani unde legionarii Gărzii de Fier s-au împotrivit măsurilor luate de autoritățile civile.

PREFECT DELEGAT DE R. SĂRAT
INSPECTOR GENERAȘ AD-TIV
s. s. indescifrabil

Sursa: Arh. Naț. Buzău, fond Pref. jud. Rm. Sărat, dosar 156/1933, f. 70. Copie.

X

**Telegrama nr. 10698 din 11 iulie 1933 expediată de prefectul județului
Rm. Sărat Ministrului de Interne.**

DOMNULE MINISTRU DE INTERNE

Nr. 10698 din

11 iulie 1933

BUCUREȘTI

Am onoarea a raporta următoarele:

În satul Vișani este liniște. Din informațiile căpătate, legionarii gărzii de fier printre care se află și d-l Ion Zelea Codreanu, au încercat astă noapte să intre din nou în sat, însă jandarmii postați la marginea satului i-au împiedicat. În sat nu se mai află nici un legionar.

Toți cei ce reușise să se strecoare în sat au fost trimiși la urma lor, iar o parte din ei sunt deținuți la arestul poliției după cererea d-lui Procuror pentru ca să li se dreseze acte de rebeliune și ultraj.

Nu s-a exercitat nici un act de violență asupra legionarilor care au fost la Vișani.

PREFECT DELEGAT DE R. SĂRAT

INSPECTOR G. L. AD-TIV

s. s. indescifrabil

Sursa: Arh. Naț. Buzău, fond Pref. jud. Rm. Sărat, dosar 156/1933, f. 69. Copie

XI

**Telegrama prefectului jud. Rm. Sărat nr. 10792, din 12 iulie 1933,
către Ministru de Interne.**

DOMNULE MINISTRU DE INTERNE

BUCUREȘTI

Nr. 10792 din

12 iulie 1933

Am onoarea a vă comunica că ieri 11 iulie și până astăzi în momentul când vă telegrafiez în comuna Vișani a fost liniște.

Grupuri mici de legionari au încercat prin diferite locuri să intre în sat însă au fost împiedicați de cordoanele de jandarmi. Unii din ei s-au răspândit, alții încă așteaptă să poată pătrunde în sat în cazul când paza se va slăbi.

Din diferite localități ni se semnaleză că au pornit spre Vișani, grupe de legionari. Vom menține paza cu jandarmi încă câteva zile.

Detașamentul de soldați din regimentul local s-a înapoiat în oraș, prezența lui acolo nemai fiind utilă.

PREFECT DELEGAT

INSPECTOR G. L. AD-TIV

s. s. indescifrabil

Sursa: Arh. Naț. Buzău, fond Pref. jud. Rm. Sărat, dosar 6/1933, f. 71. Copie.

XII

Adresa nr. 3465 din 19 iulie 1933 a Comandantului Legiunii de Jandarmi Rm. Sărat către prefectul județului Rm. Sărat

Nr. 3465 din
18 iulie 1933

INSPECTORATUL REGIONAL FOCȘANI

D-l Prefect al județului R. Sărat,

Am onoare a supune la cunoștința D-vs. Următoarele:

Pentru împiedicarea acțiunii organizației Garda de Fier de a construi un dig în comuna Vișani, fără autorizația guvernului, a fost nevoie ca 130 jandarmi din Legiunea Mobilă Nr. 2 Jand. C. Vodă și 130 de jandarmi din Legiunea Mobilă Nr. 5 Jand. Ploști să se deplaseze la Vișani.

Cei 130 jandarmi din Leg. Mobilă C. Vodă, au debarcat în gara Zoița de unde s-au rechiziționat căruțe și apoi au fost transportați la Vișani.

Cei 130 jandarmi din Leg. Mobilă Ploști, au debarcat la Făurei și transportați la Vișani tot cu căruțe rechiziționate.

Șefii de posturi din județ, pentru a împiedica grupurile de legionari ce înaintau spre Vișani, au rechiziționat căruțe și au fost transportați în timp util acolo unde a fost cazul împrăștiind grupuri de legionari.

S-au mai rechiziționat căruțe și pentru transportul celor 91 legionari ridicați din Vișani și aduși la R. Sărat pentru a fi trimiși la urma lor.

Rechiziționarea căruțelor pe un timp așa de greu – drumuri desfundate din cauza ploilor, au provocat nemulțumiri care vor putea fi speculate.

Pentru a nu se mai da o nouă ocazie de propagandă pentru nemulțumirea locuitorilor contra guvernului, cu onoare supun cazul la cunoștința D-vs. Cu rugămintea de a face intervențiunile necesare pentru ca toate aceste transporturi cum și alte cheltuieli ocazionate în asemenea situații să se plătească.

COMANDANTUL LEGIUNII DE JANDARMI R. SĂRAT

Căpitan Alexandru Popescu

Sursa: Arh. Naț. Buzău, fond Pref. jud. Rm. Sărat, dosar 6/1933, f. 80. Original

XIII

**Raportul nr. 11197 din 27 iulie 1933 înaintat de prefectul județului Rm. Sărat
Ministerului de Interne.**

DOMNULUI MINISTRU DE INTERNE
BUCUREȘTI

Nr. 11197 din 27 iulie 1933

Am onoare a vă aduce la cunoștință că în cursul lunei iulie c., am fost nevoit a lua măsuri împotriva legionarilor „Gărzii de Fier”, care începând de la 13 iulie c., în număr destul de mare, au invadat din toate părțile țării, în regiunea Vișani cu deosebire, cu scopul, ziceau ei, de a ridica un dig de apărare contra apelor râului Buzău care inunda acea regiune, dar care în realitate, urmăreau o propagandă subversivă printre locuitorii comunelor județului Râmnicu Sărat, împotriva guvernului, a ordinei constituționale și a liniștei.

Pentru aceasta, am recurs la forțele regimentelor de trupă din localitate precum și ale jandarmeriei, mai ales că legionarii nu voiau a părăsi de bună voie localitatea și că se semnalase noi invazii de legionari din direcțiunea satului Vișani.

Pentru plata transportului și misiilor trupei și ofițerilor din localitate și a jandarmilor, precum și pentru hrana și a legionarilor și trimiterea la urma lor, am onoare a vă ruga să binevoiți a aproba și trimite suma de lei 60.000 – după cum rezultă din raportul Legiunei de jandarmi Nr. 3465/1933 înregistrată la nr. 11134/1933, raportul poliției orașului R. Sărat, înregistrat la Nr. 11197/1933, județul neavând fonduri prevăzute în buget pentru astfel de cheltuieli.

PREFECT DELEGAT
INSPECTOR G. L. ADMIBISTRATIV
s. s. indescifrabil

Sursa: Arh. Naț. Buzău, fond Pref. jud. Rm. Sărat, dosar 6/1933, f. 72. Copie.

XIV

**Decizia Nr. 432 din 22 noiembrie 1933 a Prefectului jud. Rm. Sărat I. D.
Coșereanu privind suspendarea din funcție a primarului comunei Vișani**

DECIZIUNEA Nr. 432 din
22 noiembrie 1933

Noi I. D. Coșereanu, prefectul județului R. Sărat

Având în vedere că la comuna Vișani funcționează ca primar d-l N. C. R. Mărtinescu.

Având în vedere raportul Nr. 1749/1933 prin care d-l prim-pretor al plăsei orașului ne face cunoscut că acest primar s-a făcut vinovat de grave nereguli și abuzuri săvârșite în ad-ția comunei.

Având în vedere dispozițiunile art. 167 din legea pentru organizarea ad-ției locale după care primarii pot fi suspendați din funcțiune în timpul unei anchete de autoritățile ad-tive superioare.

Având în vedere și ordinul Ministrului de Interne Nr. 21128 din 11 noiembrie 1933 prin care face cunoscut că suspendarea primarului se face de prefect.

Decidem

I. Suspendăm pe d-l N. C. R. Mărtinescu din funcțiunea de primar al comunei Vișani până la terminarea anchetei ce urmează a se face de d-l prim-pretor al plăsei respective.

II. Pe tot timpul suspendării, atribuțiunea de primar al comunei Vișani va fi îndeplinită de ajutorul de primar conform art. 147 din legea pentru organizarea ad-ției locale.

III. Prezenta deciziune se va revizui din trei în trei luni, conform art. 169 din aceeași lege.

IV. Serviciul administrativ și statistic din prefectură se însărcinează cu executarea prezentei deciziuni.

PREFECT

s. s. indescifrabil

Sursa: Arh. Naț. Buzău, fond Pref. jud. Rm. Sărat, dosar 1526/1933, f. 105. Original.

ULTIMATUMUL MOLOTOV ȘI DESTINUL BASARABIEI (1940)

prof. dr. Gheorghe BUZATU

Întâmplător ori nu, dar din motive lesne de bănuț, perioada cedărilor teritoriale din vara anului 1940 și cele care i-au succedat, acelea ale războiului și armistițiului, a coincis cu importante și dese schimbări atât la conducerea cât și în structurile Ministerului Regal al Afacerilor Străine al României. Astfel, numai în vara anului 1940, după demisia lui Grigore Gafencu (ministru 21 decembrie 1938 – 1 iunie 1940), s-au perindat în fruntea diplomației Bucureștilor: *Ion Gigurtu* (1-28 iunie 1940); *Constantin Argetoianu* (28 iunie – 4 iulie 1940) și *Mihail Manoilescu* (4 iulie – 14 septembrie 1940). În același timp, în Centrală, importante “*rotiri de cadre*” au antrenat corpul de elită cuprinzând, între alții, pe: *Alexandru Cretzianu* (sub-secretar de stat între 11 mai și 4 iulie 1940), *Grigore Gafencu* (trimis titular al Legației române din Moscova, la 10 august 1940), *Gh. Davidescu*, *Vespasian Pela*, *Nicolae Dianu*, *Viorel Virgil Tilea*, *Raoul Bossy*, *Radu Djuvara*, *N. Petrescu-Comnen*, *Grigore Niculescu-Buzești*, *Richard Franasovici*, *F.C. Nano*, *Ion Gheorghe* ș.a.. Despre activitatea unora dintre ei am aflat și publicat de-a lungul anilor materiale inedite descoperite în arhivele române și străine, îndeosebi despre cei care au condus MAS în timp ce rășluirile teritoriale impuse în 1940 au fost efective, adică în cursul războiului până la semnarea Tratatului de pace din 10 februarie 1947. A fost vorba, în ordine, de: *Mihail Sturdza* (septembrie-decembrie 1940); *Ion Antonescu* (ianuarie-iunie 1941); *Grigore Niculescu-Buzești* (august-noiembrie 1944); *Constantin Vișoianu* (noiembrie 1944 – februarie 1945); *Gh. Tătărescu* (martie 1945- noiembrie 1947). Este remarcabil că unii dintre cei menționați ne-au lăsat importante volume cu caracter memorialistic, alții (Grigore Niculescu-Buzești) sinteze de serviciu, iar Antoneștii și Tătărescu – materiale ce acoperă fonduri întregi în arhivele noastre diplomatice ori demersurile lor sunt reflectate în colecții internaționale de documente, cei dintâi grație raporturilor lor speciale cu Adolf Hitler și colaboratorii săi, iar ultimul – ca prim-delegat al României la Conferința Păcii de la Paris din iulie-octombrie 1946.

În contextul derulărilor diplomatice din vara anului 1940, dintre diplomații români de obicei ignorați este și Gh. Davidescu. Se menționează, în mod curent, faptul că, fiind ministru al României la Moscova, a asigurat natural rolul de receptor/transmițător al documentelor privind evacuarea Basarabiei și nordului Bucovinei, inclusiv a celor două note ultimative sovietice și a replicilor Bucureștilor. Atât și nimic mai mult!

Cine a fost însă Gh. Davidescu? *Anuarul diplomatic și consular* 1942, ediția Mihai Antonescu, a inclus în chip firesc schița lui biografică, din care aflăm că s-a născut la Brașov, la 30 martie 1892. Și-a luat doctoratul în drept la Budapesta și a participat la campania finală a Războiului Unității Naționale, în anul 1919. La 1

decembrie 1920 devine funcționar al MAS din București, pentru început ca secretar delegație, clasa a III-a. A continuat să funcționeze în Centrală ori în cadrul legațiilor române din Budapesta (1921-1924) și Varșovia (1927-1928). În octombrie 1935 a fost promovat ministru plenipotențiar, plecând în misiune la Tallin (1935-1939), de unde a revenit pentru a fi numit, la 1 martie 1939, director al Afacerilor Politice din cadrul administrației centrale a MAS. La scurt timp după aceea, în 1 octombrie 1939, a fost numit ca trimis extraordinar și ministru plenipotențiar al României în capitala URSS, unde a rămas până la 10 august 1940, când a fost înlocuit cu Grigore Gafencu. Rămas în centrală, Gh. Davidescu a fost, pe rând, director al Direcțiunii Tratatelor, secretar general al MAS cu delegație (8 august 1941 - 8 septembrie 1941) și, în sfârșit, titularizat ca secretar general la 11 octombrie 1941, rămânând în post până în 1944. După aceea, despre Gh. Davidescu avem date extrem de puține: știm că și-a continuat activitatea în MAS, preocupându-se de problemele pregătirii și participării României la Conferința Păcii de la Paris (iulie-octombrie 1946), de evaluarea rezultatelor, pentru a fi suspendat la 5 noiembrie 1947, atunci când Ana Pauker și comandoul ei comunist i-au alungat de la conducerea diplomației noastre pe Gh. Tătărescu și întreaga sa echipă “burgheză”. Ulterior, dintr-un memoriu al soției, aflăm că Gh. Davidescu decedase în 1971, iar pensia lăsată nu era nicidecum suficientă, de vreme ce petiționara solicita să i se acorde câteva sute de lei în plus!

Să ne întoarcem însă la vara tragică a anului 1940. Ne referem la faptul că, în lucrările de specialitate, numele lui Gh. Davidescu a apărut în legătură cu notele ultimative sovietice din 26-27 iunie 1940. O atenție aparte a reținut **raportul** său cuprins în telegrama transmisă prin telefon și receptată în Centrală la 27 iunie 1940, ora 04,30. Cu puțin timp înainte, la 27 iunie 1940, ora 02,27, Davidescu reușise – datorită greutăților de transmisiune – să comunice Bucureștilor textul **notei ultimative** ce-i fusese predată de V.M. Molotov, la orele 22,00 ale zilei de 26 iunie 1940. În **raportul** menționat, Davidescu relatează în detaliu întâlnirea sa cu Molotov care-l convocase la Kremlin să-i predea nota ultimativă, discuțiile antamate cu acel prilej. De remarcat că, întrucât linia de comunicare Moscova-București funcționase anormal, documentul în cauză nu a putut fi transmis integral. Oricum, din acest document deducem, în chip necondiționat că Gh. Davidescu a adoptat o *atitudine demnă*, că în dialogul purtat cu Molotov, chiar dacă spre miezul nopții, a apărut cu vehemență drepturile și interesele țării sale ori că a combătut deschis, fără menajamente, “explicațiile” date de liderul diplomației URSS pentru a justifica actul de agresiune declanșat – includerea în URSS a Basarabiei și nordului Bucovinei sub amenințarea recurgerii la forță, în caz de refuz din partea României. Pentru a exemplifica propun să reținem din finalul telegramei semnată de Gh. Davidescu: “...În argumentarea mea m-am mărginit a expune drepturile imprescriptibile și mai tari decât orice acord internațional ale României asupra Basarabiei, drepturi care, dacă pot fi confirmate de un tratat, nu pot suferi nici o știrbire prin faptul că unul dintre semnatari n-a efectuat ratificarea. Am combătut, apoi, observațiile sale [ale lui Molotov] în ceea ce privește condițiile interne din Basarabia. Am arătat în fine că termenul de 24 de ore mi se pare insuficient pentru ca guvernul român să poată lua o hotărâre într-o problemă atât de importantă pentru viitorul neamului nostru...”.

Nu mai este necesar să demonstrez că este preferabil ca, în istorie, orice realitate să nu se sprijine *pe un singur document*. Iată însă că, în cazul în speță, suntem în măsură – în baza cercetărilor proprii în Arhivele din Moscova ale fostului MAE ale URSS și, de asemenea, în temeiul documentelor valorificate în ultimii ani de istoricii ruși – suntem în măsură să verificăm *exactitatea informațiilor transmise Bucureștilor de Gh. Davidescu în condițiile deja precizate*. Am în vedere notele transcrise de un anume Podțerob în așa-numitul **jurnal** (dnevnik) ținut la Cancelaria lui V.M. Molotov de la Comisariatul Poporului pentru Relații Externe (MAE) al URSS. Jurnalul în discuție cuprinde, pentru finele zilei de 26 iunie 1940, începând cu orele 22,00, nu o însemnare oarecare, ci **stenograma** întâlnirii Molotov-Davidescu și care se întinde pe nu mai puțin de opt file. Avem toate motivele să denumim documentul **Jurnalul lui Molotov**.

Informațiile cuprinse în **Jurnalul** lui Molotov din 26 iunie 1940 nu numai că vin să-l confirme *pe Gh. Davidescu*, dar ele, provenind dintr-o sursă străină, prezintă un *grad sporit de obiectivitate* (aceasta, evident, în raport cu relatarea personală, într-un anume grad subiectivă a diplomatului român!) și, pe deasupra, sunt complete, din moment ce funcționarul sovietic a preferat să *nu rezume* ci să *stenografeze întrevederea*. Este motivul pentru care, credem, se impune un examen sistematic al documentului în discuție, care ne îngăduie să cunoaștem și să apreciem punctele de vedere susținute de cei doi interlocutori, sovietic și român. Vom observa că, în cazul lui V. M. Molotov, acesta – tăgăduind apartenența *de jure* și *de facto* a Basarabiei și nordului Bucovinei la România și, în schimb, revendicând înglobarea lor în componența URSS – a expus argumente și teze mai vechi ori mai noi, cunoscute ori necunoscute, care să-i slujească scopului (dezmembrarea României) și care, avansate periodic de imperialismele rus și sovietic, tocmai de aceea este bine să fie cunoscute și aprofundate. Dar avantajele unei cunoașteri “*de la sursă*” se vor impune de la sine atenției noastre.

Potrivit celor transcrise de numitul Podțerob în **Jurnalul lui Molotov** la 26 iunie 1940, începând cu orele 22,00, întrevederea Molotov-Davidescu s-a desfășurat în 12 timpi, în ordinea precizată în continuare și cuprinzând următoarele fapte sau declarații:

1. Molotov a inaugurat întrevederea dând citire Declarației guvernului sovietic (în **Jurnal** este înregistrat, în limba rusă, textul integral al binecunoscutei Note ultimative nr.1, prezentată de URSS României la 26 iunie 1940).

2. Molotov îi predă apoi textul citit lui Davidescu și îi arată pe o hartă teritoriile pretinse. Îi propune lui Davidescu să ia harta cu el.

3. Davidescu preia textul notei ultimative sovietice și îl asigură pe Molotov că-l va transmite imediat guvernului român. Nedorind să anticipeze poziția guvernului român, el socoate de datoria lui să declare că “*toate argumentele cuprinse în declarație sunt deja cunoscute guvernului român*”, în urma negocierilor pe această problemă care au fost purtate, la începutul anilor ‘20, la Varșovia, Viena și Riga. “*Aceste argumente nu corespund concepțiilor guvernului român în această problemă*”. Astfel, a detaliat Davidescu, “*în document [în nota ultimativă] se vorbește de faptul că România s-a folosit de slăbiciunea militară a Rusiei pentru a ocupa Basarabia. Basarabia n-a fost*

ocupată prin forță. Unirea Basarabiei cu patria-mamă s-a realizat potrivit voinței populare...”.

În textul sovietic, a continuat Davidescu, se afirmă că Basarabia ar fi fost cândva un teritoriu rusesc. *“Totuși, mai devreme, înainte de a fi, în decurs de un veac, teritoriu rusesc, Basarabia a fost vreme de cinci secole românească. Abia în 1812, potrivit acordului dintre Turcia și Rusia țaristă, poporului român i-a fost amputată o parte din trup. Turcia se angajase să apere integritatea teritoriului românesc conform tratatului din 1511. Chiar Petru cel Mare a recunoscut în 1711 granița pe Nistru în acord cu Cantemir, voievodul Moldovei”.*

În încheierea notei Molotov, a observat mai departe Davidescu, se vorbește cum că populația Basarabiei ar fi, în cea mai mare parte ucraineană. *“În fapt, dintr-un total de 3 milioane, 2,3 milioane sunt români, 300 000 – ucrainenii, 60 000 – ruși, 80 000 - nemți. Apoi, bulgari, francezi ș.a. Majoritatea populației Basarabiei – aceștia sunt români”.* Relativ la Bucovina, ea a fost furată românilor în 1776, de Habsburgi. Actul de nedreptate a fost reparat de populația Bucovinei în 1918. În Bucovina sunt 300 000 ucrainenii și 700 000 de români, nemașocotind populația de altă naționalitate, care nu este rusească. *“Bucovina niciodată n-a aparținut Rusiei”* – a declarat, răspicat, titularul Legației României din Moscova. Timp de 20 de ani România, permanent, a dorit să aibă relații de bună vecinătate cu URSS. Bucureștii au fost și rămân convinși *“că o Românie solidă, unică în granițele sale etnice și istorice, reprezintă un chezaș de securitate pentru toți vecinii săi. Poporul român a așteptat mai mult de 20 de ani un act prietenesc din partea marelui său vecin”.* Davidescu a încheiat – extragem din **Jurnal** – *“spunând că poporul român va suporta greu gestul exprimat în declarația guvernului sovietic”.*

4. Au urmat replicile lui Molotov, care se pregătise special în acest scop:

Mai întâi, el a declarat că datele cuprinse în nota sa pot fi, toate, demonstrate; el n-a fost de acord *“cu argumentele aduse de ministrul român, ele nu corespund faptelor”.* Argumentele diplomației sovietice – a asigurat Molotov – pot fi susținute. Așa, de pildă, *“Sfatul Țării, despre care a amintit ministrul român, n-a avut nici o autoritate politică și problema Basarabiei a fost rezolvată de o minoritate, în condiții de teroare din partea puterii românești. De aceea, decizia acestui “sfat” n-are nici o autoritate nici pentru poporul basarabean, nici pentru URSS”.* Observații: teza despre “lipsa de autoritate” a Sfatului Țării în 1918 revenea în bagajul de cunoștințe al lui Molotov din materialele folosite imediat după votarea unirii Basarabiei cu România și care, din câte știm în acest moment, fuseseră inventate de Cristian Rakovski și compania. Pe de altă parte, nu este posibil să nu atenționăm că, pentru a-și susține pretențiile, liderul diplomației sovietice și, în același timp, șeful guvernului de la Moscova, unul și același, deci V.M. Molotov, n-a ezitat să inventeze un nou popor pe harta Europei – *“poporul basarabean”* (?!).

Statisticile la care făcuse apel Davidescu – a continuat Molotov – erau neadevărate. Davidescu se referise la ruși, români ș.a., deși nota ultimativă făcea trimitere numai la populația majoritară din Basarabia; iar aceștia erau ucrainenii.

În altă ordine de idei, a observat Molotov, ministrul român a ignorat că ocuparea Basarabiei *“trebuia sancționată printr-un act internațional, care a fost Tratatul de la*

Paris [oct. 1920], semnat de Anglia, Franța, Italia, Japonia și România. Conform stipulațiilor Tratatului, acest intra în vigoare **numai după** ratificarea sa de către toate puterile semnatare. Acest document **nu are relevanță internațională, întrucât el n-a fost ratificat de toate puterile**. Ministrul român a fost îndreptățit să nu se refere la aceasta”, a încheiat, satisfăcut Molotov.

Insistențele lui V. M. Molotov asupra conținutului, semnificației/valorii așezisului **Tratat al Basarabiei**, încheiat la Paris la 28 octombrie 1920 între Marea Britanie, Franța, Italia și Japonia, pe de o parte, și România, pe de altă parte, conduc la o singură concluzie: problema respectivă face parte din **arsenalul diplomației sovietice și ruse** în privința combaterii recunoașterii internaționale a votului Sfatului Țării din 27 martie / 9 aprilie 1918. Nu în zadar, el s-a aflat între obiectivele științifice ale unor prestigioși istorici, începând cu Alexandru Boldur, și se impune – pentru susținerea drepturilor noastre – să fie în continuare investigat și aprofundat.

Relativ la Bucovina, a precizat Molotov, el nu împărtășea de fel argumentele istorice și faptice ale ministrului român. Acum, *“Uniunea Sovietică nu pune problema întregii Bucovine, ci numai a părții de nord, unde predomină ucrainenii. De aceea, natural, există legătură între problema Basarabiei și aceea a Bucovinei. Cedând Uniunii Sovietice Bucovina, trebuie reparată paguba (dauna – ușcherb) care s-a adus URSS și populației Basarabiei ocupată de România”*.

În continuare, Molotov a evidențiat că guvernul URSS a acționat numai după ce înțelesese că *“România nu vrea să ia nici o inițiativă pentru rezolvarea problemei basarabene”*. A exemplificat prin faptul că noul trimis al URSS în România, Lavrentiev, se afla la București într-o *“stranie situație: el nu poate să-i remită Regelui scrisorile de acreditare, întrucât ministrul de externe refuză să discute cu el problemele politice, orientându-l spre primul ministru, care însă poate să-l primească numai după vizita la Rege”*.

URSS a încercat de multe ori să *“rezolve”* problema Basarabiei, dar fără nici un rezultat. URSS dorea o *“rezolvare”* pe cale pașnică. Tovarășul Molotov, citim mai departe în **Jurnal**, se așteaptă că la 27 iunie 1940 guvernul român va răspunde corespunzător. Molotov a transferat toată responsabilitatea pentru reglementarea pașnică a situației României, în clipa când a precizat: Rezolvarea pașnică a problemei este posibilă, dacă așa ceva vrea și guvernul român.

5. Davidescu nu s-a lăsat intimidat și, întrerupându-l pe Molotov, a menționat că evitase orice referire la Tratatul de la Paris din 1920 *nu pentru că el nu ar avea valoare, ci numai pentru că România nu are nevoie de un asemenea argument pentru a justifica unirea Basarabiei cu patria-mamă. Dreptul istoric al României asupra Basarabiei este mult mai puternic decât toate semnăturile Marilor Puteri pe actele internaționale*.

Apoi, Davidescu s-a interesat fără menajamente dacă trebuia să considere declarația sovietică ca ultimativă? Termenul indicat în declarație era prea scurt, dacă se aveau în vedere legăturile tehnice Moscova - București. Documentul nu putea fi primit la București mai devreme de dimineața zilei de 27 iunie. Guvernul de la București nu avea posibilitatea fizică de a studia documentul sovietic, *“important pentru istoria României”*.

6. Molotov a răspuns că înțelegea de ce ministrul român nu apela la Tratatul de la Paris. Voind să impresioneze prin subtilitate, Molotov a persistat, adăugând că a dorit numai **să constate** că reprezentantul României nu făcuse apel la documentul din 28 octombrie 1920 (!)

În continuare, Molotov a exprimat *“convingerea că reunirea cu URSS va fi primită cu entuziasm de populația Basarabiei. Declară că nu se îndoiește de faptul că, în următoarele zile, populația basarabească va putea să-și exprime sentimentele, iar aceasta va fi cel mai bun răspuns la argumentele pe care a încercat să le aducă diplomatul român”*.

În sfârșit, se exprimă Molotov, *“termenul transmis guvernului român este pe deplin suficient. Această problemă este cunoscută României deja de 22 de ani. URSS a așteptat suficient de mult. Dacă nu vor fi tergiversări și dacă răspunsul va fi pozitiv, atunci problema va fi rezolvată pe cale pașnică. Guvernul sovietic nu mai poate acorda nici un termen. **Toate termenele au trecut!”***

Asemenea precizare se dovedea cardinală nu numai pentru sublinierea **caracterului ultimativ al notei URSS, ci și pentru admiterea principiului că nota fusese avansată spre a fi admisă, iar în nici un fel discutată**.

7. Față de turnura conversației, Davidescu a repetat *că nu se referise la Tratatul de la Paris întrucât România “are argumente mult mai puternice decât acest tratat”*. De aici a rezultat acest îndemn categoric (amenințător, dacă avem în vedere condițiile în care vorbea diplomatul român) ca: *“...Să lăsăm ca justiția acestei hotărâri [de unire a Basarabiei cu Țara-mamă] s-o judece Istoria...”*

8. Davidescu a refuzat să ia harta propusă de Molotov, declarând ca el nu avea cum s-o transmite la București. Procedând astfel, Davidescu nu manifesta nici lipsă de curtoazie față de gazde și, pe de altă parte, nici nu comitea o eroare. Întrucât, dacă ar fi primit harta, exista temerea ca URSS – în modul original cunoscut de-a primi, respecta și interpreta documentele internaționale – să fi pretins mai apoi că gestul semnificase o **acceptare** a cererilor teritoriale formulate, iar aceasta **înainte chiar ca guvernul de la București să-și fi dat avizul!** În consecință, Davidescu a solicitat numai să I se comunice cu exactitate punctele de graniță pe teritoriul revendicat al Bucovinei, în cazul Basarabiei delimitarea urmând însuși cursul Prutului.

9. Ceea ce Molotov a și făcut, căci, în continuare, el a nominalizat punctele cele mai importante ale graniței propuse, iar Davidescu le-a notat. După aceea, Molotov – potrivit **Jurnalului** – a făcut o scurtă declarație ce atesta că, ulterior, pretențiile URSS **puteau să fie modificate**. Apelăm, din nou, la **Jurnal**: **“Tov. Molotov arată că granița nu poate fi precizată în acest moment, cu absolută exactitate (sic!) urmând să fie mai apoi delimitată”**.

Un asemenea argument, cu trimitere la mai apoi, avea să se concretizeze – după cum bine știm – în extinderea pretențiilor URSS asupra Ținutului Herța și a ostroavelor din zona Gurilor Dunării !!!

10. Davidescu s-a raportat finalmente la dificultățile de transmitere la București a textului notei lui Molotov, dat fiind că legătura telefonică Moscova-București era îngăduită numai între orele 4 și 7 seara.

11. Molotov l-a asigurat însă că Legației României i se va asigura rapid legătura prin

telefon cu Bucureștii.

12. În momentul despărțirii, Molotov stabili, necruțător, **termenul** fixat Bucureștilor pentru răspuns la nota ultimativă predată: **în cursul zilei care tocmai începuse (27 iunie 1940) !**

Nu este cazul, consider, să insist asupra semnificației documentului examinat. Coroborat cu toate celelalte surse cunoscute, **Jurnalul** lui Molotov ne îngăduie să pătrundem direct **în spatele ușilor închise** ale diplomației sovietice, ne permite să descifrăm tainele unei “crize” inventate de URSS și operată, din nefericire, pe seama României. Intervenția brutală a lui Molotov a declanșat **începutul prăbușirii României Mari**. În contextul evenimentelor survenite în 1940, întrevederea Molotov Davidescu a marcat **momentul declanșator al unei reacții în lanț. Rămâne ca un element pozitiv faptul că Gh. Davidescu a știut și a reușit să sublinieze deplinătatea drepturilor și intereselor românești. Ceea ce, în condițiile descrise și față de surpriza realizată de pretențiile lui Molotov, nu a fost puțin lucru.**

...Pacea – se știe – s-a întronat în anul de grație 1947, granița de nord-est a României fiind cea delimitată în urma notelor ultimative sovietice din 16-27 iunie 1940, iar dictatul vienez fiind anulat. Retras și hăituit, căci în curând avea să fie arestat și să moară în gulagul comunist, Mihail Manoilescu, economistul de faimă mondială, în febra specifică presimțirii propriului sfârșit, își scria *memoriile*, în care, ca unul dintre foștii principali "actori" și dramei vieneze, insera următoarea judecată și previziune în privința destinului celor care îi forțaseră mâna în problema sacrificării Transilvaniei:

“...Ca într-o melodramă de gust învechit, dar plină de deznodăminte drepte, toți cei vinovați de mutilarea Transilvaniei și-au primit o cumplită pedeapsă. Hitler s-a prăbușit sub ruinele Reich-ului său; Mussolini a fost împușcat de un fugar la o margine de drum; Ribbentrop a sfârșit prin spânzurătoare; Ciano la stâlp sub gloanțele poruncite de bunicul copiilor lui; Teleki s-a sinucis când nemții l-au descoperit că îi trăda; Csaki a murit în condiții stranie la două luni după funestul arbitraj, iar Bardossi, ministrul ungar de la București, devenit în urmă prim-ministru, a fost executat în 1946. Transilvania noastră e vrăjită”.

Mihail Manoilescu, nu mai puțin ca “actorii” menționați de el, avea curând să-și afle, el însuși, sfârșitul în vălmășagul holocaustului roșu. S-ar fi putut afla o altă confirmare mai nimerită a cuvintelor sale profetice: **“Transilvania noastră e vrăjită”?**

Dar nu numai atât: astăzi, la trecerea a peste 60 de ani de la evenimente și având în vedere desfășurările istorice intervenite, destinul nefast al tuturor personajelor implicate în deciziile arbitrare care au atentat la ființa poporului român și la integritatea statului român, atunci și mai recent, se poate susține, fără teama de a greși, că **nu numai Transilvania, ci toate provinciile românești sunt vrăjite!**

În atare situații, desigur, nu dezvăluirile despre trecut trebuie să ne îngrijoreze, **ci sfidările pe care ni le rezervă viitorul!**

BUZOIENII ȘI RÂMNICENII ÎN RĂZBOIUL DIN RĂSĂRIT (22 Iunie 1941 – 23 August 1944)

dr. Constantin I. STAN

La 6 septembrie 1940, generalul Ion Antonescu a preluat întreaga putere în stat. Încă de la început el s-a preocupat de refacerea granițelor României ciuntite ca urmare a acceptării ultimatumului sovietic și Dictatului de la Viena. Recunoscând acest lucru, mareșalul Antonescu declara la procesul ce i-a fost intentat în anul 1946 de noile autorități române promoscovite, următoarele: „*N-am să neg că n-am avut intenția de la început ca să reconstitui granițele țării. Toate granițele țării. Misiunea mea era aceasta, dată de poporul românesc și n-aș fi venit la conducerea neamului românesc dacă granițele n-ar fi căzut*”¹.

Pe o poziție similară se situau și aliații noului șef al statului român: legionarii. Cei din Buzău au scos la mijlocul lunii decembrie 1940 o publicație intitulată în mod simbolic „*Dacia*”. Dincolo de aspectul propagandistic al noii gazete desprindem intenția de refacere a vechilor granițe „*din epoca cea mai eroică a neamului stăpân de la Tisa la Nistru, din Maramureș la Dunăr și Marea Neagră*”. Autorul articolului program din care am citat mai înainte, C. Parla, își justifică punctul de vedere prin faptul că „*Noi ne-am născut aici, aici am învățat doinele și horele de la părinții noștri*”².

Încă din toamna anului 1940, Ion Antonescu a început pregătirile politico-militare și diplomatice pentru eliberarea Basarabiei și Bucovinei de Nord. La 21 iunie 1941, prin Decretul nr. 1798, generalul Ion Antonescu a decretat mobilizarea armatei române. Documentul prevedea între altele: „*Întreaga armată de uscat, aer și marină se mobilizează (articolul I). Prima zi de mobilizare începe în noaptea de 21 – 22 iunie 1941 la orele 24*”³.

În aceeași noapte 21/22 iunie 1941, generalul Ion Antonescu a dat un Ordin de zi către armată privind trecerea Prutului:

„*Ostași,*

---

¹ *Procesul Mareșalului Antonescu. Documente*, vol. I, ediția de Marcel Dumitru Ciucă, București, 1995, p. 195.

² C. Parla, *Dacia Nouă*, în „*Dacia*”, I, nr. 1, din 15 decembrie 1940.

³ Arhivele Militare Române (în continuare se va cita A.M.R.), fond microfilme, rola P II 2230, C. 4390; Florin Constantiniu, Ilie Schipor, *Trecerea Nistrului (1941). O decizie controversată*, București, 1995, p. 162, anexa VII.

V-am făgăduit din prima zi a noii domnii și a luptei mele naționale să vă duc la biruință;

Să șterg pata de dezonoare din Cartea Neamului și umbra de umilire de pe fruntea și epoleții voștri.

Azi a sosit ceasul celei mai sfinte lupte, lupta drepturilor strămoșești și a bisericii, lupta pentru vetrele și hotarele românești de totdeauna.

Ostași,

Vă ordon:

Treceți Prutul!

Zdrobiți vrășmașul din răsărit și miazănoapte!

Dezrobiți din jugul roșu al bolșevismului pe frații noștri cotropiți.

Reîmpliniți în trupul țării glia străbună a Basarabilor și codrii voevodali ai Bucovinei, ogoarele și plaiurile noastre.

Ostași,

Plecați azi pe drumul biruințelor lui Ștefan cel Mare ca să cuprindeți cu jertfa voastră ceea ce au supus strămoșii noștri cu lupta lor”.

Documentul preciza militarilor români că vor lupta „cot la cot, suflet la suflet, lângă cea mai puternică și glorioasă armată din lume”. El sublinia, de asemenea, că ostașii noștri luptă pentru o cauză sfântă. Din aceste motive, apelul se încheie cu îndemnul:

„Ostași,

Înainte!

Să luptați pentru gloria neamului;

Să muriți pentru vatra părinților și copiilor voștri;

Să cinstiți prin vitejia voastră amintirea lui Mihai Vodă și a lui Ștefan cel Mare.

(...)

Să luptați pentru dezrobirea fraților noștri, a Basarabiei și Bucovinei, pentru cinstea bisericilor, a vieții și căminelor batjocorite de păgânii cotropitori!

Să luptați pentru a ne răzbuna umilirea și nedreptatea!

V-o cere Neamul, Regele și Generalul Vostru!”⁴.

Apelul a avut un larg ecou în rândul ostașilor români, inclusiv buzoieni, dornici să realizeze prin luptă realipirea Basarabiei și Nordul Bucovinei la patria mamă. Martor al acestor clipe istorice, sublocotenentul Alexandru Teodorescu-Schei, comandant de secție de baterie în Regimentul 7 Artilerie Buzău, consemna în memoriile sale următoarele: „*Mareșalul Ion Antonescu, chiar dacă personal n-am avut pentru el un cult, rămâne totuși un erou al țării, iar atitudinile sale față de diverse probleme complexe și încălcate ce s-au ivit în această conflagrație absurdă și atroce îl înfățișează ca o personalitate unică, un patriot cu dârzenie etică și caracter; l-a înfruntat pe Hitler, urmărind numai interesele țării*”. Tânărul ofițer de rezervă afirmă că subunitatea sa a trecut Prutul la data de 5 iulie 1941 pe la Ungheni:

⁴ „Monitorul Oficial”, partea I, nr. 143, din 22 iunie 1941; Mircea Agapie, Jipa Rotaru, (editori), *Ion Antonescu. Cariera militară. Scrisori inedite*, București, 1993, p. 169-170, doc. 62.

„Pătrunzând în Basarabia eram emoționat: pământul stăpânit de ruși acum eliberat, acaparat și apoi preluat de noi prin lupte, udat cu sânge și lacrimi”⁵.

La rândul său, sublocotenentul Ion Eftimie, comandant de pluton în Regimentul 8 Infanterie Buzău, nota în amintirile sale încă inedite: „La început de iunie pornim spre est pe jos până la Ungheni. Aici ne găsește declarația de război din 22 iunie 1941. În zorii zilei de 9 iulie 1941 trecem podul de peste Prut. Pe apă pluteau trupuri sfărțecate, capete fără corp, apa era roșie de sânge (...). Pășind pe pământul Basarabiei unde nemții făcuseră deja o breșă de circa 20 km, îngenunchem, din nou, și sărutăm pământul nostru străbun, pentru care mergem hotărâți să învingem sau să murim”⁶.

Alți ofițeri buzoieni au fost mobilizați pe loc. Așa s-a întâmplat cu Titus T. Stoika, căpitan în rezervă, care a devenit judecător la Curtea Marțială din Buzău, iar din 21 octombrie 1941, prin Ordinul nr. 12581 al Marelui Cartier General Român, la cea de la Odessa⁷.

La 22 iunie 1941, Cartierul General al Comandantului Frontului germano-român din România a elaborat un prim comunicat în care informa opinia publică că „1). Lupta contra forțelor sovietice a început din Munții Bucovinei până la Mare în zorii zilei de 22 iunie; 2). Comunicatele următoare vor fi date în măsura indicată de necesitatea păstrării secretului operațiunii”⁸.

Regimentele buzoiene și râmnicene 7 Artilerie, 8 și 9 Dorobanți intrau în componența Diviziei 5 Infanterie comandată de generalul Petre Vlădescu. Această mare unitate s-a aflat inițial în componența Armatei a 4-a română, condusă de generalul de corp de armată Nicolae Ciupercă, originar de pe meleagurile râmnicene. Pentru a pregăti moralul trupelor aflate în subordine, comandantul Armatei a 4-a a lansat un apel mobilizator către militarii săi, afirmând: „Ostași ai Armatei a 4-a! Însărcinarea dată nouă de comandantul de căpetenie în prezent este de a ține Prutul pentru a înlesni desfășurarea operațiilor în alte părți ale întinsului front de luptă germano-român. V-ați îndeplinit cu credință această însărcinare. În curând va bate ceasul pe care vi l-am anunțat de atâtea ori când veți păși pe solul Basarabiei pentru a dezrobi sfânta glie strămoșească. Pregătiți-vă brațele și oțeliți-vă sufletele pentru a putea lovi cu strășnicie pe aceia care v-au lovit, care au batjocorit mândria noastră de români și ostași. Sus inimile ostași ai Armatei a 4-a!”⁹.

Divizia 5 Infanterie a trecut Prutul după un marș de 400 km pe la Ungheni la începutul lunii iunie 1941. Primul său ostaș căzut pentru reîntregirea țării a fost fruntașul Ștefan Roșioru. Martor al acestor clipe eroice, renumitul gazetar buzoian George G. Pâslaru, tatăl celebrei cântărețe de muzică ușoară Margareta Pâslaru, scria în cartea sa de reportaje cu emoție și mândrie: „Primele picături de sânge românesc

⁵ Alex. Teodorescu-Schei, *Învins și învingător. 1941-1949. Campania din est și prizonieratul*, ediție de Pan IZVERNA, București, 1998, p. 15-16.

⁶ Ion Eftimie, *Amintiri*, (manuscris aflat în posesia familie), f. 10.

⁷ Titus T. Stoika, *Din valurile vieții mele agitate. Amintiri*, în Biblioteca Județeană „Vasile Voiculescu” Buzău, Colecții speciale, (manuscrite), f. 43.

⁸ „Universul”, an 58, nr. 167, din 22 iunie 1941.

⁹ Cf. Alexandru D. Duțu, Mihai Retegan, *România în război. 1421 zile de înclăștare. Eliberarea Basarabiei și Bucovinei de Nord. (22 iunie – 26 iulie 1941)*, București, 1993, p. 54.

*stropesc pământul sfânt al Basarabiei, ca un simbol al strânsei legături de jertfă și dezrobire. Fruntașul Ștefan Roșioru moare după câteva ore, iar fruntașii Gheorghe Pâslaru, Gheorghe Ochiuz și Gheorghe Chiriță cad răniți*¹⁰.

Cel dintâi ofițer buzoian care și-a jertfit viața pentru reîntregirea patriei a fost sublocotenentul Gheorghe V. Popescu, comandantul plutonului de cercetare din Regimentul 8 Dorobanți Buzău. El a murit eroic împreună cu un grup de nouă militari din subunitatea sa în ziua de 9 iulie 1941. Același cunoscut ziarist buzoian George Pâslaru, care a însoțit regimentele buzoiene și râmnicene până la Odessa, consemna în lucrarea sa următoarele: „În fruntea celor nouă ostași căzuți sub ploaia de gloanțe sta sublocotenentul în rezervă Gheorghe V. Popescu, primul ofițer mort din divizie, comandând atacul asupra unei mitraliere rusești din pom, care îi frânsese firul vieții”¹¹. Tânărul ofițer a căzut în crâncena luptă de la Zgârdești – Bălți și a fost decorat post-mortem pentru faptele sale de arme cu Ordinul „Coroana României” cu panglica de virtute militară.

Regimentul 8 Dorobanți a reușit după atacuri succesive să respingă inamicul consolidat la Zgârdești, iar în jurul orei 14 să cucerească satul. Se încheia astfel prima fază a crâncenei încheștări de la Zgârdești – Mândrești. A doua etapă a bătăliei s-a sfârșit în ziua următoare când dorobanții buzoieni au continuat confruntarea cu o brigadă de cavalerie rusă, fiind susținuți de Regimentul 32 Infanterie ai cărei luptători au ocupat localitatea Mândrești, în timp ce ostașii Regimentului 9 Dorobanți Râmnic Sărat au intrat în satul Telinești¹².

La 6 iulie 1941, potrivit planului de operații militare dinainte stabilit, a trecut Prutul și Divizia 2 Munte, comandată de generalul Ion Dumitrache, originar din comuna Ciorăști – Râmnic. Ea a înaintat vertiginos pe la Noua Suliță, având misiunea imediată de a elibera Hotinul. Cu sprijinul Grupului 5 Vânători, divizia generalului Dumitrache a eliberat la data de 8 iulie orașul Hotin, înălțând în vechea cetate a lui Ștefan cel Mare și Sfânt tricolorul românesc¹³.

Unii buzoieni s-au întâlnit în luptele de peste Prut cu români basarabeni înrolați în armata roșie. Sublocotenentul Ion Eftimie își amintește în memoriile sale că în timpul unei acțiuni de recunoaștere a inamicului a văzut un ostaș bolșevic ascuns în nuc. „Acesta ridică mâinile, coboară și se predă. Era Lozon, ofițer basarabean, fost dirijor al Corului din Buzău în 1932 la (școala n.n.) Normală. Mă recunoaște și în genunchi mă imploră să-i cruț viața”¹⁴.

Printre cei care și-au sacrificat viața pentru eliberarea Basarabiei și Nordului Bucovinei amintim pe căpitani Vasile Angelescu, Valeriu Neguț, Victor Jipescu, locotenentul Alexandru Rică, toți din orașul Buzău, plutonierul Gheorghe Apostol din Săgeata, sergenții: Ion Stanciu din Luciu, Pompiliu Ionescu din Pârscov, caporalii: Marin Alexandru din Nehoiu, Ion Mihăilă din Pârscov, soldații: Dumitru Stoica din

¹⁰ George G. Pâslaru, *Drumuri de sânge. De la Prut la Odessa*, ed. a II-a, București, 1942, p. 7.

¹¹ *Ibidem*, p. 10.

¹² Al. Duțu, M. Retegan, *op. cit.*, p. 159.

¹³ General Ion Dumitrache, *Divizia de cremene pe frontul de est. Memorii de război*, ediție de Margareta Susanu-Spănu și Marius Petrașcu, Brașov, 1997, p. 51-52.

¹⁴ I. Eftimie, *op. cit.*, (mss.), f. 16.

comuna Tisău, Vasile Anton din Pietroasele¹⁵ și mulți alți eroi buzoieni și râmniceni rămași anonimi.

În multe situații, grupuri întregi de ostași împreună cu comandanții lor au murit pentru dezrobirea Basarabiei și Bucovinei de Nord. George Pâslaru descrie, cu vervă și talent crâncena înclăștare de șa Zahaicani (Basarabia) unde s-a acoperit de glorie căpitanul Romulus Niculescu, comandantul Campaniei a 3-a din Regimentul 9 Dorobanți Râmnicu Sărat. Bravul ofițer râmnicen a căzut la datorie în ziua de 17 iulie 1941 alături de 81 de camarazi: „*Lupta este îngrozitoare. Cu mâna înclăștată pe arme, dorobanții căpitanului Niculescu se bat eroic. El însuși doboară în stânga și-n dreapta până ce un obuz ce explodase alături îl prăbuși. Rușii veneau însă puhoi cu noi forțe și materiale. Românii nu dau înapoi, cad dar nu cedează o palmă de pământ cucerit (...). Târziu, când brancardierii au curățat câmpul de luptei, fu ridicat și pus pe targă un ofițer. Era căpitanul Romulus Niculescu*”¹⁶.

Relatările lui George Pâslaru sunt probate de documente de arhivă. Jurnalul de operații al Regimentului 9 Dorobanți confirmă faptul că în crâncenele lupte de la Zahaicani, dorobanții râmniceni au înscris „*cea mai înălțătoare pagină de jertfă și vitejie*”, deoarece „*inamicul dezlănțuie foc masiv de artilerie, branduri și arme automate, asupra poziției ocupată de Batalionul 1 (...). O coloană motorizată își face apariția pe șoseaua ce intra în Zahaicani și dispare după o plantație de salcâmi. Peste puțin timp, inamicul atacă cu care de luptă*”. Dorobanții rezistă eroic, Companiile a 3-a a căpitanului Romulus Niculescu și a 5-a a locotenentului Teodor Țăranu intra în sat, luptând la baionetă. Către orele 14, inamicul contraatacă din nou, cu forțe proaspete, cifrate cam la puterea unui divizion de artilerie. Companiile 3 și 5 aflate în sat rezistă fiind încercuite de inamic. În aceste aprige confruntări a căzut la datorie căpitanul Romulus Niculescu împreună cu subalternii eroi: locotenentul Constantin Popescu, sublocotenentul Vasile Sion și 81 de soldați și gradați. Copleșit de superioritatea inamicului în oameni și tehnică de luptă, Regimentul 9 Dorobanți începe lupta în retragere sub focul necruțător al artileriei și aviației dușmane. În aceste condiții plutonierul Berechet și caporalul Mircea Spițeru din Compania a 2-a se strecoară noaptea în sat pentru a culege informații. Pentru că dușmanul află de prezența lui, caporalul Spițeru se îmbracă civil însă este descoperit de bolșevici, este prins, dar reușește să fugă de sub pază și să ajungă la unitatea sa, dând informații prețioase comandanților săi. Lupta se reia. Sublocotenentul Dorel Dumbrăvescu, comandant de pluton în compania de pionieri este încercuit, dar luptând la baionetă reușește să scape din încercuire¹⁷. Tot aici a fost răpus de gloanțele vrășmașe subofițerul Gheorghe Cucu din Regimentul 7 Artilerie Buzău. Aflat într-o situație critică, el a ordonat servanților de la tunurile antitanc să pună mâna pe arme și să pornească la atac. „*În curând – scrie George Pâslaru – se încinge o luptă la baionetă pe viață și pe moarte. Rușii cad cu nemiluita, dar și sergentul major este răpus de o lamă bolșevică, după ce*

¹⁵ Veronica Nistor, *Buzoieni pe câmpul de luptă în timpul celui de-al doilea război mondial*, în „Mousaios”, IV/2, 1994, p. 213.

¹⁶ George Gh. Pâslaru, *op. cit.*, p. 18 - 19.

¹⁷ Al. Duțu, M. Retegan, *op. cit.*, p. 202-204.

săvârșește cea mai bravă faptă de arme, salvând frontul românesc într-un moment greu”¹⁸.

La eliberarea Basarabiei și Bucovinei de Nord au participat o serie de ofițeri și subofițeri buzoieni veterani din primul război mondial: căpitanul Constantin Apostol și locotenentul Nicolaie Nicolaie din Regimentul 9 Artilerie; căpitanul Igor Moșneaga din Regimentul 5 Artilerie, plutonierul Traian Enache din Regimentul 9 Pionieri. Regimentul 5 Artilerie a luptat cu eroism în crâncenele înclăștări de la Țiganca și Dealul Epurenilor în zilele de 8 – 9 și 12 – 24 iulie 1941, când ofițerii, subofițerii și trupă au oprit contraatacurile furtunoase ale inamicului. Pentru aceste fapte de arme, unitatea a fost decorată cu Ordinul „Mihai Viteazul” clasa a III-a¹⁹.

Alături de trupele terestre au luptat cu abnegație și spirit de sacrificiu pentru eliberarea teritoriului dintre Prut și Nistru unitățile de aviație. La Buzău se găsea Flotila 2 Bombardament cu două grupuri. Grupul 1 Bombardament avea două escadrile: 74 și 75. Ultimele două escadrile au produs mari pagube inamicului. Prima condusă de căpitanul aviator Gheorghe D. Popescu a atacat prin surprindere Aeroportul militar din Bolgrad și a distrus 20 de avioane la sol. Martor al evenimentelor, căpitanul aviator (r) Matei Timotin, pe front ajutant aviator PSI își amintește după cinci decenii faptul că avioanele au decolat de pe aerodromul din Buzău la 22 iunie 1941, ora 10³⁰ și au provocat mare panică în Bolgrad. „*Bombele cad și găuresc câmpul de aterizare, avariază grav cazarma și clădirile aferente, distrug la sol avioanele inamice care nu apucaseră să decoleze. Se ridică un fum gros datorat exploziilor*”²⁰. Escadrila 75, comandată de căpitanul aviator Nicolae Balș a distrus încă din prima zi de luptă peste 20 de avioane de diferite tipuri de pe Aerodromul Bulgarica.

Concomitent a acționat Grupul 5 Bombardament format din escadrilele 78, 79 și 80, care dispuneau fiecare de 9 aparate. Prima misiune de luptă a început chiar în ziua de 22 iunie 1941 și avea drept scop bombardarea aerodromurilor inamice aflate la nord și sud de Chișinău. Martor al evenimentelor, tânărul pilor pe atunci Grigore Olimp Ioan scria peste ani în jurnalul său: „*În sala de informații, comandantul a dat următoarele indicații: <Fiți atenți, băieți! Bombardăm Chișinăul. Primele trei patrule: obiectiv Aerodromul Nord Chișinău. Celelalte, terenul de sud. S-a înțeles? Să nu uitați un lucru. Țineți cât mai strâns formația. Toți cu ochii spre mine. Sunt în avionul din cap>. Și în chip de rămas bun, comandantul Paul Landman a dat ultimul ordin: <Toată lumea în avioane. Și cu Dumnezeu înainte, băieți!>*”²¹.

Misiunea s-a desfășurat fără incidente, toate aparatele s-au întors la bază, doar unul a fost ușor atins de inamic.

O altă misiune la care a participat Grupul 5 Bombardament s-a derulat în ziua de 25 iunie 1941, când una dintre escadrile a atacat zona gării Basarabeasca, important

¹⁸ George Gh. Pâslaru, *op. cit.*, p. 60.

¹⁹ Constantin Ucrain, Florica Dobre, Al. Duțu (editori), *Memoria documentelor. Fapte de arme ale artileriștilor români 1941 – 1945*, București, 1993, p. 33 – 34, doc. 2.

²⁰ General (r) Vasile Bărboi, General (r) Gheorghe Ioniță, Colonel dr. Al. Duțu (Editori), *Veterani pe drumul onoarei și jertfei (1941-1945). Spre cetățile de pe Nistru*, București, 1996, p. 457.

²¹ Grigore Olimp Ioan, *Bombardierele atacă. Jurnal de război, 1941*, București, 1995, p. 18.

nod feroviar. Avioanele conduse de locotenentul aviator Petre Monciu și respectiv sublocotenentul aviator Constantin Ciobanu au fost doborâte de vrăjmaș. De menționat că pilotul Petre Monciu s-a salvat prin parașutare după ce bombardierul său a fost atins și incendiat, dar ajuns la sol a fost ucis de militarii bolșevici²². De asemenea, la 12 iulie 1941, când situația trupelor române din zona Țiganca – Stroești devenise critică, datorită unei puternice contraofensive declanșată de inamic, Grupul 5 Bombardament a intervenit prompt. Adversarul a fost respins cu pierderi grele. În timpul aprigelor lupte aeriene s-a remarcat tânărul sublocotenent aviator Octavian Rovența care a reușit să redreseze avionul avariat și să aterizeze forțat la marginea aerodromului din Focșani²³.

Reacția aviației sovietice a fost destul de promptă. Încă din noaptea de 21/22 iunie 1941 au avut loc primele raiduri aeriene, care au produs pagube minore. La 24 iunie 1941, un avion sovietic a mitraliat aerodromul din Buzău, dar nu au fost victime. A doua zi, avioane bolșevice au bombardat podul de cale ferată de peste râul Buzău, în apropierea comunei Vadu Pașii, linia fiind avariata pe o distanță de 50 m²⁴.

Înaintarea trupelor române în Basarabia se făcea cu destulă dificultate datorită rezistenței puternice a inamicului, pe alocuri înverșunată, dar și ca urmare a dotării destul de modeste a unităților noastre în armament modern. Diferența în ceea ce privește înzestrarea cu tehnică de luptă a fost suplinită parțial prin elanul și spiritul de sacrificiu al soldaților români. Relevând acest lucru, generalul Ion Gheorghe, mai întâi atașat militar, apoi ministru plenipotențiar al României la Berlin, scria în memoriile sale următoarele: „*Superioritatea sovieticilor în ceea ce privește materialul de război modern era considerabilă. Această superioritate precum și insuficiența înzestrării cu armament modern a trupelor române a fost însă în parte compensată de entuziasmul acestora din urmă. Cu toate acestea, deja primele zile ale războiului au arătat că lupta va fi nebănuিত de grea*”²⁵.

Dramatica încheiere de dincolo de Prut a fost surprinsă de numeroși martori oculari. Sublocotenentul Ion Eftimie înfățișa în memoriile sale situația existentă în orașul Orhei la venirea armatei române: „*În același timp, aviația germană bombarda și incendia centrul orașului în care evreimea fugea fără adresă. Intrăm și noi în oraș înainte de lăsarea întinericului*”²⁶. Trupele germane au comis în adevăr excese contra evreilor. Asemenea atrocități s-au produs în târgul Telinești. Al. Teodorescu Schei a observat urmările acestor oribile crime și a consemnat cu durere în memoriile sale următoarele: „*La Telinești se vedeau urmele trecerii forțelor speciale S.S. Jaf la repezeală, crame sparte și evrei uciși. Chemat de un soldat am văzut scene de*

²² Cf. Șerban Constantinescu, *Participarea eroică a Grupului 5 Bombardament al aviației române la campania din anul 1941*, în „Muzeul Național”, X/1998, p. 151.

²³ *Ibidem*, Aurel Pentelescu, Florica Dobre, Cristian Crăciunoiu, *Gruparea Aeriană de Luptă în eliberarea Basarabiei și cucerirea Odesei (22.09 – 18.10.1941)*, București, 1996, p. 12.

²⁴ Arhivele Naționale Buzău (în continuare se va cita Arh. Naț. Buzău), fond Poliția oraș Buzău, dosar 21/1941, f. 345; vezi detalii la: Viorel Gheorghe, *Războiul aerian la curbura Carpaților (1941 – 1942)*, în „Mousaios”, VII/2001, p. 259-282.

²⁵ Ion Gheorghe, *Un dicționar nefericit. Mareșalul Antonescu (Calea României spre statul satelit)*, ediție Stelian Neagoe, București, 1996, p. 194.

²⁶ I. Eftimie, *op. cit.* (mss.), f. 17.

neînchipuit. Strânși într-o cameră, zeci de evrei, bărbați, femei și copii, fuseseră masacrați probabil prin aruncare de grenade. Cadavre torsionate, dezbrăcate, cu picioarele ridicate sau zăcând cu fața pe podea, în băltoace de sânge”. Profund impresionat, tânărul ofițer de rezervă își amintește după aproape două decenii că „Am fugit și, intrând în casa în care eram găzduit, m-am prins cu mâinile de cap, nici nu știu cât am stat astfel măhnit și cuprins de repulsie. Ce barbarie!”²⁷.

La 16 iulie 1941, în jurul orelor 18³⁰, primele unități ale Diviziei Blindate române și elemente ale Diviziei 72 Infanterie germană au pătruns în Chișinău, înlăturând ultimele rezistențe ale inamicului. Orașul a fost devastat și ars în mare parte de trupele sovietice bolșevice. Potrivit datelor aflate în arhiva Serviciului Român de informații, au fost depistați de către armata română 30 de indivizi suspecti care au fost lăsați de sovietici cu misiuni de sabotaj, terorism și diversiune. Pentru ducerea la îndeplinire a sarcinilor încredințate, ei au primit pachete cu otravă, grenade, revolvere, cu câte 20 de cartușe fiecare, și dinamită²⁸. La 17 iulie 1941, Cartierul General al Comandamentului Frontului româno-german din România dă următorul comunicat:

„Cheia strategică a Basarabiei este în stăpânirea noastră.

Bătălia pentru cucerirea și curățirea masivului Cornești s-a terminat.

Hotinul, Soroca, Orheiul și Chișinăul au fost ocupate”²⁹.

Cu toate acestea, luptele au continuat. Buzoienii și râmnicenii s-au angajat chiar în ziua de 18 iulie 1941 în crâncena încheștare de la Zahaicani, când regimentele 8 – 9 Dorobanți și 32 Infanterie înfrâng rezistența înverșunată a inamicului. Până la 26 iulie întreg teritoriul Basarabiei a fost eliberat, ultima localitate scoasă de sub stăpânirea bolșevică fiind orașul Cetatea Albă. Tributul de sânge a fost însă considerabil: 4.271 ostași morți, 12.326 răniți și 6.168 dispăruți sau prizonieri³⁰. Pierderile mari ale unităților noastre au fost determinate de rezistența puternică a inamicului, bine așezat în teren. Regimentele românești nu dispuneau de tancuri suficiente, autovehicule care să le permită o deplasare rapidă în teren, surprinzând astfel adversarul. La acestea se adaugă unele erori ale comandanților din regimentele 8 și 9 Dorobanți s-au ciocnit din greșeală, incident soldat cu morți și răniți de ambele părți. Efectivele diviziilor române s-au ridicat, după unele date, la 325.685 militari, iar la dispoziția Marelui Cartier General Român se mai găseau alți 46.310 ostași³¹.

Eliberarea Basarabiei și Nordului Bucovinei a fost un succes al armatelor române și germane. Situația în teritoriile dezrobite era foarte grea. Orașe și sate devastate de unitățile bolșevice în retragere, școli, biserici, instituții publice distruse

²⁷ Al. Teodorescu Schei, *op. cit.*, p. 22-23.

²⁸ Cf. C.I. Stan, *Acțiuni sovietice de spionaj la granița de răsărit a României (1940-1941)*, în „Destin Românesc”, IV, nr. 3-4/1998, p. 73.

²⁹ „Universul”, an 58, nr. 192 din 19 iulie 1941.

³⁰ Cf. Jipa Rotaru, Octavian Burcin, Vladimir Zodian, *Mareșalul Antonescu „Am făcut războiul sfânt împotriva bolșevismului”*, Oradea, 1994, p. 131. Alte surse indică 4.112 morți, 12.120 răniți și 5.506 dispăruți (A.M.R., fond 949, dosar 84, f. 480; *România în anii celui de al doilea război mondial*, vol. I, București, 1987, p. 374).

³¹ A.M.R., fond Marele Stat Major, secția 1, dosar 1929, f. 52; Al. Duțu, M. Retegan, *Război și societate. România 1941 – 1945*, vol. I, *De la Prut la Crimeea (22 iunie – 8 noiembrie 1941)*, București, 1999, p. 10.

sau avariate. Ofițerul de rezervă buzoian Nicu Păun, din Regimentul 3 Roșiori, avocat în viața civilă, arată că la Elenovca, pe malul Nistrului, trupele sovietice au aruncat în aer biserica înainte de a părăsi localitatea. În alt sat, biserica fusese transformată în sală de dans³².

Ostașii buzoieni și râmniceni au luptat și dincolo de Nistru, dovedind abnegație, spirit de inițiativă și eroism. Începând cu data de 8 august 1941. Unitățile care formau „Grupul de armate general Antonescu” au primit alte misiuni. Armata a 4-a română a avut ca obiectiv prin Directiva Operativă nr. 899 ocuparea ODESSEI³³. Primele operațiuni militare –au dovedit destul de simple, căci între 8 – 13 august, unitățile armatei generalului N. Ciupercă au ajuns la 40 – 50 km nord-vest de Odessa. Ocuparea acestui important port și punct strategic nu a fost deloc simplă. Orașul era bine apărat, armatele 9 – 18 bolșevice, dar mai ales Armata Independentă sovietică de litoral, erau bine înarmate și echipate, aveau importante surse de aprovizionare. Portul nu a fost supus unei blocaje puternice, fapt care a permis asediaților să primească întăriri pe mare. În aceste condiții, moralul ostașilor români a scăzut considerabil. Elanul lor se diminuase mult și datorită faptului că ei nu mai luptau pentru eliberarea teritoriului românesc. Se statornicise tot mai mult ideea întreruperii operațiunilor militare. „Aproape toate diviziile noastre din primul eșalon – raporta generalul N. Ciupercă superiorilor săi - se găsesc la limita posibilităților lor ofensive: limita morală și fizică”³⁴. Luptele grele s-au dat în zonele Bălți, Vladimirovka, Ulianovska, Akimovka.

Unul din primii ofițeri români căzuți dincolo de Nistru a fost locotenentul buzoian Petru Costel Vișan din regimentul 5 Roșiori. Mai întâi bravul ofițer a fost rănit în timp ce comanda plutonul său la atac în lupta din localitatea Mihailova. Nu s-a oprit, a continuat să-și îmbărbăteze camarazii, cerându-le să nu dea înapoi și oferindu-le un admirabil exemplu personal. Transportat de urgență la punctul de prim-ajutor al Diviziei 6 Cavalerie, aflat în apropiere, a doua zi a murit. Pentru eroismul și spiritul de sacrificiu de care a dat dovadă acestui tânăr ofițer i s-a conferit post-mortem Ordinul „Mihai Viteazul” clasa a III-a³⁵. Tot în Ucraina la Vapniarka a căzut la datorie un alt erou buzoian, sublocotenentul Ion Pătureanu. De asemenea, în luptele de lângă satul Octibari, din apropierea Odessei, și-a vărsat sângele pe câmpul de onoare maiorul Ștefan Voinescu, comandantul Divizionului II din Regimentul 7 Artilerie și locotenent-colonelul Ion Brătescu din aceeași unitate. George Pâslaru relatează astfel tristul eveniment în excelenta sa carte: „Se auzi o vâjâitură puternică și un obuz căzu chiar în mijlocul postului. Explozia fu groaznică. Locotenent-colonelul Ion Brătescu fu lovit de mai multe schije în cap și în trup, iar maiorul Voinescu rupt în două. Moartea le-a fost fulgerătoare. Alături fusese grav rănit locotenentul Stoicescu.

*Cei doi artileriști muriseră vitejește la postul de comandă”*³⁶.

³² Nicu Păun, *Muntele suferinței*, Iași, 1997, p. 26.

³³ A.M.R., fond 949, dosar 208, f. 97-98.

³⁴ *Ibidem*, f. 319; C. I. Stan, *Generalul Nicolae Ciupercă și Basarabia (1940-1941)*, în „Destin Românesc”, VI, nr.2/1999, p. 113.

³⁵ Veronica Nistor, *op. cit.*, p. 214.

³⁶ George Gh. Pâslaru, *op. cit.*, p. 39.

Sublocotenentul Al. Teodorescu Schei deplânge și el în memoriile sale moartea superiorului său, maiorul Ștefan Voinescu! „*Pierise un ofițer destoinic și curajos. Nu accepți ușor pierderea unui comandant. Gurile negre treceau una după alta și țipau mereu în noapte: <a murit maiorul Voinescu, a murit maiorul Voinescu>. Totuși, acest ofițer superior, care nu prea mă agreea, rămâne un erou. Disparația lui a lăsat un gol și o teamă*”³⁷.

Pentru a-și însufleți soldații diviziei pe care o comandă, generalul P. Vlădescu a dat la 24 august 1941 un ordin de zi în care elogia faptele de arme ale ostașilor săi, îndemnând militarii din subordine să facă un ultim efort pentru a pune stăpânire pe Odessa: „*Ziua victoriei noastre definitive asupra inamicului care se va încheia prin cucerirea Odesei s-a apropiat. Odată cu aceasta veni și sfârșitul războiului*”.

Pentru renumele diviziei și pentru a grăbi sfârșitul războiului cer tuturor luptătorilor Diviziei 5 Infanterie un ultim efort pentru distrugerea ultimelor resturi inamice și pentru cucerirea Odesei”³⁸.

Din păcate, optimismul generalului P. Vlădescu s-a dovedit a fi exagerat. Ocuparea importantului port la Marea Neagră s-a realizat mai greu decât se aștepta. Fortificațiile din jurul Odesei erau foarte puternice, iar rezistența inamicului înverșunată. Prezentând acest sistem complex de apărare, Gheorghe Barbul, șeful de cabinet al Ministrului Afacerilor Străine, scria în memoriile sale publicate acum mai bine de cinci decenii la Paris următoarele: „*Portul fusese transformat de către detașamentele de genști ale armatei sovietice într-o fortăreață protejată de mai multe centuri fortificate*”.

Informațiile culese la fața locului dovedeau că lucrările de fortificații începuseră în primăvara lui 1939. Forturile nu se deosebeau deloc de celelalte case de locuit. Ele erau risipite de-a lungul ulițelor interminabile ale satelor care înconjurau Odessa și nu se puteau identifica prin nici un semn exterior. Satul Dalnik, cu o lungime de șapte kilometri, dispus în raport cu Odessa ca o tangentă la un cerc, constituia centrul sistemului defensiv al orașului”³⁹.

Încă de la sfârșitul lunii august 1941, rezistența inamicului devenise foarte puternică. Lupte crâncene s-au dat la 27 august în regiunea Vigoda. Veteranul Gheorghe Iancu, atunci sergent radiotelegrafist în regimentul 8 Dorobanți Buzău arăta peste mai bine de cinci decenii că unitatea sa abia înlocuise pe poziții Regimentul 4 Dorobanți din Divizia 3 Infanterie: „*În acel moment s-a declanșat un violent contraatac inamic, însoțit de o puternică canonadă de artilerie*”.

Era un spectacol înspăimântător, amplificat de o furtună cu fulgere care brăzdau cerul, amestecate cu urmele proiectilelor trase din toate părțile, încrucișându-se în văzduh. Întreg cuprinsul acestui iad coborât pe pământ era însoțit de un strigăt continuu produs de comenzile date direct de cele două tabere adverse în lipsa mijloacelor de transmisiune distruse complet”.

³⁷ Al. Teodorescu-Schei, *op. cit.*, p. 39.

³⁸ Jipa Rotaru, Al. Dutu, Florica Dobre (editori), *Campania din est în ordine de zi (1941-1944)*, vol. II, București, 1995, p. 37.

³⁹ Gheorghe Barbul, *Memorial Antonescu. Al treilea om al Axei*, ediție de Valeriu Fl. Dobrinescu, București, 2001, p. 119-120.

În această atmosferă apocaliptică, sergentul Iancu a primit sarcina să ducă un ordin la divizie, fiind nevoit să rămână acolo până la încheierea contraatacului trupelor sovietice. Românii au rezistat eroic pe poziție. Prețul a fost însă foarte mare. Același martor relatează mai departe: „*Ajuns pe poziție spre ziuă, spectacolul luase sfârșit cu rezultatul că linia frontului nostru nu se clintise nici un metru. Ostașii noștri își făcuseră datoria, mulți căzând morți, sau fiind răniți. A fost ucis și comandantul batalionului (...). Au murit în acea luptă consătenii mei, caporalul Gulea și soldatul Anton Gulea (veri primari)*”⁴⁰.

Tot în confruntarea sângeroasă de la Vigoda, care s-a prelungit până la 29 august 1941, a căzut la datorie, sfârtecat de un obuz, caporalul Gheorghe Nedelcu, din comuna Nenciulești-Sărățeanca, județul Buzău, comandant de grupă în compania a 12-a, Regimentul 8 Dorobanți Buzău⁴¹.

Alături de infanterie și artilerie, aviația română și-a făcut, la rândul ei, datoria; Escadrilele 74 și 75 din Grupul 2 Bombardament au venit în ajutorul trupelor. Generalul (r) Ion Popescu scria peste ani că au fost atacate cu precădere aglomerările de trupe și tehnică militară inamice, convoaie de materiale militare din zona Vigoda, Polijova, Dalnik, precum și pe șoseaua de la sud de Vekarjani⁴². De menționat că instituțiile civile, cartierele de locuințe din Odessa nu au fost bombardate. Așa au procedat și aviatorii Grupului 5 Bombardament, care au atacat aglomerările de trupe mecanizate și blindate, căile de retragere, depozitele militare. Ei au distrus în luptele aeriene în perioada 22 iunie – 16 octombrie 1941, 17 avioane inamice în aer și 47 aparate sovietice la sol. Pierderile lor s-au ridicat la șapte avioane din care cinci cu echipaje complete⁴³.

Sacrificiile uriașe umane și materiale ale armatei române nu au accelerat, din nefericire, înaintarea diviziilor noastre. Din aceste motive, generalul N. Ciupercă, comandantul Armatei a 4-a română și șeful său de stat major, generalul Nicolae Pălăngeanu au fost înlocuiți de la comandă în 9 septembrie 1941 sub motivul „*lipsei de spirit ofensiv*”, cu generalul Iosif Iacobici, având ca șef de stat major pe generalul Nicolae Tătăranu. Comentând această schimbare făcută de mareșalul Antonescu, generalul Platon Chirnoagă, comandant de divizie pe frontul de răsărit, consemna în cartea sa dedicată participării României la războiul antisovietic tipărită în exil, că înlocuirea generalului Ciupercă a reprezentat „*o schimbare inefficientă, deși noua echipă era formată din oameni de valoare. Forțele și mijloacele rămăneau însă aceleași*”⁴⁴. Înălăturarea generalului N. Ciupercă de la comanda Armatei a 4-a română și trecerea lui în rezervă au fost determinate nu numai de dorința șefului statului de a accelera operațiunile de cucerire a Odesei, ci mai ales de opoziția acestui general față

⁴⁰ General (r) V. Bărboi, General (r) Gh. Ioniță, Colonel dr. Al. Duțu (editori), *Veterani pe drumul onoarei și jertfei. De la Nistru la Marea Azov, iulie 1941 – 23 august 1942*, București, 1997, p. 113 – 114.

⁴¹ George Gh. Pâslaru, *op. cit.*, p. 288.

⁴² General (r) V. Bărboi, General (r) Gh. Ioniță, Colonel dr. Al. Duțu (editori), *Veterani pe drumul onoarei și jertfei. De la Nistru la Marea Azov, iulie 1941 – 23 august 1942*, București, 1997, p. 453

⁴³ Cf. Al. Pentelescu, Florica Dobre, C. Crăciunoiu, *op. cit.*, p. 29.

⁴⁴ General Platon Chirnoagă, *Istoria politică și militară a războiului României contra Rusiei Sovietice (22 iunie 1941 – 23 august 1944)*, ediția a IV-a, Iași, 1998, p. 192 – 193.

de continuarea operațiunilor armatei României dincolo de Nistru. Pe o poziție similară se situau și alți militari, dar și unii politicieni. Relevând acest lucru, profesorul Constantin C. Giurescu scria în memoriile sale că după ce trupele române au trecut Nistrul: „unii oameni politici și o serie de ofițeri superiori în cap cu generalul Ciupercă, cer armatei noastre să se oprească aici, să nu continue războiul”⁴⁵.

Sacrificiile ostașilor români, inclusiv ale buzoienilor, pe câmpul de luptă au continuat, din nefericire, și în săptămânile următoare. În sângeroasa confruntare de la Dalnik a căzut răpus de gloanțele vrășmașe maiorul Ion Popescu, comandant de batalion din Regimentul 8 Dorobanți. Gazetarul George Pâslaru descrie în cartea sa document cu vervă și talent moartea eroică a ofițerului buzoian: „Dar un vuiet sinistru se auzi și un proiectil se sparse în fața lui. O schijă îi zdrobi pieptul și-i sfărâmă inima. Moartea-i fu fulgerătoare. El căzu ca un brav în cel mai puternice lupte de dăruire pentru țară și neam”⁴⁶. Sublocotenentul Al. Teodorescu-Schei înfățișează și el în memoriile sale rezistența înverșunată a forțelor bolșevice astfel: „Toată armata rusă se retrăsese spre sud, spre Odessa și rezista într-o citadelă înconjurată din toate părțile de poziții întărite, putând avea legătură cu marea (...). Pierderile deveniseră din ce în ce mai grele. Sporea totodată îngrijorarea, inamicului folosind toate mijloacele spre a-și prelungi rezistența și a ne răi rândurile”⁴⁷.

Un alt ofițer buzoian, Ion Eftimie, înfățișează în memoriile sale sângeroasa confruntare de la Dalnik astfel: „În jurul datei de 15 septembrie suntem lângă Dalnik la 9 km de Odessa. Dalnik rămâne în lupta pentru cucerirea Odessei o tragedie românească”⁴⁸. La rândul său soldatul Ion Potlogea din Regimentul 11 Dorobanți Prahova, dar originar de pe Valea Buzăului, descrie în jurnalul său la 17 septembrie 1941 crâncena confruntare de la Dalnik în felul următor: „Toată ziua ne-au bombardat brandurile și artileria. Mulțumesc lui Dumnezeu că am scăpat cu viață (...). În fundul tranșei bombele și obuzele cădeau în jurul meu, schije zburau în toate părțile. Avioanele zburau, mitralierele tăcneau într-una”⁴⁹.

După două săptămâni de lupte îndârjite și enorme sacrificii, ostașii Diviziei a 5-a Infanterie înfrâng la 16 octombrie 1941 rezistența inamicului și ocupă suburbiile Odessei. Martor al acestor clipe înălțătoare, ziaristul buzoian George Pâslaru consemnează cu satisfacție și mândrie: „În adevăr, în dimineața aceea plină de soare și încredere, trupele Diviziei a 5-a au înfrânt rezistența bolșevică deasupra Dalnikului, trec peste sate, peste întărituri și cazemate și ocupă periferiile Odessei. În acest mod, bravii ostași și ofițeri ai Batalionului I de buzoieni au bucuria de a fi împins frontul bolșevic până la marele port de la Marea Neagră, moment care fusese așteptat de atâtea săptămâni, plătind cu sânge și vieți fiecare bucată de pământ cucerită”⁵⁰. Alături de militarii Diviziei a 5-a au pătruns în Odessa și ostașii Diviziei 10 Infanterie, comandată de generalul Ion Glogojanu, fiu al plaiurilor rămnice și alte

⁴⁵ Constantin C. Giurescu, *Amintiri*, ediție de Dinu C. Giurescu, București, 2000, p. 323.

⁴⁶ George Gh. Pâslaru, *op. cit.*, p. 237.

⁴⁷ Al. Teodorescu-Schei, *op. cit.*, p. 43.

⁴⁸ Ion Eftimie, *op. cit.*, (mss.), f. 17.

⁴⁹ Ion Potlogea, *Amintiri din război – 1941*, (mss), în Arh. Naț. Buzău, Colecția Manuscrise, pachet V, actul 1, f. 23.

⁵⁰ George Gh. Pâslaru, *op. cit.*, p. 238.

unități. Un alt participant la evenimente, Al. Teodorescu-Schei, descrie în memoriile sale bucuria prilejuită de venirea acasă după victoria obținută pe câmpul de luptă. Era însă vorba de o satisfacție rezervată, căci un prim coșmar luase sfârșit, iar amintirea camarazilor săi căzuți la datorie îi era încă vie: „*Am revenit acasă lăsând în urmă puzderie de morminte* – scria sublocotenentul Teodorescu.

Când am ajuns în țară, în orașul de origine Buzău, pe străzile înțesate de lume defilam în fruntea unității mele. Fețe îmbujorate ne aruncau buchete de flori ca unor învingători. Eram trist. Prindeam de pe cal cu plăcere ofranda acestor mâini proaspete și delicate și fără să vreau mă gândeam ce victorie tragică am câștigat. Nu puteam să alung imaginea cimitirelor românești de la Dalnik și din alte părți”⁵¹.

Unii buzoieni nu au luptat pe front, dar au susținut financiar sau cu îmbrăcăminte, încălțăminte, lenjerie armata română. Astfel, Comunitatea Evreilor Mozaici din Buzău, potrivit ordinelor primite de la șeful statului a fost nevoită să predea asemenea produse. Astfel, până la sfârșitul lunii iulie 1941 au fost expediate 400 de cearceafuri, 431 fețe de pernă, 79 paturi, 18 perne, 6 perechi de ciorapi etc.⁵². De asemenea, evreii mozaici buzoieni au trimis spitalului militar Z1 din Buzău la 18 iulie 1941, 161 de cearceafuri, 184 fețe de pernă și 31 pături. După aproape două luni, la 14 septembrie 1941 au mai oferit aceleași instituții militare 280 cearceafuri, 311 fețe de pernă, 55 de pături, 17 perne, 2 saltele ș.a.⁵³. Ei au subscris, totodată, la împrumutul reîntregirii destinat războiului din răsărit importante sume de bani. Valoarea totală a acestor subscripții s-a cifrat până la 1 noiembrie 1941 la 3.280.000 lei, 54 de persoane contribuind la această acțiune⁵⁴. Alți evrei buzoieni au fost mobilizați în detașamente de muncă unde condițiile de viață și de lucru erau deosebit de grele. Președintele Comunității Evreilor Mozaici din Buzău, Jacques Adler, a expediat adresa nr. 373 din 26 august 1942 Oficiul Județean de muncă în care preciza că membrii detașamentului de la Tarutino – Basarabia se găsesc într-o situație foarte dificilă întrucât au rămas „*fără îmbrăcăminte și mai ales încălțăminte, care a fost complet deteriorată în timpul muncii prestată acolo*”⁵⁵. Multe familii nu cunoșteau nimic despre membrii lor aflați în aceste detașamente. Tony Haimovici, de pildă, se interesa la 12 august 1942 la conducerea comunității evreiești buzoiene despre soțul ei, David Haimovici, din Detașamentul nr. 12, despre care nu știa nimic de multă vreme⁵⁶.

O serie de școli primare și gimnaziale buzoiene au fost transformate în spitale militare pentru îngrijirea răniților. Asemenea destinații au primit Școala nr. 2 de fete din Buzău, sau Școala nr. 2 băieți din Mizil⁵⁷. Instituțiile de învățământ buzoiene se confruntau cu mari probleme mai ales datorită mobilizării unui număr de peste 300 învățători și profesori. Inspectoratul școlar județean Buzău era îngrijorat și de aceea a expediat la 7 octombrie 1941 o adresă Prefecturii unde preciza că „*școlite*

⁵¹ Al. Teodorescu-Schei, *op. cit.*, p. 43.

⁵² Arh. Naț. Buzău, fond Comunitatea Evreilor Mozaici, Buzău, dosar 4/1941, f. 1-5.

⁵³ *Ibidem*, f. 70.

⁵⁴ *Ibidem*, f. 66.

⁵⁵ *Ibidem*, dosar 19/1941-1942, f. 184.

⁵⁶ *Ibidem*, f. 191.

⁵⁷ Arh. Naț. Buzău, fond Inspectoratul Școlar al jud. Buzău, dosar 25/1941, f. 108.

*funcționează numai cu învățătoare femei, care, neajutate de autoritățile comunale nu vor putea asigura funcționarea în bune condiții a școlilor”*⁵⁸.

Cucerirea Odessei nu a permis capturarea unor cantități apreciabile de materiale și militari de către armata română. Forțele sovietice au evacuat zeci de mii de soldați și ofițeri, armament, muniție, echipament pe calea aerului sau pe mare. În schimb, tributul de sânge plătit de ostașii noștri a fost considerabil. După unele surse 90.020 de militari, adică 26,5 % din efectivul total angajat în luptă, l-au reprezentat morții, răniții, dispăruții și prizonierii: 3.456 ofițeri, 1.385 subofițeri și 85.200 trupă⁵⁹. Pierderile materiale ale armatei române au fost și ele destul de mari raportate la dotarea precară a unităților noastre: 58 avioane de luptă, 19 tancuri, 205 tunuri, obuziere și aruncătoare, 10.250 de arme, 1.292 puști mitralieră și mitraliere⁶⁰. Aceste pierderi puteau fi mai reduse dacă generalul Antonescu accepta de la început ajutorul german, iar unitățile noastre ar fi avut o dotare superioară și ar fi fost sprijinite mai eficient de aviație. De asemenea, Marina Regală, deși a organizat o serie de atacuri asupra navelor de transport inamice, cum a fost cel din 16 și 18/19 septembrie 1941 cu vedetele „*Vijelia*” și „*Viscolul*”, ori cu submarinul „*Delfinul*” tot în septembrie 1941, nu a reușit să blocheze portul Odessa, permițând vaselor ruse să evacueze cantități mari de materiale și peste 80.000 de ostași⁶¹.

Jertfele ostașilor români și germani au continuat, din păcate, și după cucerirea Odessei. Germanul Ion Glogojanu, guvernatorul militar al orașului, și-a instalat comandamentul său în fosta clădire a N.K.V.D.-ului. Acesta a minat clădirea înainte de a părăsi localitatea. Pentru a fi atrăgătoare, a lăsat interiorul complet mobilat și în ordine. Localul urma să fie aruncat în aer de la distanță, când va fi ocupat de un personal mai numeros. Relevând acest lucru, generalul Constantin Pantazi, ministru în cabinetul mareșalului Antonescu, preciza în memoriile sale: „*La câteva zile după ocuparea Odessei, comandantul Diviziei 10 Infanterie (n. n.) și comandantul propriu al orașului se instalează în clădirea unui încăpător comandament rus în care se afla o ordine perfectă, nimic nelipsind pentru lucru: birouri, covoare, case de bani, călimări, cerneală, tocuri, creioane, etc.*”⁶².

Generalul Golgojanu cunoștea situația. Potrivit informațiilor furnizate buzoianul Teodor Dușu în închisoare după 1944 de generalul Vasile Crețoiu, implicat în eveniment, s-au prezentat la comandamentul militar al Odessei locuitori din vecinătatea clădirii care i-au atras atenția că „*până în ultimul moment înainte de părăsirea orașului aici avusese loc o activitate susținută. Cu toate că se evacuasera camioane întregi de documente și materiale, beciurile localului fuseseră ghiftuite cu cărbuni de foc pentru încălzirea din iarna următoare, iar soldații din unitățile*

⁵⁸ *Ibidem*, f. 96.

⁵⁹ A.M.R., fond Microfilme, Rola P. 25224, C. 233. Alte surse indică 91.545 de victime din care 17.729 morți, 62.245 răniți și 11.471 dispăruți (idem, fond 948, dosar 495, f. 34-35).

⁶⁰ A.M.R., fond Microfilme, Rola P. 25224, c. 261.

⁶¹ Vezi Cristian Crăciunoiu (editori), *Războiul submarin în Marea Neagră 1941 – 1944. Acțiunile Marinei Române. Documente*, București, 1991, p. 24-25; Jipa Rotaru, Ioan Damaschin, *Glorie și dramă. Marina Regală Română 1940 – 1945*, București, 2000, p. 76-77.

⁶² General Constantin Pantazi, *Cu Mareșalul până la moarte. Memorii*, ediție de Alexandru V. Diță, București, 1999, p. 145.

*speciale întârziaseră în clădire până cu puțin înainte de părăsirea orașului, nimeni n-a devenit cât de cât neîncrezător*⁶³.

Primarul orașului Odessa, Gherman Pântea, militant pentru Unirea Basarabiei cu România, în anul 1918 i-a scris mareșalului Antonescu, după explozie, că la 21 octombrie, în timp ce se întâlnea cu generalul Glogojanu, o femeie rusoaică bătrână s-a prezentat în fața generalului și l-a avertizat că N.K.V.D-ul minase casa „și o va arunca în aer atunci când va considera că e necesar”⁶⁴. La rândul său, Tudor Alionte, fost ofițer S.S.I. i-a mărturisit lui Dumitru Crihan după 1945 în lagărul din orașul Iavas (Republica Mordvină) că la generalul Glogojanu a venit o femeie de serviciu și i-ar fi spus: „Nu intrați! Clădirea este minată!”⁶⁵.

În ciuda acestor semnale, comandantul militar al Odesei nu a vrut să renunțe la localul ales ca sediu și a solicitat concursul unei unități germane specializată în deminări. Surprinzător, ea nu a găsit nimic suspect și în consecință s-a continuat instalarea comandamentului în clădire.

În ziua de 22 octombrie 1941, la scurtă vreme după încheierea unei conferințe convocată de Comandamentul Armatei a 4-a română, localul respectiv a fost aruncat în aer de la distanță, fiind distruse partea centrală și aripa dreaptă a clădirii. Acum și-au pierdut viața pe lângă generalul Glogojanu o parte din statul major, circa 70 de ofițeri, subofițeri, trupă și câțiva civili aflați în sediul său în vecinătatea lui⁶⁶. Generalul Iacobici și N. Tătăranu au scăpat ca prin minune deoarece au plecat imediat după sfârșitul întrunirii. Relevând acest lucru, generalul C. Pantazi arăta că: „În cursul zilei de 22 octombrie între orele 16 și 18, generalul Iacobici, însoțit de generalul N. Tătăranu, șeful de stat major, fac o convocare de comandament de mari unități la acel comandament, care terminându-se la ora 18, Iacobici și Tătăranu se urcă în automobil și pleacă la postul de comandă al armatei, la Baden.

*Nu mult după plecarea lor, comandamentul este aruncat în aer de o puternică explozie și 65 sau 75 de oameni își găsesc moartea*⁶⁷.

Recuperarea cadavrelor de sub dărâmături s-a făcut cu destulă dificultate. În telegrama expediată la 22 octombrie 1941 de comandantul secund al Diviziei 13 Infanterie, generalul Constantin Trestioreanu, șefilor Armatei a 4-a se arăta că: „Până la această oră, 20⁴⁰, generalul Glogojanu nu a fost găsit. Este probabil sub dărâmături. Numărul morților și răniților nu s-a putut stabili. Operațiunile de salvare continuă. Din clădirea ocupată de comandament a sărit în aer partea centrală și aripa dreaptă”. În final, generalul Trestioreanu arată că „au fost luate măsuri pentru spânzurare în piețele publice din Odessa de evrei și comuniști”⁶⁸.

⁶³ Teodor Duțu, *După 50 de ani. Amintiri despre cei care nu mai sunt*, vol. I, Buzău, 1999, p. 70-71.

⁶⁴ Jean Ancel, *Transnistria*, vol. II, București, 1998, p. 16.

⁶⁵ Cf. Dumitru Crihan, *Invitație în Iad*, Chișinău, 1998, p. 247.

⁶⁶ Generalul (r) V. Barboi, General (r) Gh. Ioniță, Colonel dr. Al. Duțu (editori), *Veterani pe drumul onoarei și jertfei. De la Nistru la Marea Azov...*, p. 174-175; J. Ancel, în *op. cit.*, p. 15 indică 66 de morți. Alte surse apreciază că au fost 100 sau chiar 130 de morți.

⁶⁷ C. Pantazi, *op. cit.*, p. 145.

⁶⁸ Carp Matatias, *Cartea Neagră. Suferințele evreilor din România 1940 – 1944*, vol. III, *Transnistria*, ed. a II-a, București, 1996, p. 214, doc. 118.

În adevăr, autoritățile militare române au trecut la represalii împotriva evreilor și comuniștilor socotiți răspunzători de atentat. În ședința Consiliului de Miniștri din 13 noiembrie 1941, la care au participat și guvernatorii Basarabiei, Bucovinei și Transnistriei, mareșalul Ion Antonescu a întrebat pe profesorul Gheorghe Alexianu, guvernatorul Transnistriei, cum a fost represiunea. La răspunsul acestuia: „*destul de severă*”, șeful statului a replicat: „*Dumneavoastră sunteți cam miloși cu alții, nu cu Neamul Românesc*”. Atunci Gheorghe Alexianu a precizat: „*A fost foarte severă, domnule Mareșal*”. I. Antonescu a atras atenția că trebuie împușcați 200 de evrei pentru fiecare mort și 100 pentru fiecare rănit⁶⁹.

Numărul celor uciși în represalii diferă de la o sursă la alta. Istoriografia sovietică indica cifra de 8.000 persoane. Potrivit istoricului american de origine evreiască, Raul Hilberg, au fost masacrați nu mai puțin de 19.000 oameni, evrei și comuniști⁷⁰, cifră care după opinia noastră este exagerată. De menționat că represaliile au fost ordonate pentru că mulți soldați români au murit și în alte locuri din Odessa, unde se aflau plasate mine. Mareșalul Ion Antonescu arată în interogatoriul luat la 16 aprilie 1946 de Avram Bunaciu că „*La Odessa am avut o mulțime de morți datorită partizanilor din catacombe populație civilă înarmată. Mi s-a propus să întrebunțez gaze. Am refuzat!*”⁷¹. Fostul șef al statului a precizat în memoriul înaintat Tribunalului Poporului la 15 mai 1946 că „*Am dat ordin de represalii. Eram în cadrul dreptului internațional care autoriza represaliile când adversarul utilizează mijloace nepermise: înarmarea și lupta populației civile: partizanii, mașini infernale*”⁷².

Din nefericire, calvarul ostașilor români aflați pe frontul rusesc nu se va opri aici. În crâncenele confruntări de la Stalingrad în 23 august 1942, maiorul Nicolae Popescu, originar din comuna buzoiană Largu, a căzut pe câmpul de onoare. El a fost răpus de gloanțele vrășmașe pe când înainta în fruntea batalionului pe care îl comanda ca să aleagă un observator. Pentru faptele sale de arme, bravul ofițer a fost propus a fi decorat cu ordinul „*Steaua României*” în grad de ofițer, iar post-mortem i s-a decernat ordinul „*Mihai Viteazul*”, clasa a III-a⁷³. De asemenea, în sângeroasa bătălie de la Cotul Domnului a murit un alt ofițer brav, căpitanul Solomon. Aici situația era deosebit de grea. Comandanții ezitau însă să dea ordinul de retragere, deși unitățile noastre erau practic epuizate, cu resursele secătuite, rândurile rărite și în pericol de a fi încercuite complet. Descriind aceste scene pline de coșmar, Al. Teodorescu-Schei era pur și simplu cutremurat de situația existentă, căci nota în memoriile sale cu tristețe următoarele: „*În toate părțile vedeam căruțe răsturnate, tunuri date peste cap, cai morți, pete negre prin ninsoare și soldați răniți gemând și zbătându-se prin zăpadă.*”

⁶⁹ Lyra Benjamin (editor), *Evreii din România între anii 1940-1944*, vol. II, *Problema evreiască în stenogramele ședințelor Consiliului de Miniștri*, București, 1996, p. 332; Marcel D. Ciucă, Maria Ignat (editori), *Stenogramele Consiliului de miniștri. Guvernarea Ion Antonescu*, vol. V (octombrie 1941 – ianuarie 1942), București, 2001, p. 120, doc. 8.

⁷⁰ Raul Hilberg (editor), *Documents of Destruction. Germany and Jewry (1933-1943)*, Chicago, 1970, p. 78-79; Idem, *Exterminarea evreilor din Europa*, vol. I, București, 1997, p. 276.

⁷¹ Marcel D. Ciuca (editor), *Procesul Mareșalului Antonescu. Documente*, vol. III, București, 1998, p. 425.

⁷² Teodor Mavrodin (editor), *Mareșalul Antonescu întemnițat la Moscova*, Pitești, 1998, p. 17.

⁷³ Veronica Nistor, *op. cit.*, p. 214.

*Un tablou de infern. Pe șosea se înghesuiau diferite vehicule, de multe ori drumul se bloca, proiectilele loveau în plin și imobilizau căruțele, tunurile sau camioanele. Peste tot învălmășeală, vâjâială de gloanțe și de schije*⁷⁴. Sublocotenentul Al. Teodorescu-Schei a căzut prizonier la ruși și a fost dus în imensul lagăr de la Oranki. Drumul până aici a constituit un adevărat calvar. Prizonierii au fost transportați în vagoane de vite, înghesuți câte o sută în fiecare: „*Timpul de stat în picioare a început să curgă. După circa zece ore, nimeni nu mai putea rezista și oamenii căutau să se sprijine fiecare pe vecin. Orice atingere devenise insuportabilă. Noaptea următoare a fost demențială. S-a dat o luptă continuă cu apostrofări și invective. Prizonierii se prăvăleau unul peste altul. Cei prinși dedesubt se zbăteau să iasă deasupra*”⁷⁵.

Un alt ofițer buzoian, I. Eftimie, în viața civilă învățător, descrie în memoriile sale crâncena încheștare din satul Isbusinski de pe malul Donului din toamna anului 1942: „*Într-o după-amiază veneau spre noi mașini pline cu soldați. Înainta prudent, căutând să descopere poziția noastră (...). La 50 m în fața șanțurilor le primesc cu foc concentrat de mitraliere. Încărcate cu muniție mașinile iau foc, iar rușii, puțini câți scapă, fug prin bălăriile încărcate de zăpadă. Înainte de lăsarea zorilor apar la orizont tancurile. Pe fiecare din ele câte 4-5 ostași înarmați. Seceram cu mitralierele pe cei de sus. Tancurile trec peste noi, dar ne adăpostim în șanțuri*”⁷⁶. Sublocotenentul Ion Eftimie a căzut prizonier la ruși în sângeroasa bătălie de la Cotul Donului și a ajuns în lagărul de la Oranki. Călătoria până în lagăr a fost și pentru el groaznică. Același participant la evenimente consemnează în memoriile sale: „*În fiecare vagon erau 80-100 de persoane. La trei zile primeam un sfert de pâine sau pesmet și câte un cap de pește extrem de sărat. Apa, o găleată la vagon tot la trei zile*”⁷⁷.

Mai organizată a fost rezistența diviziilor române din zona Munților Caucaz. Aici lupta la sfârșitul anului 1942 Divizia 2 Munte, comandată de generalul Ion Dumitrache, numită datorită vitejiei ostașilor săi „*divizia de cremene*”. Ea s-a distins mai întâi în Valea Uruk, apoi la Oșurikan și Cikola. Condițiile climaterice erau însă grele: temperaturi scăzute, îngheț, viscol. La acesta se adăugau atacurile insistente și înverșunate ale inamicului.

În ziua de 25 decembrie 1942, cu prilejul sărbătorilor de Crăciun, generalul I. Dumitrache a transmis un cuvânt de îmbărbătare ostașilor săi, exprimându-și convingerea că „*Divizia 2 Munte nu poate fi înfrântă niciodată. În rugăciunile de sărbători să ne rugăm pentru a avea tăria să păstrăm renumele Armatei Române, care luptă pentru reîntregirea patriei*”⁷⁸.

Bătălii crâncene s-au purtat în zona Cuban, în portul Kerchi și în toată peninsula Crimeea. În 1943 unitățile române de cavalerie se retrăgeau însă pas cu pas. Martor al evenimentelor, ofițerul de rezervă buzoian, Nicu Păun, din regimentul 3 Roșiori, aparținând Diviziei a 9-a Cavalerie, preciza în memoriile sale publicate după mai bine

⁷⁴ Al. Teodorescu-Schei, *op. cit.*, p. 67.

⁷⁵ *Ibidem*, p. 77.

⁷⁶ I. Eftimie, *op. cit.*, (mss.), f. 21–22.

⁷⁷ *Ibidem*, f. 26.

⁷⁸ Ion Dumitrache, *op. cit.*, p. 102.

de o jumătate de veac că: „*Retragerea se face pe etape, fiecare palmă de pământ trebuind a fi cedat numai la ora și ziua prevăzută în ordinul de operații*”. Ostașii Corpului 7 Armată român în care era încorporată Divizia 9 Cavalerie, au ajuns în zona Kerci, îndreptându-se către istmul Perekop. Între Kerci și Feodosia, pe o fâșie de 60 – 70 km, câmpia era aridă. Aici se angajase lupte grele în anii 1942 – 1943. Același martor ocular notează în memoriile sale: „*Nu cred că există metru pătrat nescormonit de căderea proiectilelor și fără să vreau urmăresc urma căderilor*”⁷⁹.

Din 9 octombrie 1943 și până la 12 mai 1944, Peninsula Crimeea a fost teatrul unor operațiuni militare de mari proporții între forțele sovietice și cele germano-române. Deși mareșalul Ion Antonescu a insistat în mai multe rânduri pe lângă Hitler să aprobe retragerea diviziilor române de pe câmpul de luptă, acesta din urmă a refuzat solicitarea legitimă a șefului statului român⁸⁰. Dacă la sfârșitul anului 1943 situația trupelor germano-române s-a ameliorat, începând cu 7 aprilie 1944 rușii au declanșat o puternică ofensivă în istmul Perekop. Atacurile erau masive și în valuri succesive. De aceea, trupele germano-române se retrag, mai întâi spre portul Sevastopol, dar și aici atacurile inamice sunt tot mai puternice. Participat la evenimente, ofițerul buzoian Nicu Păun descrie în cartea sa de rememorări aceste momente încordate: „*Bubuiul tunurilor devine din ce în ce mai insistent și în zare, pe albastrul cerului (...) apar stolurile acelea de bondari, cu zumzetul lor specific: avioane de luptă de joasă înălțime care acționează concomitent cu trupele, pe care le ajută în înaintarea lor (...). Totuși apreciem, pe bună dreptate, că luptele sunt dârze. Unul din adversari presează, altul ripostează, rezistă cu încăpățânare și nu cedează decât cu greu o palmă de teren. E viața sau libertatea lor în joc, pentru care fapt luptele vor fi extrem de îndârjite*”⁸¹. Într-adevăr confruntările din portul Sevastopol au fost înverșunate. Pierderile suferite de forțele germano-române au fost considerabile. Armata a 17-a germană a pierdut 111.000 de oameni, rămânând doar cu 78.000 de luptători germani și 46.000 de români. Moralul militarilor era foarte scăzut.

Profitând de situația grea a unităților germane și române, rușii au organizat în zilele de 5 – 7 mai 1944 un atac furibund asupra Sevastopolului cu efecte foarte puternice. În aceste condiții, disproporția de forțe era foarte mare, iar o rezistență militară ar fi fost inutilă. De aceea s-a decis cu acordul lui Hitler evacuarea. Între 12 aprilie și 13 mai 1944 au fost evacuați 130.000 de germani și români, din 230.000 aflați în dispozitivele de luptă. Aviația a transportat 21.457 de ostași; 57.500 au fost morți și dispăruți, iar 20.000 nu li se cunoaște soarta. O parte din efective au fost transportate pe mare în condiții foarte dificile. Vasele erau supraîncărcate. Același Nicu Păun scrie că a fost îmbarcat pe vasul românesc „*Danubius*”: „*Toată lumea ajunsă pe vas, cobora în interiorul său. Oamenii se înghesuiesc unul într-altul ca să se poată îmbarca cât mai mulți ostași (...).*”

Cred că depășim mai mult de o mie cinci sute de oameni, dacă nu chiar mai mulți (...).

⁷⁹ Nicu Păun, *Sub faldurile drapelului tricolor 1934 – 1935, 1941 – 1945*, Brașov, 1999, p. 88-89.

⁸⁰ Antonescu-Hitler, *Correspondență și întâlniri inedite 1940 – 1944*, vol. II, ediție de Vasile Arimia, Ion Ardeleanu, Ștefan Lache, București, 1991, p. 124.

⁸¹ Nicu Păun, *Sub faldurile drapelului tricolor 1934 – 1935, 1941 – 1945*, p. 163.

În fine suntem în larg. Acolo ne vedem înconjurați de toate celelalte ambarcațiuni mai mici, imbarcate și ele cu oameni până la refuz. Formăm cu toții un convoi...”

După unele peripeții și emoții vasul „*Danubius*” și celelalte ambarcațiuni ajung în portul Constanța. Bucuria ostașilor români era foarte mare. Plini de satisfacție au sărutat glia strămoșească. Nicu Păun surprinde în memoriile sale acest moment plin de semnificații: „*M-au impresionat clipele acelea, când ostașii atingeau cu picioarele pământul țării, singuri, fără vreun îndemn sau ordin, îngenuncheau și-și plecau fruntea jos, sărutând glia strămoșească pe care acum pășeau după atâtea și atâtea peripeții și emoții; instinctiv fac același gest și eu, încadrându-mă în nota generală, care mi s-a părut firească*”⁸².

În februarie 1944 linia frontului a ajuns pe teritoriul românesc, pe plaiurile Moldovei și Basarabiei. Încă de la finele lunii ianuarie 1944, atmosfera în orașele basarabene era dezolantă. Martor al acestor triste evenimente, ofițerul buzoian Titus T. Stoika, înfățișa în memoriile sale încă inedite starea de spirit existentă la Ismail: „*Orașul e pustiu, mahalalele au năvălit în centru, vorbind stricat românește ca să arate că sunt cu noi, deși sufletul lor e străin*”⁸³.

Bătălia din Moldova și Basarabia, din primăvara și vara anului 1944 pentru apărarea pământului strămoșesc avea să fie ultima confruntare a Armatei române pe frontul de est. Eforturile și sacrificiile ostașilor români, mulți dintre ei buzoieni, pe frontul de răsărit nu au fost încununate de succes. Eliberarea Basarabiei și Bucovinei de Nord realizată cu enorme sacrificii umane și materiale a fost, din păcate, de scurtă durată. Tăvălugul sovietic își făcea tot mai simțită prezența. Nici plaiurile buzoiene nu au fost scutite de ciuma comunistă, care se instala încet dar sigur.

⁸² *Ibidem*, p. 167-170.

⁸³ Titus T. Stoika, *op. cit.*, (mss.), f. 203.

AVIAȚIA MILITARĂ A ROMÂNIEI ÎN 1942 – PERCEPȚII LA NIVELUL CONDUCERII STATULUI

Mihaela ORJANU
Alexandru-Alin SPÂNU

Al doilea război mondial a demonstrat că victoriile militare au fost obținute de cel care a deținut supremația aeriană și pe cea a blindatelor. România nu a înțeles acest imperativ la timpul potrivit și s-a trezit angrenată în conflict fără a fi pe deplin pregătită. Nu este mai puțin adevărat că majoritatea afacerilor oneroase, din perioada interbelică, au vizat înzestrarea armatei, iar aviația a jucat un rol important în materie de câștiguri și comisioane. Scandalurile legate de achiziționarea avioanelor Fokker, Bristol-Blenheim sau Savoia-Marchetti au ținut multă vreme capul de afiș în topul scandalurilor dâmbovițene.

Venirea generalului Ion Antonescu la conducerea țării a impus și un program de modernizare a armatei, în care aviația deținea un rol primordial. Din păcate, din expozeul generalului, rostit în ședința Consiliului de Miniștri din 18.09.1940, a reieșit starea necorespunzătoare în care se găsea aviația militară: *„Când eram șef de Stat Major [1933-1934-n.a.], am făcut un grafic, în care am arătat că la Aviație și la Marină s-a început cu amiralii. După ce s-au făcut 10 amirali și 10 mari generali de aviație, după aceea s-au făcut celelalte comandamente. Iar când a ajuns să se facă și avioanele, nu mai era nimic în bugetul Armatei. 70% din acest buget se consuma pentru personal și 0,50% - zero dintr-o unitate și 50% pentru instrucțiune.[...] Da, am avut avioane. Câteva. Le țineam ca să le prezentăm la 10 Mai, la defilare, dar nici unul nu era capabil de acțiune militară. [...] Am făcut o divizie de Aviație pe care o comandă generalul Lăzărescu și Sichitiu, la fel. Opt avioane. Ședeau cu aceste avioane ca să iasă la paradă. Erau aviatori pe uscat”*¹.

Până spre sfârșitul anului 1942 trupele germano-române au obținut victorii importante și au înaintat adânc în teritoriul sovietic. Cu toate acestea, factorii de decizie ai statului român erau perfect informați despre lipsurile și deficiențele existente în înzestrarea armatei.

Încă de la începutul anului, mai exact din data de 8.01.1942, Subsecretariatul de Stat al Aerului (SSA) a trimis o notă informativă către mareșalul Antonescu, în care era prezentată situația aeronauticii naționale. Principala surpriză a notei o constituia aprecierea puțin măgulitoare la adresa avionului IAR-80, mândria națională în domeniu. Astfel, avionul de vânătoare autohton era considerat *„inferior avioanelor*

---

¹ Arhivele Naționale ale României, *Stenogramele ședințelor Consiliului de Miniștri guvernarea Ion Antonescu* (eds. M.-D. Ciucă, A. Teodorescu, B.F. Popovici), vol.I, București, 1997, p. 21 și urm.

moderne de aceeași categorie”² și, mai mult, se dovedea „inferior ca viteză chiar avioanelor de bombardament moderne, cum este cazul Messerschmitt-ului 210 pe care-l fabrică și Ungaria în licență”³.

Materialul prezenta și dificultățile pe care SSA le-a întâmpinat în intenția de a achiziționa avioane germane. Propunerea inițială a vizat cumpărarea licenței pentru avionul Messerschmitt (Me) Bf 109E împreună cu motorul Daimler Benz (DB) 601E dar, după câteva runde de negocieri, mareșalul Goring a oferit spre vânzare avionul Me Bf 109G cu motorul DB 605. Deși aliați, discuțiile despre achiziționarea noului tip de avion au condus la un proiect de contract din care „reieșea că se urmărește doar o bună afacere comercială, ideea de colaborare trecând pe al doilea plan”⁴. Exemplul oferit îl reprezentau prețurile exorbitante cerute pentru vânzarea licenței (1,5 milioane RM pentru celula de avion și 1,75 milioane RM pentru motor) „în afară de costul licențelor anexe”⁵, în timp ce concursul tehnic german era redus „la cea mai simplă expresie”⁶. Mai mult, Ministerul Aerului din Germania nu oferea nici o promisiune în privința „aprovizionării în timp util cu mașini, materii prime, semifabricate și accesorii”⁷. De acest lucru s-a sesizat generalul Jienescu, ministru secretar de stat pe lângă Ministerul Apărării Naționale pentru Aer, care la 14.02.1942 a cerut respectarea calendarului programat de Ministerul Aerului german, deoarece, se putea întârzia „fabricarea cu un an a avioanelor Messerschmitt Bf 109G și a motorului Daimler Benz în licență în țară”⁸. Calendarul mai prevedea și o listă de achiziții de avioane, împreună cu termenele de predare și scopul utilizării lor. Erau propuse a fi comandate un număr de 22 de aparate He 111 H6 (în scopul formării a două escadrile de recunoaștere, în locul avioanelor Blenheim), 33 avioane de bombardament He 111 H6 (livrate până la 1.03.1943), 10 aeronave de transport Ju 52 – promise de mareșalul Goring – cu termen de livrare la 1.04.1943, 12 hidroavioane He 115 (pentru exploatare îndepărtată și protecția convoaielor) programate să sosească la 1.12.1942, 20 de avioane-școală Focke-Wolf 58 (pentru formarea piloților în zbor fără vizibilitate) cu termen la 1.04.1943 și 15 Me Bf 108 Taifun – pentru antrenament și legătură⁹.

O altă notă a SSA, din 22.01.1942, precizează organizarea aeronauticii române, cu începere din 1.04.1942. Erau preconizate a fi gata de luptă 18 escadrile de vânătoare, două de vânătoare în picaaj, 12 de bombardament, 3 de recunoaștere, 10 de observare, 6 de legătură, două de hidroaviație, la care se adăugau 4 companii aerostație, 3 de baloane de protecție și un batalion de parașutiști. Se evidenția, de asemenea, că „nevoile urgente ale aeronauticii române”¹⁰, împreună cu colaborarea tehnică germană, impuneau neapărat „fabricarea în România a avionului

² Arhivele Naționale Istorice Centrale (în continuare se va cita ANIC), fond PCM, dosar 133/1942, f. 27.

³ *Ibidem*, f. 27.

⁴ *Ibidem*, f. 27.

⁵ *Ibidem*, f. 27.

⁶ *Ibidem*, f. 27.

⁷ *Ibidem*, f. 27.

⁸ ANIC, fond PCM, dosar 55/1942, f. 7.

⁹ *Ibidem*, f. 19.

¹⁰ ANIC, fond PCM, dosar 133/1942, f. 107.

Messerschmitt Bf 109G și a motorului Daimler Benz 605”¹¹. Tot cu concursul aliatului german trebuiau completate lipsurile constatate, ele constând în două escadrile de recunoaștere („pentru înlocuirea avioanelor *Blenheim improprii, indisponibile*”¹²), 4 escadrile de legătură, mijloace de transport aeriene și terestre, precum și mijloace de transmisiuni.

La sfârșitul lunii ianuarie 1942, SSA a trimis o nouă notă către Cabinetul Militar al Conducătorului Statului, în care se menționa că „o intervenție a totalității forțelor aeriene la Est, nu poate avea loc înainte de 1 Mai 1942”¹³, iar o alternativă pentru îmbunătățirea forței combative o constituia comandarea în Germania a 100 de avioane Me Bf 109G (livrate până la 1.06.1943) sau a 50 de avioane Me Bf 109G, împreună cu 60 de motoare DB 605, care să sosească eşalonat.

Cert este însă că până la 1.04.1942, în Germania au fost comandate 15 avioane Me Bf 109G, 50 Heinkel 111, 7 Fieseler-Storch și 6 Junkers 52, o altă listă, de extindere a primei comenzi, cuprinzând 22 de aparate Me 110 sau Dornier 215, 16 Junkers 52, 10 Me Bf 108 Taifun, 18 Siebel și 15 Fieseler-Storch.

Peste o lună, la 28.02.1942, mareșalul Antonescu era informat despre discuțiile dintre generalul Jienescu, titularul SSA, și generalul Gerstenberg „relativ la chestiunea dotării cu material aeronautic”¹⁴. Au fost abordate problemele stringente ale achiziționării licenței, la care generalul german s-a exprimat că „n-ar fi nici o dificultate”¹⁵, mai ales că Germania era interesată „să profite de toate posibilitățile industriei noastre aeronautice”¹⁶.

Prima realizare practică a întâlnirii dintre cei doi generali a constituit-o sosirea din Germania, la 25.03.1942, a unui grup de instructori, împreună cu livrarea a 16 avioane de transport Ju 52 și a unui „aparat de voiaj Ju 52, construit pentru Domnul Mareșal”¹⁷. Grupul era compus din mr. Palm – pentru aviația de vânătoare, cpt. Schmidt – consilierul Comandantului unităților române de aviație, cpt. Schiff – pentru aviația de recunoaștere, cpt. Winter – instructor de zbor pe timp de noapte, lt. Doering – pentru aviația de luptă, lt. Muller – specialist în fotografierea de la mare înălțime și pilotul superior de aviație Wetzel – pentru îndrumarea personalului de navigație.

Peste puțin timp, generalul Gerstenberg comunica mareșalului Antonescu o dublă satisfacție: furnizarea de material german pentru o escadrilă de hidroaviație și menținerea forțelor aeriene „gata de luptă la un total de 532 aparate”¹⁸. Aceasta reprezenta o creștere substanțială a dotării, față de începutul anului 1942, când existau doar trei grupuri germane: un grup de vânătoare, staționat la Pipera, compus din două escadrile (una școală și una redusă operativ), un grup de bombardament la Focșani (3 escadrile) și un grup de transport, în Cetatea Albă, alcătuit din două escadrile¹⁹.

¹¹ *Ibidem*, f. 107.

¹² *Ibidem*, f. 107.

¹³ *Ibidem*, f. 112-113.

¹⁴ *Ibidem*, f. 263.

¹⁵ *Ibidem*, f. 263.

¹⁶ *Ibidem*, f. 265.

¹⁷ *Ibidem*, f. 293.

¹⁸ ANIC, fond PCM, dosar 150/1942, f.77.

¹⁹ ANIC, fond PCM, dosar 133/1942, f.6.

Primul test al acestei noi colaborări româno-germane a survenit odată cu primul atac american asupra României, la 12.06.1942²⁰. Deși pagubele au fost minore, efectul moral, la toate nivelele conducerii statului, a fost intens. Ion Antonescu a reproșat părții germane slaba eficacitate în depistarea și anihilarea aeronavelor inamice. De asemenea, a supus SSA unei întrebări aparent simple („*Aviația noastră de luptă poate interveni noaptea în contra bombardamentelor?*”²¹), la care răspunsul a sosit negativ: „*Gradul de antrenament al personalului navigant pe materialul modern de vânătoare... nu permite intervenția aviației noastre de vânătoare contra expedițiilor de bombardament executate noaptea*”²². La acest răspuns, Conducătorul Statului a pus o nouă rezoluție interogativă, care poate părea ironică, având în vedere că ne aflam angrenați într-un conflict major de un an de zile: „*Foarte bine, dar mergem așa înainte? Nu este bine să ne pregătim și noi pentru lupta de noapte?*”²³.

La 9.07.1942 SSA a finalizat documentarea în cazul atacului inamic din 12.06.1942 și a ajuns la concluzia că vinovații erau atât organele autohtone, cât și Misiunea Aeronautică Germană, care nu și-au îndeplinit sarcinile corespunzător. „*Apărarea contra Aeronavelor (AcA) Ploiești – menționa documentul – stâlpul apărării antiaeriene Ploiești n-a fost la înălțime*”²⁴, legăturile radio au funcționat defectuos, „*vigilența pândeii apropiate... a lăsat de dorit*”²⁵, comandantul german al apărării antiaeriene nu a dat alarma în timp util, iar AcA „*a deschis focul după ce s-au lansat bombe*”²⁶. Pentru a eficientiza reacțiile împotriva avioanelor atacatoare, s-a dispus întărirea AcA Ploiești cu 3 divizioane AcA, cu un grup de vânătoare (3 escadrile), la care s-a adăugat mărirea escadrilei de la Mizil la 15 avioane. Tot pentru întărirea capacității de ripostă, dar la nivel național, s-a hotărât înființarea unei escadrile de vânătoare la Constanța, a unui grup de vânătoare (două escadrile) la Mizil și a unui alt grup (două escadrile) la Târgșor.

Ca fapt divers, să consemnăm că Serviciul Special de Informații a alcătuit un material cu pierderile umane din cadrul aviației. Din totalul de 112 morți, doar 30 au căzut în operațiuni, ceilalți 82 (28 de piloți, 36 din apărarea antiaeriană și 31 nenaviganți) fiind pierduți la „*instrucție, trecerea pe materialul modern și în Școli*”²⁷.

SSA a prezentat, la 18.09.1942, programul său de „*renovare și complectare*”²⁸ al aviației române. Ambițios, programul considera necesare un număr de 300 de aparate Focke Wolf 171 pentru observare, 500 de avioane Me 210 pentru bombardament și dăduse deja o comandă de 565 de aparate Me Bf 109G, pentru care „*s-a luat licența*”²⁹, la uzinele IAR.

²⁰ Pentru mai multe amănunte vezi V. Gheorghe, *Operațiunea „Halpro”*, în Dosarele Istoriei, anul VI, nr.9 (61), 2001, pg. 29-30.

²¹ ANIC, fond PCM, dosar 150/1942, f. 149.

²² *Ibidem*, f. 149.

²³ *Ibidem*, f. 149.

²⁴ *Ibidem*, f. 205-207.

²⁵ *Ibidem*, f. 205-207.

²⁶ *Ibidem*, f. 205-207.

²⁷ ANIC, fond PCM, dosar 55/1942, f. 47.

²⁸ ANIC, fond PCM, dosar 150/1942, f. 287-290.

²⁹ *Ibidem*, f. 287-290.

O scurtă comparație între aeronavele aflate pe front în 1941 și în 1942, oferă o imagine mai clară asupra importanței apărării teritoriului național. În 1941, din totalul celor 52 de escadrile angajate, doar 3 erau destinate apărării teritoriului (două escadrile de vânătoare și una de legătură), alte 4 (două de hidroaviație, una de observare și una de legătură) fiind alocate apărării litoralului³⁰. Anul următor, 1942, situația se va schimba, dintr-un total de 41 de escadrile, 7 staționau în țară (5 de vânătoare și două de legătură), încă 7 fiind destinate pazei litoralului (3 de vânătoare, două de hidroaviație, una de recunoaștere și una de observare)³¹.

Începând din 19.09.1942, SSA reorganizează și apărarea antiaeriană, în care un rol important revenea aliatului german, locotenent-colonelul Woldenga fiind numit comandantul aviației de vânătoare din România³².

Peste o lună, la 28.10.1942, SSA preciza programul de înnoire al aeronavelor și ritmul în care acestea erau produse. La data de 1.04.1942 producția lunară de avioane cuprindea 12 aparate de vânătoare, 3 de bombardament și 8 de informare³³, dar se estima că la 1.04. 1943 România o să aibă în dotare 78 de avioane de bombardament moderne, 268 de vânătoare și 189 de informare³⁴.

La mai puțin de o lună după înfrângerea de la Cotul Donului, pe 11.12.1942, generalul Gerstenberg a anunțat sosirea în România a unei escadrile Me Bf 109G, compusă din 12 aparate „*pentru complectarea grupului destinat apărării regiunii petrolifere și Bucureștiului*”³⁵. Peste 3 zile însă, același general a propus ca unitățile aeronautice române angajate pe front să se regrupeze și să-și modifice structura ierarhică. Astfel, se propunea ca Gruparea Aeriană de Luptă și Brigada 4 a.a. „*să primească misiuni independente direct de la Flota 4 Aeriană*”³⁶ [germană - n. a.], în timp ce Regiunea Aeriană Înaintată Română „*să fie conexată la Regiunea Aeriană Germană Rostov*”³⁷, fapt care le putea destina „*să primească misiuni... în afara zonei de acțiuni a Armatei Române*”³⁸. Partea română a opinat că printr-o asemenea întrebuintare „*nu se va putea garanta o satisfacere sigură și oportună a nevoilor Armatei Române*”³⁹ și propunea, la rândul-i, o subordonare față de Gruparea Aeriană de Luptă, implicit Flotei a 4-a Aeriene, iar „*misiunile vor fi transmise printr-un Comandament Român, care va trebui să vegheze asupra satisfacerii nevoilor armatei noastre*”⁴⁰.

Sfârșitul anului 1942 a adus și o realitate tristă în privința aeronauticii naționale. Aparatele pierdute nu au putut fi înlocuite, iar achiziționarea altora noi întârzia. Din

³⁰ ANIC, fond PCM, dosar 55/1942, f. 73-75.

³¹ *Ibidem*, f. 73-75.

³² ANIC, fond PCM, dosar 162/1942, f. 3-4.

³³ *Ibidem*, f. 124.

³⁴ *Ibidem*, f. 124.

³⁵ *Ibidem*, f. 296.

³⁶ *Ibidem*, f. 313-315.

³⁷ *Ibidem*, f. 313-315.

³⁸ *Ibidem*, f. 313-315.

³⁹ *Ibidem*, f. 313-315.

⁴⁰ *Ibidem*, f. 313-315.

totalul avioanelor aflate pe front (220), doar o treime (72) se mai puteau ridica în aer⁴¹. Dacă escadrilele de recunoaștere (16 aparate) și informare (42 aparate) au suferit pierderi acceptabile (mai dispuneau de 10, respectiv 19 avioane), nu același lucru s-a petrecut la flotilele de bombardament și vânătoare. Din cele 3 grupuri de bombardament cu un total de 59 de aparate, nu se mai aflau în stare de funcționare decât 17, în timp ce aviația de vânătoare a suferit cele mai drastice pierderi, din cele 103 aeronave, doar 26 mai putând fi folosite⁴².

---

⁴¹ *Ibidem*, f. 317.

⁴² *Ibidem*, f. 317.

ROMÂNIA SUB BOMBELE AVIAȚIEI SOVIETICE 22 Iunie – 30 Iunie 1941

Viorel GHEORGHE

În anii celui de-al doilea război mondial, teritoriul României, pentru poziția sa strategică, dar mai ales pentru resursele sale în petrol, a fost o pradă râvnită de ambele tabere. În încercarea de a controla această bogăție indispensabilă războiului modern, atât Aliații cât și Germania au făcut eforturi considerabile. Pentru Germania, rezervele românești de petrol erau capitale, pentru că, fără ele, Wehrmachtul nu mai avea cu ce continua războiul¹.

Un rol foarte însemnat în această ecuație l-a avut în primii ani de război Uniunea Sovietică. Dacă prin pactul de neagresiune de la 23 august 1939, Moscova dădea Germaniei mână liberă în declanșarea celui de-al doilea război mondial, prin Ultimatumul dat României la 26 iunie 1940 și prin ocuparea Basarabiei și a nordului Bucovinei, a reușit să dea primii fiori reci liderilor Germaniei². Încă foarte lucid,

---

¹ Mai multe studii sau cărți de istorie, românești sau străine au prezentat din unghiuri diferite importanța petrolului românesc și implicațiile directe și indirecte ale acestuia asupra desfășurării celui de-al doilea război mondial. Printre acestea amintim: Gheorghe Buzatu, *O istorie a petrolului românesc*, București, 2000, Gheorghe Buzatu, *Bătălia spionilor și petrolul românesc (1939-1940)* în *Dosarele Istoriei*, An III, No. 1(17), 1998; Horia Brestoiu, *Impact la paralela 45°. Incursiune în bătălia pentru petrolul românesc*, Iași, 1986, Eugen Preda, *Miza petrolului în vâltoarea războiului*, București, 1983, Andreas Hillgruber, *Hitler, Regele Carol și Mareșalul Antonescu, Relațiile Germano-Române 1938-1944*, București, 1994, Horia Brestoiu, *Acțiuni secrete în România în preajma începutului celui de-al doilea război mondial*, București, 1973, James Dugan et Carol Stewart, *Operațiunea "Ras de maree" sur les petroles de Ploiești*, Paris, 1963, Constantin Dobrescu, *Istoricul Societății "Astra Română" 1880-1948*, Cerașu, 2002, Ion St. Baicu, Constantin Dobrescu, *Cu privire la evoluția societății petroliere "Astra Română" în perioada 1945-1948* în *Anuar X*, Ploiești 2001 (cu multe referiri la importanța avută de petrolul românesc în anii războiului), Constantin Dobrescu, *Societatea "Astra Română"*, în *Anuar X*, Ploiești, 2001

² Problema ultimatumului sovietic de la 26 iunie 1940 și a consecințelor sale a fost mult dezbătută, după 1990, de istoriografia românească. Vezi printre acestea Gheorghe Buzatu, *Rolul factorului geopolitic în determinarea opțiunii României privind evacuarea Basarabiei și a Bucovinei de Nord în 1940*, în *Geopolitica*, vol. I, Iași, 1994; Gheorghe Buzatu, *România în războiul mondial din 1939-1945*, Centrul de Istorie și Civilizație Europeană, Colecția "Românii în istoria universală", Tomul 27, Iași, 1995; Gheorghe Buzatu, *Din istoria secretă a celui de-al doilea război mondial*, vol. 2, București, 1995 (în mod special capitolul 25). Ioan Scurtu, Constantin Hlihar, *Complot împotriva României, 1939-1947. Basarabia, Nordul Bucovinei și Ținutul Herța în vâltoarea celui de-al doilea război mondial*, București, 1992; *Pactul Ribbentrop-Molotov și consecințele lui pentru Basarabia. Culegere de documente*, Chișinău, 1991, Serghei Hocman, *Problema Basarabiei și a Bucovinei în relațiile sovieto-germane, iunie 1940-iulie 1941. Aspecte geopolitice și geostrategice în Sargeția*, XXV, 1992-1994, Constantin I. Stan, Alexandru Gaiță, *Nicolae Iorga și drama României Mari din*

vara anului 1940, în *Anuar*, X, ploiești, 2001, Constantin I. Stan, *Ultimatumul sovietic din iunie 1940, prologul Dictatului de la Viena*, în *Acta Musei Napocensis*, vol. 32/11, 1995, Constantin I. Stan, *Dr. Constantin Angelescu și drama României Mari din vara anului 1940*, în *Mousaios*, VI, Buzău, 2001, L. Bulat, *Basarabia 1940*, Chișinău, 1991, Ioan Damaschin, *Când a început de fapt războiul? Acțiuni de luptă ale Marinei Regale în perioada iunie 1940-iulie 1941 în Dosarele Istoriei*, An V, No. 8 (48), 2000. Ultimatumul dat României și ocuparea de către URSS a celor două provincii românești a avut consecințe nebănuite pentru evoluția ulterioară a celei de-a doua conflagrații mondiale. Basil H. Sichel Hart, unul din promotorii în perioada interbelică a noii tactici a blindatelor în războiul modern, alături de Charles de Gaulle și Heinz Guderian și în același timp unul din cei mai mari analiști și istorici militari, pe care i-a dat secolul XX, în lucrarea sa fundamentală *Istoria celui de-al doilea război mondial*, nota implicațiile acestui act. “La începutul lunii iunie 1940, în timp ce Hitler mai era angajat în compania franceză, Stalin a profitat de ocazie pentru a ocupa Lituania, Estonia și Cecenia. Hitler consimțise ca Țările Baltice să fie în sfera de influență a Uniunii Sovietice, dar să nu fie ocupate efectiv de acestea și considera că fusese tras pe sfoară de aliatul său, deși majoritatea consilierilor săi considerau în mod realist că intrarea rușilor în Țările Baltice constituia o precauție firească, inspirată de teama posibilelor acțiuni ale lui Hitler, după victoria din Vest... La 26 iunie 1940, fără a-și înștiința aliatul, Rusia a adresat un ultimatum României, cerând retrocedarea imediată a Basarabiei și în plus cedarea părții de nord a Bucovinei, ca o “mică compensație pentru felul în care Rusia fusese “jefuită” de fosta ei provincie în 1918 Hitler a receptat această invazie ca o “palmă pe obraz” deoarece rușii ajunseseră acum neliniștor de aproape de exploatarea petroliere românești pe care el conta, deoarece i se tăia accesul la sursele de peste mări. În săptămânile care au urmat, a devenit tot mai nervos și totodată neliniștit de posibilele consecințe ale acestei situații asupra ofensivei aeriene împotriva Angliei. Suspiciunile sale în privința intențiilor lui Stalin au crescut. La 29 iulie 1940, a discutat cu Jald despre posibilitatea războiului cu Rusia, dacă aceasta va încerca să pună mâna pe exploatarea petroliere ale României. Câteva săptămâni mai târziu, ca o ripostă a început transferul în Polonia a două divizii de infanterie.” (B. H. Lidell Hart, *Istoria celui de-al doilea război mondial*, București, f.a. p.196-197. André Fontaine menționa și el că “Führerul a fost stupefiat de comportamentul sovietic... Era destul de enervat de agresiunea contra Finlandei, de exigențele crescute ale Rusiei în materie de armamente și de tonul tăios în care acestea erau formulate... Se neliniștea în momentul campaniei în Franța în legătură cu concentrarea trupelor rusești de-a lungul frontierei române... Umilirea suferită în România a făcut să se reverse paharul”. (André Fontaine, *Istoria Războiului Rece*, ediție îngrijită, traducere și note de George G. Potra și Delia Răzdolescu, București, 1992, p.180) Germania nici nu a apucat să se bucure de victoria împotriva Franței, fiind prinsă de URSS într-un moment destul de dificil. În est, Wehrmachtul nu avea decât 10 divizii de infanterie, o forță mult prea mică pentru a se putea opune cu succes în cazul unui atac sovietic. Hitler a fost nevoit să accepte cedarea Basarabiei și a nordului Bucovinei și a cerut României să facă același lucru. El se temea că petrolul românesc ar putea fi pus în primejdie sau mai rău, ar fi putut cădea în mâna sovieticilor dacă România ar fi refuzat ultimatumul și ar fi acceptat lupta. Presiunile făcute asupra Bucureștiului în acest sens aveau și menirea de a ascunde incapacitatea Germaniei de a interveni rapid în Est, dar în același timp dădea iluzia unei perfecte colaborări sovieto-germane. Aducerea trupelor din Vestul Europei în Est era aproape imposibilă în câteva zile. Anglia nu fusese înfrântă și un război germano-sovietic în acel moment era un adevărat colac de salvare pentru ea. Pentru a nu slăbi operațiunile din Vest și pentru a nu periclita prețioasele câmpuri petrolifere și rafinăriile din România, Hitler a acceptat pretențiile URSS-ului. Indiferent de natura relațiilor germano-sovietice sau de calculele lui Hitler, România putea alege varianta rezistenței armate. După cum remarcă prof. Gh. Buzatu “au fost serioase motive și temeiuri care recomandau ca atunci să se fi optat pentru soluția cea mai firesc recomandabilă pentru un stat suveran și independent – respingerea necondiționată a notelor ultimative ale Kremlinului și acceptarea riscului unui război cu URSS, în ciuda disproporțiilor cunoscute de forțe, pentru apărarea Basarabiei și a nordului Bucovinei” (Gheorghe Buzatu, *Din istoria secretă a celui de-al doilea război mondial*, vol. II, București, 1995, p.256). “Mesajul” primit de la Stalin, la 26-28 iunie, l-a alarmat pe Hitler. A realizat că liderul sovietic va profita de orice moment de slăbiciune, venit dinspre Germania. Singura soluție devenea, în viziunea Führerului, eliminarea acestui potențial

Hitler a intuit planurile lui Stalin și a încercat, după cum se știe fără succes, în cele din urmă, să le contracareze prin atacarea URSS-ului la 22 iunie 1941.

Un segment al luptei dintre acești doi giganți ai momentului, URSS și Germania, s-a desfășurat în România, înainte și după 22 iunie 1941. În mod paradoxal, vedetele acestor acțiuni au fost pentru câteva momente, bombardamentele Armatei Roșii. După 17 iunie 1941, germanii practic nu au mai ascuns concentrările lor de trupe la granița cu URSS și nici motivele pentru care ele se găseau aici. Presa internațională și mai ales cea americană vorbea deschis despre posibilitatea izbucnirii războiului dintre Germania și URSS în următoarele zile. Sovieticii au recurs în ultimă instanță la o încercare aproape disperată de a opri mașina de război germană, o încercare rămasă din varii motive, uitată timp de șase decenii.

Cu câteva ore înainte ca Germania și aliații săi să declanșeze “Operațiunea Barbarossa”, deci în noaptea de 21 spre 22 iunie 1941, bombardiere sovietice au atacat obiective de pe teritoriul României. Se pare că intenția sovieticilor a fost lovirea rafinăriilor prahovene și a sistemului de transport feroviar și rutier spre Moldova³.

Aceste bombardamente sovietice nu au rămas fără un răspuns de la cel mai înalt nivel. Chiar dacă tăvălugul războiului pornise, Hitler și Molotov au avut o controversă pe această temă, iar fiecare a încercat să profite de pe urma acestui eveniment.

Serviciul Central de Informații prezenta conducerii superioare a României această situație în “*Buletinul de Informații*” din 22 iunie 1941, ora 20. În acest document se menționa că în dimineața zilei de 22 iunie 1941, ora 5 “*posturile de radio germane au difuzat <<Proclamația Cancelarului Hitler>> prin care anunța războiul contra*

---

dușman, mai înainte ca acesta să fie capabil de același lucru. Și astfel, Hitler a luat decizia fatidică a invadării URSS-ului.

³ Uniunea Sovietică a făcut un gest oarecum neașteptat, dar care se încadra în logica ei preferată, aceea a forței. Dacă în noaptea de 21 spre 22 iunie 1941 bombardierile sovietice ar fi reușit să distrugă rafinăriile prahovene și principalele căi rutiere și feroviare care legau restul țării de Moldova, Germania dar și România ar fi fost puse într-o situație dificilă. Chiar în momentul declanșării “Operațiunii Barbarossa”, Wehrmachtul s-ar fi trezit lipsit de petrol, acest lichid esențial pentru “războiul motoarelor”. Uniunea Sovietică spera probabil ca printr-o acțiune energetică să atenționeze Germania. Dacă aceasta nu putea fi oprită, cel puțin se putea încerca întârzierea acțiunii Germaniei. Un bombardament reușit asupra rafinăriilor ploieștene însemna practic scoaterea acestora din uz pentru cel puțin trei luni de zile. Din cauza vremii, declanșarea ofensivei contra URSS-ului în septembrie ar fi fost sinucidere curată. Dacă aceste bombardamente, din noaptea de 21 spre 22 iunie 1941 și-ar fi atins scopurile, Moscova putea spera ca atacul german să nu se declanșeze decât în primăvara anului 1942, când datele problemei ar fi fost cu totul altele. Oare nu-i declara Stalin în august 1942 lui Churchill “Știam că războiul urma să izbucnească, dar speram să mai câștig vreo șase luni”. (Cf. Andre Fontaine, *op. cit.*, p. 198). Din păcate pentru sovietici, aceste bombardamente nu au reușit. Motivele au fost diverse. Încă din 1939 în România se instalase camuflajul, tocmai pentru a feri orașele și obiectivele importante de asemenea acțiuni. În apropierea Ploieștiului, la Cricov erau ridicate niște machete, care dădeau impresia, mai ales pe timp de noapte, că aici se găseau rafinării. Aici și la Parepa au căzut bombe sovietice, precum și pe raza județului Râmnicu-Sărat și în jurul Iașului, unde se găseau puternice forțe germane. Mai trebuie menționată și pregătirea piloților sovietici, care nu era la standarde înalte și lipsa unor echipamente performante. Pentru detalii despre aceste atacuri vezi și Viorel Gheorghe, *Județul Prahova 22 iunie – 15 iulie 1941. Secvență a războiului aerian* în *Anuar*, X, 2001, Viorel Gheorghe, *Războiul aerian la Curbura Carpaților (1941-1942)* în *Mousaios*, VII, 2001, Valeriu Avram, “*Cruciații*” aerului în *Dosarele Istoriei*, An VI, No. 7(59), 2001.

Rusiei. Se aduce URSS învinuirea de a fi urmărit, din 1939 și până în prezent slăbirea Germaniei prin ocuparea Țărilor Baltice...ocuparea Basarabiei... organizarea răscoalei legionare din România... încălcări terestre și aeriene a teritoriului Germaniei și României”⁴. Reacția Moscovei era consemnată de același document. “Astăzi, 22 VI, ora 11, posturile de radio sovietice au difuzat următoarea declarație a guvernului sovietic, citată de d-l Molotov „...se declară pure născociri, afirmația că trupele sovietice ar fi atacat granița răsăriteană și că aviația rusă ar fi bombardat aeroporturi românești...”⁵.

În zilele următoare, aviația sovietică a lansat numeroase manifeste deasupra României. Unul din aceste manifeste era sub forma unui ziar și purta titlul de “Vocea Poporului”. În acest manifest, data miercuri 25 iunie 1941, se găsea tradusă în limba română, declarația lui Molotov ținută la radio pe data de 22 iunie 1941. Printre altele Molotov declara “Însărcinat fiind de guvernul Uniunii Sovietice trebuie să declar că trupele noastre și aviația noastră nu și-au permis încălcarea graniței în nici un punct și prin urmare declarația postului de radio românesc făcută azi-dimineață că ar fi bombardat aerodromurile românești este o minciună sfruntată și o provocare. O minciună și o provocare similară este și întreaga declarație de azi a lui Hitler”⁶.

⁴ Arhiva Națională Istorică Centrală (în continuare A.N.I.C.) *Fond Președenția Consiliului de Miniștri. Cabinetul Militar*, dosar 341/1941, f. 143.

⁵ *Ibidem*, f. 144 - 145.

⁶ *Ibidem*, f. 291. Acest moment, destul de important pentru modul de comportare al celor două mari puteri, comportă anumite discuții. Evenimentul în sine a fost uitat. Sovieticii nu au avut nici un interes să exploateze această problemă, care intra în contradicție cu dogmele oficiale, iar germanii probabil nu ar fi fost crezuți. Se știe că URSS-ul, până în noaptea de 21 spre 22 iunie 1941, a încercat să dea impresia că nu dorește un conflict cu Germania. Chiar și atunci când toată lumea era sigură că în relațiile sovieto-germane urmau să aibe loc schimbări dramatice, comunicatul TASS din 14 iunie 1941 susținea contrariul. În conformitate cu tratatele încheiate, URSS trimitea spre Germania petrol, grâne și alte materii prime. Din vara lui 1940 și până în iunie 1941, URSS-ul a exportat spre Germania, printre altele 1 milion tone grâu 9.000 tone produse petroliere (!), 100.000 tone bumbac, 500.000 tone fosfați, etc. Ultimul tren sovietic cu petrol, mangan și cereale a trecut frontiera cu Germania cu o oră înainte de declanșarea “Operațiunii Barbarossa”. Cf. Valentin Berejkov, *În umbra lui Stalin*, București, f.a., p.73 și 103. De ce URSS-ul nu a oprit mai devreme aceste livrări și de ce în acea noapte de 21 spre 22 iunie 1941, pe de o parte trenurile sovietice transportau materiale strategice spre Germania iar pe de altă parte bombardierele sovietice atacau în mod neașteptat zona petroliferă românească? Răspunsul este totuși mult mai simplu decât pare la prima vedere. La câteva săptămâni, după începerea războiului, încă mai erau garnituri sovietice care mergeau spre linia frontului, ducând după planificarea anterioară mărfuri spre Germania. Se punea astfel în lumină și sistemul extrem de rigid al economiei sovietice. Pe de altă parte, acuzele germanilor și românilor față de bombardamentele sovietice din noaptea de 21 spre 22 iunie 1941 au fost etichetate de Moscova ca minciuni și provocări. La o cercetare mai atentă aceste afirmații ale sovieticilor nu rezistă. România nu avea nevoie de nici un fel de înscenare sau provocare pentru a intra în război contra URSS-ului și nu avea nevoie nici pentru a-și justifica acțiunea de asemenea gesturi. Motivele României erau sfinte. Ea a intrat în război pentru a-și elibera cele două provincii răpite de URSS în vara anului 1940. Toată țara, întreaga clasă politică românească era de acord cu această opțiune. Nici o altă motivație nu ar fi reușit să mobilizeze poporul român ca aceasta, a eliberării pământului răpit. Pentru Germania, aceste provocări erau de asemenea irelevante. Chiar dacă în august 1940 ea garantase frontierele României, situația nu era totuși de natură ca ea să atace URSS-ul, doar pentru că România fusese bombardată, într-un mod total inefficient, de aviația sovietică. Este adevărat, Germania s-a folosit de aceste bombardamente, pentru a-și justifica, printre altele, atacul, dar nu este mai puțin adevărat că și fără

Pare paradoxal, dar mai aproape de adevăr era Hitler. Aviația sovietică bombardase România cu câteva ore înainte de declanșarea “Operațiunii Barbarossa”. Aceste bombardamente puneau punct unui șir lung de violări ale spațiului aerian românesc de către avioane sovietice, aflate fie în misiune de recunoaștere, fie în misiune de transport a agenților NKVD care acționau în România.

După declanșarea ostilităților, aviația sovietică a încercat, cu o tenacitate cu adevărat impresionantă, să distrugă principalele obiective strategice de pe teritoriul României. Cu o singură excepție, rezultatele obținute au fost aproape nesemnificative. Mult mai grave au fost distrugerile provocate unor orașe, mai ales din Moldova, care erau lipsite de apărare și care nu adăposteau obiective militare sau industriale semnificative⁷.

ele tot ar fi atacat Uniunea Sovietică. Miza era mult prea mare pentru Germania. Cercetarea documentelor de arhivă românești arată că aceste bombardamente sovietice din noaptea de 21 spre 22 iunie 1941 au alarmat autoritățile locale, care au anunțat în mare grabă Bucureștiul. Oricum, România nu a făcut prea mult caz. După cum am văzut, cauza pentru care a intrat în război era prea importantă, așa că nu avea nevoie de false motive. Pentru Antonescu, starea de război dintre România și URSS exista încă din iunie 1940, chiar dacă cele două țări mai aveau încă legături diplomatice. Oricum, în perioada iunie 1940-iunie 1941, nenumărate provocări la frontieră au fost puse la cale de către sovietici. Aproape zilnic, avioanele lor de recunoaștere au violat spațiul aerian românesc. Au fost multe situații când avioanele sovietice au aterizat în România pentru a debarca agenții N.K.V.D. cu mult înainte de 22 iunie 1941. Nu este exclus ca sovieticii să fi urmărit și alte interese cu aceste bombardamente. Știind că atacul german va veni, au pus la cale aceste bombardamente aeriene, gândindu-se că probabil, propaganda, mai ales cea românească, ar fi exploatat acest incident. Sovieticii s-ar fi grăbit, poate, să arate că România a intrat în război din cauza acestor atacuri, care bineînțeles erau doar provocări puse la cale de dușmanii URSS-ului. S-ar fi putu astfel abate atenția de la motivul real al acțiunii românești, eliberarea unor pământuri românești răpite prin forță de URSS. Dacă într-adevăr aceasta era una din variantele sovietice, probabil nu vom ști. Oricum, nici România și nici Germania nu au insistat asupra acestor bombardamente. România pentru că își avea o motivație de interes național. Germania pentru că după victoriile incredibile din primele zile, practic a uitat sau nu a mai dat importanță acestui eveniment. S-a văzut și după 22 iunie 1941, că multe bombardamente aeriene sovietice nu au fost doar operațiuni militare, ele având și puternice conotații politice.

⁷ Abia după 1990, istoricii români au putut aborda în conformitate cu adevărul istoric problemele politice și militare ale României de dinainte de 23 august 1944. Spațiul de cercetare fiind vast, în mod obligatoriu au trebuit abordate marile teme ale acestei perioade: pierderile teritoriale, relațiile româno-germane, participarea armatei române la Campania din Est, etc. Abia de acum se pot aborda probleme punctuale, pentru a se întregi imaginea României într-una din cele mai dificile perioade ale existenței sale. Informații despre bombardamentele sovietice din vara anului 1941 au apărut mai mult sporadic și ele au făcut referire la bătălia aeronavală de la Constanța din 26 iunie 1941 și la bombardamentul de la Ploiești din 13 iulie. Aceste evenimente au fost prezentate în câteva lucrări, printre care Horia Brestoiu, *Impact la paralela 45°. Incursiune în bătălia pentru petrolul românesc*, Iași, 1996, Adrian Pandeia, Efitimie Ardeleanu, *România în Crimeea 1941-1944*, București, 1998. Informații și analize competente despre atacurile aeriene sovietice se regăsesc și în lucrările istoricilor navali români, numai că acestea se rezumă în general doar la bombardamentele efectuate asupra Flotei. Printre acestea, Jipa Rotaru, Ioan Damaschin, *Glorie și dramă. Marina Regală Română 1940-1945*, București, 2000; Niculae Kaslinki, Raymond Stănescu, *Marina Română în al doilea război mondial 1939-1945*, București, vol. I, 1996, vol. II 1997, vol. III 1998. Pentru bombardamentele sovietice din anul 1944, în Moldova, vezi Constantin Cloșcă, *România în infernul marii Conflagrații. Frontul Iași. Chișinău*, Iași, 1997. Detalii despre bombardamentele sovietice în anii 1941-1942 în zona Prahova și Carpații de Curbură vezi la Viorel Gheorghe, *Județul Prahova 22 iunie-15 iulie 1941. Secvență din războiul aerian*, în *Anuar*, X, 2001; idem, *Războiul aerian la*

Alături de Valea Prahovei, zona Carpaților de Curbură și capitala țării, o zonă foarte des atacată de aviația sovietică a fost Dobrogea și în special Constanța. Atacurile au început încă din noaptea de 22 spre 23 iunie 1941, asupra principalului port al țării⁸. Două incursiuni cu avioane izolate au avut loc în seara zilei de 22 iunie 1941, la orele 22,30 și 23,30. După acest prim atac au rezultat opt case dărâmate, magazia de muniții a unei unități germane distrusă, iar un rezervor al stației de petrol, încărcat cu produse petroliere, a fost incendiat⁹. La ora 1,30, o nouă incursiune a unor avioane sovietice izolate, dar fără rezultate¹⁰.

În dimineața și în cursul zilei de 23 iunie 1941, atacurile aviației sovietice asupra Constanței au continuat. La 5-5,30, trei sau patru avioane sovietice au lansat trei bombe în zonele Bărganul și Schitu, care au căzut pe câmp. La Mereni au lansat 9 bombe, din care una a explodat¹¹. La orele 6 și 9, s-au înregistrat noi atacuri asupra portului și orașului. O întreagă escadrilă sovietică a lovit puternic Cartierul Portului, Poșta și Halele Centrale. Au murit 21 de militari români și 15 germani de la un post de artilerie antiaeriană. Alți 23 de militari români au fost răniți. Legăturile telefonice întrerupte la ora 6 au fost restabilite la ora 9³⁰, pentru a fi din nou întrerupte de bombardament¹². În seara zilei, cu raportul No. 3593, prefectul județului Constanța, Col. Emil Buzincu, anunța un nou raid de bombardament sovietic, la ora 17. Opt bombardiere sovietice au lansat mai multe bombe în zona Portului, a Poștei și Halelor Centrale, provocând mari stricăciuni. Cele mai mari pagube erau în port, iar cu Bucureștiul mai era în funcțiune un singur fir de telefon¹³. În cursul serii, stingerea focului era în curs la magazia germană de muniții, în timp ce la rezervor era încheiată¹⁴.

În noaptea de 22 spre 23 iunie 1941, Galațiul și județul Covurlui au fost bombardate intens de aviația sovietică. Între 4,15 și 4,50, o escadrilă de 9 avioane sovietice au bombardat aeroportul de la Bădălan și terenul din jurul cazărmei de marină Țiglina. În Galați, mai multe clădiri au fost grav avariate. Au murit doi soldați români, patru civili și 15 cai. La aeroport au fost răniți doi grăniceri români, doi soldați germani și șapte civili români. După bombardament, avioanele sovietice au

---

Curbura Carpaților (1941-1942) în Mousaios, VII, 2001, idem, *Duel pe cerul României* în *Dosarele Istoriei*, An VI, No. 7(59), 2001. Studiul de față, fără a avea pretenția de exhaustiv, prezintă principalele atacuri ale aviației sovietice împotriva României, în anii 1941-1943 și pierderile umane și materiale rezultate. Nu-și propune să prezinte în mod special bătăliile aeriene care au avut loc deasupra României în acest interval și nici să detalieze măsurile luate de autoritățile române în domeniul apărării pasive, a organizării artileriei antiaeriene sau a apărării contra parașutiștilor, din cauza spațiului limitat.

⁸ A.N.I.C., *Fond Președenția Consiliului de Miniștri. Cabinetul Militar*, dosar 341/1941, f. 168.

⁹ A.N.I.C., *Fond Direcția Generală a Poliției*, dosar 26/1941, f. 6.

¹⁰ *Ibidem*.

¹¹ A.N.I.C., *Fond Inspectoratul General al Jandarmeriei*, dosar 20/1941, f. 101.

¹² A.N.I.C., *Fond Președenția Consiliului de Miniștri. Cabinetul Militar*, dosar 341/1941, f. 168.

¹³ A.N.I.C., *Fond Direcția Generală a Poliției*, dosar 26/1941, f. 2.

¹⁴ *Ibidem*, f.6. În prima zi de război, armata germană a bombardat importante orașe din interiorul URSS-ului. În prima zi au fost distruse 60 de aerodromuri. Au fost distruse la sol aproximativ 800 de avioane iar în luptele aeriene încă 400. G.V. Zimin, *Piloți de vânătoare*, vol. I, București, 1990, p. 146.

evoluat deasupra confluenței Siretului cu Dunărea, unde se găseau, camuflate, monitoare românești¹⁵.

Concomitent cu aceste 9 avioane, alte avioane sovietice, aproximativ 21-30 la număr, au bombardat mai multe ținte din județul Covurlui. În comuna Piscu au fost lansate două bombe, dar fără rezultat. În schimb la stația CFR Barboși, au căzut două bombe, în spatele clădirii gării, una în biroul de mișcare și alta între linii. A fost omorât un acar, iar alte două persoane au fost grav rănite. În comuna Oancea au căzut mai multe bombe incendiare. Mai multe case au luat foc¹⁶.

La ora 4⁵⁰, cele nouă avioane sovietice care au bombardat orașul Galați, s-au îndreptat spre Brăila. Ulterior, alte două avioane sovietice s-au alăturat acestora, bombardând și obiective din județul Brăila. Bombardamentele au durat până în jurul orei 6. Șapte bombe au căzut în curtea șantierului Franco-Român, de pe raza comunei Brăilița. Din fericire, explozia bombele a spart doar geamurile șantierului. O bombă a căzut între gardul șantierului și linia feroviară Brăila-Brăila Port. În comuna Brăilița au fost lansate opt bombe, care au distrus șase case. După aceea, avioanele sovietice au mitraliat comuna Brăilița. Un caporal din Regimentul 17 Infanterie a fost omorât, iar doi civili răniți. În apropierea docurilor de la Brăila au mai fost aruncate alte două bombe, dar explozia acestora nu a provocat stricăciuni. Comuna Nedelcu Chercea fost bombardată și apoi mitraliată, fiind răniți un soldat din Regimentul 1 Fortificații și o persoană civilă din aceeași localitate. Alte șapte bombe au lansat avioanele sovietice pe teritoriul comunei Baldovinești, dar fără efect¹⁷.

În cursul zilei de 23 iunie 1941, aviația sovietică a lansat puternice bombardamente și în județul Tulcea. La ora 9,45, un avion a lansat două bombe în curtea cazărzii din Tulcea, care nu au produs stricăciuni. Același avion a lansat și patru bombe la Sf. Gheorghe, care de asemenea nu au produs pagube¹⁸. Prefectul județului Tulcea informa cu raportul No. 1223 din 23 iunie 1941 autoritățile superioare ale statului de celelalte bombardamente ale zilei, efectuate de aviația sovietică. La ora 10,30 Tulcea a fost din nou bombardată. Două bombe au căzut la Uzina de Apă și altele în jurul monitoarelor. La ora 15, două avioane sovietice au lansat opt bombe asupra orașului Tulcea. O femeie și un copil au fost omorâți, iar o femeie a fost grav rănită. Răniți ușor erau un bărbat și o femeie. În ciuda acestor bombardamente, moralul populației era însă ridicat. Mai devreme, între orele 12,30-13, șapte bombardiere sovietice au lovit Isaccea. În urma exploziilor au murit trei soldați români. În cursul zilei de 23 iunie 1941, Sulina a fost bombardată de patru ori. În timpul atacurilor au fost lansate 15 bombe, care au distrus patru case și avariat zece. Doi bărbați și o femeie au fost omorâți, cinci persoane au fost rănite grav, iar patru ușor¹⁹.

Din cauza puternicului bombardament de artilerie efectuat de sovietici, populația civilă din comuna Lascăr Catargiu se refugia spre Tulcea. În capitala

¹⁵ A.N.I.C., *Fond Președenția Consiliului de Miniștri. Cabinetul Militar*, dosar 341/1941, f. 168.

¹⁶ A.N.I.C., *Fond Direcția Generală a Poliției*, dosar 26/1941, f. 3.

¹⁷ *Ibidem*, f. 1.

¹⁸ *Ibidem*, f. 8.

¹⁹ *Ibidem*, f. 9.

județului, din cauza bombardamentelor aeriene, autoritățile locale au luat decizia ca o parte din copii și femei să fie evacuată în satele vecine²⁰.

La ora 17,30, Colonelul Ionescu, prefectul județului Tulcea, cu raportul No. 276, informa că bombardamentul inamic de la Isaccea a fost intensificat, în timp ce artileria românească răspundea în forță. Ismailul a fost bombardat între orele 12 și 13 de aviația românească, pierzându-se un avion²¹.

Cu raportul No. 141, din 24 iunie 1941, prefectul județului Vaslui dădea informații despre bombardamentele efectuate aici de aviația sovietică în ziua de 23 iunie. În cursul zilei la Vaslui a fost bombardament aerian inamic, soldat cu doi morți. La ora 18, un avion sovietic a lansat zece bombe în satul Drăgești (Todireni). Același aparat inamic a mitraliat populația aflată la munca câmpului, dar, din fericire, nu au fost victime. Din cele zece bombe lansate la Drăgești, una nu a explodat și a fost imediat pusă sub pază, iar un genist a fost chemat la fața locului. Alte bombe neexplodate au fost găsite de niște copii care se jucau. Din păcate, joaca copiilor s-a terminat tragic, una din bombe făcând explozie, omorând doi copii și rănind grav pe alți doi²².

A treia zi de război, 24 iunie 1941, a adus printre altele puternice bombardamente de aviație asupra Constanței și o primă încercare a aviației sovietice de bombardare a Bucureștiului.

Începând cu ora 6,40, trei valuri succesive de avioane sovietice au bombardat Constanța. Au venit, rând pe rând, două, șase și respectiv unsprezece avioane inamice, care după lansarea bombelor s-au retras spre mare. În luptele aeriene dintre aviația română și cea sovietică, șase aparate inamice au fost doborâte. Unul din acestea în flăcări a căzut lângă chestura poliției, care mai fusese lovită pe 23 iunie de șase bombe, iar în ziua de 24 iunie de încă alte două. Bombardamentul aerian sovietic a provocat însă pagube însemnate orașului. O bombă a căzut pe clădirea piloților Căpităniei Portului, fără a provoca victime. În centru au fost distruse baia comunală și un magazin de coloniale, iar 20 de clădiri, tot din centru, au fost avariate. Avariile au constat în spărturi în ziduri, plafoane căzute, ferestre și uși sparte sau deplasate. Pagubele din centru și din zona portului erau foarte mari²³.

Prefectul județului Constanța, colonel Emil Buzincu, cu raportul No. 1596, din 24 iunie 1941, ora 8,10, informa că a permis și ușurat evacuarea populației civile din centrul Constanței și din zona Portului, către satele din jurul orașului. Ca urmare a acestor măsuri, în bombardamentele înregistrate între 6,40 și 7 s-au înregistrat doar un mort și doi răniți²⁴.

---

²⁰ *Ibidem*, f. 8.

²¹ *Ibidem*, f. 5. În ziua de 24 iunie 1941, blindatele germane au pătruns în orașul Vilnius, iar președintele SUA, Franklin D. Roosevelt, face publică o declarație de sprijin pentru Uniunea Sovietică. Cf. Leonida Loghin, *Al doilea război Mondial. Cronologie*, București, 1984, p. 91-92.

²² A.N.I.C., *Fond Președenția Consiliului de Miniștri. Cabinetul Militar*, dosar 341/1941, f. 168.

²³ A.N.I.C., *Fond Direcția Generală a Poliției*, dosar 26/1941, f. 16.

²⁴ *Ibidem*, f. 15.

La ora 7⁵⁰, un nou raid sovietic asupra Constanței. De data aceasta au lansat cinci bombe, din care două incendiare. În jurul orei opt, un imobil de lângă Telefoane era în flăcări²⁵.

În jurul orei 11⁰⁰, la stația CFR Palas, avioanele sovietice au lansat 24 de parașutiști, care au fost însă capturați imediat la coborârea pe pământ și duși la Comenduirea Pieții Constanța²⁶.

La ora 22, Constanța a fost din nou bombardată. Un singur avion a lansat două bombe de mare calibru, din care una a căzut pe acoperișul clădirii unde se găsea Legiunea de Jandarmi Constanța. Explozia bombei a distrus clădirea complet. Au murit 25 de jandarmi, iar alții au fost grav răniți. Au mai fost rănite și șase persoane civile²⁷.

Pentru a se evita asemenea dezastre, autoritățile românești au luat decizia ca Inspectoratul Regional de Poliție Constanța să se mute de lângă Fetești, iar Chestura de Poliție Constanța să se mute la Anodolchioi²⁸.

Ziua de 24 iunie 1941 se pare că a fost prima în care avioanele sovietice au reușit să se apropie de București. Generalul Gheorghe, Prefectul Poliției Capitalei raporta la ora 20,20 de această încercare. La ora 18,40, venind dinspre Urziceni, o patrulă de trei avioane sovietice, aflate la o altitudine de circa 3.000 m, a încercat să pătrundă spre București. La ridicarea avioanelor de vânătoare germane s-au retras în mare grabă, fără a lansa bombe. Artileria antiaeriană românească a reacționat puternic. Două proiectile neexplodate, trase de artileria românească, au fost găsite în Parcul Berindei și în comuna Plumbuita. Această încercare de incursiune deasupra Capitalei a provocat și o victimă. În momentul în care ieșea din adăpostul antiaerian, un evreu de 57 de ani, locuind în strada Mircea Vodă, a făcut infarct²⁹.

Un alt mare oraș al României a fost bombardat în mod repetat în această zi. În dimineața de 24 iunie 1941, avioanele sovietice au lansat mai multe bombe la nord de Iași în zona Vultur-Stânca, fără a produce însă pagube. La ora 11,48, un bombardier inamic a aruncat patru bombe chiar în centrul Iașului, distrugând două case. Suflul exploziei a spart geamurile la mai multe clădiri, printre care Căminul Studentesc și Fundația Regele Ferdinand. Explozia bombelor a omorât doi oameni și doi cai, iar un militar a fost ușor rănit. La ora 12,30, alte avioane sovietice au lansat mai multe bombe în regiunea Abatorului și pe șoseaua Tomești-Abatoru. Exploziile au ucis doi cai și rănit un om și au produs stricăciuni la fabrica "Ferometal"³⁰.

Prefectura județului Tulcea informa cu telegrama No. 18.479 din 24 iunie 1941, că în cursul nopții de 23 spre 24 iunie, s-au dat la Tulcea cinci alarme aeriene. Aviația sovietică a fost însă alungată de tirul foarte puternic al artileriei antiaeriene românești. La ora 12,30, șase avioane inamice au reușit să bombardeze orașul, lansând bombe în mai multe zone. Din fericire nu au fost înregistrate victime³¹.

²⁵ *Ibidem*, f. 13.

²⁶ *Ibidem*, f. 14.

²⁷ A.N.I.C., Fond Inspectoratul General al Jandarmeriei, dosar 20/1941, f. 101.

²⁸ A.N.I.C., Fond Direcția Generală a Poliției, dosar 26/1941, f. 16.

²⁹ *Ibidem*, f. 19.

³⁰ *Ibidem*, f. 21.

³¹ *Ibidem*, f. 10.

Ziua de 25 iunie 1941 a adus o concentrare a bombardamentelor aviației sovietice, în zona Moldovei, deși, izolat, au fost raiduri și în alte zone ale teritoriului național.

Între orele 4-4⁵⁰, mai multe aparate sovietice au lovit Constanța. Au fost lansate deasupra orașului patru bombe, din care au explodat două. O casă a fost dărâmată, iar trei persoane rănite³². La ora 7,15 s-a dat din nou alarmă, fără ca avioanele sovietice să mai apară deasupra orașului. În raportul No. 3574, colonelul Emil Buzincu, prefectul județului Constanța, menționa că “*în cursul după-amiezii, alarmele s-au succedat aproape neîntrerupt de la orele 2 până la orele 8 seara*”³³.

La ora 6,20, șase avioane sovietice și-au făcut apariția deasupra orașului Tulcea, pe care l-au bombardat timp de 15 minute. După ce-au aruncat aproximativ 10-12 bombe, aparatele sovietice au mitraliat orașul, fără a produce pagube sau victime. Toate autoritățile locale erau la posturile lor, în ciuda bombardamentelor sovietice, atât aeriene, cât și de artilerie³⁴. Colonelul Ionașcu, prefectul județului Tulcea, informa cu raportul No. 2504 din 25 iunie 1941, că la ora 10,40, trei avioane sovietice au bombardat orașul Tulcea timp de opt minute, lansând zece bombe, care nu au produs pagube sau victime³⁵.

Prefectul județului Buzău, Colonelul Voicu, raporta cu telegrama No. 2253, de la ora 23, evenimentele înregistrate în acest județ. În dimineața zilei de 25 iunie, între orele 5 și 5,10, două avioane sovietice au lansat șapte bombe explozive deasupra Buzăului, dărâmand două case și avariind alte două, iar un bărbat a fost rănit. Între 6,50 și 7,10, alte cinci aparate sovietice au aruncat deasupra Buzăului 38 de bombe explozive, care au distrus 9 case, iar alte două au fost avariate. Două femei au fost rănite ușor. Formațiunea de apărare pasivă s-a comportat însă slab³⁶. Și la Râmnicu-Sărat, aviația sovietică a lansat mai multe bombe care au avariat câteva case particulare³⁷.

În noapte de 23 spre 24 iunie, la orele 23, o escadrilă sovietică formată din 11 avioane și împărțită în două grupuri, au bombardat județul Tutova. La Târgu Murgeni au lansat bombe și au mitraliat localitatea. În telegrama cifrată No. 811 din 26 iunie 1941, prefectul județului, colonelul Manoil Eugen, raporta că atacul s-a soldat cu trei răniți, doi jandarmi și un soldat genist. După acest bombardament, unul din grupurile de avioane sovietice s-a îndreptat spre Epurenii, încercând, dar fără rezultat să distrugă șoseaua³⁸. Tot în această noapte, unul sau două avioane sovietice au aruncat 20 de bombe mici, în apropierea satului Perieni, fără rezultate concrete. În seara zilei de 26 iunie, o bombă incendiară neexplodată și resturile a 25 de alte bombe au fost aduse la Bârlad, la sediul Prefecturii. În cursul zilei de 25 iunie 1941, două avioane sovietice au

³² *Ibidem*, f. 34.

³³ *Ibidem*, f. 25. Pe 25 iunie 1941, ofensiva germană continua susținut. Grupul de Armate “Nord” a cucerit o parte însemnată din Țările Baltice, iar Grupul de Armate “Centru” pătrunsese peste 200 de kilometri. Cf. Leonida Loghin, *op. cit.*, p. 92.

³⁴ A.N.I.C., *Fond Președenția Consiliului de Miniștri. Cabinetul Militar*, dosar 341/1941, f. 183.

³⁵ A.N.I.C., *Fond Direcția Generală a Poliției*, dosar 26/1941, f. 30.

³⁶ *Ibidem*, f. 31-32.

³⁷ A.N.I.C., *Fond Președenția Consiliului de Miniștri. Cabinetul Militar*, dosar 341/1941, f. 200.

³⁸ A.N.I.C., *Fond Direcția Generală a Poliției*, dosar 26/1941, f. 86.

lansat, fără rezultat, două bombe în satul Bonca, după care s-au îndreptat spre Zorbeni, unde au aruncat șase bombe. Explozia acestora a rănit trei soldați germani și a rupt traseul telefonic pe o distanță de patru stâlpi³⁹.

La ora 16,50, un avion sovietic, venind dinspre Adjud, a trecut pe deasupra orașului Bacău, după care a mitraliat, în picaj, cu gloanțe explozibile, poligonul de trageri și câmpul de aviație. Un camion german a fost incendiat, dar nu au fost victime. Artileria antiaeriană a deschis focul, iar aviația de vânătoare românească a intervenit, fugărind aparatul sovietic spre Bârlad⁴⁰.

Seara, la ora 20,15, un nou raid de bombardament asupra orașului Bacău s-a soldat cu rănirea unui soldat german⁴¹.

Orașul Galați și județul Covurlui au fost relativ ocolite de aparatele sovietice în ziua de 25 iunie 1941. La ora 11, trei avioane sovietice de vânătoare au trecut la 100 m pe deasupra comunei Foltești, trăgând cu mitralierele de bord. Nu au fost victime. La ora 13, un alt avion de vânătoare sovietic a mitraliat gara CFR Frumușița, dar nici de data aceasta nu au fost victime⁴².

În județul Putna a avut loc o lansare de parașutiști sovietici. La ora 7,30, avioanele sovietice au lansat doi parașutiști pe raza comunei Vulturul. Unul dintre aceștia a fost ucis imediat de jandarmi, dar celălalt a fugit.⁴³ Cu telegrama No. 3.843, din 26 iunie 1941, prefectul județului Putna, locotenent-colonelul Ruscescu, menționa că celălalt parașutist a fost capturat pe teritoriul județului Tecuci⁴³.

Într-adevăr, celălalt parașutist a ajuns la sol în apropierea satului Salcia. Locuitorii aflați la munca câmpului l-au observat și au anunțat secția de Jandarmi Ivești. Aceștia împreună cu două plutoane din Regimentul 19 Infanterie l-au urmărit și capturat a doua zi, pe 26 iunie 1941, în pădurea Grigoreasca. În timpul urmăririi a răspuns cu foc de arme. Parașutistul era de fapt pilot, avea gradul de locotenent superior (locotenent major). Se numea Zaharov Ion Gheorghe și făcea parte din Regimentul 5 Bombardiere Cetatea Albă. Împreună cu alte șase bombardiere a încercat să distrugă gara CFR Buzău, dar reacția extrem de puternică a artileriei antiaeriene românești i-a împiedicat să-și îndeplinească cu succes misiunea. După capturare, pilotul sovietic a fost predat Corpului V Armată⁴⁴.

În partea de nord a Moldovei, activitatea aviației sovietice a fost deosebit de intensă în această zi de 25 iunie 1941. În noaptea de 24 spre 25 iunie 1941, aviația sovietică a bombardat localitățile Pomârla, Peioasa, Crasnobeuca, Ghireni și Târgu-Dorobani, de pe raza județului Dorohoi. În cursul dimineții, nouă avioane sovietice au lansat mai multe bombe incendiare asupra gării CFR Dorohoi care au aprins un depozit german de furaje. Acesta, cu toate intervențiile, a ars în întregime. O parte din avioane au mitraliat populația civilă, rănind nouă persoane⁴⁵. În după-amiaza zilei, de data aceasta artileria sovietică, a bombardat, cu proiectile incendiare, localitățile

³⁹ Ibidem, f. 85.

⁴⁰ Ibidem, f. 24.

⁴¹ A.N.I.C., *Fond Președenția Consiliului de Miniștri. Cabinetul Militar*, dosar 341/1941, f. 200.

⁴² A.N.I.C., *Fond Direcția Generală a Poliției*, dosar 26/1941, f. 46.

⁴³ Ibidem, f. 39.

⁴⁴ Ibidem, f. 68.

⁴⁵ Ibidem, f. 27.

Dorohoi, Târgu Mihăilești, Rădăuți, Mioareanu, Crasnobeuca, Mitoca. Numai la Târgu-Mihăilești au fost incendiate 80 de case. În urma acestor atacuri de artilerie 2 soldați germani, 2 soldați români și 5 civili au fost grav răniți⁴⁶.

Între orele 5 și 5,10, un avion sovietic, de la altitudinea de 50 de m a mitraliat gara CFR Bucecea, perforând un vagon și o magazie germană de alimente. În jurul orelor 12-12¹⁵, un avion sovietic trimotor a apărut deasupra orașului Botoșani. Artileria antiaeriană germană a reacționat în forță, alungând aparatul inamic, dincolo de Prut, fără ca acesta să-și poată lansa bombe. Până la ora 21, la Botoșani au fost 5 alarme aeriene. În după-amiaza zilei, localitatea Bucecea a fost din nou atacată. Între orele 15⁴⁰ și 16, două aparate sovietice au mitraliat cu cartușe incendiare primăria Bucecea, școala și patru case. Mai multe dosare din arhiva Primăriei au ars. A fost lovit în plin un depozit german de combustibil, care conținea 200 de butoaie cu benzină, a câte 500 litri fiecare. Au ars 194 de butoaie, reușind să fie salvate doar 6 butoaie. Au fost răniți un locuitor, un soldat german și un cal aparținând trupelor germane. Un alt cal a fost omorât. Prefectul județului Botoșani, locotenent-colonelul Moiescu, cerea autorităților de la București înființarea de urgență la Bucecea a unui post de artilerie sau de mitraliere antiaeriene. În același raport, prefectul județului Botoșani menționa că formațiunile de apărare pasivă au funcționat bine, iar toate serviciile și organele statului au rămas la posturile lor ziua și noaptea⁴⁷.

Și în județul Suceava au avut loc bombardamente aeriene în această zi. La ora 5 dimineața, trei avioane sovietice au mitraliat comunele Scheia și Ițcani, rănind un soldat și o femeie⁴⁸.

Un caz puțin mai ciudat a avut loc la Epureni-Vlașca. Un avion sovietic a lansat un balon roșu, plin cu un lichid care mirosea a creolină sau acid folic. Scurgerea acestuia, după spargerea balonului pe teren nu a avut un efect imediat⁴⁹.

Ziua de 26 iunie 1941 a fost plină de atacuri ale aviației sovietice. Au fost bombardate aproape toate zonele importante din Moldova, Dobrogea și Muntenia. Pentru prima dată, bombardierile sovietice reușesc să lovească Bucureștiul. Deasupra marilor orașe au avut loc puternice bătălii aeriene, duse de vânătoarea româno-germană cu bombardierile și aviația sovietică de vânătoare.

Între 5,35 și 5,50, se înregistrează primul atac sovietic asupra Bucureștiului. Trei avioane sovietice, venind dinspre Buzău, la înălțimea de 6.000 m, au lansat opt bombe, din care cinci au explodat. O bombă a căzut în strada Vâlcov, colț cu strada Negoiu, omorând o femeie, avariind mai multe case și spărgând conducta de apă. În strada Piscului No. 3 a căzut o altă bombă, distrugând imobilul și rănind o persoană. O altă bombă a căzut pe aceeași stradă la No. 7, distrugând clădirea și rănind trei persoane. A patra bombă a distrus imobilul de pe Calea Văcărești No. 215 și a rănit o

⁴⁶ A.N.I.C., *Fond Președenția Consiliului de Miniștri. Cabinetul Militar*, dosar 341/1941, f. 200.

⁴⁷ *Ibidem*.

⁴⁸ *Ibidem*.

⁴⁹ *Ibidem*.

persoană. Ultima bombă care a explodat a distrus fabrica de tâmplărie Marinescu, de pe calea Văcărești No. 264⁵⁰.

Al doilea bombardament al aviației sovietice împotriva Bucureștiului a avut loc între 7 și 7,15. Trei avioane inamice au lansat șase bombe, din care au explodat patru. Prima bombă a căzut pe strada Sf. Apostoli No. 78, trecând prin cele trei etaje ale imobilului. Explozia bombei a dărâmat o aripă a clădirii și a incendiat restul. Intervenția pompierilor a limitat proporțiile incendiului. Trei persoane au fost omorâte, iar alte trei grav rănite. O altă bombă a căzut în strada Sf. Maria, colț cu strada Cap. Preotescu. Casa a fost dărâmată și s-a declanșat un puternic incendiu. Inițial s-a crezut că sub dărâmături se găsesc oameni și de aceea au fost trimise echipele de salvare. Din fericire, sub ruine nu se găsea nimeni. A treia bombă a căzut în strada Cuza-Vodă, dar nu a explodat. În spatele cimitirului Bellu, la Cațoc sau Valea Plângerii au căzut două bombe, dar nu au provocat pagube, căzând în câmp liber. Din cele trei aparate, două au fost doborâte de aviația de vânătoare și de artileria antiaeriană. Unul dintre ele a căzut în apropierea fabricii Malasca, iar celălalt în afara Bucureștiului⁵¹. La ora 12,30, Bucureștiul a fost din nou alarmat, dar avioanele sovietice nu au mai reușit să apară deasupra capitalei⁵².

În urma acestor bombardamente, asupra Bucureștiului au fost lansate în total 18 bombe, din care 13 au explodat, producând pagube. Trei au căzut în locuri virane, iar două nu au explodat. Bombele aveau diametrul de 20-25 cm și au pătruns în sol circa 2-3 m, provocând cratere de până la 12 metri. Puterea de distrugere a bombelor era relativ mare, pe o rază de circa 30 m. Suflul exploziei se menținea foarte puternic pe alți 50 de metri. Într-o notă telefonică redactată de Comandamentul Apărării Passive pentru generalul Antonescu, erau menționate și o serie de inconveniente, apărute în urma acestor bombardamente din 26 iunie 1941. Astfel se menționa printre altele “...3. Poliția nu menține ordinea. 4. Echipajele puse la dispoziția Apărării Passive, insuficiente; 80 de oameni ce nu pot face față nevoilor. Oamenii se plâng că nu sunt ajutați suficient. 5. Evacuarea și îngrijirea oamenilor răniți, făcută cu atenție la Spitalul Brâncovenesc. 6. Din declarațiile celor din regiunea bombardată se deduce că avioanele (de la cel de-al doilea raid n. n.) au venit din direcția Giurgiu, probabil urmărind cursul Dunării, la înălțime foarte mare, apropiindu-se de București în zbor planat, cu motor stins. 7. Apărarea antiaeriană nu are destulă vigilență, căci primele bombe au căzut înaintea semnalelor de alarmă. Aviația s-a ridicat foarte târziu. Experiența arată că avioanele sovietice vin în zorii zilei, deci este necesar a se dispune ca avioanele de luptă să patruleze la acele ore”⁵³.

Un alt oraș românesc care a cunoscut puternice bombardamente aeriene și nu numai, în această zi de 26 iunie 1941, a fost Constanța. La ora 4,30, colonelul Emil Buzincu, prefectul orașului Constanța, cu telegrama No. 3575, informa Bucureștiul că

⁵⁰ A.N.I.C., *Fond Direcția Generală a Poliției*, dosar 26/1941, f.44. Ofensiva germană a continuat în forță și pe 26 iunie 1941. În nord, o grupare blindate ajunge pe râul Dvina, în zona centrală a frontului, blindatele germane se îndreaptă spre Minsk, iar Grupul de Armate “Sud” acționează spre Vinnița și Kiev. Cf. Leonida Loghin, *op. cit.*, p. 92.

⁵¹ *Ibidem*, f. 43.

⁵² A.N.I.C., *Fond Președenția Consiliului de Miniștri. Cabinetul Militar*, dosare 341/1941, f. 201.

⁵³ A.N.I.C., *Fond Direcția Generală a Poliției*, dosar 26/1941, f. 52.

orașul “*Constanța se găsește sub bombardament*”. Atacul aeronaual de la Constanța a început la ora 4. Un avion sovietic a lansat deasupra stației CFR Palas o bombă, care a lovit în plin un tren de muniții german format din 14 vagoane. O dată cu acest tren au sărit în aer și cisternele din stația Palas. La aceeași oră, puternice bombardamente navale la Costinești și stația CFR Palas⁵⁴. La Constanța, bombardamentele sovietice au distrus localul Poștei. Alarma s-a încheiat la ora 8⁵⁵.

Din nou, Constanța se găsea sub bombe, la ora 12,35. Alarma a durat până la ora 13. Colonelul Emil Buzincu informa cu telegrama cifrată No. 3583, că nu număr necunoscut de avioane sovietice, zburând la mare înălțime, au apărut deasupra orașului. Aparatele inamice au lansat nouă bombe, care au dărâmat șapte case, iar altele opt au fost avariate. O femeie a fost omorâtă, iar un bărbat grav rănit. În luptele aeriene care s-au dus deasupra Constanței au fost doborâte șase avioane sovietice de vânătoarea românească⁵⁶. un bombardament aerian sovietic a fost înregistrat și la Medgidia, unde în cursul dimineții a fost atacată gara CFR⁵⁷.

Un puternic atac al aviației sovietice a avut loc și la Iași. La ora 8, 40, a fost primul bombardament, iar între 10,30 și 11,45 al doilea atac. Au participat la aceste raiduri aproximativ 30 de avioane inamice. În luptele aeriene care au avut loc deasupra Iașului, aviația de vânătoare românească a doborât opt avioane sovietice. Resturile a cinci avioane dușmane au fost găsite în apropierea orașului. Prefectul județului Iași, colonelul D. Captaru, informa cu telegrama cifrată No. 1026 din 26 iunie 1941 autoritățile de la București că avioanele sovietice au lansat peste 100 bombe explozibile, un mare număr de bombe incendiare și numeroase manifeste. O primă estimare dădea 39 de morți și 102 răniți, 7 clădiri distruse și 6 incendiate⁵⁸. În “*Buletinul de Informații*” din 27 iunie 1941, ora 20, prezentat generalului Antonescu, se făcea o altă estimare a victimelor și pagubelor: 110 morți, 100 răniți, 40 case dărâmate și 10 incendii⁵⁹. În cele din urmă “*Buletinul de Informații*” din 30 iunie 1941, ora 20, prezenta conducerii superioare a statului rezultatele exacte ale acestui bombardament aerian sovietic: “67 morți din care 13 militari germani, 15 militari români și 2 gardieni; 102 răniți, germani, români și gardieni, 31 animale moarte, 19 case distruse, 44 case avariate, 8 automobile distruse, 14 trăsură distruse”⁶⁰.

A fost poate cel mai sângeros atac comis de aviația sovietică împotriva unui oraș românesc, în vara anului 1941, mai sângeros decât cel petrecut la Constanța pe 24 iunie 1941.

Prefectul județului Tulcea, colonelul Ionașcu, cu telegrama cifrată No. 1280 din 26 iunie 1941, informa Bucureștiul de bombardamentele aviației sovietice în această zonă. La ora 7, un avion inamic a lansat deasupra orașului Tulcea mai multe bombe, care nu au produs pagube sau victime. La ora 17,30, alte avioane sovietice au

⁵⁴ A.N.I.C., *Fond Inspectoratul General al Jandarmeriei*, dosar 20/1941, f. 101.

⁵⁵ A.N.I.C., *Fond Președenția Consiliului de Miniștri. Cabinetul Militar*, dosar 341/1941, f. 201.

⁵⁶ A.N.I.C., *Fond Direcția Generală a Poliției*, dosar 26/1941, f. 84.

⁵⁷ A.N.I.C., *Fond Președenția Consiliului de Miniștri. Cabinetul Militar*, dosar 341/1941, f. 201.

⁵⁸ A.N.I.C., *Fond Direcția Generală a Poliției*, dosar 26/1941, f. 83.

⁵⁹ A.N.I.C., *Fond Președenția Consiliului de Miniștri. Cabinetul Militar*, dosar 341/1941, f. 218.

⁶⁰ *Ibidem*, f. 276 și 244.

bombardat, fără succes însă, Tulcea, iar la ora 19, două aparate inamice, probabil de recunoaștere, au survolat orașul⁶¹.

Ținte importante pentru forțele aeriene sovietice se găseau în zona Carpaților de Curbură și în zona Prahova. Și pe 26 iunie 1941, sovieticii au încercat să bombardeze, în principal Valea Prahovei, dar nu au reușit să treacă dincolo de județul Buzău decât forțe nesemnificative. Prefectul județului Râmnicu-Sărat cu telegrama no. 871/26 iunie 1941 arăta că la ora 8,30, cinci aparate sovietice au lansat trei bombe pe teritoriul comunei Boldu, la 1,5 km de localitate. Explozia bombelor a provocat stricăciuni la semănăturile de grâu⁶².

Orașul Buzău a fost bombardat de patru ori în această zi. Primul bombardament a avut loc la ora 7,30, când avioanele sovietice au aruncat cinci bombe. Rezultatul a fost un mort, un rănit și o casă dărâmată. Al doilea atac s-a produs la ora 8,50, după cum informa în telegrama cifrată No.1644 prefectul județului Buzău, colonelul M. Voicu. La acest atac au participat patru aparate inamice care au lansat șapte bombe explozibile. Șapte clădiri au fost dărâmate, un bărbat și două femei rănite, iar un cal omorât⁶³. Funcționarii Apărării Pasive au intervenit la timp și mulțumitor. Al treilea atac a avut loc, după cum anunța cu telegrama cifrată No. 1646, colonelul Voicu, între orele 10 și 10,30. Două avioane inamice au atacat de această dată aeroportul de la Buzău, unde au lansat șase bombe explozibile. După aceea, au mitraliat un tren aflat în triaj. Doi soldați au murit, un al treilea a fost grav rănit. Al patrulea bombardament a avut loc seara, în jurul orelor 22,15, dar bombe au căzut departe spre Ulmeni⁶⁴. Un tren de cofetărie a fost mitraliat între stațiile Cilibia-Tătăraști, fără a produce pagube⁶⁵. Deasupra județului Prahova avioanele sovietice au reușit să ajungă abia în jurul orei 23,30. Au aruncat două bombe pe raza comunei Parepa și una la marginea comunei Laloiasca, care nu au provocat însă pagube sau victime⁶⁶.

Dimineața însă, în jurul orei 6, două aparate inamice, zburând la mare înălțime deasupra orașului Fetești, au provocat reacția extrem de puternică a artileriei antiaeriene. Tirul precis al artileriștilor a gonit aeronavele dușmane spre Constanța. Unul din avioane a aruncat o bombă între Fetești și Doncargea care a făcut în lanul de grâu o groapă de 10 metri diametru și doi metri adâncime, după cum anunța cu telegrama no. 25424/26 iunie prefectul județului Ialomița, colonelul Petrovici⁶⁷.

Bombardamentele aviației sovietice au fost foarte intense în cea mai mare parte a Moldovei. Nu doar Iașiul a fost foarte puternic bombardat, ci și celelalte orașe importante din zonă. Printre primele județe bombardate a fost Covurlui. La ora 24, un avion de bombardament a lansat două bombe în comuna Frumușița, dar fără efect. În telegrama cifrată No. 1049, din 26.VI.1941, prefectul județului Covurlui, Colonelul Goțescu, arăta că următorul bombardament a avut loc la ora 8,30. Un aparat sovietic a aruncat trei bombe în zona tunelului de cale ferată Barboși. Din fericire, bombe nu

⁶¹ A.N.I.C., *Fond Direcția Generală a Poliției*, dosar 26/1941, f. 78.

⁶² *Ibidem*, f. 37.

⁶³ *Ibidem*, f. 70.

⁶⁴ Viorel Gheorghe, *Războiul aerian la Curbura Carpaților (1941-1942)*, în *Mousaios*, VII, p. 261.

⁶⁵ A.N.I.C., *Fond Președenția Consiliului de Miniștri. Cabinetul Militar*, dosar 341/1941, f. 201.

⁶⁶ A.N.I.C., *Fond Direcția Generală a Poliției*, dosar 26/1941, f. 55.

⁶⁷ *Ibidem*, f. 39.

au explodat. Câteva minute mai târziu, un avion sovietic de vânătoare a atacat cu mitralierele de bord comunele Puțuchioaia și Mastocani. Au mai fost mitraliate gara CFR Foltești și localitatea Foltești⁶⁸. Orașul Galați a fost lovit de aviația sovietică seara la ora 20,35. Două bombardiere au aruncat patru bombe în zona Piața Veche. Exploziile au provocat doi morți și șapte răniți grav. Două case au fost complet dărâmate, iar alta incendiată. Clădirile din vecinătate au avut și ele avarii însemnate. Pentru a preveni un incendiu de proporții în oraș, pompierii au intervenit și au localizat casa care ardea. Populația rănită a primit în timp util primele ajutoare, comunica colonelul Dumitru Goțescu, cu telegrama No. 1050⁶⁹.

În dimineața zilei de 26 iunie 1941, la ora 4,40, trei avioane sovietice au apărut deasupra orașului Bacău, venind dinspre Adjud. Prefectura județului Bacău informa cu telegrama cifrată No. 447 că artileria antiaeriană a ripostat puternic, iar avioanele inamice au fost fugărite de vânătoarea româno-germană⁷⁰. După numai zece minute, cele trei avioane sovietice, venind pe Valea Moldovei, din direcția nord-est, au mitraliat de la o altitudine de 100 m, aeroportul Roman. După cum raporta prefectul județului Roman, colonelul Stănescu, cu telegrama cifrată No. 267, gloanțele incendiare trase de avioanele sovietice au incendiat un avion Messerschmitt, care a ars complet. Aparatele inamice au dispărut înspre sud-est, fugărite în continuare de vânătoarea româno-germană⁷¹.

Intense bombardamente de aviație și artilerie au avut loc în județul Fălciu. La ora 8,07, a avut loc, concomitent, un bombardament de artilerie și unul aerian. O formație de 15 aeronave sovietice au lansat 11 bombe explozibile asupra orașului Huși. Un bărbat și șase femei au fost omorâți de explozia bombelor, iar trei copii, doi bărbați și un soldat german au fost răniți grav. Trei case au fost distruse, iar alte două avariate. Aceleași avioane au mai lansat două bombe în comuna Șchiopani, fără pagube sau victime⁷². Spre seară, la ora 18,26, orașul Huși este din nou bombardat de o escadrilă sovietică. De data aceasta, bombardierele sovietice au aruncat numai bombe incendiare. În urma acestui atac, zece case au fost incendiate, iar trei persoane rănite, după cum informa cu telegrame cifrată No. 481 colonelul Niculescu, prefectul județului Fălciu⁷³. Referindu-se la bombardamentele aviației sovietice de la Huși în "*Buletinul de Informații*" din 28 iunie 1941, ora 20, prezenta lui Ion Antonescu, se menționa: "26 iunie a.c. ...Avioane sovietice au bombardat orașul Huși în cinci reprize, incendiind 19 case, rănind 12 persoane și omorând 7 persoane"⁷⁴.

Dimineața, orașul Dorohoi a fost mitraliat de avioane sovietice, dar nu au fost pagube sau victime. La ora 16, din nou avioanele sovietice au mitraliat orașul, dar nici de data aceasta nu au avut rezultate. Prefectura județului Dorohoi informa cu telegrama cifrată No. 108 că la ambele atacuri au participat 3-4 aparate sovietice⁷⁵. Un

⁶⁸ *Ibidem*, f. 77.

⁶⁹ *Ibidem*, f. 67.

⁷⁰ *Ibidem*, f. 76.

⁷¹ *Ibidem*, f. 75.

⁷² *Ibidem*, f. 65.

⁷³ *Ibidem*, f. 81.

⁷⁴ A.N.I.C., *Fond Ministerul de Război. Cabinetul Ministrului*, dosar 164/1928-1944, f. 23.

⁷⁵ A.N.I.C., *Fond Direcția Generală a Poliției*, dosar 26/1941, f. 71.

avion inamic a fost obligat să aterizeze forțat la Drăgureni. Pilotul a fost prins, dar ceilalți membri ai echipajului, patru la număr, s-au salvat cu parașutele și au reușit să scape⁷⁶.

Avioanele sovietice au bombardat la ora nouă orașul Rădăuți, lansând numeroase bombe incendiare. O femeie a fost rănită, iar patru case și o fabrică incendiate. Focul a fost localizat și stins repede, astfel că pagubele au fost neînsemnate⁷⁷. Orașul Siret a fost puternic bombardat de aeronavele sovietice la orele 3, 4, 9, 11, 15, 18 și 21. Au fost avariate de explozia bombelor opt case, iar un bărbat a fost rănit. Locotenent-colonelul Ionescu, prefectul județului Rădăuți, cu telegrama cifrată No. 804, comunica Bucureștiului că la ora 18,45, orașul Rădăuți a fost mitraliat de opt avioane de vânătoare sovietice care au venit dinspre Valoavăț, la mică înălțime. Aparatele inamice au folosit gloanțe incendiare de calibrul 6,5 mm și de calibrul 105 mm (!). Un rănit și trei case incendiare au fost rezultatul acestui bombardament. Incendiile au fost rapid localizate. În acest raport, locotenent-colonelul Ionescu menționa *“Nici o apărare antiaeriană. Lumea este liniștită, dar nemulțumită văzând reacțiunea”*⁷⁸.

Prin telegrama cifrată No. 2948, Prefectura județului Suceava informa despre atacurile aparatelor sovietice asupra județului în ziua de 26 iunie 1941. La ora 4,15, trei avioane sovietice au survolat Burdujeniul. La ora 8, 38, două aeronave inamice au mitraliat timp de patru minute gara CFR Burdujeni, rănind două femei. Întrucât gara Burdujeni avea o mare importanță, prefectul județului Suceava, colonelul Broton a cerut Bucureștiului și Marelui Stat Major să ia măsuri rapide de apărare antiaeriană a acestui obiectiv⁷⁹.

Atacuri susținute au dat avioanele sovietice și în județul Botoșani. La ora 6,25, un aparat inamic, de la altitudinea de 20 m, a mitraliat timp de trei minute Bucecea, încercând să lovească, fără succes, depozitul de benzină. După numai o jumătate de oră, în jurul 7, trei avioane sovietice au mitraliat primăria Trușești și apoi primăria Dăngeni. Artileria antiaeriană românească de la Dăngeni a doborât un avion sovietic. Aparatul a ars, iar pilotul a fost omorât. La ora 9,45, alte două avioane sovietice au mitraliat timp de două minute de la o altitudine de 100 m gara Botoșani și liziera orașului, omorând 12 soldați germani. După aceea, aceleași aparate au mitraliat timp de două minute primăria Răchiți și timp de un minut fabrica de bere Cișmea și câțiva săteni ce erau al muncii câmpului. Din fericire nu au fost victime. La ora 10, alte trei avioane de vânătoare dușmane au mitraliat timp de cinci minute primăria Dăngeni și satul Dornești, omorând un localnic și un copil și rănind 12 soldați germani și un cal. Următoarele atacuri au fost după-amiaza. La ora 15,45, din nou trei avioane de vânătoare sovietice au mitraliat timp de mai multe minute comuna Dăngeni și satul Dornești, rănind o bătrână. La ora 20, alte avioane de vânătoare inamice revin și mitraliază, de la înălțimea de 20 metri, primăria Răchiți și fabrica de bere Cișmea. Gloanțele avioanelor au rănit un soldat român, au omorât o vacă și au incendiat o șiră

⁷⁶ A.N.I.C., *Fond Președenția Consiliului de Miniștri. Cabinetul Militar*, dosar 341/1941, f. 244.

⁷⁷ *Ibidem*, f. 262.

⁷⁸ A.N.I.C., *Fond Direcția Generală a Poliției*, dosar 26/1941, f. 73.

⁷⁹ *Ibidem*, f. 59.

de paie și una de fân. Un locuitor a fost rănit de schijele unui proiectil de artilerie antiaeriană. La Botoșani, de la ora 5 până la ora 20 au fost 9 alarme aeriene. Colonelul Victor Măescu, prefectul județului Botoșani, menționa în telegrama No. 532 din 27 iunie 1941, că în ziua precedentă *“Formațiunile apărării pasive s-au comportat bine. Toate serviciile administrative, polițienești și jandarmeria, la posturi”*⁸⁰.

Ziua de 26 iunie 1941 nu a fost doar ziua bătăliei aeronavale de la Constanța. Evenimentele acelei zile au fost mult mai ample și au cuprins toată Dobrogea, Moldova și Muntenia. A fost ziua în care sovieticii au reușit primul bombardament aerian asupra Bucureștiului. Intensitatea cu totul neobișnuită a acestor bombardamente, dar și altor acțiuni terestre sau navale, puse la cale de armata sovietică în această zi dau impresia că ele au fost realizate după planuri elaborate și aprobate de conducerea superioară sovietică, cu mult înainte de 22 iunie 1941. Nedeclanșarea operațiunilor ofensive de către armatele româno-germane le-a permis sovieticilor să-și pună în practică planuri operaționale mult mai vechi. Cu toate acestea rezultatele obținute nu au fost deloc pe măsura eforturilor depuse.

Acest efort concentrat al aviației sovietice a fost continuat și în ziua de 27 iunie 1941. Și în această zi, cu aceeași tenacitate, sovieticii au bombardat obiective aflate în toată zona de est și sud-est a României.

În noaptea de 26 spre 27 iunie 1941, bombardierele sovietice au încercat să ajungă deasupra Bucureștiului. Între orele 23,55 și 0,55 a fost prima alarmă aeriană. Patru aparate sovietice, venind dinspre Rusciuc-Giurgiu, au încercat, fără succes, să descopere Bucureștiul, care era complet camuflat. În cele din urmă, au lansat trei bombe pe teritoriul comunei Drăgănești-Vidra, județul Vlașca. Colonelul Pascu, prefectul județului Vlașca, cu telegrama No. 3282 din 27 iunie 1941 și cu telegrama cifrată No. 410 din 28 iunie 1941, raporta la București că bombele au căzut la 3 km nord de localitatea Rasmirești și 4 km sud de șoseaua națională București-Alexandria. Explozia bombelor a produs trei cratere mari, două apropiate, iar al treilea la patru metri distanță și au distrus o suprafață de 500 m² de grâu⁸¹. A doua alarmă a fost între orele 1,50 și 3,50, dar nici de data aceasta avioanele inamice nu au ajuns deasupra Bucureștiului. În schimb, la ora 5, în apropierea Bucureștiului, pe raza județului Ilfov, avioanele sovietice au lansat parașutiști. Marele Cartier General, Statul Major Aer, Secția a II-a, cu ordinul No. 80 din 27 iunie 1941, ora 12, 50, informa Ministerul Afacerilor Interne, că la ora 5 au fost lansați parașutiști în păduricea de la Bălășanca. Oamenii aflați pe câmp au văzut trei parașutiști căzând în acea pădurice. Pândarii au tras imediat asupra lor. În același timp, după cum comunica Cartierul General de Informații București, alte serii de parașutiști inamici au fost lansați pe raza comunei Poșta, județul Ilfov. Pândarii și de data aceasta au tras și au anunțat jandarmii din comuna Bobești. Aceștia au venit imediat. Ca sprijin a sosit un pluton din Batalionul de Pază de la Dudești, transportat de urgență cu două camioane⁸². A treia alarmă a

⁸⁰ *Ibidem*, f. 61.

⁸¹ *Ibidem*, f. 105 și 64.

⁸² *Ibidem*, f. 58.

avut loc între 6,45 și 7,20. Avioanele inamice veneau dinspre Buzău, dar s-au întors din drum. Artileria antiaeriană de la București nu a fost nevoită să intervină⁸³.

În dimineața zilei de 27 iunie 1941, între orele 7,15-7,30, mai multe avioane sovietice au lansat cinci bombe asupra Buzăului care au provocat moartea unui om, rănirea altuia și dărâmarea unei case⁸⁴. Între stațiile Cilibia-Rosetti, un tren de marfă a fost mitraliat de avioane de vânătoare sovietice, fără a se produce pagube⁸⁵.

Cam în același moment cu bombardarea Buzăului, alte avioane sovietice lansau bombe explozibile în apropierea comunei Tapolu, după cum raporta prefectul județului Constanța, colonelul Emil Buzincu, cu telegrama No. 3584. Atacul inamic nu a provocat pagube sau victime⁸⁶. Seara la ora 20, mai multe avioane sovietice au aruncat trei bombe deasupra comunei Ciobanu⁸⁷.

Tot în cursul dimineții, șase aeronave sovietice au lansat mai multe bombe asupra orașului Tulcea. Doi morți și șase răniți grav au fost rezultatul acestui atac. Un bombardier sovietic a fost doborât de apărarea antiaeriană românească⁸⁸.

La ora 4,30, trei bombardiere sovietice, venind dinspre Hârșova, au lansat o bombă la Ezerul Vlădeni. Aceasta a explodat, dar nu a făcut victime, informa în ziua de 28 iunie 1941, cu telegrama cifrată No. 3363, colonelul Petrovici, prefectul județului Ialomița. Pe câmpul Buliga, la 3 km est de Fetești, două aparate sovietice au aruncat mai multe bombe, care nu au făcut victime, iar mai târziu, șapte bombardiere inamice au lansat patru bombe la 200 metri de podul Jijia, în apropierea comunei Rediu și apoi au bombardat satele Trifești, Hermezeu și Vânători⁸⁹.

Puternic bombardată a fost și localitatea Foltești din județul Covurlui. Nu mai puțin de 20 de bombardiere inamice au lansat aproximativ 50 de bombe, omorând doi soldați români dintr-un regiment de cai ferate⁹⁰. Gara CFR Foltești a fost puternic mitraliată de aparatele dușmane în cursul zilei⁹¹.

Patru bombardiere inamice au apărut, la ora 9,45, deasupra comunei Tudor Vladimirescu, din județul Tecuci, lansând o bombă la 5 km est de localitate, fără a se produce pagube. Mai interesant este că în această zi, pe raza posturilor de jandarmi Oncești, Vulturești și Găiceanca, tot din județul Tecuci, au fost găsite trei aparate de radio emisie recepție. Ele erau de fabricație germană, dar au fost lansate cu parașutele de avioanele sovietice⁹². Aceste aparate fuseseră livrate de germani armatei sovietice cu mult înainte de 22 iunie 1941 și erau folosite mai ales de spionii NKVD. Cum zona Tecuci a fost de maxim interes pentru spionajul sovietic încă din anul 1940, serviciile românești de contrainformații, în paranteză fie spus, anihilând aici numeroase rețele

⁸³ A.N.I.C., *Fond Președenția Consiliului de Miniștri. Cabinetul Militar*, dosar 341/1941, f. 218 și 21.

⁸⁴ *Ibidem*, f. 219 și 245; vezi și Viorel Gheorghe, *lucr. cit.*, p. 261.

⁸⁵ *Ibidem*, f. 245.

⁸⁶ A.N.I.C., *Fond Direcția Generală a Poliției*, dosar 26/1941, f. 66.

⁸⁷ A.N.I.C., *Fond Inspectoratul General al Jandarmeriei*, dosar 20/1941, f. 101.

⁸⁸ A.N.I.C., *Fond Președenția Consiliului de Miniștri. Cabinetul Militar*, dosar 341/1941, f. 262.

⁸⁹ *Ibidem*.

⁹⁰ *Ibidem*, f. 244.

⁹¹ *Ibidem*, f. 263.

⁹² *Ibidem*, f. 245.

informative sovietice, nu este deloc de mirare că NKVD-ul a lansat aceste aparate de emisie recepție, probabil urmărind activarea unor rețele care erau în “*adormire*”.

În noaptea de 26 spre 27 iunie 1941, aparate sovietice au lansat numeroase manifeste în limba română și germană pe teritoriul comunelor Romanu și Gemelele din județul Brăila. În cursul zilei de 27 iunie, trei bombardiere sovietice au aruncat trei bombe asupra comunei Mărani, dărâmand o casă⁹³. După cum anunța colonelul Edgar Rădulescu, prefectul județului Brăila cu telegrama cifrată No. 1855/27 iunie 1941, în dimineața acelei zile, la ora 7, probabil aceleași trei bombardiere care au atacat satul Mărani, au lansat cinci bombe asupra unui vas de pasageri în dreptul punctului Zogna, dar fără ca acesta să fie atins⁹⁴.

După puternicul bombardament din ziua precedentă, orașul Huși nu a mai fost atacat, dar la ora 17, trei aparate sovietice au aruncat zeci de manifeste comuniste⁹⁵.

Dimineața zilei de 27 iunie 1941 a fost plină de evenimente și în partea centrală a Moldovei. La ora 8,40, trei avioane sovietice de vânătoare au mitraliat două autocamioane germane la Moara Domnească. O fetiță a fost omorâtă, iar un soldat german, grav rănit. Câteva minute mai târziu, aceleași avioane au mitraliat gara CFR Buhăești și un tren care tocmai ieșea din stație. La aceeași oră 9, alte două avioane de vânătoare inamice au mitraliat o cireadă de vite și două autocamioane germane, în comuna Valea Rea⁹⁶. Două ore mai târziu, la ora 11, alte aparate inamice de vânătoare au mitraliat stația CFR Bârzești, dar fără efect. La ora 11,30, probabil unul din aceste două avioane a fost doborât de două avioane românești de vânătoare, pe teritoriul comunei Cursești. În cursul zilei, avioane sovietice *purtând însă culorile naționale românești*, au mitraliat de mai multe ori comuna Buhăești⁹⁷.

Prefectura județului Bacău, cu telegrama cifrată No. 452 din 27 iunie 1941, informa autoritățile centrale de evenimentele aeriene petrecute în acea zi, pe raza județului. La ora 10,40, s-a anunțat prezența unor avioane sovietice în sudul județului. Alarma s-a reluat la 19,37, dar aviația românească a pornit în căutarea aparatelor dușmane, care astfel nu au mai ajuns deasupra orașului Bacău⁹⁸.

Telegrama cifrată No. 45/27 iunie 1941, trimisă de Prefectura județului Neamț, arată că până în acea zi, avioanele sovietice nu au ajuns deasupra județului. În schimb, în acea zi, a venit un avion unguresc, care a aterizat forțat în comuna Oveni. Autoritățile au început să cerceteze acest caz mai puțin obișnuit⁹⁹.

Avioane sovietice au bombardat, fără succes, podul de la Țigănaș și podul Jijia, din apropierea comunei Reditu, apoi, aceleași aparate au atacat și satele Trifești, Hermezeu și Vânători, din județul Iași, transmitea Regiunea a 3-a Aeriană, Stat Major,

⁹³ *Ibidem*, f. 244.

⁹⁴ A.N.I.C., *Fond Direcția Generală a Poliției*, dosar 26/1941, f. 95.

⁹⁵ A.N.I.C., *Fond Președenția Consiliului de Miniștri. Cabinetul Militar*, dosar 341/1941, f. 263.

⁹⁶ *Ibidem*, f. 245, 246, 263.

⁹⁷ *Ibidem*, f. 277 și 278.

⁹⁸ A.N.I.C., *Fond Direcția Generală a Poliției*, dosar 26/1941, f. 98.

⁹⁹ *Ibidem*, f. 97.

Biroul 2, cu No. 709 Secret din 6 iulie 1941, în “*Buletinul Contrainformativ No. 1*”, către unitățile aeriene din subordine¹⁰⁰.

O situație tragică a avut loc în județul Rădăuți. La ora 15, transmitea cu telegrama cifrată No. 808 din 27 iunie 1941 prefectul județului, avioane de vânătoare sovietice au mitraliat populația aflată la munca câmpului în localitățile Sinăuți, Rogojești, Vixoni, Dornești, Satu Mare, Bodeuți. Un sfert de oră mai târziu, trei avioane sovietice de vânătoare au mitraliat biserica din Dornești și câteva case și localitatea Vălcăuți. Din fericire, nu au fost victime în nici unul din aceste atacuri¹⁰¹.

Adevărata dramă s-a petrecut însă în orașul Siret. După cum raporta cu telegrama cifrată No. 810 din 27 iunie 1941, locotenent-colonelul Ionescu, prefectul județului Rădăuți, de la ora 12 și până la ora 20,30, artileria sovietică a tras asupra orașului Siret. Sovieticii au folosit guri de foc de toate calibrele, bombardamentul fiind extrem de intens. Au folosit cu predilecție obuze incendiare, astfel că până seara, centrul orașului era în flăcări. După terminarea bombardamentului, la 20,30, autoritățile și județene au luat măsuri ca focul să fie stins și să se salveze tot ce se mai putea salva¹⁰². Din păcate, după cum transmitea prefectul județului cu telegrama cifrată No. 818 din 29 iunie 1941, nu s-a mai putut face nimic. După o pauză de o oră și jumătate, în jurul orei 22,00, sovieticii au reluat bombardamentul de artilerie, care a ținut până în zorii zilei de 28 iunie 1941. Au ars peste 60 de clădiri, majoritatea prăvălii evreiești. Abia dimineața, autoritățile au putut să intervină. Toată marfa care nu a ars a fost depozitată la Primăria și Poliția orașului. Poliția, împreună cu jandarmeria au luat măsuri atât pentru stingerea incendiilor, cât și pentru prinderea celor care s-au dedat la jafuri¹⁰³. Calvarul orașului Siret nu s-a încheiat aici. În ziua de 28 iunie 1941, zece avioane de vânătoare sovietice au mitraliat orașul, declanșând noi incendii, iar în seara zilei de 29 iunie 1941, ora 20, sovieticii și-au reluat bombardamentul de artilerie asupra localității Siret¹⁰⁴.

Prefectul județului Suceava comunica cu telegrama cifrată No. 2950 din 27 iunie 1941, că la ora 5,30, două avioane de vânătoare sovietice au mitraliat localitățile Burdujeni, Ițcani, Suceava, Scheia, Adâncata. Un plutonier de la artileria antiaeriană a fost rănit¹⁰⁵. Regiunea a 3-a aeriană, Stat Major, Biroul 2 arăta în “*Buletin Contrainformativ No. 1*” din 6 iulie 1941, că pe 27 iunie 1941, un avion sovietic “*a mitraliat Târgu-Burdujeni, cruțând cartierul locuit de evrei*”¹⁰⁶.

Pe raza județului Dorohoi, bombardamentele aviației inamice, dar și cele de artilerie, au debutat tot în zorii zilei. La ora 6, un avion de vânătoare dușman a mitraliat un tren personal la Văculești, rănind ușor două persoane. O nouă incursiune asupra județului a avut loc la ora 0, dar fără rezultate pentru aviația inamică. Dimpotrivă, la aceeași oră la Drăgușeni, un bombardier sovietic a aterizat forțat.

¹⁰⁰ Arhiva Națională Buzău (în continuare Arh. Naț. Buzău.), *Fond Școala de Subofițeri de Navigație Piloți*, dosar 1/1941-1943, f. 183.

¹⁰¹ A.N.I.C., *Fond Direcția Generală a Poliției*, dosar 26/1941, f. 60 și 61.

¹⁰² *Ibidem*, f. 93.

¹⁰³ *Ibidem*, f. 106.

¹⁰⁴ *Ibidem*.

¹⁰⁵ *Ibidem*, f. 96.

¹⁰⁶ Arh. Naț. Buzău, *Fond Școala de Subofițeri de Navigație Piloți*, dosar 1/1941-1943, f. 183.

Pilotul a fost prins, dar ceilalți patru membri ai echipajului reușiseră să scape, dar erau urmăriți de jandarmi. Ultimele zboruri inamice deasupra județului au avut loc, după cum menționa prefectul județului în telegrama cifrată No. 111 din 27 iunie 1941, la ora 16, când mai multe aeronave sovietice au survolat zona, dar fără rezultat¹⁰⁷.

Această zi de 27 iunie 1941, după cum se vede a fost plină de atacuri din partea forțelor aeriene sovietice. Deși au acționat cu multă tenacitate, rezultatele au fost extrem de slabe.

Vineri 28 iunie 1941, raidurile aeriene sovietice contra obiectivelor din România au continuat, la un nivel puțin mai scăzut decât în cele două zile anterioare, de atacuri susținute.

În noaptea de 27 spre 28 iunie, după cum informa colonelul Buzincu cu telegrama cifrată No. 3585 din 28 iunie 1941, la ora 1, o aeronavă sovietică a lansat o bombă explozibilă la marginea localității Crucea. Explozia care a urmat nu a provocat victime și nici pagube semnificative¹⁰⁸.

La București alarma aeriană s-a dat între orele 19,30-20,20, fiind semnalate trei bombardiere sovietice care veneau dinspre Ploiești. Imediat s-au ridicat patru avioane de vânătoare românești, care au ieșit în întâmpinarea aparatelor inamice, pe care le-a alungat. Artileria antiaeriană a deschis un foc puternic asupra a două avioane, care veneau dinspre Dunăre și care fuseseră considerate inamice. În realitate, aparatele respective erau germane, dar nu respectau zonele de survol interzise¹⁰⁹.

Tot în jurul orei 20, în județul Constanța de data aceasta, un avion sovietic a lansat o bombă deasupra comunei Baia, fără a provoca victime¹¹⁰.

La Buzău, bombardamentul a fost tot seara, după cum comunica colonelul Voicu, prefectul județului, cu telegrama cifrată No. 1666 din 28 iunie 1941. Două bombardiere sovietice au lansat între orele 18,35 și 19,15, șase bombe explozibile, avariind o casă.¹¹¹ Și la Râmnicu-Sărat au aruncat două bombe, dar nu au produs pagube¹¹².

În cursul nopții de 27 spre 28 iunie, un bombardier sovietic, venind dinspre Ploiești, a lansat două bombe pe câmp, în apropierea comunei Sfântu Gheorghe, județul Ialomița. Nici una din bombe nu a explodat. Alte două a lansat respectivul avion sovietic în comuna Sărățeni. O bombă a căzut într-o grădină iar cealaltă pe casa unui locuitor. Nici acestea nu au explodat, nefiind astfel victime¹¹³. Ziua, un alt avion a aruncat două bombe la 1 km de satul Butai, fără a provoca victime. Tot două bombe a lansat un alt bombardier sovietic la Huși, care au incendiat câteva case și au provocat opt morți și 12 răniți¹¹⁴.

¹⁰⁷ A.N.I.C., *Fond Direcția Generală a Poliției*, dosar 26/1941, f. 94.

¹⁰⁸ *Ibidem*, f.107. Primul succes de răsunet pentru germani are loc în ziua de 28 iunie 1941, când două grupări de tancuri ocupă capitala Bielorusiei, orașul Minsk. Cf. Leonida Loghin, *op. cit.*, p. 93.

¹⁰⁹ A.N.I.C., *Fond Președenția Consiliului de Miniștri*. Cabinetul Militar, dosar 341/1941, f. 265.

¹¹⁰ A.N.I.C., *Fond Inspectoratul General al Jandarmeriei*, dosar 20/1941, f. 101.

¹¹¹ *Ibidem*, f. 72.

¹¹² A.N.I.C., *Fond Președenția Consiliului de Miniștri*. Cabinetul Militar, dosar 341/1941, f. 278.

¹¹³ A.N.I.C., *Fond Direcția Generală a Poliției*, dosar 26/1941, f. 103.

¹¹⁴ A.N.I.C., *Fond Președenția Consiliului de Miniștri*. Cabinetul Militar, dosar 341/1941, f. 278.

Trei avioane sovietice de vânătoare au mitraliat stația CFR Vaslui și comunele Tanacu și Bradoc. Prefectul județului Vaslui, colonelul Dumitrescu, raporta cu telegrama cifrată No. 152 din 29 iunie 1941, că în seara zilei de 28 iunie, în jurul 19,30, două bombardiere sovietice au lansat patru bombe pe raza comunei Bradoc, care nu au făcut victime¹¹⁵.

După puternicele bombardamente din zilele trecute, pentru Iași a fost o zi mai ușoară, din acest punct de vedere. După cum transmitea colonelul Coptaru, cu telegrama cifrată No. 1041 din 28 iunie, în ziua respectivă deasupra județului au apărut câteva avioane sovietice care au încercat, fără rezultat, să mitralieze mai multe sate și coloane militare aflate în marș¹¹⁶.

Comuna și gara CFR Buhăiești au fost mitraliate și pe 28 iunie de avioane sovietice care iarăși aveau semnele de identificare românești¹¹⁷.

Raiduri mai intense au fost în această zi pe raza județului Botoșani. La ora 5, satul Drocsani a fost mitraliat de două avioane de vânătoare sovietice, care nu au făcut victime. Dimineața, la ora 9,30, satul și gara CFR Teușești au fost mitraliate de un singur avion sovietic. *Trei avioane sovietice, vopsite în culori germane*, au mitraliat, la ora 10,45, târgul Sulița, rănind un soldat al Wehrmachtului. La ora 12, un bombardier trimitor sovietic a lansat în picaj două bombe axfisiante deasupra orașului Botoșani. Din fericire, nu au explodat, nefăcând astfel victime. Gara Trușești a fost din nou mitraliată de două aparate de vânătoare sovietice. După cum menționa prefectul județului, în telegrama cifrată No. 33 din 28 iunie 1941, până la ora 19, au fost la Botoșani șapte alarme aeriene¹¹⁸.

Zece avioane sovietice au mitraliat intens comunele Negortina, Sinăuți și Bădăuți. La Gura Putnei, atacurile aeriene au declanșat numeroase incendii¹¹⁹.

Pe raza județului Suceava, avioanele inamice au apărut tot în zorii zilei. Astfel, între orele 6 și 6,28, un aparat de vânătoare sovietic a mitraliat localitățile Dărmănești, Ițcani, Burdujeni, gara CFR Burdujeni, gara CFR Ițcani, fabrica de zahăr Ițcani. Din fericire, după cum consemna în telegrama cifrată No. 2953 din 28 iunie 1941 prefectul județului, aceste atacuri nu au provocat victime¹²⁰.

Se încheia astfel o nouă zi în care sovieticii au făcut noi eforturi pentru a distruge obiective importante de pe teritoriul României.

Ziua de 29 iunie 1941 a adus cu sine o relativă “*relaxare*” a bombardamentelor sovietice, dar și o încercare de bombardare a Bucureștiului. La ora 11, șase bombardiere sovietice, care au încercat, fără succes, să ajungă deasupra Capitalei, au fost nevoite să-și arunce încărcătura mortală spre alte obiective. Una din bombe a căzut în comuna Dridu, avariind două case. Alte trei bombe au căzut pe șoseaua Dridu-Fierbinți-Jilavele. Prima dintre ele a căzut la km 9+800, făcând o groapă de 1,5 m adâncime și 3 m lățime. Celelalte două au căzut la km 10+500, în ambele laturi ale

¹¹⁵ A.N.I.C., *Fond Direcția Generală a Poliției*, dosar 26/1941, f.101.

¹¹⁶ *Ibidem*, f. 100.

¹¹⁷ A.N.I.C., *Fond Președenția Consiliului de Miniștri. Cabinetul Militar*, dosar 341/1941, f. 277.

¹¹⁸ A.N.I.C., *Fond Direcția Generală a Poliției*, dosar 26/1941, f. 104.

¹¹⁹ A.N.I.C., *Fond Președenția Consiliului de Miniștri. Cabinetul Militar*, dosar 341/1941, f. 264.

¹²⁰ A.N.I.C., *Fond Direcția Generală a Poliției*, dosar 26/1941, f. 102.

șoselei. Pagubele provocate au fost neînsemnate și au fost rapid remediate¹²¹. Aceleași bombardiere au mai lansat două bombe deasupra comunei Movila-Ilfov, avariind două case și trei bombe în apropierea gării CFR Ialomița, vizând distrugerea podului de peste râul Ialomița, dar fără rezultat. Apariția acestor avioane a dus la declanșarea alarmei aeriene în București între orele 11,40 și 12,25. Aviația de vânătoare românească a fost ridicată în aer pentru interceptarea aparatelor inamice. Acestea au preferat să fugă spre Galați, decât să înfrunte vânătoarea românească¹²².

În restul țării, tentative mai importante de bombardament din partea aviației sovietice au fost doar la Dorohoi și la Vaslui. Dimineața la ora 4, un avion inamic a mitraliat gara CFR Dorohoi, fără a produce pagube însemnate¹²³. La Vaslui, după cum informa prefectul cu telegrama cifrată No. 152 din 29 iunie 1941, la ora 19,30, două bombardiere sovietice au lansat două bombe pe teritoriul comunei Brodoc, fără a provoca victime¹²⁴.

O zi extrem de liniștită, din punctul de vedere al bombardamentelor aeriene, a fost cea de 30 iunie 1941. Este menționat un singur atac la Văculești –Dorohoi, când un țăran a fost rănit de un avion de vânătoare sovietic, care a mitraliat zona¹²⁵. Această zi parcă a fost a pauză, un moment de respiro pentru forțele aeriene sovietice. În zilele următoare au atacat din nou, cu aceeași tenacitate, reușind la 13 iulie 1941 să bombardeze cu succes rafinăriile de la Ploiești, un eveniment cu implicații considerabile pentru evoluția întregului război.

¹²¹ A.N.I.C., Fond Inspectoratul General al Jandarmeriei, dosar 20/1941, f. 55.

¹²² A.N.I.C., *Fond Președenția Consiliului de Miniștri. Cabinetul Militar*, dosar 341/1941, f. 260.

¹²³ Arh. Naț. Buzău, *Fond Școala de Subofițeri de Navigație Piloți*, dosar 1/1941-1943, f. 183.

¹²⁴ A.N.I.C., *Fond Direcția Generală a Poliției*, dosar 26/1941, f. 101.

¹²⁵ Arh. Naț. Buzău, *Fond Școala de Subofițeri de Navigație Piloți*, dosar 1/1941-1943, f. 183.

BUZĂU - CENTRUL NAȚIONAL AL ÎNVĂȚĂMÂNTULUI MILITAR DE AVIAȚIE DIN ROMÂNIA

Locotenent Comandor Marius-Adrian NICOARĂ

Aviația mondială s-a ridicat mai întâi pe aripi românești! România a dat aviației universale pionieri ca Traian Vuia, Aurel Vlaicu și Henri Coandă, numărându-se printre primele țări din lume în cucerirea spațiului aerian, în construcția de aparate de zbor mai ușoare sau mai grele decât aerul, în înzestrarea forțelor armate cu aerostate și avioane și în înființarea învățământului militar de aviație. În fapt, România este a doua țară din lume după Marea Britanie care a înființat această ramură de învățământ militar, și asta numai pentru că anul financiar începea la 1 aprilie a fiecărui an.

Înaltul Decret 1953 din 27 Martie 1912, sub semnătura ministrului de război conservator, Nicolae Filipescu, contrasemnat de regele Carol I, prevedea la articolul I: "Pe ziua de 1 aprilie 1912" se creează una școală și un parc de aviațiune, cu reședința la București, depinzând ca administrație și comandament de batalionul de căi ferate militare, iar din punct de vedere tehnic de inspectoratul general al genului¹.

Învățământul de aviație a fost organizat și a funcționat în mai multe localități din țară: București, Tecuci, Mediaș, Sibiu, Mamaia-Constanța, Buzău, Ziliștea-Boboc. Au funcționat școli de pregătire a piloților, a observatorilor aerieni, a aerostierilor, a trăgătorilor de bord, a bombardierelor, centre de instrucție ale aviației, cursuri și secții de scurtă durată pe lângă aceste școli și pe lângă diferite unități de aviație.

Pentru coordonarea unitară a pregătirii cadrelor necesare aviației a fost constituit Comandamentul Școlilor și Centrelor de Instrucție ale aeronauticii în cadrul Direcțiunii Aeronautice, din Ministerul de Război, care avea și sarcina organizării și conducerii învățământului de aviație, iar din anul 1923, acest comandament a preluat treptat școlile aeronauticii².

Gânditorii militari analizau acum învățămintele primului război mondial. Printre acestea se recunoștea rolul superior al aeronauticii și se comenta noutatea operațiunilor aeriene și mai ales lupta între aeronave în aer, noutatea absolută a primului război mondial.

Adevăratul salt calitativ în învățământul militar de aviație prinde contur în anul 1923 când, pe lângă Școala pregătitoare și specială de ofițeri de geniu de la Cotroceni, din localul străjuit de monumentul cunoscut și sub numele de „Leul”, au luat ființă două secții de aeronautică. O secție cuprindea elevi naviganți. În anul I de studii

---

¹ *Monitorul Oficial* numărul 20 din aprilie 1912.

² ***, *Istoria Aviației Militare*, Editura Științifică și Enciclopedică, București, 1984, p. 75-76.

aceștia urmau aproape aceleași cursuri ca și elevii Școlii de ofițeri de geniu. Cealaltă secție era formată din elevi care se pregăteau ca mecanici de avion.

La 31 decembrie 1925 prin Înaltul Decret nr. 3983 – Comandamentul Școlilor și Centrelor de instrucție – se subordonează Inspectoratului general al aeronauticii. Acest comandament a fost instalat inițial la Băneasa și apoi la Pipera, având în subordine nemijlocită următoarele școli: Școlile pregătitoare și speciale ale aeronauticii de la Cotroceni; Centrul de instrucție al aeronauticii care a fost mutat de la Tecuci la Băneasa și apoi la Pipera (având în componere: Școala de Observatori Aerieni din avion și balon, Școala de Zbor de Noapte, alte școli pentru specialiștii aerieni); Școala de Pilotaj și Antrenament de la Tecuci; Școala de Tir și Bombardament de la Mamaia; Școala de Perfecționare pentru piloții de război de la Buzău; Școala tehnică a aeronauticii de la Mediaș. Dintre conducători, trebuie neapărat să-i amintim pe următorii: comandanți ai școlilor; locotenent-colonelul Ioan Capșa; director la Școala de pilotaj, căpitanul Gheorghe Fienescu; comandant al Școlii de observatori aerieni, locotenentul Ioan Teodorescu; comandant al Școlii de antrenament, locotenentul Radu Rusescu; comandant al Școlii de luptă aeriană, locotenentul Ioan Sava; comandant al Școlii de specialiști, locotenentul Nicolaie Scorteanu; comandant al Școlii de bombardament, căpitanul Constantin Micu; comandant al Școlii de subofițeri în rezervă, locotenentul Nicolaie Stănculescu la comanda școlii de la Pipera.

Pentru a urmări structura și filiera pregătirii aviatorilor militari, să analizăm decretul nr. 3761/1924³:

- Pentru pregătirea ofițerilor avem:

1. Școala Pregătitoare de Ofițeri Naviganți

- Anul I: pregătirea teoretică pentru ofițerii de aviație de-a lungul a două semestre, inclusiv o lună de zbor de aclimatizare;

- Anul II: semestrul I- cursuri teoretice; semestrul II- programul de instruire în zbor pentru calificarea de observator aerian.

Programul de învățământ cuprindea, în cei doi ani, 44 de discipline. Absolvenții primeau gradul de sublocotenent și brevetul de observator aerian, după care erau trimiși pentru un stagiu de un an la flotilele de luptă. După acest stagiu, ei primeau o caracterizare și eventuala propunere pentru calificarea de pilot.

2. Școala Militară de Pilotaj Tecuci

- se intra în școală pe baza caracterizărilor din unitățile de luptă și prin concurs;

- cursurile teoretice durau 60 de zile;

- instruirea în zbor dura 3-4 luni, până la acumularea a 40-50 de ore de zbor în dublă și simplă comandă (ture de pistă și maniabilități).

Absolvenții primeau brevetul de pilot elementar și erau trimiși mai departe. Cei care nu reușeau să iasă la simplă erau trimiși înapoi, ca observatori aerieni.

3. Școala Specială de Ofițeri Naviganți de la Cotroceni

- primea piloți proaspăt brevețați (de la Tecuci), pe care îi pregătea teoretic timp de un semestru;

- după examenul de absolvire, erau trimiși la perfecționare.

³ *Ibidem*, p. 393-396.

4. Școala de Perfecționare în Zbor de la Buzău

- asigura rafinarea pregătirii în zbor pentru calificarea de pilot de război (de vânătoare, de observare și bombardament);

Faza I: comună pentru toate specialitățile, pe același tip de avion. Programul de zbor avea ca scop trierea piloților în funcție de calitățile lor. Cei care nu aveau abilități în zborul acrobatic sau nu rezistau solicitărilor fizice erau repartizați la observare și bombardament, iar cei mai buni din aceștia erau trimiși la bimotoare.

Faza II: specifică fiecărei specialități, cuprindea pregătirea de luptă, zborul de navigație și, în funcție de avioane, într-un barem de 50-60 de ore de zbor.

Absolvenții primeau brevetul de pilot de război, la categoria la care s-au specializat. Ulterior, ei erau trimiși la pregătire pentru tragerile aeriene și bombardament.

5. Școala de Tir și Bombardament de la Mamaia:

5.a. Piloți de vânătoare:

- curs teoretic de trageri aeriene;
- trageri foto și reale în ținte terestre în poligon;
- trageri foto și reale în ținte aeriene (remorcată de avion);

5.b. Piloți de bombardament, cercetare-observare (și mitraliori bord):

- curs teoretic de bombardament aerian;
- trageri foto și reale în ținte aeriene (remorcată de avion) de către observatori aerieni și mitraliori;
- trageri foto, reale și bombardament în ținte terestre în poligon.

6. Școala de Zbor de Noapte (din cadrul Centrului de Instrucție de la Pipera):

- pregătea piloți de vânătoare (numai cei selecționați) și de bimotoare, cu începere din 1928.

- Pentru pregătirea subofițerilor aviatori:

1. Școala Militară de Pilotaj de la Tecuci:

- asigura pregătirea teoretică și în zbor a subofițerilor activi și în rezervă. Pentru intrarea în școală se susținea concurs de admitere și un examen medical;- Semestrul I era de pregătire teoretică. Absolvenții erau avansați frunțași și treceau la zbor. Cei care nu treceau examinările erau returnați la trupă pentru satisfacerea stagiului militar.

- Semestrul II era de instruire în zbor în dublă comandă. După trecerea la simplă comandă, elevii erau avansați la gradul de caporal. La primirea brevetului de pilot elementar primeau și gradul de sergent, dar rămâneau în școală, continuând să zboare până la terminarea stagiului militar, răstimp în care erau plătiți cu misie de zbor, apoi trimiși la perfecționare.

2. Școala de Perfecționare în Zbor de la Buzău pregătea și acești elevi prin Școala de Subofițeri Naviganți:

- îi prelua pe acei elevi cu brevet elementar care doreau să rămână în armată după terminarea stagiului militar, pentru a-i perfecționa în specialitățile de pilot de vânătoare, observare și bombardament. După absolvirea școlii și brevetarea ca pilot de război, ei se angajau în armată ca piloți cu grad de sergent-major și erau trimiși la pregătire pentru trageri aeriene.

Din 1936 se formează corpul adjutanților aviatori, prin schimbarea titulaturii de subofițer în adjutant aviator (adjutant stagiar, adjutant, adjutant major și adjutant șef). Parcurgând școlile pentru obținerea brevetului de pilot de război, pe filiera ofițerilor, putea promova în rândul ofițerilor cu gradul de căpitan, maxim.

Rămâne esențială însă activitatea cadrelor didactice care au muncit cu abnegație și dăruire pentru dezvoltarea bazei tehnico-materiale a învățământului, dând școlilor un binemeritat prestigiu nu numai printre școlile militare ci și printre instituțiile superioare cu caracter tehnic din țară.

Programul de învățământ prevedea în cadrul cursurilor de cultură generală a cunoștințelor științifice: algebră superioară, geometrie plană, în spațiu și analitică, trigonometrie, mecanică generală, rezistența materialelor, fizică, chimie – alături de cursurile de specialitate aeronautică: tehnologia materialelor, aerostatică, aerodinamică, construcții de avioane, instalații de bord, radio și electricitate, fotografie aeriană, tir aerian, bombardament aerian, navigație aeriană, meteorologie, motoare de avion și termodinamică. Se adăugau ore de limbi străine, studiul problemelor de drept internațional, cursuri de tactică a celorlalte arme și în context tradițiile și învățămintele de război ale armatei române, topografie, legi și regulamente militare⁴.

Concluzionăm aici că ofițerilor și subofițerilor de aeronautică li se asigura o vastă cultură generală și de specialitate.

Se pare că reorganizarea a fost de la început cuvântul de ordine în învățământul militar aeronautic. Prin Înaltul decret nr. 3983 din 31 decembrie 1925, pe ziua de 1 ianuarie 1926, a luat ființă Comandamentul Școalelor și Centrelor de Aeronautică cu reședința în București, având în subordine și școlile și centrele de instruire ale aviației.

Școala de Perfecționare de la Buzău își începe activitatea la 27 iunie 1927, având sarcina continuării pregătirii în zbor a absolvenților Școlii pregătitoare și specială de ofițeri naviganți de la Cotroceni și a absolvenților Școlii militare de pilotaj și antrenament de la Tecuci, unde, înainte de a pleca la unitățile de luptă, făceau trecerea pe noi tipuri de avioane. Găsind în apropierea orașului Buzău un teren drept, perfect pentru zbor și condiții meteorologice ideale căpitan-comandorul Constantin Beroniade face demersurile necesare mai întâi pentru închirierea terenului și apoi pentru cumpărarea lui⁵.

Inițial, durata școlii a fost de doi ani, iar din anul școlar 1930-1931 s-a mărit la 3 ani, în scopul asigurării unei pregătiri superioare, la nivelul tehnicii de aviație care se moderniza și a exigențelor întrebuintării în luptă a acesteia.

Începând cu 1 ianuarie 1928, școala primește sarcina perfecționării piloților de război. În acest scop, zborul de instrucție începea, într-o primă fază, pe avionul Morane-109, tip considerat potrivit pentru “trierea” piloților. În raport de aptitudini și rezultatele obținute, zborul continua, în faza, a doua pe avioane de vânătoare de tipul

⁴ Locotenent comandor Marius-Adrian Nicoară, *Escadrila Dracii Roșii*, revista Aripi Tinere nr. 2/2002, p. 5.

⁵ Colonel (r) Corneliu Vasiliu, *Școala aripilor românești*, Editura militară București, 1978, p. 76.

Focket D-111, Spad-61 sau pe avioane de recunoaștere de tipul Potez-15 sau Potez-25⁶.

În cadrul școlii, escadrilele de elevi erau organizate pe ani de învățământ și cursurile se desfășurau zilnic între orele 8-18, cu pauză de trei ore la prânz.

La comanda școlii au fost numiți ofițeri superiori cu o înaltă pregătire; primul dintre ei a fost comandorul Beroniade Constantin, urmat de coloneii Dahintean Alfred, Mândrescu Teodor⁷. Să amintim aici și o serie de ași ai aviației românești din perioada interbelică, în calitate de instructori, printre care se numără: Petre Ivanovici, Romeo Popescu, Dumitru Niculescu s.a. Dintre absolvenții de excepție ai școlilor de aviație buzoiene amintim pe: locotenenții Alexandru Papana, Gheorghe Banciulescu, Alexandru Șerbanescu, Constantin (Bazu) Cantacuzino, Traian Burduloiu, Mihail Pantazi, Horia Agarici, Carol Anastasescu, Alexandru Popișteanu, Mihail Romanescu, (ași ai aviației române de renume internațional).

Pe baza Decretului lege din 16 octombrie 1940, Școala de Perfecționare de la Buzău își încetează temporar activitatea, cedând aerodromul unei unități de luptă. Personalul și aeronavele școlii se dislocă pe aerodromul Ziliștea-Boboc⁸.

S-a pus constant probleme unui aerodrom și a unei locații special destinate școlii de aviație, împlinirea venind destul de târziu după cum am văzut, odată cu apariția aerodromului Ziliștea-Boboc. În cererea sa de înființare a unui aerodrom militar de școală și antrenament în apropierea orașului Buzău, Constantin Beroniade arată că locul este ideal pentru zbor, datorită condițiilor meteo rezultate din protecția Dealurilor Buzăului asupra terenului întins și drept numai bun pentru „învățăcei”, dar și perfect din punct de vedere militar, fiind în apropierea Bucureștiului, a Văii Prahovei, la Curbura Carpaților și în apropierea veșnicului aliniament Focșani Nămolosa, Galați⁹.

Justețea alegerii se va vedea imediat, și numai dacă am aminti aici rezultatele antrenamentelor celebrei escadrile „*Dracii roșii*”, (în care a activat și Petre Ivanovici, o perioadă instructor de zbor în școala buzoiană), care a înflăcărat inimile spectatorilor la mitingurile aeriene între 1931-1940 cu mult înainte ca mult mai celebrii Top Gun americani, Blue Angels englezi sau Frece Tricolorii italieni să ne încânte cu evoluțiile lor¹⁰.

De la începutul anilor 30 se pune problema construirii unui aerodrom modern pentru instruirea tinerilor aviatori, iar în jurul anilor 1935-1937 se conturează ideea ca acesta să fie tot în apropierea orașului Buzău, în zona Ziliștea -Boboc. În anul 1938 când războiul se apropia, a început construcția cazărnilor 329 Boboc, iar la 15 mai 1939 cu utilitățile de zbor minime necesare, s-a dat în folosință terenul de zbor pe pământurile ce aparținuseră lui Alexandru Marghiloman¹¹ și cu care au fost

⁶ Cdor. Dr. Eminescu Coșerea, Lt. Cdor. Marius-Adrian Nicoară, *Școala Aripilor Românești la a 90 – a aniversare*, Tipografia Boboc 2002, p.10.

⁷ *Ibidem*, p. 12.

⁸ *Ibidem*, p. 22.

⁹ *Ibidem*, p. 26.

¹⁰ *Ibidem*, p. 57.

¹¹ *Ibidem*, p. 66.

împroprietăriți aviatorii decorați cu ordinul „Virtutea Aeronautică”, cedate acum în folosul aeronauticii.

Se construiesc inițial nouă pavilioane (6 hangare, punct de conducere a zborului, atelier reparații avioane, și uzina electrică). În total la acea dată, suprafața construită plănuită era de 12478,59 mp, cu o valoare de bilanț de 22,5 milioane lei.

În anul 1939 au mai fost date însă în folosință alte 10 pavilioane: corpul de gardă, grupul tehnic, depozitul materiale geniu, depozitul materiale tehnice, două garaje auto, un punct control auto, sala parașute, casa pompe auto, depozitul armament. În total sau construit alți 2000 mp, cu o valoare de bilanț de 3 milioane lei¹².

Terenul de zbor a fost folosit, pentru început, de Școala de Pilotaj de la Tecuci, în perioada de vară. În 1940 se construiește primul hangar de beton. După sosirea Misiunii Militare Aeriene Germane, aerodromul a fost pus la dispoziția lor. În 1942 s-a terminat de construit pista betonată, construită de germani cu mâna de lucru, prizonieri ruși, prevăzută cu încălzire electrică, pentru a împiedica depunerile de zăpadă¹³.

Pentru perioada de război, în decembrie 1939, conform „Ipotezei 32”, în organizarea aeronauticii, la Comandamentul Forțelor Aeriene, funcționa Comandamentul Centrelor și Școlilor având în compunere:

- Școala de Ofițeri de Aviație;
- Centrul de Pilotaj;
- Școala de Tir și Bombardament;
- Școala Tehnică Aero;
- Școala de Radiotelegrafie;
- Centrul de Instrucție Aero;
- Centrul de Instrucție AA.

Prin urmare, la 16 octombrie 1940, Școala de Perfecționare în Zbor de la Buzău se unifică cu Școala Militară de Pilotaj de la Tecuci și se mută pe aerodromul Ziliștea-Boboc, aerodromurile Buzău și Tecuci fiind preluate de unități de luptă¹⁴.

În 1942 se construiește pavilionul învățământ numărul 1, cu o suprafață construită de 3943 mp, și o valoare de bilanț de 16,159 milioane lei. În această perioadă a funcționat în Buzău Școala de Subofițeri Naviganți, cu sediul în localul liceului Hașdeu, cu practica de zbor pe aerodromurile Buzău și Ziliștea-Boboc, sub comanda ferma a comandorului Ion Săndulescu¹⁵.

Intrarea României în războiul de reîntregire națională la 22 iunie 1941, aduce aviatorilor de pe aerodromul Ziliștea onoarea de a intra primii în luptă prin pregătirea de la ora 03.00 a misiunii la „sală”, decolare la 03.30 într-o misiune de bombardament asupra nordului și sudului Chișinăului, prezenți la obiectiv la ora 04.00¹⁶.

---

¹² *Ibidem*, p. 78.

¹³ *Ibidem*, p. 80.

¹⁴ *Ibidem*, p. 86.

¹⁵ *Ibidem*, p. 89.

¹⁶ *Ibidem*, p. 90.

Germanii au adus la Ziliștea cele mai celebre flotile ca Edelweiss și Condor, ce aveau o bogată experiență de luptă din războiul civil din Spania. În urma intensificării bombardamentelor de noapte efectuate de aviația engleză, din 1942 comandamentele german și român ajung la o înțelegere privind constituirea, în comun, a unui Grup de Vânătoare de Noapte format din trei escadrile și având în dotare avioane Me-110F și G. Grupul, subordonat Flotilei Aeriene Germane cu baza în Grecia, era comandat de generalul aviator A. Galland și avea baza pe Ziliștea, pentru trecerea pe avionul Me-110 și a instruirii de luptă¹⁷.

Elevii de pe aerodrom asistau uimiți la faptele de luptă ale unităților luptătoare, privind cu admirație la escadrilele luptătoare. Misiunile de bombardament au fost extrem de dificile datorită confruntării cu nimicitoarele baraje de foc ale inamicului și cu aviația de vânătoare a acestuia, deseori superioară numeric. Așa se explică dureroasele pierderi ale Grupului 5 Bombardament în campania din anul 1941, respectiv eliberarea Basarabiei și Bucovinei de nord, campanie la al cărui sfârșit, din 90 de zburători, au rămas în viață 62 (pierderi 31%).

Sublocotenentul Sorin Tulea făcuse un calcul al probabilităților din care reieșea că, în mod matematic, va sosi rândul dispariției tuturor zburătorilor. Singura necunoscută consta în numărul de misiuni pe care le vor îndeplini fiecare și elementul „soartă” care, de altfel, nu putea fi cuprins în ecuația sa¹⁸.

Elevii recunoșteau în atmosferă acel „ceva” care va veni dureros, simplu și crud de firesc, materializat pe aerodrom prin rostirea numelor celor care au alcătuit un echipaj căzut în misiune, în fața trupei adunate în careu, „pe platoul mare”, în liniște și cu arma la picior pentru onor. La popotă se ridicau tacâmurile celor care nu s-au mai întors iar cei rămași strângeau rândurile spre capul mesei unde lua loc întotdeauna comandantul. La scurt timp, chiar din școală, tineri absolvenți, plini de elan și voieșie, completau echipajele, apoi, la prima confruntare cu inamicul, se retrăgeau în atmosfera generală. Comandantul Paul Lendman își aprecia mult subordonații.

Să amintim câțiva dintre eroii de război de pe Ziliștea-Boboc este o datorie de onoare.

Căpitanul Grigore Stoenescu-Bill a fost un pilot de mare clasă, specializat în Germania. S-a întors ca instructor de zbor de zi și de noapte pe avioane grele de bombardament. În vara anului 1941, a reușit la examenul de admitere la Școala Superioară de Război dar a renunțat să o frecventeze pentru a merge pe front, devenind comandant al echipajului nr. 15 în Grupul 5 bombardament. Din echipaj făceau parte căpitanul Carp Ignat, observator și copilot, maistrul Ilie Călin, telegrafist de bord, sergenții Ioan Til și Alexandru Cojocaru, mitraliori de bord. Acționau în mare înțelegere. În seara zilei de 12 iulie 1941, au decolat în misiune de pe aerodromul Ziliștea-Boboc, în formație de șase bombardiere Heinkel, au trecut Prutul pe la Țiganca dar, deasupra obiectivului – pădurea Hâncești, artileria antiaeriană a fost foarte puternică. Două ore mai târziu bombardierele au făcut cale întoarsă la Ziliștea-Boboc. Pe aerodrom, toți așteptau nerăbdători întoarcerea camarazilor. Cu toții au amuțit când au numărat numai cinci avioane; cel cu nr. 15, cu echipajul căpitanului

¹⁷ *Ibidem*, p. 91.

¹⁸ Arhivele Naționale Buzău, fond Primăria Oraș Buzău, dosar 13/1925, p. 14.

Stoenescu, a fost lovit grav deasupra obiectivului, s-a înclinat pronunțat pe o aripă și au pierit cu toții la datorie, pilduind pe veci generațiile viitoare¹⁹.

Sublocotenentul Rene Gănescu făcea parte din Grupul 5 bombardament încă de la începutul războiului, care l-a găsit și pe el la Ziliștea-Boboc. Cu cele 30 de misiuni la inamic, era unul dintre cei mai temerari bombardieri. A luat parte apoi la luptele de la Stalingrad iar în iarna anului 1941-1942, într-una din aceste misiuni a fost prins în barajul de foc al artileriei antiaeriene sovietice. Cu avionul incendiat a căzut la datorie, jertfindu-și viața în acest război spre gloria aviației și armatei române.

Căpitanul Alexandru Șerbănescu este poate cel mai mare zburător al aviației române. A executat 590 misiuni la inamic, 235 de lupte aeriene, obținând 53 de victorii, ceea ce reprezintă tot atâtea avioane inamice doborâte. Faptele de arme îi sunt bine cunoscute²⁰.

Ultimul atac aerian anglo-american a avut loc vineri 18 august 1944 și, la acea dată, Grupul 9 vânătoare se afla pe aerodromul din Buzău, iar comandant al grupului era căpitanul Alexandru Șerbănescu. Cele 24 Me-109 erau uzate și hârbuite în tot războiul și nu se mai puteau opune eficient sutelor de Mustang-uri noi. La acest ultim atac, în mod cu totul inexplicabil, eroul și-a pierdut viața deasupra Munților Buzău, în zona Rușavătu. Rămășițele marelui erou au fost aduse de colegii săi chiar cu Mercedes-ul său, fiind înmormântat cu toate onorurile la 21 august 1944 în Cimitirul Militar Ghencea din București. Mareșalul Ion Antonescu cunoștea valoarea acestui brav ofițer de aviație și a vrut, în două rânduri, să-l aducă în țară, oferindu-i comanda Școlii Militare de Ofițeri de Aviație. A refuzat favoarea conducătorului statului cu multă eleganță, preferând să rămână pe front, jertfindu-se pentru țară la 32 de ani.

Având la comandă pe lt. cdor av. Popișteanu Alexandru, Grupul 7 a fost inițial dislocat, cu cele trei escadrile ale sale, 56, 57, 58, pe aerodromul de companie la Râmnicu Sărat.

Data de 22 iunie 1941, găsește Flotila 2 Vânătoare pe aerodromul Focșani Nord de unde este imediat dislocată pe aerodromul din Râmnicu Sărat și pe aerodromul de companie din Pogoanele. Escadrila comandată de cpt. av. Marazan Ion, acționa de pe aerodromul Râmnicu Sărat, avea ca misiune protejarea aerodromului Boboc, unde funcționa Școala de Pilotaj și Instrucție pentru formarea piloților de vânătoare.

În iarna anului 1940-1941 din Flotila 1 Bombardament s-a desprins Flotila 2 Bombardament, căreia i s-a afectat ca teren de bază aerodromul Buzău, având activate și două terenuri de zbor, unul în vecinătatea Focșanilor, iar celălalt la Sihlea la 5 km vest de Râmnicu Sărat.

Grupul 5 Bombardament avea ca aerodrom de bază, aerodromul Ziliștea-Boboc. Aici erau staționate cele două flotile de He 111 german ce făcuseră zborul din Spania în cadrul celebrei Legiuni Condor: Flotila 4 „General Wever” și Flotila 27 „General Boelke” dotate fiecare cu aproximativ 100 bombardiere He 111-H3 și apărare A.C.A. proprie. Ofițer de legătură al germanilor cu românii era slt. av. rez. Tulea Sorin, pe lângă comandantul grupului lt. cdor. av. Paul Landmann. Misiunile acestui grup

¹⁹ Ibidem, p. 34.

²⁰ Ibidem, p. 40.

entuziasmau Berlinul. După plecarea Flotilelor Germane 4 și 27 a sosit Corpul de Aviație „*Edelweiss*”²¹.

După fiecare misiune, la comandament se făcea analiza zborului și a executării misiunii de luptă, pentru a trage concluzii pentru următoarele ieșiri.

La Buzău, pe aerodromul de lângă gară, acționa Grupul 4 Bombardament, dotat cu 30 de avioane P.Z.L., B 37 Los, comandat de lt. cdor. av. Slăvescu Ion. Aerodromul Buzău era baza Flotei II Bombardament. Fiecare pilot își botezase avionul cu anumite nume, scrise pe fuselaj.

În noaptea de 23 spre 24 august, Centrului de pilotaj de la Ziliștea, maistrul de aviație Petre Cățineanu și sergentul major tehnic de aerodrom Gheorghe Scutiaru au salvat infrastructura aerodromului, sortit de aviatorii germani distrugerii. Cei doi rămăseseră pe aerodrom după evacuarea Centrului de pilotaj la Balomir. Germanii au hotărât să părăsească urgent aerodromul, iar după plecare să distrugă hangarele, halele, uzina electrică, pavilioanele, rezervoarele de benzină, aparatele de zbor avariate. Bombele de avion, așezate în punctele indicate, urmau să fie declanșate electric²².

Momentul întreruperii sursei de curent a fost ales doar cu numai câteva clipe înainte ca ultimele mașini încărcate cu materiale și soldați ale germanilor să părăsească aerodromul.

Defecțiunea electrică s-a produs fără ca nemții să mai aibă timpul necesar să reacționeze. Pentru inițiativa și curajul de care au dat dovadă, cei doi subofițeri au salvat aerodromul (valoare 650 milioane la cursul anilor 1944-1945) au fost recompensați fiecare cu câte 50000 lei, fiind citați prin ordin de zi pe întreaga armată și le-a decernat „Medalia aeronautică cu spade clasa III-a”.

Pe drumul dislocării, elevii Școlii de ofițeri de aviație au capturat în gara Vintu, un tren de 20 de vagoane cu materiale de aviație și auto, precum și întregul personal al unei secții de propagandă germană.

Convenția de armistițiu semnată atât de târziu pentru situația operativă a armatei române de pe front, abia la 12 septembrie 1944 a vizat încă de la început destrucțurarea armatei noastre. Aviația, aviatorii români au schimbat cu profesionalism direcția frontului, neînregistrându-se în această categorie de forță armată, nici un act de defetism sau trădare.

Operațiunile militare împotriva Germaniei și aliaților ei s-au purtat sub conducerea Înalțului Comandament Aliat (Sovietic).

Se preciza expres în anexa la articolul 3 al Convenției, că guvernul român va pune la dispoziție pe durata armistițiului construcțiile și instalațiile militare românești, militare, aeriene și navale, cazărmi, magazii, câmpuri de aviație, mijloace de comunicație, stațiuni meteorologice în bună stare și cu personalul necesar pentru întreținerea lor.

În județul Buzău, trupele sovietice și-au făcut simțită prezența încă din 24 august 1944. În atmosfera generală a luptelor militarilor sovietici, români și germani s-au adăugat și faptele inimaginabile ale „*noului aliat*”, care se manifesta ca ocupant.

²¹ Arhivele Naționale Buzău fond Primăria Oraș Buzău, Dosar nr. 7/1937, p. 1.

²² *Ibidem*, p. 2.

și pe aerodromurile de la Focșani, Boboc, Buzău ca și pe câmpurile de aviație de la Sihlea, Spătaru, Pogoanele, Mizil s-au instalat unități militare sovietice.

Pe aerodromul Boboc se aflau magazine cu material de aviație ridicat de sovietici în contul Convenției de Armistițiu și se lucra la pregătirea, repararea și trierea acestora cu cetățeni rechiziționați în contul acestei înțelegeri. În apropiere de Cochirleanca, Biroul Capturi Buzău, avea în gestiune 2 barăci metalice germane cu inventar complet de aviație²³.

La Buzău aerodromul era ocupat de aviația de transport germană, iar în zilele de 23 și 25 august, nemții își aduseseră aici și avioane de bombardament pentru atacul aerian asupra Bucureștiului. Confuzia în acele zile era generală, două avioane germane ce au încercat să decoleze au fost lovite de artilerie și s-au prăbușit în flăcări în apropierea aerodromului, iar alte trei au fost grav avariate. Toate încercările germanilor de a se ridica în aer au rămas fără succes. Deteriorarea instalației de alimentare cu combustibil a blocat cea mai mare parte din avioane la sol și au fost capturate de armata noastră.

Acum Școală se afla la Turda și Câmpia Turzii, ca de altfel toate școlile aparținând Comandamentului școlilor și centrelor aeronautice detașate în Transilvania. Elevii foloseau după 23, 24 august 1944, aerodromurile de la Vântul de Jos și Balomir. Pentru instruire dispunea de 24 avioane „*Fleet*”, 46 avioane IAR-27, 16 avioane „*Nardi*”, 10 avioane P.Z.L., dar și alte tipuri diferite.

În permanență elevii patrulau pentru a-și apăra aerodromul și s-a întărit paza. În apărarea aerodromului Balomir, elevii Școlii de aviație, depășiți numeric de cei 1000 militari nou veniți, au fost ajutați de elevii Școlii de subofițeri de infanterie aflați în cantonament în apropiere la Orăștie. Împreună au obținut victoria, au cucerit aerodromul și au putut primi Grupul 5 aviație bombardament, împreună cu Grupul 8 asalt și Grupul 3 aviație bombardament în picaj.

Aprecierile asupra valorii aviatorilor români au fost întărite de modul exemplar de îndeplinire a misiunilor de luptă, dar au făcut și dovada temeinicei lor pregătiri profesionale, primite pe băncile și aerodromurile școlilor militare de aviație și în centrele de perfecționare ale aeronauticii. Faima aripilor românești a început cu trecerea numelor acestor minunați oameni în cataloagele Școlii de ofițeri de aviație și au atins sublimul, făcându-și cu sfințenie datoria către țară.

În baza ordinului Marelui Stat Major nr. 72048, intrat în vigoare la 26 ianuarie 1945, s-au desființat: Comandamentul școlilor și Centrelor de Instrucție ale Aeronauticii, Școală de ofițeri de Aviație, Centrul Militar de Pilotaj și Centrul de trageri și Bombardament Aerian. Sarcinile acestora au fost preluate de Centrul de Instrucție al Aviației din București, alături de care funcționa și o școală tehnică aero pentru pregătirea personalului de specialitate.

Comisia Interaliată de Control a Traficului Aerian conform articolului 3 din Convenție, a hotărât la Statul Major al Aerului, menținerea aerodromurilor Mizil și Zilișteanca, cu efective de către 1000 de oameni rechiziționate la nevoie pe maxim 10

²³ Arhivele Naționale Buzău, fond Prefectura județului Buzău, Serviciul Armistițiu, dosar 16/1945, p. 13.

zile, din 10 în 10 zile, cu ajutorul Cercului Teritorial Buzău, dintre localnici sau locuitori de pe o rază de 30 km²⁴.

În paralel când în martie 1945, Comisia Aliată de Control a înmănat ministrului de război patru grafice care reprezentau tot atâtea soluții de organizare a armatei din interior, până la 120 de oameni, ceea ce însemna reducerea masivă a cadrelor, erodându-se sistemul național de apărare se viza și aeronautica, fiind vizate și unitățile de pe câmpul de aviație de la Ziliștea, ce a intrat în cele 5 comenzi de grup și 38 de escadrile de aviație desființate. În paralel au apărut consilierii politici „comuniști”. Ei se vor ocupa de „educație, împreună cu cei 1000 de militari români aparținând diviziei „Tudor Vladimirescu” foști prizonieri de război în Rusia, educați la rândul lor în spirit comunist și împrăștiați în armată. De remarcat că salarizarea acestora era de două trei ori mai bună decât a celorlalți militari din unitățile operative, mai mult „politrucii”, erau plătiți prin administrația sovietică²⁵.

În depozitele aerodromului Ziliștea-Boboc, materialele de aviație luau drumul URSS-ului fiind incluse la categoria a V-a din 19 categorii de bunuri. La Cochirleanca în apropierea aerodromului, Biroul de Capturi Buzău avea în gestiune și 2 barăci militare germane cu inventar complet avute permanent în vedere de colonelul Odisaria împuternicitul Comisiei Aliate de Control²⁶.

La întoarcerea aviatorilor români la Boboc, starea aerodromului era într-o stare de degradare. S-a făcut un plan de reparații, repartizat pe subunități, care să-și facă locul de muncă acceptabil, pentru ca Școala să-și poată începe cursurile.

În conformitate cu condițiile impuse de Comisia Aliată de Control (sovietică) la 28 aprilie 1945 în noua organizare a învățământului militar de aviație, se ordonă înființarea unei singure școli, atât pentru naviganți cât și pentru tehnicieni cu sediul la Buzău. Cele două secții ale Școlii (naviganți și tehnicieni) cuprind fiecare câte 100 de elevi, iar durata școlarizării este fixată la doi ani.

În 1946 alte unități ordonate (Ordinul Marelui Stat Major nr. 64067/14.03.1946) se formează un Centru de Instrucție cu un efectiv de 473 de cadre și elevi în două școli de aviație (înființate prin același ordin), respectiv Școală Militară de ofițeri și subofițeri de Aviație, la București, cu un efectiv de 530 cadre și elevi și Școală Militară de ofițeri Mecanici de aviație la Mediaș cu un efectiv de 272 cadre și elevi.

În perioada 1945-1947, în aceste instituții militare de învățământ aeronautic au fost pregătiți 184 ofițeri și subofițeri naviganți. Centrul de Instrucție al Aviației în 1948 asigură apariția unei noi școli de aviație, deoarece în acest an un detașament de cadre se transferă de la Mediaș la Sibiu, punând bazele unei școli pentru pregătirea efectivelor de aviație²⁷.

În anul 1950, Centrul de Instrucție se mută de la Mediaș la Tecuci unde a funcționat până în februarie 1951, când a fost transferat la Buzău și transformat în Școală Militară de aviație nr.3. Tot în 1950, Școala pentru pregătirea Ofițerilor

²⁴ *Ibidem*, p. 14.

²⁵ *Ibidem*, p. 18.

²⁶ *Ibidem*, p. 88.

²⁷ Constantin Hlihor, Ioan Scurtu, *Complot împotriva României 1939-1947*, Editura București 1994, p. 33.

naviganți de la Sibiu a fost mutată la Ziliștea Boboc, Buzău, iar în 1951 la Tecuci sub numele de Școală de ofițeri naviganți nr.1, iar din august 1952, Școala și-a schimbat denumirea în Școală Militară de aviație nr.1. În baza Decretului Prezidiului Marii Adunări Naționale nr.356 din 4 septembrie 1953, această școală a primit numele de Școală de ofițeri de aviație „Aurel Vlaicu”.

Tot în 1950, Grupul de zbor care funcționa la Tecuci și care școlariza elevi pentru a deveni subofițeri naviganți a fost mutat la Focșani. În baza Ordinului Nr. 20136 din 20 mai 1950, grupul s-a transformat în Școală de subofițeri naviganți și apoi în baza Ordinului M.F.A. nr.2173 din 18 decembrie 1950 în Școală de ofițeri naviganți nr.2. această instituție a școlarizat doar o singură promoție de subofițeri.

Între anii 1950-1952, se construiesc pe aerodromul Boboc și se dau în folosință 15 pavilioane cu diferite destinații: laborator carburanți, casă pompe, doua clădiri pentru depozit armament și una pentru depozit muniție, trei blocuri pentru locuințe, un local al muzicii, o clădire pentru stația meteo, una popotă cadre, strandul, stație oxigen. Toate aceste construcții aveau o suprafață construită de 2800 mp, și o valoare de 6,9 milioane lei.

Tot în 1950 se execută construcții pentru modernizarea aerodromului, instalațiile necesare și efectivelor : bretele betonate, căile de acces către pista, platforme betonate, alte două rețele electrice, o rețea de alimentare cu apa, rețeaua de canalizare, drumuri și alei. Aceste construcții cu o suprafață de 30 hectare și o valoare de bilanț de 124 milioane lei au o mare pondere valorică în totalul costurilor cazarmii.

În anul 1953, cele două școli (nr.1 și nr.2) s-au unificat sub denumirea de Școală Militară de aviație „Aurel Vlaicu” cu sediul la Tecuci și apoi, din iulie 1958 la Boboc-Buzău. În perioada 1946-1954 învățământul militar de aviație a suferit dese restructurări, s-a reconsiderat baza materială a școlilor, formarea cadrelor didactice. În urma „epurării armatei” pe criterii ideologice comuniste și a devotamentului față de noua orânduire, au fost înlăturați aviatori valoroși, profesioniști, bine educați și cunoscători ai învățământului aeronautic.

În 1956 se mai construiesc încă 7 obiective: 5 blocuri, spații de locuit pentru cadre, hidroforul, și corpul de garda numărul 2. Suprafața construită era de 1430 mp, cu o valoare de bilanț de 5 milioane lei.

Consilierul politic sovietic din școală își va face simțită influența până la plecarea sa din instituție în 1958 odată cu retragerea trupelor sovietice din România, când martori oculari povestesc că au plecat de pe aerodrom cu lacrimi în ochi, regretând viața frumoasă dusă cu această unitate militară.

Zborul se desfășura, de regulă în lunile mai-septembrie cu elevii pe aerodromurile Focșani, Buzău, Boboc, folosind avioanele perioadei anterioare: IAR-80, IAR-39, FLEET-10G, IAR-27, NARDI-FN-305, cărora i s-au adăugat apoi avioanele IAK -18 (introdus în școală în primăvara anului 1952), IAK-11, IAK-17, IAK-23.

În anii postbelici, echipaje din școală au participat la manifestări politice și militare de anvergură, care i-au sporit faima: antrenamente în comun cu aviațiile țărilor din Tratatul de la Varșovia pe baza „*planului unic*”, mai ales ca ținte de control, la mitinguri aeriene de demonstrații acrobatice, în misiuni de cercetare aeriană în

timpul dezastrelor naturale, în țară și în special în județul Buzău, aducând stima și respectul colaboratorilor și a cetățenilor cu care s-a intrat în contact.

La paradele organizate în cinstea zilei de 23 august la București s-au prezentat: în 1952 trei echipaje din școală cu IAK-18, în 1970 cu o escadrilă de L-29.

În 1962-1963 se mai construiesc: patru puncte trafic, un punct observare aeriană, un pavilion administrativ, un dormitor pentru militarii în termen, pavilionul baie - spălătorie, un abator. Suprafața totală construită era de 1026 mp, cu o valoare de bilanț de 4,5 milioane lei.

Între anii 1968-1974 s-au construit alte 32 obiective reprezentând o suprafață totală de 9762 mp, și 29,7 milioane lei valoare de bilanț. În ordinea construirilor acestea sunt: alt dormitor pentru militari în termen, centrala termică, 7 rețele termice, două dormitoare la stațiile apropiate și îndepărtate de aerodrom, un nou punct de conducere a zborului, două bordote zarzavat, un nou dormitor pentru militarii în termen, două dormitoare elevi, o clădire materiale de geniu, bloc alimentar, sala de sport, două puncte de control, un dormitor și depozit de muniție la bateria antiaeriană, o crescătorie de porci, o încăpere atelier de sudură, o magazie rampă, castelul de apă, infirmeria, pavilionul învățământ numărul 2, casa pompe spălare, crematoriu.

Demonstrații în poligon prin trageri reale în poligonul Midia în fața conducerii Ministerului au fost model de eficacitate motiv de mândrie, de satisfacție.

În 1971 a luat ființă la Boboc-Buzău Școala Superioară de Aeronautică Civilă, care a funcționat doi ani și apoi a fuzionat cu Școala Militară de ofițeri aviație din care se desprinsese²⁸.

Destinul Școlii a fost pentru totdeauna legat de aviația și aviatorii altor țări. Întotdeauna Școala de aviație a fost o unitate militară reprezentativă, ce a primit sau a făcut vizite memorabile pentru relațiile cu alte armate.

În perioada postbelică au fost memorabile vizitele din:

- septembrie 1960, delegația aviatorilor bulgari;
- 1967 – colaborarea româno-cehoslovacă;
- la 15 septembrie 1973, 38 de atașați militari acreditați în România;
- 13-18 mai 1974 o delegație a Școlii a făcut o vizită în Anglia la Colegiul F.A.N. „Cranwel”;
- 16 aprilie 1975 sosesc în școală aviatori italieni;
- mai 1975, o delegație portugheză și apoi a aviatorilor militari englezi;
- 23 iunie 1977, delegația militară ungară;
- 16.09. 1977, vizita delegației militare din Polonia;
- 29.11.1977, vizita delegației cubaneze

În perioade 1979-1988 s-au executat mai ales construcții pentru gospodării agro-zootehnice, adăposturile pentru animale s-au executat în regie proprie, pe o suprafață construită de 2558 mp, cu o valoare de bilanț de 1,6 milioane lei. În anii 1984-1985 s-a trecut pe centrala termică pe gaze și s-a construit stația de reglare-măsurare aferentă, investiție de 3,6 milioane lei. Tot atunci a început modernizarea depozitului de carburanți lubrifianți.

---

²⁸ *Ibidem*, p. 33.

Din anul școlar 1979-1980, încep pregătirea în școală și elevi străini, 5 elevi din Zimbabwe la specialitatea naviganți rezervă și 2 elevi la specialitatea nenaviganți.

Din septembrie 1980 până în august 1984, Școală a pregătit 40 piloți și 57 nenaviganți (în două serii consecutive pentru fiecare specialitate în parte) pentru unele state africane (Zimbabwe, Somalia, Madagascar).

Practica în zbor cu acești elevi s-a desfășurat în condiții de deplină securitate și cu maximă eficiență. Cu cei 40 de piloți, au fost efectuate circa 3.300 ore de zbor (70 – 80 ore/elev), pe parcursul celor trei ani de studiu.

Ca recunoaștere a valorii școlii, la 30.01.1980, s-a constituit Grupul de aviație Român „Sirius” având ca obiectiv înființarea Școlii Naționale de aviație Militară din Angola (ENAM), la comanda căruia a fost numit generalul-maior Aurel Niculescu²⁹.

Grupul a fost înființat astfel, încât să acopere toate funcțiile din organigrama unei școli militare. Cele 140 cadre selectate au urmat cursuri de metodica predării în limba portugheză.

Misiunea grupului, care se întindea pe doi ani, era:

- pregătirea și atestarea personalului angolez al Școlii pe toate funcțiile;
- pregătirea primei promoții de piloți militari.

La încheierea perioadei de doi ani, se estima că Școală Națională de aviație Militară să fie în stare să își continue activitatea în mod independent, având tot personalul necesar pregătit (cadre didactice, ofițeri de stat major, tehnicieni, ofițeri meteo etc.). la 01.02.1987, personalul Grupului de aviație Român „Sirius” a sosit pe calea aerului în Angola. Întreaga dotare și materialul volant (demonstat parțial și transportat în containere), cu excepția avioanelor BN-2, au venit pe mare până în Luanda. Aici, avioanele și elicopterele au fost reasamblate și au ajuns în zbor în orașul Negoge, sediul viitoarei școli. La 09.02.1987 Grupul „Sirius” a început cursurile cu 165 de elevi și în aceeași zi au sosit pe aerodromul Școlii din Angola avioanele BN-2 din România. Ca urmare la 11.02.1981 se inaugurează oficial Școală de pilotaj angoleză și s-au înmănat insignele de elevi concepute și executate în România. Școala de aviație din Negoge, Angola avea în dotare 12 avioane IAR-823, 6 elicoptere IAR-316 și 6 avioane bimotor BN-2.

Dar, aviația își cere jertfele sale oriunde, și la 06.07.1987, locotenent-colonelul Gheorghe Preda, instructor și Ruy Nelson Botelho Xinunes, elev, se prăbușesc în zbor. Pilotul român a fost adus în țară și înmormântat în Cimitirul eroilor din Buzău. Colonelul Liviu Tomi a construit un monument din aluminiu pe aerodromul Școlii din Angola dedicat celor doi eroi³⁰.

Dar, viața merge înainte și la 30.07.1981, Ruy Cordoba este primul elev care a zburat în simplă comandă pe elicopterul IAR-316. Cu această ocazie, în locul tradiționalului „*botez al aerului românesc*” (tăvălirea în fundul gol într-o grămadă de mărăcini), proaspeții simpliști angolezi au beneficiat de un „*botez*”, constând dintr-o găleată de apă rece turnată în cap și o trecere printr-un culoar format din colegii care nu scăpau ocazia de a le trage un bocanc în fund.

²⁹ Expunere Nicoară

³⁰ Colonel Constantin Ucrain, *Icarii din Carpați*, p. 45.

S-a trecut la misiuni reale de luptă în zbor, și la 15 martie 1982, ei vor pleca în misiuni de luptă în sudul Angolei. S-au brevetat apoi și instructorii, realizându-se misiuni de interceptări, atac la sol, zbor razant, luptă aeriană și serviciu de luptă, în celula de alarmă, salturi cu parașuta B.G.-7.

La 15.12.1982, Grupul de aviație Român își încheie activitatea de zbor în Școală ENAM, plecând în țară. La 18.12.1982, Școală Națională de aviație Militară (ENAM) a fost predată cu întreaga dotare existentă guvernului angolez de către reprezentantul guvernului român, comandantul Grupului „Sirius”, generalul-maior Aurel Niculescu, în cadrul ceremoniei de absolvire a primei promoții de piloți militari și avansarea lor la gradul de sublocotenent. Ceremonia a fost prezidată de ministrul apărării Pedro Maria Tonila, care a mulțumit pentru rezultatele remarcabile obținute într-un timp atât de scurt. În final, a urmat un miting aviatic în care absolvenții au executat un program acrobatic de înaltă clasă, care a impresionat întreaga asistență.

Nu au fost singurele contacte cu aviația mondială, după 1980 intensificându-se vizite de documentare sau protocolare în R.P.D. Coreeană și China în septembrie-octombrie 1984, URSS iunie 1986, R.D. Germană 1986, Polonia 1987 etc. După 1990 cadre de învățământ din școală au urmat cursuri în Olanda, Marea Britanie, SUA etc.

Cadrele și elevii Școlii de aviație au fost sprijin la nevoie pentru gazdele lor primitoare și binevoitoare din județul Buzău.

În anii 1945-1946, elevii Școlii au efectuat mii de ore de muncă patriotică pentru înlăturarea dărmăturilor cauzate de luptele și bombardamentele din orașul Buzău.

Pentru combaterea inundațiilor din 1970 sau 1975 detașamente din școală a acționat pe Valea Buzăului, în zona Gura Teghii-Nehoiu, iar un altul în zona Cilibia. În zona Adâncata-Ciorani. În 1975, în primele zile trei elicoptere au salvat 57 de cetățeni. Alte unități de transport au ajutat la transportul de alimente în zona Ciurel, județul Dâmbovița³¹.

În anul 1940, dar mai ales în 1977, Școala a participat la înlăturarea urmărilor seismului din 4 martie în municipiul Buzău, timp de 4 zile.

De nenumărate ori în astfel de situații cetățenii județului au beneficiat de sume în bani și obiecte de uz personal oferite de familiile cadrelor.

Evenimentele din decembrie 1989 au adus deschideri în devenirea Școlii de pilotaj. La 15 decembrie 1989, a luat în subordine și Școală de Maiștri Militari de aviație „Traian Vuia” de la Mediaș, purtând denumirea de „Școala Militară de aviație „Aurel Vlaicu”.

Mai mult, în 1991, potrivit Hotărârii Guvernului României nr.190/1991 transmis de Marele Stat Major cu nr. S/133/949 din 09.04.1991, Școala Militară de aviație „Aurel Vlaicu” s-a transformat în Institutul Militar de aviație „Aurel Vlaicu”. Prin structura și concepția sa, institutul a format ofițeri de aviație cu pregătire politehnică, astfel³²:

- ofițeri piloți cu durata de școlarizare de cinci ani;

³¹ *** „Școala de aviație din nou alături de buzoieni”, în revista Aripă Tinere mai 1977, p. 6.

³² *Ibidem*, p. 8.

- ofițeri de stat major, navigatori cu dirijarea și ofițeri meteorologi, cu durată de școlarizare de patru ani.

Începând cu 01.06.1997 în baza legii 41 din 1990 privind organizarea și funcționarea Ministerului Apărării Naționale, a Legii Învățământului nr.84/ 1995 republicată în 1996, precum și a Ordinului Ministrului Apărării Naționale nr. M 12 din 21.02.1997 Institutul Militar de aviație „Aurel Vlaicu” s-a transformat în Școala de Aplicație pentru aviație „Aurel Vlaicu”³³.

Școala de aplicație este o instituție de învățământ specifică armatei, ce a revenit în actualitate după o jumătate de secol. Ca și atunci, ea urmărește să învețe cadrele militare „măiestria armelor” și de a-i specializa în „exploatarea noilor tipuri de armament și tehnică de luptă” intrate în dotarea aviației, dar și de pregătire a ofițerilor și subofițerilor în rezervă.

La 17 iunie 1998, de Ziua Aviației Romane la simpozionul desfășurat cu acest prilej la Școala de Aplicație pentru Aviație Aurel Vlaicu de la Boboc Buzău și onorat de participarea șefului Statului Major al Forțelor Aeriene, domnul general de divizie aeriană Gheorghe Bucșe, a celor mai înalte oficialități ale județului și municipiului Buzău a cadrelor de conducere din aviația militară și civilă, a instructorilor militari, a unor membri ai Asociației Romane pentru Propaganda și Istoria Aeronauticii A.R.P.I.A.) și a unui numeros public din municipiul Buzău și împrejurimi, a consemnat și un moment ce va rămâne în istorie. Președintele A.R.P.I.A. generalul de divizie aeriană Aurel Niculescu, fost comandant al Școlii și al aviației militare, a propus în alocuțiunea sa că în municipiul Buzău să se ridice un monument al aviației.

După simbolul înălțat în București în anii 30, Buzăul este cel mai îndreptățit oraș în a avea un astfel de monument, deoarece orașul Buzău a fost un permanent, perseverent și consecvent producător de aviatori, o constantă reședință a aviatorilor atât în vreme de pace cât și în cea de război.

Nu există aviator care să nu fi trecut, într-o formă sau alta, prin școlile de aviație din Buzău, inclusiv Ziliștea.

Buzăul a dat (sau a „adoptat”), el însuși nume celebre aviației. Amintim câțiva dintre: generalii, Șendrea, Răican, Rus, Săndulescu, Alexandru, Niculescu, Mereu, Stan, Cârnu, comandorii, Caloianu, Preda, Crețu, Stan, Coșerea, dar și alți aviatori de astăzi și de mâine ai aviației militare și civile.

Monumentul aviației, proiectat de inginerul Vasilescu, realizator fiind colonelul inginer Gheorghe Dincă, instalat și dezvelit în Parcul Hașdeu al Buzăului, în data de 30. 06. 2000 ora 12.00 ca o recunoaștere a celor evidențiate aici, a prestigiului, dragostei și admirației de care se bucura în popor, dar, în același timp, este un motiv de mândrie pentru municipiul Buzău și locuitorii săi, o recunoaștere a ospitalității și meritelor lor în asigurarea condițiilor optime de pregătire. Orașul Buzău a devenit astfel, pe merit, al doilea oraș din țară care găzduiește o operă de artă închinată glorioasei aviații române.

În prezent, Școala de Aplicație pentru Aviație, reprezintă una din unitățile reprezentative ale armatei române, obiectiv de interes în dezvoltarea ulterioară a

³³ Comandor (r) Aurel Pruiă, Comandor (r), Ioan Morariu, Inginer Bogdan Pruiă *passim*, *op. cit.*, p. 174-175.

aviației române, pentru pregătirea celui mai important bun al aeronauticii române, cadrele sale active.

COMANDANȚII ȘCOLILOR MILITARE DE AVIAȚIE

PERIOADA	NUMELE ȘI PRENUMELE COMANDANTULUI	ȘCOALA ÎN CARE A FUNCȚIONAT
1912	Maior Ion MACRI	Școala militară de pilotaj de la Cotroceni
1912	Locotenent Stelian BOIANGIU	Școala militară de pilotaj de la Cotroceni
1912	Locotenent Ștefan CHISCĂNEANU	Școala militară de pilotaj de la Cotroceni
1914 - 1916	Căpitan Fotache IONESCU	Școala de la Băneasa
1913 - 1916	Căpitan Andrei POPOVICI	Școala militară de pilotaj de la Cotroceni
1915	Căpitan Constantin FOTESCU	Școala de observatori de la Băneasa
1917 - 1918	Căpitan Ștefan PROTOPOPESCU	Școala militară de pilotaj (Tecuci, Bârlad, Odessa)
1918 - 1920	Căpitan Andrei POPOVICI	Școala militară de pilotaj de la Tecuci
1921	Locotenent-comandor Constantin BERONIADE	Școala militară de pilotaj de la Tecuci
1924 - 1926	Colonel Ioan CAPSA	Școala militară de pilotaj de la Tecuci
1926 - 1929	Colonel Enescu ATANASE	Școala militară de pilotaj de la Tecuci
1929 - 1935	Colonel Vintilă PETRESCU	Școala militară de pilotaj de la Tecuci
1935 - 1939	Colonel V. IONESCU	Școala militară de pilotaj de la Tecuci
1939	Colonel Ion STĂNCULESCU	Se contopește cu Școala de la Buzău pe Ziliștea
1925 - 1927	Comandor Alfred DAHINTEAN	Școala de perfecționare Buzău
1927 - 1929	Colonel Constantin BERONIADE	Școala de perfecționare Buzău
1929	Colonel Mihai-Leu ROMANESCU	Școala de perfecționare Buzău

1929 - 1936	Colonel Teodor MÂNDRESCU	Școala de perfecționare Buzău
	Locotenent-colonel Ștefan PROTOPODESCU	Centrul de Instrucție al Aeronauticii
	Maior Gheorghe VASILIU	Centrul de Instrucție al Aeronauticii
	Maior Traian BURDULCIU	Centrul de Instrucție al Aeronauticii
	Comandor Gheorghe NEGRESCU	Centrul de Instrucție al Aeronauticii
1933 - 1936	Comandor Achil DICULESCU	Centrul de Instrucție al Aeronauticii
1924 - 1933	Maior-comandor Haralambie GIOSSANU	Școala pregătitoare și specială de aeronaut
1933 - 1934	Comandor Ramiro ENESCU	Școala pregătitoare și specială de aeronaut
1934 - 1937	Comandor-inginer Constantin MINCU	Școala pregătitoare și specială de aeronaut
1937 - 1938	Comandor Achil DICULESCU	Școala pregătitoare și specială de aeronaut
1938 - 1939	Comandor Emanoil IONESCU	Școala pregătitoare și specială de aeronaut
Septembrie 1939 – decembrie 1944	Comandor George DAVIDESCU	Școala pregătitoare și specială de aeronaut
1944 - 1946	Comandor Dumitru MACARESCU	Școala de ofițeri și subofițeri navigatori
1949 - 1950	Locotenent-comandor Florin SUCEVEANU	Grupul de zbor al centrului de Instrucție Focșani
1951 - 1952	Locotenent-colonel Ilie PERJU	Școala militară ofițeri de aviație nr. 2
1952	Locotenent-colonel Constantin GHEORGHIAN	Școala militară ofițeri de aviație nr. 2
1951 - 1953	Colonel Ioan POPESCU-GREACA	Școala militară ofițeri de aviație nr. 2
1946	Locotenent-colonel Nicolae GRIGORE	Centrul Instrucție Buzău
	Colonel Dumitru VASILESCU	Centrul Instrucție Buzău
	Colonel Victor DUMITRESCU	Centrul Instrucție Buzău

	Colonel A. Traian GAVRILIU	Centrul Instrucție Buzău
1950 - 1952	Locotenent-colonel Petre AGHEICI	Centrul Instrucție Buzău
1953 - 1955	Colonel Ioan POPESCU- GREACA	Școala militară de aviație Buzău
1946 - 1947	Locotenent-colonel Nicolae GRIGORE	Centrul de instrucție Mediaș (Școală unică)
1948 - 1949	Locotenent-colonel Ioan PORICEL	Școala de ofițeri naviganți Sibiu
1949 - 1950	Colonel Mihai COSÎMBESCU	Școala de ofițeri naviganți Sibiu
1950 - 1951	Locotenent-colonel Stoica GIOCEANU	Școala de ofițeri naviganți Sibiu
	Locotenent-colonel P. LEBIDOV	Școala de ofițeri naviganți Tecuci
	Locotenent-colonel Vladimir DAVIDESCU	Școala de ofițeri naviganți TECUCI
Aprilie 1951 – iulie 1952	Locotenent-colonel Gheorghe LUPSA	Școala de ofițeri naviganți Tecuci
	Locotenent-colonel Gabriel FILIP	Școala militară pentru ofițeri de aviație „Aurel Vlaicu”
	Locotenent-colonel Petre AGHEICI	Școala militară pentru ofițeri de aviație „Aurel Vlaicu”
	General Constantin SENDREA	Școala militară pentru ofițeri de aviație „Aurel Vlaicu”
	Locotenent-colonel I. ATANASIU	Școala militară pentru ofițeri de aviație „Aurel Vlaicu”
	Colonel Iacob FLOREA	Școala militară pentru ofițeri de aviație „Aurel Vlaicu”
	Locotenent-colonel C. PÎRÎIANU	Școala militară pentru ofițeri de aviație „Aurel Vlaicu”
1960 - 1961	General Ioan STOIAN	Școala militară pentru ofițeri de aviație „Aurel Vlaicu”
1961 - 1970	General Aurel NICULESCU	Școala militară pentru ofițeri de aviație „Aurel Vlaicu”
1970 - 1979	Colonel Ion TĂȚĂRANU	Școala militară pentru ofițeri de aviație „Aurel Vlaicu”
1979 - 1980	Colonel Ion GRECU (locțiitor pentru zbor)	Școala militară pentru ofițeri de aviație „Aurel Vlaicu”
1980 – ianuarie 1990	General-maior Constantin MEREU	Școala militară pentru ofițeri de aviație „Aurel Vlaicu”
1990 - 1995	General-maior Marius-	Institutul Militar de aviație „Aurel

	Lucian ALEXANDRU	Vlaicu”
1995 - 2000	Comandor Aurel STAN	Școala de Aplicație pentru aviație „Aurel Vlaicu”
2000 - 2001	Comandor dr. Eminescu COSEREA	Școala de Aplicație pentru aviație „Aurel Vlaicu”
2001 -	Comandor CÂRNU Fănică	Școala de Aplicație pentru aviație „Aurel Vlaicu”

AVIOANE CU CARE S-A ZBURAT ÎN ȘCOALA DE AVIAȚIE

Dotarea cu avioane a școlilor militare de pilotaj în anii 1912 - 2002

ANII; ȘCOLILE	TIPURI DE AERONAVE (numărul)
1912; Școala de la Cotroceni	Farman, Bleriot, Bristol-Coandă, Nieuport
1917 – 1918; Odessa	Farman-40 (13 bucăți), Nieuport, Sopwith
1918; Tecuci	Pinguin – pentru rulaj la sol, Caudron, Hauriot, Branderburg (după 1922 la ASTRA sub licență), PROTO-2 (25 de bucăți după 1924), Morane-Saulnier-35 (30 bucăți construite la IAR Brașov, 1928), Fleet-F-10G (construit din 1934 la SET)
1924; Cotroceni	IAR-27, IAR-37, IAR-38, IAR39, IAR-80 (avioane construite în țară după 1936), Junkers-34 (din 1939)
1927; Buzău	Morane-Saulnier-129, Fokker D-11, Spas-61, Potez-15, Potez-25 (toate construite în țară)
1940 - 1950	IAR-80, IAR-39, Fleet-F-10G, IAR-27, Nardy-FN-305 (toate construite în țară)
1951	Fleet, Nardy, IAR-80, FW-58
1952	IAR-813, Fleet, Nardy, IAR-80
1953	IAR-813 (6), IAK-18 (4), Fleet (23), F. Storch, Nardy (7), IAK-11 (4), IAR-80 (23), FW (2), Po-2 (1)
1954	IAR-813, IAK-18, Nardy, IAK-11, Po-2, FW-58, F. Storch, IAR-80, IAR-814, MiG-15
1955	IAK-18, IAK-11, IAK-17, IAK-23
1961 - 1964	IAK-18, IAK-11, MiG-15
1965	MiG-15, IAK-18, IAR-813
1966	MiG-15, UTI-MiG, IAK-18, IAR-818, MR-2, Li-2, L-29
1967 - 1971	MiG-15, UTI-MiG, L-29, Li-9, IAR-818, IAK-18
1972	MiG-15, L-29, IAK-18, Li-2, IAR-818, SM-2

1973	MiG-15, L-29, Li-2, IAR-818, SM-2, An-2, ZLIN-526F
1974	MiG-15, L-29, IAK-18, Li-2, IAR-822, IAR-823, An-2, SM-2, IAR-316B, ZLIN-526F, Il-14, IAR-818
1975	MiG-15, L-29, ZLIN-526F, IAR-823, IAR-822, IAR-813, An-2, Mi-4, IAR316B
1976	MiG-15, L-29, An-2, ZLIN-526F, IAR-823, Mi-4, IAR-316B
1977	MiG-15, L-29, An-2, ZLIN-526F, IAR-823, IAR-316B
1978 - 1980	L-29, An-2, IAR-823, IAR-316B
1983	L-39, IAR-316B, An-2, IAR-823, L-29
1985	L-29, L-39, IAR-316B, An-2, IAR-823, IAK-52
1987	L-29, L-39, IAR-316B, An-2, IAK-52, IS-28M.2, IAR-823
1989	IAR-99 ȘOIM, L-29, L-39, IAK-52
1990 - 2002	L-29, L-39, IAK-52, IAR-316B

La o privire scurtă asupra înzestrării cu aeronave a școlii militare românești de aeronautică, rezultă că:

☐ între anii 1911-1923 s-au folosit aproape numai avioane de proveniență franceză, importate sau montate sub licență;

☐ între anii 1924-1952, datorită dezvoltării rapide a industriei aeronautice naționale, dotarea este practic numai cu aeronave de concepție și construcție românească sau construite sub licență;

☐ între anii 1953-1973 am fost dotați mai ales cu aeronave de proveniență sovietică (între 1955-1964 – numai cu astfel de aeronave);

☐ după 1974 crește treptat ponderea dotării cu aeronave produse în țară.

OFITERI NAVIGANȚI DE AVIAȚIE DECORAȚI CU ORDINUL „VIRTUTEA AERONAUTICĂ” * ÎN PERIOADA 1920-1940

Numele și prenumele	Gradul	Clasa	Anul	Observații
Abeles Constantin	Cpt.	1 bar cr.	1935	
Albină Nicolae	Lt. Col.	cr.	1931	

* Extras din Anuarul Ofițerilor activi de Aeronautică din 1.04.1939, pag. 119 și următoarele. Ordinul Virtutea Aeronautică avea patru clase: comandor, ofițer, cavalier și Crucea de Aur, la care se adăugau și barete. Se acorda numai personalului navigant pentru activitate deosebită de zbor, raiduri internaționale, performanțe deosebite etc. Virtutea Aeronautică de război era prevăzută cu spade și avea același număr de clase (4).

Alexandru Tașius	Cpt.	cr.	1937	
Andreescu Dionisie	Mr.	cr.	1939	
Argeșeanu Constantin	Col.	cr.	1931	
Arnăuț Dumitru	Cpt.	cr.	1937	
Balaban Zamfir	Mr.	cr.	1933	
Balotescu Nicolae	Cpt.	cr.	1938	
Bălțeanu Octavian	Cpt.	cr.	1938	
Bătăcui Cornel	Cpt.	cr.	1938	
Bîgu Gheorghe	Cpt.	cr.	1937	
Bocancea Chirilă	Cpt.	cr.	1939	
Borcescu Gheorghe	Cpt.	cr.	1937	
Botez Gheorghe	Mr.	1 bar cr.	1932	
Bratu Aurel	Mr.	cr.	1933	
Budac Coriolan	Mr.	cr.	1935	
Burduloiu Traian	Mr.	cav.	1931	
Cantemir Ștefan	Mr.	cr.	1930	
Caraman Gheorghe	Mr.	cr.	1935	
Cașolțeanu Adrian	Lt. Col.	cr.	1930	
Cernescu Alexandru	Lt. Col.	cr.	1935	
Cicei Nae	Cpt.	cr.	1930	
Clopotaru Grigore	Mr.	cr.	1935	
Comșa Liviu	Cpt.	cr.	1938	
Constantinescu Aurel	Lt. Col.	cr.	1939	
Constantinescu Gheorghe	Of. Ecip 3	cr.	1939	
Cooș Mihail	Mr.	cr.	1932	
Cosma Constantin	Mr.	cr.	1931	
Coșoveanu Ioan	Cpt.	cr.	1939	
Crăciunescu Anton	Cpt.	cr.	1938	
Cristescu I. Ioan	Cpt.	cr.	1931	
Cristescu P. Ioan	Mr.	cr.	1939	
Culluri Ioan	Of. echip 3	cr.	1938	
Dahinten Eric	Mr.	cr.	1939	
Damian Constantin	Lt. Col.	cr.	1935	
Davidescu Gheorghe	Lt. Col.	cr.	1931	
Dănescu Elefterie	Of. echip 3	cr.	1931	
Dănilă Constantin	Of. echip 3	cr.	1939	
Demetrescu Alexandru	Lt. Col.	cr.	1931	
Diacu Nicolae	Cpt.	cr.	1939	
Diculescu Achile	Col.	cr.	1935	
Dobriceanu Vasile	Mr.	cr.	1939	
Drăgan Ioan	Lt. Col.	cr.	1933	

Dumitrescu Petre	Mr.	cr.	1935	
Dumitrescu Victor	Cpt.	cr.	1939	
Dumitrescu Pavel	Cpt.	2 bar cr.	1938	
Dumitriu Constantin	Cpt.	cr.	1939	
Dumitriu Tr. Constantin	Cpt.	cr.	1939	
Fătulescu Ioan	Lt. Col.	1 bar cr.	1932	
Ferțu Tiberiu	Lt. Col.	cr.	1933	
Fireșcu Gheorghe	Cpt.	cr.	1939	
Georgescu Laurențiu	Lt. Col.	cr.	1935	
Georgescu Constantin	Lt. Col.	cr.	1933	
Georgescu Atanase	Cpt.	cr.	1935	
Georgescu Gheorghe	Cpt.	cr.	1938	
Gheorghiu Ermil	Mr.	cr.	1939	
Gherasim Gheorghe	Mr.	1 bar cr.	1935	
Giosan Eugeniu	Gl. Esc	cr.	1938	
Giosan Haralambie	Of. echip	cav.	1930	
Giurea Paul	Of. echip	cr.	1931	
Grigorescu Gheorghe	Mr.	cr.	1939	
Grigoriu Aurel	Lt. Col.	cr.	1939	
Gross Mihai	Cpt.	cr.	1938	
Hanțiu Leon	Cpt.	cr.	1939	
Hulea Gheorghe	Cpt.	cr.	1935	
Iacobescu Gheorghe	Mr.	cav.	1932	
Ionaș Cornel	Lt. Col.	cr.	1933	
Ionescu Ion Rîmnic	Mr.	cr.	1932	
Ionescu Emanoil	Col.	3 bar cr.	1933	
Ionescu Alexandru	Mr.	cr.	1933	
Iosifescu Nicolae	Mr.	cr.	1939	
Jienescu Gheorghe	Col.	Cav.	1935	
Landman Pavel	Mr.	cr.	1933	
Luchian Alexandru	Mr.	cr.	1933	
Luțea Ioan	Of. echip	cr.	1939	
Macavei Petre	Lt. Col.	1 bar cr.	1930	
Manolescu Maximilian	Of. echip	1 bar cav.	1932	
Marin Anton	Mr.	cr.	1937	
Marin Deciu	Mr.	cr.	1939	
Marin Nicolae	Of. echip	cr.	1930	
Mărășescu Anton	Mr.	cr.	1938	
Mîndrescu Tudor	Col.	cr.	1933	
Mihai Gheorghe	Of. echip	cr.	1931	
Mitulescu Ioan	Lt. Col.	1 bar cr.	1932	
Moțiu Aurel	Mr.	cr.	1939	

Nanu Nicolae	Cpt.	cr.	1937	
Nargea Francisc	Cpt.	cr.	1931	
Negreanu Ion	Of. echip	cr.	1935	
Negrescu Ioan	Mr.	cr.	1933	
Negrescu Gheorghe	Gl. Esc	cav.	1930	
Nicolae Grigore	Cpt.	cr.	1933	
Nicolau Alexandru	Lt. Col.	cav.	1933	
Niculescu Dumitru	Mr.	cr.	1935	
Niculescu Ioan	Mr.	cr.	1933	
Opriș Nicolae	Mr.	cr.	1933	
Oprișan Mihail	Cpt.	cr.	1931	
Pantazi Mihail	Cpt.	cav.	1935	
Pavlovschi Mihai	Cpt.	cr.	1939	
Pădure Eugen	Lt. Col.	cr.	1939	
Pîclea Traian	Lt. Col.	cr.	1930	
Pîrvulescu Eugen	Mr.	cr.	1930	
Penescu Octavian	Cpt.	cr.	1939	
Perju Constantin	Cpt.	cr.	1935	
Petrovici Aurel	Lt. Col.	cr.	1931	
Pitiș Nicolae	Mr.	cr.	1937	
Popa Ioan	Cpt.	cr.	1937	
Popîrda Vasile	Cpt.	cr.	1933	
Popescu A. Ioan	Cpt.	cr.	1939	
Popescu Dumitru	Cpt.	cr.	1939	
Popișteanu Alexandru	Mr.	cr.	1932	
Popovici Isaia	Cpt.	cr.	1938	
Popovici Lucian	Lt. Col.	cr.	1938	
Prislopeanu Ioan	Lt.	cr.	1939	
Radu Gheorghe	Cpt.	cr.	1939	
Radu Nicodim	Mr.	cr.	1933	
Rădulescu Nicolae	Cpt.	cr.	1937	
Romanescu Mihail	Mr.	1 bar cr.	1935	
Rössler Friederic	Lt. Col.	cr.	1939	
Roșculeț Sava	Mr.	cr.	1939	
Rotaru Tănase	Mr.	cr.	1930	
Sahini Alexandru	Lt. Col.	cr.	1931	
Sandu Ioan	Mr.	cr.	1933	
Săndulescu Dumitru	Mr.	cr.	1930	
Săvuleanu Laurențiu	Mr.	cr.	1939	
Slăvescu Ioan	Mr.	cr.	1939	
Sohaschi Paraschiv	Mr.	cr.	1933	
Stavrescu Dumitru	Lt. Col.	cr.	1933	

Stănculescu Ioan	Lt. Col.	cr.	1930	
Stoian Ștefan	Cpt.	cr.	1939	
Stoicescu Ioan	Gl. Cdt	cr.	1930	
Surugiu Constantin	Mr.	cr.	1937	
Ștefănescu Gheorghe	Cpt.	cav.	1935	
Ștefănescu Mihai	Lt. Col.	cr.	1930	
Șuteu Gheorghe	Lt. Col.	cr.	1932	
Țașcu Valentin	Mr.	cr.	1939	
Tănăsescu Constantin	Mr.	2 bar cr.	1937	
Teodorescu Dumitru	Cpt.	cr.	1939	
Tricup Mircea	Mr.	cr.	1939	
Trifu Ioan	Mr.	cr.	1939	
Wester Herman	Col.	cr.	1933	
Vodă Alexandru	Lt. Col.	cr.	1937	
Zambra Petre	Lt. Col.	cr.	1939	

ASPECTE ALE CIRCULAȚIEI MONETARE ÎN ȚARA ROMÂNEASCĂ ÎNTRE 1830-1848. TEZAURUL DESCOPERIT LA MÂNZĂLEȘTI, JUD. BUZĂU

Aurel VÎLCU
Ana DICU

În colecțiile Muzeului Județean Buzău se păstrează numeroase monede din secolele XVIII-XIX, o mare parte din ele cu loc de descoperire. Materialul numismatic reflectă circulația monetară intensă din zona Subcarpaților de Curbură la sfârșitul evului mediu și începutul epocii moderne. Mărturie stau tezaurele monetare descoperite la Maxenu, com. Țintești (alcătuit din monede otomane)¹, Cojanu, com. Berca (conține peste 2000 de parale turcești)², Buzău (Obor)³ și Roșioru⁴ la care se adaugă descoperiri izolate precum cele din localitatea Săgeata (monede turcești)⁵, Smeeni⁶ și Sudiți, com. Gherăseni (monede otomane găsite în urma cercetărilor arheologice)⁷. O altă descoperire vine să adauge noi informații privind dinamica schimburilor comerciale și structura pieței monetare din prima parte a secolului al XIX-lea. Este vorba de tezaurul găsit în anul 1972 în localitatea Mânzălești în condiții necunoscute. În colecțiile muzeului se păstrează în prezent 48 monede din argint austriece deși, conform unei informații mai vechi, tezaurul conținea inițial și trei ruble rusești din secolul al XVIII-lea și un inel sigilar⁸. Monedele austriece au fost emise în atelierele Karlsburg (25 ex.), Kremnitz (16 ex.), Praga (2 ex.) și Viena (4 ex.) la care se adaugă o piesă cu atelier neprecizat. Cea mai veche piesă din tezaur a fost bătută în atelierul din Alba Iulia (Karlsburg) în anul 1770, iar cele mai recente au fost emise în același atelier în anul 1835. Este posibil ca micul depozit monetar să fi fost ascuns în contextul evenimentelor din anul 1848 sau poate mai devreme, în acest caz motivul fiind necunoscut.

---

¹ Aurel Vîlcu, Ana Dicu, *Un tezaur monetar descoperit la Maxenu, com. Țintești, jud. Buzău*, Mousaios, 6, 2001, p. 473-477.

² Inedit, se păstrează în colecțiile Muzeului județean Buzău.

³ Aurel Vîlcu, Ana Dicu, *Un trésor monétaire des XVIIIe – XIXe siècles découvert à Buzău*, în Romano-turcica, în curs de publicare.

⁴ Inedit, se păstrează în colecțiile Muzeului județean Buzău.

⁵ Vasile Drâmbocanu, Ion Rusu, *Contribuții la repertoriul descoperirilor monetare de pe teritoriul județului Buzău*, BSNR, 70-74 (1976-1980), 1981, p. 613.

⁶ *Ibidem*.

⁷ *Ibidem*, p. 614.

⁸ *Ibidem*, p. 613.

Catalogul monedelor

IMPERIUL ROMANO-GERMAN
TRANSILVANIA
MARIA THERESIA
20 kreuzer

Karlsburg (Alba Iulia)

1. AR ↑ 6,43 g, 28 mm.

Av. M•THERESIA•D•G•R - IMP•HV•BO•REG•

Rv. AR•AU•DUX•BU•M•P• - TRAN•C•TYR•1770• /20 / H• - G•

Herinek, p. 51, nr. 952, anul 1770.

Nr. inv. 6497.

IMPERIUL ROMANO-GERMAN

IOSIF II
20 kreuzer

Karlsburg (Alba Iulia)

2. AR ↑ 6,58 g, 28 mm. Perforată.

Av. IOSEPH•II•D•G•R•I•S•A• - GERM•HV•BO•REX•/E

Rv. ARCH•AVST•D•BVRG• - LOTH•M•D•HET•1788 /20

Herinek, p. 159, nr. 223, anul 1788.

Nr. inv. 6487.

Kremnitz

3. AR ↑ 6,55 g, 28 mm.

Av. IOSEPH•II•D•G•R•I•S•A• - GE•REX•A•A•LO&M•H•D /B

Rv. VIRTUTE ET - EXEMPLO 1783/20 /S•K - P•D•

Herinek, p. 160, nr. 229, anul 1783.

Nr. inv. 6482.

Praga

4. AR ↑ 6,50 g, 28 mm.

Av. IOSEPH•II•D•G•R•I•S•A• - GE•REX•A•A•LO&M•H•D /C

Rv. VIRTUTE ET - EXEMPLO 1773 /20

Herinek, p. 136, nr. 104, anul 1773.

Nr. inv. 6509.

Viena

5. AR ↑ 6,50 g, 28 mm.

Av. IOSEPH•II•D•G•R•I•S•A• - GERM•HV•BO•REX•/A

Rv. ARCH•AVST•D•BVRG• - LOTH•M•D•HET•1783 /20

Herinek, p. 159, nr. 220, anul 1783.

Nr. inv. 6481.

IMPERIUL ROMANO-GERMAN

FRANCISC II

20 kreuzer

Karlsburg (Alba Iulia)

6. AR ↑ 6,60 g, 28 mm.

Av. FRANC•II•D•G•R•I•S•A• - GERM•HV•BO•REX•/E

Rv. ARCH•AVST•D•BVRG• - LOTH•M•D•HET•1802•/20

Herinek, p. 208, nr. 653, anul 1802.

Nr. inv. 6477.

Kremnitz

7. AR ↑ 6,50 g, 28 mm.

Av. FRANC•II•D•G•R•I•S•A• - GERM•HV•BO•REX•/B

Rv. ARCH•AVST•D•BVRG• - LOTH•M•D•HET•1796•/20

Herinek, p. 208, nr. 636, anul 1796.

Nr. inv. 6473.

8-10. AR ↑ 6,35 g, 28 mm. AR ↑ 6,65 g, 28 mm. AR ↑ 6,60 g, 28 mm.

Av. FRANC•II•D•G•R•I•S•A• - GERM•HV•BO•REX•/B

Rv. ARCH•AVST•D•BVRG• - LOTH•M•D•HET•1804•/20

Herinek, p. 208, nr. 640, anul 1804.

Nr. inv. 6491, 6498, 6519.

11. AR ↑ 6,60 g, 28 mm.

Av. FRANC•II•D•G•ROM• - ET HA ER•AVST•IMP•

Rv. GER•HVN•BOH•REX•A•A• - D•LOTH•VEN•SAL•1805•/20

Herinek, p. 208, nr. 640, anul 1805.

Nr. inv. 6486.

AUSTRIA

FRANCISC I

20 kreuzer

Karlsburg (Alba Iulia)

12. AR ↑ 6,55 g, 28 mm.

Av. FRANCISCVS I•D•G• - AVST•IMPERATOR•/E

Rv. HVN•BOH•LOMB ET VEN• - GAL•LOD•IL•REX•A•A•1820•/20

Herinek, p. 210, nr. 762, anul 1820.

Nr. inv. 6483.

13. AR ↑ 6,65 g, 28 mm.

Av. și rv. ca mai sus, dar anul 1821.

Herinek, p. 210, nr. 763, anul 1821.

Nr. inv. 6480.

14. AR ↑ 6,60 g, 28 mm.

Av. și rv. ca mai sus, dar anul 1822.

Herinek, p. 210, nr. 764, anul 1822.

Nr. inv. 6492.

15-17. AR ↑ 6,55 g, 28 mm; perforată. AR ↑ 6,67 g, 28 mm. AR ↑ 6,65 g, 28 mm.

Av. și rv. ca mai sus, dar anul 1823.

Herinek, p. 210, nr. 765, anul 1823.

Nr. inv. 6510, 6516, 6511.

18. AR ↑ 6,50 g, 28 mm.

Av. și rv. ca mai sus, dar anul 1824.

Herinek, p. 210, nr. 766, anul 1824.

Nr. inv. 6508.

19. AR ↑ 6,65 g, 28 mm. Perforată.

Av. și rv. ca mai sus, dar anul 1825.

Herinek, p. 210, nr. 784, anul 1825.

Nr. inv. 6495.

20-23. AR ↑ 6,60 g, 28 mm. AR ↑ 6,70 g, 28 mm; perforată. AR ↑ 6,67 g, 28 mm.

AR ↑ 6,45 g, 28 mm.

Av. și rv. ca mai sus, dar anul 1826.

Herinek, p. 210, nr. 785, anul 1826.

Nr. inv. 6505, 6506, 6503, 6493.

24-25. AR ↑ 6,52 g, 28 mm. AR ↑ 6,60 g, 28 mm.

Av. și rv. ca mai sus, dar anul 1827.

Herinek, p. 210, nr. 786, anul 1827.

Nr. inv. 6474, 6513.

26-27. AR ↑ 6,50 g, 28 mm. AR ↑ 6,65 g, 28 mm.

Av. și rv. ca mai sus, dar anul 1828.

Herinek, p. 210, nr. 787, anul 1828.

Nr. inv. 6481, 6496.

28-31. AR ↑ 6,67 g, 28 mm; perforată. AR ↑ 6,60 g, 28 mm. AR ↑ 6,55 g, 28 mm; perforată. AR ↑ 6,65 g, 28 mm.

Av. și rv. ca mai sus, dar anul 1830.

Herinek, p. 211, nr. 796, anul 1830.

Nr. inv. 6515, 6512, 6501, 6507.

32-33. AR ↑ 6,60 g, 28 mm. AR ↑ 6,55 g, 28 mm; perforată.

Av. și rv. ca mai sus, dar anul 1835.

Herinek, p. 212, nr. 816, anul 1835.

Nr. inv. 6504, 6478.

Kremnitz

34-36. AR ↑ 6,55 g, 28 mm. AR ↑ 6,60 g, 28 mm. AR ↑ 6,55 g, 28 mm.

Av. FRANCISCVS I•D•G• - AVST•IMPERATOR•/B

Rv. HVN•BOH•GAL•REX•A•A• - D•LO•SAL•WIRC•1808•/20

Herinek, p. 209, nr. 700, anul 1808.

Nr. inv. 6472, 6484, 6479.

37. AR ↑ 6,55 g, 28 mm.

Av. FRANCISCVS I:D:G: - AVST:IMPERATOR•/B

Rv. HVN:BOH:GAL:REX•A:A: - LO:WI:ET IN FR:D• 1812 •/20

Herinek, p. 209, nr. 721, anul 1812.

Nr. inv. 6494.

38. AR ↑ 6,55 g, 28 mm.

Av. și rv. ca mai sus, dar anul 1813.

Herinek, p. 209, nr. 722, anul 1813.

Nr. inv. 6476.

39-40. AR ↑ 6,55 g, 28 mm. AR ↑ 6,60 g, 28 mm.

Av. și rv. ca mai sus, dar anul 1815.

Herinek, p. 209, nr. 724, anul 1815.

Nr. inv. 6478, 6502.

41. AR ↑ 6,60 g, 28 mm.

Av. FRANCISCVS I•D•G• - AVST•IMPERATOR•/B

Rv. HVN•BOH•LOMB ET VEN• - GAL•LOD•IL•REX•A•A•1820•/20

Herinek, p. 210, nr. 749, anul 1820.

Nr. inv. 6518.

42. AR ↑ 6,60 g, 28 mm.

Av. și rv. ca mai sus, dar anul 1827.

Herinek, p. 210, nr. 781, anul 1827.

Nr. inv. 6517.

43. AR ↑ 6,55 g, 28 mm.

Av. și rv. ca mai sus, dar anul 1830.

Herinek, p. 211, nr. 793, anul 1830.

Nr. inv. 6500.

Praga

44. AR ↑ 6,60 g, 28 mm. Perforată.

Av. FRANCISCVS I•D•G• - AVST•IMPERATOR• /C

Rv. HVN•BOH•GAL•REX•A•A• - D•LO•SAL•WIRC•1809• /20

Herinek, p. 209, nr. 705, anul 1809.

Nr. inv. 6499.

Viena

45. AR ↑ 6,60 g, 28 mm. Perforată.

Av. FRANCISCVS I•D•G• - AVST•IMPERATOR• /A

Rv. HVN•BOH•GAL•REX•A•A• - D•LO•SAL•WIRC•1810• /20

Herinek, p. 209, nr. 697, anul 1810.

Nr. inv. 6499.

46. AR ↑ 6,50 g, 28 mm.

Av. FRANCISCVS I•D•G• - AVST•IMPERATOR• /A

Rv. HVN•BOH•LOMB ET VEN• - GAL•LOD•IL•REX•A•A 1817 /20

Herinek, p. 210, nr. 740, anul 1817.

Nr. inv. 6514.

Atelier nedeterminat

47. AR ↑ 6,55 g, 28 mm.

Av. FRANCISCVS I•D•G• - AVST•IMPERATOR• /.....

Rv. HVN•BOH•LOMB ET VEN• - GAL•LOD•IL•REX•A•A•1826• /20

Herinek, p. 210, nr. 776 sau 780 sau 785 sau 788, anul 1826.

Nr. inv. 6518.

10 kreuzer

Viena

48. AR ↑ 3,80 g, 25 mm.

Av. FRANCISCVS I•D•G• - AVST•IMPERATOR• /A

Rv. HVN•BOH•GAL•REX•A•A• - D•LO•SAL•WIRC•1809• /10

Herinek, p. 213, nr. 846, anul 1809.

Nr. inv. 6475.

Tratatul de la Adrianopol încheiat la 14 septembrie 1829 reprezintă un moment important în reorientarea comerțului Principatelor române și implicit schimbări

petrecute pe piața monetară⁹. Conform tratatului, Principatele se bucurau de o deplină libertate de comerț fiind abolit monopolul otoman asupra comerțului și deschizându-se posibilitatea unor noi direcții de dezvoltare pe baza rentabilității și nu a obligativității aprovizionării unei piețe. Pentru Țara Românească liberalizarea comerțului a însemnat întărirea legăturilor economice cu Austria în special prin intermediul negustorilor din Brașov, oraș care a fost în evul mediu și la începutul epocii moderne o adevărată piață comună a țărilor românești. Efectul tratatului de la Adrianopol poate fi observat și în structura circulației monetare unde emisiunile otomane încep să fie concurate cu succes de cele austriece de mai bună calitate. Deși până în 1834 Principatele au fost sub cârmuirea țaristă se pare că rolul monedei rusești la mijlocirea schimburilor a fost ceva mai redus. În această perioadă au fost luate o serie de măsuri menite să stăvilească avalanșa de falsuri după emisiunile otomane care produceau pierderi importante locuitorilor. Astfel, încă din noiembrie 1828 se dispunea ca monedele false turcești să fie adunate și scoase din uz iar zarafii care le mai schimbau să fie judecați¹⁰. Falsificatorii de monedă s-au dovedit a fi Stefano Sogidiano și George Canisco, supuși englezi și un francez G. Masso care au fost închiși în mai 1829 pentru falsificarea de monedă turcească, asupra lor fiind găsite instrumentele de contrafacere¹¹.

Între anii 1830-1848 sunt numeroase documente care reflectă o amplificare a circulației monetare în Țara Românească, datorată conjuncturii create în urma tratatului de la Adrianopol (1829) și a elaborării Regulamentului Organic (1830). Autoritățile au luat măsuri în privința controlului asupra numerarului aflat pe piață încercând totodată eliminarea nominalurilor depreciate sau falsificate și combaterea speculei cu monedă. În această direcție au fost stabilite reguli stricte privind cursul de schimb al principalelor monede aflate în circulație stabilindu-se drept etalon în aur galbenul "împărătesc" emis în Austria și galbenul olandez, iar pentru argint, sfanțigul, piesă austriacă de 20 kreuzer¹². Începând cu anul 1830, cursul de schimb al principalelor monede de aur era următorul:

- galben olandez = 31 lei și 20 parale,
- galben austriac = 31 lei și 20 parale,
- galben venețian = 31 lei și 20 parale,
- galben franțuzesc = 31 lei și 20 parale.

Celelalte nominaluri din aur, în special cele turcești, aveau un curs stabilit de piață. Dintre monedele de argint, autoritățile fixau cursul de schimb obligatoriu la următoarele piese¹³:

- rubla rusească = 10 lei și 20 parale,
- crontaler întreg = 15 lei,
- 1/2 crontaler = 7 lei și 20 parale,

⁹ Pentru circulația monetară în această perioadă vezi și Cătălina Opaschi, *Aspecte ale circulației monetare în Țara Românească la începutul secolului al XIX-lea*, în volumul *130 de ani de la crearea sistemului monetar românesc modern*, p. 333-348.

¹⁰ Ion Cojocaru, *Documente privitoare la economia Țării Românești 1800-1850*, 1, București, 1959, p. 411.

¹¹ *Ibidem*, p. 434.

¹² *Ibidem*, p. 408, nr. 283.

¹³ *Ibidem*, p. 480, nr. 331.

- 1/4 crontaler = 3 lei și 30 parale,
- derecliu = 14 lei,
- 1/2 derecliu = 7 lei,
- 1/4 derecliu = 3 lei și 20 parale,
- caragros cu zgripsor = 13 lei și 20 parale,
- 1/2 caragros cu zgripsor = 6 lei și 30 parale,
- 1/4 caragros cu zgripsor = 3 lei și 15 parale,
- sfanțig negăurit = 2 lei și 10 parale,
- sfanțig găurit = 2 lei și 8 parale.

După cum se poate observa din listă, o componentă importantă în circulația monetară o constituiau emisiunile austriece mari și mijlocii ce asigurau numerarul necesar tranzacțiilor comerciale. Monedele care aveau cursul de schimb fixat de autorități erau singurele primite la plata impozitelor. Evident, pe piață erau diferite alte nominale, în special cele otomane. Cursul de schimb al acestora era fixat de bunul plac al zarafilelor, specula cu monedă înflorind în această perioadă. Monedele turcești de aur numite "icosari" nu erau primite la Vistierie deși se pare că pe piață existau în număr destul de mare determinând posesorii lor să ceară primirea acestora la plata taxelor către stat. Răspunsul autorităților din octombrie 1831 era clar: "hazneua statului" nu acceptă decât galbeni împărătești sau olandezi și "galbenul de 14 sfanțihii"¹⁴ adică monedă forte, de bună calitate.

Vistieria Țării Românești avea nevoie permanentă de lichidități care în momente mai dificile erau procurate prin împrumuturi de la persoane bogate și influente. Împrumuturile se făceau în monedă forte și se restituiau în același mod. Astfel, pe la 1833, Vistieria se împrumută 150 000 de galbeni de la Gheorghe Opran, bani plătiți în mai multe tranșe în galbeni "împărătești și olandezi". Restituirea sumei urma să se facă în maxim 6 ani cu o dobândă totală de 10%¹⁵. Către mijlocul veacului al XIX-lea împrumutarea cu bani a Vistieriei s-a dovedit o afacere profitabilă pentru cei care dispuneau de mulți bani. Ilustrativ este un document din 1839 în care Gheorghe Adam Gherman propunea Vistieriei un împrumut cu dobândă de 12% în afară de o sumă de 25 000 de galbeni cu dobândă de 18%, cu care autoritățile să-și achite datoriile ajunse la scadență, contractate cu o dobândă de 18%¹⁶. Acoperirea datoriilor și cheltuielilor curente obligau Vistieria să ia cu împrumut sume mari pe termen scurt la o dobândă ridicată. Acumularea acestor datorii puneau câteodată Vistieria în impas singura soluție fiind contractarea unor împrumuturi în condiții și mai dezavantajoase.

Un document din 1834 ne dezvăluie lumea pestriță a speculanților și falsificatorilor¹⁷, surprinzând două tipuri de infracțiuni. În primul rând mulți zarafile și negustori foloseau greutăți falsificate pentru cântărirea monedelor, iar în al doilea rând erau persoane care tăiau marginile galbenilor pentru a obține metal prețios micșorând greutatea legală a nominalului. Toți aceștia erau aspru pedepsiți în cazul în care erau

¹⁴ *Ibidem*, 2, p. 488-489, nr. 355.

¹⁵ *Ibidem*, p. 543-544, nr. 400.

¹⁶ *Ibidem*, p. 726-727, nr. 554.

¹⁷ *Ibidem*, p. 549-550, nr. 406.

prinși asupra faptului, autoritățile confiscând banii găsiți asupra lor. Pentru a stopa infrafracțiunile, Vistieria trimitea în 1834 zarafilor și negustorilor de frunte 50 de pietre cu pecetea Sfatului pentru cântărirea galbenilor. Fiecare piatră costa 40 de parale sumă plătită de către beneficiari. Probabil că astfel de greutateți legale au fost trimise în toate județele. Un caz concret este județul Mehedinți, unde departamentul Vistieriei a trimis ocârmuirii la 27 august 1834, 50 de pietre de cumpănă pentru galbenii împărătești și olandezi¹⁸. Cantitatea de monedă care nu se încadra în greutatețile legale era atât de mare astfel încât la 8 august 1834 stărostia corporației de olari, fierari și chereștegii cerea Vorniciei Capitalei să se dea voie să circule și galbenii care erau lipsă la cântar, însă scăzându-se valoarea corespunzător¹⁹.

Fluctuațiile cursului de schimb erau speculate de diferite persoane obișnuite cu mânuitul banilor în ciuda eforturilor depuse de autorități în scopul eliminării acestui flagel. O situație de acest gen a fost în septembrie 1834 când cursul rublei pe piață a crescut de la 10 lei și 20 parale la 11 lei și 10 parale²⁰. Domnitorul Alexandru Ghica porunca Sfatului Administrativ să aducă la cunoștiința obștei că rubla are cursul de 10 lei și 20 parale și să ia măsuri ca galbenii și sfanțihii să fie schimbați la cursul oficial. Probabil că aprecierea rublei a fost influențată și de plecarea trupelor și administrației țariste care constituiau o sursă importantă de aprovizionare a pieței monetare cu nominaluri rusești. De situație au profitat zarafii care au cumpărat rublele, una dintre monedele bune de pe piață, pentru a le exporta în regiunile unde existau diferențe ale cursului de schimb ce permiteau realizarea unor câștiguri rapide. Creșterea cursului de schimb al rublei poate fi pus în legătură cu avalanșa de monedă măruntă otomană depreciată ce a inundat Țara Românească în vara anului 1834, provocând reacția autorităților care au interzis intrarea în țară a pieselor mici turcești²¹. Imperiul otoman se afla în plină criză financiară în ultimii ani de domnie a sultanului Mahmud II (1808-1839), una dintre soluțiile de redresare aplicate de autorități fiind deprecierea sistematică a nominalurilor de argint. Un exemplu ilustrativ este evoluția kurușului al cărui conținut de argint este scăzut sistematic ajungând de la 18,9 g argint fin în anul 1690, la 5,9 g în anul 1800, pentru ca în 1834 să ajungă la 0,86 g argint fin²². Cursul de schimb al kurușului cunoaște o curbă descendentă lentă în veacul al XVIII-lea urmată de o depreciere accelerată după 1800. Astfel, un ducat (galben) venețian care valora 2 kuruși și 60 akcele în 1690 ajunge la 8 kuruși în 1800 și la 45 de kuruși în 1834²³. Devalorizarea accentuată a nominalelor de argint otomane determină refuzul Țării Românești de a permite accesul acestora pe piața internă. Un caz semnificativ îl constituie raportul Comitetului carantinelor către Departamentul din „lăuntru” referitor la doi negustori turci care încercau să introducă în țară, în august 1835, pe la Călărași, 2600 de beșlici noi²⁴. Din răspunsul Vistieriei aflăm că

¹⁸ *Ibidem*, p. 555, nr. 413.

¹⁹ *Ibidem*, p. 554-555, nr. 412.

²⁰ *Ibidem*, p. 556-557, nr. 414.

²¹ *Ibidem*, p. 557, nr. 415.

²² Şevket Pamuk, *Money in the Ottoman Empire, 1326-1914*, în *An Economic and Social History of the Ottoman Empire 1300-1914*, Cambridge, 1994, p. 967.

²³ *Ibidem*, p. 967.

²⁴ Ion Cojocaru, op. cit., p. 588, nr. 440.

singurele monede primite sunt galbenii olandezi și împărătești, rublele și sfanții, în timp ce monedele turcești, aduse în principal prin comerțul cu sare, sunt scoase la licitație și preschimbate în monedă acceptată de Vistierie. Cei care schimbau beșlicii turcești de 5 sau 6 lei erau zarafii care nu-i cumpărau însă la valoarea lor, oferind un preț mai mic, 3 lei și 15 parale bucata²⁵. Autoritățile nu cunosc ce fac mai departe zarafii cu beșlicii cumpărați, dacă îi aruncă pe piața Principatului sau îi întorc peste Dunăre. Târgurile și orașele dunărene constituie cea mai facilă cale de pătrundere a nominalilor otomane interzise pe piața Țării Românești. Astfel, în decembrie 1835 la Giurgiu și în împrejurimi este semnalată o situație aparte, ocârmuirea județului Vlașca raportând înmulțirea peste măsură a două nominale turcești „proaste”: „beșlii” și „sfanții”. Datorită cantității mari aflate în circulație cursul „beșliilor” scăzuse de la 3 lei și 20 parale la 3 lei iar cursul unui „sfanț” turcesc scăzuse de la 4 lei și 20 parale la 4 lei și 10 parale. Comerțul în zona Giurgiu avea mult de suferit deoarece nemaifiind pe piață altă monedă decât cele menționate, locuitorii nu mai veneau cu produse de vânzare la târg, monedele otomane nefiind primite la plata impozitelor²⁶.

În 1836 specula cu monedă afecta așa de grav Țara Românească încât Sfatul administrativ extraordinar propunea domnitorului o serie de măsuri pentru a combate acest flagel. Se constata că moneda de aur este alungată de pe piață de paralele turcești depreciate care se înmulțiseră foarte mult în țară pricinuind pagube comercianților. Cursul diferit al galbenului la Constantinopol și la București era un factor care încuraja specula. Astfel, dacă la Constantinopol 1 galben valora 44 lei și 24 parale, adică 1780 parale, la București același galben era echivalat cu 1280 parale. Speculanții cumpărau galbeni ieftini din Țara Românească pentru a-i vinde mai scump în sudul Dunării, cu un profit de 500 parale/bucată. Pentru eliminarea acestor neajunsuri, Sfatul propunea ca tranzacțiile să fie încheiate în monedă forte și doar restul de plată în parale. De exemplu o sumă de 100 lei trebuia plătită efectiv cu șase icosari și patru sfanți, iar „puțina neajungere în parale”²⁷. Totodată valoarea unui leu de calcul este mărită de la 40 parale la 60 parale. Propunerile Sfatului administrativ privind reglementarea cursului de schimb și a circulației monedelor au fost aprobate la 26 septembrie 1836 de către domnitorul Alexandru Dimitrie Ghica²⁸. Decizia de a crește valoarea unui leu la 60 parale a stârnit opoziția unor negustori care au continuat să socotească un leu la 40 de parale. Mai mult chiar, unii zarafi au ascuns paralele provocând deliberat o criză de monedă mărunță pe piață fapt ce a îngreunat comerțul cotidian. În aceste condiții Sfatul orășenesc al Capitalei se vedea nevoit să ceară la 3 ianuarie 1837, de la Vistierie, 60 000 de lei în parale mărunte pentru a acoperi necesarul de mărunțiș²⁹. Nerespectarea de către negustori a cursurilor stabilite de autorități atrag pedepse aspre menite să îi sperie pe speculanți. Astfel, la 3 ianuarie 1837, o calfă de la prăvălia lui Stan Băcanu nu a schimbat un sfanț la cursul de 137

²⁵ *Ibidem*, p. 588-589, nr. 441.

²⁶ *Ibidem*, p. 594-595, nr. 444.

²⁷ *Ibidem*, p. 639-641, nr. 467.

²⁸ *Ibidem*, p. 641, nr. 468.

²⁹ *Ibidem*, p. 652-653, nr. 478.

parale ci la 92 parale, motiv pentru care Sfatul orășenesc al Capitalei cerea Agiei ca respectivul să fie bătut în fața prăvăliei pentru „viclenie și abuz”³⁰.

Cei care realizau câștiguri de pe urma speculei cu monede profitau de existența unor cursuri diferite în Moldova și Țara Românească. Un document din 6 ianuarie 1837 este ilustrativ în acest sens. Datorită situației aparte pe care o avea portul Brăila cursul monedelor era diferit față de restul țării. De acest lucru profitau speculanții care cumpărau galbeni de aur cu parale devalorizate provocând lipsa monedelor mari de aur de pe piață. Se estima într-un raport al Vistieriei că se putea obține un profit de 10-15% din acest joc al schimbului. Piese de aur erau schimbate în Moldova unde cursul galbenului era mai ridicat. Neconcordanța între cursurile de schimb practicate în cele două Principate provoca neajunsuri locuitorilor, în permanență existând fie o lipsă de monedă mare de aur fie de monedă mărunță indispensabilă comerțului cotidian. La începutul anului 1837, autoritățile din Țara Românească cereau Vistieriei Moldovei să alinieze cursurile de schimb astfel încât specula cu monedă să fie combătută³¹. Într-o listă anexă aflăm cursurile monedelor care circulau în ambele Principate și care erau primite de Vistierie. Dintre monedele de aur erau menționate: galbenii olandezi, austrieci, venețieni și franțuzești, care valorau 31 bani și 20 parale, iar dintre monedele de argint, rubla rusească (10 lei și 20 parale), crontalerul întreg (15 lei) cu submultipli săi, caragrosul „cu zgripsor” (13 lei și 20 parale) cu submultipli săi, sfanțihul negăurit (2 lei și 10 parale) și sfanțihul găurit (2 lei și 8 parale). După aceste reglementări privind cursul diferitelor nominale aflate în circulație, „Departamentul din lăuntru” încercând să rezolve criza de monedă mărunță a lăsat intrarea liberă în țară a paralelor (7 martie 1837), care din 1834 fuseseră oprite la vamă³². Câteodată mai mulți negustori se înțelegeau pentru a impune un alt curs al monedelor decât cel oficial. O situație de acest gen este semnalată în iunie 1837 când cursul monedelor este scăzut în mod arbitrar de un grup de negustori din București³³. Sub presiunea autorităților marii negustorii din Capitală sunt obligați să dea o proclamație în care se angajează să respecte cursul de schimb oficial, însă negustorii anexează actului respectiv o listă cu monedele aflate în circulație³⁴ și fixează echivalențele lor în lei dar socotind leul la 40 parale, contrar reglementărilor oficiale:

1 galben = 31 1/2 lei

1 mahmudea dreaptă la cumpănă = 41 lei

1 mahmudea tare, jumătate = 17 lei

1 stamboliu dreaptă la cumpănă = 17 1/4 lei

1 misir = 14 lei

1 icosar vechi = 14 lei

1 icosar nou = 11 1/2 lei

1 dodecar vechi = 12 lei

1 dodecar nou = 10 3/4

---

³⁰ *Ibidem*, p. 653-654, nr. 479.

³¹ *Ibidem*, p. 656, nr. 481.

³² *Ibidem*, p. 665-666, nr. 490.

³³ *Ibidem*, p. 671-672, nr. 497.

³⁴ *Ibidem*, p. 673-674, nr. 499.

1 rublă = 5 1/4 lei
 1 crontaler = 14 1/2 lei
 1 diricliu = 14 lei
 1 rublă de argint = 10 1/2 lei
 1 rublă veche = 10 1/4 lei
 1 beşlic = 10 1/4 lei
 1 iuzluc = 8 lei
 1 ikilik = 6 1/4 lei
 1 sfanţih negăurit 2 1/4 lei
 1 sfanţih găurit = 2 lei şi 8 parale.

Reacţia autorităţilor nu întârzie să apară, astfel încât la 5 iulie 1837 se porunceşte Agiei să împiedice orice încercare a negustorilor de a fixa cursul monedelor după bunul lor plac. Populaţiei îi este amintit faptul că stăpânirea a dat curs oficial doar galbenului, sfanţihului şi rublei, celelalte monede fiind schimbate după „înţelegerile ce au urmat între vânzători şi cumpărători”³⁵. În 1837 este menţionată documentar prima încercare a Vistieriei de a face o analiză chimică la monedele de aur aflate pe piaţă³⁶. Doctorul C. Estiotis este însărcinat de Vistierie să afle cât aur cuprinde un icosar nou însă încercarea nu reuşeşte datorită lipsei unui instrumentar adecvat. În aceste condiţii autorităţile se adresa unui alt doctor, C. Epites din Brăila căruia i se trimite doi icosari noi spre analiză.

În 1843 un galben era cotate în Țara Românească la 31 1/2 lei în timp ce în imperiul otoman galbenul valora 54 1/2 lei. O mare cantitate de monedă de aur se deplasează din Principat către sudul Dunării provocând reacţia autorităţilor de la Bucureşti. Domnitorul Gheorghe Bibescu porunceşte Departamentului Vistieriei să ia măsuri pentru echilibrarea cursului de schimb şi asigurarea de numerar. Datorită deprecierei accentuate a nominalelor mici turceşti Vistieria dispunea aducerea în ţară a monedelor mărunte austriece de trei şi cinci creiţari din argint sau piese de un kreuzer de aramă pentru a uşura tranzacţiile mici. Paralele fiind moneda "Curtii suzerane" circulau în continuare dar sunt luate măsuri pentru înlocuirea lor treptată cu piese similare austriece şi ruseşti³⁷. În martie 1843, o hotărâre a Departamentului Vistieriei, întărită de domnitorul Gheorghe Bibescu dispunea cumpărarea din Transilvania a unor piese de trei şi cinci kreuzer în sumă de 10 000 galbeni, numerar ce trebuia adus şi pus în circulaţie³⁸. O altă măsură privind alinierea la cursurile de schimb existente în imperiul otoman o constituie calcularea leului la valoarea de 80 parale pentru a descuraja speculanţii care aduceau parale depreciate şi goleau piaţa de monedă sănătoasă de aur sau argint³⁹. În aprilie 1843 Departamentul Vistieriei cerea Agiei să dea de ştire „prin daraban” că de la 5 mai două parale mărunte vor face o para bună. Până atunci vânzătorii şi cumpărătorii sunt obligaţi să respecte echivalenţele uzitate,

³⁵ *Ibidem*, p. 675-676, nr. 501.

³⁶ *Ibidem*, p. 676-677, nr. 502.

³⁷ *Ibidem*, p. 785-786, nr. 597.

³⁸ *Ibidem*, p. 791, nr. 601.

³⁹ *Ibidem*, p. 792, nr. 602.

orice abuz fiind pedepsit, autoritățile având informații conform cărora negustorii începuseră aplicarea hotărârii Vistieriei înainte de termen⁴⁰. Frământările de pe piața monetară din anul 1843 au produs pagube locuitorilor, ele fiind bine sintetizate într-o plângere a brutarilor din București către domnitor. Brutarii erau nemulțumiți de faptul că vânzătorii de grâu cereau plata în monedă bună de aur sau argint în timp ce ei vindeau pâine cu amănuntul în parale mărunte. Diferențele de curs le provocau pierderi de 10 lei la fiecare sută de lei, zarafii îmbogățindu-se de pe urma lor⁴¹.

Un document din 25 iunie 1843 reliefează noi aspecte ale speculei cu monedă în Principatul de la sud de Carpați. Se menționează că la începutul anului 1842 monedele de aur se apreciaseră considerabil față de monedele mărunte, cursul unui galben la Constantinopol crescând la 54 1/2 lei iar în partea europeană a imperiului otoman ajunsese și la 60 lei. În Țara Românească un galben valora 1890 parale în timp ce la sud de Dunăre același galben valora 2190 parale. Zarafii care cumpărau aur din Principat aveau un câștig de 300 parale la un galben⁴². Din această cauză speculanții introduceau în Țara Românească butoaie cu parale scoțând din țară monedele de aur. Soluția autorităților românești a constat în creșterea valorii leului de la 60 parale la 80 parale. Creșterea cursului leului a avut drept efect stoparea hemoragiei de aur dar zarafii s-au adaptat repede la noile condiții. Profitând de cursul mai mic al galbenului în Moldova au transferat cea mai mare parte din parale pe piața acestui Principat provocând o criză de monedă mărunță în Țara Românească. Lipsa de monedă mărunță determina Departamentul Vistieriei să cumpere din nou la 3 iulie 1843 piese de trei și cinci creițari în valoare de 10 000 galbeni. Cheltuielile privind aducerea de mărunțiș în țară costa vistieria destul de scump, peste 11662 lei în iulie 1843, suma fiind trecută la cheltuieli extraordinare⁴³. La Brăila, în iulie 1843, paralele sunt în continuare oprite la vamă călătorii fiind nevoiți să apeleze la zarafi unde cu greu reușesc să schimbe paralele în monede care aveau trecere în Principat⁴⁴. Monedele austriece de trei și cinci creițari aduse în țară pentru a suplini nevoia de mărunțiș nu au scăpat de încercările de speculă. Astfel, la 17 iulie 1843, Departamentul Vistieriei cerea Agiei să înștiințeze obștea că o piesă de trei kreuzer avea cursul de legal de 13 parale și 1/2 și nu 13 parale așa cum se schimba la cursul pieței. La fel piesa de cinci kreuzer trebuia să circule la cursul legal de 22 1/2 parale și nu 22 parale așa cum se schimba pe piață⁴⁵. În cursul anului 1843 au fost aduse nominale mici austriece de la Sibiu⁴⁶ sau de la Timișoara⁴⁷ pe cheltuiala Vistieriei pentru folosul micilor comercianți. Aceștia puteau schimba direct la Vistierie monedele mari și „curate” pentru „firfiricii” aduși din Austria⁴⁸. În prima jumătate a anului 1844 „firfiricii” aduși cu atâta cheltuială de Vistierie în 1843 au fost îndreptați de speculanți către piețele din Moldova și imperiul

⁴⁰ *Ibidem*, p. 793, nr. 603.

⁴¹ *Ibidem*, p. 794, nr. 604.

⁴² *Ibidem*, p. 797, nr. 608.

⁴³ *Ibidem*, p. 798, nr. 609.

⁴⁴ *Ibidem*, p. 799, nr. 610.

⁴⁵ *Ibidem*, p. 800, nr. 612.

⁴⁶ *Ibidem*, p. 794-795, nr. 605.

⁴⁷ *Ibidem*, p. 796, nr. 607.

⁴⁸ *Ibidem*, p. 809-810, nr. 620.

otoman unde circulau la o valoare mai ridicată. În aceste condiții ocârmuirea Țării Românești a hotărât să crească valoarea firfiricilor la 14 parale în speranța că speculanții vor fi descurajați. Se pare că măsura luată de autorități nu a avut efectul scontat, cursul neoficial trecând la 15 parale. Confruntate cu perspectiva unei noi crize de monedă mărunță pe piață autoritățile au interzis scoaterea firfiricilor din țară. Oricine ar fi nesocotit această hotărâre sau ar fi urcat artificial prețul firfiricilor urma să fie arestat și aspru pedepsit⁴⁹. Călătorii nu puteau scoate din țară monedă mărunță decât în valoare de un galben, ceea ce trecea de această sumă fiind considerată marfă de contrabandă și confiscată⁵⁰.

În regiunile de frontieră cursul monedelor era ceva mai ridicat. De exemplu la Focșani sfaștișul era 2 lei și 20 parale și firfiricul 15 parale, această situație fiind tolerată de autorități⁵¹. Lipsa monedei mărunte în anul 1844 este semnalată de mai multe județe precum Brăila și Teleorman care cer de la Departamentul Vistieriei nominale mici în valoare de mai multe sute de galbeni⁵². În consecință Departamentul Vistieriei trimite la 23 august 1844 către 13 județe, 47700 firfirici ce valorau 530 galbeni. Suma a fost defalcată astfel: Saac 1800, Prahova 6300, Ialomița 1800, Dâmbovița 1800, Vlașca 3600, Teleorman 3600, Muscel 3600, Olt 2700, Romanați 3600, Vâlcea 3600, Dolj 9000, Gorj 2600, Mehedinți 3600⁵³. Sumele erau însoțite și de ordinul ca ocârmuirea fiecărui județ să nu împartă monedele zarafilor care obișnuiau să le strângă pentru a le specula. Sumele se dovedesc neîndestulătoare pentru nevoile de schimb după cum arată cererile județelor de la începutul anului 1845 de a se trimite mai multe piese mărunte⁵⁴. În acest context tulbure și-au făcut apariția și falsificatorii care profitau de lipsa de monedă mărunță de pe piață. Astfel, în noiembrie 1844, un francez, A. Saget, de meserie argintar, a fost arestat la București fiind prins "în flagrant delict de falsificare de monede turcești"⁵⁵. Saget era ajutat în realizarea și plasarea falsurilor de către fiul său și un complice numit Tendel.

Lipsa de monedă mărunță a afectat Țara Românească și în anul 1845 determinând Departamentul vistieriei să apeleze la zaraful Hilet Manoahu pentru a aduce de la Constantinopol 22 050 000 parale pentru care urma să se plătească 10 000 galbeni la un preț de 2205 parale un galben, 31 1/2 lei un galben și un leu = 70 parale⁵⁶. Intrarea paralelor în țară era oprită în continuare la vamă de teama speculanților. Transportul celor peste 22 milioane de parale de la Constantinopol urma să se facă pe calea apei, vasele care le transportau având documente care atestau caracterul legal al „mărfii”.

Specula cu nominale mici sau mari va continua și în anii următori, beneficiind de haosul existent pe piața monetară până la unificarea Principatelor. Circulația

⁴⁹ *Ibidem*, p. 821-822, nr. 631.

⁵⁰ *Ibidem*, p. 822-823, nr. 632.

⁵¹ *Ibidem*, p. 823-824, nr. 633.

⁵² *Ibidem*, p. 824-825, nr. 634-635.

⁵³ *Ibidem*, p. 827-828, nr. 638.

⁵⁴ *Ibidem*, p. 839-840, nr. 644.

⁵⁵ Cătălina Opaschi, *Un falsificator francez de monede în Țara Românească la 1844*, Cercetări numismatice, 7, 1996, p. 253-260.

⁵⁶ Ion Cojocaru, *op. cit.*, p. 872-873, nr. 668.

emisiunilor depreciate va lua sfârșit odată cu înființarea sistemului monetar românesc modern, emisiunile proprii acoperind necesarul de monedă.

RÉSUMÉ

Les auteurs présentent un trésor monétaire formé de 48 monnaies d'argent autrichiennes, découvert en 1970 à Mânzălești, dép. de Buzău. La plus récente monnaie est une pièce frappée en 1770. Le plus ancien exemplaire a été frappé à Karlsburg (Alba Iulia) en 1835. On discute la circulation monétaire en Valachie après le traité d'Andrinople (1829).

PROBLEMATICA RESTAURĂRII ȘI CONSERVĂRII OBIECTELOR TEXTILE DE CULT

Lucia-Maria DUMA

Cel mai important dintre obiectele liturgice confecționate din pânză este Sf. Antimis: o bucată de pânză de in, bumbac ori de mătase, în formă de pătrat cu laturile de 50- 60 centimetri, având pe ea imprimată scena pregătirii pentru înmormântare a trupului Domnului, dublura antimisului are un buzunăraș care conține particile din moaște de sfinți. Antimisul stă totdeauna pe Sf. Masă din bisericile ortodoxe atât ca semn al binecuvântării episcopului și autorității lui canonice asupra bisericilor și slujitorilor respectivi cât și pentru a fi folosit la caz de nevoie pentru săvârșirea liturghiei afară din biserică. De aceea antimisele sunt sfințite și sembrate de episcopul locului, indicându-se pe fiecare parohia sau biserică la care a fost dat pentru slujire, cu hramul respectiv și data. Slujba sfințirii antimiselor, tipărită de obicei în cartea de slujbă cu sfințirea bisericii se face prin ungerea cu Sf. Mir după aceeași rânduială ca și sfințirea Sfintei Mese, ori în legătură cu slujba sfințirii bisericii, ori independent de ea.

Antimisul simbolizează mormântul Mântuitorului precum și giulgiul în care a fost înfășurat trupul Domnului la punerea lui în mormânt. Pe lângă scena punerii în mormânt, care este scena principală a iconografiei antimisului, mai figurează pe antimise: crucea răstignirii, cununa de spini, ciocanul și cuiele, sulita, buretele cu oțet și fiere, cocoșul care a cântat de trei ori precum și alte semne care ne aduc aminte de patimile Mântuitorului. La cele patru colțuri sunt totdeauna chipurile celor patru sfinți Marcu, Matei, Luca și Ioan cu simbolurile lor, iar pe margini se scriu de obicei cuvintele troparului „*Iosif cel cu bun chip...*”.

Cele mai vechi antimise de pânză păstrate până azi provin din sec. al XII- lea (un antimis rusesc din anul 1148), iar la noi din sec. al XVII – lea. În laboratorul nostru au intrat pentru restaurare cinci antimise datate astfel: 1766, 1830, 1851, 1905, 1980.

În lucrarea de față vă voi prezenta problemele întâlnite la restaurarea antimiselor din anul 1766 care este din bumbac și pe cel din 1905 care este din mătase.

Antimisul din anul 1766 are dimensiunile de 0,54 x 0,43. La intrarea în laborator textila nu avea dublură și prezenta depuneri mari de praf și murdărie, șifonări, cutări, încrețituri, pierderi de țesătură. Pe toată suprafața avea pete de ceară, de ulei, de funingine, rugină și vopsea. Erau prezente pete de mucegai și cearcăne de umezeală. Desprăfuirea s-a făcut cu pensule moi. După terminarea acestei faze am scos petele de ceară cu ajutorul bisturiului și a lupei. Surplusul de ceară a fost înlăturat prin tamponare cu solvent - tetraclorură de carbon și cu ajutorul fierului de călcat. Pentru petele de rugină am folosit acid citric care nu a dat rezultate deosebite. Pentru petele de mucegai am folosit acid oxalic. Au urmat testele cu soluțiile de

spălare. Am folosit Romopal OF-10 și Radix Saponaria. Testele le-am făcut pe două eşantioane apropiate pentru a putea compara puterea de curățire. În urma testelor am ales ca soluție de curățire decoctul de Radix Saponaria. După baia de emoliere (apă distilată, alcool etilic și glicerină) a urmat baia de spălare cu saponaria ce a fost urmată de clătiri repetate cu apă distilată. Această etapă a fost repetată de patru ori datorită gradului mare de murdărie a textilei. În final după baia de emoliere am impregnat cu o soluție de 3% de C.M.C. prin pensulare și întindere pe sticlă.

Pentru că piesa prezenta numeroase lipsuri de material de dimensiuni mici am ales calea completării prin lipirea pe un suport textil, în acest caz prin lipirea pe o pânză de bumbac vopsită în culori neutre. Lipirea s-a făcut cu sarpifan cu ajutorul fierului de călcat așezând pe rând o coală siliconată, pânza suport impregnată cu sarpifan, antimisul, hârtia siliconată. În același timp am avut grijă ca țesătura să fie întinsă perfect. Pentru că țesătura era foarte fragilă am acoperit-o cu tul, prinderea s-a făcut prin punctul cărămidă cu fir de mătase. Am dublat piesa cu o pânză din bumbac vopsită în culori neutre.

Antimisul din anul 1905 are dimensiunile de 0,75 x 0,52, din mătase galbenă, este dublat cu damasc de culoare portocalie și în dublură are un buzunar mic cusut pentru Sf. Moaște. Textila prezenta depuneri mari de praf și murdărie, funingine, pete de ceară, pete de ulei, pierderi de țesătură și marginea inferioară zdrențuită cu pierderi de urzeală. A prezentat probleme deosebite la curățire datorită petelor de ulei și de funingine.

După desprăfuire și scoaterea petelor de ceară a urmat operația de curățire cu două tipuri de soluție: soluția I de curățire care are șase părți apă distilată, trei părți alcool etilic și o parte glicerină (în această soluție este imersată mătasea timp de o oră) urmând tratamentul cu soluția II de curățire - decoct de saponaria repetată de șapte ori, până la dizolvarea totală a particulelor de murdărie; fiecare baie de spălare a fost urmată de clătiri din abundență cu apă distilată. În ultima baie am adăugat și glicerină pentru emolierarea fibrei. După curățire mătasea a fost impregnată cu 2 % C.M.C., după care a fost întinsă perfect pe sticlă.

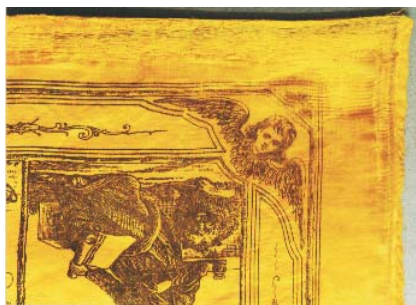
Impregnarea cu C.M.C. a fost aplicată întrucât conferă țesăturii o stabilitate mai bună. Având în vedere că piesa prezenta lipsuri de țesătură am consolidat antimisul pe pânză de bumbac vopsită în galben, consolidarea s-a făcut prin lipire cu sarpifan, iar în zonele unde au lipsit fire de urzeală consolidarea s-a făcut prin rețea cu fire de mătase vopsite în culori apropiate fondului.

Dublarea piesei a fost făcută folosind dublura originală după ce au fost îndepărtate petele și a fost tratată cu C.M.C. Coaserea acesteia s-a făcut pe margini cu o cusătură „*pas ascuns*” folosind fire fine de mătase.

Restaurate cu multă grijă, antimisele au devenit piese importante prin încărcătura istorică – documentară și artistică restituită deopotrivă publicului vizitator și cercetării muzeologice.

Bibliografie

Ene Braniște – „Liturgica Generală”, pag. 603-605.

Antimir după restaurare

Antimir din anul 1766 - înainte de restaurare

Antimir din anul 1766 - înainte de restaurare

Antimir din anul 1766 - înainte de restaurare

Antimir din anul 1766 - după restaurare

PROBLEME INEDITE ÎN RESTAURAREA UNEI CĂMĂȘI DE ZALE

Petronela FOTEA

Armele l-au însoțit pe om mai mult decât orice alte obiecte din momentul apariției sale și probabil îl vor mai însoți mult timp. Armele reflectă poate cel mai bine nivelul dezvoltării tehnologice a epocii în care au fost create.

Cămășile de zale erau bine cunoscute încă din antichitate. Tehnica de fabricare și răspândirea sa în Europa evului mediu timpuriu au reprezentat obiectul multora dintre primele lucrări de specialitate, lucrări care au folosit atât izvoare din cadrul artelor plastice și izvoare scrise.

Se pare că în perioada clasică a organizațiilor militare ale feudalismului timpuriu (sec. X – XI), cămășile de zale se găseau, de obicei, în posesia feudalilor care le puneau la dispoziția războinicilor săi, împreună cu coiful și alte elemente de echipament. Chiar și „*cămășile de zale*” descoperite în mormintele sec. XI – XII din estul Europei erau legate de personajele mondene ale acestor vremuri. În legătură cu fabricarea zalelor, în evul mediu timpuriu s-a dezvoltat producția pe plan local, diferit în Europa, însă productivitatea nu a atins nivelul atelierelor din Orient. Înflorirea ordinului cavalerilor călări și bine înarmați a depășit capacitatea de producție a atelierelor de produs zale. În afară de producția locală și de import de zale din Orient s-a răspândit și redresat la sfârșitul sec. al XIII-lea o variantă mai simplă a zalelor care constă în șiruri înlocuibile de inele călite și răsucite în stânga și dreapta, cusute pe fâșii de piele. La începutul sec. al XVI-lea s-au creat condiții pentru o producție mai ieftină și extinsă a zalelor¹.

Așa cum am mai spus cămășile de zale erau cunoscute încă din antichitate, însă în această perioadă nu se poate vorbi efectiv de cămăși de zale, ci de strămoșii acestora „*lorica*”. Monumentele sculpturale și descoperirile arheologice ne arată că în perioada imperiului se foloseau trei tipuri de lorica: *segmentata*, *squamata* sau *plumata* și *bamata*² (fig. 1, 2, 3 / Pl. I).

Așa cum am spus, atât în antichitate, dar și în perioada evului mediu, împotriva loviturilor de sabie sau sulită, soldații foloseau ca echipament de protecție armurile și cămășile de zale. În a II-a jumătate a sec. al XIV-lea este relevantă, de știrea din 1377 dată de Cronica Cavariensa, potrivit căreia domnul Radu I a importat din Veneția 10.000 de armuri, echipându-și ostașii „*din cap până în picioare în fier*”, iar în 1430

¹ Al. Ruttkay, *Waffen und reiterausrüstung ...*, în „Slovia Arheologica, XXIV, 1976, 2, p. 245 – 395; Dumitru Tudor, *Arheologia romană*, București, 1968, p. 151 – 152.

² Const. C. Petolescu, *Scurtă istorie a Daciei Romane*, Ed. Didactică și Pedagogică, București, p. 62.

era avansată pentru armata celor 2 principate române extracarpătice, în cazul unei coaliții antiotomane³.

Imaginaea unor astfel de armuri apare pe efigiile monetare ale lui Radu I, confirmând faptul că în ultimul sfert al veacului al XIV-lea armurile cavalerilor români nu se deosebeau de acelea ale cavalerilor occidentali. Acestea apar și în picturile din biserica domnească din Curtea de Argeș, unde unii sfinți militari sunt îmbrăcați în zale pe care sunt aplicate plăci mici metalice, precum și pe plăcile de teracotă cu cavaleri în armuri de la reședințele voievodale de la Suceava și Vaslui⁴. (fig. 4 /Pl. I). Armurile erau foarte scumpe și din această cauză numai boierii, nobilii și curtenii dispuneau de cămăși de zale peste care puneau uneori pieptare.

Datorită condițiilor precare de zacere, rareori cămășile de zale sunt descoperite în săpăturile arheologice, întregibile. Astfel, fragmente de cămăși descoperite în săpăturile arheologice din unele zone ale țării sunt de 2 feluri: unele cu ochiuri mărunte, executate cu pricepere de meșterii specializați, iar altele sunt lucrate mai grosolan, prin ciocănire la cald.

O cămașă de zale, făurită în stilul „à graine d'orge” a fost descoperită la Deleni – Hârlău și a fost datată la începutul sec. al. XV-lea. Același model de cămașă de zale se găsește pe pictura bisericii din Dârjiu⁵.

Cavalerul transilvănean, conform unei miniaturi din sec. al XV-lea, era îmbrăcat în armură, cu coif, având sau nu apărătoare de față, iar fresca de la biserica Dârjiu îl arăta îmbrăcat în cămașă cu zale, cu cotiere din metal, flexibile și cu platoșă.

O altă atestare a cămășilor de zale apare în miniaturile din *Chronicam Pictum Vindobonense* unde oștenii români sunt prezenți cu „*tunică de zale, pantaloni scurți roșii, ciorapi lungi albaștri, spadă, scut, coif cu crinieră roșie, sulică*”, iar reprezentările pedestrașilor din Moldova, de pe frescele de la Popăuți sunt cu tunică de zale până la poale, coif cu apărătoare de zale a gâtului și umerilor⁶.

Procedeul confecționării cămășilor de zale, pe cât de simplu pare, pe atât de sofisticat este. Datorită lipsei de bibliografie, dar mai ales datorită faptului că este un meșteșug care a încetat undeva prin secolul al XVI-lea, nu mi-a rămas altceva de făcut decât să caut pe INTERNET, unde am găsit câteva articole care pot elucida acest mister pentru cei dornici de a afla „*Meșteșugul cămășilor de zale*”.

Astfel, în perioada premergătoare evului mediu apare forma inițială, grosieră a inelului de za și odată cu nașterea feudalismului, această tehnologie se perfecționează. La început bobinarea (legarea) zalelor se realizează cu ajutorul a 2 clești: unul bont, puternic care se numește „*rață*”, altul subțire și ascuțit care se numește „*ciocănitore*”⁷.

³ Dr. Ghe. Cantacuzino și colab., *Istoria militară a poporului român*, Ed. Militară, 1986, București, p. 63.

⁴ Idem.

⁵ *Ibidem*, p. 64.

⁶ *Ibidem*, p. 66.

⁷ Septette@2ahleu în Grafik@, page 1;

Cu timpul producerea manuală a inelelor de zale este înlocuită de un „*aparat*” care ușura foarte mult meșterul armurier⁸. (fig. 5 / pl. II).

„*Țesătura*” de zale era realizată din legarea unor inele forjate din fier de care erau fixate altele patru (fig. 6 / Pl II). Pentru realizarea acestei țesături există mai multe tehnici: *standard*, care se mai numește și tehnica „*laying outo*” și tehnica *italiană* care în aria central-europeană, însă nu se folosea.

La tehnica *standard* poziția normală a inelelor este bazată pe principiul că un inel oarecare care urmează să fie adăugat trebuie să fie înălțuit de altele două, în aceeași direcție, iar pentru o înălțuire mai deasă se poate introduce un inel în altele trei.

La tehnica *italiană* avem de-a face cu inele așezate în 2 poziții. O legătură este realizată prin combinarea unor inele verticale și orizontale. Avantajul este că nu are direcții și se realizează foarte ușor, iar dezavantajul constă în faptul că inelele sunt distanțate și din această cauză țesătura pare rară⁹.

În patrimoniul Muzeului Județean Buzău se află două astfel de cămăși de zale, una cu mâneci lungi și alta cu mâneci scurte, înregistrate la nr. de inventar 22784 și respectiv 22792.

Cele două piese au fost transferate în 1976 de la Institutul de Arheologie București și nu se cunoaște proveniența acestora. Nu se știe dacă acestea au ajuns la institut în urma săpăturilor arheologice sau dacă acestea au fost supuse unor tratamente de restaurare.

Zalele sunt executate din sârmă de fier, cu o grosime de 0,5 cm. Ambele cămăși sunt executate prin procedeul *standard* (fig. 7 / Pl. III).

Prima cămașă este cu mâneci lungi, are guler în formă de „V” în față și spate, zalele sunt tubulare, iar modul de prindere al acestora este prin nituire (fig. 8 / Pl. III).

Cea de-a doua cămașă este cu mâneci scurte, gulerul este la baza gâtului, zalele sunt aplatizate, iar modul de prindere este cel de apropiere a celor două capete (fig. 9 / Pl. IV). Cert este faptul că cele două piese sunt din același material și confecționate prin același procedeu, nu putem spune dacă au fost realizate de același meșter sau dacă provin din același atelier, însă ceea ce putem spune despre obiecte este faptul că sunt o producție ieftină.

Piese prezintă pe toată suprafața un atac masiv de compuși ai fierului de culoare brun – negru (oxihidroxid de fier FeOOH), pulbere de culoare albă care, în urma analizării cu ajutorul spectrului de fluorescență, aceasta conține fier și lipsuri masive din material la poale, în zona gulerului și desprinderi de zale la mâneci¹⁰ (Pl. VI). La aceste degradări fizico-chimice și fizico-mecanice, la cămașa cu mâneci lungi mai trebuie adăugată și degradarea psihică, deoarece aceasta a mai suferit un proces de restaurare necorespunzător, după ce, în prealabil, a fost „*depozitată*” necorespunzător

⁸ The Apprenticé Armorer's illustrated Hand-book For Making Mail A. Clear Systematic Guide for the Do-it-yourselfer.

⁹ Idem.

¹⁰ W. Mourey, *Conservarea antichităților metalice de la săpătură la muzeu*, Ed. Tehnică, București, 1997, p. 29.

în laboratorul de restaurare metale al muzeului, unde U.R., vara este cuprinsă între 70 – 80 % (fig. 10, 11, 12/Pl V).

În urma rezultatelor analizelor macroscopice și microscopice s-a optat pentru metoda curățirii cu acid fosforic (H_3PO_4), cu o concentrație de 20 % cu inhibitori de coroziune, 5 % (tiouree). Trebuie să precizez faptul că cea de-a doua cămașă nu a intrat în procesul de restaurare atunci când a intrat și prima, aceasta urmând să intre la restaurare într-un timp scurt.

Ca atare s-a hotărât utilizarea unui tratament reducător, care are ca efect îndepărtarea totală a produșilor de coroziune, suprafața metalului fiind astfel scoasă la iveală, lucru îmbucurător pentru cazul în care piesa va fi expusă, putând fi astfel ușor identificată natura metalului constituent. Procesul de restaurare a început prin spălări repetate cu soluție apoasă conținând 1 % detergent neionic ROMOPAL OF 10, urmată de clătiri în apă distilată¹¹.

Tratamentul chimic s-a realizat prin imersare în acid fosforic, $c = 20\%$, puternic reducător pentru produșii de coroziune și pentru fier, iar pentru stoparea acidului asupra piesei a fost adăugată o cantitate de 5 % de thiouree cu rol de inhibitor de coroziune¹². Concomitent cu tratamentul chimic au fost efectuate și curățiri mecanice ușoare cu perii cu păr de sârmă. Necesitatea creării pe suprafața metalului a unui strat rezistent la atacul agenților de mediu a impus efectuarea unui tratament de fosfatare în acid fosforic, de concentrație 20 %, timp de 3 minute, în urma căruia a fost obținut pe suprafața metalului un strat uniform de fosfat feric, cu rol protector¹³.

După fosfatare, surplusul de acid a fost îndepărtat prin tamponare cu hârtie de filtru, iar uscarea a fost realizată la temperatura camerei¹⁴.

Datorită stării de conservare dinainte de a intra în fluxul procesului de restaurare s-a optat pentru eliminarea conservării finale, deoarece în cazul reînceperii atacului obiectul nu ar mai suporta alte tratamente chimice. Acest lucru este posibil datorită faptului că o conservare s-a realizat odată cu fosfatarea.

Părțile lipsă ale obiectului nu au fost completate datorită stării precare de conservare a piesei. Aceste operațiuni vor fi însă efectuate ulterior, după procesul de restaurare al cămașii cu mâneci scurte, iar completarea părților lipsă la cele două piese se vor realiza în paralel (fig. 13, 14, 15 / Pl. VII).

¹¹ Mihalcu M., *Conservarea obiectelor de artă și monumentelor istorice*, București, 1970, p. 21.

¹² *Ibidem*, p. 55.

¹³ H. J. Pleuderheicht, *Conservarea antichităților și a operelor de artă*, Londra, 1955, p. 327.

¹⁴ Mourey W., *op. cit.*, p. 105.

Fig. 3. Soldat Roman

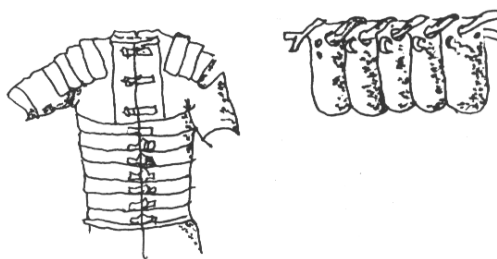

Fig. 1 și 2. Lorica Plumata

Fig. 4. Fresce de sfinți militari din biserica Domnească de la Curtea de Argeș, a doua jumătate a sec. al XIV-lea (din "Istoria Militară a Poporului Român", vol. II, de Dr. Ghe. Cantacuzino și colab.)

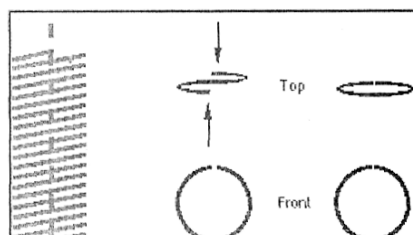
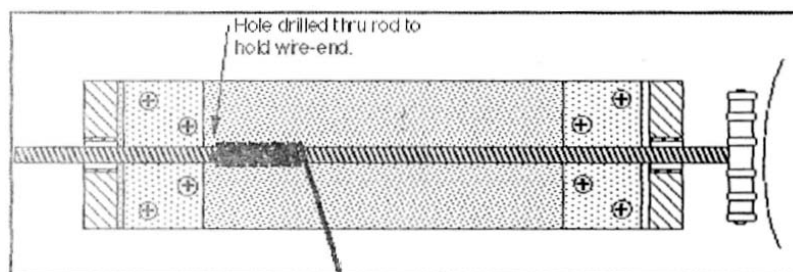

Fig. 5. Aparat pentru confecționat zale

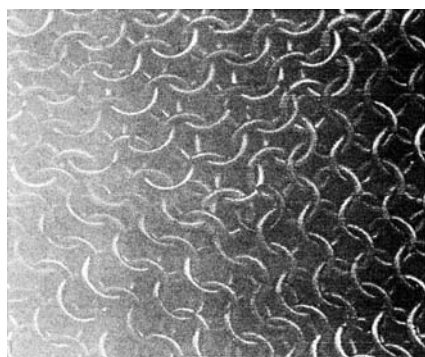

Fig. 6. "Țesătură" de zale

Fig. 7. Țesătură standard cămașă de zale cu mâneci lungi

Fig. 8. Za, cămașă cu mâneci lungi - detașiu

Fig. 9. Za, cămașă cu mâneci scurte - detaliu

Fig. 10

Fig. 12

Fig. 10, 12. Fotografii înainte de restaurare la cămașa cu mâneci lungi

Fig. 11. Coroziune - detaliu za
cămașă cu mâneci lungi

Fig. 13.

Fig. 14.

Fig. 15.

Fig. 13, 14, 15. Fotografii după restaurare cămașă cu mâneci lungi

M.I.A.M.B.
Laboratorul de arheometrie.
Beneficiar: Laboratorul de restaurare metale, M. Bz
Obiectiv: Zale

BULETIN DE ANALIZA

nr. 26/ 27.05.2000

1. Zale.

Piesa a fost analizata prin metoda FRX (fluorescenta de raze X), nedistructiva si punctuala.

Parametri: sursa Pu - 238

sursa Am - 241

timp - 1000 sec.

precizie: +_ 5%

In urma analizarii spectrului de fluorescenta, a fost pus in evidenta: Fe - majoritar si urme de Cu si Zn.

2. Pulbere de pe zale.

In urma analizarii spectrului de fluorescenta, a fost pus in evidenta: Fe.

Ingrid POLL

ing. chimist

PROGRAM DE GHIDAJ – PRIVIND EDUCAREA PUBLICULUI ADOLESCENTIN

Rodica GHEORGHE – TACHE

Această lucrare reprezintă un subcapitol dintr-o temă vastă care se referă la educarea publicului adolescentin ce vizitează muzeul, cu precădere secția de artă. Lucrarea demonstrează necesitatea de a gândi niște programe care să întărească și să avanseze poziția școlilor care știm că au principala misiune de a educa.

Propun crearea unui program pornind de la ideea că un adolescent poate fi educat corect prin mesaje educative și i se poate modela personalitatea dacă primește informații speciale în momentul când vede obiectele de artă din muzeu, ghidul putând planta semințele curiozității, a cunoașterii, a motivării și interesului.

Acest program are în vedere dezvoltarea caracterului unui tânăr care este baza societăților democratice și punerea în valoare a inteligenței emoționale a lui, având în vedere că izvorul de unde își trage seva caracterul adultului este puterea de autodisciplină și autocontrol fixată în timpul copilăriei și adolescenței. Cel puțin așa susțin filozofii de la Aristotel până în vremurile actuale.

Programul se dorește a continua, a pune în valoare și a ridica la un nivel mai înalt educația din școli dată elevilor. Se bazează pe cunoașterea și testarea gusturilor, dorințelor, experiențelor, nevoilor – publicului adolescentin.

Programul abordează două obiective: educarea adolescentului și pregătirea specială a muzeografului – ghid.

Scopurile programului propus:

1. Muzeograful care însoțește grupul de adolescenți să vină în întâmpinarea elevilor și să completeze ceea ce aceștia învață la școală.

2. Modul de prezentare a obiectelor de artă de către muzeograf să-i ajute pe elevi să privească aspectul pozitiv al lucrărilor: să fie mai buni spiritual, să fie elevi mai buni la învățătură și comportament, iar în viitor membri ai societății românești, mai buni.

3. Alt scop este acela de a realiza un sistem de metode, de tehnici și mijloace pentru formarea unor specialiști de muzeu în domeniul educației.

4. Ridicarea elevilor la un anumit grad de educație morală prin mijloace informaționale bidimensionale și tridimensionale decorative și plastice și nu doar la nivel abstract.

5. Modelarea și formarea adolescenților prin educație muzeală, programul fiind creat prin interferențele cu alte domenii importante: psihologia, sociologia,

psihanaliza, marketingul. Prin pătrunderea adolescentului în lumea valorilor autentice și a culturii, se realizează progresul lui.

Este necesar un astfel de program care poate include prin educare și ideea de adaptare socială a tinerilor, în această viață din ce în ce mai trepidantă și tensionată – muzeul devenind o oază de liniște, seninătate și completare de informații.

Cum se poate justifica un astfel de program? – prin îmbunătățirea rezultatelor la învățatură a elevilor. Prin faptul că li se sugerează ideea să se controleze, să-și stăpânească emoțiile și impulsurile și să-și asume responsabilitatea a ceea ce fac sau să-și manifeste sentimentele față de ceea ce află sau învață, aceste abilități fiind importante la nivel emoțional.

Mijloace de realizare a acestor obiective:

Cu ajutorul marketingului: ținuta, prezentarea și discursul ghidului:

1. Timbrul vocii muzeografului (calm, jos, cald, respectuos, dăruit, cu accente numai pe informațiile cele mai importante).

2. Îmbrăcămintea muzeografului adecvată unei instituții de cultură, îmbrăcăminte de bun gust, în culori armonioase, ce pune în valoare calitatea și distincția însoțitorului de grup.

3. Mesajul transmis pe subconștient vizitatorului este influențat de încălțăminte și coafura ghidului. Este important de purtat o încălțăminte de calitate, bine lustruită și îngrijită și o coafură impecabilă. Supraveghetorul sălilor, de asemenea trebuie să aibă o atitudine pozitivă, amabilă, plină de solitudine și permanent o față luminoasă, eventual cu zâmbet.

Cu ajutorul psihologiei:

1. Modul cum este susținut programul de ghid, punând accentul pe învățarea de tip emoțional prin transmitere de informații speciale, mesaje ce pot influența în bine rezultatele la educarea adolescentului. Ex. mesajul ambiental al culorilor calde și reci și simbolurile lor la nivel emoțional.

Ex. Se poate observa în vremurile actuale, la generații de elevi, că nu-și pot controla emoțiile – supărarea, impulsurile, agresivitatea; nu pot să-și asume responsabilitatea pentru toate acțiunile lor și chiar să-și manifeste sentimentele față de ceea ce văd; rolul muzeografului constă în solicitarea permanentă a părerilor și impresiilor a ceea ce văd și simt adolescenții.

2. Este important ca muzeograful să transmită informații de înaltă competență profesională și prezentarea lor într-un mod dăruit; trezirea respectului pentru tradiția și rădăcinile poporului nostru.

3. Prin discursul prezentat, ghidul vine în direcția educării adolescenților și nu a schimbării lor. Ex. Dacă plantăm o sămânță de floarea soarelui va ieși floarea soarelui, dacă plantăm o sămânță de măr va ieși un măr; la fel portocal și păr. Într-o sămânță există o schiță perfectă privind creșterea și dezvoltarea ei. La fel și în mintea, inima și trupul unui tânăr se află o schiță perfectă a dezvoltării sale. Această înțelegere a lucrurilor este importantă: totul se află în genele adolescentului, diferențiindu-se pe sexe, pe temperament, pe amprenta personalității individuale, într-un cuvânt fiecare adolescent este unic în felul său, iar ghidul ce face parte din acest program trebuie să caute acel limbaj comun, pe înțelesul lor, bazându-se pe intuiție și experiență pentru

cunoașterea, motivarea lor pe bază de sistematizare și organizare în vederea unei finalități dorite, dirijată.

4. Muzeograful, prin exemplul personal de exprimare trebuie să transmită deprinderi necesare reușitei în viață a adolescentului: prețuirea de sine, răbdarea, perseverența, respectul pentru ceilalți și respectul pentru sine, cooperarea, îndrăzneală, capacitatea de a se bucura de ceea ce vede.

Dacă programul este prost făcut de muzeograf, duce la o prezentare neconvingătoare, inutilă, care nu-și atinge obiectivul. Lipsa de comunicare informațională specială, pornind de la lipsa de legături interdisciplinare precum psihologia și a prezentării secției de artă de către ghid lipsit de abilități duce la nerealizarea aspectului spiritual important în educație în cadrul muzeului. E de dorit de asemenea, ca muzeograful să nu dea informații formale, seci.

Secția de artă.

Structurarea programului de prezentare pornind de la două aspecte: pregătirea ambiantă a secției și discursul muzeografului:

- sălile sunt deschise de supraveghetor cu mult înainte de venirea grupului; se pune accentul pe lumină difuză, caldă, primitoare;
- adolescenții sunt invitați cu un ton amabil, cald, respectuos să intre în fiecare sală; muzeograful nu impune vreo restricție pe parcursul vizitării; pune întrebări elevilor și împreună stabilesc normele de comportament în muzeu;
- elevii sunt lăsați să privească câteva minute (1, 2) fiecare sală în parte, să-și facă o părere, să li se trezească interesul;
- ghidul face o urare de bun venit în prima sală, în cadrul secției și va prezenta noțiuni de bază de interes general în domeniul artei (principii, direcții), revenirea informațiilor la obiectele expuse și încadrarea lor în timp, obiectivele urmărite de artiștii care expun; trimitere permanentă la arta tradițională românească ca izvor de inspirație pentru artiști – exemplificări;
- recunoașterea stilului unui artist; prezentarea unui artist prin lucrările sale, prezentarea lucrărilor prin prisma personalității unui artist, etc.;
- prezentarea unui obiect bidimensional de artă: tehnică de lucru, paginare, centre de interes, secțiunea de artă, dirijarea privirii în cadrul compozițional, dominantă de culoare, materiale folosite, structura lor, module compoziționale, arta spectacolului;
- prezentarea unui obiect de artă tridimensional: material, tehnică, relația gol-plin, simbol și semn, culoare etc..

Pe parcursul vizitării, dacă există incidente: ex. un elev aruncă pe jos ceva, o hârtie, sau sustrage o etichetă de la obiectele de artă, în astfel de cazuri muzeograful întreabă mai întâi pe elev de ce a făcut asta, apoi ce crede el că ar fi trebuit făcut în acest caz; ascultă părerea lui și a altor colegi cu care este elevul. *„Adolescenții au un simț al dreptății și al justiției mult mai mare decât copii”*, Paul Gray, *„Copii sunt din rai”*, editura Cartea veche, 2001, p. 118.

Pe parcursul acestei discuții muzeograful nu dă nici un sfat. Respectul poate fi câștigat de adult doar dacă cere părerea adolescenților și ține cont de ea. Muzeograful poate rezolva situația sugerând să găsească împreună un mod potrivit de a acționa.

Important: să nu se țină predici elevilor. Muzeograful să-i întrebe: De ce credeți că vreau să faceți acest lucru? – solicitându-le în acest fel propria opinie, libertatea de a gândi diferit și de a-și forma propriile opinii.

Încheiere

Oare viața multora dintre elevii care beneficiază de astfel de program realizate în spirit empatic pentru dezvoltarea personalității umane, nu poate deveni alta dacă ar beneficia de educație de acest gen în cadrul unui muzeu? – o afirmație sigură fiind posibilă după susținerea acestui program timp de mai mulți ani.

IMPACTUL EXPLOATĂRII SĂRII DIN ROMÂNIA ASUPRA MEDIULUI

dr. ing. Liviu DRĂGĂNESCU

Abstract: Privite prin prisma metodelor de exploatare utilizate, exploatările de sare din România cunoscute încă din antichitate au început să aibă un impact major în societate. În prezent, se pune problema gestionării construcțiilor miniere subterane dat fiind faptul că toate exploatările se află sub localități. Se constată o accelerare a fenomenelor de instabilitate subterană și de suprafață. Sunt prezentate o serie de evenimente cu implicații asupra mediului înconjurător.

Generația noastră are avantajul de a putea sintetiza și monitoriza efectele activității umane din domeniul exploatării sării pe un interval larg de timp, de peste 23 de secole. Exploatările din ultimele 4 – 5 secole sunt cele care fac obiectul discuțiilor de azi. Există dezavantajul că pentru multe exploatări, o serie de informații sunt pierdute. În ultimii zece ani s-au făcut investigații complexe pentru a nu fi întâlnite în noile exploatări deschise, lucrări vechi. În România au fost identificate cca 200 masive de sare de diferite vârste (permiană, triasică, cretacică, burdigaliană inferior și badeniană). Am inventariat un număr de 45 de masive de sare care păstrează urme ale vechilor exploatări, din antichitate și până în prezent. Azi, doar 7 se află în exploatare (Slănic Prahova, Ocnele Mari, Tg. Ocna, Cacica, Ocna Mureș, Ocna Dej și Praid).

Exploatarea sării s-a rezumat la crearea unei construcții subterane care să asigure o siguranță în exploatare. Astăzi ar trebui să se pună problema nu numai a alegerii metodei de exploatare ci și a viitorului arealului ce va fi afectat de exploatare. Metodele de exploatare a sării se pot clasifica astfel: *metode din perioada daco-romană, exploatări în formă de clopot, exploatări sistematice, exploatări cu camere mici și pilieri pătrați, în soluție și prin evaporare din apele Mării Negre*.

Cea mai mare parte a edificiilor subterane, care la vremea lor erau grandioase, astăzi sunt distruse. Factorul important de distrugere în timp l-a reprezentat infiltrațiile de ape, care într-o primă etapă au dus la încetarea activității în mine, după care a urmat o dizolvare a planșelor de sare și a pilierilor marginali, iar în final s-au produs surpări.

Majoritatea exploatărilor vechi au fost colmatate cu material din versanți (Teisani, Ocnița, Picineaza, Rușavăț ș.a.), iar altele sunt umplute cu apă, rezultând lacuri cu apă sărată (Slănic Prahova, Ocna Sibiului, Telega ș.a.).

Exploatările de sare din ultimele două secole sunt caracterizate prin extinderi subterane mărite pe verticală și orizontală. Astfel, exploatările în formă de clopot au ajuns până la dimensiuni de 145 m adâncime și diametre de 75 m (Slănic Prahova – mina „Ocna din Vale”). Cele exploatare în sistem sistematic și cele cu camere și pilieri

mici sunt caracterizate de spații subterane multietajate care ajung la 200 – 400 m, iar cele exploatate în soluție au volume de milioane de mc. Influențelor exploatărilor s-au resimțit atât la construcțiile miniere subterane cât și la cele de suprafață.

1. Impactul de mediu din timpul exploatărilor asupra construcțiilor miniere subterane.

Încă din timpul exploatării unora dintre masivele de sare s-au semnalat o serie de evenimente cauzate de prezența apelor, a hidrocarburilor, sau de desprinderea unor cantități de sare din elementele de susținere, tavane și pilieri.

În 1859, la Ocna Mureș pentru a proteja exploătările s-au mutat albia râului Mureș cu 400 m spre N; în 1911 s-a săpat un dren de 1,5 km lungime, 10 – 12 m înălțime și s-au montat 2 pompe pentru evacuarea apei. Pentru protejarea exploatării a fost nevoie ca între 1945 – 1960 să se inunde 5 mine.

La Tg. Ocna, în exploatarea Carol, în ziua de 9 mai 1873 gazele s-au aprins, au ars cu flacără 6 zile, au topit tavanul pe cca 100 m, formând mai multe stalactite. În explozia produsă inițial au murit 10 oameni. La Doftana, în galeria Roseti, la 1 martie 1886 s-a produs o explozie, iar gazele au ars timp de 2 săptămâni.

În perioada 16 – 25 octombrie 1962 la SW intersecției camerelor III și IV din mina Sf. Ioan cel vechi de la Ocnele Mari a căzut de la cca 40 – 50 m un bloc de sare de cca 350 tone. Nu s-au semnalat pagube umane sau materiale.

La Slănic Prahova în mina Victoria, în 2 iunie 1987 s-au desprins din tavanul etajului IX cca 700 tone sare. În 29 iunie 1988, în același loc, au căzut tot din tavan, de la cca 8 m înălțime, cca 4.000 tone sare.

La Praid, în 17 mai 1995, în mina Iosif adâncă de 55 m, deschisă în 1765, a căzut pe podeaua camerei Ferdinand un bloc în consola de cca 10.000 tone. Evenimentele din subteran din timpul exploatării sării au o importanță locală și prezintă un risc foarte mare pentru sutele de mineri care muncesc la momentul respectiv în mină. Fenomenele de instabilitate devin vizibile în timpul exploatării prin exfolieri, fisuri, crăpături, desprinderi de rocă din masa elementelor de rezistență. După aceea, se produc reduceri în secțiunile portante ale pilierilor, cresc tensiunile din pilieri, cresc vitezele de deformare, iar evoluția acestor fenomene se materializează prin pierderea portantei elementelor de rezistență: pilieri și planșee. Efectele distructive ale construcțiilor miniere subterane se transmit la suprafață și afectează și zonele adiacente.

2. Impactul de mediu asupra construcțiilor subterane și de suprafață după închiderea exploatărilor de sare

Dacă pentru exploătările subterane distrugerea elementelor de rezistență reprezintă ultimul capitol din istoria minei, fenomenele de instabilitate ce apar la suprafață apar și se dezvoltă primul capitol din evoluția postexploatorie. La suprafață apar și se dezvoltă sisteme carstice antropice: doline de prăbușire, puțuri carstice, lapiezuri în sarea dezvelită. După prăbușirea tavanelor minelor în formă de clopot a urmat o colmatare a gurilor cu apă meteorică sau din nivele hidrostatice și cu roci din alunecările din versanți. Prin dizolvări laterale s-au format lacuri cu apă sărată (cca 300 g/litru) folosite pe timpul verii ca ștranduri sau pentru tratamente reumatologice.

La Ocna Dej, în 14 ianuarie 1998 a avut loc o prăbușire bruscă a unei vechi mine tip clopot numită Ciciri, exploatată în perioada 1734 – 1758. Volumul acestei mine a fost estimat la cca 250.000 – 300.000 mc. Alături de aceasta a funcționat o altă exploatare numită „23 August”, în sistem sistematic (cu tavan trapezoidal). Se considera că pilierul dintre aceste mine a fost subdimensionat din cauză că nu se știa de mina Ciciri atunci când s-a exploatat sare din mina „23 August”. Sub influența dizolvărilor produse de ape, pilierul dintre cele 2 mine a cedat, formându-se un con de surpare de cca 9.050 mp și adiacent o extindere a surpărilor pe un areal de 12.450 mp (fig nr. 2). Nu au fost afectate vieți omenești ori construcții, dar amploarea fenomenului nu trebuie minimalizată.

Exploatările sistematice (cu tavan trapez în secțiune) prezintă stabilitatea cea mai crescută cca 200 – 250 ani. Putem aprecia că fiind exploatări cu volume mult mai mari vor afecta în viitor areale mult mai extinse. Un lac, azi colmatat, s-a format la Ocnele Mari după prăbușirea minei „1 Mai”. Ulterior aici s-a amplasat câmpul IV de sonde.

Exploatările cu camere mici și pilieri pătrați privesc exploatările deschise după anul 1970. La Slănic Prahova – mina Victoria 81970 – 1992) este un caz aparte. Înainte de producerea prăbușirilor din subteran (octombrie 1992), în luna august 1992 au apărut la suprafață, pe distanțe de 200 – 300 m, 6 fracturi longitudinale NS și 2 transversale. Ulterior acestea au cunoscut o dezvoltare continuă atât pe adâncime cât și ca direcție. Au apărut și alte fracturi și zona a căpătat un aspect vălurit. Avaria minei Victoria a afectat un număr de 25 construcții de locuințe și 25 anexe gospodărești. Aceste construcții au o vechime de 10 – 100 ani fiind toate construite din lemn. La aceste construcții se pot observa fisuri, crăpături, scări desprinse de pereți, imobilizări de uși și ferestre (fig. nr. 4).

Exploatarea sării în soluție reprezintă totuși activitatea cu cel mai major impact asupra mediului. Această metodă se aplica din 1920 la Ocna Mureș din 1957 la Ocnele Mari, din 1960 la Tg. Ocna, din 1957 la Cacica (din 1791 ca recristalizări din mină). La două dintre acestea – Tg. Ocna și Ocnele Mari – impactul exploatării sării asupra suprafeței reprezintă repere care vor rămâne în istoria exploatării sării din România.

Cea mai veche mărturie despre exploatarea sării la Tg. Ocna datează din anul 1380. Azi sarea se scoate atât din mina Troțuș deschisă în 1970 în sistemul de camere și pilieri mici cât și prin sonde începând cu anul 1960. În ultimii zeci de ani, ca urmare a exploatării cu sonde s-au produs o serie de evenimente: în 1970 s-au unit hidraulic 4 sonde; s-a revărsat saramura din sonde pe o proprietate privată a cetățeanului Burlacu (1976); a avut loc o surpare majoră la piciorul unui pod peste râul Slănic (1978). Cel mai mare impact asupra mediului la Tg. Ocna a avut loc în anul 1986, ca urmare a unirii hidraulice a 2 sonde când s-a scufundat casa familiei Burlacu în lacul format. În dimineața evenimentului, proprietarii își schimbaseră mobilierul, iar seara când s-a produs evenimentul se aflau la nunta unor prieteni. În prezent s-a format o baltă, ce a evoluat ca adâncime și suprafață, care este împrejmuată, iluminată și cumpărată de salină.

La Ocnele Mari s-a scos sare încă din antichitate, sec. III – II a. Ch.. În 1960 a fost închisă mina „1 Mai” exploatată în sistem sistematic și s-a trecut la exploatarea

sării în soluție cu sonde. Cele 66 sonde săpate până în prezent sunt localizate în patru câmpuri: *câmpul I* (1957 – 1973) cu 10 sonde; *câmpul II* (1968 – 1993) cu 15 sonde; *câmpul III* (1973 – azi) cu 33 sonde; *câmpul IV* (1992 – azi) cu 8 sonde. Volumul gurilor create prin dizolvare sunt: câmpul I = 1,0 mil. mc; câmpul II = 4 mil. mc, câmpul III = 7 mil. mc.. Primele dizolvări necontrolate sunt semnalate încă din anul 1957 când s-a depozitat saramura neconcentrată rezultată din deschiderea câmpului I (Urzicaru) în mina Sf. Ioan cel Nou. În timp aici s-a format un lac, colmatat azi, cu sedimente provenite din devierea Râului Sărat. Recent, în 12.09.2001 a avut loc în câmpul II (Teica) cel mai spectaculos eveniment din exploatarea sării din România. Cele 14 sonde din câmpul II au fost proiectate la un diametru al cilindrilor de 100 m cu pilieri de siguranță între cilindrii de 50 m și cu păstrarea unui planșeu gros de 70 m. În timp, datorită dizolvărilor necontrolate s-au mărit diametrele cilindrilor și s-a ajuns la: străpungerea pilierilor dintre sonde la diferite nivele; la unirea a 6 sonde (3 sonde în 1975 – S364, S365, S367 – și 2 sonde în 1974 S376, S377 la care s-a mai adăugat S378), la prăbușirea din tavane în cilindri ș.a.. Prin unirea „cilindrilor” sondelor s-a ajuns la un volum subteran de cca 3,7 – 4 milioane mc corespunzător la suprafața unui areal de cca 10 ha. „Golul” de dizolvare avea pe verticală cca 60 – 70 m. În sens negativ, a avut loc o redistribuire a tensiunilor litostatice din subsol, făcând posibilă concentrarea acestora zonal, astfel încât s-a depășit rezistența litologică a planșeului de roci. Din măsurătorile topografice efectuate în perioada 1994 – 1996 s-au determinat scufundări medii de 10 – 12 cm/an. S-au format microdegradări și fisuri ce au accentuat neomogenitatea mecanică a copertei preponderent marnoasă, ducând în final la o prăbușire catastrofală.

După ce s-au semnalat în timpul zilei de 11 septembrie 2001, presiuni crescute la 2 din cele 6 sonde unite între ele, în jurul orei 19 după o perioadă cu zgomote puternice subterane, Sonda S377 a început să erupă instantaneu saramura. La orele 2³⁰ din data de 12.09.2001 sonda S377 s-a prăbușit în lacul format prin prăbușirea suprafeței. Scufundarea sondei S377 a produs un torent de saramură de 17 mc /secundă, redus a doua zi la 3 mc/secundă. În prezent s-a format un crater cu diametrul de cca 300 m, cu un versant înalt de cca 40 m de la oglinda lacului sărat. Impactul asupra mediului a fost foarte important: 111 locuințe afectate, 263 persoane afectate de pierderi materiale (multe dintre ele rămase fără locuință). Au fost afectate 4 unități economice ce au suferit pierderi de cca 4,8 mil. euro, la care se adaugă și cca 1,5 mil. euro pentru refaceri de mediu, programe de viitor și despăgubiri către persoane fizice.

Concluzii

Privind în ansamblu exploatările de sare putem sintetiza câteva concluzii:

- toate exploatările de sare în funcțiune au la suprafață areale locuite;
- din punct de vedere istoric în ultimii zeci de ani s-au creat în timp scurt construcții miniere de mari dimensiuni care încep să afecteze mediul; volumul acestora a ajuns la milioane de mc;
- proiectările și exploatările nu au urmărit decât exploatarea sării, fără a se estima ce va fi după închiderea exploatărilor;
- în timpul exploatării sării au existat unele abateri tehnologice.

Toate acestea vor ridica o serie de probleme în viitor a căror rezolvare va necesita fonduri importante. Vor rămâne întrebări la care să se răspundă în viitor: privită în ansamblu de la deschidere, la exploatare și închidere, și până la pierderile suferite să-și spună cuvântul; cum pot fi cuantificate sentimentele oamenilor rămași fără locuințe?; Lacurile sărate ce se vor forma vor ajuta la dezvoltarea localităților respective? Între necesitate și rentabilitate vor fi aduse argumente pro și contra.

SUMMARY

In point of exploitation methods, salt exploitations in Romania have had major importance society since antiquity. Nowadays the problem of administrating underground mining constructions is being dealt with due to the fact that all of them lie under localities. An acceleration of instability phenomena areas is obvious.

Our generation has the advantage of synthesising and monitoring human activity effects in the field of salt over a long elapse of time, more than 23 centuries. Exploitations during the last 4 – 5 centuries are the object of discussion at present. There is the disadvantage that as far as lot of exploitations are concerned, a lot of information has been lost. In the last ten years complex investigation has been made in order not to meet old works in the new exploitations. In Romania, around 200 salt massifs of different ages have been identified. (Permian, Triassic, Cretacean, Lower Burdigaliana and Badenian). A number of 45 salt massifs have been inventoried still keeping the marks of old exploitation. They range from antiquity to the present time. Today only 7 of them are being exploited (Slănic Prahova, Ognele Mari, Targu Ocna, Căcica, Ocna Mures, Ocna Dej and Praid). Salt exploitation was limited o building an underground exploitation ensuring security. Today the matter to focus on should be not only the choice of exploitation method but also the future of the area to be affected by it. We order the methods of salt exploitations as follows: the wood civilisation of dacian-roman period, the bell exploitation, the systematic exploitation, the exploitations with rooms and small pillars, in solution and the evaporation of the Black Sea.

Most of the underground constructions, which formerly were magnificent, are ruined today. The main destructive element was water infiltration, which in the beginning engendered ceasing activity in the mine, after which followed a process of salt boards and marginal pillars dissolving followed by crumbling.

Most of the old exploitations were filled with material from mountainsides (Teisani, Ocnita, Picineaza, Rusavat, etc.) and other ones were filled with water resulting in lakes with salt water (Slanic Prahova, Ocna Sibiului, Teleaga, etc.). Salt exploitation in the past two centuries are characterised by underground extensions vertically and horizontally widened. Consequently bell exploitations reached 145 m deep and 75 m diameter (Slanic Prahova at Ocna din Vale). Those systematically exploited and those with rooms and small pillars are characterised by multi storied underground 200 – 400 m wide rooms and those exploited in solution have millions of cubic metres. The influences of exploitations were felt both in underground mining constructions and at the surface.

Bibliografie:

Ciobanu Doina, 1999, *Exploatarea sării și a apelor sărate pe teritoriul carpato-dunărean în sec. XIII*, în "Mousaios", vol. V, Buzău, p. 161 – 181.

Drăgănescu L., 1993, *Influența surpărilor din mina de sare „Victoria” de la Slănic asupra reliefului*, Comunicări și referate muzeul Științele Naturii Prahova, vol. IX.

Drăgănescu L., 1994, *Le karst en sel et son influence sur le battement minier et de surface*, Symposium de karstologie theoretique et appliqué XIII, Cluj Napoca.

Drăgănescu L., 1996, *Le karst en sel du champ de la Mine Cantacuzino (Slănic Prahova)*, Symposium de karstologie theoretique et appliqué. Băile Herculane.

Niculescu M., 1997, *Băile Telega în cartofilie*, în „Magazin de filatelie, cartofilie și numismatica” anul 3 nr. 2, p. 10 – 11.

Fig. 1. Map of the salt exploitation in Roumania. Antique mine: 1. Ocna Slatina 2. Costiu 3. Ocna Șugatag 4. Rona 5. Ocna Dej 6. Sărătel 7. Sic 8. Ciceu 9. Iliusa 10. Manastur 11. Turda 12. Ocna Mureș 13. Domnești 14. Caianu Mare 15. Cuzdrioara 16. Vireag 17. Reteag 18. Ocna Șugatag 19. Sintereag 20. Chiua 21. Tau 22. Beclean 23. Sovata 24. Mogosmat 25. Martinis 26. Sânpaul 27. Rupea 28. Ocna Sibiului 29. Ocnele Mari 30. Borzasca Middle age mine: 31. Grozești 32. Nord Valea Sării - Sud Valea Sării 33. Reghiu - Andreiasu 34. Bisoca (Picineaza) 35. Rusavăț (Sarea lui Buzău) 36. Aricești 37. Ghitioara (Aninisul - Săraru) 38. Teisani 39. Telega 40. Doftana 41. Băicoi Actual mine: Cacica, Tg. Ocna, Slănic Prahova, Ocnele Mari, Ocna Mureș, Ocna Dej, Praid

Fig. 2. Ocna Dej: The limit of the Ciciri's crumbling (After SNS București)

Fig. 3. Slănic Prahova: Surface of the "Victoria" mine (November 1992)

Fig. 4. Slănic Prahova: Nine floor from the "Victoria" mine (29 June 1988)

Fig. 5: Ocnele Mari: The crater (15 septembrie 2001)

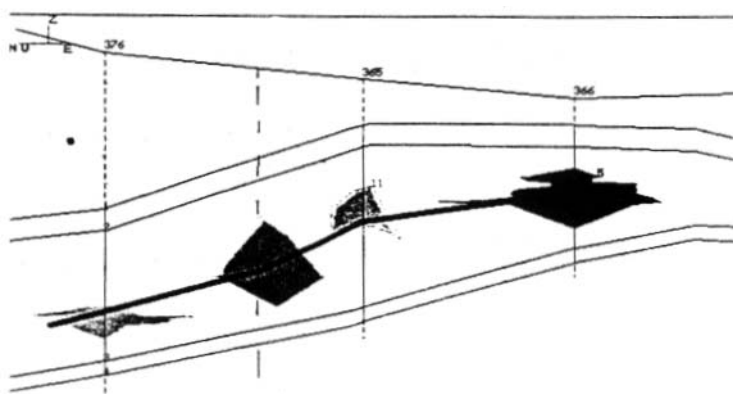

Fig. 6. Section of the Field II of Ocnele Mari

